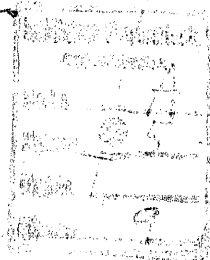

27. 1. 3. 1

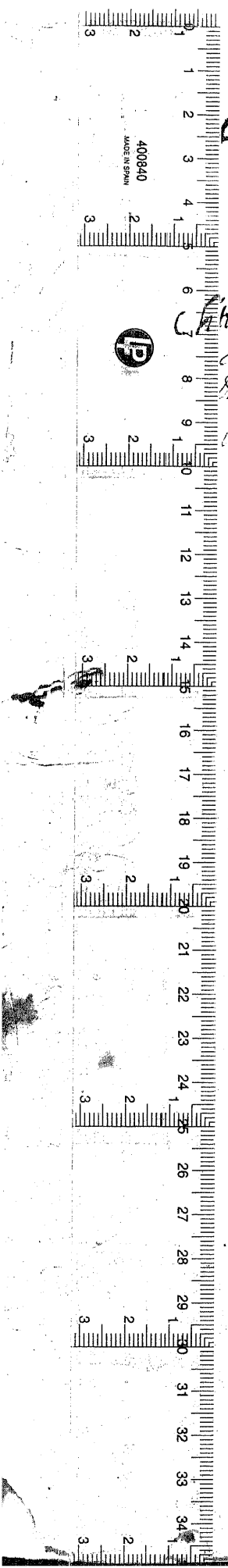
Horas in physicis
& de general
& de anima.

Dialogi metaph^{ic} introduct^{us}

Bart 79

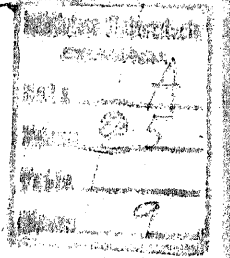
400840
MADE IN SPAIN

27. 5. 2. 1

Chirones in phisicos
& de generat^o
& de anima.

Dialogi metaph^o introduct^o

Ban 179

8bb 2° Ju^o belluga

JUDOCI
CLICHTOVEI
NEOPORTUENSIS,
IN PHYSICAM PARAPHRASIM
JACOBI FABRI STAPULENSIS
SUPER ARISTOTELEM,
COMMENTARIUS.

COMPLUTI: Per Joannem Brocarium M.D.XL.

IN COMPLUTENSIS SCHOLÆ; EJUSQUE CLARISSIMI
Fundatoris laudem; atque in hujus Libri recentem impressi-
onem Sylva, per Franciscū Sanctiū de Molina Toletanum.

Fama exat Hispanos in duai puglia Martis
Ite animis pronos; tantumque micantia signis
Agmina; et horrenti stidentia classica cantu
Expetere; et vitam belli pro laude pacisci:
Nec Phœbi curare melos: doctamque Minervam
Spexere: nec dulcis pulchras Heliconis abumnas
Miriari: multoque minus præcepta Sophorum
Velle sequi, et physicis animos intendere chartis.
Prisca fides taceat: sileant præconia famæ.
Antiquus; et belli concedat laurea Musis:
Atque aliter totum resonet nova fama per Orbem,
Hispanos jam colla jugo submittere Phœbi:
Pierida;que omnes lytas in tecta vocare,
Perpetuoque illic mansuras ponere sedes.
Nam schola Compluti paucis surrexit ab annis
Fœlici fundata manu; quam maximus ille
Cardino Præsul posuit decoratus Honore
Nomine Franciscus longo celebrandus in quo;
Nam pietate, fide, factis supereminet omnes,
Et quos nostra modo, et quos sæcula præca tulere.

Primus hic in Patxiam felici sydere ductus
Aonio rediens deduxit vestice Musas;
Exivitque illis magnamque triumphumque Lyceum
Sumptibus immensis; quò pluxima turba virorum
Constitit, et Sophis quærit penetrabilia Sacæ.
Huc juvenum numerosa manus, quos lubrica vitæ
Semita non fallit, ceteri vestigia passu
Flectit, ut Leonidum stidenti guttuce fontes
Hauriat, atque animos præceptis formet honestis.
Hic genus omne viget Sophis; gemis omne librorum
Volucra; et doctis jurat impalle secæ chartis.
Hic multi ingenius insudant artibus; atra
Naturæ arcanis; ac rerum noscere causas
Quærit: at hic potius flammanti corde recessu
Sacæ Theologiæ, quæ celsè abscondita pardit:
Virtutisque viam: et sacri mysteria Patris,
Qui Deus generans; qui formosissimus alto
Conspicitur celo; qui cuncta in secula Verbum
Gignit; et equalis simul est utriusque potestas:
Atque ambo pariter sacro spiramine Numen
Pneumaticis

Pneumaticis effundunt: quorum substantia simplex:
 Pax tribus est Numen, decus, et inopiam unum,
 Imperium sine fine manens per secula cuncta,
 O schola rea felix! O deo nammine nata!
 Insigni pietate micans, quæ talia monstrat!
 Gymnosophistarum cedat locum; aurea cedat
 Memphis, et antiquos non tollat in ethera vates;
 Partibus celebris non jam mixemur Athenas,
 Quidquid et excellens laudat longeva vetusta,
 Quin etiam vatum sileant formosa priorum;
 Nec jam Castalio manante fonte liquoris
 Jucundo celebrant cantu; nec Phœidis amni,
 Quos fugiunt Charites, quos pulchra liquit Apollo.
 Compluti est Helicon; sunt hic Parnassidæ undæ:
 Hic sacra splendent insonia cœta Minervæ;
 Quæ Charites adeunt, pulcherraque invisit Apollo.
 Quid? quod et hic semper cudentis pœula laborant
 Indefessa libris, ac multa volumina mixta

Eduntur descripta modis, quæ nulla labore
 Scribimurve manu pinxit, calamusve percipit,
 Sed (mixum) percussa notis sonantia abienti,
 Quod clarum facit iste liber, qui prædit ab omni
 Parte placens, pulcherrisque typi descriptus, et illi
 Pungatæ maculis, quæ olim incursa fuerat.
 Hic sua sensa magis, secutaque cuncta refudet,
 Lector amice, tibi; rerum jam disce causas
 Hoc monstrante potes, nam sunt loca pœula cunctis,
 Quæ fuerant salubris, obductaque sentibus olim.
 O! opus epimium, exsulvo præteris, auxo,
 Quale nec ante fuit, veterum nec sedula tale
 Ulla manus scripsit, nec magni cura Platonis
 Perfecit, dulcique senex vœtinus Hymetto!
 Hoc schola nostra tibi Compluti, et pœula laborant,
 Lector amice, modo. Nec credas Maxima curam
 Arma movere animos, et pœora Gentis Iberæ,
 Utilem quantum movent documenta librorum.

FINIS.

IN HOC OPERE CONTINENTUR TOTIUS PHILOSOPHIÆ NATURALIS

Libri Aristotelici, eorumque Paraphrasæ Fabri, adjecto ad literam familiari Clichtovei
 Commentario. Librorum autem nomina, quæ Literis initialibus indicantur, et in cujusque folij
 prima fronte annotantur, eorumque ordo hic brevitèr appenduntur.

- P.** Octo Libri Physicorum; quorum I. incipit fol. 6. — II. fol. 15. — III. fol. 23. — IV. fol. 31. —
 V. fol. 45. — VI. fol. 52. — VII. fol. 62. — et VIII. fol. 67.
  - D.** Duo Dialogi; quorum I. incipit fol. 78. — et II. fol. 84. Postea incipit nova foliorum numer.
  - C.** Quatuor Libri de Cœlo, et Mundo; quorum I. incipit fol. 1. — II. fol. 14. — III. fol. 24. — et IV. fol. 33.
  - G.** Duo Libri de Generatione et Corruptione; quorum I. incipit fol. 38. — et II. fol. 48.
  - M.** Quatuor Libri Meteororum; quorum I. incipit fol. 56. — II. fol. 62. — III. fol. 70. — et IV. fol. 80.
  - A.** Tres Libri de Anima; quorum I. incipit fol. 93. — II. fol. 104. — et III. fol. 127.
  - S.** Liber de Sensu, et Sensato; qui incipit fol. 140.
  - M.R.** Liber de Memoria, et Reminiscencia; qui incipit fol. 151.
  - S.V.** Liber de Somno, et Vigilia; qui incipit fol. 156.
  - L.B.** Liber de Longitudine, et Breuitate vitæ; qui incipit fol. 165.
- Sequitur deinde Introductio Metaphysica, fol. 167. quæ Quatuor Dialogis declaratur,
 quorum I. incipit fol. 177. — II. fol. 181. — III. fol. 183. — et IV. fol. 187. 000

NOTA: quod primâ huius Operis frontem circumponant varii effigies. Ita ut superiorem Partem teneat
 nudius Alexander Magnus, cuius dextram circumplexus Plato, et Vocatus; sinistram vero Aristoteles, et Pytha-
 goras. Dextram Porcum Latu effingunt bini et bini Democritus, et Xenocratus: Polemon, et Crætor;
 Anaxagoras, et Democritus; Pythagoras, et Proclus; Apuleius, et Marcellinus; Iguum autem simili modo
 Theophrastus, et Callisthenes; Parmenides, et Melissus; Empedocles, et Leucippus; Simplicius, et Themistius; Avicenna,
 et Averroes. Denique Inferiorem Partem implet Parnassus, cum Novem Musis, quorum Una viam quem-
 dam coronare videtur, reliquis ad spectantibus, et in manibus sua peculiaria signa habentibus. 000

PROLOGVS.

Dignissimo domino / domino Ludouic

GO DE LA CADENA, COMPLVTENSIS ACADEMIAE

Cancellario, & sanctorum Iusti / & Pastoris Abbati, Ioannes Bro

carius Complutensis Typographus. S.

Um multa sint: Cancellarie dignissime

a nostræ ætatis hominibus in omni disciplinarum genere feliciter elaborata,
 nulli tamen mihi iustius, & præsentium, & posteritatis approbationem mereri
 videntur, quæ qui veterum scriptis, vel interpretandis, vel dilatandis suam omnem
 operam dicatam esse voluerunt. Cum enim artes omnes a paruis quibusdam ini-
 tiis profectæ per quosdam velut ætatum gradus adoleuerint, & ad quoddam qua-
 si iustum robur virilitatemque perueniant, videntur id ita mihi præcis illis sæcu-
 lis conlequuta, omnemque adeo expleffe æui sui cursum, ut nihil prope sit relictum, quod illis posterior
 ætas addiceret. Fuit illa nimisrum sæculorum felicitas, ut eo partu naturæ benignitas effunderet, quibus
 per multa sæcula posteritas frueretur. Quod quidem obscurum non erit singulas artes animo percurre-
 renti. Primum eloquentia apud græcos excelsè cepta, deinde ad Romanos pari felicitate translata,
 eos habuit progressus, ad eam peruenit amplitudinem, ut tæmeti sæcula non degenerassent, nihil illi
 tamen viderentur additura. Disputandi vero artem, reliquasque omnes Philosophiæ partes, quæ vel natu-
 ram rerum contemplandam, vel formandos hominum mores sibi proposuerunt: ita prope dixerim,
 immo dice inuasentur græci, ut illorum libris lectandis, si extarent, vix posteritas videretur suffectura.

Quid de medicina dicam, quæ a Philosophia separata esse voluerunt? Mitto Aesculapium, Democri-
 tum, & illos fama non scriptis notos. Quis ad Hippocratem, non dico accessit, sed aspiravit? Quis
 non nefas putet aliter de Galeno quæ de quodam sentire oraculo? Iam vero si rem theologicam conside-
 res, quam nonnulli, posterorum cura volumi videri / & explicatam / & locupletatam, quis non intelligit
 ex veterum fontibus hos omnes / quasi rivulos derivatos, nihilque agere recentiores, quæ congerendis ve-
 terum inuentis magnas moles artollere: fortassis non aliquo sine usu, fateor, modo siddem fateantur, nihil
 se aliud quæ veteri argumento novam comediam scribere. Mutatur ædificii facies, sed materia eadem
 est. Neque vero id dixerim, quod aut naturam defecisse putem, aut hominum ingenia hac quasi desperatio-
 ne velim retardari, sed quod existimem magis esse in rem literariam, si semel inuenta in lucem profes-
 rantur, & in publicos usus diffundantur, quam si inveniendorum amore detenti, nec in his proficia-
 mus admodum, & ab illis excidamus. Quod si antiquorum scripta tam ante haberemus percepta, de-
 generis esset animi progredi quælo. Verum cum hæc a tergo inexpugnata reliqueris, stulticite est progre-
 diendi studio velle intercludi. Et ut ad rem nostram propius accedamus, quis eorum qui se hodie Ari-
 stotelici nominis sectatores / & conseruatores iactant, qui se inter familiarissimos haberi volunt illum
 vel de facie nouit? Eius nomen in ore semper habent, ex hoc de prompta / quasi oraculi dicta decantant,
 non damno, tribuatur hoc famæ tanti viri, ut vel nomen solum venerabile sit. Sed illud quero, cur cu-
 ius se nomine venditant, scripta negligunt? Volunt se hoc titulo comendari, atque hos fumos spargere,
 & principis quasi gratiam vendere, & illum piget consulere, unde responsa mortalibus reddant. Aggre-
 runt libris libros, moles molibus, crescit interim cartacea supellex, & nunquam sentienda volumina, qui-
 bus mirificos inscribunt titulos, Prædicabilia, Prædicamenta, Perthermenias, Physica, aliisque item
 innumera. Quis non putet his Aristotelis interpretationem contineri? quis non ex his titulis putet thesau-
 ros, qui per tot tempora latuerunt, effoscos? At ille, utinam non pro his carbones inueniat. Ducitur inte-
 rim ille miser qui eorum se fidei regendum comisit per labyrinthos, per ambages inexplicatas, per-
 fert labores itineris, nec scit quomodo sit euasurus. Quid enim sciat, cui nec finis, nec materia suæ discipli-
 nae proponitur, quem nisi naturæ felicitas, aut diuina quædam fors illustrarit, erret miser, & tanquam
 in alienis regionibus obstruatur. Quid enim sciat quorsum de habitibus, de actibus, de praxi in pri-
 mo dialectices limine agatur? Non inutiliter fortassis de his differetur, si quasi auctarium intellecti Ari-
 stotelis accederent, sed cum illum tam fortiter contenmas, quæ hæc mordicus arripis, quid est quod ex his
 te Aristotelicum iactes, quæ illum, vel te consentiente, per sancte iurem ignorasse. An vero Aristoteles,
 hæc monstra somnare potuit, quæ quidam finxere non sine magna, ut sibi videbantur, hominum ad-
 miratione. Latet cauernosus serpens in intimas latebras detrusus, & tu mihi longe antrum circūcursas
 plaudens & exultans! Interpretem te fateris, cum illa quorum interpretationem suscepisti, quasi mythe: sa
 intacta relinquant. Hoc mihi persimile videtur, ac si quis ad urbem munitissimam expugnandam profici-
 ciscatur instructus copis magnoque exercitus apparatu, atque is primum e longinquo visa ciuitate, inci-

PROLOGVS.

psat obequitare campis, procurrere, velitationes quasdam & prelii simulacra meditari, cum muros in
 terca non solum non tangeret, sed ne ciues quidem illum suspicarentur aduentare, atq; is mihi in pa-
 triam gloriabundus redeat, victoriam proclamans, ouationes, triumphos postulans. Vbi curus preda
 onusti: vbi captiui: vbi trophaea ex hostibus: Verum ego hos non putarem tantopere insectandos, si
 modeste de se sentirent, si quod ignorant fateri vellent, aut discere. Ita nimirum est, pudet que imber-
 bes didicere, senes perdenda fateri. Senes iam primum hoc seculi vitium Parisienses, ceperunt obuia-
 re, vt ab istis, & malum & remedium natum videatur, vt si inuatores huius seculi reprehendantur,
 iidem & expulsores fuisse dicantur, & apud eosdem, & finis, & principiu huius rei fuerit. Inter quos
 hi principes fuisse videtur Iacobus Faber, eiusq; discipulus Iodocus Clithoueus, ille primum cum Ari-
 stotele congruere ausus, reluctantem, renitentemq; velut alterum Cerberum in lucem protulit, sed non
 potuit illum ita proferre, vt prorsus illum natura sua, hoc est tenebris, & caligine exueret, palamq;
 conspicendum daret. Contraxit & ille non nihil ex hac quasi insecta fuliginis. Eam discipulus pietate in
 magistrum non ferens deterfurus accessit. Qua in re ita se strenue gessit, vt defatigatum prope magi-
strum sudore, & puluere conuersum ita recrearit, confirmarit, conciliarit alterum alteri, & vtrunq;
manifeste fecerit, vt tractabiles prorsus, & faciles aduentibus reddiderit. Hos ego simul cum typis excu-
 sos in publicam studiosorum vtilitatem in lucem ederem, cui potius quam tibi dicarem studiosorum pa-
 trono, literarum amico, verè illius Aristotelis discipuli, & scientissimo, & studiosissimo: Hos tu igitur
 suscipe, & quod facis contra ofores bonarum literarum tuere.

¶ VALE.

PROLOGVS.

Fo. ii.

VM ANTIQVORVM PHILOSOPHORVM PLVRIMI
 posteritati suæ aliquam suorum laborum frugem relinquere pio benignoq; affe-
 ctu cogitarunt: non vana gloriæ cupiditate illecti, & sine inuidia quidem: perqui-
 rendis disciplinis vires animuq; appulerunt vt laboribus, & vigiliis suis para-
 tas/inuentasq; disciplinas nostræ insituendæ vitæ apprime necessarias relinque-
rent. Quorum hi quidem tantæ rei pondus ferre non valentes succubuerunt. Hi
 porro quæ conducerent pauca repererunt/ aut ad opinionum tenebras demersi/
 deuolutiq; sunt/ aut obscuris ambagibus legentium mentes natura cognoscendæ
 cupidas eluserunt. In dieq; ob nostri quidem imbecillitatem illudunt: q; illorum obstrusa sensa/ & se-
 cretam sententiam nostræ cognoscendæ non penetret obtusitas. Hi vero ex sublimibus & æternis istos-
 rum caducorum longo intervallo/ & pene inaccessibili ab illis distantum scientiam nobis parare cura-
 uerunt. Sed infirmus noster admodum intuitus e nostris profundis tenebris ad illos diuinos fulgores
 omnino deficiens hebetescit. ¶ Quæ omnia summus Aristoteles persentens/ & diuino beneficio iu-
 tus nostram fortem miseratus nostræ literariæ vitæ ducem sese præbuit. Et nos cæco ignorantie carce-
 re pie atq; benigne exemit. Constrinxitq; sub certo præcepto certaq; regula quæ ad eruditam / & bea-
 tam vitam necessaria putauit omnia: non lacescite/ non inuoluite/ non in opinionum caligine/ sed in tea-
gre/ lucide/ certe. ¶ Et eo ordine eaq; facilitate nobis scientiarum/ & virtutum viam patefecit: vt pla-
 ne videatur ab illo diuino munere nullum excludi voluisse cui quātulumcunq; mētis adesset. Diuinus
 id bonum putans quod pluribus cognosceret profuturum. ¶ Et si omnia eius opera sparsa breuitate &
 vtilitate sint referta: videri tamen potest eius naturalis editio plurimum admiranda: in qua quidem/ vel
 omnes/ & antiquos/ & recentiores exuperasse facile consentiunt omnes. ¶ Cuius & nos diuino benefi-
 cio confisi: non vana similiter gloriæ cupiditate illecti/ & sine inuidia: sed solum vtilitatem aliquam af-
 ferre cupientes Paraphrasim ordinare suscepimus. Etenim beneuolentia Peripateticos prosequor om-
 nes: & præsertim summū Aristotelem omnium vere philosophantium ducem: vt si quid ex illorum dis-
 ciplinis deprompserim quod vtile/pulchrum/sanctumq; putem/ id omnibus cōmunicatum esse velim/
 quo omnes vna mecum ipsorum rapiantur amore/ ipsosq; digna veneratione prosequantur et ament.
 Optoq; omnes ita in ipsorum proficere disciplinis vt (quæ nos ipsi ob paruas ingenii vires minus sus-
 ficienter explemus) ad cōmuniem omnium vtilitatem expleant/ ad finemq; perducant. ¶ Si quos tamē
 hæc nostra scripta inuabunt: admonuisse velim in hac sacra Philosophia semper Aristotelem aliquid
 arduū moliri. Et cum de caducis/ ad horamq; transitoris agat: pariter diuina tractare. Imo vero hanc
 totam sensibilibus naturæ philosophicam lectionem ad diuina tendere: & ex insensibilibus intelligibilibus
 mundi parare introitum. Qui inuestigationis modus nobis cōnaturalis/ congenitusq; (vt ipsi placet)
 habetur. ¶ Id præterea animaduertere licet Peripateticos opinioniones tanquā grandem & pernociam
 mentis pestem fugere. Ad quam prorsus deuitandam passim suorum doctorum sanam intelligentiam
 expetunt. Et singula secundum subiectam materiam volunt esse intelligenda. Et omnia Physica Physice
 intelligunt: & Metaphysica diuine: & Logica/ logice. Voluntq; singula in propriis locis: & ex
 propriis esse disquirenda. Est enim ex propriis vnaquæq; disciplinarum ratiocinatio. ¶ Et nulla discer-
 tiunt nisi duorum cognitione præcedente atq; præuia. Primum est quid sit vniquodq; eorum quæ dis-
 cutienda assumuntur. Secundum quæ principia prænosenda sunt ad id quod efficere student. Quæ
 publica intellectus/ & disciplinarum sunt lumina: & ex aliorum propriorum principiorū luminibus
 nequaquam dinoscenda. Quæ si dignitates/ proloquia/ cōmunesque scientiæ existant: talia sunt vt nos
 ipsis mente dissentire non putent: & quæ statim præbimus audita. Si suppositiones: plerūq; subob-
 scuriores habentur: vt quæcumq; declaratione egeant/ sed non principiorum. ¶ Ad quæ ponunt indu-
 ctionem viam habere. Et enim inductio talium immediatarum propositionum. Præterea indignum pu-
 tant/ & a Philosophiæ dignitate quæ plurimum alienum in Sophisticam expositionem incidere/ & ami-
 ca Sophistarum syncategoremata sequi: vimq; in ipsis vllam facere. Idq; dānandum ea constantia esse:
 qua Socrates/ Euthydemum/ Dionysodorumq; perditos sophistas damnat, quorum studium (vt ait)
 vilissimum est. Et qui in eo versantur/ ridiculi. Et vitium hoc longe detestabilius in sapientia caderet/
 quanto studium hoc diuinius esse debet. Et contra hæc alta & sublimia dogmata captiosas orationes tex-
 xere/machinamentaq; sophistica: ridiculus esse videtur quæ terram olim ridiculam simiolam in con-
temptum deorum peperisse. Sed in ista hæc faciamus, non sunt enim esulce rei ammonendi quos verus
 allexit philosophicus amor. Id insuper te latere non debet/ per totam Aristotelis philosophiam abdi-
 tam/ latentemq; esse quandam secretam Analogiam perinde atq; per totum corpus sparsus/ fususq; ta-
 ctus est. Sine qua (vt sine tactu corpus) nostra philosophia inanimata est vitæq; experta. Quam (si Deus
 hanc mihi largiatur gratiam) in cōmentariis aliquantulum detegam, non quidem omnino. Tanta enim
 estus virtus est & amplitudo, vt id impossibile putem: sed quantum mihi concessum fuerit. ¶ Demum
 ne ego te plus æquo in prologo demorer: paucis annotatum firma mente teneto. Notas capitum quibus
 præponuntur prænotioni quid est subferre. Interiectasq; interim/ sed raro dignitates atq; possi-

tionem. Hæc siquidem vt plurimum proprium in litera locum obtinent. Et quando ad physicum intel- lectum procedimus, si patentissimū de se non fuerit principium, exemplo/imperfectaq; inductione/vt plurimum vtimur, aut aliqua Topica persuasione. Cum vero Physica scētia traditur, propositionis/& assumptionis (quas maiorem & minorem dicimus) si per seip̄sas manifestæ esse non debuerint, suas ap probationes subnectimus. Et vbi vltimo decumbitur principium est, aut principii loco positum, ex principione cognitum. Cætera vero tua cura/diligentiæq; adhibita facile teip̄so deprehendere valebis.

IOANNIS PELLITARIJ in naturalis philosophiæ cōmenda tionem ad lectores carmen.

Note liter.e.

Anaxagoras. Empedocles. Democritus. Trachinus. Aristoteles.

Naturæ liber est mundi pulcherrimus ordo, Quem dignata dei est scribere dextra manus. Et quæcumq; sinu cælum complectitur amplexo, Sunt quibus est talis pagina scripta, notæ. Etus item Physicæ voces & sensa recludit, Qua duce Naturam noscere cuiq; datur. Doctus Anaxagoras hoc euoluisse volumen Fertur, & Empedocles, Bistoniusq; senex. Attamen hos omnes longo discrimine vincit Magnus Aristoteles, & loca prima tenet. Nam cæli penetrans summum, telluris & ima, Edocuit totus quicquid hic orbis habet. Cuius opus Physicum solito limatus, omni Nube procul pulsa, lucidiusq; nitet. Nam Stapulensis ei labor haud mediocre parauit. Lumen, & exeruit quæ latere prius. Si qua tamen superant minus explorata legenti, Quod nouus adiecit portus, aperta facit. Ergo age naturæ studium complectere lector, Et clarum gemina luce / reuolue librum.

Judoci Lichtouei Neoportuensis in Phy- sicam Paraphrasim Iacobi Fabri Stapulensis Commentarius.

VIA HIC PROLOGVS LECTORES MVLTORVM ADMONET, QVAE pro reela totius Paraphrasim in Philosophiam naturalem intelligentiam mirum in modum conducunt: ea paucis annotanda / & certo ordine digerenda duximus, quo legentium animis tenacius hæreant. Primum. Aristoteles in tota naturali Philosophia de rebus naturalibus generationi/corruptioniq; obnoxys determinans, ad diuina pariter asurgit, & ad celestium naturam cognoscendam viam parat / aditumq; pandit. Nempe ex mouentibus physicis, ad primi mouentis metaphysici contemplationem euehit / ex temporis successione: ad æternitatis fixam / permanentemq; durationem / ex motu ad celestium firmitatem / & semper eandem stabilitatem / ex huius inferioris machine ordinatissima dispositio: ad sapientissimi autoris / & rerum principis agnitionem subuehit, vt sequentia apertius ostendent. Et hic modus inuestigandi intelligibilia per sensibilia nobis apprime conueniens est ob nostri intellectus imbecillitatem, qui sublimia a sensu / & motu seuuēta capere non potest nisi ex sensibilibus cognitione paulatim manuducatur. Secundum. Peripatetici in disciplinis opiniones summopere fugiunt. Et recte quidem. Nam opiniones incertitudini annexæ sunt / & ambiguitati. Scientia autem cognitio est certissima absq; vlla mentis fluctuatione / aut vacillatione. Proinde qui ex huiusce Paraphrasim lectione fructum literarium expectat: opinionum dissidia / & controuersias missas faciat / solidissimæ veritatis vnica determinatione contentus. Tertium. Peripatetici suorum dictorum sanam intelligentiam expectandam volunt. Vt scilicet eo pacto intelligantur / quo modo autores intellexerunt: & reclam eorum sententiam imprimis tenendam præcipiunt. Quæ quidem habita / & artis / & doctrine plurimum habebitur, quædiu ab intentione autoris mens discens non deerrauerit. Quartum. Peripatetici singula secundum materiam subiectam volunt esse intelligenda. Vt quæ in logica dicuntur: logicè intelligantur, & quæ in physica / physice accomodentur intelligentiæ. Quæ vero in metaphysica dicuntur, in sensu metaphysico accipiantur. Et ita in cæteris disciplinis secundum propositum de quo fit determinatio. Quo circa minus apte fecerint / & præter morem Peripateticorum, qui logica metaphysice / aut physice logicè exponenda duxerint. Quintum. Præcipiunt item peripatetici singula in proprijs locis / & ex proprijs esse disquirenda. Vt quæ logica sunt / in logicis discentiantur / & ex principijs / aut propositionibus logicis. Et quæ physica, in physicis / & ex physicis: & ita de alijs. Vnumquodq; enim suo in loco apte disquiritur: cum ibidem ea ponantur principia / aut ex principijs cognita, quorum præsidio ipsum inuestigetur. Extra suū autem locum recte cognosci potest nihil: cum ea desint per quæ recte debet peruestigari. Quis enim in logicis physica / aut metaphysica exactè disquisierit? cum non habeat logica quibus altioris discipline quæstiones dissoluat. Habet item vnaquæq; disciplina propria principia / aut ex principio cognita, quibus quæ suæ sunt artis comprobent. Non igitur adducenda sunt physica / aut metaphysica / aut alterius discipline ad ea ostendenda / quæ proponit logica: si cuiq; discipline quod suū est tribueret / & hoc Peripateticorum præceptum obseruare velimus. Sextum. Peripatetici nulla disquirunt / nisi habita duplici præcognitione, scilicet quid est, & quia est. Præcognitione quidem quid est, vt cognoscatur quid vniquodq; vocabulum in eo quod discurtendum est posuerit designet / & in qua significanti illic accipiat. Præcognitione vero / quia est, vt cognoscantur principia ex quibus id habet ostendisse vera. Quæ quidem principia dicuntur publica lumina intellectus. Nam vt lumen ab oculo corpore per se videtur, & nullius / vt videatur indiget: ita principia per se cognoscuntur esse vera, & per alia principia minime debent manifestari. Principia autem quibus in disciplinis quicquid ostenditur sunt duplicia. Quædam vsq; adeo sunt manifesta / vt cognitio eorum terminis statim vera esse deprehendantur, & vocantur dignitates / sive proloquia / sive cōmunes scientiæ. Alia vero sunt paulo obscuriora / & aliquantula declaratione ex notioribus ad nos indigentia: non quidem declaratione per alia principia, sed per singularia / & minus cōmunia. Et huiusmodi principia dicunt Peripatetici inductione quæ a singularibus ad vniuersale procedit declarari. Nam (vt inquit Aristoteles in secundo Priorū) inductio est probatiua immediatarū propositionum. Quæmadmodū hoc principium. Contrariū a suo contrario corrupti natum est, hoc modo manifestatur. Calidum corrumpitur a frigido / sanum ab ægro / & bonum a malo. Quicquid igitur habet contrarium a suo contrario corrupti natum est. Sed hæc ex libris Posteriorum Aristotelis cognoscenda sunt apertius. Septimum. Peripatetici maxime abhorrent sophisticas expositiones, & suppositionum / ampliationum / restrictionum / appellationum / synecogorematum, & cæterorum id genus (quæ sophisticis captionibus solum subserviunt) exactam obseruationem. Quoniam hæc in serijs / & grauibus disciplinis autorum minime locum habent, sed reclam eorum intelligentiam potius impediunt. Et id comprobatur in prologo exemplo Socratis, qui in dialogo Platonis / qui Euthydemus inscribitur: inducitur confutari / damnareq; Euthydemum / Dionysodorumq; fratres sophisticas, quos ostendit esse vanos in verborum altercatione certatores promptos ad quoduis dictum / seu verum / seu falsum sit refellendum, vt animos hominum ad serianos a vanis sophisticarum nugis auertat. Ceterum quæ indignum sit contra reclas disciplinas captiuas sophisticas adducere: ostendit litera exemplo terræ, quæ grauius ter indignata in superos, & gigantes filios suos fulmine in campis Phlegreis extinxissent vebementer intumuit tanquam monstrum quiddam paritura. Conuenere superis / & attoniti circumsteterere locum in timorem sublatum, quid tandem prodigiū inde nasciturum esset expectantes. Itaq; terra quod dijs stomachum faceret simiam peperit / postremas partes nudas superis ridicule ostentantem. Oclauum. Per totam naturalem philosophiam, vt reliquos Aristotelis libros passim analogia (quæuis latenter) spargitur, quæ est certa rei ad rem proportio, quæ incerta sunt per certiora comprobans. Est enim id docendi genus Aristoteli domesticum / & familiare, & ad quicquid recte intelligendum facillimam / & accommodatissimam præbens viam. Quæ in cōmentarijs Paraphrasim ad omnium utilitatem adiectis / vbi locus expetit pro tenuitate nostræ / vt cuiq; aperietur. Nonum. Note singulis cas

partiales, ut pars ignis & radix arboris. Deinde subiungitur diuisio accidentiu rebus naturalibus inessentialiu, q. eorum alia...

Causa est ad qua aliquid sequitur. Ad ea vero aliquid sequi est ex ea per eam, ab ea, aut eius gratia...

Quid causa.

Diffinitionis cause hanc est intelligenda. Causa est ad qua effectus natus est sequi, hoc est ex qua propter materia per qua...

Quid effectus.

Effectus est quod ad causam sequi natus est, id est quod ex ipsa fit propter effectum materiae aut per ipsam propter effectum formae...

Cause materialis diuisio.

Diuiditur in causam materiale, primo modo, sive prima acceptione, et in causam materiale secundo modo, et in secunda significatio...

Cause formalis diuisio.

Diuisio in causam formalem substantialem et accidentalem. Causa formalis substantialis est forma per qua res habet esse...

Efficiens diuisio.

Diuisio in causam efficientem substantialem et accidentalem. Causa formalis accidentalis est forma per qua res habet esse...

Finis diuisio.

Diuisio in causam finalem primariam et secundariam. Causa finalis primaria est causa finalis que ulterius in aliud non ordinatur...

Deinde subiungitur diuisio accidentiu rebus naturalibus inessentialiu, q. eorum alia sunt secundum naturam...

Deinde causa se diffinitur duobus qd particulas copulatione conexus: quarum prima rei conditione, secunda vero ratione exprimitur...

Motus est aliquid in aliquo aut acquisitio aut deperditio. Diuiditur in motum localem, motum localem, motum localem...

ad soluti homine fortune...

Quid motus...

Sex modi alio...

Motus localis...

(per q. motus ante dividatur) membra diffiniuntur. Et primo quid sit mutari subiective terminative. Et copletive. Siquidem id mutatur subiective, qd est mutationis subiectum primum quidem, et incompletum, ut materia, q. si generationis subiectum est, dicitur generari subiective, si corruptionis, corrumpi subiective, et ita de alijs speciebus. Et id vero mutatur terminative qd est forma q. acquiratur aut deperditur. Ut forma substantialis quae per generationem acquiratur, generatur terminative, et quae per corruptionem deperditur, corrumpitur terminative. Et quantitas maior q. per augmentacionem acquiratur, augetur terminative, et ita de alijs. Neq. re ipsa motus nihil aliud est, quam ipsa forma, vel substantialis, vel accidentaria q. per motum acquiratur, aut aboletur. Copletive vero id mutatur, quod est totum copositum, corpusq. naturale per mutationem acquiratur, aut deperditur, ut totus ignis qui per generationem acquiratur, generatur copletive. Et tota aqua q. per corruptionem deperditur, corrumpitur copletive. Et tota arbor q. ex quantitate bicubita fit tetracubita, augetur copletive, et ita de alijs. Quo fit ut haec tria nomina concreto, atq. denominatio explicata, re ipsa inter se differant, etia specie. Nam quod mutatur subiective, non mutatur terminative, nec copletive, sicut subiectum non est forma, neq. totum copletum. Tamen denominata abstracta, re ipsa idem sunt, et sola ratione dissident. Nam formae mutatio ad materia comparata, dicitur mutatio subiectiva, id est subiecti, et q. est in subiecto. Eadem comparata ad ipsam formam, dicitur mutatio terminativa, id est q. est ipse terminus, et forma. Comparata vero ad totum, dicitur mutatio copletiva, id est ipsius copletivi, et totius coppositi. Et deinde diffiniuntur mutari per se, et per accidens. Id quidem mutatur per se, qd movetur a motu qui in eo est, ut subiecto, aut primo, cuiusmodi est materia, aut secundo, cuiusmodi est totum copositum, qd gratia alterius partis, scilicet materiae, si assimilationis subiecti dicitur, ut materia in qua acquiratur forma ignis, per se generatur. Totus etia ignis qui acquiratur per se generatur, quia mutatur in eo motu qui est in ipso, ut subiecto. Id vero mutatur per accidens, quod non a motu qui in eo, ut subiecto est, movetur, sed motu alterius, et qui est in altero. Ut cum lapis cadit deorsum, forma lapidis, eius magnitudo, et color, et frigiditas etia per accidens moventur deorsum, non quidem motu qui sit in ipsis, sed in materia lapidis, cui etia insunt. Et quiescens in nave, per accidens movetur ad motum nave qua continetur. De motu acquisitione exemplum, ut generatio ignis. Nam per eam aliquid, scilicet forma ignis acquiratur, similiter augmentatio arboris. Per eam enim aliquid, scilicet maior quantitas acquiratur. De motu deperditione, ut corruptio ignis. Quippe per eam aliquid, scilicet forma ignis deperditur. Et decalescencia aquae, id est deperditio caliditatis in aqua. Praeterea datur motus qui simul est acquisitionis, et deperditionis collatione facta ad diversa, ut sanatio et motus localis acquisitionis est partium posteriorum, et deperditionis partium priorum, q. facile non manent, sed deperunt. Perinde atq. si quis continue protrahat lineam in directam, et partes illius descriptas continue deleat, considerando partes q. in continuam describitur, ille motus acquisitionis diceretur, sed attendendo eas q. abolerentur, et obliterantur, diceretur deperditionis. De motu naturali exemplum, ut motus terrae aut lapidis deorsum. Nam is natus est terrae, aut lapidi concenire. Motus vero terrae sursum, violentus est, quia ei dissonant, atq. contra naturam eius est. De motu indifferente, ut cum levis sursum fertur, et offendens obstaculum movetur ad latum: ille motus neq. omnino concenit levi, quia non est ad locum sursum, neq. omnino dissonant, quia non est ad locum deorsum, sed quodammodo inter utrumq. medius est. Et quia unum oppositum per alterum cognoscitur, motus autem quies admutic sunt privativa opposita, idcirco per ea q. de motu dicta sunt, facile natura quietis cognoscitur. Est enim quies, in subiecto nato motus privatio, cum, si subiectum non movetur, quando ubi, et quomodo moveri natum est. Et per consimilitudinem membra dividitur, diffiniturq. conformiter sicut motus.

Quid est mutari per se.

Quid mutari per accidens.

Quid quies.

Infiniti actu divisio.

Infinitum primo, non finitum, non quantum. Et secundo, quantum transitu habes in consummabile. Magnitudo, multitudo. Infinitum magnitudine est, qd suae magnitudinis caret extremis. Infinitum multitudine, qd suae quidem discretae multitudinis caret extremis. Infinitum secundo, infinitum actu. Tertio est spatium (cuius cum pars transitu sit) nondum totum est pertransitum. Quarto est qd cum sit transitibile difficile habet transitum. Quinto infinitum est cui semper additio: subtractione fieri potest. Additio, subtractio. Subtractio, divisio, idem. Infinitum quinto, infinitum potentia. Infinitum in prima acceptione est, quod non habet quantitatem, aut continuum, ut punctum, aut discretam, ut unitas. Dicitur infinitum, quasi non finitum, et non quantum. In secunda vero acceptione est, quantum habens transitum, sed in consummabilem. Dicitur autem transitus in consummabilem, extenso aut pluralitas quae semper sumendo partes eiusdem, et determinate quantitatis nunquam absolvi, et finire potest. Ut si daretur linea a qua sumptis continue pedibus, eius non posset longitudo tota absolvi, aut numerus a quo dempto semper binario alioque determinato numero, non posset ad eius finem quispiam pervenire: ea linea, et is numerus est hoc modo infinitus. Et dividitur hoc modo infinitum in infinitum magnitudinis, et multitudinis, quemadmodum designant duae dictiones, eius diffinitioni subiunctae. De infinito magnitudine, ut linea quae suae extensionis, nec principium habet, nec finem utringue, in immensum porrecta, ea enim suae longitudinis caret extremis, et partibus: nam neq. primam haberet pedalem, neq. ultimam, et impartibilibus, quia non haberet punctum initium, neq. finem, quibus clauderetur. Ita superficies suae latitudinis, et corpus suae profunditatis extremae, et impartibiles, et impartibiles non habens, est hoc modo infinitum. De infinito multitudine exemplum, ut si sumatur numerus, cuius neq. prima dari posset unitas, neq. ultima, similiter neq. primus binarius, aut alius certe multitudinis numerus neq. ultimus, is caret suae multitudinis discretae (quod consulto adiectum est ad excludendam multitudinem continuam partium continuam) extremis, et impartibilibus quidem, et impartibilibus: effectus hoc modo infinitus. De infinito tertio exemplum, ut via cuius medietas peracta est, et altera superest peragenda est infinita, in tertia acceptione. Et numerus cuius pars numerata est: et restat altera pars numeranda, eodem quoque modo infinitus est. De infinito quarto, ut totum spatium inter orientem, et occidentem interceptum pertransibile quidem est, sed difficilem habet transitum. Et numerus harenarum maris, aut capillorum capitis numerabilis est, sed difficultis est ea numeratio. De infinito quinto exemplum, ut magnitudo, et quodvis continuum. Nam ei semper potest fieri subtractio, id est divisio in minores partes, neq. unquam per talem divisionem pervenietur ad partes impartibiles. Similiter numerus consurgens ex divisione partium continuam, est hoc modo infinitus, quia ei semper fieri potest additio. Quantum enim descrevit magnitudo tantum crescit partium eius multitudo, neq. unquam ad maximum numerorum, cui ulterius additio fieri non possit pervenire possibile est. Et haec

quiditur (ut subiunctae dictiones designant) in infinitum quinto additione, cui scilicet semper additio fieri potest, cuiusmodi est numerus, et infinitum quinto subtractione, cui semper subtractio, et divisio fieri potest, cuiusmodi est magnitudo. Quibus tertium membra dicitur. Et infinitum quinto additione, et subtractione, ut partes continui quibus semper subtractio et magnitudinis fieri potest, ex quo earum semper multitudo crescit, et continue aliquid adicitur. Auctores autem per membra simplicia intelligunt composita. Et infinitum quinto dicitur infinitum potentia, infinitum vero secundo, infinitum actu.

Locus est extrinsecus terminus corporis alterum continentis. Locus communis est qui multa continet quibus immediatus non est. Locus proprius est terminus corporis continentis contento immediatus. Terminus superficies concava. Ea vero concava est, quae est continentis interior ultima. Et ea convexa est, quae est corporis circumdans extrema. Locus naturalis est in quo res naturales natura quiescunt. Et in eo enim natura quiescunt in quo conservari natae sunt. Violentus in quo res naturales minime natura quiescunt.

Diffinitur locus esse terminus superficies, concava corporis continentis alterum, ut pote locatum, extrinsecus, non quidem corpori locatum, quia ei inest, ut suo subiecto, sed ipsi corpori locato, respectu cuius dicitur locus. Non est enim locus in locato, aut ut pars eius, aut accidens, cui possit ab eo separari, et separatus permanere. Corpus tamen locatum dicitur esse in loco denominatione extrinseca, quae ad modum panis mensuratus ab vna no quae sit in panis, sed ei extrinseca. Ut superficies concava dolij continentis vini est locus vini, quia est terminus dolij continentis alterum corpus, ipsi corpori contento extrinsecus. De loco communi exemplum, ut concavum coeli lune ad aerem, aquam, et terram, locus communis. Nam illa continet corpora quibus non est immediatus, cum inter ipsa, et concavum lune aliud corpus, scilicet ignis interiacet. De loco proprio, ut concavum coeli lune ad ignem, na est terminus ipsius coeli lune igne continentis, igni contento immediatus, cum inter superficiem coeli lune concavae, et ignem nullum aliud intermediet corpus. Et in diffinitione loci terminus non pro quacumq. corporis superficie sumitur, sed dicitur pro superficie concava. Siquidem duplex est extrema superficies, scilicet concava q. interior est corporis continentis superficies, et ultima. Nepe vtraque nulla est illius corporis interior superficies, ut intima dolij, aut vitri, alteriusque corporis continentis superficies. Et haec dicta est esse locus, et secundum eam unum corpus continet alterum. Alia est superficies convexa, et est exterior corporis superficies, et ultima, cum vtraque nulla sit alia exterior eiusdem corporis superficies, ut extrema superficies terrae tangens aquam, aut aerem, extrema aeris tangens ignem, et inter exteriora res ultima ignis superficies tangens coelum lune. Et ista non est locus, quia secundum eam corpus non continet, sed potius ab altero continetur, excepta solum ultima sphaera quae nullum habet aliud corpus supra se. Quo fit ut omne corpus habes superficiem concavam, habeat itidem convexam qua clauditur, ut termino intrinseco, et qua tangit corpus ipsum continentis (si modo habeat) quemadmodum inferiores sphaerae caelestes. Non tamen quiescunt habet superficiem convexam, habet concavam, ut terra, et cetera corpora q. continentur solium, et non continent. De loco naturali exemplum, ut concavum aeris hominem continentis est locus naturalis, et concavum aquae ad pisces. De loco violento, ut concavum aquae ad hominem, et aeris ad pisces. Nam neq. in aqua homo, neq. in aere pisces, conservari natus est.

Vacuū primo est locus non repletus corpore, natus repleri. Cum enim inter superficies latera non interiacet corpus, quando interiacere natum est, et ea superficies vacua dicitur. Vacuū primo, vacuū privatione. Vacuū secundo est dimensio omnia intra se corpora non cedendo recipiens. Vacuū tertio est quod corporibus immersum plenum non est. Privatio spatii.

Tres istae diffinitiones vacui non rei naturae explicant, cum natura non sit natum esse vacuū, sed convertibile nominis rationem insinuant. De vacuo primo exemplum, ut si aqua vitro contenta effundatur, nullo alio vitro subeunte corpore, cum ipsa esset penitus effusa, superficies concava vitri est vacuū primo. Nam ipsa est locus non repletus corpore cum nullum intra se per hypotesin corpus continet, natus tamen corpore repleti, na suapte natura nata est aliquod corpus continere, cum omnia corpora nata sunt proximum corpus tangere, quo excludatur vacuū quod summo pere natura abhorret. De superficie vacua exemplum, ut si intra concavum coeli lune latera non interiaceret corpus, omnibus scilicet ab ipso remotis, cum tamen natum esset interiacere, concavum coeli lune, superficies vacua diceretur, et vacuū primo. Unde constat vacuū primo non capi pro medio illo interiacente spacio, intra latera superficiei concavae, remoto omni corpore concepto, sed solū pro superficie concava corporis non continente aliquod corpus. Et vacuū primo dicitur etiam vacuū privatione, quia loci privatione designat. De vacuo secundo exemplum, ut si esset dimensio per totum mundum (quemadmodum ponebant aliqui antiqui) extensa, omnia intra se corpora non cedendo suscipiens, et illius tanta moles esset cum corpore in se recepto, quanta esset corporis in eo contenti magnitudo, ut in corpore bicubito, illius dimensionis magnitudo bicubita, et in tricubito tricubita, molis corporis contenti omnino respondens, illa dimensio esset vacuū secundo. Verū nulla talis esse potest, quia natura quam maxime resistit penetrationi dimensionum, corporumq. occupatione, ad quam prorsus excludenda corpora sibi invicem cedunt, et vno locum aliquem subeunte, alterum prius eo loco contentum exit egrediturq. neq. unum alterius dimensiones subit, atq. subintrat, ut aqua cedit lapidi, et aer homini. Quod si altero corpore secundum consimile situm adveniente, primum non exiret loco suo, neq. divideretur, sed eundem penitus cum secundo, et secundum cum primo situm haberet, neq. plus duorum quam unius dimensionis spaciū oppleret: illa corpora non cederent, sed se penetrarent, atq. occuparent. Et dicitur vacuū secundo, et alio nomine spaciū se paratum, q. a substantia rerum quibus coniungitur separatum sit, atq. semotum. Vacuum tertio duas primas vacui acceptiones complectitur, et ideo est duplex, scilicet vacuū tertio privatione. Est parva quaedam concavitas quae corporibus immersa, plena non est, nata tamen repleri, quo modo antiqui posuerunt parva quaedam vacua corporibus animatis insita in quibus alimentum susciperent. Aliud est vacuū tertio, spacio. Est parva quaedam dimensio corporibus immersa, ipsaq. non cedendo recipiens. Ut nonnulli volentes concedere vacuas huiusmodi concavitates: posuerunt exiguas dimensiones corporibus immersas quae non cedentes alimentum susciperent, eiq. coniungerentur.

Tempus est numerus primi motus secundum prius, et posterius. Primus motus is est qui est primi mobilis. Mobilita hoc ordine sunt sita. Terra/aqua/aer/ignis/coelum lune/mercurius/venus

Quid locus.

Superficii divisio.

Qua cum est privatio.

Quid vacuū primo.

Quid penetratio dimensionum.

Vacuū tertio divisio.

Introductio.

ris/solis/martis/iouis/saturni/firmamentum/primum mobile. ¶ Præfens primo est impartibile præteritum futuro cōnectens. ¶ Præfens/nunc/instans adiacens. ¶ Secundo est tempus vtrinq; a dicto impartibili non multum distans. ¶ Præfens/nunc. ¶ Præteritum est temporis pars prior, futurum vero pars posterior. ¶ Esse in tempore/est mensurari tempore. ¶ Ea vero mensurantur tempore: quorum tempus duratio est, aut quæ incipiunt/& desinunt in tempore.

Quid tempus.

¶ Diffinitur tempus esse numerus, non quidē numerans, sed numeratus, hoc est partes ipsæ numeratæ; & secundū aliquē numerū apprehensæ ipsius primi motus, secundū prius/ & posterius sumptæ, id est secundū successione, quia vna tēporis pars est prior/ & non permanens cū posteriori, altera vero posterior, & priorē præterita cōtinuē succedens, vt annus est numerus, 365. dierū sibi uicem succedentiū, & dies numerus, 24. horarū secundū prius/ & posterius sumptarū, hora vero numerus, 60. minorum, quorū vnum prius durationē habet, & aliud posterius ei succedit. Et in hac tēporis diffinitione primus motus dicitur motus circularis qui est primi mobilis/ & spheræ. Nā sole partes illius motus secundū prius/ & posterius sumptæ dicitur tempus: & non partes motus spherarū inferiorum/ aut rerum naturalium. ¶ Mobilia autem non quolibet motu, sed eo qui secundū locum est, (nam is solus cælo conuenit) hoc ordine sunt sita, ab infimo ad supremū/ & a proximis nobis ad remotiora conscendendo, primo quatuor elementa quæ mouentur motu recto, scilicet terra/aqua/air/ & ignis. Deinde septem orbes planetarum, quorum inferiores superiorum ambitu continentur, scilicet cælum lune, cælum mercurij/ & ueneris/ & martis/ & iouis/ & saturni. Cui proxime supereminet firmamentū/ & stellis fixis, & quidem plurimis ornatum. Postremo primū mobile omnium est supremū, ceteraq; suo claudit ambitu. Et omnes cœlestes orbes circūferuntur motu circulari. ¶ Deinde subnectuntur ipsius præfentis due acceptiones.

Quid præfens primo.

a c b

¶ Præfens hora a b, cuius mediæ sit præterita, & mediæ futura, coniunganturq; adiuuicet per instans c, tale instans est præfens primo, quia est impartibile temporis, cōnectens præteritū a c/ ipsi futuro c b: perinde atq; in linea a c b/ punctū c est extremum, & impartibile secundū extensionē, coniungens priorē partem lineæ, scilicet a c, parū posteriori c b. Et quemadmodū in philosophia naturali supponendū est punctū esse prorsus indiuisibile secundū magnitudinē, nullasq; dimētionis partes habere. Alioquin non posset esse lineæ vltimū: ita quoq; supponendū est, & principij loco habendū instans esse impartibile secundū successione, nullasq; durationis partes habere. Alioquin tēporis extremū esse non posset. Et præfens in ea acceptione dicitur alio nomine, nūc primo siue instans adiacens. Quæ postremū adiectū est ad excludēda instātia cōiungētia partes tēporis præteriti inter se, aut tēporis futuri: q; non sunt præfentia primo, quia non adiacent nobis/ nec assunt. Siquidem omne præfens primo est instans, sed non omne instans est præfens primo. ¶ Præfens secūdo est tēpus vtrinq; a dicto impartibili distans, non tamē multū. Distat quidē vtrinq; tēpus: quādo eius vna pars præcedit instans adiacēs, & altera sequitur. Quare totū tēpus præcedēs instās adiacēs/ siue præfens primo, aut totū tēpus sequens, non est præfens secūdo, quia neutrum vtrinq; iacet, sed solū altera ex parte. Tūc vero non multū distat tēpus vtrinq; iacens, quādo vtraq; eius pars, & præcedēs scilicet et sequēs, est propinqua instanti, vt præterita partis principij non lōgo intervallo semoneatur a prædicto instanti, nec futura partis finis. Quare totus annus, aut quinquēniū, aut decēniū non est hoc modo tēpus præfens, quia eius partes ad instans nobis adiacens cōparatæ, multo interstitio ab eo distāt, sed hora, aut dies recte dicitur secundū hanc acceptione præfens, cū sit tēpus vtrinq; ab instanti adiacētē non multū distans. ¶ Deinde diffinitur præteritū esse tēporis pars prior, & q; exacta est. Quæ si non multū a præfente primo distat, dicitur præteritū actu & tēporis præfentis est pars, vt hora præfentis mediæ q; pertransijit. Si vero multū distat ab impartibili nobis adiacētē, dicitur præteritū potētia, & non est pars tēporis præfentis. Futurū vero est tēporis pars posterior, & q; adhuc ventura est. Et ea si parū distat ab adiacētē impartibili, dicitur futurū actu, estq; pars tēporis præfentis. Si vero multū ab eo distat, est futurū potētia, & non pars tēporis præfentis. At quia omni rei naturali conuenit esse in tempore, quid sit rem esse in tempore postea ostenditur. Est enim eam mensurari tempore, aut vt mensura intrinseca, quemadmodū primū mobile, in quo est tempus, vt suo subiecto, aut vt mensura extrinseca, sicut spheræ cœlestes inferiores, & res naturales omnes in quibus non est tēpus, vt subiectis. Perinde atq; vna mensuratur sua magnitudine, vt mēsurā intrinseca, pānus vero ab eadē dicitur mensurari, vt mensura extrinseca, cū vna extēso sit extra pānum. Et hic quidē mensuratur secundū extēso, res vero naturales, & spheræ cœlestes secundū durationē. Duplicia autē sunt quæ mensurantur tempore. Quæ ad eā mensuratur, vt mensura equatē, quorum scilicet totum tēpus est duratio, & quæ equatē cum toto tēpore habet permanentiā, vt orbes cœlestes, & rerum naturalium materia. Et hæc similia sunt pāno equatē ipsi vlnæ extēso habent. Alia vero tēpore mensuratur, vt mensura excedente, quæ scilicet incipiunt, & desinunt in tēpore, quemadmodū res naturales ortum in tēpore atq; obitū habentes: & quarū duratio toto tēpore contractior, alicui tēporis particule respondet. Et hæc assimilantur pāno minorē, & principio. & sine extēso habenti quā vlna ipsum mensurans. Significaturq; per secundā diffinitionis particula, alia vero per primā. Et hæc literæ introductionis suæ cōiecta, breuisq; declaratio, huic loco sufficere visa est, in principio quidē adiecta, quo ipsa introductio secundū literæ seriem/ vel in transcurso intelligatur: antequā ad primi dialogi exactiorem ipsius explanationem continentis lectiōnem accedatur.

nota in principio

¶ Ad lectorem.

¶ Cū dē lectore quicunq; ad hanc lectiōnem accessurus es, & cui nostram operam profuturam cupimus: ne mireris si aliquot in locis Aristotelicę literæ non simus ordinem secuti, sed parum postposita interdum preposuimus, hoc enim consulto fecimus, quo omnia & clariora/ & memoratu promptiora redderentur, & nos hac de causa, vbi Aristoteles in literis demonstrat: literarum ordinem mutauimus altis literis vsū, nam græcarū literarum/ & latinarū altera/ & altera series est. Græcam secutus est Aristoteles: nos latinā potius, quo confusio vitaretur, effectq; intellectui peruior demonstratio, Rari non esse Paraphrastis officij in omnibus autoris feriem sequi/ & nihil immutare, verum id potius: seruata literæ sentētia/ & autoris mente eā modis quibus potest clarā/ & facillē efficere, & omnē quo ad potest amputare confusionis occasione. ¶ Insup summo conatu studere debes intelligere, quo pacto aliqua subiecto sint

vnum, & ratione multa. Nam ex huius sana intelligentia: multa in hac peripatetica philosophia pendente panditq; id ad sapientiam introitum, habetq; id præcipuū, vt intellectum nos defendat ne labamur ad ea ponenda quæ non sunt, nec ad ea neganda quæ sunt: quæ duæ extremæ sunt in nostra philosophia syrtis: ad quas qui applicant periclitatiōē in philosophia faciunt: surguntq; horrenda iurgia Phorcidos Scilla latratibus similia, longe vano garruti, quā tranquillæ & pacificæ philosophiæ aptiora: quæ solum pulchram/ & pulchrorum contemplationem intendit: nullius maledicæ/ clamorosa iurgia vitans/ ea Sophistis relinquens: quibus cedere magis ipsi opere præcūm est: & eos tacere de superare, quā cū ipsis concertando garrula videri. Neq; quæ sunt alterius artis/ aut peritiæ sibi vdicat, sed logica logicis/ & mathematica/ mathematicis/ & diuina metaphysicis relinquit discutienda: ad omnes iusticiā seruans. Quo fit vt quotiens incidit sermo/ an quicquā ea potentia quæ supra naturam est: esse possit: quod natura potentia esse non potest/ vt infinitum/ vt vacuū: ius illic nostra naturalis philosophia nullum habet, sed alteri discipulnæ relinquit cognoscendū. Supponit enim illam pulchram/ & admirandā vniuersi ordinationem: quæ illam summā & stabilissimā optimā naturæ opificis quantum potest imitatur. In qua decora vniuersi ordinatione: ipsi ab ordinatissimo rerum opifice cōcessa: hæc philosophia sibi locauit fundamentū. Hinc evenit vt qui contra hanc ordinationē quicquā sibi admitti petunt/ non amplius philosophice agant. Sunt enim extra philosophiæ bases & fundamenta, neq; a naturali philosopho potius id recipiendum esse censeo/ quā a mathematico lineam esse infinitam: quo admissio sua principia/ & suæ contemplationes pereunt. ¶ Conducat tibi quicunq; es peripateticæ philosophiæ amator: si introductorios dialogos paraphrasticæ expositioni prælegeris: præsertim primum qui præcedenti introductioni seruit. Vale.

¶ Paraphrasis est aliquid operis seruata ipsius autoris sententia clarior atq; facilior expositio. Et qui opus alterius non mutat eius intelligentia patenti/ & dilucidius reddit, Paraphrastes dicitur/ q; in eum autorem Paraphrasin componat. Recte itaq; præfens editio/ physica Paraphrasis dicitur, quia totius philosophiæ naturalis manifestiorem continet explanationem: ab Aristotelis mente neutiquā discedens: & si non idem prorsus ordo semp obseruatus fuerit præfentim in demonstrationibus, quas Aristoteles græcarū literarū ordine (q; eo sermone physica ediderit) contexit. In præfenti vero opere latinarū literarū ordo a græcarū serie haud parū distans potius seruatur: q; is & notior latinis & propior habeatur. Præterea hæc ad lectore præfatio nonnulla præmonet: summopere in tota philosophia naturali obseruanda. ¶ Primū, Sāmo entendū est conamine, vt recte intelligatur quomodo aliqua sunt subiecto vni & ratione multa, qd & in fine secūdi capitis primi physicorū Aristoteles annotat. Ea siquidē subiecto/ & sententiæ sunt vni: quæ sunt vna & eadē res numero: ratione vero atq; cōsideratione multa dicitur: quæ diuersas habent suarum denominationū rationes/ & causas. Itaq; aliqua sunt reipsa vni & idē verū diuersas habet ob quas denominatur rationes: vt idem est reipsa sortis albus & musici/ cū sit idē numero homo qui est sortis/ & albus/ & musici: illa tamē ratione diuersa sunt. Nā sortis dicitur: substantiā respiciēdo/ albus vero, quia habet albedinē/ & musici: quia habet artē musicæ. Et recta huius intelligentiā non modo ad hanc disciplinā: verū etiā ad ceteras/ & præsertim metaphysicam omnium supremā magnū habet momentū. ¶ Secūdū, Ex sana eius qd modo dictū est intelligentiā: quomodo scilicet aliqd subiecto est vni, ratione tamē multa: intellectus defenditur ne labatur ad ponēda ea quæ non sunt, nec ad ea negāda q; sunt. Siquidē ponitur ea q; non sunt: quādo ea q; ratione sola distinguitur, ponitur reipsa inter se differre, vt equalitas/ aut inæqualitas & quātitas solū habet rationis discrimen: similiter similitudo/ aut dissimilitudo & qualitas, quæ vni dicitur simile/ aut dissimile alteri. cū igitur illa q; ratione habet ad aliqd, ponitur reipsa a quātitate/ aut qualitate distidere, reuera ponitur ea q; non sunt ponēda. Tūc vero negatur ea q; sunt, quādo reipsa inter se distincta ponitur sola ratione distidere, vt substantiā quātitas, mutatio secundū locū & mobile, tēpus & cœlū inter se reipsa differunt etiā genere. Cū itaq; illa ponitur reipsa esse idē & sola ratione differre ab invicē, tunc negatur ea q; sunt ponēda. Et hæc sunt duo extrema huius philosophiæ naturalis pericula: primū quidē in abnūtiā, nā plura ponit quā ponēda sunt. Secūdū vero in defectu, nam pauciora aserit quā recta huius discipline ratio determinet. Et qui in illud/ vel hoc extremū incidunt, in varios labuntur errores/ non min⁹ intellectui suapte naturæ veritatē cognoscēde cupidō noxios, quā scopuli & syrtis nauigij. Oriunturq; ex his varia problemata/ & cōtentiosæ opinionēs, iurgiosas disceptationibus haud secus oblatratēs q; Scilla filia Phorci a poetis canitur latratibus assiduis in mari Siculo horrendū sonare. Ad quæ deuitāda mediū inter prædicta duo extrema amplectendū est/ ponēdaq; ea q; sunt, & negāda ea q; non sunt, qd quidē si seruet intellectus, ad tuū perueniet tranquillūq; philosophiæ portū. ¶ Tertij, Hæc philosophia non inquirat ea quæ alterius sunt disciplina, sed circa propriā dūtaxat materiā negotiatur nihil sibi vendicās, & cuiq; suū (quod primū iusticiæ mun⁹ est) tribuens, vt logicis/ logicæ, & metaphysicis/ metaphysicæ. Idcirco sicut eorū quæ dicuntur in logica non fuit expetendus sensus physicus: ita neq; eorū quæ differunt in physica efflagitandus est/ aut dādus sensus logicus, quomā huic loco esset impropius. Quo circa neq; hæc philosophia discutere tentat an potentia supnaturali posset esse vacuū/ aut infinitū actu/ siue multitudine/ siue magnitudine, aut quicquā simile qd naturali potentia fieri nequit. Nam illorū dissolutio ad alterā spectat disciplinā. Et physicus ea vocat possibilia, quæ naturaliter fieri possunt/ impossibilia vero, quæ secundū naturā fieri nequeunt. ¶ Quartum, Hæc philosophia supponit pulcherrimā mundi ordinationē ab optimo & sapientissimo rerū opifice constitutā. In qua/ vt libro quodā naturæ legit ea quorū dignissimas pertractat cōtēplationes. Et quæcūq; hoc in mundo a summo rerū parente disposita sunt, habentur in hac disciplina, vt principia & loco suppositiōnū. Quare contra huiusmodi ordinationē aliquid sibi concedi petentes: perinde faciunt atq; postulantes in logica aliquid admitti oppositū principijs logicis, aut in mathematica oppositum principijs mathematicis. Atqui logica nunquā admittit opposita suorū principiorū/ neq; mathematica quicquā contrariū suis principijs: igitur neq; in physica aliquid admittendum est contra ordinatissimā mundi dispositionem: in qua hæc scientia potissimum habet fundamentum.

quid est paraphrasis

quæ sunt subiecto vni ratione multa

no 10

IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN ARISTOTELIS. VIII. Physicos Libros Paraphrasis, adiecto IVDOGI CLIGHTOVEI Neoportuensis Commentario.

Primi capituli/primi Physicorum nota. Principia/elementa/causae: principiorum sunt nomina. Notiora nobis / Notiora ad nos. Incertius/Ignotius. Confusiora/Compositiora.

LIBER Physicorum Aristotelis octo partiales Libros continet. Primus notam nem capitula. Primum caput libri prohemium est: quo pacto in libris physicorum procedendum sit ostendens: tres continens conclusiones. Prima, Prius naturalis philosophiae determinanda sunt principia. Patet, quia ea prius determinanda sunt, ex quorum cognitione rerum naturalium acquiritur notitia. At ex principis naturalis philosophiae: rerum naturalium acquiritur notitia. Quonia quidem intelligere & scire contingit circa omnes scientias, quarum sunt principia/elementa/aut causae: ex horum cognitione. Arbitrantur enim omnes tunc unum quodque cognoscere/cum principia/elementa/& causas cognoscant. Sunt igitur prius naturalis philosophiae determinanda principia. Secunda, Ad ipsa principia ab incertioribus natura procedendum est. Patet, quia a notioribus nobis ad minus nota procedendum est. Incertiora autem natura: nobis sunt notiora certioribus natura. Non enim oportet eadem nobis & natura similiter nota esse. Sunt enim compositiora nobis prius manifesta/simpliciora vero posterius. Ad ipsa igitur principia ab incertioribus natura procedendum est. Etenim ingenta est nobis via ex nobis notioribus & certioribus: in notiora & certiora natura procedere. Tertia, In hac disciplina ab uniuersalioribus ad minus uniuersalia procedere expedit. Ratio, Quia a notioribus ad minus nota procedendum est. In disciplinis autem uniuersaliora notiora sunt minus uniuersalibus. Primo, Quia uniuersale totum est intellectus (comprehendit enim sub se partes multas) sicut compositum: totum est sensus. Compositum autem notius est sensus suis partibus: ita & uniuersale notius erit intellectus suis partibus. Secundo, Quia uniuersalia ra confusiora sunt: suae enim diffinitiones quae indistincte important: distinguunt/& in particulas diuidunt. Compositiora autem nobis sunt notiora. Tercio, Quia pueri primo omnes homines communis appellatione vocant patres: & omnes mulieres vocant matres, & cum perficitur in ipsis cognitio: particularibus nominibus eos nuncupant & distinguunt. Signum est igitur uniuersalia nobis esse notiora. Est igitur in hac disciplina ab uniuersalioribus ad minus uniuersalia procedendum.

Notarum primi capituli/primi physicorum declaratio.

Principia hoc in loco pro principis discipline sumuntur: ex quibus demonstrantur conclusiones: quae triplici nomine hic nominantur ob triplicem eorum rationem. Siquidem principia dicuntur: quia prima sunt a quibus in vnaquaque disciplina sumendum est exordium. Elementa vero: quia non in alia sed conclusiones in ipsa resoluiuntur. Dicuntur & causae: quia conuenienter respondeantur ad quaestiones quare: ut interroganti quare homo est res naturalis/ apta datur responsio, quia constat ex naturis. Notiora ad nos sunt quae sensui sunt propinquiora: ut minus communia aut effectus. Minus communia quidem suis magis communibus: ut quod homo componatur ex materia & forma notius est ad nos quia quod sit animata. Notiora autem natura sunt quae a sensu sunt remotiora: ut uniuersalia & causae. Uniuersalia quidem suis minus uniuersalibus: ut omne animal sentire quod hominem sentire. Et causae suis effectibus: ut hominem habere pulmonem natura notius est quia ipsum respirare. Quare notiora ad nos sunt ignotiora simpliciter atque natura: & diuerso notiora natura sunt ignotiora ad nos. Incertius hic dicitur quod ignotius est. Notiora nobis & notiora ad nos hic pro eodem sumuntur. Confusiora in proposito sunt compositiora: ut tota res naturalis dicitur confusior sua materia & forma.

PRIMI capituli/primi Physicorum prima conclusio. Naturalis philosophiae prius determinanda sunt principia doctrinalia quae conclusiones. Quomodo in geometria & arithmetica primo proponuntur principia: ex quibus deinde conclusiones deducuntur. Patet. Nam ea prius in naturali philosophia determinanda sunt: ex quorum cognitione rerum naturalium acquiritur notitia: ut ea prius in logica tradenda sunt: ex quorum cognitione argumentationis comparatur notitia. At ex principis naturalis philosophiae rerum naturalium acquiritur notitia. Quonia in omnibus disciplinis habentibus principia/elementa/& causas habetur scientia/ & intelligentia eorum quae determinantur: ex cognitione ipsorum principiorum/elementorum/ & causarum. Quare & in naturali philosophia cognoscuntur conclusiones de rebus naturalibus: ex eiusdem discipline principis. Tunc enim putant omnes aliquid cognoscere: cum ipsa principia/ & causas cognoscunt. Quadoquidem scire est causam rei cognoscere: igitur naturalis philosophiae prius determinanda sunt principia. Secunda conclusio.

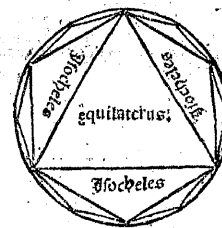
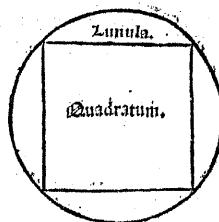
Secunda conclusio. Ad ipsa philosophiae naturalis principia ab incertioribus natura procedendum est. Non quidem ad omnia sed ea dumtaxat quae praeter terminorum cognitionem requirunt aliquantulum declarationem. Ut positiones physice aliquantulum ob scire quae per inductionem ex minus communibus atque incertioribus natura (ut dicit haec conclusio) sunt clariiores. Patet. Quia a notioribus ad nos ad minus nota ad nos procedendum est. Sed incertiora natura sunt notiora ad nos quae certiora natura. Quia non oportet esse eadem notiora ad nos & notiora natura immo diuerso quae ad nos sunt notiora/sunt minus nota natura, & quae notiora naturae minus nota ad nos. Compositiora enim ut tota res naturales sunt notiora ad nos: simpliciora vero ut earum partes substantiales posterius sunt nota. Siquidem in igne sensu cognoscunt omnes, materiam autem & formam posterius atque solum intellectu plures atque cognoscunt. Ad ipsa ergo principia physice intelligentia/ ab incertioribus natura procedendum est. Quandoquidem uniuersa est nobis via ex notioribus ad nos procedere ad notiora natura. Ut a sensibilibus ad intelligibilia. Tertia conclusio. In hac disciplina ad comparandam rerum naturalium scientiam ab uniuersalioribus ad minus uniuersalia ut a principis ad conclusiones procedendum est. In disciplinis enim primo generalia & communia determinantur: deinde specialia. Ut in philosophia naturali primum quid sit res naturalis & motus/generatim traditur. Deinde de rerum naturalium generibus atque mutationum speciebus/peccularis in sequentibus libris fit determinatio. Patet conclusio. Quia ad habendam scientiam a natura notioribus ad minus nota natura procedendum est. At in disciplinis uniuersaliora sunt notiora natura minus uniuersalibus. Primo. Nam uniuersale se habet ad intellectum sicut compositum sensibile ad sensum. Sicut enim compositum sensibile est totum ipsius sensus: ita uniuersale est totum ipsius intellectus: cum habeat sub se partes multas ut pote minus uniuersalia in quae diuiditur. A quo compositum sensibile notius est sensui suis partibus/ ut ignis quae sua materia & forma: ergo & uniuersale notius est intellectui suis partibus minus communibus. Secundo. Quia uniuersalia sunt confusiora. Ipsorum enim diffinitiones distincte important & in partes diuidunt ea/ quae per distincta confuse significatur. Ut homo confuse importat ea quae sua diffinitio animal gressibile bipes intelligens/distincte importat. Confusiora autem sunt compositiora atque uniuersalia sunt compositiora/pluraque in sua ratione includunt. At compositiora nobis ipsius natura sunt notiora: igitur & uniuersalia. Tercio. Quia pueri in principio aetatis omnes viros vocant patres/ & omnes mulieres matres: quae propriam patris & matris notionem necdum habeant/ sed solum communem. At cum perficitur in eis cognitio atque discretio: solummodo patrem nomine paterno nuncupant/ & materem matrem. Signum est igitur notiora uniuersalia prius nobis esse nota quae particulares. Ut de homine procul distante prius cognoscimus quod sit substantia quae animal: & prius itidem quod animal quod homo. Igitur in hac disciplina ab uniuersalioribus ad minus uniuersalia procedendum est.

Secundi capituli nota.

Diuisio/ distincta suppositio. Atomi sunt sensu impartibilia corpora: quae in radio solum sed grossiuscula videntur. Haec hominerae sunt/ quae similis naturae sunt: totumque similitum partium constituunt. Hippocrates quadrans circulum per lunulas ex proprijs procedebat: Geometriae principia retinens. Lunula enim est figura arcu circumferentiae circuli/ & costis quadrati contenta. Antiphon vero circulum quadrare volens/ Geometriae principium negabat/ constituendo in circulo triangulum aequilaterum. Et deinde supra quodlibet latius triangulum/ Isochelus constituit: quoniam/ vellet vltimi Isochelus latus aequale esse parti circumferentiae.

Hippocratis figura.

Figura Antiphontis.

Communis philosophiae/ Metaphysica. Tantum/ pluralitatis exclusiuum. Vnum/ continuitate/ vnum continuum. Vnum impartibile/ quod diuidi non potest. Vnum actu & potentia/ vna res naturalis. Vnum actu est/ non est alterius pars. Potestate vero vnum est/ idem est alterius pars. Potestate/ potentia. Confusimiliter multa actu & potestate differuntur.

Secundum cap. continet duas diuisiones. & conclusiones. & rationes ad prima. & ad 4. & remotione dubit. Prima diuisio/ rerum naturalium/ aut vnum est principium mobile (quod naturales dixerunt alii igne/ alii aere/ alii aqua). Aut immobile (quod dixerunt Parmenides & Melissus) finitum/ aut infinitum. Aut multa mobilia/ aut immobilia/ finita aut infinita/ quod dixerunt Anaxagoras & Democritus. Anaxagoras quidem infinitas atomos homineras offis: esse principia offis, & carnis/ esse principia carnis & infinitas nerui/ esse principia nerui. Democritus vero infinitas atomos eiusdem generis figura & ordine differetes: esse principia rerum. Secunda. Si principia rerum multa sunt finita: aut sunt duo/ aut tria/ aut quoda altero certo numero. Et ita de rebus naturalibus dicendum est. Prima conclusio. Contra afferentes tantum esse vnum ens immobile in parte physico disputandum. Primo. Quia nullus artificis est disputare contra eius principia destruentem, ut Geometriae disputandum non est contra destruentem Geometriae principia, qui autem afferunt tantum esse vnum ens immobile: destrunt physice principia. Negant enim motum esse & eternam multitudinem. Si enim tantum vnum est & non multa: ipsum nullius erit principium, non autem erit

¶ Notarum secundi capitis declaratio.

¶ Diuisio in principio huius capitis idem est quod diuisio in principio ex diuersis partibus diuisione com-
 nis constitutum. **¶** A tomi in greco/latine indiuisibilia dicuntur. Nam a particula negativa est/ **¶** Tomos graece/latine diuisio dicitur.
¶ De Atomis homiomerys exemplum, vt a tomi ossis inter se similes sunt naturae: & totum os similitum partium constitutum.
¶ Hippocrates volens quadrare circulum & constitutere quadratum aequalis contenti cum circulo: sic argumentabatur/ Omnes lineae ductae ab eodem puncto ad idem punctum sunt aequales. Sed descripto circulo & intra ipsum constituto quadrato a b c d: arcus circumferentiae a b & costa quadrati a b egrediuntur ab eodem puncto vt a ad idem punctum scilicet b: igitur illa circumferentia pars aequatur costae a b. Et eadem ratione probaretur quaelibet circumferentia pars aequari costae sibi conterminali: quare tota circumferentia circuli aequatur costis quadrati. **¶** Totus circulus toti quadrato. Quorum enim termini sunt aequales: & figurae aequales erunt. Ita argumentando Hippocrates Geometriae principia retinebat quidem: sed male applicabat ad lineas vnae reclusae: & altera curuam: cum deberet solum applicare ad reclusas. Et in hac descriptione sua/ sicut quattuor lunulae: id est figurae contentae parte circumferentiae circuli & costa quadrati. sic dicitur/ crescentis lunae similitudinem expriment: vt superficies contenta intra circumferentia partem a b & costam quadrati a b. **¶** Antiphon autem volens quadrare circulum constituit primum in circulo triangulum trium aequalium laterum: quicum Isopleurum/ equilaterumque vocant. Super cuius quodlibet lateris deinde constituit triangulum duorum aequalium laterum: quod Isosceles/ equicrurum/ equipedum/ sive equitribiale. Rursum super cuiuslibet Isosceles lateris propinquius circumferentiae alterum Isoscelem minorem constituit, quod (vt dixit Antiphon) totiens fiet: quousque nullo amplius intercepto spacio inter Isosceles lateris & circumferentiam in quo vltimus possit huiusmodi triangulum formari: vltimum Isosceles lateris aequatur parti circumferentiae/ immo sit ipsa circumferentiae pars. Ad hoc modo arguendo negauit Geometriae principia scilicet superficiem esse diuisibilem in infinitum: cum dicat tandem inter vltimum Isosceles lateris & partem circumferentiae respondentem/ nihil superficiei clausam iri, quod falsum est imo descriptis quotcumque triangulis semper aliquid superest superficiei inter vltimo descripti trianguli lateris & partem circumferentiae: in quo alius describatur triangulus. Praeterea Antiphon lineam reclusam scilicet lateris trianguli facit aequalem lineae curuae scilicet parti circumferentiae: quae quantum latet semper est curuata/ quod rursum est impossibile. **¶** Metaphysica dicitur communis philosophiae/ ceteras disciplinas inferiores sua generali arte complectatur: & principia habeat ad omnem disciplinam secundum materiam subiectam accommodanda. **¶** Tantum in positione Parmenidis & Melissi excludit pluralitatem. Vt sit sensus: tantum vnum ens est/ vnum ens est & non sunt plura entia quae vnum. **¶** Non diuersitate sine alicuius: vt exponatur per alium. **¶** De vno continuate exemplum. Vt linea. De vno impartibilitate: vt punctum/ vnitatis. De vno actu & potentia id est forma & materia: vt homo/ equus. De vno actu: vt totum animal/ tota linea/ tota albedo: quae scilicet alterius non est pars. De vno potestate/ vt caput animalis/ pars lineae/ aut albedinis. Est enim eorum quodlibet/ alterius pars. Sic multa actu sunt multa quorum nullum est alterius pars: vt duo homines. Multa vero potentia sunt multa quae sunt alterius pars: vt manus caput & pes hominis. Et haec quattuor: vnum actu/ vnum potentia/ multa actu/ multa potentia: adinuicem sex propositionibus comparantur. **¶** Prima. Vnum actu non est vnum potentia. Patet. Quia dato opposito idem est alterius pars quia vnum potentia: non est alterius pars quia vnum actu. **¶** Secunda. Vnum actu non est multa actu. Nam alioquin idem esset vnum totum: quia vnum actu/ non esset vnum totum: quia multa actu. Id autem esse nequit. **¶** Tertia. Vnum actu est multa potentia. Nam tota linea est vnum actu per diuisionem: & est multa potentia scilicet suae partes simul sumptae. **¶** Quarta. Vnum potentia non est multa actu. Nam alioquin idem esset alterius pars/ quia vnum potentia: & non esset alterius pars/ quia multa actu. **¶** Quinta. Vnum potentia est multa potentia. Vt medietas lineae est vnum potentia: & etiam multa potentia scilicet suae partes. **¶** Sexta. Multa actu non sunt multa potentia. Nam alioquin eadem essent alterius partes/ quia multa potentia: & non essent alterius partes/ quia multa actu.

¶ Secundi capitis prima diuisio. **¶** Rerum naturalium aut vnum est principium/ mobile aut immobile/ finitum aut infinitum. Aut multa principia mobilia aut immobilia/ finita aut infinita. Naturales quidem sunt qui physicae principia non negauerunt/ posuerunt vnum principium mobile/ alij ignem/ alij aera/ & alij aquam. Parmenides autem & Melissus vnum principium immobile. Anaxagoras vero & Democritus dixerunt infinita esse rerum naturalium principia: vt pote infinitas Atoms. Anaxagoras autem de infinitis Atomis natura consimiles ossis/ esse principia ossis/ & Atoms carnis esse principia carnis/ & Atoms nerui esse principia nerui. Democritus vero infinitas Atoms eiusdem speciei/ sicut ordine/ & figura abinuicem differentes/ posuit esse principia rerum. **¶** Secunda diuisio. Si rerum naturalium principia sunt finita multitudinem: aut sunt duo/ aut tria/ aut quattuor/ aut alio numero determinato. Et consimiliter diuidi possent res naturales duabus diuisionibus istis respondentibus. **¶** Prima conclusio. Non pertinet ad physicum disputare contra asserentes tantum vnum esse ens immobile: vt pote Parmenidem & Melissum. **¶** Primo. Quia multa artis habet disputare contra negantes sua principia: Vt Geometria disputationem suscipere non debet contra negantes Geometriae principia/ nec arithmetica contra negantes principia Arithmeticae. Qui autem asserunt tantum vnum esse ens immobile: hec quare non est disputanda/ gaudent principia physicae. Nam cum dicant illud ens esse immobile/ negant motum esse: quod huius scientiae principium est. Et tantum esse vnum esse ens immobile dicant tantum esse vnum ens/ negant multitudinem: quod idem principium est physicae. Rursum si tantum vnum sit ens: hae dicantur ipsum nullius erit principium/ cuius oppositum asserunt. Non enim erit alterius principium: nam tunc plura essent. Nec sui ipsius: Nam nihil sui ipsius est principium: sed omne principium est alterius cuiusdam aut aliorum principium. **¶** Secundo. Non magis pertinet ad physicum disputare contra asserentes tantum vnum esse ens: quae disputare contra alia quae sunt extranea positione. Vt contra Heraclitum positione dicitur nullum hominem diuersis temporibus manere eundem/ sed continuo immutari. Contra neutros enim quibus disputet principia habet. At non est physicum disputare contra extraneas positiones nullo modo ad physicam pertinentes: igitur neque contra asserentes tantum vnum esse ens immobile. Nam similis est vtriusque ratio. **¶** Secunda conclusio. Non etiam spectat ad physicum rationes Parmenidis & Melissi soluere. **¶** Nam vniuersumque artificis est proprias rationes soluere/ & eorum qui sua principia non negant. Vt Geometriae interest soluere rationem Hippocratis: vt qui Geometriae principia non negauerit/ non autem soluere

Quid Atomis homiomerys Ratio Hippocratis Ratio Antiphonis Eius solutio Eius solutio quid Metaphysica significat Vnum actu Vnum potentia Multa actu Multa potentia Anaxagoras Democritus quare non est disputanda Heraclicus B it

bat me li fons p...
 in cap...
 ab e...
 in...
 es meli...
 is

in fa...
 es meli...
 is

multa...
 hor...
 gmaneu...

continua...
 in semp...

quid...
 sunt eadem...

7

8

9

not

10

11

no

7

tere principium magnitudinis: hoc non oportet. Nam & cœlum & sol & astra principium suę magnitudinis habent. Et cum ultra arguit. Quod non habet principium: non habet finem. Si intelligit quod non habet principium temporis: non habet finem temporis: esto. Si vero intelligit id non habere finem magnitudinis: hoc non oportet: quod tamen intendit & ex quo sequeretur ipsum esse infinitum. Cum ulterius arguit. Quod est infinitum non habet locum: igitur est immobile. hoc non oportet. Nam nihil prohibet partes in ipso moveri & ipsum alterari. Non enim ut alterabile sit: requiritur locus. Dicebant Melissum sequentes: illud unum esse unum specie. Sed quomodo homo & equus & que adinvenit sunt contraria: eadem specie sunt: hec sane per se ipsa falsa esse deprehenduntur.

Quare substantia dicitur vere esse.

Rationes Parmenidis & Melissi in expositione litterę solvantur. Ratio vero Melissi qua probare contendit ens non esse factum: in fine huius primi libri solvetur. Substantia dicitur vere esse: quia longe perfectiori & digniori existendi genere est substantia quę accidens. Hinc accidens in relatione ad substantiam dicitur non ens sive ens secundum quid: sicut facies hominis vere est in ea verus est color. Imago autem non vere est id quod apparet: neque in ea verus est hominis color. Sunt enim accidentia vmbre & imagines substantiarum. De habente principium temporis, exemplum: ut homo equusque in tempore. Et eadem habent finem temporis: quia desinit in ipso. De habente principium magnitudinis: ut quilibet res naturalis. Nam sua magnitudinis prima habet partem determinatam. Habet itidem res naturalis omnis finem magnitudinis. Nam sua magnitudinis ultimam habet determinatam partem. Et istorum opposita/opposito quoque modo diffiniuntur. Principium magnitudinis alio modo dicitur principium rei: & unum alterius est interpretatio. Erty capitis prima conclusio. Non est difficile rationes Parmenidis & Melissi solvere. Nam statim se produnt esse sophistica: & male concludentes & falsum assumentes: igitur id non est difficile. Ratio tamen Melissi plus defectus habet: & minus apparentiæ: quę ratio Parmenidis. Nihilominus oportet illam ut hanc solvere. Nam uno inconuenienti dato multo contingunt.

Rationis Parmenidis solutio.

Ex uno eius errore nisi extirparetur enascerentur multi. Secunda conclusio. Parmenidis ratio & viciose concludit & falsum assumit. Nam cum dicit: quod non est ens nihil est: aut capit ens solum pro substantia & tunc id falsum est. Quamuis enim illud ens non sit substantia: tamen potest esse accidens. Aut capit ens pro accidente solum. Et id iterum falsum est. Nam quis illud ens non sit accidens: tamen potest esse substantia: & per consequens esse aliquid. Neque potest capi pro composito ex accidente & substantia: nam tunc multa essent. Vterius conceditur ens & unum conuerti: & quicquid est præter unum nihil esse. Sed ex hoc non recte concludit Parmenides tantum unum esse. Refellitque a philosopho argumentum posita hypothese quod solum sint corpora alba non sequitur in simili. Quicquid est præter album nihil est: igitur tantum unum album est. Nam ex antecedente vero insertur consequens falsum. Negatur præterea quia tantum unum est ens: idcirco sequi ipsum esse immobile: & nullus esset locus in quo moveri possit. Nam huiusmodi ens & si non moueatur secundum locum: tamen potest alterari: ad quod non indiget loco. Præterea totius partes ut gutte aquę mouentur in toto ut aqua: & tamen non sunt in loco saltem actuali: & illius entis partes possent in suo toto moveri.

Soluti substantiam naturę esse non posse.

Tertia conclusio. Parmenides non potest sumere ens solum pro substantia. Nam cum accidens naturę sit prædicari de substantia de illo ente prædicatur aliquid accidens ut album aut nigrum: quare album est: aut nigrum est. At cum sola ex Parmenidis positione sit substantia: & album & nigrum importent accidens: ut bil est album aut nigrum: igitur illud ens nihil est: quod prædictis repugnat. Quod si Parmenides dicat album significare substantiam: ergo multa erant entia. Nam album substantiam significabit & præterea accidens in huiusmodi substantia existens. Secundo. Quia si illud ens sit substantia: & ipsum solum sit non erit magnitudo neque albedo neque aliquid aliorum accidentium. Nam per hypothese sit solum substantia: ut posuit Parmenides. Quod autem est substantia: nulli est accidens: igitur illud ens non est accidens. Et cum ipsum solum sit: nullum sane est accidens: quod est impossibile. Contra suppositione Metaphysicam: quia & substantia & accidentia ponuntur esse in mundo sensibili. Tertio. Omnis substantia diffinita est ut supponit logicus. Si igitur illud ens esset substantia: ipsum esset diffinitum. Et diffinitio eius explicabit diuersas partes diffinitæ: quę sunt substantia. Non enim explicabit illa diffinitio accidentia. Nam accidentia vere affirmantur & vere negantur de suo subiecto accepto pro eodem: ut sortes est sedens: sortes non est sedens. Diffinitio autem de suo diffinito namque negatur neque etiam aliqua diffinitionis pars. Vt si animal gressibile bipes ponatur esse diffinitio hominis: neque animal de homine negari potest: neque gressibile neque bipes. Erunt igitur multa per diffinitionis partes significata quę erunt substantiæ: & non tantum erit unum ens: etiam ipsum pro substantia capiendo. Aut huiusmodi ens non erit diffinitum: quod est principij logici oppositum. Quarta conclusio neque potest Parmenides ens solum pro accidente sumere. Nam si esset accidens: esset & eius subiectum. Impossibile est enim accidens sine subiecto subsistere. Quod quidem subiectum esset substantia: nam accidens non est subiectum accidentis. Esset itaque substantia. Et cum solum esset accidens: non esset substantia. Idem enim non potest esse accidens & substantia. Esset igitur substantia & non esset substantia: quod est impossibile. Quinta conclusio. Non bene soluerunt aliqui rationem Parmenidis qua voluit probare illud ens esse imparabile. Nam facta hypothese quod tantum sit unum: enstratio Parmenidis est efficax & recte concludit. Quare perperam soluebat cum Xenocrates dicens illud quidem ens esse partibile: sed ex imparabilibus lineis constitutum: quarum quęlibet esset illud unum. Et sic neque illud unum esset multa: neque eius diuisio in infinitum procederet. Et tamen esset partibile. Sed labitur Xenocrates in similem errorem Parmenidis errori. Nam cum illud totum ponatur compositum ex lineis quę sunt magnitudines: igitur totum est magnitudo. Et quia est unum solum ens: ipsum non est magnitudo. Alioquin multa essent: scilicet partes magnitudinis in quas diuiditur. Esset igitur idem magnitudo: & non esset magnitudo. Similiter quia illud ens ponebatur a Xenocrate compositum ex lineis imparabilibus: ipsum erat diuisibile in illas lineas. Et cum quęlibet illarum imparabilium sit illud ens: ipsum non est diuisibile: igitur idem est diuisibile & non diuisibile. Sexta conclusio Melissi ratio & male concludit: & falsum assumit.

Solum accidens esse non posse.

Male quidem concludit in principio cum sic argumentatur. Si aliquid est factum: ipsum habet principium: igitur si non est factum: non habet principium. Nam in consequentia quę non conuertitur a destructione antecedentis inferens destructione consequentis: committit fallaciam consequentis. Præterea cum assumit si aliquid est factum: ipsum habet principium: si id intelligat de principio ipis: negandum est. Nam momentanea & instantanea facta sunt principia: tamen temporis nullum habent. Si de principio magnitudinis: iterum falsum est. Nam alteras

Xenocrates.

rationes & impartibilia secundum magnitudinem facta sunt: esse inceperunt: & tamen non habet principium magnitudinis. Cum deinde dicitur. Si quid non est factum non habet principium. Si id intelligat de principio temporis: admittitur. Si vero de principio magnitudinis: negatur. Nam cœlum sol & astra facta non sunt: sed cum mundo perpetua fuerunt: & tamen principium magnitudinis habent. Et cum ulterius procedit: Quod non habet principium / non habet finem. Si id intelligat de principio temporis & sine initio temporis admittitur. Si vero de principio temporis & sine magnitudinis accipiatur: negatur. Nam cœlum & mundus principium temporis non habent: & tamen habent finem magnitudinis. Quo circa non recte astruit ipsum ens esse infinitum. Cum deinceps arguit. Ipsum ens infinitum non habet locum quo moueatur: igitur ipsum est immobile: non recte concludit. Nam nihil prohibet eius partes in ipso toto moveri sine loci officio: nihil itidem vetat ipsum alterari. Nam ad alterationem faciendam non requiritur locus. Defendentes autem partes Melissi dixerunt illud unum esse unum specie. Sed id absurdum est. Nam contraria ut calidum & frigidum: similiter disparata ut homo & equus: eadem specie esse non possunt. Segregatio/extractio. Congregatio/confusa commixtio. Et est confusio: cum res amplius non appareant. Ab his quę sunt actu/magnitudinis & paruitatis determinatio sumitur.

Rationis Melissi solutio.

Varium cap. continet sex opinioniones antiquorum: duas Anaxagorę rationes. 5. conclusiones Anaxagorę reprobando. 2. rationes ad secundam: & 4. ad tertiam. Sex naturaliter loquentium opinioniones. Prima est ponentium ignem omnium materiale principium: & contraria raritatem & densitatem formalia. Secunda est ponentium aerem omnium materiale principium: & contraria superabundantiam & defectum esse principia formalia. Tertia est Anaximandri ponentis unum corpus igne densius aere vero rarius: omnium rerum esse materiam & contraria illi infinito corpori inserta esse rerum formas. Quarta est Platonis magnam & paruum contraria duo principia rerum naturalium ponentis: & unam formam & efficientem ideam. Et in hoc Plato ab alijs differt: quia alij unam ponunt materiam: Plato autem plures. Alii contraria ponunt formas: Plato materias. Quinta est Empedoclis quattuor elementa rerum omnium materias esse ponentis: & contraria immixtas formas & duo effectiua/litem & amicitiam: & res in se muticem esse commixtas: & mundum sæpius generari / & sæpius corrumpi. Sexta est Anaxagorę infinitas similes Atomos rerum materias ponentis: & contraria immixta formas: & unum efficiens diuinum sit tellectum. Et omnes res in omnibus esse adinueniem commixtas & confusas: & eas generari per segregationem. Dicit enim intellectum diuinum eas segregare & eas facere apparere: quę latebant: & eas corrumpi per congregationem / & mundum dicit semper generari & nunquę corrumpi. Et differt Anaxagoras ab Empedocle. Primo. Quia Empedocles ponit tantum quattuor elementa rerum materias. Anaxagoras vero infinitas ponit rerum materias. Secundo. Empedocles ponit duo effectiua: Anaxagoras autem unum. Tertio Empedocles ponit mundum sæpius generari & sæpius corrumpi. Anaxagoras autem mundum ponit semper generari & nunquę corrumpi. In ceteris conueniunt. Duce rationes Anaxagorę. Prima. Quia videmus ex contrariis contraria fieri. At impossibile est contrarium in suu contrarium abire: sunt igitur contraria in contrariis: & omnia in omnibus. Secunda. omne quod fit aut fit ex ente/aut ex non ente: non autem fit ex non ente. Nam ex nihilo nihil fit. Fiet igitur ex ente. Et cum videamus ex quolibet quodlibet fieri/erunt omnia in omnibus & quodlibet in quolibet. Hęc sunt due Anaxagorę rationes propter quas credebatur quilibet rem esse in qualibet: & rerum generationem nihil aliud esse quam rerum a confusa commixtione segregationem/ & apparentiam. Et cum interrogabatur/ cum omnia sint in omnibus/ quomodo igitur illa non videntur? Respondebat ea non videri propter infirmitatem eorum paruitatem. Et cum iterum: Cur potius dicendum sit id os/ id caro/ id sanguis/ cum omnia sint in omnibus. Dicebat quando plus esset de osse/ dicebatur os: & quando superabundabat caro/ dicebatur caro: & quando sanguis/ id dicebatur sanguis. nihil tamen est purum aut os/ aut caro/ aut sanguis/ aut aliorum quicquam. Prima conclusio. Inconuenienter Anaxagoras infinita rerum naturalium assignauit principia. Patet quia tollebat rerum naturalium scientia: infinitum enim & magnitudinem & multitudinem quantum sit/ notum esse non potest. si igitur rerum naturalium infinita essent principia: ipsę essent ignotę. Nam composita cognoscimus/ quando ex quibus & quot composita sint: cognoscimus. no igitur conuenienter Anaxagoras rerum naturalium infinita assignauit principia. Secunda conclusio. nota omnia comixta sunt in omnibus. Primo. quia impossibile est aial aut plantam sub quatuor actibus esse magnitudinem aut sub quatuor actibus esse paruitate: sed determinate sunt quantitatis. Et totius magnitudo ex partium magnitudine resultat (voco enim partes / quę a se muticem & a toto separari possunt). Impossibile est igitur omnia in omnibus esse commixta: quomodo enim & homo in milio & equus/ & planta: & que & quanta eius caro esse possit infinitis alijs rebus distracta: & quod os & qui nerui & qui arboris fructus: & cetera. Si ex finita aqua determinate quantitatis carnem segreges: & iterum tantam/ hoc totiens facere poteris/ ut tandem nihil carnis residuum sit. Nam omne finitum per determinate quantitatis ablatione tandem consumitur. quo facto relinquuntur non omnia mixta esse in omnibus. Tertia. non quodlibet segregabile est a quolibet. Primo. quia caro magnitudine & paruitate determinata est. quamuis tandem carnis sit eo corpus esse infinitam sectionem intelligas: in eo tamen quod caro esse non potest: sed tantum ex sectione defineret esse caro: ex minima igitur carne non est segregabile aliquid corpus. nam cum omne corpus ex corporis subtractione fiat minus: esset caro/ minima carne minor/ quod est impossibile. nota p materia de maximo & minimo

18
19
20
21
22
23

14
15
16
17

16

nota

nota p materia de maximo & minimo

igitur quodlibet a quolibet est segregabile. **Secundo**, quia si quodlibet semper esset a quolibet segregabile: in aliquo finito esset infinita caro & infinitum os: nam per subtractionem determinate carnis nunquam consumeretur neq; os: imo & quodlibet quantumcumq; paruum esset/contineret infinita. **At** impossibile est infinitum finito contineri: igitur non quodlibet segregabile est a quolibet. **Tertio**, quia accidentia habitus & colores a substantia subiecta non sunt segregabilia: non igitur quodlibet a quolibet est segregabile. ponit enim Anaxagoras & substantias & accidentia simul mixta. **Quarto**, quia inconueniens est Anaxagoram dicere sapientissimam mentem conari omnia segregare & (quia infinita sunt) non posse: & id eam latere/non autem latere Anaxagoram. non igitur quodlibet esse in quolibet/ & quodlibet semper esse segregabile a quolibet contra sapientissimam dei prouidentiam attestari debet Anaxagoras. **Quarta**, non omne quod fit/ex specie similibus fit partibus: ut vult Anaxagoras. **Nam** lutum non fit ex lutulis sed terra & aqua/ & lateres non ex lateribus sed luto/ & domus non ex domibus sed lateribus & lignis/ & aer ex aqua/ & aqua ex aere: ut sepius videmus. **Quinta**, minus errauit Empedocles finita ponens rerum naturalium principia ipso Anaxagora. **Nam** rerum naturalium posse esse scientia non auferebat: neq; plerq; eum in comoda sequuntur: que sequuntur Anaxagora.

Notarum quarti capitis declaratio.

Segregatio hoc loco est rerum prius latentium extrahio. **Congregatio** vero est rerum prius segregatarum, in chaos confusa comixtio. Et dicitur confusa res prius apparet amplius non apparet. **Ea** sunt actus: quod non sunt aliter partes. Potentia vero: cui sunt aliter partes. Et dicitur res naturales esse determinate magnitudine & quantitate: id intelligendum est de rebus naturalibus: quod sunt actus & tota/ & non de partibus integralibus rerum naturalium: que in toto manentes semper in minores partes diuidi possunt.

Quartum caput primo sex antiquorum naturaliter loquentium & qui physice principia conceperunt opiniones continet. **Prima** posuit ignem esse omnium materiale principium: raritatem autem esse principia formalia adiuuicem contraria. **Secunda** ponit aerem esse omnium materiale principium: superabundantiam autem esse defectum principia formalia inter se contraria. **Tertia** est Anaximandri ponentis corpus medium inter ignem & aerem esse omnium rerum materiale principium/ & contraria illi medio/ infinitoq; corpori inexistencia esse principia rerum formalia. **Quarta** est Platonis magnam esse partium duo principia materialia adiuuicem contraria ponentis/ & ideam principii formale atq; efficiens. **Quinta** est Empedoclis ponentis quatuor elementa esse principia rerum materialia/ & contraria illis inmixta: principia formalia autem & amicitiam causas efficientes. **Sexta** est Anaxagore ponentis infinitas eiusdem speciei atomos esse principia rerum materialia: & contraria illis inexistencia rerum formas/ diuinum autem intellectum res segregantem esse causam efficientem. **Et** differet Anaxagoras ab Empedocle. Primo quia aliam ponit materiam rerum. Secundo quia aliud efficiens quam Empedocles. Tertio quia diuersam de mundi generatione ab Empedocle habet sententiam: ut ostendit litera. **Due** rationes Anaxagoras quibus probat quamlibet rem esse in qualibet. **Prima** videmus ex contrariis contraria fieri. Sed impossibile est contrarium in sui contrarij naturam permutari: igitur contrarium quod fit/ per accidens in contrario ex quo fit: & ita contraria sunt in suis contrarijs: quare a fortiori non contraria sunt in alijs non contrarijs: & per consequens omnia sunt in omnibus. **Hec** autem ratio soluitur concedendo contraria fieri ex contrariis non manentibus transmutatione facta sed deperditis. **Negado** tamen contraria fieri ex contrariis secundum substantiam manentibus post transmutationem factam. **Quare** negandum est contraria esse in contrarijs: nisi ipso rerum natura est ab eodem subiecto se mutuo expellere: negandum est itidem omnia esse in omnibus. **Secunda**, omne quod fit aut fit ex ente aut ex non ente. Sed nihil fit ex non ente: quia ex nihilo nihil fit: igitur omne quod fit, fit ex ente. Et cum conspicitur ex quo fit fieri quodlibet, consequens est omnia esse in omnibus/ & quodlibet in quolibet. **Sed** hec soluitur admittendo omnne quod fit fieri ex ente, ut pote materia que in omni generatione preestipponitur. **Negando** tamen quodlibet fieri ex quolibet. **Na** determinatum fit ex determinato, & contrarium ex suo contrario: ut ex semine oliuæ fit oliua non triticum. **Quare** non est sententia cum Anaxagora esse quodlibet in quolibet. Et cum interrogabatur Anaxagoras, si omnia sint in omnibus/ quomodo ergo non videntur omnia in omnibus: ut in igne, aqua, aut terra? Respondit solum id videri de quo plus fuit in illo mixto. **Cetera** vero ob nimiam eorum paruitatem non videri. Et cum iterum interrogabatur, cum omnia sint in omnibus/ quare res potius uno quam alio quolibet nomine appellantur: & diuersis inter se nominibus/ ut illud os/ illud caro/ illud sanguis? Respondit unamquamq; re naturalem ab illo denominari cuius plures habebat atomos. **Ut** quando plus esset de osse dicebatur os, & quando plus de carne, dicebatur caro. Nihil tamen dicebat esse purum/ & alijs re permixtum os/ aut carnem aut sanguinem. **Prima** conclusio. **Non** res esse dixit Anaxagoras infinita esse rerum naturalium principia. **Patet** quia hac sua assertionem auferebat Anaxagoras rerum naturalium scientiam. Infinitum enim tam magnitudinis quam multitudinis quantum sit notum esse non potest: cum ex quot determinate quantitatis partibus constituatur constare non possit. Si igitur rerum naturalium principia essent infinita, ipse res naturales essent ignote. **Nam** composita cognoscimus, quando ex quibus & quot partibus composita sunt cognoscimus. **Quare** ex opo sito si & quot ex quibus partibus totum compositum est non cognoscimus, neq; ipsum totum cognoscimus. **At** si principia rerum naturalium sint infinita, ex quibus & quot partibus res naturales componantur non cognoscimus: igitur neq; res naturales cognoscimus, quod est inconueniens. **Supponimus** enim rerum naturalium haberi posse scientiam. **Secunda** conclusio. **Non** omnia commixta sunt in omnibus, ut posuit Anaxagoras. **Primo**, quia impossibile est animal aut plantam indifferenter sub quacumq; esse magnitudine & quacumq; paruitate: sed ut & ceteræ res naturales determinate sunt extensionis: ut sub maiore sitent & minore earum forma substantialis subsistere nata non sit. **Et** totius rei magnitudo ex partium integralium magnitudine conatur: hic enim partes uocantur non que rei essentiam constituunt, & neq; a se inuicem, neq; a toto separari possunt: sed que secundum magnitudinem sumptæ totum integrant, & a se inuicem & a toto separabiles sunt: ut rami ab arbore. **Impossibile** est igitur res naturales secundum substantiam in omnibus esse commixtas. **Non** enim potest homo esse in grano milij, & equus & plan

Que dicitur esse actu. Que potentia

Anaximander. Plato. Empedocles. Anaxagoras.

Primario Anaxagore. Eius solutio.

Secunda eius ratio. Eius solutio.

Res naturales esse determinate quantitate.

nota

nota

24

25

neq; ibi hominis caro ab alijs separata, neq; os neq; uerni assignari possunt: neq; itidem arboris rami frondes & fructus, cum impossibile sit maius minore contineri. **Secundo**, si ex finita secundum magnitudinem aqua ut pedali/ finita quantitate ut digitalis caro segregetur: iterum tanta, hoc totiens fieri poterit ut tandem nihil carnis in aqua superfit. **Nam** omne finitum & magnitudine & multitudine, per determinate quantitatis ablationem tandem consumitur. **Ut** linea decipitalis per ablationem lineæ pedalis decies factam/ & denarius per ablationem binary quinque repetitam. Itaq; segregata ab aqua omni carne, relinquitur non omnia commixta esse in omnibus, cum in ea aqua nihil sit carnis reliquum. **Tertia** conclusio. **Non** quælibet res naturalis a quolibet secundum substantiam est separabilis. **Primo**, nam caro (ut & ceteræ res naturales) magnitudine & paruitate determinata est. **Quantus** enim caro ut corpus dimensum/ possit in infinitum diuidi: neq; unquam deueniat ad minimam partem. **Ut** tamen caro actu, non potest semper diuidi in partes minores quarum quælibet maneat caro actu, sed tandem ex huiusmodi distractione deueniet esse caro. **Deueniet** enim ad tam parua materiae particula vi sub ea separatim non esset nata forma carnis conseruari. **Data** igitur per physicam petitionem minima carne actu: quæ scilicet natura non potest esse minor actu/ ex ea non est segregabile aliquod corpus. **Cum** enim omne corpus ex corporis subtractione fiat minus: si ex minima carne ponatur segregari aliquod corpus: esset caro illa residua/ minima carne minor: quod est impossibile. **Non** est enim dabile minus minimo/ sicut neq; maius maximo. **Secundo**, si quodlibet semper esset a quolibet separabile: ut ab aqua finita/ caro illa per subtractionem determinate carnis nunq; consumeretur/ quia ponitur semper separabilis: quare esset in finita actu. **Na** omne finitum per determinate quantitatis ablationem tandem consumitur. **In** aliquo igitur finito esse infinita caro. **Immo** quodlibet quantumcumq; paruum contineret infinita magnitudine. **At** impossibile est infinitum magnitudine contineri/ immo & maius quis finitum/ minore, igitur & impossibile est quodlibet a quolibet esse separabile. **Tertio**, quia accidentia ut dimensiones & colores a substantia eorum subiecto separari non possunt, igitur non quodlibet separabile est a quolibet. **Posuit** enim Anaxagoras non solum substantias substantijs: verum & accidentia accidentibus etiam contrarijs pmixta. **Quarto**, quia dixit Anaxagoras mente diuina conari oia segregare, sed quia infinita sunt/ eam id non posse quare in mente diuina ponit impotentia/ asserens ea conari aliquid facere quod non potest. **Dicebat** enim mente diuina nescire omnia que sunt in chaos/ quia infinita sunt/ segregari non posse: & tamen se id scire profitebatur, quare in mente diuina ponit ignorantia/ suæq; scientiam diuinæ præsert sapientia: quod est inconueniens. **Quinta** conclusio. **Na** omne quod fit fit ex partibus eiusdem speciei & rationis/ ut posuit Anaxagoras. **Na** lutum non fit ex paruis lutu partibus/ sed ex aqua & terra comixtis: quæ specie differunt. **Et** lateres non sunt ex lateribus sed ex luto. **Et** domus ex lapidibus & lignis specie discrepantibus/ & aer ex aqua/ igitur neq; in naturalibus neq; in artificialibus oportet ex cõsimilis rationis partibus omnia que sunt componi. **Quinta** conclusio. **Minus** inconuenienter locutus est Empedocles ponens finita rerum principia que Anaxagoras ponens infinita. **Na** Empedocles rerum naturalium scientia non abstulit: neq; in tanta incidit inconuenientia in que ostensus est incidisse Anaxagoras. **Prima** quibus non sunt intrinseca priora principia. **A**liqua fieri ex alterutris/ est unum ex altero sua quidem substantia fieri. **Substantia** essentia.

27

28

29

Vintum caput continet vnâ conclusionem, & duas rationes ad eam. **Cõclusio**. **Rerum** naturalium principia sunt contraria. **Primo**, quia cõcorditer dixerunt hoc oes physici. **Qui** tantum vnâ posuerunt/ ut Parmenides & Melissus: calidum & frigidum/ quod igne & terra vocabatur/ principia posuerunt, qui plura & finita ut Plato & Empedocles: magnitudinem & paruitatem/ & impar: congregationem/ & segregationem/ litem/ & amicitiam/ raritatem & densitatem. **Qui** infinita dixerunt rerum naturalium esse principia: similiter, ut Democritus: plenum & vacuum, situm/ ordinem & figuram: que ponebat habere contraria: ut situm sursum/ situm deorsum/ situm anteriore/ & posteriore: situm dextrum/ & sinistrum: figuram rectilineam/ figuram circulare. **Et** hoc oes antiqui dixerunt: non tã ratione que veritate coacti. **Differunt** tamen: quia hi posuerunt posteriora & particularia ut calidum & frigidum/ contraria principia: sensum sequentes. **Alii** vero priora & vniuersalia: ut magnitudinem/ paruum/ par impar/ congregationem/ segregationem/ litem/ amicitiam/ raritatem & densitatem: sequentes rationem. **Na** singulare secundum sensum notum est/ vniuersale autem secundum rationem. **Est** enim sensus particularium/ ratio autem vniuersalium. **Secundo**, quia ea rerum naturalium assignanda sunt principia que non sunt ex alijs/ neq; sunt ex alterutris: sed omnia alia fiunt ex ipsis, prima autem contraria non sunt ex alijs neq; ex alterutris: sed omnia alia fiunt ex ipsis. **Na** cum sint prima/ non sunt ex alijs: & cum sint contraria/ non sunt ex alterutris. **Na** contrarium in sui contrarij substantia nunq; transire potest. **Quare** autem omnia fiât ex contrariis patet/ quia res naturales oes per generationem fiunt: que est de contrario in contrarium. **Na** non quodlibet agere in quodlibet/ neq; quodlibet pati a quolibet natum est: sed determinatum a determinato & contrarium a contrario, ut album non fit ex quolibet: non enim fit ex musico nisi secundum accidens/ sed fit ex nigro aut colorato medio, & musicum non ex quolibet non musico sed ex immusico, & domus ordinatio non fit ex quolibet inordinatioe sed ex inordinatione domus. **Similiter** album non corrumpitur in quodlibet: sed in nigrum aut medium, neq; musicum corrumpitur in quodlibet: sed in immusicum, & domus ordinatio non corrumpitur in quodlibet: sed in domus inordinationem. **Attamen** ex quibus contrariis res fiât & in quibus contraria corrumpantur: nos plerumq; latet, quia huiusmodi contrarij non sunt nomina imposita, generalia tamen omnibus compositis conuenienter possumus dicere: conuenientia/ inconuenientia/ ordinatio/ inordinatio, specialia tamen non sunt visitata: sed ex communibus circumloqui poterimus. **Nam** omne conueniens ex inconueniente fit: & inconueniens corrumpitur. **Ut** conuenientia hominis ex inconuenientia fit non qualibet/ sed ex hominis inconuenientia: & corrumpitur non in qualibet inconuenientia/ sed in hominis inconuenientiam. **Et** ita in ceteris est dicendum ubi nomina desunt.

Minimam de tu rem naturalem dari posse.

Notandum quod omnia in se sunt mixta/ & cõcorditer dixerunt hoc oes physici.

Notarum quinti capitis declaratio.

Quae sunt prima principia physica sunt quibus non sunt alia intrinseca principia priora: ut materia & forma substantialis. Intrinseca autem principia sunt quae rei cuius sunt principia/substantia constitunt. Extrinseca vero: quae non sunt in re naturali cuius sunt principia: ut cause efficietes extra se quae produciuntur existentes. Si materia fieret ex forma: ut sua parte esset: & forma itidem ex materia: tunc quae extrinseca materia & forma fierent ex alterutris. Id autem cum principia sunt fieri non potest. Conveniens hic dicitur forma substantialis quae acquiritur rei: naturalis constitutioni convenit, ad quam forma comparata hoc nomen sortitur: ut forma hominis ad hominem. Inconueniens autem est forma substantialis illi contraria: ut ea quae in forma conveniens aut in qua ipsa conveniens forma corrumpitur ut forma seminis & eadem aeris humani ad formam hominis. Quare conveniens & inconueniens hic relative dicuntur: & omne conveniens ad suum inconueniens semper referendum est: & contra inconueniens ad suum conveniens. Ratio intellectus.

Quinti capitis conclusio. **R**erum naturalium principia sunt contraria. **N**on quidem materia & forma: quorum unum est materiale principium & alterum formale. Siquidem materia nihil est contrarium: sed principia substantialia transmutationis rerum naturae sunt formalia: ut potest forma substantialis quae acquiritur: & forma quae deperditur. **V**t est ex aqua generatur ignis: forma aquae abicitur: & forma ignis quae generatur sunt principia adinvicem contraria. **P**rimo. Quia oes qui de rebus naturalibus locuti sunt: posuerunt rerum naturalium principia esse contraria: ut facili inductione sigillatim ostendit littera. Et hi oes visi sunt id asserere non tam ratione quam veritate coacti. Nam magis cogebat eos ipsa veritas ad asserendum: quam rationes. Eorum tamen aliqui posuerunt principia potius ad sensum accidentia: quam posteriora & particulariora ea ob causa dicitur: ut calidum & frigidum. Alij vero communiora & priora principia/accidentia propius ad intellectum: ut par & impar. Singulare enim sensu cognosci natum est: univiale vero ratione atque intellectu. Siquidem proprium sensus est cognoscere singulariter/intellectus autem proprium est cognoscere univiale. **S**ecundo. Illa rerum naturalium principia substantialia non sunt ex alijs: neque ex alterutris: sed omnia alia sunt ex ipsis: per distinctionem principiorum. At prima contraria non sunt ex alijs: neque ex alterutris: sed omnia alia sunt ex ipsis: gignit prima contraria sunt rerum naturalium principia: quare eductio rerum naturalium principia sunt contraria. **Q**uod autem prima contraria non sunt ex alijs patet: quia sunt prima: ipsi igitur non sunt alia priora ex quibus secundum substantiam coponatur: per distinctionem. Et cum ipsa sint contraria: eorum unum non fit ex altero ut sua parte essentiali. Nam unum contrarium sui contrarium substantiam constituit non potest: ut albedo non constituit essentiam nigredinis neque caliditas/frigiditas: igitur ipsa non sunt ex alterutris. **Q**uod autem res naturales oes sunt ex primis contrariis patet. Quia (ut supponit philosophus) res naturales sunt per generationem: quae quidem generatio est de contrario in contrarium: ut potest de forma substantiali quae deperditur in forma quae acquiritur. Non enim quodlibet pati a quolibet natum est: aut quodlibet sine discrimine agere in quodlibet. **V**t forma bouis non patitur a forma olivae: neque agit in formam lapidis. Sed determinatum natum est pati a determinato: & contrarium a contrario: ut forma aquae pati a forma ignis: & forma seminis olivae a forma olivae. **V**t albi non fit ex quolibet indifferenter: non enim fit ex musico nisi secundum accidens: quia accidit ei qui albescit esse musicum: sed solus fit ex nigro aut medio colore colorato. Et musicum non fit ex quolibet carente arte musica: non enim ex ligno aut lapide quorum unum utrumque est non musicum: sed ex ignaro arte habere artem musicam: quod hic vocamus immusicum. Ita domus ordinatio non fit ex qualibet entium indistincte: sed solus ex indistincte positione partium domus. Similiter album non deperditur in quodlibet: non enim in calidum aut lene nisi secundum accidens: sed in nigrum aut medio colore coloratum. Et musicum in immusicum deperditur: & domus ordinatio in domus inordinatio. Id enim omni transmutationi commune principium est: indistincte declaratum in transmutationibus corporis/animae: & artis: ex quo facile est sumere principium/generationis & corruptionis proprium. Aliquando tamen est inconueniens ex quibus contrariis res sunt: & in quae contraria corrumpuntur: quia non sunt huiusmodi contrariis substantialibus nomina specialia imposita: quare necesse est illa communibus circumloqui nominibus: qualia sunt: conveniens/inconueniens/ordinatio/inordinatio. Nam omne conveniens ex suo inconueniente fit: & in suum inconueniens corrumpitur. **V**t forma olivae non fit ex cuiuscumque seminis formatio enim ex semine tritici aut avenae: sed ex forma seminis olivae: neque corrumpitur in quodlibet formam: sed in aridum olivae. Ita conveniens forma hominis non fit ex qualibet inconueniente forma: sed ex inconueniente hominis: & corrumpitur non in quamlibet formam inconuenientem sed in formam inconuenientem hominis. Et ita in alijs ubi nomina deficiunt dicendum est.

Sexti cap. nota. **G**enus/ genus transmutationis. **C**ontrarietas/duo ad invicem contraria. **G**eneris substantiae contraria/transmutationis substantialis contraria. **T**ransmutationes substantiales/generatio/corruptio. **C**ontraria priora/substantia. **P**osteriora/accidentia. **P**er se/non in alio. **I**n/utroque/ quinti modo. **P**rima instantia solutio. **C**ontrariorum principiorum subiectum est principium subiectum: non essentiale & constitutum.

Extum cap. continet quatuor conclusiones. **4.** rationes ad secundam, duas instantias ad tertiam, duas rationes ad quartam. **P**rima conclusio. **N**on tantum est unum rerum naturalium principium. **P**atet, quia rerum naturalium principia sunt contraria: igitur non tantum unum est. Nam nihil sibi ipsi contrarium est. **S**ecunda conclusio. **N**on sunt rerum naturalium infinita contraria principia. **P**rimo. Quia rerum naturalium tolleret scientia. **S**ecundo. Quia in unoquoque genere est una prima contrarietas: contrarietas autem duobus extremis clauditur. **I**gitur in unoquoque genere contraria sunt finita. **R**erum autem naturalium contraria principia vnius sunt generis. **E**st enim substantia generis quaedam: igitur ipsa sunt finita. **T**ertio. **M**elius ex finitis principijs rerum naturalium generationes/corruptiones & ceteras transmutationes saluamus: quam ex infinitis, ut Empedocles melius ipsa saluabat: ipse Anaxagora, igitur potius ponenda sunt finita quam infinita. **Q**uarto. **C**ontrariorum quaedam sunt priora & quaedam posteriora: igitur non sunt infinita. Nam in infinitis neque priora neque posteriora inveniuntur. **T**ertia conclusio. **P**reter duo contraria principia: ponendum est tertium principium eorum subiectum. **N**am sicut contrarium suum contrarium non efficit: ut caliditas non efficit frigiditatem: neque vis amicitiam: neque raritas densitatem: ita idem constituit nequeunt, & nulla contraria per se subsistunt, ut caliditas/frigiditas/raritas/densitas: & ita de singulis, est igitur ponendum tertium principium: quod modo cum uno vna re constituat naturam

formae y...
in co...
ci deno.

Omne natura
turalem fieri
ex contrariis

hoc e. pbat ybis qd pri
tia no sunt uny. nec
sini te.

29

30

31

32

ralem & modo cum altero alteram: & quod eorum contrariorum vicissim sit subiectum. **P**rima instantia. **S**i principia contraria essent in subiecto: principiorum esset principium. Nam subiectum prius & principium esse videtur eorum quae in ipso sunt, hoc autem inconueniens videtur. **S**ecunda. **S**ubstantie nihil est contrarium: igitur rerum naturalium (quae substantie sunt) principia non sunt contraria. **R**espondet Aristoteles. **S**i ratio probas rerum naturalium principia esse contraria vera est: illa contraria esse substantias: alioquin res naturales non constituerent. **N**am ex non substantiis non fit substantia, neque quod prius est non substantia: postea unum est substantia. **E**t illorum contrariorum est aliud principium subiectum: quod vicissim eis subiectum est: & cum ipsis res constituit naturales. **E**t antiqui fere omnes vnam communem substantiam posuerunt cum contrariis: ex quibus omnia fierent, quidam eam posuerunt ignem/ alii aerem/ alii aquam/ alii substantiam mediam. **C**ontraria vero quaedam calidum & frigidum/ alii magnum & paruum/ alii congregationem/ segregationem/ litum/ amicitiam/ raritatem/ & densitatem: & duo posuerunt agentia & vnum patiens. **P**lato autem posuit duo patientia magnum & paruum: & ideam unum principium agens. **E**t vetustissima fuit opinio: rerum naturalium tria esse principia: subiectum/ superabundantiam & defectum. **Q**uarta conclusio. **T**ransmutationis rei naturalis: tria principia sufficiunt. **P**rimo. **Q**uia vnum subiectum sufficit ad patientiam: & duo contraria ad agendum. **S**i enim duo fuerint subiecta: duae erunt contrarietates (cum subiecto enim subiecti transmutationis est vna contrarietas). **E**t sic diuersae generabuntur res naturales. **S**i autem sint duae contrarietates & subiectum vnum: cum unum contrarium sufficiat finem corrumpere contrarium: & rei naturalis facere transmutationem (nam quicquid habet contrarium: ab eo corrumpi natum est) altera contrarietas erit ociosa. **N**on autem ponenda est pluralitas ociosa. **S**ufficiunt igitur transmutationis rei naturalis tria principia. **S**ecundo. **V**nus cuiusque generis est vna contrarietas: quae cum subiecto transmutationis est sufficiens. **S**ubstantia autem quodda genus est, igitur substantie est vna contrarietas: quae cum subiecto transmutationis substantialis est sufficiens, transmutationis igitur rei naturalis (est enim ea substantialis transmutationis) tria sufficiunt principia: duo scilicet contraria/ & subiectum unum. **E**t differunt illa secundum prius & posterius: & non genere. **N**am subiectum contrarium prius est: & unum contrariorum prius inest & alterum posterius: & oes aliae contrarietates in hac prima & substantiali reducti videntur contrarietate. **N**otandum sexti capitis declaratio. **G**enus hic pro genere transmutationis & physico sumitur: ut pro substantia quantitate/qualitate & latiore/ secundum quae fit motus. **D**e contrarietate physica exemplum: ut caliditatis & frigiditatis contrarietas est ipsa caliditas & frigiditas inter se contrariae. **G**eneris substantiae contraria sunt forma substantialis quae acquiritur & ea quae deperditur, sunt enim haec duo formae transmutationis substantialis scilicet generationis & corruptionis contrariae. **C**ontraria substantialia dicuntur priora contraria: quia eis priora & maxime conuenit contrarietas. **F**orma enim substantiales contrariae neque secundum aliquid sui coponuntur se simul in eodem. **A**ccidentia autem contraria bene secundum aliquid sui coponuntur se simul in eodem: ut in tepido aliquid est caliditatis & frigiditatis, hinc posteriora contraria dicuntur: & primorum contrariorum solus vestigia sunt & umbra. **C**um dicit littera / q. nulla contraria per se subsistunt: sensus est / nulla contraria nata sunt subsistere non in alio. **N**am contrariorum proprium est esse in alio ut subiecto. **E**t cum alio loco dicitur: subiectum/ principium esse videtur eorum quae in ipso sunt / particula in capitur utroque modo quinti modi esse in. **P**rimo quidem quo forma substantialis est in materia. **S**ecundo quo accidens est in subiecto. **N**empe materia principium est subiectum eorum quae utroque quinti modo in ipso sunt.

30

31

32

In substantijs
q accidentibz
NO LA

noti istz fertum eod

Obiectio: dicitur quod materia
prima non potest in
se subsistere: sed in
alio. Solutio: dicitur quod
materia prima non potest
in se subsistere: sed in
alio.

de genere substantie nihil est logice contrarium: vt quarta substantie proprietas in predicamentis ostendit. Rei tamen que est sub-

Quadruplex principiorum variatio.

Transmutatio rei naturalis tria principia sufficit. Patet. Na vel ponenda sit duo subiecta & due contrarietates, vel duo subiecta & vna contrarietas, vel vnu subiectu & due contrarietates, vel vnu subiectu & vna contrarietas. No primu, quia si duo specie diuer-

Quomodo principia differunt ab inueniendis re pore.

Epitimum cap. continet duas diuisiones, quattuor conclusiones, duas rationes ad primam partem prime, vnum correlarium & instantiam ad tertiam, & vnu correlarium ad quartam. Prima diuisio. Duobus modis aliquid fieri exprimitur.

37
38
39
40
41
34
35
36

toni, igitur in omni transmutatione aliquid subicitur. Secunda pars q transmutationis subiectu vnu sit numero: ratione vero duo patet. Quod vero sit vnum numero, superius dictu est: alias non fieret vnu.

De modo exprimendi simplici exempli: vt homo fit musicus/ex igne fit aqua. De coposito: vt ex homine immusico fit musicus. Vbi alterum extremu ex pluribus vocibus significatiuis copositu est & complexu.

correlarie sequit

quod in conclusio

que sit prin

cipia per se

que prin

quando trans

mutaciones q

obliquu sunt

expresimendae

mutacione

secundum locum

at cum aliquid fit simpliciter

aliquid ei subicitur

Nam forme que acquiruntur subiectu est mas

se subiectu

Terria cuius officium est vicissim subiecti formis contrariis. Similiter cum aliquid sit no simpliciter & acquiritur accidens: aliquid ei est
 subiectum. Impossibile est enim accidens esse sine subiecto, igitur per sufficientem inductionem omni transmutationi aliquid subijcitur.
 Secundo existimant antiqui omnia fieri transfiguratione: quod in altera figura transferuntur: ut cum ex aere liquefacto fit statua aerea.
 Aut appositione: cum corpus corpori apponitur & combinatur: ut alimentum animali, Aut subtractione: cum corpus corpori substrahitur
 quemadmodum in animalis diminutione fit aut sculptione imaginis Mercurij/aut Apollinis. Aut alteratione: ut cum qualitas acqui-
 ritur aut deperditur. Sed in omnibus istis transmutationibus aliquid subijcitur. In transfiguratione quidem: es. In augmentatione & di-
 minutione: corpus. In sculptione: lapis. In alteratione: subiectum alterationis ut aqua/paries: igitur. Secunda pars (scilicet q. illud
 quod subijcitur sit ratione duo. Patet, quia in omni generatione materia subijcitur formae q. acquiritur: igitur ipsa est subiectum. Et ea
 de caret forma substantiali completa quae nata est habere: & quae facta transmutatione habet perfectam: igitur ipsa materia per diffi-
 nitionem est privatio primo. At alia ratio est subiecti & alia privationis. Nam facta transmutatione materia adhuc est & dicitur sub-
 iectum: non autem amplius est illius formae privatio cuius prius fuit: cum habeat ea completa. Ut quando ex ligno fit ignis: materia ligni
 est subiectum formae ignis quae acquiritur: & privatio formae ignis completa. Facta autem transmutatione: materia adhuc est subiectum
 formae ignis non tamen amplius est privatio eius. Cum itaq. alicui conveniat ratio subiecti cui non simul convenit ratio privatio-
 nis primo: subiectum & privatio primo ratione duo sunt. Sicut homo & immusicum id est ignarum musicae: & natum eam habere
 re ipsa idem sunt: sed ratione duorum nam post artem musicam acquirunt dicitur adhuc homo: & non amplius dicitur immusicus. Sec-
 37
 cunda conclusio. Subiectum & forma rerum naturalium sunt principia per se. Nam subiectum & forma substantialis re natu-
 38
 rale transmutatione facta constituunt. Ut materia & forma ignis ipsa ignem/ & materia cum forma oliuae/ oliuam: igitur per diffini-
 tionem sunt principia per se. Tertia conclusio. Privatio primo & alteri contrariorum ut pote forma quae deperditur sunt principia
 per accidens. Nam facta transmutatione non permanent: rei naturalis essentia constituenta. Nam privatio primo/ secundum rationem no-
 39
 manet: & si res maneat. Contrariorum autem alterum omnino non manet, igitur illa duo sunt principia per accidens/ a diffinitione.
 Correlarium. Unde rerum naturalium principia sunt ut duo: principia per se respiciamus. Sunt ut tria: si res ipsa distincta principia
 scilicet materiam & duo contraria consideremus. Sunt ut quattuor, si tam re ipsa q. ratione distincta numeremus. Sunt item ut
 contraria: si principia formalia attendamus. Sunt denique, ut privativa: si subiectum & privationem primo perspicimus. Instantia. Si
 rerum naturalium principia essent contraria: necesse est ea admittere agere & pati. Cum proprii sit contrariorum agere in se contrariis: igitur
 40
 principia contraria admittunt agere & pati in transmutatione substantiali/ sed non in re naturali completa: quia ibidem ambo non manent sed
 alteri soli cum subiecto. Quare non dicitur rem naturale subsistere non posse. Nam sufficit alteri contrariorum substantialium sua presen-
 tia & alterius contrarij quod abijcitur absentia cum materia suo subiecto rem constituere naturale. Ut forma ignis cum materia ad
 41
 constituendum ignem. Quarta conclusio. Materia secundum proportionem & similitudinem apte cognosci potest. Non quidem secundum
 analogiam & convenientiam quam habet ad formam rerum artificialium sed ad eam materiam. Nempe per rerum artificialium materiam facile
 inducitur ad cognoscendum materiam rerum naturalium. Sicut enim se habet es ad statua aeream/ & lignum ad lectum ligneum/ & vna
 quodq. talium figuram artificialium habentium ad re artificialem: ita se habet materia ad rem naturale. Et sane materia rerum naturalium est ut
 42
 res ex quo fit statua: forma substantialis ut figura statuae/ & res naturalis ut statua aerea. Correlarium. Quare materia est vna
 vnaq. substantia: non tamen ut forma substantialis: neq. ut res naturalis. Patet. Quia forma vnum est ut actus praecipuus/ sub-
 43
 stantialisq. Res naturalis vnum est ut totum compositum. Materia vero vnum est ut subiectum formae ta substantialis q. accidentalis.
 Octavi capitis nota.

Quod idem
 scilicet mate-
 ria est subie-
 ctum & priv-
 atio.
 nota.

Quot sunt re-
 rum natura-
 lium principia.
 Obiectio.
 Solutio.

Quarta conclusio

Ratio quam subiungebant ad probandum non esse multa entia: ipsa inter se essent diversa, & se essent
 inter se diuersa: essent diuersa ab entibus, quae autem sunt diuersa ab entibus: esse non possunt: igitur non sunt multa. Est aliquid
 ex aliquo per se quando ipsum factum constituenstem eo remanet. Per accidens vero: cum non manet in facto. Privatio secun-
 do. Per se non ens: quod hoc aliquid non est/ aut ipsum constituendo remanens. Ens in potentia. Potentia/ materia. Non ens
 simpliciter: quod nullo modo est ens.

Stantum caput continet vnam conclusionem: & duas diffinitiones. Conclusio. Sola
 uenda est ratio dicentium nihil posse fieri neq. corrupti. Quia ita argumentaban-
 tur. Si fiat aliquid: aut fiet ex ente: & hoc non/ quia iam est. Et fiet enim priusq. fieret.
 Aut ex non ente: hoc autem non. Quia ex nihilo nihil fit, non potest igitur aliquid
 fieri. Et hi statim credebant non esse multa entia: & ex disputandi imperitia longe a
 43
 veritate in quamdam aliam viam digressi sunt: hec itaq. indissoluta ratio posset nos
 a veritatis perceptioe distrahere. Diffinitio. Ex ente aut non ente potest intelligi dupli-
 citer aliquid fieri. Primo per se. Secundo per accidens, sicut dicitur medicum medica-
 tionis causa esse per se/ & edificationis per accidens, medicus enim in eo q. medicus medicatur per accidens
 autem edificat/ nam accidit medicum habere edificandi habitum. Nos itaq. dicitur ex ente hoc aliquid
 per se non fieri aliquid (alias redit opinio Anaxagore) sed per accidens: ut ex quodam animali per se non
 fit canis/ aut aliquid: sed per accidens. Ita ex non ente ut privatione (quod non est ens per se) non fit per se
 aliquid: sed per accidens. Secunda diffinitio. Ens dicitur multipliciter. Primo ens in actu. Secundo ens in
 44
 potentia. Ex ente in actu per se non fit aliquid: sed ex ente in potentia per se bene fit aliquid. Similiter non
 ens dicitur multipliciter. Primo non ens in actu. Secundo non ens in potentia. Ex non ente in actu per
 se bene fit aliquid: nam ex materia per se fit aliquid. Ex non ente autem in potentia per accidens: nam ex
 composito. Ex non ente tamen simpliciter nihil fit: neq. per se neq. per accidens. Ex his distinctio-
 45
 nibus (ob quam coacti sunt generationem & corruptionem negare) omnem solvimus ambiguitatem.

Notarum octavi capitis declaratio

Antiqui in ratione qua contendebant probare non esse multa entia/ & si in principio recte concludant & verum tamen secun-
 do loco perperam inferunt/ procedentes ab inferiori ad superius vniuersaliter sumptum: perinde atq. non sequitur/ Socrates & Plato
 sunt homines inter se diuersi/ ergo sunt diuersi ab hominibus. Quod deinde tertio assumunt loco/ concedendum est: & quod postremo
 inferunt/ negandum quemadmodum aliquid prius assumptum negatum est. Cum ex ligno fit ignis: ex materia & forma ignis fit
 ignis per se/ quia vnaq. pars substantialis ignem constituens in eo facta remanet. Ex forma autem ligni & privatione primo for-
 41
 me ignis/ fit ignis per accidens: quia neutrum illorum manet in igne facta/ sed hoc secundum rationem deperit/ illud vero secundum rem.
 Privatio in presenti capite sumitur pro privatione secundo. Exemplum de per se non ente: ut materia & forma compositi. Neu-
 trum enim eorum est res naturalis. Similiter forma quae abijcitur est per se non ens: quia non est rem naturalem constituendo remanens.
 Ut negatio in huius diffinitionis prima parte posita: intelligatur etiam ferri super secundam. Quare ens per se ex opposito dicitur to-
 tum compositum post transmutationem manens: ut homo/ equus. Ens in potentia/ potentia subiectiva/ materia idem. Non ens sim-
 pliciter dicitur quod nullo modo natum est esse ens: ut corpus infinitum actu/ vacuum. Et sumitur ibi negatio non/ infinitanter: quo
 pacto etiam sumitur in hac diffinitione nihilo/ posita in isto principio. Ex nihilo/ nihil fit, nominatiuus autem nihil/ includit negatio-
 nem negantem. Et sensus est. Ex non ente simpliciter nullum ens physica/ naturalisq. transmutatione fieri natum est. Alij eiusdem
 propositionis sensus/ physico non sunt accommodandi.

nota

Quid simpli-
 citer non ens.

Altero modo
 nis argu-
 rum solutio.

diffinitio

Quomodo ex
 re naturali fit
 aliquid.

Quomodo ex re
 naturali fit
 ente aut non
 ente fit aliqd

Octavi capitis conclusio. Solucida est antiquorum ratio qua probare voluerunt nihil posse fieri. Quia ita formabat. Si fiat
 aliquid: aut fiet ex ente/ aut ex non ente. Non autem fit aliquid ex ente: quia iam ens est. Effet enim aliquid priusq. ipsum fieret/
 quod est inconueniens. Neq. fit quicq. ex non ente/ quia ex nihilo nihil fit. Non igitur potest aliquid fieri. Et hec quidem soluitur ad-
 mittendo quod fit fieri ex ente scilicet ex materia q. in omni transmutatione subijcitur. In cuius partis improbatione cum dicunt non
 fieri aliquid ex ente quia iam ens est: si intelligant ipsum ens ex quo fit alterum/ esse quando fit generatio/ id admittendum est: ut mate-
 ria est quando generatur ignis/ quinctiam ante ignis productionem. Neq. ex hoc sequitur aliquid inconueniens. Nam illud ens ex quo
 aliquid fit/ non est illud ens quod fit: quare non sequitur aliquid ens esse priusq. fiat. Quia si intelligant ipsum ens quod fit/ tunc eum
 fit esse: & id negandum est. Nam ex illo sequeretur illatum inconueniens. Verum ex eo quod fit non conceditur aliquid fieri. Nam longe
 aliud est ens quod fit/ & illud ex quo fit. Quare ad saluandas rerum generationes necessarium est concedere pluralitatem entium. Vterius
 43
 admittendum est generationem non fieri ex non ente simpliciter ut sequentes diuisiones apertius ostendent. Prima diuisio. Dupliciter
 aliquid fit ex altero. Primo per se: cum id ex quo res fit/ manet in re facta. Secundo per accidens: cum id ex quo fit alterum non manet in
 re facta. Quemadmodum medicus est causa/ & ars medicinae ad sanationem ordinatur: per accidens autem edificat medicus/ cum medicandi ars ad edifica-
 tionem minime referatur: sed accidit medicum habere habitum quo edificat. Itaq. ex re naturali non fit aliquid per se manente/ secun-
 dum substantiam vna re naturali in altera. Nam si res naturalis ex qua aliud fit/ semper maneret in re naturali quae fit: omnia essent in
 in ea re naturali quae fit. Similiter ex privatione secundo (quae non est ens per se: cum non fit hoc aliquid/ neq. ipsum constituendo re-
 manens) non fit per se aliquid sed per accidens: quia forma quae abijcitur non manet in re facta. Alioquin duae formae substantiales si-
 mul essent in eodem subiecto: quod est impossibile. Secunda diuisio. Ens dicitur dupliciter. Primo ens in actu & res naturalis. Sec-
 44
 cundo ens in potentia sive materia. Ex ente quidem in actu non fit per se aliquid ut modo dictum est: quemadmodum ex igne non fit
 aqua/ manente igne secundum substantiam in aqua. Ex ente autem in potentia per se fit aliquid. Nam materia manet in re facta. Sic non ens
 dupliciter dicitur. Primo non ens in actu: ut materia/ quae cum non sit ens in actu: recte dicitur non ens in actu. Secundo non ens in po-
 tentia: ut res naturalis/ quae cum non sit ens in potentia: recte dicitur non ens in potentia. Itaq. ens in actu est non ens in potentia/ &
 ens in potentia est non ens in actu. Ex non ente quidem in actu fit aliquid per se. Nam ex materia bene fit aliquid per se: & ipsa est non
 ens in actu ut ostensum est. Ex non ente autem in potentia fit aliquid per accidens. Nam ex re naturali fit aliquid per accidens: & ipsa
 est non ens in potentia. Ex non ente vero simpliciter nihil fieri natum est: neq. per se neq. per accidens: quia ex nihilo nihil fit. Et ex his duae-
 bus diuisionibus patet solutio rationis antiquorum: qua visi sunt probare nihil posse fieri. Noni capitis nota.

Potentia/ materia. Diuersa/ multa. Substantia/ res naturalis. Appetere/ ad absens inclinari/ instigare/ ordinari. Deside-
 rium/ appetitus/ inclinatio/ instinctus. Generari/ ut terminus. Corrupti/ ut terminus.

Octimum cap. continet quinque conclusiones. Prima conclusio. Non recte defendunt
 aliqui aliquid fieri simpliciter Parmenidem approbantes. Nam cum ipsi appro-
 bant illud Parmenidis: quicquid est praeter ens/ nihil est: & ens completum intelligat
 (nam aliud ens non cognoscunt) & credant quod non fit hoc modo ens/ nihil om-
 45
 nino esse: ex quo quidem ente nihil credunt simpliciter fieri. Restat igitur ut dicat
 ex omnino non ente aliquid fieri: & materialiter ponant omnino non esse ens. Id au-
 tem recte defendi non potest. Secunda. Non item recte existimant si potentia vna
 est numero: omnino non esse diuersa. Nam diximus idem esse numero potentiam
 & privationem: illa tamen late inter se differre. Nam potentia/ rei naturalis principium est per se: privatio
 vero per accidens. Est enim materia ut per se ens/ & prope substantiam: privatio vero non. Nam res natu-
 46
 ral' sua potentia semper ad effectus vero privatio nunquam adest. Tertia. Non est nostrae trinitatis eadem
 Platonis principiorum trinitas. Nam Plato magnum/ paruum/ & ideam tria posuit rerum naturalium
 principia: & magnum & paruum nomina materiae ponebat: & non privationis: quod si eandem materiam
 intelligebat: erat solum nominum trinitas, sin vero diuersas: trinitatem sine privatione ponebat. Privatio
 nem enim desepit quae despicenda non est. Nam tamen res naturalis ex sua materia sicut ex omni ma-

47

ma / illius (cuius est) natura. **Tertio**. Antiphon dicebat lignum esse naturam q̄ putrescens regerminat
 rei lignum : & non formam artis esse naturam q̄ non regerminaret lectum . Sed lignum potius a forma
 regerminat lignum q̄ a materia , vt homo a forma generat hominem : & bos bouem , igitur forma est na-
 tura / imo & magis ipsa materia . **Quarto** . Formam artis non ponimus naturam : quia non fit prin-
 cipium motus & quietis . At eorum quæ sunt a natura : forma est principium motus & quietis / generatio-
 nis / corruptionis / & reliquarum mutationum . Et vnaqueq; res q̄ fit / nomen sumit potius ab eo quo per-
 git : & non ab eo vnde venit / vt a fabro dicitur fieri scannum non lignum , & cum aqua vertitur in aerem :
 dicitur fieri aer non aqua , & denominatur ens a natura non sicut medicatio a medico : sed sicut sanatio
 quæ est ad sanitatē . Est igitur forma eius (cuius est) natura : & potius natura ipsa materia . Et quia forma di-
 citur quodammodo & de forma principio per se : & de eius priuatione . (Nam eius priuatio & contrari-
 um : quodammodo species est) ideo natura etiam quodammodo dicitur de priuatione . Sed quomodo
 circa generationem erit forma & eius contraria priuati : postea determinandum est .

Notarum primi capitis secundi Physicorum declaratio .

Ens habens naturam / ens naturale / res naturalis idem sunt / sicut ens habens albedinem / ens album . **Secundum** se acci-
 dunt : quæ rei naturali conuenire nata accidentia sunt , vt caliditas & siccitas / ignis / frigiditas & humiditas aquæ . **Propter** se no-
 tum / per se notum : propter aliud notum / per aliud notum . **Priuatio** in littera / pro priuatione secundo & forma quæ abije-
 ctur sumenda est .

Primi capitis secundi physicorum diuisio . **Eorum** quæ sunt quædam sunt a natura : vt ignis / aer / aqua / terra / & cæteræ
 res naturales / quæ a forma substantiali transmutationum effectrice producuntur . Quædam vero per alias causas aut per ars-
 tem aut per fortunam . Per artem quidem : vt domus lectus / & cæteræ res artificiales quæ arte conficiuntur . Per fortunam vero : vt
 thesauri præter spem inuentio / in sperata debitoris repertio . **Differentia** . Differentia quæ sunt a natura ab alijs vt artificialibus
 Quia quæ sunt a natura habent a sua forma substantiali principium sui motus & quietis . Nempe eorum forma est ipsorum motus
 & quietis principium efficiens . Vt equus a sua forma substantiali habet augmentationem & diminutionem . Aqua a sua forma
 alterationem de calido in frigidum / & motum secundum locum deorsum : similiter prædictarum mutationum quietem habet a
 forma . Res autem artificiales non habent a forma artis figuram : per artem inducta principium sui motus & quietis . Nam forma
 artis non est effectrix motus & quietis rerum artificialium , vt lignum ex quo factus est lectus si plantetur in terram & regerminat :
 illa regerminatio non est a figura lecti sed forma substantiali ligni . Et si statua ærea mouetur deorsum : figura artificialis non facit
 illum motum (quæuis enim non inesset huiusmodi figura : nihilominus ad huc moueretur deorsum) sed forma substantialis lapidis .

Nam a forma substantiali quæ in rebus artificialibus est / rerum artificialium transmutatio & quies proficiuntur : & mouentur
 quiescunt vt secundum q̄ ipsa lapidea lignea aut terrea sunt . Nihil enim incommodum est eandem esse rem naturalem & artificialem :
 vt animalis reipsa non est aliud q̄ aurum / & statua lapidea reipsa est lapis , rationes tamen sunt longe diuersæ . Nam dicuntur natu-
 rales a forma substantiali / artificiales vero a figura artificiali ab opifice inducta per artem : quæ quidem figura reipsa est quantitas .
 Et eorum quantitas aliud sit q̄ substantia quantitas : consequens est figuram aliud esse q̄ rem figuratam . Ratio autem quantitas & fi-
 gura est alia & alia : quare ad quantitatem ponet philosophus esse motum / ad figuram vero minime : eorum figuræ ratio motui non
 competit , hic autem rationum diuersitas & non rerum attenditur . Et in disciplinis quæ ratione abinueniunt differunt licet eadem sint
 reipsa : nihilominus differre dicuntur . **Prima diffinitio** . & si formæ principali naturæ insignius conueniat : nihilominus &
 materie congruit . Est enim forma principium & causa efficiens mouendi & quiescendi eius entis naturalis in quo est vt in toto .
 Materia vero principium est subiectum & causa materialis in qua mouendi & quiescendi eius entis naturalis in quo est vt pars
 substantialis in toto . Vtrumq; autem principium / primum est . Forma quidem primum & præcipuum efficiens transmutationum
 & quietis . Materia vero primum vnicuiq; subiectum . Vtrumq; itidem per se remanens rei naturalis constituit essentiam : & ergo
 non secundum accidens siue accidentale sed substantiale principium est . Quo fit vt medicina & egroti medici seipsum sanantis non sit
 natura . Nam licet in eo sit vt affectio quædam : non tamen est primum & per se . Nam medicina non constituit medici substantiam /
 neq; substantia est . Sed est in eo secundum accidens : eorum sit dumtaxat efficiens accidentale . Eadem ratione formæ artificiales rerum
 non sunt naturæ . Nam tametsi sunt in rebus artificialibus : non tamen primum & per se insunt / eorum rerum artificialium substane-
 tiam non constituunt : sed per accidens & accidentarie formæ sunt . **Secunda diffinitio** . Ens habens naturam est substantia ex natu-
 ris constans : vt ignis / tota substantia est constans ex duabus naturis scilicet materia & ignis & forma ignis . Est enim naturarum vna
 scilicet materia semper subiectum formarum & substantialium & accidentalium . Alia vero vt pote forma semper in subiecto sub-
 sistens . **Tertia diffinitio** . Entia secundum naturam sunt hæc (de quibus modo habitus est sermo) entia habentia naturam : & quæ
 secundum se his accidunt , hoc est / accidentia quæ entibus habentibus naturam conuenire nata sunt . Vt ignis est ens secundum natu-
 ram per primam diffinitionis particulam . Raritas autem ignis & leuitas entia sunt secundum naturam per secundam diffinitio-
 nis datæ particulam . Et motus ignis sursum neq; natura est : eorum neq; sit materia neq; forma substantialis . Neq; habens naturam : quia
 non est ens naturale sed secundum naturam . Entia secundum naturam / & entia a natura idem sunt . **Prima conclusio** . Absurdum
 est conari demonstrare naturam esse . Id enim principium est per se notum & suppositio : sicut lineam esse / triangulum esse in Geo-
 metria , unitatem esse & numerum esse in Arithmetica . **Patet** quia qui conatur manifesta per non manifesta nota facere : ridiculus
 est / neq; potest indicare quid per se notum & quid per alterum notum est . At qui conatur demonstrare naturam esse : conatur ma-
 nifesta per non manifesta declarare . Qui enim eorum quæ per se manifesta sunt rationem querit : similis est cæco nato de coloribus
 disputanti & voces quidem ipsas audienti nihil autem de rebus intelligenti . Ita principiorum querens demonstrationem / auditis
 quidem ea percipit sed non intellectu : igitur absurdum est conari demonstrare naturam esse . **Secunda conclusio** . materia sub-
 iecta vnicuiq; entium naturalium habentium in seipsis sui motus principium est natura . Hoc est : materia quæ est subiectum primum vni-

Eandem rem esse naturalem et artificialem . Figura distincta qui a re figurata .

Nature diffinitio est per se nota & materia & forme conuenire .

Natura esse i physica supra poni debere .

diff

diff

diff

diff

diff

1. co. lo

2. co. lo

cuiq; rerum naturalium . (ille enim in seipsis habent sui motus principium : vt partem in toto) est natura . **Patet** . Quia antiqui so-
 lum id putarunt esse naturam quod facta transmutatione manet vt quia post putrefactionem lecti manebat lignum . Antiphon di-
 xit lignum esse naturam lecti : formam autem lecti quia non manebat post putrefactionem / non concedebat esse naturam lecti . Et ip-
 sam solum corruptione facta manentem naturam crediderunt esse perpetuam / in generabilem / & incorruptibilem . Id autem quod
 facta corruptione manet est rerum naturalium materia / igitur ipsa est natura . **Tertia conclusio** . Rerum naturalium forma sub-
 stantialis itidem natura est . Patet quia sicut se habet forma artis ad re artificialem : ita forma substantialis ad re naturale . Sicut enim ante for-
 mam artis adhuc non est res artificialis actu sed esse potest inducta vero forma artis / res artificialis actu est . Ita ante formæ substantialis
 susceptionem non est res naturalis : sed cum primū forma substantialis est : res naturalis est . Sed a forma artificiales denotat artificiales ,
 ergo a forma substantialis res vocat naturalis igitur forma est natura . **Secundo** . Quia substantia tota ex materia & forma consistens non
 natura sed a natura esse dicitur . Ipsa autem res naturalis potest a forma q̄ a materia existit , vt equus a forma eg dicitur non a materia / & hō ab
 aial rōnali / non a materia . Nepe ante formæ aduentū i materia neq; res naturalis est / neq; nomen habet : sed cum fuerit forma materiae co-
 iuncta : & est / & nomen suum recipit . Tunc enim singula & res naturales singule sunt complete & denominantur esse : cum ab
 tu ipso sumit id est cum forma substantiali complete in materia acquisita : subsistunt , igitur forma est natura . **Tertio** . Id potius
 natura est quod vim agendi habet & a quo res naturalis vim habet effectiuam : quod illud a quo huiusmodi vim non habet . Dixit enim
 Antiphon lignum esse naturam quia putrescens regerminaret lignum / formam autem lecti non esse naturam quia non regermina-
 ret lectum . At a forma substantiali res naturalis vim habet effectiuam & non a materia : vt homo a forma generat hominem & ignis
 & quietis eius in quo est igitur per diffinitionem non est natura . Rerum autem naturalium forma substantialis est principium motus
 & quietis primum / per se & non secundum accidens : igitur ipsa per diffinitionem est natura . Et vnaqueq; res quæ transmuta-
 tur potius denominatur ab eo quo pergit & termino ad quem / q̄ ab eo vnde venit & termino a quo : vt si ex aere fiat ignis : genitum
 dicitur a calido . Et si quid a loco deorsum mouetur in locum sursum : dicitur moueri sursum / nomen accipiens ab eo quo vadit . **Et deo**
 nominatur res naturalis a natura / non ab eo vnde proficitur & causa efficiente sicut medicatio a medico : sed ab eo quo pergit &
 causa formali sicut sanatio a sanitate ad quam tendit . Ergo forma est rei naturalis natura : & potius / perfectiusq; q̄ materia . Et cum
 forma dicatur & de ea forma quæ est principium per se & substantiam constitutendo remanens : & de eius priuatione / formaq;
 desinente per transmutationem . Est enim priuatio formæ & contrarium / etiam aliquo modo formatum : ideo natura etiam dicitur quod-
 dam modo scilicet per accidens / de priuatione . Est enim priuatio / natura per accidens & non remanens .

Secundi capitis nota . **Mathematicus** qui quadrinuum consecutus est . **Quadrinuum** : Musica / Arithmetica / Geometria / Astronomia . **Longitudi-**
 nes / plana / solida / lineæ / superficies / corpora . **Magnitudines** figuræ & similia : cogitatione & intellectu a re naturali / materia &
 motu abstrahere : est eadem naturalem materiam & motum non considerando / considerare : eorumq; an rei sunt naturalis an sint in
 subiecta materia : an cum motu sint nec ne / relinquere . **Poeta** / **Homerus** . **Abstrahere** / abijgere / separare : **Architectonica** / ars
 principalis . **Gubernator** / auriga .

Secundum caput continet duas contentientias , tres differentias , vnam quæstio-
 nem , vnam conclusionem , & quinque rationes ad illam . **Dux** conuenientia :
Primo conueniunt Physicus & Mathematicus : quia vterq; puncta / longitudo-
 nes / plana & solida considerant . **Secundo** conueniunt Physicus & Mathema-
 ticus vt Astrologus : qui propius ad phycicam accedere videtur , quia Astrolo-
 gus de his quæ mouentur considerat / de magnitudine & figura , vt quod terra /
 coelum sol / mundus spherica sunt : quæ considerat & Physicus . **Tres differen-**
 tiæ . **Differunt primo** , quia Physicus & Mathematicus hæc eodem modo non con-
 siderant . Nam Physicus magnitudines & figuras considerat vt termini sunt rei
 naturalis & coniuncta materie : & intentio eius est omnia ad motum referre : Mathematicus autem ea a re
 naturali / materia & motu cogitatione & intellectu abstrahit . Neq; idcirco arbitrandum est abstrahenti
 esse mendacium . Nam quæ magnitudines & figuræ & cætera accidentia / a materia & subiecta substantia
 reipsa separati non possunt : cogitatione tamen & intellectu possunt , & hæc latuerunt Platonē ideas intro-
 ducentem : quas non modo cogitatione & intellectu sed re ipsa a materia se iungebat / faciebat enim Phy-
 sicam magis Mathematica abstractam : cum ea minus abstracta sit . **Secundo** . Quia Physicus & Ma-
 thematicus non eodem modo diffiniunt . Nam Physicus diffinit sumendo nomina materiam formam
 & motum importantia , vt os quod materiam & formam ossis habeat / & caro / & homo . & vt diffinitur si-
 mitas cum dicitur / est nasi cavititas . Nam nasi / eius materiam / cavititas vero / eius formam explicat . Sed Ma-
 thematicus cum diffinit par / impar lineam / figuram / curuum rectum : & reliqua huiusmodi quæ confide-
 rat : non sumit nomina materiam & motum importantia . Abstrahit enim ab his cogitatione & intellectu .
Tertio . Quia phycicus & Mathematicus vt Musicus / Perspectiuus / & Astrologus (qui propius ad
 Phycicam accedere videntur) non eodem modo demonstrant , quia Musicus / Perspectiuus / & Astronomus
 demonstrationes ab Arithmetica & Geometria accipiunt . Physicus vero non : sed a materia motu & his
 quæ re naturalem consequuntur : non tamen omnino eodem modo Musica Perspectiua & Astronomia : vt
 Arithmetica & Geometria demonstrant : Nam Geometria de linea vt Mathematica est demon-
 strat . Perspectiua vero de linea Mathematica non vt Mathematica (nam cogitatione atq; intel-
 le

9
10

Rem natura-lem a forma potissimum existere .

A forma pri- cipua agendi vim pendere .

nota tres differentias .

nota .

2 differentias .

3 .

quis ambulat, Respondemus vt sanetur: arbitantes ambulatiois finē reddere. Est enim sanitas finis nō modo ambulatiois sed & maciei/purgationis/& potiois his indigentibus (quae media ordinata in finem dicitur) & omnium instrumentorū q̄ in staurādē sanitatis gratia sūt. **Secunda cōclusio.** Vnius eiusdēq; plures causas per se esse contingit. Nam vere statūq; vs causa est per se pariter & statūq; factor, non tamen eodē modo. Nam q̄ per se causa est vt materia: statūq; vero factor per se causa est vt efficiens. **Tertia.** Potē fōntē & causē sibi inuicem esse causē. Nam ambulatio causa est sanitatis / & sanitas causa ambulatiois, non tamen eodem modo. Nam ambulatio sanitatis causa est vt efficiens: sanitas vero ambulatiois vt finis. Efficit enim ambulatio sanitatem: & sanitatis gratia ipsa plerūq; ambulatio est. **Quarta.** Interdum eadem causa contrariorum est effectuum. Nam idem aliquando praesens causa est vnius: absens vero alterius. Gubernator enim sua praesentia causa est salutis nauis: qui idem absens causa est periclitationis. **Quinta.** Omnes causae in dictos quattuor coincidunt modos. **Hec in singulis scientiis videre promptum est.** Litterae enim dictionum/dictiones orationum/suppositiones argumentationū / materia vatorum/partes totius/elementa ignis/aer/aqua/terra/mixtorum: sub materia comprehenduntur. Compositio/diffinitio/forma: sub forma. Medicale semen. Medicus/consilium dans/faciens/& commutans/sub efficiente. Bonum aut quod videtur bonum (nihil enim hic differt esse bonum & videri bonū) sub fine. Manifestum est igitur omnes causas in dictos quattuor coincidere modos. **Prima diuisio.** Causarū q̄dam est propinquior: & quaedā remotior, vt sanitatis causa propinquior est / medicus: remotior artifex. Et diapason causa propinquior duplum: remotior/numerus. **Secunda.** Causarum quaedam est per se, & quaedam per accidens. Statūq; enim causa per se est statūq; factor: per accidens vero Polycleetus/homo/animal/album/Muscū. Accidit enim Polycleetus & hominem & animal/& album/& Musicum: habitum habere quod efficiat statūq;. Et earum causarum quaedam est propinquior/& quaedam remotior. **Tertia.** Causarum quaedam sunt actus: alie vero potentia, vt edificans edificatiois causa est actu: edificator vero causa potentia. Et has causas quandoq; complexe/& quandoq; incomplexē exprimimus, complexē vt Polycleetus statūq; factor/statūq; causa est. Incomplexē vt Polycleetus est causa statūq;. Et dicta causarum membra de se inuicem formantur: vt an causa particularis aut vniuersalis per se sit/an per accidens/actu/an potentia/complexē/an incomplexē expressa. **Differentia.** Differunt causae actu & potentia. Nam causae actu simul sunt cum suis effectibus: & simul cum illis esse desinunt, vt hic medicans est: si eius medicatio est, & hic edificans est: si eius edificatio est. Cum autem non amplius fuerit eius medicatio: neq; hic medicans est, & cum non fuerit edificatio: neq; hic edificans. Causae vero potentia non simul cum effectibus sunt: neq; cum ipsis esse desinunt, vt edificatorem non simul cum domo esse oportet neq; (desinente domo) desinere. **Primum documentum.** Querenda est in singulis causarum generibus vltima causa, vt cur hic edificat: quia edificator est, cur edificator: quia edificandi habitum habet. Hec autem vltima causa est: vltra quam nulla vltior superest querenda. **Secundum.** Assignandae sunt vniuersalium effectuum vniuersales causae: & particulariū pticularēs / & actualiū actualēs: & potentialium potentiales: vt statūq; assignanda est causa/statūq; factor, & huius statūq; hic statūq; factor: & statūq; factionis, statūq; faciens & statūq; potestate: statūq; factor.

Quid vltima causa.

Quid causa vniuersalis.

Quid partis.

Quid materiae.

Quid formae.

Quid efficiens.

Quid finis.

Notarum tertij capitis declaratio. **Quattuor sunt modi causarum:** id est quattuor sunt genera causarum. **De vltima causa exemplum,** vt si queratur quare post cibum est ambulandum: & respondeatur vt cibum in fundum stomachi descendat. Rursum queratur quare cibum in fundum stomachi descendere debeat: & respondeatur vt ibidem melius digeratur / & digestus diffundatur per singula membra. Deinde queratur quare cibum digeritur & dispergitur. Respondetur vt reparatur quod erat deperditum. Deniq; queratur quare reparandum est deperditum: respondeaturq; vt homo permaneat saluusq; persistat, nec vltra illam alia sit causa querenda: illa est causa vltima. **Cum dicimus:** animal est causa hominis vel corpus animatum vel substantia: illae sunt causae vniuersales / quia eas vniuersalibus nominibus exprimimus. Cum autē dicimus: homo est causa hominis aut corpus humanum aut anima rationalis: illae sunt causae particularis. Sic cum dicimus q̄ ex homine sit substantia aut res naturalis / effectus sunt vniuersales, cum vero dicimus ex homine sit homo aut fortis & Plato: effectus sunt particulares. **Ratio in presenti loco pro diffinitione accipitur.** **Tertij capitis prima conclusio.** Determinandum est de causis. **Nam haec naturalis philosophia est gratia cognoscendi veritatem.** Tunc autem vnumquodq; cognoscimus cum ipsius causas ex quibus & quot constat cognoscimus: cum scire sit causam rei cognoscere, igitur. **Diuisio.** Quattuor sunt causae. **Primo causa materialis** ex qua fit aliquid scilicet totum compositum: cum materia insit ei vt pars totū: quemadmodum dicitur materia statūq; ere: et argentum materia phiale argenteae / Metallum itidem materia est statūq; & phiale sed vniuersaliorum eris & argenti sit genus. Et eorum scilicet eris & argenti genera vt minerale/res naturalis/substantia: sunt etiam materiae statūq; & phiale vniuersaliores / & rationibus communioribus significantes. Non enim generis nomen dicibilia / sed vniuersaliorum causarum rationes notat. **Secundo forma:** est per quam res habet esse. Et in disciplinis diffinitiones sunt causae formales: per quas cum demonstramus / dicimus per causam formalem demonstrare, vt in musica diffinitio consonantiae diapason: scilicet concentus ex dupla proportione vt duorum ad vnum proueniens est eius causa formalis, similiter diffinitionis partes vt concentus/proportio: etiam causae sunt formales, genera itidem diffinitio partiumq; diffinitionis: vt consonantia/ad aliquid / sunt causae formales vniuersaliores. **Tertio causa efficiens,** est aqua aliquid fit, vt forma substantialis a q̄ motus & q̄s phiscunt ea est efficiens transmutatiois / q̄ dat consilium rei dato consilio facte est auctor p̄ causam filij/artifex facies vt domificas: ip̄s operis/comutās domū aut agrū respectu comutati. **Quarto finis:** est gr̄a cuius aliquid fit, vt cū quis ambulat gratia sanitatis cōseruandae: sanitas est finis ambulatiois: cū quis patitur inedia & se macie cōscit abstinentia

a cibus ob sanitatem comparanda: sanitas est finis inediae & maciei. Si quis itidē purgationē aut potione accipit vt sanetur: sanitas causa est finalis purgationis & potiois. **Secunda conclusio.** Vnius eiusdē effectus sunt plures causae per se. **Rei quidē artificialis:** vt statūq; ere: est causa per se / & statūq; factor. Non tamen eodē genere causae. Nam statūq; factor in genere causae efficiens est: Aes vero in genere causae materialis. Et cuiuslibet rei naturalis quattuor sunt causae. **Tertia conclusio.** Duae causae possunt sibi inuicē comutari esse causae: prima scilicet causa secundae & secunda causa primae / in diuersis tamen causarū generibus. **Vi sanitas causa est finalis ambulatiois / & ambulatio causa efficiens sanitatis.** Sic in plerisq; finis ad mediū in ip̄sū ordinatum causa est finalis. Mediū vero / ipsius finis causa est efficiens. **Quarta.** Interdū eadē est causa contrariorū effectuum: vnius quidē per se / alterius quidē per accidens. Vt aqua frigida causa est per se frigiditatis / & causa per accidens caloris febrilis quam constrinendo poros inducit. Sic gubernator praesens causa est per se salutis nauis: Idē absens causa est per accidens naufragij nauis: gerinde atq; sol praesens luminis absens autē tenebrarū est causa. **Quinta conclusio.** Omnes causae in haec quattuor causarū genera reducunt. **Patet** singulas omnium disciplinarū causas disquirendo. In grammatice enim litterae dictionū/dictionesq; orationū sunt causae materiales. In logicis suppositiones & principia causae sunt argumentationū materiales. Materia vt lignū / scammū / argentū / aurū est causa materialis vatorū / partes integrales caput pedes sunt materia totius/elementa sunt materia mixtorum. Compositio autē partium rei artificialis: sive figura ex partium vnione resultans: causa est formalis rei artificialis. Diffinitio: causa formalis diffinitio. Formatum substantialis tum accidentalis: causa est formalis totius compositi. Medicale semen quod a medico ad instaurandā sanitatē ordinatum est / causa est efficiens sanitatis: sicut & medicus: sic dans consiliū rei per consiliū actū / faciens rei factū / & comutatis comutatis causa est efficiens. Bonū verū vt virtus causa est finalis operationū humanarū. Aut quod videtur bonū vt diuitiae honor voluptas: itidem finis est igitur. **Prima diuisio.** Causarū quaedā est propinquior / quae nomine particulari designatur: quaedā vero remotior / quae nomine communi designatur, vt sanitatis causa propinquior est medicus / remotior artifex: hoc q̄ illud nomen commune sit. Ita ipsius Diapason causa propinquior duplum / remotior autē numerus: ratio enim numeri commune est q̄ dupli. **Secunda diuisio.** Causarū quaedam est per se: quae cum ad effectū ordinatur / causalitatis nomine pariter est expressa, quaedam vero per accidens: quae ad effectū non ordinatur aut causalitatis nomine non est expressa, vt statūq; factor est causa per se statūq;. Polycleetus autē causa per accidens & propinquior. Nam causalitatis nomine non exprimitur / hominidē & animal sunt causae per accidens statūq; sed remotiores. Albū autē & muscū omnino sunt causae per accidens: cum nihil importent ad huiusmodi effectū ordinatum. **Tertia diuisio.** Causarū quaedā sunt actus: quae solū simul sunt cū effectū, aliae vero potentiae: quae etiam sunt non existente effectū, vt edificans est causa actū edificatiois / edificator autē causa potentia. **Has autem causas interdum incomplexē & simplicibus nominibus exprimimus:** vt statuaris est causa statūq;. Interdū vero complexē vt phidias statūq; factor est causa statūq;. **Et istae quattuor diuisioibz cōsimiliter effectus diuidit.** **Oppositorū enim eadē est disciplina.** **Differentia.** Differunt causae actu & causae potentia: quia causa actu solū sunt quando suus effectus est / neq; prius neq; posterius: & cum effectibus incipiunt & cum ipsis secundum rationem desinunt, vt cū primū est edificatio: est & edificans, & q̄dū est edificatio: est & edificans, & cum desinit edificatio: amplius non est edificans sed esse desinit secundum rationem. Et in istis ab esse causae ad esse effectus & recontractionem a non esse causae ad non esse effectus argumentari possumus. Causae autē potentia nō semper simul sunt cū suis effectibus: neq; cū ipsis esse desinunt / sed possunt esse nō existente effectū: similiter potest effectus esse non existente causis, vt non oportet si sit dominicator: idcirco domū esse / aut si non sit dominus: prout non esse dominicatorē. Et in huiusmodi causis ab esse causae ad esse effectus aut contra procedere non possumus. **Primum documentum.** Querenda est in omnibus causarū generibus causa vltima in qua sit status: vt quare lapis mouetur deorsū: quia grauis, quare grauis mouentur deorsū: vt in suo loco naturali conseruentur. Et haec est vltima causa finalis. Sic cur hō edificat. Respondet quia edificator. Deinde querit quare hō edificator est: apte respondet quia edificandi habitū habet. Et haec est vltima causa: vltra eā nō cōtingat alia quae erit. **Secundū documentum.** Referendae sunt ad suos effectus singulae causae: vt causae vniuersales ad effectus vniuersales / & particularēs ad particularēs. Causae per se ad effectus per se / & causae per accidens ad effectus per accidens. Causae actu ad effectus actus / & causae potentia ad effectus potentias: vt relatio summi apte respondeat correlatiuum.

Quarti capitis nota. **Causa indeterminata est causa quae in aliquem effectum non ordinatur.** **Quarta conclusio.** Casus & fortuna naturae physicae determinatio est. **Nam casus & fortuna causae sunt a quibus multa fieri dicuntur.** Causarum autem talium physicae determinatio est, igitur & casus & fortuna. **Prima opinio est dicentium nihil fieri casu & fortuna.** **Primo.** Quia omnium effectuum videmus causam determinatam esse, vt si quis it in forum & inuenit debitorem quem inuenire non intendebat: ipsius rei causa determinata est debitoris veniendi ad forum voluntas: pariter & repertoris in forum veniendi voluntas, non igitur fit aliquid a casu aut fortuna. **Nam casus & fortuna causae essent indeterminatae.** **Secundo.** Antiqui rerum naturalium causas perquirentes / casus & fortuna omnino non meminerunt: nihil igitur sunt casus & fortuna. **Vnde nihil a casu & fortuna fieri continget.** **Solutio.** Multa fiunt a casu & fortuna, & licet illas causas in effectus determinatos referre possimus: vt voluntas eundi in forum / causa determinata est emendi aut negociandi: non tamen causa est determinata inuentionis reperti. **Quod autem antiqui casus & fortuna non meminerunt:** hoc non arguit auctoritatem: verum eorum potius insufficientē determinationē: quod & falsū est. **Nā & si Empedocles casū & fortunā nō ponat esse: litē / amicitia / ignē / aerē / aquā / terrā: dicit tñ in mūdi origine ignē / aerē / aquā / terrā in loca (i q̄b; sūt) casu in eodē disse: & aliter sepi; cadere: & multas animalū partes a casu & fortuna fieri.** **Secunda opinio est dicentū oia a casu & fortuna fieri / & fortunā voluere coelū: & eo motu oim res trahere ordinē.** **Sed haec inconuenienter dicunt.**

Quattuor genera causarū sufficientia

Quid causa propinquior

Quid causa per accidens

Quid causa actu

Quid causa potentia

Quid causa vltima

Quid causa particularis

Quid causa vniuersalis

Quid causa materialis

Quid causa formalis

Quid causa efficiens

Quid causa finalis

Quid causa per se

Quid causa per accidens

Quid causa actu

Quid causa potentia

Quid causa vltima

Quid causa particularis

Quid causa vniuersalis

Quid causa materialis

Quid causa formalis

Quid causa efficiens

Quid causa finalis

Quid causa per se

Quid causa per accidens

Solutio. 2. opinio

Primo. Quia videmus animalia & plantas a determinata causa procedere. vt hominē ex homine & ex semine oliuē oliua & vnāquāq; reliquarū plantarū ex suo determinato semine & non esse a fortuna, mīnus igitur erit & celum & eius motus & diuina illa superiora corpora/que semper eodē tenore constantissime perseverant / a fortuna. Secundo. Quia in inferioribus plerāq; a fortuna fieri comploramus: in celo vero nunq; quicq; aut casu aut fortuna fieri conspicimus: sed certo tenore immutabili ordine constantissime omnia illic perseverare videntur, male igitur fortunę sedem celum posuerunt: cum plura deberent percipi in celo fieri a fortuna q̄ fiant in his inferioribus, at potius fortunam in inferioribus locare debuissent. Tertia opinio est dicentium fortunam esse quid diuinum & foelicissimum supra humanā mentē: & cuius humanus intellectus non sit capax/ quā plurimū mortalium vt numen coluerūt. Hanc opinionem hoc in loco non reprobat Aristoteles. Notarum quartis capitis declaratio. Causa determinata est que in aliquē effectū ordinatur: aut natura vt ignis ad comburendū: aut arte vt navis ad nauigandū: aut proposito vt fossio ad plantandum vineam. Ex opposito causa indeterminata est que in effectum respectu cuius causa indeterminata dicitur/ non ordinatur neq; natura neq; arte neq; proposito: vt fossio ad inuentionem thesauri inopinatam/ambulatio ad forum causa est indeterminata inuentionis debitoris non intentae.

3. opinio

Quarta capitis conclusio. Ad physicam spectat determinare de casu & fortuna. Patet quia ad physicū spectat de causis determinare: vt paulo ante ostensum est. Casus autē & fortuna sunt causę a quibus multi effectus contingunt, igitur determinate sunt. Casus autem & fortuna essent cause indeterminatę: igitur nihil sit a casu aut fortuna. Quę quidem dicitur distinguendo id quod primo loco assumunt/ scilicet effectū causas determinatas esse. Vel determinatas in quoscunq; effectus quorū sunt cause sue per se sue per accidens. hoc negandū est. Nam fossio a gri causa est inuentionis in sperata thesauri non tamen est determinata in illū effectū/ immo illius effectus nulla est causa determinata. Vel determinata in effectus quorū sunt cause per se: & id conceditur. Vt fossio terre est causa determinata in plantationē vineę intentam. Sic cum quis petens forū causa negociandi inuenit debitorem preter expectationē: voluntas veniendi in forū debitoris & repertoris est causa determinata negociationis: cū vterq; ad negociandū venire positus sit/ sed non est causa determinata inuentionis debitoris/ cū neuter ad id suam ambulationē ordinauerit. Cū subiungunt. Casus autem & fortuna essent cause indeterminatę. Id admittitur in comparatione ad effectus suos casuales & fortuitos. Negatur quod concludunt. Secunda. Antiqui inter rerum naturalium causas non meminerunt casus & fortunę, igitur casus & fortunabilis sunt, quare nihil concedendum est fieri a casu aut fortuna. In qua quod primo assumunt falsum est cum vtriusq; Empedocles meminerit. Preterea perperam concludunt. Nam infirmus est locus ab auctoritate negatiuus: esse indeterminatas ad ea que sunt a casu & fortuna. Et id inconueniens non est eandem causam/ vnus esse causam per se/ alterius autem effectus/ causam per accidens vt eundē esse patrem & filiū. Subdit antiquos non omnino pretermisisse casus & fortunę determinationem. Nam Empedocles dixit in generatione mundi elementa casu incidisse in loca que obtinent: & in alteris generationibus ipsa aliter ordinari: partes etiam integrales animalū & arborū solū a casu & fortuna disponi. Secunda opinio est dicentium omnia fieri a casu & fortuna: fortunamq; celum mouere/ & rerum inferiorū seriem eo motu disponere. Sed inconuenienter hæc dicere videntur. Primo. Quia celum & superiora corpora constantiora sunt & ordinatiora hæc inferiora & mundi sensibilia. At in inferioribus res naturales a causis determinatis procedunt: vt homo fit ex homine/ & oliua ex semine oliuę/ & non a casu & fortuna, igitur a fortiori neq; celū & celestia corpora sunt a casu & fortuna. Secundo. Quia in hoc mūdo constat alia quę a casu & fortuna fieri. In celo vero nihil/ sed omnia certo tenore/ determinatisq; legibus perdurant: vt reuolutiones celorum/ ortus & occasus syderum/ eclipis lune. Non igitur in celo fortunę sedem ponere debuerunt sed potius in terra: vbi eius regnum manifestis indicijis esse cognoscitur. Tertia opinio est dicentium fortunam esse diuinum numen supra humanę mentis perspicacitate. Quę mortales teplo & aris dignati sunt: & vt deā coluerūt. Quarta opinio est dicentium fortunam esse effectus casuales aut fortuitos. Offendit/ inuenit. Infinita numero indeterminata. Sicut boni cōsecutio/ ita & mali fuga/ bona dicitur, & sicut incommodi asecutio/ mala: ita boni habitū perditio/ aut quasi ad manum presentis frustratio/ mala.

Prim. ratio nis solutio. 1. opinio

Primo. Quia videmus animalia & plantas a determinata causa procedere. vt hominē ex homine & ex semine oliuē oliua & vnāquāq; reliquarū plantarū ex suo determinato semine & non esse a fortuna, mīnus igitur erit & celum & eius motus & diuina illa superiora corpora/que semper eodē tenore constantissime perseverant / a fortuna. Secundo. Quia in inferioribus plerāq; a fortuna fieri comploramus: in celo vero nunq; quicq; aut casu aut fortuna fieri conspicimus: sed certo tenore immutabili ordine constantissime omnia illic perseverare videntur, male igitur fortunę sedem celum posuerunt: cum plura deberent percipi in celo fieri a fortuna q̄ fiant in his inferioribus, at potius fortunam in inferioribus locare debuissent. Tertia opinio est dicentium fortunam esse quid diuinum & foelicissimum supra humanā mentē: & cuius humanus intellectus non sit capax/ quā plurimū mortalium vt numen coluerūt. Hanc opinionem hoc in loco non reprobat Aristoteles. Notarum quartis capitis declaratio. Causa determinata est que in aliquē effectū ordinatur: aut natura vt ignis ad comburendū: aut arte vt navis ad nauigandū: aut proposito vt fossio ad plantandum vineam. Ex opposito causa indeterminata est que in effectum respectu cuius causa indeterminata dicitur/ non ordinatur neq; natura neq; arte neq; proposito: vt fossio ad inuentionem thesauri inopinatam/ambulatio ad forum causa est indeterminata inuentionis debitoris non intentae.

2. opinio

Quarta capitis conclusio. Ad physicam spectat determinare de casu & fortuna. Patet quia ad physicū spectat de causis determinare: vt paulo ante ostensum est. Casus autē & fortuna sunt causę a quibus multi effectus contingunt, igitur determinate sunt. Casus autem & fortuna essent cause indeterminatę: igitur nihil sit a casu aut fortuna. Quę quidem dicitur distinguendo id quod primo loco assumunt/ scilicet effectū causas determinatas esse. Vel determinatas in quoscunq; effectus quorū sunt cause sue per se sue per accidens. hoc negandū est. Nam fossio a gri causa est inuentionis in sperata thesauri non tamen est determinata in illū effectū/ immo illius effectus nulla est causa determinata. Vel determinata in effectus quorū sunt cause per se: & id conceditur. Vt fossio terre est causa determinata in plantationē vineę intentam. Sic cum quis petens forū causa negociandi inuenit debitorem preter expectationē: voluntas veniendi in forū debitoris & repertoris est causa determinata negociationis: cū vterq; ad negociandū venire positus sit/ sed non est causa determinata inuentionis debitoris/ cū neuter ad id suam ambulationē ordinauerit. Cū subiungunt. Casus autem & fortuna essent cause indeterminatę. Id admittitur in comparatione ad effectus suos casuales & fortuitos. Negatur quod concludunt. Secunda. Antiqui inter rerum naturalium causas non meminerunt casus & fortunę, igitur casus & fortunabilis sunt, quare nihil concedendum est fieri a casu aut fortuna. In qua quod primo assumunt falsum est cum vtriusq; Empedocles meminerit. Preterea perperam concludunt. Nam infirmus est locus ab auctoritate negatiuus: esse indeterminatas ad ea que sunt a casu & fortuna. Et id inconueniens non est eandem causam/ vnus esse causam per se/ alterius autem effectus/ causam per accidens vt eundē esse patrem & filiū. Subdit antiquos non omnino pretermisisse casus & fortunę determinationem. Nam Empedocles dixit in generatione mundi elementa casu incidisse in loca que obtinent: & in alteris generationibus ipsa aliter ordinari: partes etiam integrales animalū & arborū solū a casu & fortuna disponi. Secunda opinio est dicentium omnia fieri a casu & fortuna: fortunamq; celum mouere/ & rerum inferiorū seriem eo motu disponere. Sed inconuenienter hæc dicere videntur. Primo. Quia celum & superiora corpora constantiora sunt & ordinatiora hæc inferiora & mundi sensibilia. At in inferioribus res naturales a causis determinatis procedunt: vt homo fit ex homine/ & oliua ex semine oliuę/ & non a casu & fortuna, igitur a fortiori neq; celū & celestia corpora sunt a casu & fortuna. Secundo. Quia in hoc mūdo constat alia quę a casu & fortuna fieri. In celo vero nihil/ sed omnia certo tenore/ determinatisq; legibus perdurant: vt reuolutiones celorum/ ortus & occasus syderum/ eclipis lune. Non igitur in celo fortunę sedem ponere debuerunt sed potius in terra: vbi eius regnum manifestis indicijis esse cognoscitur. Tertia opinio est dicentium fortunam esse diuinum numen supra humanę mentis perspicacitate. Quę mortales teplo & aris dignati sunt: & vt deā coluerūt. Quarta opinio est dicentium fortunam esse effectus casuales aut fortuitos. Offendit/ inuenit. Infinita numero indeterminata. Sicut boni cōsecutio/ ita & mali fuga/ bona dicitur, & sicut incommodi asecutio/ mala: ita boni habitū perditio/ aut quasi ad manum presentis frustratio/ mala.

Secunde solutio.

Primo. Quia videmus animalia & plantas a determinata causa procedere. vt hominē ex homine & ex semine oliuē oliua & vnāquāq; reliquarū plantarū ex suo determinato semine & non esse a fortuna, mīnus igitur erit & celum & eius motus & diuina illa superiora corpora/que semper eodē tenore constantissime perseverant / a fortuna. Secundo. Quia in inferioribus plerāq; a fortuna fieri comploramus: in celo vero nunq; quicq; aut casu aut fortuna fieri conspicimus: sed certo tenore immutabili ordine constantissime omnia illic perseverare videntur, male igitur fortunę sedem celum posuerunt: cum plura deberent percipi in celo fieri a fortuna q̄ fiant in his inferioribus, at potius fortunam in inferioribus locare debuissent. Tertia opinio est dicentium fortunam esse quid diuinum & foelicissimum supra humanā mentē: & cuius humanus intellectus non sit capax/ quā plurimū mortalium vt numen coluerūt. Hanc opinionem hoc in loco non reprobat Aristoteles. Notarum quartis capitis declaratio. Causa determinata est que in aliquē effectū ordinatur: aut natura vt ignis ad comburendū: aut arte vt navis ad nauigandū: aut proposito vt fossio ad plantandum vineam. Ex opposito causa indeterminata est que in effectum respectu cuius causa indeterminata dicitur/ non ordinatur neq; natura neq; arte neq; proposito: vt fossio ad inuentionem thesauri inopinatam/ambulatio ad forum causa est indeterminata inuentionis debitoris non intentae.

Fortunam in celo minime locanda esse.

Vintū cap. continet quinque diuisiones, duas diffinitiones & tres conclusiones post quartam, vnum correlatiū ad secundam diffinitionē, vnum ad primā conclusionē, & vnum ad secundā. Prima diuisio. Eorū que fiunt quedam semper cōsimiliter fiunt/ alia vero raro: que neq; semper neq; frequēter fiunt. In his que semper cōsimiliter fiunt: nullus fortuna locat. Neq; in his que frequēter. A fiunt enim que a fortuna eueniunt: raro contingere esse omnia. Et hinc que raro eueniant omnia: dicere solent a fortuna, & ipsi vt & nos fortunam esse aliquid/ a quo plerāq; fieri cognoscimus/ supponūt. Secunda diuisio. Eorū que fiunt quedā fiunt propter hoc: alia vero nō. Hęc enim fiunt propter hoc: que cunq; a natura/ intellectu aut voluntate facta: vt prosequantur/ fugianturue digna sunt. Tertia. Eorū que fiunt: quedam fiunt ab agente secundū propositū: quedā vero non. Quarta. Causarum quedam est per se vt domus causa per se/ ars edificatiua. Alia vero per accidens vt album & musicum. Et causam per accidens oportet esse fortunam. Nam causa per se finita & determinata est: per accidens vero/ incerta & indeterminata. Fortuna autē causa est incerta & indeterminata. & vni infinita accidere possunt. Prima diffinitio. Hęc fiunt a casu aut fortuna que raro & per accidens fiunt/ & q̄ propter hoc fiunt. Et quando a casu/ & quando a fortuna: horū differentia postea determinabitur, vt veniat quis in villam nō quidē vt debitorē inueniat: debitorē offendit/ debitū pecuniam

reportat: reportatio huiusmodi pecunię/ a casu aut fortuna fit. Nam taliter raro euenit: & per accidēs, nō enim reportandi gratia in villam ierat: & est eorum que propter hoc fiunt. Si enim frequenter fieret huiusmodi reportatio: aut reportandi intentione locū adisset: hæc neq; a casu neq; a fortuna facta fuisset. Secunda diffinitio. Fortuna est causa per accidens secundū propositum/ extra semper & frequenter/ & eorum que propter hoc fiunt. Correlarium/ quapropter circa idem & intellectus & fortuna sunt. Nam propositum sine intellectu non est. Prima conclusio. Infinitę causę esse possunt a quibus (quod fit a fortuna) fiat. Nam infinita sunt que ad idem accidere possunt. Pecunię enim reportatio accidere potest: aut quia quis amici videnti gratia aliquē locū adeat: aut quia prosequatur fugientem/ aut fugiat prosequentem/ aut quia spectacula videre desiderat: & sic de innumeris aliis. Correlarium. Vnde merito fortuna infiniti esse videtur: & homini immanifesta. Nā infinitis ex causis accidere potest: que ad rei (que a fortuna fit) non ordinantur exitum. Secunda conclusio. Quodāmodo recte videtur nihil a fortuna fieri: & quodāmodo a fortuna aliquid fieri etiam recte videtur. Nam per se nihil fit a fortuna. Si enim solunt essent causę per se (vt domificator per se causa est domus) nihil fieret a fortuna. At vero per accidens recte videtur aliquid a fortuna fieri: causas autem per accidens dicitur esse infinitas. Correlarium. Quapropter quodāmodo recte dici videtur fortunā carere ratione. Nā ratio solū eorū est que semper aut frequenter fiunt, fortuna autē non eorum est sed que raro. Tertia conclusio. Fortunarū altera causa est per accidens propinqua: altera vero remotior. Nam sicut aliarum causarum efficiētium alia est propinqua vt Polycleetus statue & alia remotior vt homo, ita & fortunarū esse videtur: sunt enim efficiētes causę: vt cum egrotō sanitatis causę sint: tonsio/ ventus/ & estus/ & nihil horū sanitatis gratia suscipit: propinqua causa estus/ & deinde ventus/ & remotior est tonsio. Quia tamē infinitę huiusmodi per accidens causę esse possunt: si assignandę sunt que propinquo: & que remotiores: statūde aliquot & figendę sunt: alioquin que priores & que remotiores/ assignare nō possis. Quinta diuisio. Fortunarū quedam est bona: quia bonū aliquid contingit in cōmodo. Quę quidem fortuna si circa bona excellentem magnitudinem habentia contigerit/ eufortunium & fors fortunā dicitur. Si vero circa excellentia mala: diffortunium/ vt si quis debuisset magnū bonum accipere: vt & quod ad manus erat/ quod non accipit sed quo frustratur: male ei contingit ac si bonum iam habitum perdidisset. Nam id quod prope est: nihil distare videtur. Vnde eufortunium & diffortunium: inconstantis & incertę sunt. Nam omnis fortuna: inconstantis & incertā vt que nunq; semper & frequenter: sed que raro & inopinante contingat. Notarum quinti capitis declaratio. Eaque sunt a casu: effectus casuales. Eaque sunt a fortuna: effectus fortuiti idē. Sicut boni vt thesauri cōsecutio/ bona dicitur: ita mali vt naufragij/ precipitationis/ occisionis fugacitidē bona dicitur: Et vt mali asecutio mala dicitur: ita boni iam id presentis frustratio/ mala dicitur.

Vinti capitis prima diuisio. Eorū que fiunt quedam semper cōsimiliter fiunt: vt motus orbis celestium/ ortus & occasus syderum. Alia frequenter cōsimiliter fiunt/ vt hominē nasci cū quinq; digitis in vna manu/ pluuia hyeme fieri. Alia vero neq; semper neq; frequenter cōsimiliter fiunt/ sed raro: vt hominē prætereuntem a lapide temere iactō interfici/ hominē cadentem de equo frangere brachiū. Et huiusmodi raro contingentia etiam omnia: dicunt euenire a fortuna: quod non oportet. Raro enim contingit cometa/ impresioq; drachonis igniti: minime tamen a fortuna/ sed a causis determinatis euenit. Contra tamen que cunq; a fortuna contingunt/ raro contingunt. Nā in his que semper aut cōsimiliter fiunt: nullus fortuna locauerit. Secunda diuisio. Eorū que fiunt: quedam fiunt propter hoc, que si per eocognoscatur: digna sunt vt prosequantur/ si giganturue, vt ex fossione/ thesauri inopinata inuentione. Nam si quis presensisset ibidē abstrusū esse thesaurū: dignū vtiq; fuisset illud prosequi. Ita subita res finitinaq; ex casu mors/ alia vero non sunt propter hoc: que non sunt tanti momenti digna sint prosequi aut res fugi, vt casus capilli de capite/ offensio pedis ad lapillū. Tertia diuisio. Eorū que fiunt quedā fiunt ab agente secundū propositum: id est intellectu/ rationem/ & voluntatem: vt que fiunt ab homine. Quedam vero fiunt non ab agente secundū propositum: vt que fiunt a brutis & ceteris rebus naturalibus voluntatis expertibus. Quarta diuisio. Causarū quedā est per se, vt edificator domus, quedā per accidens: vt album aut musicū causa est per accidens ipsius domus. Fortunā autē oportet esse causam per accidens. Nam causa per se finita & determinata est ad suū effectū. Fortuna autē incerta & indeterminata. Nā vnus effectus fortuitus non solū vnā habere causam per accidens potest: immo infinitas & numero incertas/ ex quarū qualibet effectus ille contingere potest: igitur fortuna non est causa per se. Est igitur causa per accidens. Prima diffinitio. Eaque sunt a casu aut fortuna que raro & per accidens fiunt/ & que sunt propter hoc. Que si sint agentū secundū propositū: sunt a fortuna. Sin minus sint: sunt a casu solū. Vt si quis in villam venerit intentione vstendi amici/ & prater spem debitorem inuenit/ debitū per saluere paratū: huiusmodi inuentione debitoris fit a fortuna. Nā fit per accidens & pter intentionē inueniētis/ & raro. Nam rarissime admodū fortuita huiusmodi debitoris non q̄ sit/ inuentione contingit. Est propter hoc. Nam si per eocognoscatur: res dignū prosequi aut fugi. Secunda diuisio. Fortuna est causa per accidens agentū secundū propositū extra semper & frequenter/ & corū que propter hoc fiunt, vt in dato exemplo vadens ad villā causa negociandi est fortuna. Nam causa est per accidens (cū in talē effectū scilicet inuentionē debitoris minime ordinatur) agentis secundū propositū. (Ex deliberatione enim & proposito profectus est in villā vt ibidē negociatur.) Extra semper & frequenter (quod quidē raro contingit huiusmodi debitoris inuentione) Et eorū q̄ propter hoc fiunt. Est enim id dignum vt eligatur/ fugiatur ve cogitū. Correlariū. Quapropter circa idem sunt intellectus & fortuna: non quidē circa eundem effectū sed circa idē subiectū. Nā quęcūq; causa fortuna est: habet intellectū. Patet. Nam propositū sine intellectu nō est: cum propositū sit ipsa voluntas: aut ordinatio voluntatis aliquē agentū eligentis: que per intellectum actiū/ cōsultatiūq; fit. Nempe per intellectū fit rationis inquisitio/ & de re futura cōsultatio. Deinde a voluntate vnus partis electio/ & vltimo operis executio.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc. Quid discreti minis habent ea que sunt a casu & que a fortuna.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

Quę dicunt fieri propter hoc. Quę dicunt esse non propter hoc.

lio. Neq; vñ intellectus a proposito neq; propositum a voluntate separatur. Fortuna autem non est sine proposito; cum sit causa per accidens agentium secundum propositum igitur fortuna non est sine intellectu. Quare circa idem sunt intellectus & fortuna. **Prima conclusio.** Infinita causa & quotcumq; datis plures alieq; esse possunt: a quibus effectus fortuitus fiat. **Nam infinita & multa certe numero cause vni effectui per accidens accidere possunt, & idem effectus ex indeterminatis & semper alijs causis per accidens contingere potest.** Vt debitoris inuentio non solum ex ambulatione ad forum aut profectione in villam negociandi gratia accidere potest; verumetiam ex eo q; quis amici videndi gratia locum aliquem accedat; aut quia templum adeat; aut ad spectacula videnda proficiatur; aut quia su giat prosequenter; aut quia prosequatur su gientem: & quotcumq; datis alie prater eas ad eundem effectum contingere possunt. Sic inuentio thesauri accidere potest aut ex fossione causa plantandi vinea; aut collocandi fundamenti; aut ex demolitione parietis ad insaurandū edificium; aut ex effossione lapidum a terra; & ita de ceteris. In causis autem per se determinatio est; neq; indifferenter quilibet ad quemlibet effectum concurrat. **Correlarium.** Merito igitur fortuna infinita esse videtur & homini immanifesta. **Nemini enim constare potest; ex quot causis effectus fortuitus accidat; neq; ipsa fortuna ad suū effectum determinata est; sed nos latet tantisper ex huiusmodi causa effectum futurum esse; quousq; cum contingisse viderimus; quare tamen si fortuna sit ipse homo & voluntas eius: homini tamen immanifesta dicitur.** **Secunda conclusio.** Vno modo recte videtur nihil a fortuna fieri. Alio autem modo contra videtur aliquid a fortuna fieri. **Nam per se nihil a fortuna fit. Si enim solum essent cause per se & omnium effectuum cause in ipsis determinate: vt contenderunt primæ opinionis defensores / nihil fieret a fortuna. Per accidens autem pleraq; a fortuna fiunt. Recte igitur dictum est & nihil a fortuna fieri: & aliquid a fortuna fieri.** **Correlarium.** Quo fit vt fortuna bene dicatur carere ratione. **Quia intellectus solum ea ratione inquirat: quæ semper aut frequenter sunt & futura prævidentur. Ea autem quæ sunt a fortunat neq; semper neq; consimiliter fiunt neq; prævidentur futura; sed latent tantisper dum euenierint: & tum demum cognoscimus effectum illum ex huiusmodi causa contingisse. Quare de effectibus fortunæ nulla sit consultatio; neq; per rationem inquisitio quomodo eueniet. Hinc fortuna ceca dicitur & depingitur: q; illius effectibus animo non prævidemus neq; deliberatione inquirimus.** **Tertia conclusio.** Fortunarum quedam est propinquior quedam vero remotior. **Vt enim est in causis per se ita & in causis per accidens. At causarum per se quedam est propinquior: vt medicationis medicus est causa propinquior. Alia vero remotior: vt artifex. Similiter causarum per accidens neutrarum quedam propinquior: vt Polydectus / statua; quedam remotior: vt homo. Ita igitur erit & in fortuna. Vt si quis patitur catarrum vel pituitam; qui ex osu nimiam capillorum multitudine illos abradat non intendens sanitatem / deinde nudo capite exponat se vento & deinceps est luis solis: non tamen intendens salutem morbi: ventosq; claudente poros & est luis discicæ de sillantem humorem; sanus fiat. Illius sanitatis per accidens comparatæ est luis est causa propinquior: cum inter eā & effectum nullæ interiaceant cause; deinde ventus coadiuuat ad eam curationem. Nam calor cum vento vehementer desiccatur. Postremo vero tonsio. Tonsione enim capillorum effectum est vt ventus poros facilius claudit; omnes tamen illæ cause sunt per accidens: cum nulla in huiusmodi effectum a natura aut intentione ordinatur.** **Quinta conclusio.** Quedam est bona fortuna; qua quis bonum aliquod consequitur: vt qui fodiendo in agro inuenit thesaurū. Alia autem mala qua malum inopinatum quisq; incidit vt patriam repelens si a latronibus captus spoliatur & vulneretur. Cum autem grande & ingens bonum est quod contigerit / vt copiosissimi thesauri inuentio; & fors fortuna dicitur. Et cum ingens fuerit grauissimamq; malum; vt cuiusq; a latronibus enecatio aut boni iamiam præsentis frustratio: infortunium siue ne diffortunium dicitur. Quo fit vt ex fortunium & diffortunium sit incertum. Vtrumq; enim fortuna est: quæ incertans / incerta indeterminata esse prius dicta est. **Sexti capitis nota.** **Actio / hominis secundum electionem operatio.** **Tripes / trium pedum / sedes.** **Priora / principaliora / ad suos effectus perfectiora.** **Frustra / in casum / inuaniū / temere.** **Casus / per se / vanum.**

Quare fortuna dicitur ceca.

Fortune propinquioris / remotiorisq; exemplum.

Quid bona fortuna. Quid mala.

Extum cap. continet quinque conclusiones, duas rationes & vnum correlatum ad secundam, duas rationes ad tertiam & vnum correlatum ad quintam. **Prima conclusio.** Casus & fortuna differunt. **Nam casus in plus est: fortuna vero in minus. Quidquid enim fortuna fit / casus fit: non autem omne quod casus fit fit & fortuna.** **Secunda.** Fortuna solum est eorum circa quæ est actio. **Primo.** Quia fortuna est eorum quæ voluntate & consilio reguntur. **Nam agentium secundum propositum, hæc autem sunt circa quæ versatur actio.** **Secundo.** Quia fortunatos dicere solemus felices: & fortuna prope felicitatem esse videtur, felicitas autem solum est eorum circa quæ est actio. Est enim bona secundum electionem operatio, signum est igitur & fortunam solum circa ea versari: circa quæ est actio. **Correlariū.** Vnde fit vt inanimata / beluæ / ac infantes nihil a fortuna faciant: neq; fortunata / aut infortunata nisi secundum similitudinem dicantur. **Nam hæc omnia: nulla consilio & electione agunt. Similitudine autem dicuntur & fortunata & infortunata: quæ admodum Protarcus lapides eos fortunatos dicebat: q; artis extruendis aptant / qui colunt & venerantur. Infortunatos autem / qui illis infortunissimi humi strati pedibus conculantur, possunt & hæc a fortuna multa pati.** **Tertia.** Casus & inanimatis & animalibus ratione expertibus conuenire potest. **Primo.** Quia si tripes aptus ad sedendum cadat: id casus fit. Non enim vt apta sedes fieret cecidit; sed vt in loco quiesceret. Et si equus furto sublatu bibendi desiderio fontem petat: & in manus domini incidat: casus saluatus est, casus igitur & inanimatis & animalibus ratione expertibus conuenire potest. **Secundo.** Fieri frustra est tam inanimatorum q; animatorum / & rationis expertium. Fit enim aliquid frustra: cum ad finem ordinatur / quem non consequitur, vt si quis cibum in fundum stomachi descendendi gratia ambulat / & cibus non descendat: hæc ambulatio frustra fit & vana est. Si enim quis diceret se frustra balneasse: quia sol non defecit / ridendus esset, non enim ideo se (vt sol deficeret) balneabat, igitur

signū est casū esse inanimatorū & animatorum & rōis expertiū. Videtur enim frustra & casus solū in hoc differre: quia quod frustra fit (ad quem ordinatur) non consequitur effectum, casus autem consequitur: sed non ad quem ordinatur, vt si ceciderit lapis & cadendo lædit prætereuntem: id casus fit, non enim eius gratia ceciderat. **Quarta conclusio.** Fortuna & casus in genus efficientis cause reducuntur. **Nam natura & voluntas accommodantur: quæ cause sunt efficientes, vt natura cecidit lapis / qui casu vulnerat prætereuntem, & voluntate fodiens. Socrates reperit thesaurum, reducuntur igitur casus & fortuna in causas efficientes, huiusmodi tamen causarum multitudo indeterminata est.** **Quinta.** Casus & fortuna cause posteriores sunt natura & voluntate. **Nam natura & voluntas cause sunt per se: casus vero & fortuna per accidens. At vero semper priora sunt ea quæ per se sunt: his quæ per accidens dicuntur. Sunt igitur natura & voluntas cause priores: casus vero & fortuna posteriores.** **Correlarium.** Quare non conuenienter fortunam causam cœli assignauerunt. **Nam cum causa esset: esset per accidens, esset igitur causa cœli / natura & voluntate & similibus posterior: quod statim per se absurdum esse deprehenditur.**

Notarum sexti capitis declaratio. **In operatione hominis secundum virtutem & prudentiam / tria ordine quodam se consequuntur.** **Primo est consultatio: quæ est rei a nobis agenda per rationis circumspectas inquisitio. Et hanc facit intellectus actiuus siue consultatiuus per habitum prudentiæ.** **Secundo electio: quæ est rei agenda (quæ antecedente consilio prior visa fuerit) a voluntate propositū & intentio. Et hæc interior est voluntatis operatio.** **Tercio est rei propositæ executio / electioni conformis & respondens. Et hæc interdum exterior: nonnunquam interior est voluntatis operatio. Et hoc in loco actio dicitur & praxis / diffiniturq; q; sit hominis secundum electionem operatio. Est enim secundum electionem: quando quod animo inliumatum fuerit vt intendimus opere exequimur. Huiusmodi autem operationum quedam bona est: & eupraxia dicitur: quæ est bona hominis secundum electionem operatio / vt datio cleemose / a libera sit, abstinentia voluptatum a temperante. Quedam vero mala est: & cacopraxia dicitur: quæ est mala hominis secundum electionem operatio, vt furum ex electione. Alterius interfectio ex precedente intentione & debita operæ per petrata. **Priores cause sunt quæ sunt perfectiores ad suos effectus. Posteriores vero / quæ sunt minus perfecte & minus principales.** **Protarcus / auctor grecus.****

Quot in operatione secundum virtutem requiruntur. Quid eupraxia. Quid cacopraxia.

Sexti cap. prima conclusio. Casus & fortuna ab inuicem differunt. **Nam casus / communius est: fortuna vero minus communis: & in eo enim fortuna est casus, sed non e contra. Sic quidquid fortuna fit: casus fit / sed non e contra. Nam si duorum relatiuum vnum commune est altero: communitatis correlatiuum alterius correlatiuum est communius.** **Secunda conclusio.** Fortuna est solum eorum circa quæ est actio: est fortuna solum est hominū quibus conuenit actio. **Nam est agentium secundum propositum, & homines qui consilio quicq; agunt & ex proposito dicuntur fortuna. Patet primo.** Quia solum ea quæ consilio & voluntate reguntur: sunt fortuna, hæc autem sunt quorum vt efficientium est actio, igitur. **Secundo.** Quia fortunatos dicere solent felices. Felicitas autem solum est eorum quibus conuenit actio, igitur & fortuna. **Correlarium.** Vnde liquet inanimata / beluas & infantes nihil a fortuna agere. **Nam non agunt secundum propositum. Inanimata enim non deliberant neq; beluæ: sed solū sequuntur appetitū. Infantes itidem licet intellectum habeant / non tamen adhuc ipso operantur & consultant: sicut catulus ante nonum diem non videt: quis videnda habeat potentiam. Per quendam tamen similitudinem dicuntur illa fortunata & infortunata. Vt aurum fortunatum ex quo regius eiphus conficitur: & equus fortunatus: qui regis depulatur obsequio. Ista tamen tria prædicta & si non agunt a fortuna: possunt tamen ab ea multa pati, vt si puer solus a matre relictus eueris a catulo ludente canibus vulneretur, illius mater est fortuna / a qua puer vulnerationem per accidens patitur.** **Tertia conclusio.** Casus etiam inanimatis & animalibus irrationalibus conuenire potest. **Primo** quia tripes deorsū cadens vt aptus ad sedendum sit est casus: cum illius effectus causa sit per accidens & est inanimatus. Similiter equus furto ablatu & bibendi gratia fontem petens si in manus domini illam inuentio nem non intendens incidat / est casus, cum talis effectus sit causa per accidens: & est animal irrationale. Respectu tamen eiusdem inuentiois ipse dominus est fortuna: nec id incommodum est. **Secundo** quia frustra fieri tam inanimatis q; animalibus irrationalibus conuenit, vt si ignis conetur sursum moueri & ab aere corrumpatur: frustratur suo fine. Et si lupus veniens ad stabulum vt oues rapiat inueniat ipsum clausū & sibi negatū introitum / frustratur suo appetitu: ergo & casus conuenit inanimatis & animalibus irrationalibus. **Nam frustra & casus solū ratione differunt. Frustra enim dicitur quia non consequitur effectum quem intendit. Vt quis ambulans gratia sanitatis habendæ: quæ non consequitur. Casus autem dicitur quia consequitur effectum quem non intendit: vt si idem ambulans spina lædat pedem. Quare idem respectu diuersorum effectuum est frustra & casus, vt quis vadens ad forum gratia emendandi pisces non inueniat eos in foro venales sed reperiat debitorem: respectu emptionis piscium est frustra & respectu inuentio nis debitoris est casus.** **Quarta conclusio.** Casus & fortuna sunt cause efficientes. **Nam natura & voluntas sunt cause efficientes. At casus nature accommodatur. Nam re ipsa est natura. Et fortuna accommodatur voluntati: immo est ipsamet voluntas secundum rem: vt forma substantialis lapidis efficiens motum deorsum respectu lesionis prætereuntem est casus. Et voluntas Socratis fodiens agrū est fortuna respectu inuentiois thesauri: igitur casus & fortuna sui cause efficientes.** **Quinta conclusio.** Casus & fortuna sunt cause posteriores imperfectioresq; q; natura & voluntas. Patet. Nam cause per se priores sunt: cause autem per accidens / posteriores. At natura & voluntas sunt cause per se: vt natura lapidis causa per se motus deorsum / & voluntas ferendi agrum causa per se fossionis agri. Casus autem & fortuna sunt cause per accidens, igitur natura & voluntas sunt cause priores & digniores: casus vero & fortuna posteriores & minus dignæ. **Correlarium.** Quo fit vt inconuenienter fortuna causa cœli a plerisque assignata fuerit. **Nam cum fortuna sit causa per accidens, causa cœli esset causa per accidens, & cum natura & voluntas sint cause per se quæ rerum inferiorum sunt cause: essent igitur cause inferiorum cause per se. At vero causa per accidens posterior est causis per se: igitur causa cœli esset posterior causis inferiorum inferiorū. Id autem est impossibile: cœli sit inferiorum inferiorum causa / ergo & id ex quo sequitur: scilicet fortunam esse causam cœli.** **Septimi capitis nota.** **Mouens / agens. Prius / ma mouentia Physicamota sunt terminatiue & per accidens, primum autem mouens Metaphysicum: omnino non.**

Fortunam solum hominibus conuenire.

Casus & brutis & inanimatis conuenire.

Quid fieri frustra.

Fortunam ideam causam esse non posse.

Sextimum caput continet duas conclusiones & tres rationes ad primam partem secundae. **Prima conclusio.** Sufficenter videntur esse assignata quattuor causarum genera. **Na** tot assignanda erant: quot (vt causas qram) inuenim? qstiuua. Quattuor aut inuenim? qstiuua: ex quo/p quid/a quo & cui? gra, vt si qras ex quo res sit naturalis: ex materia, cui corrumpitur: quia est ex materia: materiam respondet. **Et** si in mathematicis quaeras per quid est rectum? per medium non discrepare ab extremis. Cur sit rectum? quia medium non discrepat ab extremis, respondet formam. Si vero quaeras a quibus Thebanorum spoliatum est templum? Phocensibus. Cur Thebani Phocensibus bellum intulerunt? quia eorum templum spoliauerunt: causam efficientem respondet. Si vltra quaeras cuius gratia Persarum rex Graecis bellum indixit: vt dominaretur. Cur Graecos debellauit: vt dominaretur, respondes finem. Et similiter de reliquis causis omnibus quaeras. Sufficenter igitur assignata fuerunt quattuor causarum genera. **Secunda.** Physicus omne genus cause habet considerare: pariter & per quodlibet habet demonstrare. **Quod** vero omne genus cause habeat considerare patet primo: quia tres cause: forma/efficientis/& finis in idem coincidunt: homo enim ratione formae hominem generat: quae quidem operationum efficiens est: & quae sunt eius gratia. At physicus formam (quae natura est) habet considerare: igitur & efficientem & finem illi coincidentem, & habet (vt prius dictum est) materiam considerare, habet igitur Physicus omne genus cause: materiam/formam/efficientem & finem considerare. **Secundo.** Quaedam sunt mouentia non mota quae physice non sunt considerationis. Alia vero mouentia mota & haec physica sunt considerationis. Vnde philosophiae consideratio tripartita est. Est enim partium vna quae immobilia considerat: vt Metaphysica & partim Mathematica. Alia mobilia sed incorruptibilia, vt Astronomia. Tertia mobilia & corruptibilia: quae Physica nominatur, habet igitur Physicus efficientes causas considerare/& materiam & formam quae fini coincidunt: vt dictum est: quare & quattuor genera causarum. **Tertio.** Physicus est considerat generationes & in quo fiunt: & hoc est materiam considerare, & quae sunt: & hoc est considerare formam, & a quo sunt: & est considerare mouens: non dico mouens omnino immobile & omnium primum (nam hoc non est physice considerationis) sed quod mouetur & mouet, & quia natura propter alia quid est: habet etiam finem considerare, habet igitur physicus quattuor causarum genera considerare. **Quod** vero per omne genus cause demonstrat patet, quia cum omne genus cause consideret: eas ad quae sita habet respondere: & per eas facere manifesta, quia si quaeratur ex quo: materiae respondeat habet, quid: formam, a quo: efficientem, & gratia cuius: finem. **Quod** si respondet causas quae sunt vt frequenter: concludit quod est vt frequenter, dignitas enim est sic vt vnumquodq; vt materia ipsa patitur/fiat, igitur physice est per omne genus cause demonstrare. **Notarum septimi capitis declaratio.** **Mouens**

Que sunt in presenti loco est agens vt generans/corruptens/augmentans/minuens/alterans aut secundum locum mouens. **Prima mouentia** mouentia physica sunt formae substantiales rerum naturalium: quae mouentur: vt generantur & corrumpuntur terminatiue cum sint formae physicae. **Secunda** mouentia physica sunt formae accidentales: vt caliditas/frigiditas/grauitas/leuitas/quae etiam terminatiue mouentur cum acquiruntur aut deperduntur: & mouentur per accidens vt secundum locum feruntur ad motum totius. Primum autem mouens Metaphysicum est primum & summum ens: quod neq; terminatiue neq; per accidens mouetur / sed est omnino immobile vt octauus liber ostendit. **Thebani** & Phocenses sunt Graeciae populi.

Septimi capitis prima conclusio. Sufficenter assignata sunt quattuor causarum genera. Patet quia tot assignanda sunt causas quae sunt: quot vt causas quaeramus inueniuntur quae sunt. Vnicuique enim cause suae respondere debet quae sunt. At quattuor causarum inueniuntur quae sunt: scilicet ex quo: cause materialis/per quid cause formalis/a quo: cause efficientis/cuius gratia: cause finalis. Quibus omnibus communis est quae sunt: cur vel quare: quo de quolibet causarum genere interrogamus: sicut ratio cause (cui id est quae sunt) respondet cuiuslibet causarum generis ratione communior est. Et quilibet causarum ad suam quae sunt apte respondet. Vt si quaeratur ex quo est res naturalis: respondetur ex materia. Et si quaeratur quare res naturalis est corruptibilis: idem respondet quae est ex materia: primum primum quae sunt & posterius communi materiae respondet. Praeterea si quaeratur in mathematicis: quid est rectum, & respondeatur per hoc q; medium non discrepat ab extremis. Iterum quaeratur: quare est rectum? & similiter respondeatur quia medium non discrepat ab extremis: vtrumq; formalis causa assignata est. Rursum si quaeratur: a quibus Thebanorum spoliatum est templum, & respondeatur a Phocensibus/Phocidis regionis Graeciae populis. Iterum si quis interroget quare Thebani Phocensibus bellum intulerunt: subdaturq; ratio quia Phocenses Thebanorum templum spoliauerunt: causa efficientis assignaueris. Denique si quis percontetur gratia cuius Darius hidaspis Persarum rex Graecis debellauit: idem respondeatur vt Graecis dominaretur. Iterum si quis sciscitetur cur rex Persarum Graecos debellauit: idem respondeatur vt Graecis dominaretur: cause finalis data est responsio. Manifestum est igitur quattuor esse causarum genera: non modo hanc sed omnes disciplinas & res etiam civiles complectentia. **Secunda conclusio.** Physicus omne genus cause habet considerare: & per omne genus cause demonstrare. **Prima pars** patet: quia forma substantialis rerum naturalium/trium causarum videlicet formae efficientis & finis rationem habet. Est enim ipsa causa formalis: cum per eam res naturalis habeat esse. Eadem est efficiens propriae operationum: vt anima visionis/auditionis/nutritionis/ambulationis. Et operationes secundum naturam ipsius animae sunt gratia eius. Vt operationes sensuum gratia intellectus/& appetitus gratia voluntatis: quae admodum imperfectiora sunt perfectiorum gratia, quare anima huiusmodi operationum finis est. Insuper forma substantialis omnis

finis est materiae vt superiora declarant. **Quare** cuiuslibet rei naturalis forma substantialis est forma efficiens & finis: & in hac forma rei triformi causarum ratione ipsa vna imitatur primum summumq; ens quod prima est & abstractissima forma: primum omnium efficiens & precipuus omnium finis. Physicus autem habet considerare formam quae (vt priora ostenderunt) natura est: ergo habet etiam considerare causam efficientem & finem vt eam forma coincidentem. Et habet physicus (vt secundo capite huius libri ostensum est) considerare materiam, igitur habet physicus omne genus cause considerare. **Secundo.** Quaedam sunt mouentia non mota: vt entia metaphysica ab omni motu semotissima: haec non sunt physice considerationis. Quaedam vero sunt mouentia mota: vt composita sita vt res naturales quae per se mouentur gratia formae: & per se mouentur gratia materiae/non sunt tamen primo per se mouentia: neq; primo per se mota/cum gratia vtriusq; partis non moueant neq; mouentur. Aut simplicia: vt formae substantiales quae per se primo sunt mouentia: mota autem terminatiue aut per accidens. Materia autem est primo per se mota/nullo tamen modo mouens. Philosophia siquidem rerum contemplatiua triplex est. Vna est quae immobilia considerat aut secundum rem & ratione: vt metaphysica ea considerat quae neq; per se neq; per accidens mouentur, sed sunt reipsa & cogitatione a materia & motu abstracta/aut immobilia secundum rationem solum: vt mathematica considerat magnitudines quibus reipsa conuenit motus: tamen eas sub ratione motus & quatenus mobiles sunt mathematicus non considerat/cum abstractat cogitatione & intellectu a materia & motu. Alia est philosophiae pars quae secundum rem & rationem mobilia considerat sed in generabilia & incorruptibilia: vt Astronomia caelos considerat secundum locum mobiles sed neq; generabiles neq; corruptibiles. Tertia est quae mobilia & corruptibilia considerat: vt physica res naturales & corruptibiles. Quare physicus habet efficientes motuum & transmutationum causas considerare/& materiam in qua motus & transmutationes fiunt/& formam transmutationum effectricem/finemq; gratia cuius sunt motus/ipsi formae coincidentem, habet igitur omne genus cause considerare. **Tertio.** Physicus habet considerare generationes rerum naturalium & in quo subiecto fiunt: habet igitur considerare materiam, habet etiam considerare quid sint ipsae generationes: quare considerat formam. Praeterea debet considerare mouens: hoc est considerare efficiens. Denique debet considerare gratia cuius sunt generationes. Na natura propter aliquid est/quo diuina providentia imitatur: ergo physicus habet & finem considerare igitur debet quattuor causas generare. **Secunda pars** conclusionis patet quia cum physicus omnia causarum genera habet considerare: debet eas ad sua ipsarum quae sunt respondere/& huiusmodi responsione quae ignota sunt manifesta facere. Sed ad quae sunt propriam causam respondere est demonstrare: & quod apte respondetur est demonstrationem medium. Igitur si quis respondeat causam materialem: demonstrat per eam/& ita de ceteris. Quod si quis respondet causas quae sunt vt semper: concludit effectum qui est vt semper. Si vero respondet causas quae sunt vt frequenter: concludit effectum qui est vt frequenter. Dignius est enim sic vt vnumquodq; sicut materia ipsa patitur/fiat, sicut et ex praemissis veris vt semper/inferatur conclusio vera vt semper: & ex praemissis veris vt frequenter/conclusio vera vt frequenter: sic similis sit vniuersaliq; conclusio principis. De causis autem raro contingentibus/eorumq; effectibus disciplinae non negociantur: igitur physicus per quattuor genera causarum demonstrat. **Octauum capitis nota.** **Par** rationale/constanteum/sidoneum. **Ara** campi planities. **Contundere/contere.** **Absoluere/perficere.** **Id** natura intendere dicitur quod non impedita produceret, itidem dicitur & illius gratia agere: quod non impedita consequeretur/& quo habito quiesceret. **Portentia** monstrum. **Monstrum** est natura peccatum. **Id** natura peccatum est: quod natura non impedita aliter produisset. **Vitium** genus oliuiperi/fructus quorum priora sunt oliuae & posteriora vitis. **Priora** partes priores. **Deliberare** ratione inquirere.

Sextimum caput continet duas conclusiones, tria Empedocles dicta ad primam, sex rationes ad secundam, tres instantias cum earum solutionibus. **Prima conclusio.** Par est naturam alicuius gratia agere ostendere: & vnde in rebus naturalibus pendeat necessitas. **Na** naturam alicuius gratia agere, prius a nobis positum est: quod plerisque antiquorum non videtur. Nam qui calidum & frigidum principia posuerunt: dixerunt res non alicuius gratia fieri, sed quia materiale principium tale sit: vt ex eo rem fieri necesse sit, & materiam & necessitatem idem dicebant. **Empedocles** vero/qui praeter materiam litem & amicitiam efficientes causas posuit: & Anaxagoras/qui praeter materiales Atomos efficientem intellectum: primo dixerunt res non alicuius gratia fieri: sed sicut pluit Iupiter non vt increseat triticum in orto/neq; per datur in area: sed si augmentatur/hoc accidit: si putrescat & per datur/hoc etiam accidit. **Secundo** dixerunt pluitam de necessitate cadere & sursum ductam de necessitate congelari: & de necessitate redire in aquam non alicuius gratia, ita & animalibus anteriores dentes acutos / maxillares latos: non quidem ciborum diuidendorum & contundendorum gratia/ sed ex materiae necessitate. Similiter q; reliqua animalium partes ita sitae sunt: vt ad ipsorum opera apte iaceant & vt ipsa animalia saluari possint: hoc a casu euenire. **Tertio** dixit Empedocles si huiusmodi partes situm non habeant (vt opera faciant) conuenientem: animalia illa interire: vt boues (dicebat) quorum priora erant viri. **Secunda conclusio.** Non ea quae a natura eueniunt a casu eueniunt vt vult Empedocles: sed alicuius gratia. **Primo.** Quia quaecumq; a natura eueniunt: semper eodem modo aut frequenter fiunt, quaecumq; vero a casu fiunt: non semper eodem modo aut frequenter fiunt, vt in hieme frequenter pluit & ideo id natura esse dicitur: raro fit Gaeta/ideo id a casu euenire, sub Cane vt frequenter fit Gaeta/ideo id natura esse: raro vero pluit/ideo id a casu fieri putant. Non igitur ea quae a natura eueniunt/a casu eueniunt, quae cum casu non eueniant: propter aliquid igitur erunt, id enim ipsi concedunt: aut a casu aut propter aliquid esse. **Secundo.** Quorumcumq; est finis quo semper aliquo habito quiescunt: & id antecedunt eis gra facta esse vident. At res naturales semper mouentur quousq; vt natum sunt fieri facte sunt: quo facto quiescunt. Vnumquodq; enim sicut agit/sic natum est esse/& sicut natum est esse sic agit/(nisi si peruenit impedimentum) igitur quae id antecedunt: eius gratia fiunt. **Tertio.** Si natura extrueret do-

Trifida philosophiae diuisio.

Quomodo ex causis concluduntur effectus.

de prima ista q; b; s; in fa; p; bat; nec; to; m; b; ad; h; m; b;.

In una manu. Si semel est deficiens: nascuntur gigantes proceri. Vbi autem in minore sub-
sumitur naturam bouigenas producit negatur: sunt enim huiusmodi mostra ab Empedocle confecta: non naturae maleficio aut
vicio producta, quae potius debuisset in plantis confingeret. hae minus propter finem agere videntur quam animalia. At in plantis Em-
pedocles monstrat non posuit, igitur neque in animalibus debuit ponere. Immo Empedocles pugnantia dicit ponendo aliquid a natura
Quae sunt a fieri eadem a casu fieri. Nam illa a natura sunt: quae a principio intrinseco puta forma substantiali continue mota ad aliquam finem
natura minus nem tendunt, ut si aqua sit calida ipsa a forma substantiali aquae intrinseca continue mouetur ad frigiditatem. Et semper eundem finem
me a casu sic veni (modo impedita non fuerint) attingunt, ut aqua calida semper attingit frigiditatem: et terra existens sursum a sua forma sub-
stantiali mouetur in locum deorsum: quem quidem locum semper eundem non impedita attingit. Et quae sunt a natura: non mouen-
tur indifferenter a quolibet neque, indifferenter mouentur in quodlibet, ut oliua non indifferenter a quolibet gignitur neque, in quodlibet
corrumpitur. Verum a determinato mouentur: et indeterminate. Quae autem a casu sunt neque, a determinato mouentur neque, ad
determinatum tendunt: sed infinitorum sunt: et ad infinita procedunt. Non ergo respectu eiusdem possunt conuenire casus et for-

Tertia obiectione simul cum natura: ut dixit Empedocles. Tertia instantia. Natura non deliberat neque, consultat de his quae agit: igitur ipsa non
agit propter finem. Quae quidem soluitur concedendo, naturam non deliberare: nam non inquiri ratione quid faciendum est neque, suum

hinc solutio. opus cognoscit ut homo. Negandum est tamen quod ergo non agit propter finem. Nam artifex non semper deliberat: ut absque consilio
sutor facit calceos: et sartor tunicam/nihilominus tamen agit propter finem. Ad agendum enim, alicuius gratia non requiritur deli-

**Naturae et ar-
tis differentia.** Naturae et artis differentia. Quae ars est extra opus arte factum, ut ars edificandi extra domum: et ars faciendi statuam ex-
tra statuam. Natura vero est intra illud in quo id quod per naturam fit, est, ut forma oliuae intra oliuam quae augetur: et forma
aque intra aquam quae frigescit. Et hoc verum est de operationibus naturae intrinsecis: et quae sunt a forma in propria materia. In
operationibus autem extrinsecis naturae id non oportet, ut forma ignis est extra aquam quam calefacit. Si itaque intelligatur ars na-
uifaciua esse in ligno et construere nauem: illa ars operaretur ut principium intrinsecum: et in propriam materiam eodem modo
sicut natura intrinsecum est suarum operationum principium. Consimiliter si medicus eger seipsum sanet: ars medicandi est princi-
pium sanationis intrinsecum et intra suum opus eodem modo natura operatur in propria materia. **¶ Noni capitis nota.**

**¶ Necessitatem simpliciter ab aliquo esse intelligimus: quo existente/alia sunt necesse est. Necessitas autem ex suppositione ab aliquo
est: quod esse altero existente necesse est. ¶ Fastidium/summitas. ¶ Intritum/cementum. ¶ Praemissis existentibus praemissis ve-
ris. ¶ Conclusio sit/conclusio sit vera.**

**¶ Onum cap. continet tres conclusiones/et duo correlaria. ¶ Prima conclusio. Viden-
dum est unde in rebus naturalibus pendeat necessitas: et an ea simpliciter/an ex sup-
positione sit. ¶ Nam antiqui existimauerunt totam in rebus naturalibus necessitatem
ex materia et motibus materiae provenire: quemadmodum si existimares parietum
lapides necessario deorsum esse: quia grauiiores, et lateres supra necessario: quia leui-
ores, et ligna necessario tenere fastidium: quia leuissima, videndum igitur est an ne sit
ita: aut aliunde pendeat. ¶ Secunda. In rebus naturalibus necessitas simpliciter non
ex materia provenit: sed ex suppositione. ¶ Nam non propterea quod materia est: rem**

naturalem statim esse necesse est: sed cum quibus res sit naturalis/materia ut sit necesse est. Si enim queras
propter quid oporteat aliquam rem naturalem ut ignem esse: non sane responderes quia materia est. At ve-
ro si queras propter quid ut sit materia necesse est: bene respondes quia ignis est, et haec necessitas confirmi-
liter in artificialibus sese habet, ut si sint intritum ligna/et lapides: non propterea statim est domus. At si
domus est/saluat/et protegit: ut sit intritum ligna/et lapides/necesse est. Et si sit ferrum/aut quod vsu fer-
ri obtineat: non propterea necesse est esse ferram. At ferrum/aut quod ferri vsu obtineat (propterea quod fer-
ra sit) statim ut sit necesse est. Si enim queras propter quid esse ferram necesse est: non bene propterea quod fer-
rum aut quod ferri vsu obtineat sit: respondes, e contra tamen optime respondeas/ferrum aut quod eius
vsu obtineat (propterea quod ferra sit) necesse sit esse. ¶ Tertia. Necessitas simpliciter in rebus naturalibus
a forma et fine est. ¶ Nam forma et fine existente (est enim forma in rebus naturalibus finis) materia et
motus materiae ut sint aut fuerint necesse est, materia autem existente et eius motibus: non protinus ut sit
res naturalis necesse est. Et haec necessitas similitudinem quandam habet ad necessarium in disciplinis:
quia sicut si forma sit/et eius dispositiones esse necesse est. At e contra existentibus: non oportet ut ea for-
ma sit. Ita in disciplinis praemissis existentibus (ut quae demonstrant triangulum tres duobus rectis equa-
le habere) ut sit conclusio necesse est, et praemissis necessariis: ut conclusio necessaria sit oportet, sed conclu-
sione existente: non propterea praemissas esse necesse est: nec conclusione necessaria/praeemissas esse necessa-
rias oportet. ¶ Hoc tamen in rebus et disciplinis primo interest: quod haec necessitates eduerso sumuntur. Nam
in rebus posterioribus existentibus: praecedentia ut sint necesse est: non autem e contra. In disciplinis ve-
ro prioribus existentibus: posteriora esse necesse est. Nam praemissis existentibus est conclusio: non au-
tem e contra oportet. ¶ Secundo. Quia in rebus haec necessitates priora et posteriora sunt actionis. In dis-
ciplinis vero: rationationis. Et sicut necessitas in rebus naturalibus a forma est/ita et in artificialibus
est a fine, ut si sit domus: protinus ut sint intritum ligna/et lapides necesse est, at non e contra oportet. Et si
sit a pluuiis nubibus et ventis defensio: et domus/ligna/et lapides sunt, quae si sint: non ideo circo talem defensio-
nem esse oportet. Et si sit ferra aut ligni sectio: et ferrum aut quod eius vsu obtineat protinus est, at e con-
tra non oportet, quare manifestum est in naturalibus et artificialibus necessitatem simpliciter a fine esse quendam.

¶ Primum

**¶ Primum correlarium. Quare cum utraque natura a Physico sit consideranda: magis tamen forma et fi-
nis. Nam ab ea in rebus naturalibus pendet omnis necessitas, et similiter in artificialibus forma et finis
maxime spectanda sunt, sic tamen ut materia (quae ut talis forma et finis consequantur: necessaria est) non
negligatur. ¶ Secundum correlarium. Quapropter et Physicus et artifex a forma et fine potissimum suas
diffinitiones ducunt. Ducunt enim ab his quae sunt considerationis praecipua sunt. Et si artifex finem diffi-
nit et materiam non exprimat: eam facile intelligimus, ut quid opus domus: defensio a pluuiis nubibus et
ventis, statim intelligas ligna et lapides in edificio erecta: quae (si sit huiusmodi defectio) ut sint necesse est.
Quid medicinae opus? Sanitatis introductio, protinus intelligas medicamenta quae (si sit introducta sanitas)
ut sint aut praecesserint necesse est. Quid opus ferre ligni sectio, statim intelligas ferrum et dentes, quae (si sit
ligni sectio) ut sint necesse est. Idcirco si opus ferre ita diffinitas: est ligni sectio quae ferro dentato/aut quod
eius obtineat officium completur: completam operis ferre exprimis diffinitionem/et finem et materia
aperte ponis. ¶ Et in hoc finit secundus Physicorum. ¶ Notarum nomi capitis declaratio. ¶ Ab eo
est necessitas simpliciter: quo existente/aliud esse necesse est, ut existente forma ignis necesse est esse ignem: et existente figura statu-
e necesse est esse statuam, quare a forma ignis est necessitas ignis simpliciter: et a figura statu-
e necesse est esse statuam simpliciter. ¶ Ab illo
vero est necessitas ex suppositione: quod esse altero existente est necesse, ut materia ignis esse si sit ignis necesse est. ¶ Haec esse statu-
era existente est necesse, quare a materia ignis pendet necessitas ignis ex suppositione: et ab ere pendet necessitas ex suppositione. ¶
¶ Praemissae hic dicuntur existere/quando sunt verae: et conclusio est/ cum ipsa est vera, ut existere et esse logicè et
non physice sumantur. ¶ Fastidium domus/est summitas ipsius. ¶ Intritum/est cementum quo iunguntur lapides in muro. ¶
¶ Noni capitis prima conclusio. ¶ Considerandum est a quo in rebus naturalibus proveniat necessitas: et an illa existendi ne-
cessitas sit simpliciter aut ex suppositione. ¶ Nam multi antiquorum dixerunt omnem necessitatem provenire ex materia et
eius conditionibus: sicut si quis putaret lapides in imo quo fundamento locari: quia grauiiores sunt/ lateres autem sursum: quos leui-
ores: et ligna necessario in similitudine disponi quia sunt leuissima. Et hi sunt qui posuerunt prius naturam non agere propter
finem. ¶ Secunda conclusio. In rebus naturalibus necessitas simpliciter non pendet ex materia: sed ex ea provenit necessitas ex sup-
positione. ¶ Primum patet. Nam materia alicuius rei ut ignis existente: non est necesse rem naturalem ut ignem esse, cum eadem ma-
teria posset in se habere formam ligni/aut per generationem in se igneam formam suscipere: et tamen nondum erit ignis. Sic exis-
tente materia oliuae et quae nata sit in se suscipere formam oliuae: non protinus oportet oliuam esse. Manifestum est igitur quod in re-
bus naturalibus necessitas simpliciter non provenit ex materia. ¶ Secunda patet. Quia re naturalis ut ignis existente: materia ignis proveniat
esse necesse est, et existente oliuae: materia oliuae esse necesse est. Est enim materia pars essentialis rei naturalis: igitur per diffinitio-
nem a materia in rebus naturalibus pendet necessitas ex suppositione. Sic et in rebus artificialibus necessitas simpliciter non pendet a
materia: ut non oportet si sint ligna et lapides/ideo esse domum, aut si sit ferrum: esse ferram ferream. Sed a materia artificiali pen-
det rerum artificialium necessitas ex suppositione: ut in domo existente: necesse est ligna aut lapides esse/ et ferra ferrea existente: necesse est
ferrum esse. ¶ Tertia conclusio. In rebus naturalibus necessitas simpliciter a forma et fine est. ¶ Patet. Quia forma existente: materia
re naturalis esse necesse est: et motus ipsius materiae/ immo et totam rem naturalem: ut forma ignis existente: necesse est materiam ignis
esse/ et motus igni conuenientes et totum ignem/ergo a forma sumitur necessitas simpliciter in rebus naturalibus. Forma autem et fine sumit
re ipsa est finis/quare et a fine rerum naturalium necessitas simpliciter sumenda est. Materia autem ut seminis oliuae aut oui exis-
tente et eius motibus: ut pote alterationibus praecedentibus inductionem formae oliuae aut pulli: non est necesse formam substan-
tialem oliuae aut pulli esse necesse, oliuam et pullum res naturales esse, quare respectu materiae et motuum eius non sumitur necesse
tas ex suppositione a forma et fine. ¶ Et haec necessitas analogiam habet ad necessitatem in disciplinis, quia sicut existente forma:
materia eiusque dispositiones esse necesse est. Illis autem existentibus ut sit forma ignis existente: necesse est materiam ignis
conclusionem necessariam esse oportet: eum ex necessario non sequatur contingens. Conclusionem autem existentem necessariam non oportet
praemissas esse necessarias: eum ex contingenti aut impossibili possit sequi necessariam. Quare a praemissis sumitur necessitas sim-
pliciter sicut a forma: et a conclusione necessitas ex suppositione sicut ex materia. ¶ Inter necessitatem tamen in rebus et in disciplinis
nisi primo hoc interest, quod in rebus/ posterioribus existentibus scilicet formis: priora ut materiam eiusque dispositiones (quae tempore for-
mam praecedunt) esse necesse est. In disciplinis autem prioribus existentibus ut pote praemissis a quibus conclusiones suae cognitionis
principium sumunt: posteriora scilicet conclusiones quae a praemissis suam habent cognitionem esse necesse est. Secundo. Quia in re-
bus sumuntur priora et posteriora actionis/transmutationisque physice. In disciplinis autem priora et posteriora argumentationis
et doctrinalis rationationis. ¶ Et sicut in rebus naturalibus necessitas simpliciter est a forma et fine/ita in rebus artificialibus est
a figura artificiali et fine: ut si sit figura domus aut pluuiis et ventis defensio: et ligna et lapides esse necesse est. Et si forma fer-
rae aut ligni sectio: et ferrum esse oportet: non autem contra. Quare in rebus tam naturalibus quam artificialibus necessitas simpliciter
a fine est. ¶ Primum correlarium. Quis utraque natura et materia et forma a Physico consideranda sit: magis tamen forma et
finis. ¶ Patet. Quia a forma pendet in rebus naturalibus necessitas ex suppositione: eum re naturalis existente formam esse necesse sit:
et necessitas simpliciter/ cum forma existente et rem naturalem esse necesse est: quare ab ea omnis sumitur necessitas. A materia au-
tem solum sumitur necessitas ex suppositione. Potior etiam est necessitas simpliciter quae sumitur a forma: quae ex suppositione quae sub-
mitur a materia, nam illa dat alijs existendi necessitatem: illa vero ab alijs accipit eam. Quia tamen consideratur forma materiae
iuncta et materia non omnino praetermittenda est. ¶ Secundum correlarium. Quo sit ut Physicus et artifex potissimum per for-
mam et finem diffiniant: Nam per ea diffiniant: quae praecipua considerant. Forma autem et finis suae considerationis sumuntur diffi-
nitione sunt: igitur per ea diffiniant. Quod si artifex diffinendo materiam non expliciteam facile intelligit. Et cum intelligit materiam
exprimit: completam assignat diffinitionem: ut si opus ferre diffiniatur per finem quod est ligni sectio: intelligit ferrum et dentes ad
huiusmodi sectionem necessarios. Quod si exprimitur omnia dicat: opus ferre est ligni sectio quae ferro dentato aut eius officium obis**

D

Secundum caput continet vnam diffinitionem, vnam instantiam, quattuor conclusiones, vnum correlatum ad primam, vnum ad tertiam, duas rationes & vnu correlatiu ad quartam. **Diffinitio.** Motus est actus entis in potentia secundum quod huiusmodi, vt generatio actus est generabilis in quantum generabile: & corruptio actus corruptibilis in quantum corruptibile: & augmentatio actus augmentabilis in quantum augmentabile: & diminutio actus diminubilis in quantum diminubile. Et augmentatio & diminutio non est nomen commune impositum, & alteratio actus est alterabilis in quantum alterabile: & loci mutatio actus loco mutabilis vt est loco mutabile. Et dixi huiusmodi actum entis in potentia vt in potentia est/ esse motum. Nam cum edificabile mouetur: actu edificatur / & aliquid edificationis potentia relinquitur: & hic motus edificatio dicitur, & ita cum aliquid mouetur: in singulis est percipere actum in completum: aliquid semper potestatis habentem. Sicut cum est doctrinatio / medicatio / volutatio / saltatio / adolescentia / senectus: aliquid eorum actu est / & aliquid potentia remanet. **Instantia.** Si motus esset actus entis in potentia (vt dictum est) idem simul esset actu & in potentia: quod videtur inconueniens. **Respondet** idem non esse simul in actu & potentia secundum idem: licet bene secundum diuersa / nec hoc est inconueniens, vt idem non simul est actu calidum & potentia calidum: sed simul bene est actu calidum & potentia frigidum. Sicut multae res naturales adiuuam agunt & patiuntur: sed non simul aut non secundum idem. Nec inconueniens est omne mouens physicum simul mouere & moueri: agere & pati secundum diuersa. Et crediderunt aliqui omne mouens moueri: quod verum non est: est enim quoddam mouentium immobile, licet hoc concedi possit de his mouentibus quae potentiam & formam in se habent. Sed de his alias quid verum sit: fiet manifestum. **Prima conclusio.** Secundum quod huiusmodi res ferri debet non ad id quod habetur: sed ad id quod nondum habetur sed adhuc habendum est. **Nam** naturae factio non dicitur actus secundum quod est. Iam enim es actu habetur: sed dicitur actus secundum quod in potentia ad statum: quae quidem nondum habetur sed adhuc remanet habenda. **Correlatum.** Quapropter / quis es & es in potentia statum: vnum numero sunt: ratione tamen sunt diuersa. **Nam** si eadem ratione essent: actus es in quantum es / esset motus es: quemadmodum actus es vt in potentia statum / est motus aeris, quod dictum est esse falsum, neque idcirco quia es & es in potentia statum idem sunt: credendum est ea non esse diuersa, nam potens sanari & potens egrotare subiecto idem sunt: quae tamen late ratione differunt. Nam si diuersas non haberent rationes: idem & sanum & egrum simul esse possent: quae contraria sunt: quorum enim potentiae nulla ratione differunt: neque eorum actus differunt. Similiter idem est & color & visibile: color tamen & visibile ratione differunt atque diuersas habent rationes: ita & similiter es & potentia statum. **Secunda conclusio.** Cum res solum in potentia est / aut solum in actu: non mouetur. **Nam** res tunc mouetur cum in ea est actus entis in potentia vt dictum est: neque prius neque posterius. At cum res solum sit in potentia: in ea nondum est huiusmodi actus: nec similiter cum solum sit in actu. Solent enim vnum quodque mobile interdum moueri / & interdum non moueri: vt domificabile (cum nondum ligna / lapides & cetera talia ab artifice mota sunt) non mouetur. Cum vero actu operatur / & eius operatio aliquid in potentia relinquitur: domificabile mouetur: & talis motus domificatio nunc cupatur. Cum vero est completus actus & est domus: ipsum vt huiusmodi non amplius mouetur: & ita in singulis, cum igitur solum sit in potentia / aut solum in actu: non mouetur. **Tertia.** Non recte diffinitur motus Pythagorici: dicentes motum esse alteritatem / inaequalitatem / & non ens. **Nam** si sit alteritas aut inaequalitas: non plus idcirco oportet esse motum quam ex suis oppositis. Similiter si quid non est ens: non protinus sequitur esse motum, non possunt igitur per haec recte motum diffinire. Et certe aliter quam dictum est difficile est motum diffinire. Et ponebant motum esse non ens: quia videbatur eis motum esse aliquid indeterminate, & ponebant ipsum in coordinatione priuatiuorum: quorum nullum est (vt dicebant) vt hoc aliquid / vt quantum / aut aliquid aliorum predicamentorum. Nos vero dicimus motum esse quid indeterminate: non quia sit priuatiuatio, nam non omne dicimus actu determinatum & completum: aut priuatiuam & priuatiuam: sed est aliquid quod est partim actu & partim potentia: quomodo dicimus motum esse quid indeterminate, videtur enim omnis motus esse actus imperfectus. **Correlatum.** Quapropter minimum si quid sit motus / difficile fuerit inuenire. Nam neque simpliciter est actus neque simpliciter potentia: sed vt dictum est / eorum est quae partim sunt actus / & partim potentia, qui quibus sit vt diffinitus est: difficile est tamen ipsum videre. **Quarta.** Omne ens naturale mouens: mobile est, & eius immobilitas: quies est. **Primo.** Quia quicquid potestatem habet vt moueatur / mobile est: & eius immobilitas quies est, quibuscumque enim inest motus quottiens non mouentur: quiescere dicuntur, omne ens autem naturale mouens: potestatem habet vt moueatur. Est enim ex actu & potentia. Ex actu enim aget: potentia autem patietur, igitur omne ens naturale mouens: mobile est / & eius immobilitas quies est. **Secundo.** Res naturales actu agunt: agendo igitur simul & patiuntur. Erit igitur omnis res naturalis mouens / mobilis / & eius immobilitas / quies. **Correlatum.** Vnde fit vt iterum recte diffinitur motus vt sit actus mobilis in quantum mobile est, vt cum res naturales actu agant: est intelligenda vna species vt substantia / quantitas aut qualitas / actus continue effectus in eo quod mouetur (sicut homo actu ex potentia facit hominem) qui quidem actus est continuus acquiratur: actus est mobilis in quantum mobile & motus.

Notarum secundi capitis declaratio.
Vt generabile in potentia continue generatio. Id autem est in potentia continue generatio: cuius aliquid generatum est / & aliquid generatum / quod continue generatur. Similiter vt corruptibile: id est vt in potentia continue corruptionis. Id autem est in potentia continue corruptionis: cuius aliquid corruptum est / & aliquid corruptum / quod continue corrumpitur: ita de ceteris. **Secundum quod huiusmodi / secundum quod in potentia idem sunt:** id est pro quanto aliquid superest aut acquirendum aut deperdendum. Nam haec definitiones vt in quantum secundum quod dicitur a ratione quae in disciplinis proprias rationes denotant, vt homo quatenus animal sentit. **Pythagoras** duas constituit coordinationes: ad denarium vsque procedentes. Vnam positiuorum & entium: in qua ponebat ea quae perfectione insinuant / entibus supra mundanis conuenientia. Alteram vero priuatiuorum & non entium: in qua collocabat illorum positiuorum opposita imperfectione designant: quae rebus inferioribus conueniunt. Vtraque in notis litterae praefixis collocantur. **Moues** hoc loco pro mouente completo sumitur: id est pro re naturali quae mouet gratia formae substantialis. Ipsa autem forma est mouens incompletum: quia est pars substantialis suapte natura mouens. Ita res naturalis: mobile est completum / & materia: incompletum.
Secundum caput primo continet diffinitionem motus quae est. **Motus** est actus entis in potentia secundum quod huiusmodi. Cuius quidem haec est intelligentia: quod motus est actus: id est forma: siue substantialis siue accidentalis / entis in potentia: id est ipsius mobilis existentis in potentia ad aliquid suscipiendum aut deperdendum: quod continue acquiritur aut deperditur. Et declaratur quod huiusmodi: id est pro quanto aliquid est acquirendum aut deperdendum: quod continue acquiritur aut deperditur. Et declaratur haec diffinitio in littera primum inductiue. **Vt generatio** est actus generabilis in quantum est generabile / & corruptio est actus corruptibilis in quantum corruptibile. Et ita de ceteris speciebus. Et augmentatio & diminutio non est nomen commune impositum: nomen inquam simplex: quod vtrumque motum in sua ratione includat: quemadmodum motui ad qualitatem: alteratio / & mutatio non secundum locum: latet. Et ergo nomen eius circumloquimur per nomen generis & predicamenti ad quod fit: hoc pacto / motus ad quantitatem. Deinde declaratur eadem diffinitio motus in artificialibus. **Vt cum edificabile mouetur** (id est cum materia ad edificium aptanda: praedicta disponitur) actu est edificatio / & aliquid edificationis peragendum superest: huiusmodi artificialis compositio / edificatio dicitur / & motus qui simillima est: qui actus est incompletus: cuius aliquid habetur / & aliquid non sed potestate habendum relinquitur. Ita cum est doctrinatio / medicatio / volutatio / saltatio / adolescentia / senectus: aliquid eorum ad quae sunt actu habetur: & aliquid habendum remanet. **Instantia contra diffinitionem motus.** Si motus esset actus entis in potentia secundum quod in potentia idem esset in actu & in potentia, sed hoc est inconueniens: ergo illud ex quo sequitur. **Solutio** philosophus ex ratione motus simul esse in actu & in potentia secundum diuersa: vt motus esse in actu respiciendo partem acquiritam aut deperditam: & in potentia respiciendo partem acquirendam aut deperditam: & illud non est inconueniens. Non tamen ex eadem diffinitione sequitur idem esse in actu & in potentia secundum idem. Nam id est inconueniens. Vt idem non est actu calidum & potentia calidum. Nam ipsum simul esset calidum & non esset calidum. Sed idem (vt aqua calefacta) bene est actu calidum et potentia frigidum. Sicut multae res naturales adiuuam agunt & patiuntur: non quae simul se successiue aut si simul: non secundum idem. **Vt aqua calida infusa aquae frigidae agit secundum caliditatem** & patitur secundum frigiditatem: & frigida everso. Nec inconueniens est omne mouens physicum completum simul mouere & moueri secundum diuersa: scilicet mouere atque agere secundum formam: moueri vero atque pati secundum materiam. Et crediderunt nonnulli omne mouens siue completum siue incompletum moueri: quod sane non est verum. **Nam** quod ad est mouens immobile: scilicet mouens incompletum / formaque substantialis: quae nullius motus est susceptiua. Licet hoc scilicet omne mouens moueri: concedi possit de his mouentibus quae materia & formam in se vt suas partes habent. **Prima conclusio.** Particula secundum quod huiusmodi in diffinitione motus posita / non debet referri ad id quod habetur / & est acquiritur: sed ad id quod nondum habetur / restatque acquirendum. **Nam** statum & factio non dicitur actus aeris secundum quod es: id est in ordine ad formam substantialem aeris: quia iam es actu est / idem est tota forma. Nullus autem motus fit ad id quod omnino actu habetur. Sed statum factio dicitur actus aeris / secundum quod es potest habere figuram statum: quare refertur ad id quod nondum complete habetur: sed remanet habendum. **Correlatum.** Quare es & es in potentia statum licet idem sint respiciatamen ratione duo sunt. Nam si essent eadem ratione: actus aeris in quantum es completum / habensque formam substantialem aeris / esset motus aeris: sicut actus aeris in quantum est in potentia ad formam statum / est motus aeris. Nempe quaecumque eadem ratione dicuntur: si vnum conuenit & alterum conuenire est necesse. Sed falsum est quod actus aeris in quantum es / & motus aeris quia iam es actu habetur: neque ad ipsum est motus: igitur & falsum est illa duo esse eadem ratione. **Nec** ex eo quod es & es in potentia statum sunt idem respiciat sequitur ea non esse diuersa ratione. Nam vnum est idem animal est potens sanari & potens egrotare: quare sunt idem respiciat & tamen sunt diuersa ratione. Dicitur enim animal potens sanari: quia potest sanitatem consequi / & potens egrotare: quia potest morbo laborare. Quod si non essent diuersa ratione: tunc neque sanum & egrum eorum actus ratione differrent. Si enim potentiae sunt eadem ratione: & earum actus idem erunt idem ratione. (Per potentias intelligendo res nomine potentiarum explicatas vt potens ambulare) & per actus respiciat nomine actuum expressas vt ambulans) quare idem esset sanum & egrum: quod est impossibile. Similiter idem respiciat est color & visibile: & tamen sunt diuersa ratione. Nam color dicitur / quod secundum ipsum aliquid est coloratum: visibile vero quia potest visu percipi. Et huius quidem ratio relatiua est illius autem absoluta, igitur es & es in potentia statum bene sunt idem respiciat & diuersa ratione. **Secunda conclusio.** Cum res solum est in potentia / & nihil eius est acquiritur / non mouetur, similiter cum res solum est in actu / & nihil eius restat habendum / etiam non mouetur. **Patet.** Quia tunc res dicitur moueri: cum in ea est actus entis in potentia / per diffinitionem motus. Sed cum res solum est in potentia / in ea non est talis actus in potentia / cum nondum habeat actu. Similiter cum res solum est in actu / in ea non est etiam talis actus in potentia / quia non est amplius in potentia: igitur cum res solum est in potentia: vt cum nihil adhuc caliditatis est acquiritur / aut cum solum est in actu / vt cum tota caliditas est acquiritur: ipsa non mouet. Solent enim vnum quodque mobile physicum aliquo tempore moueri / & aliquo non moueri. Vt domificabile id est materia artificialis quae ad domum extruendam aptari potest: cuiusmodi sunt ligna et lapides non mouet adhuc quoniam artifex non disposere illa: quae solum est in potentia. Cum autem artifex operationem operari coeperit / & aliquid operis adhuc restat agendum: illa artificialis operatio edificatio dicitur & motus. Cum vero domus perfecta est: tunc explicatio

Diffinitio motus intelligentia

motus est actus entis in potentia ad aliquid suscipiendum aut deperdendum: quod continue acquiritur aut deperditur. Et declaratur quod huiusmodi: id est pro quanto aliquid est acquirendum aut deperdendum: quod continue acquiritur aut deperditur.

Contra diffinitionem motus instantia. Eius solutio.

Alia idem respiciat & diuersa ratione.

Naturae motus

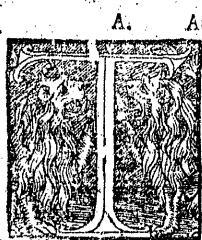

domificabile ut domificabile non amplius mouetur licet possit ut calefactibile aut dealbabile adhuc moueri: quia totum est in actu.
 Tertia conclusio. Non recte diffiniunt motum Pythagorici hoc modo. Motus est alteritas / inaequalitas / & non ens. Nam si sit
 alteritas & vnus rei ab alia diuersitas: non propterea magis sequitur esse motum / si sit identitas eius oppositum. Cum inter subs-
 tantias ut hominem & lapidem sit alteritas: inter quas tamen non est motus. Ita si sit inaequalitas: non magis sequitur esse motum
 si sit equalitas eius oppositum. Nam inter lineam pedalem & bipedalem est inaequalitas: & tamen idcirco inter eas non est mo-
 tus. Similiter non oportet si quid est non ens: idcirco esse motum. Nam id quod solum est in potentia est non ens: & tamen non moue-
 tur. Quare non possunt per illas particulas recte motum diffinire. Ponebat autem Pythagorici motum esse non ens simpliciter &
 quid indeterminatum quia putabant ipsum esse puram priuationem / & idcirco ponebant ipsum in coordinatione priuationum.
 Quorum quidem priuationum nullum est ut substantia / ut quantum / ut ad aliquid: quare neq; motum ponebant esse substantiam /
 neq; quantitatem quod falsum est. Nam motus reipsa est substantia / quantum / aut qualitas / aut ratio: ratione vero est actio aut pas-
 sio. Nos vero Peripatetici dicimus motum esse quid indeterminatum / non quia sit non ens simpliciter. Non enim omne ens aut est
 simpliciter ens / aut simpliciter non ens: sed aliquid est quod est partim ens & partim non ens: cuius modi est motus. Est enim omnis
 motus / actus imperfectus. Actus quidem quia partim est in actu imperfectus: quia partim in potentia. Correlarium. Quare
 non est mirandum si difficile fuerit inuenire quid sit motus. Quia constitutus duobus extremis scilicet omnino ente & omnino non
 ente: motus sub neutro eorum continetur: sed est medium quoddam inter ea: utriusq; aliquid participans & ut via quaedam media
 qua ab vno extremo ad alterum proceditur. Quapropter quis motus ita se habeat sicut diffinitus est: difficile est tamen ipsum videre
 & intelligere an sit nec ne. Secunda conclusio. Omnis res naturalis mouens / mobilis est: cuius immobilitas & motus in subie-
 cto nato carentia / quies est. Immobile quidem hic dicitur quod non mouetur quando est ubi moueri natum est: quare immobile &
 quiescens idem sunt / & immobilitas itidem & quies pro eodem sumuntur. Patet conclusio primo. Quia quicquid potest moue-
 ri est mobile: sicut quicquid potest videri est visibile. Et quibuscumq; natus est inesse motus: quotiens non mouetur / dicitur quies-
 cere. Omnis autem res naturalis mouens potest moueri. Nam est actus / forma / substantia / qua agit & mouet: & ex potentia se
 cundum quam patitur & mouetur. Est igitur omnis res naturalis mouens etiam mobilis / & priuatio motus eius est quies. Sec-
 unda. Res naturales per formam / substantialem / cuius proprium est agere / agunt: ergo & secundum materiam / alteram sub-
 stantialem / cuius proprium est pati / patiuntur / & suscipiunt in se transformationem. Omnis igitur res naturalis mouens est
 mobilis: cum praesertim agitur in subiectum intrinsecum & patitur ab agente intrinseco. Nam cum agitur in extrinsecum: plerumq;
 mouet & non mouetur. Et cum mouetur ab extrinseco: mouetur quidem & non mouet. Et priuatio motus eius / quies dicitur. Cor-
 relarium. Potest ergo recte assignari altera motus diffinitio: scilicet q; motus est actus mobilis in quantum mobile. Quae quidem diffi-
 nitio eandem cum priore sententiam complectitur / ab ea solum verbis differens. Ut cum res naturalis per formam agit & mouet:
 in singulis transformationibus est intelligenda forma / substantialis / sive accidentalis: efficiens illum actum in mobili. Quomodo
 dum cum homo generat hominem ex materia: intelligitur forma substantialis hominis / continue effectiua illius actus qui produci-
 tur. Et huiusmodi actus qui produciuntur sive sit substantialis sive accidentalis: est motus / & actus mobilis in quantum mobile.

Quid sit im-
mobilitas.

Secunda mo-
tus diffinitio.

A
Ab hoc

In hoc

A Athene. **T** Thebe. Linea / spacium interceptum inter Thebas & Athenas.
 Tertium cap. continet tres questiones, tres conclusiones, tres rationes ad primam, tres instantias ad tertiam & earum solutiones. Prima questio. In quo est motus
 subiectiue. Prima conclusio. Motus subiectiue est in mobili. Primo. Quia est
 actus mobilis ut dictum est. Secundo. In eo est actus qui motus prius erat
 potentia, est enim motus actus entis in potentia. At vero ipsius mobilis prius erat
 potentia, est igitur motus subiectiue in mobili. Secunda questio. An motui & mo-
 bilis idem sit actus. Secunda conclusio. Motui & mobilis idem est actus. Nam
 illorum est idem actus: quorum vnum actum producit: & alterum / eundem recipit.
 motuum autem actum producit, & mobile eundem recipit. Est enim motuum mobilis motuum: &
 mobile a motuo mobile, igitur motui & mobilis idem est actus. Et licet actus ille reipsa sit vnus: est ta-
 men ratione & consideratione duo, sicut idem est spacium ascensus & descensus / ratione tamen duo.
 Nam actus ille ut est a motuo dicitur actio: ut vero in mobili / dicitur passio. Tertia questio. An actio
 & passio diuersi sunt actus: quorum vnus in agente sit & alter in patiente. Tertia conclusio. Actio &
 passio non sunt diuersi actus. Nam aut vterq; in agente / aut vterq; in patiente / aut actio in agente & pas-
 sio in patiente / aut e contra actio in patiente & passio in agente locatur, non vterq; in agente locabitur.
 Nam omne mouens moueretur: aut habens motum non moueretur: & ipsum patiens & mobile nunq;
 moueretur: sine motu enim non moueretur, quae sunt impossibilia. Nec vterq; in mobili: quia om-
 ne mobile moueret, ut si quis disciplinaretur: quia haberet vtrumq; actum: actionem doctionem / & pas-
 sionem disciplinationem: simul doceretur & doceret: quod statim ridiculum apparet. Et idem duobus
 motibus ad eundem terminum moueretur: quod esse nequit. Neq; erit actio in agente / & passio in patien-
 te: quia sicut omne patiens moueretur / & omne agens moueretur, haberet enim vtrumq; actum in poten-
 tia secundum q; in potentia. Et minus locabitur actio in patiente & passio in agente: alioquin omne pati-
 ens ageret & omne agens pateretur: cum e contra sit: aut nominibus abuteremur. Actio igitur & passio
 non sunt diuersi actus sed vnus ut dictum est: ratioe tamen diuersi. Prima instantia. Actionis & passio-
 nis diuersa sunt opera & effectus: est enim actio effectus / actum: & effectus passio: passum, sunt igitur
 diuersi actus & non vnus. Solutio. Ut actio & passio vnus sunt actus numero & ratione duo: ita actum

nota q; pbi motus sit ipsi amba omnia non moueri dicuntur ex vno actu ex parte sui. Sed res dicitur esse in am-
 bot in ipse cogitabatur dicitur q; actio & passio eadem sunt. Sed non dicitur ad hoc. Quia q; illud est in am-
 botis pbi a lud q; logica actio & passio pbi sic consistit materia litera pbi est magis nota
 q; quae vero q; se in litera q; ut pbi dicitur q; pbi dicitur q;

& passiu vnū sunt numero: ratione duo. Secunda instantia. Inconueniens est duorum specie differentiu agentis
 & patientis esse vnū & eundem actum: igitur actio & passio minime sunt vnus idemq; actus. Solutio. Nō
 est inconueniens duorum specie differentiu vnus ut ab hoc / & alterius ut in hoc esse vnū & eundem actū.
 Est enim actus ille agentis ut ab hoc: & est patientis ut in hoc. Non tamen vnus ratio vtriusq; est vna sicut tu-
 nicę & vestis: sed sicut via de Thebis ad Athenas & de Athenis ad Thebas: ut prius dictū est. Tertia in-
 stantia. Si actio & passio essent idem actus: doctio & disciplina essent idem, hoc autem esse nequit. Pri-
 mo. Quia omne discens doceret / & omne patiens ageret. Nam discens omne / in se haberet doctionem:
 & omne patiens actionem. Secundo. Quia si doctio esset disciplina: & actio esset passio: docere esset
 discere / & agere esset pati: quae statim absurda videntur. Non erunt igitur idem actus: actio & passio. Solutio.
 Doctio est disciplina: & actio & passio. Neq; idcirco omne discens docet: neq; omne patiens agit.
 Nam non dicitur quis docere: quia doctionem habeat: sed quia ab hoc est doctio. Ita neq; quid agere dicitur
 quia in hoc sit actio: sed quia ab hoc est actio. Non tamen proprie actionem eandem passioni dicitur:
 mus: sed potius q; actio & passio vnus sunt actus: qui quidem quia est huius in hoc / & huius ab hoc: ra-
 tione alterum est. Neq; oportet si doctio disciplina sit & actio sit & passio: idem esse docere & discere /
 agere & pati. Sicut si idem spacium eademq; distantia sit de Thebis ad Athenas / & de Athenis ad Thebas:
 idem esse distare de Athenis ad Thebas / & distare de Thebis ad Athenas. Ille enim qui distat a Thebis
 ad Athenas: non distat de Athenis ad Thebas. Et ita sufficienter dictum videtur quid sit motus: ex cuius
 generali diffinitione facile est suarum specierum diffinitiones trahere, ut q; generatio sit actus generabilis
 ut generabile est, & ita de corruptione / augmentatione / diminutione / alteratione / secundum locum
 mutatione / domesticatione / medicatione / & singulis aliis. Notarum tertij capitis declaratio. In hac
 figuracione lineari / A significat Athenas / & T / Thebas: quae sunt duae vrbes Graeciae. Linea autem A T / significat spacium inter
 duas vrbes praedictas interceptum: quod vnum est reipsa & ratione duo. Nam pro gradienti de Athenis in Thebas: est via de Athe-
 nis ad Thebas. Contra vero proficiscenti est via de Thebis in Athenas. Et linea A T / comparatur ad actionem / & est ab hoc: linea
 vero T / A / ad passionem: & est in hoc.

Tertij capitis prima questio. Cum dictum sit motum esse actum / & actus omnis est in subiecto: in quo est motus ut in sub-
 iecto: Prima conclusio huic questioni respondens. Omnis motus est in mobili incompleto sive materia ut in subiecto: & eius
 gratia denominatur consequenter esse in mobili completo. Primo. Quia motus est actus mobilis ut in secunda motus diffinitione di-
 ctum est. Actus autem mobilis est qui in mobili: ut albedo parietis est albedo quae est in pariete: igitur omnis motus est in mobili.
 Secundo. In eo subiecto est actus qui motus est: cuius quidem subiecti ipse actus prius erat potentia, hoc est in eo est motus cum
 actu est in quo prius fuit in potentia. Ut in eo est calefactio: in quo anteq; effectiua erat esse. At ipse mobilis / ipse motus prius erat
 potentia. Nam anteq; aliquid ipsius motus est: motus non est in mobili sed potest esse in mobili, ergo motus est in mobili ut subiecto. Et
 cum nihil sit in seipso: constat ex hoc loco omnem motum reipsa distinguere a mobili. Secunda questio. Vtrum idem est actus atq;
 motus qui est a motuo & agere: & qui est in mobili atq; patiente. Secunda conclusio. Motui et mobili idem est actus reipsa: ut
 eadem est calefactio quae fit ab igne / & recipitur in aqua. Nam illorum duorum est idem actus / quorum vnum efficit actum / &
 alterum recipit eundem: ut solis illuminantis & aeris illuminati eadem illuminatio. Et motuum & quod natum est mouere: pro-
 ducit actum. Mobile autem est quod moueri natum est: eundem intra se recipit. Referuntur enim ad seipsum motuum & mobile. Omnem mo-
 vt relatiuum et suum correlatiuum: ergo eorum est idem actus numero. Ille tamen actus est duo ratione. Nam dicitur actus motui: tum esse subie-
 quia est a motuo ut efficiens: & ratione vocatur actio. Sed dicitur actus mobilis quia est in mobili ut subiecto: & secundum illam eline in mobi-
 rationem vocatur passio. Sicut idē reipsa est spacium ascensus & descensus: sed duo ratione. Nam dicitur spacium ascensus: ut a lo-
 co inferiori ad superiorem tendit. Descensus vero: ut a loco superiori decumbat ad inferiorem. Tertia questio. An actio & passio
 diuersi sunt actus: ut calefactio quae fit ab igne / & quae recipitur in aqua: diuersae numero calefactiones / quarū vna fit in igne & alio distinguita
 tra in aqua. Tertia conclusio. Actio & passio non sunt diuersi actus numero & reipsa. Nam si essent actus numero diuersi: mobili
 aut vterq; eorum esset in agente ut subiecto / aut vterq; in patiente / aut actio in agente & passio in patiente / aut e contra actio in pa-
 tiente & passio in agente. Non potest dici primum / scilicet q; vterq; sit in agente. Nam cum omne agens haberet in se actionem / passionem nō
 est etiam passionem: actio autem est passio sicut motus: omne agens haberet in se motum & moueretur. Agens autem idem est quod mo-
 uens: ergo omne mouens moueretur, quod est impossibile. Est enim quoddam mouentiu immobile. Quae si quis dicat agens quibus actio
 nem est passionem in se habeat non moueri: tunc habens motum non moueretur: quod non minus inconueniens est q; habens albedi-
 nem non esse album. Praeterea cum in patiente neq; esset actio neq; passio sed solum in agente: ipsum patiens & mobile nunq; moue-
 retur: cum in eo nunq; esset motus / aut aliquid sine motu moueretur: quod per simile est atq; sine albedine quicq; esse album. Neq;
 potest dici secundum scilicet q; vterq; actus sit in patiente. Quia cum omne patiens haberet in se actionem: omne patiens ageret / &
 omne mobile moueret. Habent enim ita dicentes postere patiens denominatione intrinseca denominationati agere ab actione: sicut denomi-
 natur patiens a passione. Aristoteles autem ponens illos duos actus esse vnum & eundem numero / & esse in patiente: in id incon-
 ueniens non incidit. Nam non ponit ab actione patiens denominari: sed agens denominatione quidem extrinseca. Ut si quis doceretur: quid ab actio
 quia haberet in se vtrumq; actum scilicet doctionem quae est actio: per eam doceret / & disciplinacionem quae est passio: per eam doce-
 retur: quare idem simul doceretur & doceret. Praeterea idē patiens est mobile duobus motibus scilicet actione & passione: inter se distin-
 tur a gens.
 Et ad eundem terminum ad quem moueret: ut ad calefactione actiua & passiu a ter se diuersis ad caliditate, qd est impossibile. Nā si
 terminus ad quem est vnus: est motus. Et si motus sit diuersus: & eorū termini. Neq; potest dici tertiu: scilicet q; actio sit i agente & passio in
 patiente. Nā cū actio q; est motus esset in agente: oē agēs haberet in se actionem & motus: quare oē agēs moueretur. sicut & omne patiens
 quia haberet in se passionem quae etiam motus est: diceretur moueri. Id autē est inconueniens. Neq; quartū dari potest scilicet q; actio

A
Ab hoc
T

fit in patiente & passio in agente. Nam cum actio esset in patiente: omne patiens ageret. Et cum passio esset in agente: omne agens pateretur: quod inconueniens est. Nam contra omne agens agit & omne patiens patitur / aut nominum significationibus perperam & improprie uteremur. Ergo actio & passio non sunt diuersi actus sed vnus & idem numero: a quo agens dicitur agere & patiens pati / qui est in solo patiente. **Prima instantia** contra vltimam conclusionem. Ipsi actus & passio sunt diuersi effectus. Nam effectus actionis est actus: effectus passionis est passio: ergo actio & passio sunt diuersi actus & non vnus. **Solutio.** Conceditur ipsius actionis & passionis effectus esse ratione diuersos / non tamen reipsa. Nam id quod per motum acquisitum est / si comparatur ad agens a quo est: dicitur actus. Si vero comparatur ad subiectum in quo est: dicitur passio. Est tamen vnus & idem numero. Præterea non recte concludit hæc ratio. Nam inconueniens non est vnus & eisdem cause diuersos esse effectus, vt ab igne esse calefactionem & rarefactionem. **Secunda instantia.** Inconueniens est duorum specie differentium esse vnum & eundem actum. Sed agens & patiens differunt specie tunc eorum non est idem actus: quare actio & passio minime sunt vnus & idem actus. **Solutio.** Concedendum est duorum specie differentium non esse vnus & eundem actum eodem modo: non tamen inconueniens est illorum esse vnus actu numero diuerso modo: quemadmodum agentis & patientis est idem actus. Agens quidem vt ab hoc & in genere cause efficientis. Patientis vero vt in hoc & in genere cause materialis in qua. Quare illius actus ratio non est vna: sicut est ratio unice & vltis que sunt synonyma / sed diuersa, quemadmodum vice de Thebis ad Athenas & de Athenis ad Thebas quod idem est numero spaciū diuersa est ratio. **Tertia instantia.** Si actio & passio essent idem actus: doctio & disciplina essent idem. Hoc autem est inconueniens. Nam primo sequeretur ad hoc q. omne discens doceret: cum haberet in se doctioem. Secundo q. docere esset discere: sicut doctio esset disciplina. Hæc autem sunt inconuenientia. **Solutio.** Concedendum est doctioem esse disciplinam & actionem esse passionem. Nam cognitio alicuius prius ignoti pro quanto traditur a docente dicitur doctio: & vt recipitur in discende dicitur disciplina. Neq. ex hoc sequitur q. omne discens doceat. Nam non dicitur quis docere: eo q. in se doctioem habeat sed quia ab eo est doctio: & ergo doctio denominat docentem in quo non est / denominatione extrinseca. Ita quis patiens in se habeat actionem: non tamen sequitur patientem agere. Non enim dicitur quid agere quia in eo sit actio: sed quia ab ipso est actio. Non tamē propria & apta locutione quis dixerit: actio est eadem passioni / vel actio est in patiente: sicut neq. recte dicitur: album est idem dulci / vel albedo est in dulci, sed proprie dicendum est q. actio & passio sunt vnus actus: qui quidem actus quia est passionis vt in hoc: & actionis vt ab hoc / ratione diuersus est. Præterea ex eo q. doctio & disciplina sunt idem: non sequitur q. docere sit discere. Nam illic argumentum constituitur ab abstractis accidentaliter comexis ad concreta accidentaliter etiam conuenientia: cum hoc argumentationis genus solimodo fieri debeat in p̄dicationibus essentialibus. Quæ admodum si eadem sit distantia de Thebis ad Athenas & de Athenis ad Thebas: non protinus sequitur q. distare de Thebis ad Athenas sit distare de Athenis ad Thebas. Et si idem sit spaciū ascensus & descensus: non idcirco descendens est ascendens aut ascendens est descendens. **Quarti capitis nota.** Numerus quadratus est / qui descriptus quatuor latera habet æqualia. Et idem est qui ex ductu alicuius numeri in seipsum resultat. **Arithmeticus Gnomon** est numerus qui numero quadrati circumpositus: quadratum relinquit. **Quadrati totales.**

25															
16															
9															
4															
1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

nota pariorum quadratorum & nota circumpositorum Gnomonum. 1. 4. 9. 16. parui quadrati / 3. 5. 7. 9. circumpositi Gnomones / qui paruis quadratis additi magnos constituunt quadratos. **Secundus** / res naturalis. **Magnitudo** / sensibilibus / rei naturalis magnitudo. **Variū cap.** continet vnam conclusionem, duas rationes ad eam, quinque infinitum ponentium antiquorum opiniones, sex quas ipsi assignabant infiniti proprietates, sex rationes infinitum esse probantes: & quinque modos infiniti. **Conclusio**, de infinito Physica determinatio est: que aut finita aut infinita necesse est esse, non tamen omne quod est finitum aut infinitum est: vt punctum & qualitates: que neq. finita neq. infinita sunt, igitur de infinito Physica determinatio est. **Secundo.** Quia qui de naturalibus scientiam tradere curauerunt: Pythagoras / Plato / Anaximander / Democritus / Anaxagoras / & plurimialiorum: omnes de infinito mentionem fecerunt, signum est igitur de infinito Physicam determinationem esse. **Quinque** antiquorum opiniones. Prima est Pythagore infinitum principium per se ponentis vt subiectum / solum parem numerum. **Primo.** Quia in equalia semper sectionem recipit / non autem impar: sed cum primum sit impar: clauditur & terminatur vt huiusmodi sectionem recipere non possit. **Secundo.** Quia par numerus numero vt quadrato additus / aliquando mutat numeri speciem: quadratis vero suis cōsequenter adiuncti impares / nunq. mutant speciem: sed semper quadratos relinquant. Hac de causa impares eorum Gnomones vocant: quod solum in rebus sensibilibus infra cœlum & terram ponebant. **Secunda** est Platonis infinitum principium per se vt subiectū ponentis: & numerum parem & imparem / magnum & paruum / & sensibilem & intelligibilem: & nihil extra cœlum ponebat / neq. corpus / neq. ideam. Ideas enim nusq. ponebat. Et differt a Pythagora. **Primo.**

mo. Quia ponit infinitum esse imparē in numerum. **Secundo.** Quia in rebus intelligibilibus. **Tertio.** Quia nihil sit extra cœlum: quorum opposita dicebat Pythagoras. **Tertia** est Anaximandri & aliquorum aliorum: infinitum vt accidens ponentū. Aliqui esse in igne / vt in subiecto. Aliqui in aere. Anaximander vero in corpore densiori igne: subtiliori vero aere / posuit. **Quarta** est Democriti infinitas Atomos ponentis, ex quibus adinuitē iunctis infinitū magnitudine conflat: ex quo omnia fierent, neq. posuit quodlibet fieri ex quolibet. Nam primas Atomos & prima rerum principia ex se inuicem fieri nō posse dixit. **Quinta** est Anaxagore infinitas similes Atomos ponentis: & omnia esse in omnibus / & omnia fieri ex omnibus diuino intellectu omni ab omnibus segregante. **Qui** vero principia rerum naturalium & numero & magnitudine finita posuerunt: nullum locum infinito in rebus sensibilibus relinquerunt. Non enim in principis relinquerunt. Nam ea & numero & magnitudine finita faciunt. Neq. in his que ex principis sunt. Nam quidquid ex his (quæ numero magnitudine finita sunt) consistit: finitum esse necesse est. **Sex** infiniti quas antiqui ipsi attribuebant proprietates. Quod esset principium, ingenitum, incorruptibile, omnia continens, omnia gubernans, & quoddam diuinum (vt dicebat Anaximander) & numerum immortale. Que rationabiliter statuto infinito dicere videtur. Nam quidquid est aut principium aut ex principio est, infiniti autem non est principium: cum ipsum ponendum esset infinitū, & cum non haberet a quo generari posset neq. corrumpi (nam haberet principium) ipsum esset incorruptibile atq. ingenitum, extra quod cum nihil esse posset: contineret omnia, quod cum esset principium / ingenitum / incorruptibile: omnia continens: iure videtur gubernare debere gentia: corruptibilia & ea que principia sunt, esset igitur diuinum quoddam & vt inueniunt (vt dicebat Anaximander) habendum. **Sex** rationes que infinitum sit. **Prima.** Tempus est, igitur & infinitum. Nam tempus inueniunt esse: & quod percurrit nequit. **Secunda.** Magnitudo est: igitur & infinitum. Nam magnitudo infinitam partitionem (vt ponit Arithmeticus) recipit. **Tertia.** Perpetue sunt generationes: & hoc esse nequit nisi infinita sit quedam materia: ex qua que libet generatio partem suam accipiat: alioquin aliquando casus cessarent rerum generationes, esset igitur infinitum. **Quarta.** Omne corpus finitum semper ad aliud corpus terminatum est, necesse est igitur esse infinitum. Nam corpora claudendo non erit pertingere ad finem & terminum. **Quinta.** Intellectus numerum intelligit infinitum & magnitudinem infinitam. Intelligit enim extra cœlum esse spacium infinitum: quod infinitum corpus & infinitos mundos recipere potest, quod si potest: iam recipit. Nam cum sit supra tempus: esset æternum. Modo in æternis simul sunt esse & posse esse. Et cur etiam potius illic q. hic esset vacuum: est igitur infinitum. Nam intellectus intelligendo non deficit. **Sexta.** Eos qui non ponunt infinitum / multa incontinoda sequuntur. Nam discipline Mathematicæ tolluntur / infinita numerorum progressio / & infinita magnitudinū & temporum diuinitio, ponendum est igitur infinitum. His argumentis statuere volunt infinitum, & quibus concedentes infinitum grauissimæ sequuntur questiones: an videlicet vsq. iam sit infinitum: an substantia sit / an accidens: Physici tamen questio est: an sit magnitudo sensibilibus infinita: ad quod rite cognoscendum ponendi sunt inodi infiniti. **Quinto.** Quia quædam modi infiniti. **Infinitum** primo est quod non potest pertransiri: quemadmodum vox dicitur inuisibilis quia nō sit nata videri. **Secundo.** Infinitum est quantum transitum habens: sed in consummabili. **Tertio.** Transitum habens non dum totum pertransitum. **Quarto.** Transitum habens / sed transitum difficilem. **Quinto.** Est cui semper additio / subtractio ve / aut vt in quibus fieri potest.

anaxagoras dixit omnia in omnibus & infinita

Notarium quarti capitis declaratio.
De numero quadrato exemplum: vt quaternarius. Nā est numerus qui per suas vnitates descriptus quattuor latera habet æqualia in eorum quolibet habens binarium. Idem etiam numerus ex ductu alicuius numeri vt pote binarij in seipsum / resultat atq. pro ducitur. Nam bis duo sunt quattuor. **De Arithmetico Gnomone exemplum:** vt in primo loco tertiaris vnitati primo quide quatuor drato circumpositus ad lateri superius atq. dextrum / quadratum totalem vt pote quaternarium relinquit. Et secundo loco quinaris vnitatis circumpositus per vnitates suas explicatas quadrato minori scilicet quaternario: relinquit quadratum totalem vt pote nouenarium. Et in descripta formula huiusmodi punctum minusculum: / est nota & signum pariorum quadratorum. Mator autem spherula / est nota & signum circumpositorum Gnomonum. Numeri / 4 / 9 / 16 / alternatis locis subscripti & priorē loco / sunt parui quadrati. Numeri vero / 3 / 5 / 7 / 9 / alternis in idē loco subscripti & secundo loco / sunt circumpositi Gnomones. Qui paruis quadratis additi magnos constituunt quadratos atq. totales scilicet / 4 / 9 / 16 / 25 / supra scriptos. **Quod** quadratis adiuncti numeri impares semper quadratos relinquant vt hic adducit Philolophus: hæc propositione dino scitur. Toti quadrato totus & eiusdem ordinis impar additus / sequentem quadratum constituit. Vt si vnitati primo quadrato addatur ternarius primus impar: fit quaternarius secundus quadratus. Cui addatur quinaris secundus numerus impar fitq. nouenarius tertius tetragonus: & simili modo etiam fit in alijs Tetragonis. Et quo pacto id ipsum fit cognoscitur ex viceßima sexta propositione septimi elementorum Arithmetici Iordanici: que est. Si ab vnitatis imparis coaceruentur: qui prouenierit quadratus. Nam per hanc propositionem quilibet quadratus æquatur imparibus ab vnitatis coaceruatis. Sed si illis sequens adiungatur impar / per eandem propositionem proueniet & constituetur quadratus: ergo & quadrato ex imparibus coaceruato additus sequens impar: eundem constituit quadratum. Si enim equalibus idem commune addatur, tota erunt equalia.

Quarti capitis conclusio. **Ad Physicam spectat determinate de infinito.** **Primo.** Quia ad physicum spectat determinare de magnitudine / motu & tempore: cum hæc principia sint / rem naturalem consequentia. Illa autem tria / aut finita aut infinita esse necesse est. Sunt enim finita secundo / & infinita quinto. Non tamen oportet omne quod est: esse finitum aut infinitum secundo.

Quid numerus quadratus? Quid Arithmeticus Gnomon? Formula nota interiecta declaratio

do aut quinto. Punctum enim neq. finitum hoc modo neq. infinitum est: quia non est quantum. Qualitates itidem neq. finite neq. infinite sunt: quia per se non sunt quantae, igitur de infinito physicus habet determinare. **Secunda.** Quia naturales philosophi quorum postea per ordinem quo nominantur/referuntur opiniones etiam omnes de infinito determinaverunt. Ea igitur determinatio ad physicum spectat. **Quing.** antiquorum de infinito opiniones. **Prima** est Pythagorae ponentis numerum par esse infinitum. **24**

Pythagoras. Quam duabus probavit rationibus. Primo, quia numerus par in duo equalia dividitur: par vero non. Sed cum primus datur impar: ab huiusmodi divisione in duas medietates alteri numerus par additus alteri numero ut quadrato: non semper quadratum constituit, sed aliquando alteram numeri speciem. Ut binarius additus quadrato scilicet quaternario constituit senarium qui est altera parte longior. Et senarius additus quaternario constituit denarium, qui numerus est triangularis. Quadratis autem adiuncti continua serie numeri impares: non mutant numeri speciem, sed semper quadratos relinquunt. Ut quaternario quadrato adiunctus impar quinaris: relinquunt quadratum novenarium. Cui sequens impar scilicet septenarius additus constituit quadratum, 16. Et ita deinceps. Et ergo Pythagoras numeros impares vocat Gnomones quadratorum: quia quadratis minoribus circumpositi quadratos totales constituunt. Et huiusmodi infinitum Pythagoras solum in rebus naturalibus intra caelum et terram ponebat. **Secunda** opinio est Platonis ponentis numerum par et imparem/similiter magnum et parvum esse infinitum: et principium per se ut subiectum, tam in rebus sensibilibus quam intelligibilibus. Et differt trifariam a Pythagora. Primo, quia Plato ponit numerum imparem esse infinitum. Pythagoras vero solum numerum par. Secundo, quia Plato ponit infinitum esse etiam in rebus intelligibilibus: Pythagoras vero solum in rebus sensibilibus. Tertio, quia Plato ponit quod nihil sit extra caelum: **25**

Plato. Pythagoras vero aliquid esse extra caelum. **Tertia** est Anaximandri et non nullorum aliorum ponentium infinitum esse accidens. Quorum aliqui ponebant ipsum esse in igne ut subiecto/aliqui autem in aere. Anaximander vero in corpore densiori quam sit ignis et rariori quam aer ipsum collocavit. **Quarta** est Democriti ponentis infinita numero corpuscula secundum magnitudinem impartibilitatem quibus adiunctis dixit infinitum magnitudine constitui. Neque idem posuit quodlibet fieri ex quolibet: nam prima corporiscula impartibilia (quae prima dixit rerum principia) posuit ex se invicem fieri non posse. **Quinta** est Anaxagorae ponentis infinita eiusdem speciei et naturae corpuscula impartibilia: et omnia esse in omnibus: et omnia fieri ex omnibus ut in primo physico libro dictum est. At qui dixerunt rerum naturalium principia esse tam numero quam magnitudine finita / ut Empedocles quatuor elementa: non posuerunt infinitum esse in rebus sensibilibus. Non enim in principis infinitum ponere potuerunt. Nam illa ex hypothesis utroque modo finita constituunt. Neque etiam in compositis ex principis infinitum collocarunt. Nam ex finitis compositum / **26**

Anaximander infinitum esse necesse est. Siquidem tantum est totum: ex quantis ipsum est compositum. **Sex** infiniti ab antiquis ipsi attributa proprietates assignatae. Prima: quod esset principium / secunda: quod esset ingenitum / tertia: quod incorruptibile / quarta: quod omnia continens / quinta: quod omnia gubernans / sexta: quod esset quoddam divinum et neminem immortale. Quas quidem proprietates facta hypothesis quod infinitum sit recte assignare videntur: nam se mutuo consequuntur. Quicquid enim est: aut est principium aut ex principio. At infinitum est: ex hypothesis igitur ipsum est principium aut ex principio. At qui infinitum non est ex principio. Nam si facta eius principium ponendum esset infinitum: cum non possit infinitum ex finito constitui: esset igitur plura infinita / quod esse nequit, igitur infinitum est principium. Et cum non haberet a quo generari possit (alioquin haberet principium) ipsum esset ingenitum. Cum etiam eodem iure non haberet a quo corrumpi possit: et incorruptibile. Et quia extra ipsum nihil esse posset: nam esset infinitum: contineret omnia. Cum itaque infinitum esset principium / ingenitum / incorruptibile / omnia continens: esset etiam iure omnia gubernans ab eo principia / genita / corruptibilia et contenta: esset igitur divinum nomen et immortale. **Sex** rationes infiniti esse probantes. **Prima.** Tempus est igitur infinitum. Nam tempus ob suam immensitatem absolute totum non potest. **Et haec** dissolvitur admissio eo quod assumitur / concedendo infinitum quinto esse: quale est tempus: et non infinitum secundo. **Secunda.** Magnitudo est igitur infinitum. Nam magnitudo in infinitum divisibilis est: ut supponit Arithmeticus. Haec autem omnino praecedens dissolvenda est. **Tertia.** Perpetuae sunt generationes supposita mundi aeternitate. Et hoc esse nequit nisi infinita sit materia: ex qua quaelibet generatio partem suam accipit: igitur infinitum est. **Quarta** quidem solvitur concessio primo assumpto / negando secundum. Quia non quaelibet generatio novam accipit materiae partem / et quae ab alia prius accepta non fuerit: sed eandem quam prior generatio cepit. **Quarta.** Omne corpus finitum semper ad aliud corpus terminatum est: ergo nunquam perveniretur ad ultimum corpus: et per consequens est infinitum magnitudinem. **Quae** solvitur negando quod primum assumitur. Nam supremum caelum non ad aliud corpus: sed propria superficie connexa terminatur. **Quinta.** Intellectus intelligit numerum infinitum et magnitudinem etiam infinitam. Neque intelligit extra caelum esse spacium infinitum: quod infinitum corpus et infinitos mundos recipere potest. Quod quidem spacium si potest recipere infinitos mundos: iam eos recipit. Nam cum ipsum sit supra tempus: esset spacium illud aeternum. Modo in aeternis simul sunt esse et posse esse. Non etiam est maior ratio quare illic scilicet extra caelum esset vacuum: quam hoc in mundo sensibili. Sed in mundo sensibili non est ponendum vacuum: igitur neque extra caelum: igitur sunt illic infinita corpora / spacium illud oppletum. **Quae** dissolvitur concedendo intellectum false intelligere numerum infinitum et magnitudinem infinitam: sed non vere. Ex quo infirmum est et invalidum quicquid deinde infertur. Nam neque extra caelum est spacium infinitorum corporum capacitas: neque vacuum: cum ibidem non sit natum esse corpus: ut primus liber de caelo ostendit. **Sexta** ratio. Eos qui non ponunt infinitum multa inconvenientia sequuntur. Nam disciplina Mathematica destruit quod supponit infinitum numerorum crematum / infinitamque magnitudinem et temporum partitionem. **Et haec** quae dicitur admittit: ob illa inconvenientia eos sequi non ponunt infinitum quanto nulla tamen eis accidit inconvenientia quae non ponunt infinitum scdo. Imo destruntur principia Mathematica ponendo magnitudinem actu infinitam / aut numerum actu infinitum. His rationibus moluntur antiqui probare infinitum esse. Et quis concedentibus infinitum difficillime proponi possent quae questiones / an scilicet infinitum sit in aliquo loco / an ipsum substantia sit vel accidens: ad physicum tamen pertinens quae est: an sit magnitudo rei naturalis actu infinita. Ad quae recte terminanda ponenda sunt modi infiniti: **27**

Quing. modi infiniti. **Primo** est quod non potest pertransiri atque secundum quantitatem absolui: quia non habet quantitatem et acceptio sitatem, ut unitas et punctum, quemadmodum vox dicitur inuisibilis quia non est nata videri. **Infinitum secundo** est quod nec infinitum quantitatem habet sed quae nunquam absolui possit, ut linea actu infinita. **Infinitum tertio** est quod quantitatem habet nondum omnia

absolutam: ut via cuius peracta est medietas. **Infinitum quarto** est quod habet quantitatem sed pertransiri difficilem: ut distantia ab oriente ad occidentem. **Infinitum quinto** est cui semper additio fieri potest: ut numero / aut subtractio: ut magnitudinis / aut cui utrumque scilicet additio et subtractio fieri potest, ut partibus magnitudinis quibus ut numeratis semper additio / ut extensis vero semper subtractio fieri potest. **Quinti** capituli nota. **Actu** infinitum / infinitum secundo. **Corpora** sensibilia simplicia: ignis / aer / aqua / terra. **Composita**: animalia / vegetabilia / mineralia / mixta imperfecta. **Motus** / motus localis. **Fulciat** / sustineat. **Naturae** / sustineatur / apodictur. **Idem** similis.

Vintum cap. continet duas conclusiones, tres rationes ad primam & sex ad secundam. **Prima** conclusio. Non est ponendum actu infinitum / a sensibilibus separatim. **Primo.** Quia aut esset substantia: & tunc impartibile erit. Omne enim partibile: aut magnitudo aut multitudo est. Si autem est impartibile: non erit infinitum: nisi quemadmodum punctum & vox inuisibilis, de quo infinitum modo non agitur hic: neque de eo ipsi intendunt. Agimus enim (& idem ipsi intendunt) de infinito transitivum: sed inconsummabile habente, aut accidens esset: & tunc non esset principium: sed potius id cui inesset. **Secundo.** Infinitum passio est magnitudinis & numeri magnitudinis: separata vero a sensibilibus neque magnitudinem neque numerum (qui ex magnitudinis sectione confluat) habent, neque igitur eis convenit infinitum, quibus enim subiectum non convenit: neque eius passio convenit unquam. **Tertio.** Quia si tale infinitum substantia esset: cum esset principium: ipsum esset simplex, aut ergo partibile esset: & tunc quaelibet pars eius esset infinita: sicut quaelibet aeris est aer, hoc autem impossibile. Nam id est plura infinita esse quod impossibile est. Aut erit impartibile: & tunc relinquatur solum infinitum ut punctus, ponendum igitur esset accidens: quod (ut dictum est) esse nequit. Nam non esset (ut ipsi volunt) principium, patet igitur Pythagoricos male ipsum ponere substantiam partibilem. Haec tamen quaeritur an sit huiusmodi infinitum separatim aut in Mathematicis / aut intelligibilibus omnino magnitudinum & dimensionum expertibus: Physica non est, sed ea qua quaeritur: an sit corpus sensibile actu infinitum. **Secunda** conclusio. Non est corpus sensibile neque numerus actu infinitus. **Prima** ratio. Quia omne corpus superficie clausum est, nullum autem infinitum claudere potest, igitur nullum corpus sensibile / infinitum est: imo neque intelligibile est ut mathematicum. Sed quod neque numerus infinitus sit / patet, quia omnis numerus numerabilis est: quod autem numerabile est / percurri & transiri potest. Nullus igitur numerus infinitus est: nam infinitum neque percurri neque transiri potest, & haec rationes communes sunt: quae sequuntur autem physice. **Secunda** ratio. Si esset aliquod corpus sensibile actu infinitum: aut simplex esset aut compositum. Non compositum, quia cum sit ex multitudine finitis: si illa sunt & magnitudinem finita: totum erit finitum, quod enim ex multitudine & magnitudine finitis constat: ut finitum sit necesse est. Aut ergo eorum alterum ex quibus est / infinitum esset & alia finita: hoc autem esse nequit, quia ea proportione esse oportet: modo cum eorum quodlibet vim habeat: infiniti vis esset infinita: & finitorum finita: quod ideo statim destruet finita, ut si ignis sit finitus: aer vero infinitus, quicquidque etiam equales ignis equalem aerem potentia superaret & vim suam dipleret: nihilo secius aer infinitus ignem finitum extingueret, non igitur erit sensibile compositum infinitum: ex altero infinito & ceteris finitis constans. Neque erit ex omnibus infinitis. Nam vnum infinitum esset / & omnia occuparet. Neque igitur aliis relinquatur occupandi locus: aut omnia simul occupabunt, haec autem impossibilia. Neque corpus sensibile infinitum: simplex erit. Nam sensibilia simplicia corpora: adiunctis contraria sunt. Est enim ignis calidus & siccus / aer humidus & calidus / aqua frigida & humida / terra sicca & frigida. Si igitur vnum esset infinitum: alia statim consumeret & corrumpere. **Neque** est (ut Anaximander credidit) corpus simplex medium infinitum: ex quo omnia fiant. **Primo.** Quia eadem (quae de aliis sensibilibus) prohibent rationes, si vnum agendi haberet: alia consumit omnia, & nullis ceteris (quae occupare possint) relinquatur locus. **Secundo.** Quia vnum quodque resolutum videmus in ea ex quibus componitur, ut ignea in ignem / aerea in aerem / aqua in aquam / & terra in terram. Nihil autem in illud corpus resolutum compositum est, sed omnia in ignem / aerem / aquam aut terram resoluta videntur. Non igitur tale ponendum est: ex quo omnia fierent. **Tertio.** Quia si dicant tale corpus simplex vim nullam habere quam cetera absumat: igitur neque ex eo fient omnia / neque in ipsum corrumpentur. Fiant enim sensibilia ex contrariis: & in sua corrumpuntur contraria. Quae propter eum finita sunt elementa & concordia proportione ligata: non sane Heraclitus audientes terrarum comminabatur aliquando futurum: ut omnia ignis fierent: ut omnia ad suam recurrant originem. Faciebat enim Heraclitus ignem omnium principium: ut Anaximander ignis / aeris / corpus medium. **Tertia** ratio. Quia omne corpus sensibile alicubi esse natum est: & cuilibet assignandum est proprius locus, & totius rei sensibilis & eius partis idem est naturalis locus, ut totius ignis & scintille ignis / & totius terrae & glebae terrae. Si vero illud infinitum ponatur similitum partium: quo modo erit in loco naturalium omnium occupet locum: & eius vna partium in vno loco sit: & altera in altero: inovebitur igitur semper. Nam res naturalis omnis extra locum non prohibita ad suum locum movetur. At cum infinitum sit / & extra se locum non habeat: non movebitur, stabit igitur / & semper, haec autem impossibilia. Si autem sit diffusum partium: iam non est vnum sensibile corpus / sed plura ut se tangentia. Aut ergo erit ex finitis partibus & numero & magnitudine: hoc autem non. Nam ex talibus non nisi finitum oriri potest, aut vna finita est / & ceterae finite. Neque hoc quidem: esset enim infinitum similitum partium: quod paulo ante esse

non posse monstratum est, quod cum esset simplex aliis sensibilibus simplicibus contrariaretur corporibus: & ea statim corruperet. Et tãto minù plures/aut oēs infinitè esse possit. Aut erunt oēs magnitudinè finitè, multitudinè vero infinite. Sic autè infiniti erunt loci, quodlibet enim corpus simplex/diversum locum habet, essent autem illa infinita infinitum constituenta/simplicia: eum oporteat infinitum (si sit) ipsum esse principium. Hoc autem impossibile est. Quod si finiti sunt loci: & locata finita erunt. Oportet enim corpus & locum simul esse/ vt neq; corpus minus sit loco: alioquin esset corpus sine loco. Neq; locum corpore maiorem: sin minus/vacuum aliquid relinquetur. Neq; recte sentit Anaxagoras illud infinitum immobile esse: q; seipsum fulciat & seipso nitatur: quia non habeat a quo contineri possit. **Primo.** Na quod immobile esset tale sensibile corpus: hoc nõ natura sua esset: sed vt quadam & quia infinitum esset, vt terra mobilis est: & si esset infinita: non idcirco natura immobilis esset: nam natura mobilis est, licet ret tamen dicere seipsum fulcire/ & seipsa nitri. Reddenda igitur esset ab Anaxagora alia causa: cur huiusmodi sensibile corpus esset immobile. **Secundo.** Quia querendum est ab Anaxagora an infiniti partes finitè fulciant se & immobiles sint: Non enim potuerunt ea ratione (qua dicebat) se fulcire & immobiles esse: quia non habeant a quo contineri possint: sunt enim finitè. Quod si mobiles sint: & totum mobile erit. Sensibile enim simplicium corporum: vt partes mobiles sunt: & totum, & partis & totus idè est locus, vt si ignis scintilla mobilis est: & totus ignis, & vnus scintillæ ignis & totus ignis idem est locus. Et si gleba terre mobilis est: & tota terra mobilis est, & idem vnus glebæ terræ & totus terræ locus est. **Quarta ratio.** Omne corpus sensibile leue est aut graue, & omne leue fertur sursum: & omne graue deorsum. At si esset infinitum/ neq; esset leue neq; graue: non enim erit totum leue & graue. Nam opposita sũt. Neq; totum leue: nam totum sursum ferretur, neq; totum graue: nam totum ferretur deorsum. Neq; medium leue/ & medium graue: quo pacto enim infinitum medietur: quod principio medio & fine ca reat nõ igitur si esset infinitum: corpus esset sensibile. **Quinta ratio.** Omne corpus sensibile in loco est. Atqui infinitum corpus est sensibile: infinitum igitur in loco est. At omnis locus sursum/ deorsum/ ante/ post/ dextrorsum/ aut sinistrorsum est. Sũt enim hæc: sursum/ deorsum/ ante/ post/ dextrum/ & sinistrum differentiè positionũ: non solũ a nobis sed natura determinatè, erũt igitur eadè differentie positionũ in infinito, hoc autem esse nequit: quia in solis finitis natura sursum/ deorsum/ ante/ post/ dextrum/ & sinistrum licet intueri, non erit igitur tale infinitum corpus sensibile. **Sexta.** Omne corpus sensibile est in loco, quicquid autem est in loco: terminatum est. Est enim locus terminus, igitur quicquid est in loco: finitum est. Nam infinitũ termino contineri nequit, non est igitur sensibile corpus, non enim erit in aliquo loco aut sursum/ aut deorsum/ aut aliquo alio. Si autem non est in aliquo loco: in nullo loco est, sicut si infinitum non est aliqua quantitas: vt bicubitum/ tricubitum/ aut aliqua aliarum, ipsum nulla est quantitas.

Notarum quinti capituli declaratio.

Elementa vt ignis/aer/aqua/terra dicuntur simplicia: quia ex diuersis non componuntur temperamentis. Ceteræ autem res naturales vocantur corpora composita: quia ex diuersis constant temperamentis: vt igneo/aereo/aqueo/ & terreo. **Motus in littera/ solum sumitur pro motu locali.** Fulciat/ verbum a fulcio: idem est quod sustineat. **Nitatur a nitore/eris idem est quod sustentetur.** **Quinti capituli prima conclusio.** Non est ponendum aliquod ens actu infinitum a rebus naturalibus separatum / & extrinsecas. **Nam tale infinitum aut esset substantia aut accidens.** Si substantia: ipsum erit per se secundum quantitatem impartibile. Omne enim secundum quantitatem primo partibile: aut est magnitudo aut multitudo: quæ sunt accidentia. Si autem illud ens est impartibile: non erit infinitum actu: sed secundum: sed solum infinitum in prima acceptione sicut punctum/ & quemadmodum vox dicitur inuisibilis. Verum de hoc infiniti modo hic non fit mentio/ neq; de eo qui infiniti extra sensibilia ponit: loquuntur. Fit enim hic solum sermo de infinito in secunda acceptione sumpto. Si vero tale infinitum esset accidens: tunc ipsum non esset principium aliarũ rerum: vt ipsi (contra quos agitur) ponunt: sed potius subiectum cui tale infinitum accidens inesset/ ponendum esset principium. Habet enim substantia potius rationem principij q; accidentis. **Secundo.** Infinitum est propria passio magnitudinis & numeri pronemientis ex diuisione magnitudinis. Atqui separata a rebus naturalibus neq; magnitudinem habent/ neq; numerum ex magnitudinis partitione crescent: igitur neq; ipsi conuenit infinitum. Quibuscumq; enim subiectum non conuenit: neq; eius propria passio conuenire potest. **Tertio.** Quia si tale infinitum esset substantia: cum ipsum esset principium quemadmodum ponunt: oportet ipsum esse simplex/ & partes eiusdem naturæ atq; nominis eum toto habere. Si enim esset compositum: non esset principium sed ex principio constans. Aut ergo huiusmodi infinitum simplex esset partibile in partes secundum quantitatem sumptas. Et tunc quælibet pars eius sortiretur nomen totius/ dicereturq; infinita: sicut quælibet pars aeris est aer. Hoc autem est impossibile. Nam tunc idem infinitum actu esset plura infinita actu: scilicet suæ partes. Aut tale infinitum esset impartibile: & tunc solum esset infinitum primo quemadmodum punctus. Quare huiusmodi infinitum ponendum esset accidens: quod etiam esse non potest. Nam non esset principium: quemadmodum ipsi asserunt. Itaq; male posuerunt Pythagorici id infinitum esse substantiam partibilem. Huiusmodi tamen quæstio an sit hoc modo infiniti separatum vt in Mathematicis/ ratione sola a materia separatis. aut in intelligibilibus tam reipsa q; ratione sciuntur: & nullo modo dimensionem habentibus: non est physice speculationis, sed ea huic philisophie est propria qua queritur: an aliqua res naturalis sit actu infinita. Quam quidem quæstionè sequens conclusio dissoluit. **Secunda conclusio.** Non est corpus naturale actu infinitum magnitudinè: neq; numerus actu infinitus multitudinè. **Primo.** Quia omne corpus superficie clausum est/ vna quidem aut pluribus. Nullum autem actu infinitum claudi & terminari potest: cum extremis quibus claudatur careat: igitur nullum corpus sensibile atq; naturale est infinitum actu. Imo neq; intelligibile corpus/ vt Mathematicum reipsa quidem

matere coniunctum & ratione separatum: est infinitum actu. Quod autem non sit numerus actu infinitus patet: quia omnis numerus est numerabilis/ & partem post partem sumendo pertransibilis. Quod autem numerabile est: tande transiri & consisti mari potest: igitur omnis numerus tandem absolui potest/ transiri potest. Infinitũ autè neq; pertransiri potest/ neq; pertransiri potest: igitur nullus numerus est actu infinitus. Et hæc rationes communes sunt. Nam & Geometriæ & Arithmeticæ principia assumunt. Sequentes autè rationes procedunt ex proprijs physicè principijs. **Secunda ratio.** Omne corpus sensibile est simplex aut compositum. Ergo si esset corpus sensibile simplex actu infinitum: vel esset simplex vel compositum. Non compositum: nam ipsum esset ex finitis multitudinè scilicet quatuor elementis: quæ si etiam sunt finita magnitudinè: totũ compositum erit finitum. Ex finitis enim compositum/ finitum esse necesse est. Aut ergo illorum multitudinè finitorũ ex quibus totũ compositum vnũ esset infinitum & alia finita: & hoc esse non potest. Nam ea ex quibus totũ componitur proportionata esse oportet: alioquin totum corrũperetur. Et cum quodlibet componentium vim agendi habeat: virtus actiua finiti esset finita/ & infiniti virtus: infinita. Quod quidè infinitum per vim agendi infinita proximus destrueret finita neq; ex eis aliquid confluere. Vt si ponatur ignis esse magnitudinè finitus & aer infinitus: quantũcũq; æqualis ignis vt pedalis æqualis aerẽ vt pedale virtute superaret/ maioremq; aerẽ virtute haberet: tamẽ aer infinitus igne infinitũ extingueret, igitur corpus sensibile compositum infinitum nõ constabit ex vno infinito & ceteris finitis. Neq; ipsi componetur ex omnibus infinitis. Nam cum eorum vnũ esset infinitum: ipsum omnia occuparet/ ex quo nulla ex parte terminis clauderetur: nullus ergo locus relinquatur què cetera infinita occupare possent: aut cetera eundè cũ primo infinito locũ occupabunt/ & sic erit penetratio dimensionũ: quod esse nequit. Neq; huiusmodi corpus sensibile infinitum erit simplex. Nam supponit physicus corpora sensibilia simplicia esse adinice contraria. Vt ignis sicus contrariatur aeri humido/ & idè calidus contrarius est aquæ & terre frigidæ: ita de alijs. Ergo si eorũ vnũ esset infinitum: statim alia finita cõsumeret/ quare nõ consisteret suo tenore mundus sensibilis. **Neq; sententiã est Anaximandro esse corpus simplex infinitum mediũ inter igne & aerẽ: ex quo omnia corpora sensibilia fiunt.** **Primo.** Quia eadè sequerentur inconuenientia quæ de alijs sensibilibus adducta sunt. Vt potest si huiusmodi mediũ corpus habet vim agendi: ipsum consumit alia habentia vim agendi finitam: hanc secus ac testũ mare scintilla/ aut copiosus ignis absorbet aquæ guttulã. Et quia tale mediũ corpus omnia occuparet: cetera nulli haberet què occupare possent loca: quare non essent in loco. **Secundo.** Vnũ quodq; resoluitur in ea ex quibus componitur. Vt domus in ligna & lapides: corpora mixta ignea in igne/ Aerea in aerẽ. At nihil in illud mediũ Anaximandri corpus resoluitur/ sed omnia in aliquod quatuor elementorũ resolui dimo/ cõtur: ergo ex ipso nihil componitur. **Tertio.** Quia si descendentes Anaximandri dicant tale corpus mediũ simplex nullã habere virtutem per quã cetera corpora corrumpantur: ergo neq; ex eo fiunt omnia sensibilia corpora: neq; in ipsum resoluitur: quod est dictis eorum repugnans. Nam corpora sensibilia fiunt ex contrarijs & in contraria corrumpuntur. Tale autè corpus nõ haberet contrariũ: cum propriũ sit contrariorũ agere in suũ contrariũ. **Cum itaq; finita sint & numero & mole elementa/ & certo coedere adinice colligata vt vnũ non prorsus absumat alterum: non rectè Heraclitus vt terrorem audientibus incuteret dixit futurum esse tempus quo omnia in ignem redigerentur: & res soluerentur in id vnde primã sumpserunt originẽ.** Posuit enim Heraclitus omnia ex igne componi/ vt Anaximander ex corpore meo igni & aerẽ. **Tertia ratio.** Omne corpus sensibile natum est esse in aliquo loco. Et cuiuslibet rei naturali assignandus est proprius locus. Et totius rei naturalis & eius partis secundum dimensionẽ sumptæ idè speciè & similis est locus naturalis. Vt totius ignis & scintillæ ignis locus/ est concavũ ignis. Et totius terræ & glebæ terræ locus/ est concavũ aquæ. At si illud infinitum ponatur esse ex similibus partibus secundũ speciẽ: non potest esse in loco naturali. Na cum omnè occupet locum: vna eius partium erit in vno loco, vt sursum/ & altera in altero & speciè diverso locorũ vt deorsum. Quare eius aliqua partes erunt in loco violento: igitur totum non erit in loco naturali. Mouebitur igitur tale infinitum ad suũ locũ naturale. Nam omnis res naturalis extra suũ locũ existens: si non fuerit prohibita ad suũ locũ naturale mouetur. At infinitum extra se locum non habet: nam omnem locum occupat: quare non mouetur secundũ locũ/ sed semper quiescit: igitur ipsum mouetur secundũ locũ/ & non mouetur: quod est impossibile. **Si autè idè ipsũ totum infinitum sit dissimilium speciè partium: tunc non esset vnũ corpus sensibile quia non haberet vnã formã substantialem: sed essent plura speciè diuersa & se tan gentia quemadmodũ aggregatum ex igne/ aere/ aqua/ & terra. Aut igitur ipsum esset ex partibus omnino finitis, & hoc non: quia tunc ipsum esset finitum. Aut vnã eius pars esset finita & cetera infinita: & hoc itidè non potest fieri: nam tunc necesse esset ipsum totum esse similitium partium. Alioquin pars infinita partes finitas sibi dissimiles corrumpere. Superius autè ostensum est ipsũ infinitum non posse esse similitium partium. Et cum ipsum esset simplex (nã esset principium) contrariare & alijs corporibus simplicibus & finitis: eaq; corrũperet. Tãto minùs igitur aut plures eius partes possent esse infinitæ aut oēs aut erũt oēs eius partes magnitudinè finitæ/ multitudinè vero infinite: vt posuit Democritus Atomos/ ergo illarum partium inter se speciè diuersarum infiniti essent loci. Nam quodlibet corpus simplex/ diuersũ locum habet. At illa infinita multitudinè constituenta infiniti: essent simplicia, cum ipsũ totũ infinitum sit principium: quare simplex/ & ex simplicibus compositum. Quare cum locata sint in finitè/ infiniti erunt loci. Ediuerso si loci sunt finiti/ & locata sunt finita. Nam locus & locatum simul sunt: vt neq; corpus locatum sit maius & expansius loco. Alioquin aliquod esset corpus sine loco, neq; locus sit maior & diffusior corpore locato: alioquin esset vacuum. **Neq; rectè dixit Anaxagoras illud totũ infinitum esse immobile: quia seipsum sustineat (vt pendula in aere volucris) eum nõ habeat a quo sustineri possit.** **Primo.** Quia tale corpus cum sit res naturalis/ suapte natura est mobile. Quod ergo esset immobile: nõ esset suapte natura sed violente/ & quia infinitum. Vt si terra esset infinita: non ideo suapte natura esset immobilis/ cum naturaliter sit mobilis: & tamẽ seipsa sustineret. Non igitur quia seipsum fulciat infinitum: idcirco est immobile/ vt ponit Anaxagoras: sed quia infinitum. **Secundo.** Quia partes finitæ ipsius infiniti aliquid habent a quo contineantur scilicet totũ: nõ ergo seipsas fulciunt & sustinent: igitur sunt mobiles/ ex opposito rationis assignatæ ab Anaxagora. Quod si partes sint mobiles: & totum erit mobile. Nam corporum sensibilibus simplicium vt partes mobiles sunt/ & totum mobile: & totus & partis idè speciè est locus. Vt quemadmodum scintilla ignis: ita & totus ignis mouetur sursum. Et sicut gleba terræ ita & tota terra mouetur deorsum. **Quarta ratio.** Omne corpus sensibile aut est leue aut graue. Et omne leue/natum est ferri sursum/ & omne graue deorsum. At si esset corpus infinitum: neq; ipsum esset leue neq; graue. Non enim erit totum leue & simul totum graue: Nam leue & graue cum sint opposita esse possent**

Corpus infinitum nõ potest esse compositum.

Neq; ipsum potest esse corpus simplex. Anaximandri consuetudo.

Heracliti sententia.

Corpus infinitum ex dissimilibus specie partibus componi nõ potest.

Anaxagoræ improbatio.

Corpus infinitum neq; leue neq; graue esse potest.

...cū dē cōtenire simul nō possūt. Neq; erit totū leue. Nā ipsū ferretur sursum: quod esse nequit: cū nullū extra se locum haberet. Neq; per idē erit totū graue. Nā tunc ferretur deorsū: quod eadē ratiōe fieri nō pot. Neq; erit vna mediētās eius leuis & altera grauis. Nā in finitū mediētās nō habet: cū principio/medio & fine careat; igitur si esset infinitum; ipsum non esset corpus naturale. **¶ Quinta ratio.** Omne corpus sensibile est in loco igitur & infinitum corpus sensibile est in loco. Sed omnis locus aut est sursum aut deorsū in loco sum/ante/post/dextrorsum aut sinistrorsum. Sunt enim illae sex differentie positionum: non solum comparatione ad nos sumpta a se esse nō posse. signate: Verum etiam a natura in rebus determinate, vt concauum cœli est sursum natura/ & concauum aquæ deorsum. Igitur illæ differentie positionum erunt etiam in infinito. Sed hoc est impossibile. Nam in solis finitis hæ positionum differentie natura inueniri possunt; igitur natura inueniri non potest corpus sensibile infinitum. **¶ Sexta ratio.** Omne corpus naturale est in loco. Et quicquid in loco est/terminatum est: tam sua superficie conuexa q̄ corporis locantis concaua. Est enim locus/terminus: extremaq; corporis continentis superficies. Ergo quicquid est in loco est finitum. In finitum autem nullo termino continetur: igitur infinitum non erit in aliquo loco: quare ab æquivalentibus ipsum in nullo loco est. Sicut si infinitum non est aliqua quantitas vt bicubita/aut tricubita/ aut aliqua aliarū: ipsū nulla est quantitas/quare ipsū infinitū non erit sensibile corpus: quod est propositū. **¶ Sexti cap. notæ.** **¶ Infinitum potentia/infinitum quinto.** **¶ Agon/ludus/certamen.** **¶ Olympia/certamina olim in honore Iouis in Olympo monte celebrata.** **¶ Partes proportionales sunt quæ ad suum totum semper similem retinent proportionem/ vt duplam/ triplam/ quadruplam: & ita de ceteris.** **¶ Partes proportionales/partes eiusdem rationis/partes eiusdem proportionis.**

Sextum cap. continet tres diuisiones, & duas conuenientias post secundam. **¶ Prima diuisio.** Infinitū esse dupliciter intelligi potest, vno modo esse infinitū actus quomodo dictum est infinitum non esse. Alio modo esse infinitum potentia: quo modo bene est infinitum. Nam omnino non esse infinitum: multa incommoda sequuntur. **¶ Primo.** Tempus principium & finem habere: & esse ex impartibilibus constitutū. **¶ Secundo.** Magnitudines non esse diuisibiles in magnitudines. **¶ Tertio.** Numerum non esse in infinitū augmentabile: quæ quidem incommoda/posito infinito in potentia/cessant. Nam cum ponitur magnitudo non esse infinita actus: sed infinita potentia/ vt diuisione/ facile est cognoscere magnitudines diuisibiles esse in magnitudines: & interire impartibiles lineas. Et cum ponitur multitudo infinita non actus: sed potentia vt appositione: statim saluatur numerum in infinitum augeri posse. **¶ Secunda diuisio.** Dupliciter aliquid potest esse in potentia. Primo modo sic in potentia statua. Secundo modo sic in potentia/ vt nūq̄ completum cōsequi possit actum: sed semper sit in fieri/ ita vt cum aliquid eius fit actus: eiusdem aliquid relinquatur in potentia, vt dies/ & Agon/ & Olympia. Hęc enim in fieri semper cōsistunt, quæ cum aliquid habeant actus: alterius sunt in potentia: quomodo dicimus infinitum potentia diuisionis & infinitum potentia appositionis: quia semper fieri possit diuisio/ & semper potentia relinquatur facienda, & semper fieri possit additio: & semper relinquatur addenda. Non autem infinitum potentia diuisionis primo: ita vt infinita actus diuisio facta esse possit. Nam cum magnitudo diuisibilis nō sit in non magnitudines: infinita actus diuisio/ infinitam actus constituisent magnitudinem, quod esse nequit. **¶ Prima conuenientia.** Conueniunt infinitum in potentia in successiuis vt tempore & hominibus: & infinitum potentia in permanentibus, quia vtrumq; est in continue accipiendo vnum post alterum: sic vt nūq̄ accipiendo alterum deficere possimus, & sunt semper in fieri, vt dies/ & Agon/ generatio & corruptio. **¶ Differunt tamen,** quia in successiuis vt tempore: prius acceptum non manet cum posteriore. In permanentibus autē vt magnitudines: prius acceptum bene manet cum posteriore. **¶ Secunda.** Conueniunt infinitum diuisione & infinitum appositione. Nam ex magnitudinis diuisione accrescit multitudo: & infinitum appositione, quantum enim magnitudinis distrahimus: tantum numeroq; multitudini adiciamus. E diuerso tamē sibi mutuo respondent. Nam illud distrahendo: hoc autem semper apponendo fit. **¶ Tertia diuisio.** Vno modo intelligitur infinitum diuisione sumendo semper partes alicuius determinatæ quantitatis: quomodo non est infinitum diuisione. Nam omnis magnitudo finita est, omne autē finitum per determinatæ quantitatis ablationem tandem absumitur. Alio modo sumendo partes non quidem alicuius præfixæ & determinatæ quantitatis: sed bene eiusdem rationis (quas partes proportionales vocant) & hoc modo est infinitum diuisione, & tales partes sumendo nunq̄ a diuisione deficimus. Et ita de infinito appositione, nam vt sumendo partes non alicuius determinatæ magnitudinis sed proportionales/ nunq̄ diuisioni materia deest: ita quoq; neq; appositioni. Hoc tamen interest, quia diuidendo quantalibet magnitudine minorē facere possimus: apponendo autem quantalibet maiorē facere non possimus. Nam vt phisici aiunt, nō est corpus cœlo maius neq; esse potest. Et si quantalibet magnitudine esset appositā maior: infinitū actus esse oporteret, quod esse nequit, sed est infinitum appositione (vt dictum est) ediuerso infinito diuisione respondens, quanta enim quantitati diuidendo detrahitis: hæc & tanta crescenti ex diuisione multitudini apponitis. Propter hæc Plato duo infinita fecit: magnum & paruum. Magnum quidem/ quia apponendo videtur in finitū excrescere. Paruum vero/ quia magnitudo diuidendo videtur in infinitum minui. Quæ licet dicat rerū principia: nō tamē illis vititur. Nā vititur principis nūeris: in quibus nullū locat in finitum. Non enim in numeris posuit infinitū diuisione/ quia omnes in vnitatē resoluntur: quia nihil minus est. Neq; in ipsis posuit infinitū secundū augmentum: cum ad denarium vsq; numeros solum augeri putet.

Notatum sexti capitis declaratio

¶ De partibus proportionalibus exemplū. Vt si linea diuidatur in duas mediētas/ & iterū prima mediētās in duas dissecet/ meo dicuntur dietates: quarum prima rursus in duas diuidatur. Et ita consequenter vna partē diuidentē vterius, secundū eandē proportionē diuidedo. Tunc partes ille in quas sunt ille diuisiones/ vocantur proportionales: quia eadē est proportio partū cuiuscunq; illarū diuisionū ad suū totū: quæ est partium primæ diuisionis ad suum. Nam in omnibus diuisionibus partium ad suum totum: proportio est subdupla/ & ergo ille dicuntur partes proportionales/ siue eiusdem rationis/ siue partes eiusdem proportionis quod idē est. **¶ Sexti capitis prima diuisio.** **¶ Dupliciter intelligere possumus infinitum esse.** Primo/ infinitum actus & secundo. Et hoc modo **¶ S**probatum est infinitum natura esse non posse. Secundo esse in finitū potentia & quinto. Et hoc modo bene est infinitum. Si quis enim poneret nullo modo esse infinitum: multa sequerentur incommoda. **¶ Primo.** Quod tempus/ siue durationis haberet principium & finem (quod supposita mundi æternitate inconueniens est. vt octauus liber ostendit) & tempus esset ex impartibilibus compositum. Nam cum tempus non esset infinitum diuisione/ ei non posset fieri semper fieri/ abstractio: quare tandem diuideretur in impartibilibus/ & ex illis itidem componeretur. **¶ Secundo.** Sequeretur magnitudines non esse diuisibiles in magnitudines. Nam quia magnitudo non esset infinita diuisione: diuideretur tandem in impartibilia/ quæ non essent magnitudines. Omnis enim magnitudo diuisibilis est: quare magnitudo diuideretur in non magnitudines & etiam componeretur ex non magnitudinibus. **¶ Tertio.** Sequeretur numerum non esse in infinitum augmentabilem. Nam cum numerus non esset infinitus additione: ei nō semper posset fieri additio: quare tandem perueniretur ad maximum numerum qui amplius augeri non posset: quod principij Arithmetici est oppositum. **¶ Preter dicta autem inconuenientia si ponatur esse infinitum in potentia amplius non sequuntur.** Si enim magnitudo ponatur esse infinita diuisione: statim notum est omnem magnitudinem semper in magnitudines esse diuisibilem/ vt ponit Geometria: & nō esse ponendas lineas impartibiles vt posuit Xenocrates. Similiter si ponitur multitudo esse infinita appositione: protinus in manifestum est numerum in infinitum crescere: vt ponit Arithmeticus. **¶ Secunda diuisio.** Aliquid dupliciter est in potentia. Primo vt complete id æsequi possit ad quod est in potentia. Et hoc modo es nondum habens formam statua est in potentia ad illam complete habendam. Secundo, aliquid sic est in potentia vt nunq̄ complete illius actum habere possit: sed cum aliquid habeat/ aliud relinquatur habendum. Vt quid dicitur dies: aliquid diei habetur et aliquid habendum superest. Et quid est certamen siue ludus vt Olympia: aliquid ludū transactum est & aliquid superest transigendum. Et hoc modo dicitur infinitum potentia diuisionis: quia facta quacunq; diuisione potest semper vterius fieri diuisio. Et infinitum potentia appositionis: quia facta quacunq; appositione potest semper fieri consequenter additio: quare nunq̄ completa diuisio/ neq; appositio completa haberi potest. Neq; dicitur infinitum potentia diuisionis primo: quia infinita actus diuisio facta esse potest. Nam si infinita actus diuisio facta ponatur: sunt igitur infinita actus diuisa. Et cum magnitudo non sit diuisibilis in non magnitudines: illa infinita actus diuisa sunt magna/ & magnitudinem quæ diuisa est composuerunt: ergo cum simul erant inuncta/ constituerunt magnitudinem actus infinitam. Nam in quot diuidi/ secariq; continuatur potest: ex totidem ipsum est compositum. Et quod ex infinitis actus constat: est infinitum actus. Id autem est impossibile. **¶ Prima conuenientia.** Conueniunt infinitum potentia in successiuis vt tempore & hominibus/ quorum prius non manet cum posteriore: & in permanentibus vt magnitudine cuius pars prior manet cum posteriore. Nam vtrumq; infinitum potentia est in continue vnius post alterum accipione: ita vt alterum consequens accipiendo nunq̄ deueniatur ad vltimum, quemadmodum fit in die/ in agone/ generatione & corruptione. **¶ Differunt tamen infinita potentia successiua a permanentibus.** Quia in successiuis pars prius accepta non manet cum posteriore: vt in tempore dies hodiernus non manet cum crastino. In rebus autem permanentibus pars prius accepta bene manet cum posteriore: vt in linea/ prima pars cum secunda/ & tertia. **¶ Secunda conuenientia.** Conueniunt infinitum diuisione & infinitum appositione. Quia ex diuisione magnitudinis in suas partes conjungitur multitudo infinita appositione. Decrescente enim magnitudine crescit partium magnitudinis numerus. Nam quum magnitudini subtrahitur: tantum multitudini apponitur. Hęc tamē duo in finitū appositione modo se habent. Nam infinitum diuisione fit distrahendo/ infinitum autem additione: fit apponendo. **¶ Tertia diuisio.** Dupliciter potest intelligi infinitum diuisione. Primo sumendo partes alicuius determinatæ quantitatis: quæ etiam nomine certam huiusmodi quantitatem importante nuncupetur, vt pedale/ bipedale. Et hoc modo non est infinitum diuisione. Nam omnis magnitudo actus finita est: omne autem finitum per determinatæ partis ablationem tandem consumitur. Alio modo sumendo partes proportionales/ eandē dēq; semper ad suum totum proportionem retinentes: quæ nomine ipsarum proportionem ad totum importante explicantur: vt secundæ/ tertie/ quartæ. Et tales partes sumendo nunq̄ a diuisione cessatur. Et ita dicendum est de infinito appositione vt numero. Nam vt partes proportionales accipiendo semper diuisio in magnitudine: ita quoq; appositio in numero semper refertur faciendā. Hęc tamē inter diuisionem & appositionem est differentia: quia diuidendo quantalacunq; magnitudine potest dari minor: vt non sit danda minima magnitudo potentia. Apponendo tamen non semper data magnitudine maior dari potest: cum non sit magnitudo maior magnitudine cœli: neq; natura esse potest. Quæ si quantalacunq; magnitudine esset actus appositā maior: illa suæ magnitudinis careret extremis/ quare esset infinita actus: quod esse nequit. Infinitum vero appositione crescit semper addendo: vt nunq̄ ad maximum deueniri possit: non tamen semper decrescit subtrahendo: quia tandem peruenitur ad indiuiduam vnitatem. Quare infinitum appositione ipsi infinito diuisione ediuerso respondet. Nam quantum ipsi magnitudini detrahatur: tantum multitudini ex magnitudinis partitioe surgenti adijcitur. **¶ Propter hæc autem duo infinita scilicet infinitum diuisione & appositione.** Plato posuit duo infinita scilicet magnum & paruum. Magnum quidem: quia apponendo videtur magnitudo in infinitum excrescere. Paruum vero: quia magnitudo p̄ cōtinuā diuisione videtur in infinitū minui. Quæ quidē infinita scilicet magnum & paruum licet dicat rerum esse principia: non tamen illis vititur. Nam ponit numeros esse principia rerum/ in quibus non ponit infinitum diuisione: quia omnes numeri in vnitatem resoluntur quæ est minimum numeri & indiuisibile. In numeris etiam non ponit infinitum additione: quia præta secundum Pythagoricorum sententiam numeros vsq; solum augeri posse. **¶ Septimi capitis notæ.** **¶ Conuenientiam/ determinatam quantitatem.** Semper esset extra accipere: si extra quacunq; quantitates acceptas/ semper aliæ ab ipsis relinquuntur accipiendæ.

Inconuenientia q̄ sequuntur tollentes omnino infinitū.

Bisariam aliquid dici in potentia.

Quæ infinita actus diuisio facta esse non potest.

Bisariam infiniti diuisione fieri posse.

Platois de infinito sententia:

Sexte. Non ponere infinitum actu nulla incommoda sequuntur. Nec Mathematicos aufert consideratio nem. Nam Mathematici nec infinito actu in suis demonstrationibus egent nec vtuntur: sed q̄tācumq; volunt q̄titate finita. Neq; curant an talis alicubi & alicui insit: sed eam q̄tācumq; volunt suis demon strationibus aptam/cogitatione effingunt. **Ex** his perspicue esse possunt rationum sit. perius positarum & similium solutiones: & quomodo infinitum in materiam & causam materialem potius reducendum sit, q̄ in aliarum causarum villam. Quapropter satis inconuenienter semper ab ipsis dictum apparet: infini tum continere & terminare, cum formę potius sit continere & terminare.

Tertii Physicorum finis.

Notarum octauu capitis declaratio.

Superficies conuexa dicitur terminus intrinsecus corporis: quia est in corpore quod terminat vt subiecto. Vt superficies conuexa ignis in igne/ Mathematicos eos disciplina Mathematica/ quę de quantitate determinat.

Primę ratio nis solutio.

Octauum caput soluit sex rationes infinitum esse probantes in quarto huius libri capite positas. **Primę solutio.** Tempus & motus sunt infinita potentia diuisionis: quia semper eis potest fieri subtractio. Et eorum vtrumq; semper est in fieri & continua successione / posteriore parte cum priori non manente. Et quis mens nostra ipsius temporis partes simul apprehendat & sine successione / sicut contingit intelligit non continenter: partes tamen temporis non simul permanent re ipsa. **Secundę solutio.** Magnitudo non est actu in infinitum diuisa: sed solum potentia in infinitum partibilis / neq; etiā est cogitatione & intellectu in infinitum aucta. Nam quantacumq; magnitudinem mens ipsa effingit illa finita est. Sed quemadmodum prius dictum est / ma gnitudo est potentia diuisionis infinita. **Tertię solutio.** Non est ponenda materia actu infinita: vt perpetuo sint secundum successio nem rerum generationes & corruptiones. Nam licet in omni generatione accipitur pars materia illa tamen non est semper di uersa a materia prius accepta / sed sepius eadem numero. Quam enim materiae portionem relinquit forma que deperditur: eandem numero accipit forma que acquiritur. Vt quam dimittit lignum quod cõbitur: eandem sumit ignis qui ex eo gignitur. **Quar tē solutio.** Non est concedendum q. omne corpus finitum terminetur ad aliud corpus extrinsecum. Nam aliquod est corpus finitum quod solummodo terminatur sua superficie conuexa: vt pote vltimum cœlum quod nullum habet corpus supra se. Vnde aliud est aliquod corpus finiri & ab alio tangi. Vt enim corpus finitur: non eget corpore extrinsecu. Vt vero tangatur: et qui dicunt omne corpus finitum ad aliquid finiri debere: intelligunt ipsum finiri debere ad aliquid quod ipsum tangat: id autem non oportet. Nam vt corpus finitur: satis est ipsum sua superficie conuexa terminari: quibus nullum habeat extra se corpus a quo tangatur.

Secundę.

Tertię.

Quartę.

Quintę.

Sextę.

Quintę solutio. Non est credendum huiusmodi intellectiõni qua intellectus effingit extra cœlum esse spacium infinitum. Non enim oportet si intellectus alicuius rei ingentem molem aut exiguam apprehendat: protinus esse huiusmodi magnitudinem aut paruitatem. Vt si quis intelligat alterum esse extra vrbem aut vertice sydera tangere: non protinus oportet alterum esse extra vrbem/ aut summum cacum capitis cœlum attingere. Nam res ipsas esse aut non esse: non dependet ab intellectu nostri apprehensione. Ita neq; huius modi spacium quod extra cœlum esse consingitur: pendet a nostra cogitatione. Siquis enim aliquid cogitat: & ita res se habet vt cogitat/ id accidit. Nō enim q. cogitat/ res ita est sed q. res ita est: ideo vere cogitat/ que admodū de enuntiatione vocali cõsimiliter dice ret. **Sextę solutio.** Si non ponatur infinitu actu esse: nulla sequuntur inconuenientia. Neq; id Mathematicę discipline tollit contem plationes. Nam Mathematici non vtuntur infinito actu in suis demonstrationibus: quin potius ipsum suis definitionibus vt lineę/ superficię/ corporis/ figurę omnino excludunt. Sed vtuntur quantitate finita/ siue magna siue parua vt volunt: non curantes antea illis magnitudo sit in aliquo loco aut in subiecto. Nam a subiecto & materia cogitatione & intellectu abstrahunt. Et eam quātācumq; petunt (semper tamen finitam) suis demonstrationibus conuenienter effingunt. Et dictis manifeste sunt rationum prius positarum solutiones: & quo pacto infinitu potius reducendum sit in causam materialem: q̄ formalem/ efficientem vel finalem. Est enim quicq; infinitum ratione suarum partium / que sunt materia totius. Quare satis inconuenienter ab ipsis dictum videtur q. infinitum terminet & contineat: cum ipsius materiae potius sit contineri & terminari. Continere autem & terminare: ipsius forme sit proprium.

Commentarij in tertium Physicorum finis.

Primi capitis quarti physicorum notę.

Quomodo tan per se an in alio subsistens. Naturam loci que res sit locus. Hermolau scandule imbricamentaq. ediu.
Alia natura/ alterius nature & rationis res. Elementum id simplex quod rei constituit essentiam.

Vartus liber Physicorum continet decem & quattuor capita. Primum cap. duas conclusiones, duas ratios ad primam, duas ad secundam, quattuor ratios locum esse probantes: & sex ipsi non esse contendentes. **Primę conclusio.** De loco si est / quomodo / & quid est: Physica consideratio est. **Primę ratio.** Quia omnes Physicę res naturales existimauerunt esse in loco, nā quia viderunt ea que non sunt / vt Hircoceruus & Sphinx: nūq; esse crediderunt omnia que sunt / oportere in loco esse. **Secundę ratio.** Quia de motu Physica determinatio est. At motus rebus naturalibus communissimus & primus: motus est qui secundum locum dicitur: qui sine loci cognitione deprehēdi nō pōt. Est igit de loco Physica cõsideratio. **Secundę ratio.** Consideratio de loco ardua atq; difficilis est. **Primę ratio.** quia ex proprietatib; loco cõuenientibus nō facile est natura eius (vt paulo post ostendetur) apprehendere. **Secundę ratio.** Quia ab antiquis nihil nobis

certum (quod in quęstite rei cognitionem ducat) relictum est, determinauerunt quidem & de loco: sed omnia dubitata atq; perplexa relinquunt: nihil exquisitè perquisierunt. **Quattuor rationes locum esse probantes.** **Primę ratio.** Corpora sibi inuicem succedunt: vt vbi prius erat aer modo sit aqua. At in quo ita sibi succedunt/ locus est vtriusq; successiue receptaculum. Sicut dolium successiue diuersos liquores recipiens. Est igitur locus, & non modo est: sed & est a quolibet eorum que alternatim suscipit/ alterum.

Secundę ratio. Vnum quodq; Physicorum corporum non prohibetur in suum locum ferri, vt ignis sursum/ terra & grauiā deorsum: in quo lata conseruantur. Est igitur locus: & nō modo est/ verum vim quamdam locatorum conseruatricem retinet. Cuius differentię sunt: sursum/ deorsum/ ante/ post/ dextrum & sinistrum. Que aliquando ad nos relatione facta sumuntur, vt quod mihi sursum est: si scandulas conscende ro: sit deorsum, & quod deorsum: si cœlium descendero: sit sursum, & quod ante: me ad oppositum verso: sit post, & quod mihi est dextrum: si me vertero/ fiet sinistrum. Sed hæc in natura non sic sunt: sed determinata est differentia, vt sursum natura: ad quod leuia (vt ignis) ferri nata sunt, & deorsum: ad quod grauiā (vt terra) natura feruntur: Quod hæc in natura & nobis non similiter sunt: ostendunt Mathematica, que cum omnium confessione in loco non sint: ea tamen ad nos & dextra & sinistra cogitatione effingimus.

Tertię ratio. Antiqui vacuum posuerunt in quod corpora recipiuntur/ & quod locum nuncupabant: quem locum tunc dicebant vacuum cum corpore priuaretur. Signum est igitur locum esse. **Quartę ratio.** Etiam auctoritate vetustissimi Poetę locum esse confirmatum est. Inquit enim Hesiodus peructus Poeta pri mum fuisse Chaos/ rerum omnium receptaculum & locum: qui videtur opsonem secutus (quam & alto rum multū) omnia alicubi & in loco esse. Qui si esset locus (vt Hesiodo visum est) mirabilis loci potentia: que omnium prima est/ & qua non existens: vt nulla alia sint necesse est / ipso vero existente: non idcirco sit alia. Posuit enim Chaos (priusq; res ceterę essent) primum. **Sextę rationes locum esse tollentes.** **Primę ratio.** Quod locus non sit videtur primo. Quia aut locus esset corpus: aut alia a corpore natura. Non corpus: quia cum locus & locatum simul sint/ & locatum in loco recipiatur: duo corpora simul essent: quod est impossibile. Neq; alia a corpore natura, nani tres dimensiones habere soli corpori proprium est. At ve ro locus tres dimensiones habet: longitudinis/ latitudinis/ & profunditatis particeps. Non est igitur alia a corpore natura. **Secundę ratio.** Si ponas locum corporis receptaculum: eadem ratione & superficie & lineę/ & puncti ponas locum. Par enim/ eademq; ratio est. Sicut enim vbi prius erat aqua/ postea ponas lineę/ & puncta, sed puncti non est assignandus locus: nullam enim dimensionem habet, igitur neq; corporis neq; alia cuius aliorum. **Tertię ratio.** Quidquid est: aut est elementum aut ex elementis: quod & verum est & de corpo reis & incorporeis. Nam corporeorum corporea sunt elementa/ & incorporeorum incorporea. At locus neq; elementum neq; ex elementis est. Non enim incorporeorum: quia ex incorporeis & intellectuibus elementis nulla prodit magnitudo. Nec corporea: nam esset corpora in se recipiens / quod esse nequit.

Quartę ratio. Qui locum ponunt: causam locato faciunt. Sed neq; materia/ neq; species/ neq; efficiens/ neq; eius finis esse videtur: dicat quam velint! Non est igitur ponendus locus. **Quintę ratio.** Efficax & vigorem suum retinet Zenonis ratio. Si enim posueris locum esse aliquid: sic dictum refellet Zeno. Quidquid ali quid est: in loco est, locum autem esse aliquid, igitur locus in loco est, qui alter locus eadem ratione in loco est: & hoc in infinitum abiret/ quod est impossibile, nihil igitur est locus. **Sextę ratio.** Qui ponunt lo cum: omne corpus ponunt in loco esse/ pariter & in omni loco corpus. De rebus igitur que augentur & crescunt/ q̄tum additur corporis tantumdem addere & loci oporteret: & pariter cum corpore locum cre scere. Nam neq; maior neq; minor corpore locus debet esse, quod facile non est videre quin potius videatur impossibile. Sane igitur non videtur locum esse:

Notarum primi capitis quarti Physicorum declaratio.

Cum in prima conclusione textus dicit: quomodo est locus/ intelligitur an locus sit per se subsistens / an in alio. Cum vero se cundę conclusionis prima ratio dicit: non facile est naturam eius apprehendere/ intelligitur: non facile est que res sit locus cognoscere. **Hermolau barbarus** nostra tempestate doctrina insigni: Physicę paraphrasim Themistij in latinam linguam ex gręca Hermolau traduxit/ in qua circa hunc locū bis vtitur verbis: Scandule imbricamentaq. ediu. Scandule quidem gradus sunt: q. h. alio barbarus: rem locum conscendamus. Imbricamenta vero sunt impluvia siue stillicidia: q. in eis imbres recipiuntur: que & imbricę dicuntur. Quid scandulę rei cuiuspiam constituit essentiam. **Hircoceruus/ monstrum** est (vt ferunt) partim Hirci & partim Cerui figuram habens / & camenta. gręce Tragelaphus dicitur. **Sphinx** in idem monstrum est quod fingunt faciem habere virgini pennas alium / & pedes leontis. **Hircoceruus: Sphinx.**

Hesiodus/ poeta gręcus. **Primi capitis quarti Physicorū prima cõclusio.** Ad Physicę spectat determinatio de loco: vtrū locū est/ quō est/ & quid est. **Primę ratio.** Quia oēs naturalū rerū indagatores crediderūt (et recte) eas esse in loco. Quia enim cõpexerūt ea q̄ nō sūt / quia illa sūt Hircoceruus/ Sphinx & huiusmodi monstra multiformia: que natura esse nō possunt/ non esse in loco: idcirco crediderunt omnia que sunt/ esse in loco. Sed non recte id credunt. Nam suprema sphæra (vt postea ostendetur) in loco non est. Neq; etiam recte arguuntur. Nam ex destructione antecedentis procedunt ad destructionem consequentis. **Secundę ratio.** Quia physici est de motu

Acterminare. Præcipuus autem motuum est rebus naturalibus omnibus conueniens, est motus secundum locum: qui sine loci cognitione haberi non potest: igitur ad Physicum spectat determinatio de loco. **Secunda conclusio.** Consideratio de loco est ardua & difficilis: vt exacte quid sit locus inueniatur. **Primo.** Quia ex proprietatibus loci non facile est quid sit locus cognoscere. Ex aliquibus enim proprietatibus videtur locus esse materia: quia scilicet recipit in se locata. Et ex aliquibus esse forma: quia locata conseruat & terminat. **Secundo.** Quia licet antiqui de loco determinauerint: omnia tamen ambigua & problematica relinquentes: nihil certum quod veritati cognoscendæ conduceret tradiderunt. **Quattuor rationes locum esse probantes.** **Prima.** Corpora vicissim idem spacium occupant: vt vbi prius fuerit vnum corpus/postea sit alterum. Id autem in quo vicissim corpora recipiuntur: locus est/succesiuè vtrumque continens, quemadmodum dolium prius aquam recipiens/ & deinde vinum: igitur locus est. Et non solum est locus: sed etiam re ipsa alterum est a quolibet corpore quæ in se recipit: quemadmodum dolium est aliud a vino/ & ab aqua. **Secunda.** Vnaqueque res naturalis extra suum locum existens & non prohibita in suum locum fertur. Vt ignis mouetur sursum/ & terra (sicut cætera grana) in locum deorsum: in quem vbi mota fuerint/ conseruantur in eo. Est igitur locus/ & in super vim corpora locata conseruanda (potissimum naturalis) habet. Differentiæ autem loci sunt: sursum/ deorsum/ ante/ post/ dextrum/ & sinistrum. **Que interdum sumuntur comparatione ad nos habita,** vt sursum dicatur / quod capiti supereminet: deorsum vero / quod pedibus substratum est & subiacet. Et hæc variæ sunt & indeterminatæ: nam eadē succesiuè diuersæ sunt. Nam quod mihi nunc sursum est: si gradus ascendero/ sit deorsum. Et quod nunc mihi deorsum est: si cliuam/ declinatamque loci descendero: sit sursum. Et quod mihi nunc est ante: vbi ad oppositum versus fuerit / sit retro. Et quod nunc dextrum: si me conuerteret/ fiet sinistrum. **Sed hæc differentiæ non ita in natura sese habent sed determinatæ sunt:** vt sursum natura est ad quod leuia feruntur: vt concanuum cæli lune. Deorsum autem natura est ad quod graua feruntur: vt concanuum aque. Et quæ hæc differentiæ non consimiliter sese habeant in relatione ad nos & in natura ostendunt Mathematica: vt circuli trianguli & cætera figurarum genera, quæ omnium iudicio non sunt in loco: & tamen illa/dextra ad nos & sinistra cogitatione atque intellectu effinguntur. **Tertia.** Antiqui posuerunt corporum receptaculum: quod cum corpore priuaretur / appellabant vacuum: cum vero corpora in se recipiebant / appellabant locum: igitur locus est. **Quarta.** Hesiodus antiquus poeta posuit primum esse chaos in quo omnia continebantur, & (quemadmodum cæteri) dixit omnia esse in loco: **Que Hesiodi sententia si vera esse ponatur:** mirabilis esset loci vis & efficacia. Vt qui omnium rerum esset primus/ & quo non existente necesse esset alia omnia non esse: existente tamen loco: non necesse est protinus alia existere. Posuit enim Hesiodus Chaos (quo nomine locum vocabat) anteq̃ aliæ res essent fuisse primum. **Sex rationes probantes locum non esse.** **Prima.** Si locus esset / aut esset corpus aut aliud quicquid a corpore. Non autem potest locus esse corpus: quia cum locus & locatum simul sint duo corpora se occuparent. Neque est aliud a corpore. Nam soli corpori conuenit / habere tres dimensiones scilicet longitudinem/ latitudinem & profunditatem. Locus autem illas tres habet dimensiones. **Et hæc dissoluitur** admittendo locum esse aliud a corpore: negando tamen locum tres habere dimensiones. Nam cum sit superficies / solam habet longitudinem & latitudinem. **Secunda.** Si ponatur locus esse receptaculum corporis: eadem ratione superficiei lineæ & puncti erit assignandus locus. Atqui ipsius puncti nullus recte locus assignauerit, vt quod magnitudinis sit ex parte: igitur neque corporis. **Et hæc diluitur** admittendo corporis: id est substantiæ corporeæ locum esse receptaculum: negando tamen corporis id esse quantitatis corporeæ atque profunditatis locum per se esse receptaculum. Nam dimensiones sunt instrumenta existendi in loco: quibus sublatis amplius res non sunt in loco. Et non sunt dimensiones in loco nisi per accidens more cæterorum accidentium. **Quare negandum est** superficiei lineæ & puncti ponendum esse locum. Licet enim vbi prius erant aque superficies/ lineæ & puncta: postea sint aeris superficies / lineæ & puncta tanq̃ extrema & termini magnitudinum in his quorum sunt termini: non tamen vt locata in suis locis: Nam sole substantiæ per se sunt in loco. **Tertia ratio.** Quicquid est / aut est elementum & simplex: aut ex elementis compositum. **Quod quidem verum est** & de corporeis entibus & incorporeis. Nam corporea ex corporeis componuntur elementis, & incorporea ex incorporeis. Et locus neque est elementum neque est elementis. Non enim est locus ex principijs incorporeis. Quia ex incorporeis elementis nulla procedit magnitudo. Locus autem quedam magnitudo est. Neque componitur locus ex elementis corporeis: quia tunc esset corpus / & cum corpora in se recipiat / duo corpora simul essent: quod est inconueniens. **Et hæc dissoluitur** admittendo quod primo loco assumptum est de substantijs: & non de accedentibus. Locus autem est accidens. **Quare id ad locum non recte applicatur.** **Quarta.** Qui ponunt locum esse: dicunt ipsum esse causam locati. Sed neque locus est causa eius materialis / neque formalis / neque efficiens / neque finalis. Non enim videtur quæ illarum possit assignari, igitur non est locus. **Sed hæc diluitur** concedendo locum esse causam efficientem locati: aut conseruantem / si sit locus naturalis: aut corrupentem/ si sit violentus. **Quinta est ratio Zenonis.** Quicquid aliquid est in loco est, locus autem est aliquid: igitur locus est in loco. Et ille alter locus eadem ratione est in loco / & ille iterum in alio: & ita in infinitum procedendo. Id autem est impossibile: igitur non est locus. Et hæc soluitur negando id quod primo loco assumitur. Nam vltima sphaera non est in loco: neque etiam accidens / saltem per se. **Quare etiam negandum est** quod concluditur. **Sexta ratio.** Qui ponunt locum esse: dicunt omne corpus in loco esse / & in omni loco esse corpus. Ergo cum res animatæ augetur: quantum additur corporis / tantumdem addere & loci oportebit: alioquin aliquod corpus esset sine loco. At quo modo locus crearetur non facile esse percipere/ quin potius id impossibile videtur: igitur non est ponendus esse locus. **Et hæc quidē dissoluitur** admittendo omne corpus naturale esse in loco (nam de cælesti id non oportet vniuersaliter) & in omni etiam loco esse corpus: alioquin esset vacuum. Cum autem res naturalis augetur: admittitur locum effici maiorem / non quidem per augmentationem. Nam augmentatio soli conuenit corpori: sed per corporis locantis (quod locato cedit vt mollius solidiori) diuisionem. Et ex hoc nullum sequitur inconueniens.

Secundi capitis nota.
Timeus / liber a Platone a Timeo loco Pythagoreo sic inscriptus. **Res / res naturalis.**

Secundum cap. continetur diuisionem, duas de loco opinionones, vnam conclusionem, & sex ad eam rationes. **Diuisio.** Quidam est locus communis: qui plura continet corpora, vt aliquid est in celo/ quia in igne: illic vero/ quia in aere: in aere quia in terra, alij est proprius in quo locatum primo inest: vt locus nihil præter te immediate continens. **Deinde de loco opinionones.** **Prima est** dicentium locum esse formam. Quia forma est que terminat: imo est primus rei terminus. Et locus est primus locati terminus: erit igitur locus forma. **Secunda est** dicentium locum esse materiam: quia locus videtur esse distantia magnitudinis: que quidē materia est/ que a magnitudine altera est: contenta terminis & speciebus/ & que de se finita non est: a cuius sphaera si remoueantur species & termini: nihil præter materiam in formam/ in terminam & magnitudinis spacium relinquuntur. **Et huius opinionis fuit Plato:** solus quid esset locus dicere aggressus. Dicit enim in Timeo materia/ receptaculum & locum esse idem. Et in dogmatibus que agrapha nuncupantur: receptaculum/ & locum idem. Et hæc & similia de loco dicta/ difficilem faciunt eius determinationem. **Conclusio.** Neque locus species est: neque materia. **Primo** quia materia & forma a re non separatur: locus autem separatur, vt vbi prius fuit aer/ nunc est aqua/ & sepe e contra: quemadmodum prius dictum est, igitur locus neque species neque materia est. **Quapropter etiam neque locus sui locati pars/ neque habitus/ neque passio erit** est enim separabilis ab ipso toto. **Secundo.** Locus per similitudinem est vasi vt cado continenti: vas autem eorum que continet nihil est/ itidē neque locus locati. Non est igitur locus/ aut eius species aut materia. **Et (si a proposito licet discedere)** mirabile est quomodo Plato numeros (quos dicebat rerum species) non diceret esse in loco: cum ex aere fit aqua & paruo participatiuos. & materiam in Timeo dicit esse locum. **Tertio.** Quia res in fitos locos feruntur. In suam autem speciem aut materiam nulla res fertur: habent enim eam intra se, igitur locus neque species neque materia est. **Quarto.** Sursum & deorsum differentiæ sunt locorum. Non autem species aut materiæ: igitur locus neque species neque materia est. **Quinto.** Si dicas locum speciem aut materiam esse: mouebuntur loci & locus in loco erit. Transmutantur enim simul cum re & species & materia/ & vbi res ipse sunt: ibi pariter a sunt: hæc autem absurdum. **Sexto.** Si locus esset species: cum ex aere fit aqua perditus esset locus pariter & corruptus: nā corrupta est species, hoc autem non oportet: quia potest aqua in eodem loco in quo prius aer fuerat (vt ipse concedit) esse. Non est igitur locus species. **Notarum secundi capitis declaratio.** **Timeus/ liber est** Platonis in quo de rebus naturalibus/ earumque proprietatibus dicitur/ sic nominatus a Timeo præceptore eius: qui fuit genere locrus/ & scilicet Pythagoreus. **Timeus/ Res in littera non generatur/ sed dumtaxat pro re naturali sumitur.** **Secundi capitis diuisio.** **Quid est locus communis:** qui multa continet corpora/ quorum quodlibet est actu & non alterius pars: **Quid locus est in terra.** **Alius est locus proprius cui ipsum locatum primo & immediate inest:** vt concanuum aeris nihil præter hominem imo **Quid proprius immediate continens.** **Deinde de loco opinionones.** **Prima est** dicentium locum esse formam substantialem. **Quia (vt aiunt) forma substantialis est que terminat/ & primo est rei terminus, locus autem est primus locati terminus: igitur locus est forma.** Sed hæc ratio quarto capite diluitur. **Secunda opinio est** dicentium locum esse materiam. Nā locus (vt inquit) est distantia & spacium magnitudinis/ cōcauo cœli lune contentus. **Que quidē distantia magnitudinis est materia:** quare consequitur locum esse materiam. Et ipsa materia a magnitudine etiam re ipsa altera est: contenta que terminis & speciebus/ id est formis tā essentialibus q̃ accidentalibus. Et eadē materia de se finita non est. **A cuius materia sphaera (scilicet cōcauo orbis lune materia suo ambitu cōplectitur) si remoueantur forme & accidentia/ nihil præter materiam nudā formis/ atque non terminatā/ & magnitudinis spacium (vt dicitur) relinquunt.** Sed in hac ratione quod primo & secundo assumit loco interimendum est. Nā distantia magnitudinis re ipsa nihil aliud est q̃ magnitudo a magnitudine distantis: illa autē neque materia est neque locus. Verū ex quarto capite planior erit huius rationis solutio. Huius autē sciētia fuit Plato: dicens in Timeo materia/ receptaculum/ & locum idē esse. Et in dogmatibus q̃ a grapha siue non scripta nominantur (q̃ eo docet excepta/ in ter opa eius non numerantur) neque in **Que dicuntur** lucem edita sunt) dicit receptaculum & locum idē esse. Minus tamen conuenienter inam non quicquid est receptaculum: protinus est locus. agrapha. **Conclusio.** Locus neque forma substantialis est neque materia. **Primo.** Quia materia & forma a sua re naturali separari non possunt/ Locum sui loci ipsa re adhuc manente, locus autē separatur a locato/ ipso locato manente, vt eodē loco quo prius fuit aer/ nunc est aqua, igitur locus locati partem aut neque forma est neque materia. Eadem etiam ratione probatur q̃ locus sui locati non est pars integralis: nā non pot pars a toto manente accidere esse non integro separari. Et q̃ locus non est accidens locati. Nam accidens a subiecto suo separari non potest/ scilicet saluari, locus autē a toto posse. **Secundo.** Sicut cadus continens se habet ad liquorē contentū: ita locus ad locatū. Vas autē nihil est intrinsecatu suo liquoris contenti: igitur neque locus locati: quare neque est materia neque forma. Et quia Plato numeros ponit esse rerum formas/ & participare magnū & parū materias/ materiā autē ponit esse locum: oportet eundē concedere numeros esse in loco: quod est inconueniens. **Tertio.** Res naturales cū sūt extra propriū/ naturalēque locum in eū natura ferunt. At nulla res naturalis fert in suam materiā aut formā: nā vtrūque habet intra se/ nihil autē fert ad ea q̃ habet, igitur. **Quarto.** Sursum & deorsum sūt differentiæ locorum / & eadē non sunt differentiæ materiæ aut formæ. Vna enim forma non differt ab alia: q̃ hæc sursum sit/ illa vero deorsum, igitur locus neque est materia neque forma. Eorundē enim eadē sunt differentiæ. **Quinto.** Si locus esset materia: cū materia moueat per se/ & locus per se moueretur quod est inconueniens. Et cū materia in eodē loco sit in quo res tota naturalis: locus esset in loco/ quod est impossibile. Ita dem si locus esset forma, cum forma moueatur terminatiue aut per accidens: sequeretur locum eodem pacto moueri. Et cum forma in eodem sit loco per accidens in quo sua res naturalis: locus esset in loco: quod rursus est impossibile. **Sexto.** Si locus esset forma: quandoquē forma corrumpere/ perderetur locus/ hoc autem est inconueniens. Nam se penumero genitum in eodem prore sus esse locum in quo fuit corruptum. Vt aqua eodem in loco in quo aer qui corrumpitur, igitur locus non est forma.

Diffinitio. Locus est corporis continentis terminus & extremum mobile primum. Est enim locus per similes vasi. Hoc tamen interesse videtur quod vas per se deferitur & mouetur: non autem locus. At de se & natura sua immobilis permanet. Cum enim aliquid in altero est quod deferitur/ut nauis in flumine ipsam deferente: verisimilius eam intus ut in vase esse dicas: quod in loco. Quapropter locus ut vas immobilis est: & vas ut locus mobilis. Existimauerunt enim vltimum coeli convexum locum sursum: quo versus leuia omnia feruntur, & terram locum deorsum quam versus omnia feruntur grauius: quia immobilia sunt. Ex quo quidem locum esse planum quoddam & superficiem apparet: & ut vas continentem. Sed non recte putant. Nam conuexa superficies locus non est: sed quae circumdans simul cum contenti extremo sit, & quae eidem contigua ipsum tangat.

Notatum quarti capitis declaratio. Quae in hoc capite de loco dicuntur: intelligenda sunt solum de loco proprio. Primum alteri est quod est ipsi mediatum, ut locus corpori locato. Etiam primum atque adaequatum dicitur/ quod neque maius est altero neque minus: ut neque excedat ipsum neque ab eo excedatur. Spacium hoc loco dicitur dimensio intra se corpora recipiens non tamen eis cendendo: quod prius dicitur est vacuum secundo. Cui dicitur litera: quae cum sunt in locis sensus est/ res naturales oes quae sunt in loco/ intelligendo id quod vniuersaliter sonat: secundum materiam subiectam particulariter.

Varti capitis septem positiones. Prima. Locus continet locatum & contra locatum a loco continetur. Secunda. Locus nihil est locati: id est non est de essentia eius/ neque pars/ neque accidens neque quicquam intrinsecum locati: tamen si sit continens eius extrinsecum. Quare locatum denominatur a loco denominatione extrinseca: sicut paries dicitur visus a visione quae est in oculo. Corpus autem denominatur locans intrinsece a loco: sicut oculus videns a visione sibi inexistente. Tertia. Locus est primum atque immediatus locato/ neque eo maior neque minor. Non quidem maior: quia nihil est loci quin ei respondeat aliquid locati: alioquin esset vacuum. Neque minor locato: quia nihil est locati quin loco contineatur. Quarta. Locus est separabilis a corpore locato. Nam idem locus prius continens aliquid locatum: potest postea idem non continere sed aliud. Sic est locatum est separabile a loco. Quia potest nunc vno loco contineri in altero. Quinta. Locatum non est sine loco/ neque locus sine locato. Sunt enim locus & locatum relativa actu. Sexta. Vniuersum quodque corporum naturalium in loco existens aut est sursum: ut ignis & aer/ aut deorsum: ut terra & aqua. Ceterae autem res naturales in aliquibus quattuor elementorum continentur. Septima. Omnis res naturalis nata est ferri ad suum locum proprium & in eo quiescere: ut ignis sursum & terra deorsum. Et his positionibus suppositis quae probandae non sunt sed ab omnibus tanquam manifestae verae atque principia admittenda: talis loci diffinitio inuestigabitur: per quam oppositae obiectiones dissoluantur/ per quam etiam quae loco conueniunt/ & quae non conueniunt aperte cognoscantur. Prima conclusio. Motus localis primum homines impulit atque induxit ad loci inquisitionem: sicut operationes animae sensui perueie dederunt occasionem philosophis ad inquirendum naturam animae. Nam si nullus fuisset motus localis oculis conspicuus: nullus locum inuestigasset. Si quidem arbitrati sunt omnes (licet non recte) caelum esse in loco: quia velocissime mouetur. Et tria praesertim motuum genera scilicet augmentatio/ diminutio/ & latitudo/ ad loci inquisitionem homines mouerunt. Nam ut illi fiant: requiritur locus. Res enim aucta maiorem quam prius locum obtinet. Diminuta autem minorem. Et quae loco mouetur/ continet/ alterum occupat locum: praesertim si secundum rectum feratur. Prima diuisio. Eorum quae loco mouentur quaedam per se mouentur: quae motu qui in ipsis est secandum locum feruntur: ut res naturales. Quaedam vero mouentur per accidens/ quae non motu qui in ipsis est sed alterius mouentur: ut dimensiones & qualitates. Et haec ad perquisitionem loci non conducunt/ illa vero admodum vtilia sunt. Secunda diuisio. Eorum quae loco mouentur/ quaedam sunt vnum actu: ut vnus homo/ vnus equus/ & ceterae res naturales quae non sunt alterius partes. Quaedam vero sunt vnum potentia: quae scilicet alterius sunt partes/ ut manus/ pes/ caput animalis. Et huius diuisionis membra per prima subdiuidi possunt. Tertia diuisio. Eorum quae per accidens mouentur/ quaedam separata nata sunt per se moueri/ ut partes integrantes si a toto diuellantur/ & sicut vnum actu per se mouebuntur. Alia vero separata non sunt nata per se moueri/ ut scientia/ albedo/ caliditas. Nam neque haec a subiecto separari nata sunt/ neque si separata ponantur/ per se mouebuntur/ cum in illis non sit natus esse motus. Horum autem quae per se sunt vnum actu/ ad loci cognitionem faciunt/ quae vero per accidens aut potentia: non expediunt. Secunda conclusio. Superficies concaua corporis continentis circumdans corpus contentum: est locus. Totum autem continens/ minime locus est. Patet. Quia gratia superficiei concauae quicquam in loco esse dicitur. Ut homo aere circumdatus in loco est: quia est in superficie aeris extrema ipsum vndiquaque circumdate. Si quidem ea superficies continet corpus locatum/ & nihil est locati/ & item prima ipsi locato/ neque eo maior neque minor. Et potest a corpore locato dimitti atque separari. Nam si superficies corpori locato esset continua: locatum non esset in eo ut loco. Aliquid enim in continuo potius est pars in toto/ ad cuius totius continuu motionem pars mouetur. Ut moto capite mouetur oculus/ & lapide tripedali moto/ mouetur eius quaelibet pars pedalis/ sed per alterum & per accidens: sicut moto cippo: mouetur vinum in eo contentum/ & moto dolio: per accidens mouetur vinum ab eo contentum. Constat igitur illi extremae superficiei conuenire omnes loci proprietates prius assignatas/ est igitur illa superficies/ locus. Coelum autem continens ignem est maius igne/ & ignis maior aere/ & aer maior aqua/ igitur neque coelum est locus ignis/ neque ignis est locus aeris. Oportet enim locum esse primum locato/ neque eo maiorem/ neque minorem: per tertiam positionem. Secundo. Aut locus est materia/ aut forma/ aut spacium separatum/ aut corporis continentis extrema superficies. Sed locus non est materia/ neque forma/ ut prius ostensum est/ neque locus est spacium separatum. Primo. Quia vnus corporis essent in finiti loci per se. Sicut enim tota res naturalis commensuratur spacio dimenso in quo recipitur/ & idcirco est in loco: ita quaelibet pars totius respondet parti spacii sibi coniunctae/ & intra quam recipitur: quare etiam est per se in loco/ eadem prorsus & consimili ratione. Atqui partes ipse sunt in finiti potentia diuisionis/ & earum quaelibet (ut ostensum est) est in loco per se: ergo in cuiuslibet rei locis per se proceditur in infinitum/ quod est inconueniens a Zenone adductum & impossibile. Non est igitur locus/ huiusmodi spacium. Secundo. Aut spacium corpori contento coniunctum simul mouetur cum corpore contento/ vel non. Si simul loco mouetur cum corpore contento: & contentum recipiatur in spacio & nouo loco/ consequens est huiusmodi spacium coniunctum/ similiter recipi in spacio & nouo loco. At huiusmodi spacium est locus ut dicunt: ergo locus est in loco/ quod est impossibile. Si autem spacium non mouetur

Quomodo a loco denominatur quicquam locatum.

Quid motu loco indiget.

Quae mouentur per se. Quae per accidens.

Corpus locans & continens non esse locum. Quod locus/ spacium separatum esse non possit.

cum corpore contento: idem accidit inconueniens/ scilicet locum esse in loco ut partem in suo toto. Nam quemadmodum totum corpus habet spacium sibi respondens: ita & pars corporis partem spacii sibi equatam: quod quidem minus spacium est in maiore sicut pars in suo toto/ sicut & pars locati in toto locato. Est enim minus spacium pars maioris spacii: quare semper minor locus esset pars maioris loci. Haec autem sunt impossibilia. Non est igitur locus spacium separatum. Quare relinquuntur quartum scilicet locum esse corporis continentis extremam atque intimam superficiem. Cum autem mouentur ostendere locum esse materiam: quia materiae officium est diuersas in se formas recipere & essentiales & accidentales: quae in ea manent. Et locus etiam diuersa in se recipit locata quae in eo quiescunt: non recte argumentantur. Nam ex ambabus affirmatiuis in secunda figura syllogismum consistunt. Insuper & multipliciter incidunt. Nemp materia recipit formas ut intrinsecum recipiens & subiectum: locus autem locata suscipit ut recipiens extrinsecum & continens. Vnde locus & quod ab eo recipitur seiuueta manent & separata. Materia autem & quod ab ea recipitur non seiuuuntur abinuicem/ sed vnum alteri ut subiecto inest. Cum vero affructe nituntur locum esse formam: quia forma est terminus & continens/ itidem & locus terminat & continet. Non recte probant. Nam ex praemissis affirmatiuis in secunda figura syllogismum affirmatiuum componunt/ & multipliciter peccant. Nemp locus est ipse locati terminus extrinsecus: cum non sit in locato ut subiecto. Forma vero terminus est intrinsecus materiae: nam est in materia ut suo subiecto. Quod autem intendunt probare locum esse spacium hac ratione: quia cum ex vase effunditur liquor ut aqua & subintrat aliud corpus ut aer: inter latera vasis idem prius & posterius manet spacium/ interceptumque magnitudinis interstitium/ praefer aerem subeuntem/ & aliud ab aere quod maneret aqua egrediente & nullo corpore subeunte. Sane id quod concludere volunt non recte efficiunt: sed petunt principium assumens idem manere spacium distinctum a susceptis corporibus: quod deberent probare. Nam negandum est huiusmodi spacium inter latera corporis continentis esse interceptum: cum illic nihil interceptum nisi corpora subeuntia & eorum magnitudo. Praeterea si tale spacium nullo subeunte corpore inter corporis continentis latera interceptum: ubi esset vacuum. Quod ne in rebus accidat/ videtur vno corpore locum aliquem exiitum alterum corpus eundem locum continuo subire. Et quantum videri egreditur tantum alterius ingreditur/ neque vacuum aliquod relinquitur. Diffinitio loci. Locus est corpus continentis terminus & extremum immobile primum. Sane locus est terminus corporis continentis/ ipsi quidem continenti intrinsecus: nam est in eo ut suo subiecto. extrinsecus tamen corpori contento quod vndique circumdat. Dicitur praeterea locus extremum: id est superficies extrema concaua: ad secludendam superficiem conuexam. Extremum inquam immobile per se & suapte natura: licet per accidens moueri possit ad motum sui subiecti: ut caliditas & cetera accidentia. Est etiam locus extremum primum: id est immediatum locato: & neque maius eo neque minus. Itaque locus ob continentiam & complexionem locati/ similis est vasi. Illa tamen inter locum & vas est differentia. Vas per se secundum locum mouetur & latitudo quae est in ipso: locus autem non/ sed suapte natura immobilis est. Cum autem vnum corpus est in altero quod mouetur: ut homo in nauis ipsum deferente: & nauis in flumine ipsam secundum locum ferente: potius illud est in altero ut corpore continente: & tanquam vnum in vase/ & ut locatum in loco. Commutata itaque analogia: locus est vas immobile/ & vas ut locus mobilis: licet enim impossibile sit esse vas immobile/ si tamen huiusmodi esse intelligatur/ ei per similes esset locus. Et si quis esset locus suapte a natura per se immobilis: ei per simile esset vas continens. Existimauerunt autem antiqui superficiem conuexam coeli esse locum sursum: & conuexam terrae superficiem quae pedibus calcatur esse locum deorsum: quae duae superficies conuexae immobiles sunt. Ex quo facile est coniectare: quod locus superficies quaedam sit & aliquid in se continens/ quemadmodum vas continet liquorem. Sed non recte putant. Nam superficies conuexa non est locus: sed superficies concaua quae circumdans locatum simul sit cum superficie conuexa locati: & quae ipsi locato proxima atque contigua tangit ipsum corpus contentum.

Quinti capitis nota. Corpus caeleste totum quod mundo sensibili supereminet. Est etiam ignis.

Solutio ratio nis probantis locum esse materiam.

Solutio ratio nis probantis locum esse formam.

Solutio ratio nis probantis locum esse spacium.

Diffinitionis loci intelligencia.

Vinum cap. continet tres conclusiones, sex rationum locum non esse contendendum solutiones. Prima conclusio. Terra/ aqua/ aer/ ignis in loco sunt: corpus autem caeleste non amplius in loco est. Nam omne corpus/ extra quod alterum corpus est ipsum continens/ in loco est/ extra quod vero nihil est: in loco non est. At extra terram/ aquam/ aerem/ & ignem alterum corpus est/ eorum quodlibet continens: extra vero corpus caeleste nihil est. Est igitur terra/ aqua/ aer/ ignis/ in loco: corpus vero caeleste non amplius in loco est. Vnde globi sphaerae caelestis circa globum vltimum circulo torquentur: & semper secundum se totas in eodem loco permanent/ secundum vero suas partes locum egrediuntur & mutant: quemadmodum si partem aquae in totam aquam rotari intelligas. Ea vero quae non circulo aguntur sed deferuntur: secundum se & suas partes totum mutant locum, ut leuia & rara si deorsum sunt: sursum feruntur non prohibita, & grauius & densa deorsum.

Secunda conclusio. Vniuersum secundum se totum in loco non est: sed secundum varias eius partes in loco varie existit. Nam extra vniuersum nihil est, extra enim omne & totum quid esse possit: vniuersum autem omne & totum est, vniuersum igitur secundum se totum in loco non est. Quod vero varie secundum eius varias partes in loco existat: hoc ideo est: quia quaedam eius partes actu in loco sunt: ut quae seiuueta & separata a circumdantibus tanguntur: quaedam potentia: ut quae toti continua a continente circumdantur: quae tangi nequeunt/ separata vero possunt: quaedam per se: ut quae actu in loco existunt/ auturum/ & diminutum, quaedam vero per accidens/ ut accidentia anima: caeleste corpus: quod ab eius parte & inferioribus globis (qui circulo torquentur) in loco esse denominantur. Varie igitur vniuersum secundum varias eius partes: actu/ potentia/ per se/ per accidens/ in loco existit. Tertia conclusio. Caeleste corpus (quod extra alia corpora sit ea continens) non tamen secundum se totum eorum locus esse potest. Nam locus corporis continentis extremum est immobile: erit igitur non totum caeleste corpus: sed extremum eius/ corpus contentum circūquaque tangens/ locus. Est enim terra, in extremo circumdantis aquae: ut in loco sita/

19

20

21

Aqua in extremo aeris/ Aer in extremo etheris/ Ether vero in extremo tangente & confitiguo coelestis corporis. Corpus autem coeleste non amplius in loco est. Sex rationum locum non esse contententium solutiones. **¶** Prima solutio. Locus non est corpus / neque et tres competunt dimensiones. Est enim (ut dictum est) terminus / planum / & superficies quaedam. Unde fit ut non constitiatur idcirco quia locus est: duo corpora simul esse: neque ut spacium & dimensionem longitudinis / latitudinis / & profunditatis capacem concedere cogamur. **¶** Secunda. Puncto / lineae / & superficiei per se non est locus ut dictum est: sicut neque alio sum accidentium. Neque eadem (ut corporum a loco circumquaque contentorum) militat ratio. **¶** Tertia. Locus est elementorum & corporum. Non quidem quia ex ipsis essentia constat, neque corpus fit: sed quia elementorum corporeorum extremum quoddam & terminus sit. Unde rationabiliter corpora naturalia in se inuicem natura sita sunt, ut terra in aqua / aqua in aere / & aer in ethere: quae ad inuicem cognata sunt corpora ut in se inuicem conferuntur, & se tangunt mediante loco & suis extremis: ut ad inuicem agant & patiantur. Est enim aqua ut potentia: aer ut forma & actus / & aqua potentia aer, sed hoc alias diligentius exequemur. **¶** Quarta. Locus locati efficiens est ut conseruans & ut finis. Illius enim gratia mouetur cum extra fuerit: atque locus locatum conseruat. **¶** Quinta. Locus non est in aliquo ut in loco: sed ut numerus in finito & terminus in eo cuius est terminus. Non enim omne quod est / in loco est: sed corpus sensibile. **¶** Sexta. Non omne corpus dicimus in loco esse. Nam coeleste corpus aut eius vltimum globum in loco esse negamus: quous omne sensibile corpus in loco esse concedamus. Neque aucto corpore locum augeri oportet. Est enim terminus / cui per se augeri non conuenit. Continens tamen corpus aucto aut diminuto corpore aliquando densatur / aut rarefit. Hec itaque de loco an sit & quid sit / abundanter dicta sufficiant.

Quid mundo sensibilis.

Quid corpus coeleste.

Quid vniuersum.

Quomodo celi sit in loco.

Quae sunt actus in loco.

Quae potentia.

Quae sunt per se in loco.

Quae per accidens.

Prima ratio nis locum non esse probantis solutio.

Secunda.

Tertia.

Quis est elementorum situs & ordo.

¶ Notarum quinti capitis declaratio. **¶** Mundus sensibilis est totum concauo celi lune contentum & ex rebus naturalibus aggregatum. **¶** Corpus vero coeleste est totum ex coelestibus sphaeris aggregatum / mundo sensibili supereminens: terminaturque supremi celi conuexo & celi lune concauo. **¶** Vniuersum autem est totum ex mundo sensibili & corpore coelesti aggregatum. **¶** Vinti capitis prima conclusio. **¶** Elementa scilicet terra / aqua / aer / ignis / sunt in loco: corpus autem coeleste non est in loco. **¶** Primum patet, quia omne corpus extra quod aliud corpus est / ipsum continens: est in loco. At extra terram est aqua ipsa continens / extra aerem / extra ignem / extra ignem / extra lunam / extra ceteras: igitur terra / aqua / aer / ignis / sunt in loco. **¶** Secundum patet, quia omne corpus extra quod non est aliud corpus / ipsum continens non est in loco. At extra corpus coeleste non est aliud corpus / ipsum continens: igitur corpus coeleste non est in loco. **¶** Unde celi omnes praeter supremum secundum se totos semper eodem in loco sunt scilicet superioris celi concauo: secundum partes tamen suas locum variant. Nam celi contenti partes successiuae respondent diuersis partibus celi continentis. Quomadiadum si minor aquae pars ut gutta intra totam aquam moueri concipiatur: illa gutta & si tota in eodem loco sit: partes tamen eius locum mutant. Corpora autem quae non circulariter sed recto motu mouentur: secundum se tota & suas partes locum mutant / si modo cum corpore locante (ut vinum cum vase) non moueantur. **¶** Ut corpora leuia modo tollatur impedimentum feruntur sursum: & graua (quae eadem sunt densa / sicut leuia: rara) deorsum. **¶** Secunda conclusio. Vniuersum secundum se totum non est in loco: sed secundum diuersas eius partes diuerso modo est in loco. **¶** Primum patet. Nam extra vniuersum non est aliud corpus ipsum continens. Extra totum enim & perfectum / quodque omnia complectatur corpora (cuiusmodi est vniuersum) nullum aliud corpus esse potest: igitur vniuersum non est in loco. **¶** Secundum patet. Quia quaedam partes vniuersi actu in loco sunt: ut tota substantiae quae non sunt alterius partes: & quae secundum se totas circundantur a proximis corporibus. Quaedam vero potentia sunt in loco: quae cum alterius partes sunt / a circundante corpore vndique, tangi nequeunt / separata autem tangi possunt: ut manus in brachio / & pars lapidis in lapide. Quaedam per se sunt in loco: quae secundum suum conuexum vndique a circundante corpore tanguntur. Ut corpora naturalia quae augentur & diminuantur. Quaedam vero per accidens sunt in loco: quae ob id solum quod in corpore locato sunt / in loco esse dicuntur: ut accidentia / formae substantiales / & totum coeleste corpus in loco esse dicitur: gratia partium eius / inferiorum scilicet caelorum quae sunt in loco: igitur secundum varias eius partes vniuersum varie in loco existit. **¶** Tertia conclusio. Coeleste corpus & si sensibilia corpora in se contineat: tamen secundum se totum eorum locus esse non potest: sed solum secundum eius concauum. **¶** Patet. Quia locus est extremum corporis continentis immobile. Sed totum coeleste corpus non est extremum corporis continentis immobile: sed est totum continens: ergo totum coeleste corpus non est locus: sed eius concauum corpora contenta circundans / locus est. Et eadem ratione probatur nullum corpus continens esse locum: sed solum corporis continentis extremum. **¶** Siquidem terra (si ponatur elementa secundum naturalem situm esse disposita) est in concauo aquae / aqua in concauo aeris / aer in concauo ignis / & ignis in concauo corporis coelestis: quod amplius in loco non est / ut probauit prima conclusio. **¶** Sex rationum locum non esse probantium solutiones. **¶** Prima solutio. Locus est superficies duas habens dimensiones scilicet longitudinem & latitudinem. Quare si locus & locatum simul sunt / non sequitur duo corpora simul esse: cum locus non sit corpus. **¶** Secunda solutio. Puncto / lineae / & superficiei / corpore. quae quantitati non est assignandus per se locus: quia accidentia sunt / quibus non conuenit per se esse in loco. Neque eadem est ratio de illis & de substantijs corporeis. Nam substantiae per se a loco circundante continentur secundum suum conuexum / non autem magnitudines. **¶** Tertia solutio. Locus est ipsorum elementorum: ut ignis / aeris / aquae & terrae. Est etiam locus substantiarum corporearum / non quidem tanquam partium / sed tanquam contentorum: & quia eorum terminus sit / aut intrinsecus ut locantium: aut extrinsecus ut locatorum. Unde elementa sic in se inuicem sita sunt: ut quodlibet sit in altero sibi conuenientiori in qualitatibus. Et vnum quodque elementum cum proximo inuenitur magis conuenire quam ceteris / & in pluribus conuenire quam disconuenire: quare potius intra se conseruantur quam corrumpuntur. **¶** Sunt enim ad inuicem cognata corpora quae id est symbola / & aliqua qualitate conuenientia: ut in se inuicem melius conseruentur. Et se tangunt ipsa elementa mediante loco & suis superficiebus extremis: ut ad inuicem agant & patiantur. Nam ad actionem & passionem contactus multum conducit. Elementa autem contenta sunt imperfectiora / & se habent ut materia: continentia autem perfectiora sunt / & ut forma. Quod enim continet / perfectius est: contene

tentum vero imperfectius. Hinc aqua ad aerem ut potentia est / aer autem ad aquam ut forma secundum perfectionis comparationem. Et aqua potentia aer est: quae potest aqua in aerem transmutari. Ita de terra ad aquam / & de aere ad ignem dicendum est. Verum id alio loco diffusius est discurrendum. **¶** Quarta solutio. Locus naturalis est efficiens conseruans locati atque finis: nam gratia loci naturalis locatum cum extra ipsum fuerit mouetur ad illum: & locus naturalis conseruat corpus locatum. Locum autem vior lentus est efficiens corrumpens locatum. **¶** Quinta rationis solutio. Locus non est in aliquo sicut locatum in loco: sed ut numerus atque mensura finiens / extremumque claudens infinito atque terminato: scilicet corpore locante / quod a loco finitur atque clauditur: & sicut terminus magnitudinis in eo cuius est terminus: ut pote corpore locante. Neque verum est Zenonis dictum: omne quod est / in loco esse: sed id duntaxat de corpore naturali veritatem habet. **¶** Sexta solutio. Non omne corpus in loco esse concedendum est: ut superiorius dicta ostendunt. Nam totum coeleste corpus / supremamque eius sphaeram in loco esse negandum est: quous omne corpus naturale & ex materia: formaeque physica constans: in loco esse concedatur. Neque cum augetur corpus: oportet locum augeri. Nam locus est terminus corporis atque superficies: cui per se augmentatio non conuenit sed solum corporeae quantitati. At tamen cum corpus locatum augetur aut diminuitur: corpus ipsum continens aliquando densatur ut in augmentatione / & aliquando rarefit ut in diminutione. Et per huiusmodi rarefactionem aut condensationem corporis continentis: ipse locus aut maior fit aut minor.

23

24

25

26

27

28

29

¶ Sextum cap. continet duas conclusiones: & quatuor rationes vacuum esse contententes. **¶** Prima conclusio. Consequens de vactro (ut de loco) Physica determinatio est. **¶** Nam locus & vacuum apud antiquos eandem habuerunt fidem atque incredulitatem. Putauerunt enim idem subiecto: spacium / locum / & vacuum esse: ratione vero differre & plura esse. Nam spacium cum est corpore plenum / vocant locum: cum vero corpore vacat / appellant vacuum. Idcirco Physica conseruatio (ut de loco) erit videre an sit / quomodo / & quid sit vacuum. **¶** Secunda conclusio. Peccat Anaxagoras volens vacuum non esse ostendere. **¶** Argumentabatur enim sic: vtres inflati fortiter resistunt: quos vulgus putat inanes & vacuos. Est igitur aer aliquid (quae vacua videntur) replens: non est igitur vacuum. **¶** Item clepsydrae obstruato superiore ore per inferiora foramina aquam non admittunt, & hoc est quia aer aliquid est intus resistens: quous ingressum habeat / aqua subire nequit, igitur vacuum nihil est. **¶** His enim rationibus bene contendit aerem esse aliquid: sed ad datum problema non arguit. Nam ostendere habet non esse spacium acutum a corporibus separatam: aut non esse omnibus (ut vult Democritus & Leucippus) insertum: aut supra caelum ipsum & terram ambiens ut vult Cictiensis Zeno. **¶** Quatuor rationes vacuum esse contententes. **¶** Prima. Motus localis est: est igitur vacuum. Nam si res per vacuum non moueatur: per plenum moueatur necesse est, corpus igitur locatum per corpus mouebitur: & duo corpora simul erunt / quod est impossibile. Nam si duo: & plura duobus simul erunt, & in paruo corpore simul erit & maximum. Nam plura parua vnum magnum constituunt, & in eodem simul plura equalia & inaequalia. **¶** Hac ratione victus Melissus quod nihil nisi in vacuo moueri queat: nolens concedere vacuum / nihil posse moueri dixit. Et con similem formant de augmentatione rationem: quia oportet alimentum recipi / aut in pleno aut in vacuo. **¶** Secunda. Dolia tantum vni recipiunt vino in vtribus recepto: quous sine vtribus reciperent. Est igitur in vino vacuum / vbi se huiusmodi vtres recipiant. **¶** Tertia. Vas cineribus plenum tantum dem aquae recipit: quous idem vacuum. Est igitur vacuum in quo aqua excipitur. **¶** Quarta. Sine vacuo corpora se inuicem disiecta & discontinuata esse non possunt. Aiunt enim Pythagorici discretiois omnium rerum causam: esse vacuum / & a caelo in omnia inspirari: & primum numeros & numerorum vnitates disiangere & discriminari. Est igitur vacuum. **¶** Haec sunt rationes vacuum esse contententes. Postea quid nomine vacui intelligendum est: perquirendum.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Notarum sexti capitis declaratio.

Antiquorum de vactro sententia.

Prima ratio Anaxagorae.

Secunda.

Rationum vacuum esse probantium.

Prima.

10. 30. secundam se totum manens. Et cum inferitur / corpus locatum moveri debere per corpus. Si intelligatur moveri per corpus cedens: ut lapis per aerem / et per aquam piscis. Et id verum est. Aut per corpus non cedens: et id negandum est. Nam tunc sequeretur Penetrationem illatam inconvenerit scilicet duo corpora simul esse. Quod si admittatur: eadem ratione et tria simul erunt / et quatuor / et quot dimensionum libet sumptis. Quare in parvo corpore simul erit et maximum corpus: ut in grano milij maximum mons. Na plura corpora simul esse non posse. mal sumpta vnum magnum corpus constituunt. Et in eodem corpore simul esse: et partes aequales et inaequales: ut partes aequales grano milij et maiores eo in quo et tota domus poneretur esse. Et hac ratione Melissus coactus concedere quod nihil posset moveri nisi in vacuo: quia non concedere vacuum esse dixit nihil posse moveri. Consimilem formant antiqui de augmentatione obiecti. Et non: quia si incrementum recipitur in pleno: duo corpora se penetrabunt quod est impossibile / igitur ipsum recipitur in vacuo: tantum vni recipit dolium cum vtribus quantum sine vtribus reciperet. Est igitur in vino vacuum in quo vires recipiuntur. Et huius ex sequenti capite plana erit solutio. Tertia. Vas cineribus plenum tantumdem aquae recipit quantum sine illis reciperet: igitur in cineribus est vacuum in quo suscipiatur aqua. Et haec quoque sequenti capite diluatur. Quarta. Sine vacuo corpora a se invicem disjuncta et discontinuata esse non possunt. Nam Pythagorici dicunt vacuum esse causam discretiōis omnium rerum: et ipsum a caelo in omnia corpora diffundi. Dicunt praeterea quod vacuum ab invicem distinguit et discriminatque numeros: et numerorum unitates: quare videtur vacuum aliquid esse. Et haec dissolvitur negando corpora sine vacuo disjungi non posse. Nam corpora ab invicem seuncta sunt per suam magnitudinem / et plenitudinem oppositam vacuo. Neque pythagoricorum dicta veritati consentanea sunt. Non enim numerum per vacuum: sed per suas unitates / et unitates seipsis discernuntur. Est enim unitas / ut diffinitur Iordanus / rei per se discretio. Septimi cap. nota. Primum corpus non repletum corpore / natum repleti.

26. Eptimum cap. continet tres conclusiones, duas rationes ad secundam, & quatuor rationum vacuum esse contententium solutiones. Prima conclusio. Non recte diffinierunt vacuum dicentes ipsum esse id in quo nihil est. Nam punctum est in quo nihil est: non autem est vacuum. Credebant enim hi omne quod est: esse corpus / & omne corpus alicubi esse. Et hinc fieri vbi non esset corpus / nihil esse: & vacuum esse. Secunda. Neque recte diffinitur: quod sit in quo nullum grave est aut leue. Hanc diffinitionem syllogismo perquirunt hoc pacto. Omne corpus est tangibile: & omne tangibile est grave aut leue: est igitur omne corpus aut leue aut grave. Sed hoc inconuenienter. Primo. Quia punctum esse vacuum consequitur. Nullum enim in eo grave est aut leue. Secundo. Quia si quid corpore colorato aut sonoro grauitatis & leuitatis experite sit repletum: id vacuum non dicantur: haud secus quam si quid corpore coelesti (quod neque grave esse neque leue postea ostendemus) repletum sit: cui tamen assignata diffinitio competeret. Non recte igitur ea diffinitione vacuum diffinitum est. Tertia. Item neque hoc pacto (vacuum esse in quo non est hoc aliquid neque substantia corporea vlla) ipsum recte diffiniunt. Nam ipsi concedentibus haec diffinitio materiam competit: & vacuum dicunt esse materiam. Atqui materia a corporibus separari non potest: vacuum autem petunt a corporibus esse separabile. Fieri igitur nequit ut ex hac diffinitione non incurrat contradictionem. Rectius ergo diffiniuerunt vacuum dicentes. Vacuum esse locum priuatum corpore. Locum enim & vacuum sola ratione se iunxerunt: putantes idem cum corpore exasperet / locum dici debere: cum vero corpore deficeret / idem esse vacuum, sed quod non sit huiusmodi mensuratum spacium rerum loci: iam ostensum est. Et de hoc & quod neque aliis modis ponendum sit vacuum: latius futura est disputatio. Nunc vero rationes vacuum esse contententes diluamus. Primae solutio. Ut sit motus: vacuo non est opus. Ut corpora alterari videmus: quae ut alterentur loco non egent. Et ideo iusta obiurgatione arguitur Melissus: quis quod non esset vacuum nihil posse moveri dicebat. Neque quidem ut sit motus localis: vacuo opus est. Possunt enim corpora sibi mutuo succedere: possunt et circuli locum non mutando in se ipsis moueri: & partes aquae in aqua rotari / & alia humida in suis locis ipsa non egrediantur vertigine torqueri. Non igitur quod sit vacuum: quia sit motus localis: efficere possunt. Quod vero de augmentatione insistant, si augmentationem accipiant pro quolibet magnitudinis incremento / & diminutionem pro quolibet diminutione: rarefactionem & densationem sub se continent. Quorum rarefactio nullo subeunte corpore fieri potest sed alteratione: ut cum ex aqua fiat aer, & densatio pro subtilium corporum egressum: ut cum quippiam comprimitur a quo aer aut aqua exprimitur. Vnde fit ut vacuo non sit opus tali augmentationi aut diminutioni: ne corpora se penetrant atque plura simul sedeant. Si vero augmentationem viuensium (quae fit alimento suscepto) intelligant: neque id quidem oportet. Si enim corpora se penetrarent / & alimenti dimensiones & residui corporis simul essent: nequaquam maius redderetur corpus: neque si in vacuo reciperentur, sed de hoc alius determinandi locus. Secundae & tertiae. Quae arguit de doliis & cineribus: haec rationes se impediunt: & se falsas prodentes in auctores retorquentur. Si enim doliis contentis vtribus & vas plenum cineribus minus vacui habet quam si vtribus & cineres non contineant (hoc enim per se manifestum est) & tantumdem aut vini aut aquae recipiant / ac si vtribus non haberent aut cineres: recta ratione effectum est & vinum & vtribus / aqua & cineres: se penetrant / & plura corpora simul existant, quod tantopere mouentur defendere esse non posse. Quarta. Negamus corpora intersite vacuo esse discreta. Neque Pythagoricorum testimonium recipimus. Nota. Septimi capitis declaratio.

26. Primum corpus dicitur: quod non est repletum corpore / natum tamen est repleti: sicut priuatum lumine est quod non est per se ipsum lumine: natum tamen per fundi. Circuli coelestes / orbis / sphaerae / globi coelestes: sunt ipsi coeli.

27. Septimi capitis prima conclusio. Antiqui non recte diffinierunt vacuum quod est in quo nihil est. Nam illa diffinitio excedit diffinitum: conuenitque puncto quod non est vacuum: cum ipsum non sit natum continere corpus. Non recte etiam crederunt antiqui omne quod est esse corpus: cum materia / forma / accidentia: corpora / substantiaeque corporeae non sint. Neque recte dixerunt omne corpus alicubi esse: cum supremum caelum non sit in loco. Denique perperam putauerunt vbi non esset corpus: esse vacuum. Nam supra supremum caelum / corpus non est: illic tamen non est vacuum / cum non sit ibidem natum esse corpus. Secunda conclusio. Neque recte diffinitur vacuum id esse in quo non est corpus grave aut leue. Quam quidem diffinitionem huiusmodi syllogismo inuestigant. Omne corpus est tangibile: & omne tangibile est grave aut leue: igitur omne corpus est grave aut leue, quare ex opposito: vbi neque grave est neque leue / non est corpus / et per consequens illic est vacuum. Bisaria quidem corpus dicitur tangibile. Primo per tangibile proprium ut caliditatem aut frigiditatem. De quo si maior dati syllogismi intelligatur: ipsa est falsa. Nam caelum corpus est / et tamen hoc modo non est tangibile: minor autem eo in sensu est vera. Secundo dicitur corpus tangibile per commune sensibile ut magnitudinem. Et hoc modo maior vera est / & minor falsa. Nam caelum hoc modo tangibile est / et tamen neque grave est neque leue. Quapropter conclusio falsa ex altera praemissarum falsa sequitur: aut committitur equivocatio. Sed neque haec diffinitio secundo loco data sufficiens est. Primo. Nam ipsa transcendit diffinitum: cum conueniat priuato in quo neque grave est neque leue: et tamen punctum non est vacuum. Praeterea conuenit concauo omnium caelorum praeter concauum caeli lunae. Na in concauo caeli Mercurij et veneris non est grave neque leue: saltem ut proximè contentum. Secundo. Ponatur concauum dolij esse plenum vino colorato / aut aere sonoro: et ab hoc intelligatur separata leuitas / ab illo vero grauitas. Tunc concauum dolij est in quo neque est grave neque leue: et tamen non est vacuum: immo plenum corpore locato, quemadmodum concauum caeli mercurij continens caelum lunae licet non contineat corpus grave aut leue: tamen idcirco non est vacuum: cum grauitas et leuitas nihil faciant ad hoc quod aliquid sit in loco: quare neque illorum absentia impedit aliquid esse in loco. Non est igitur praedicta diffinitio recte data. Tertia conclusio. Neque recte antiqui diffinierunt vacuum dicentes ipsum esse id in quo non est hoc aliquid neque substantia corporea. Nam ipsorum confessio ne haec diffinitio conuenit materiae: in qua non est hoc aliquid neque substantia corporea: sed solum accidens aut forma substantialis: quae non est aliquid neque corporea substantia / sed simplex et incompleta substantia. Ergo materia est vacuum: ut ipsi concedunt. At omne vacuum (sicut et locus) est a corporibus separabile: quod loco petitionis habent. Materia autem non est separabilis a corporibus / ipsi permanentibus: igitur materia non est vacuum. Est igitur materia vacuum: et non est materia vacuum: quod est impossibile. Rectius ergo sic vacuum diffiniendum est. Vacuum est locus priuatus corpore. Ipsorum enim sententia vacuum et locus sola ratione differunt: sicut tenebrorum et luminorum. Quatuor rationum vacuum esse probantium solutiones. Primae solutio. Ut fiat transmutatio: non oportet ponere vacuum. Nam generatio / corruptio / alteratio: loci praesens non sunt. Non enim ut quicquid generetur / corrumpatur / aut alteretur: locis quicquid efficit. Quod circa recte reprehenditur Melissus: qui ob id quod vacuum esse non possit: nihil posse moveri posuit. Neque ad motum localem rectum requiritur vacuum. Nam altera corporum in eandem locum successio: et vacuum excludit et penetrationem dimensionum. Neque etiam ad motum circularem. Nam quae circulariter aguntur / inueniunt semper in eodem loco secundum se tota et circumgirantur vnum in alio: quemadmodum partes aquae in aqua rotantur. Neque ad augmentationem communiter acceptam pro quolibet quantitatis incremento suae viuensium suae inanimatorum requiritur vacuum. Nam rarefactio improprie dicta (quae sub augmentatione hoc modo sumpta comprehendatur) sit aliquo corpore subsistenti, ut aere ingrediente concauitatem spongiae. Propria autem rarefactio quae est maioris quantitatis in eadem materia acquisitio: est nullo ingrediente corpore sed maioris quantitatis additione. Sic condensatio impropria sit per egressum alicuius corporis ut a aeris ex spongia. Propria vero per minoris quantitatis in eadem materia acquisitionem: ut cum ex aere fit aqua. Et vtraque condensatio continetur sub diminutione communiter accepta pro quolibet magnitudinis decremento suae viuensium suae inanimatorum. Si vero augmentatio capiatur proprie ut solis viuensibus conuenit: ad eam non requiritur vacuum, quia alimentum receptaculum sunt plena corpore aere cedente ipsi alimento aduenient. Neque oportet ad huiusmodi augmentationem ponere penetrationem dimensionum: quia si dimensiones alimenti penetrarent dimensiones corporis alimentum suscipientis: nunquam corpus quod nutritur redderetur maius: perinde atque si duo pedalia se penetrarent non plus extensionis quam vnum pedale haberent. Secundae rationis solutio. Illa retorquetur in aduersarios quoniam ex eorum assumpto inferitur oppositum eius quod volunt efficere. Doliis enim contentis vtribus minus habent vacui quam sine vtribus: cum vtribus aliquid repleant. Et ipsa cum vtribus tantum vni recipiunt quantum sine vtribus ut concedunt: ergo vinum et vtribus penetrant. Cuius oppositum ut efficiant / ponunt vacuum. Tertiae solutio. Et haec similiter in aduersarios retorquetur. Nam vas plenum cineribus minus vacui habet quam cineribus: cum cineres aliquid repleant vas. Et ipsorum confessio: vas plenum cineribus tantumdem aquae recipit / sicut sine cineribus: igitur aqua cineribus dimensiones se penetrat: quae scylla euitare volentes in caribidum vacui incedunt. Quarta solutio. Negandum est corpora vacui intersite et mediatio ab invicem esse discreta et se mota. Neque ea in re Pythagoricorum probata est et recipienda sententia. Nota. Septimi cap. nota. Podus / grauitas. Equae velocitas et aequae tarda sunt: quae eodem tempore idem aut equalia percurretur spacia. Id vero velocius: quod eodem tempore (modo cetera paria sunt) maius percurretur spacium. Id tardius: quod equali tempore pertransit minus.

28. Primum cap. continet vnam conclusionem: & octo rationes ad eam. Conclusio. Non est vacuum priuatum / quoddam corpore. Primo. Quia qui tale vacuum introduxerunt: id (ut causa motuum esset) fecerunt: & potissimum motus localis. Hoc autem non oportet. Nam omnes res naturales determinatas suorum motuum causas spectatas habent: ut corpora simplicia / suorum motuum suorum & deorsum causas habent suas formas: Non igitur introducendum est huiusmodi vacuum priuatum: ut motum assignemus causas. Secundo. Si in huiusmodi vacuo corpus statuas: curvata esse non potest ut sursum feratur neque ut deorsum: differentiam enim nullam habet aut naturae diversitatem.

Ratiōis anti-
quorum solu-
tio.

Secundae dif-
finitionis vas-
culi ab aliquis
data impro-
tatio.

Tertiae dif-
finitionis im-
probatio.

Rectae vacui
diffinitio.
Solutio pri-
mae rationis
probantis esse
vacuum.

Quid rarefactio.
Quid condensatio.

Secundae solu-
tio.

Tertiae solu-
tio.

Quarta solu-
tio.

Ain c vacuo triplo velocius mouetur q̄ b in d pleno / & g tempus motus a triplo minus q̄ f tempus b quemadmodum vnum motum ad tria minuta. Intellego præterea c spacium plenum triplo subtilius & triplo minus resiliens q̄ spacium d plenum: per quod mouetur mobile b. Et sic argumentor. Quæ proportio spacij ad spacium eadem motus ad motum: & temporis ad tempus. Per hypothesim autem spacium e est triplo rariius & minus resiliens q̄ spacium d ergo b per e triplo velocius mouetur q̄ per d / & tempus motus b per e scilicet g est triplo minus q̄ f tempus motus b per d. Tunc sic. Motus a in c vacuo est triplo velocior q̄ motus b in d: vt probatum est. Et motus b in e pleno etiam est triplo velocior q̄ motus b in d vt ostensum est. Igitur motus a in c / & b in e sunt æquales inter se & æque veloces. Quæcumq; enim ad idem eandem seruant proportionem / illa inter se sunt equalia, ergo equalia mobilia a & b mouentur æqualiter & æque velociter in eodem tempore g per equalia spaciosa per c vacuum / & b per e plenum quod est impossibile. Vtraque proportio motus ad motum eadem spacij ad spacium. At motus a in c ad motum b in d tripla est proportio ergo & c vacui ad d plenum tripla est proportio. Similiter motus b in e ad motum b in d tripla est proportio / igitur e pleni ad d pleni tripla est proportio: quare c vacui ad d plenum & e pleni ad d plenum eadem est proportio / scilicet vtriusq; tripla. At quæcumq; ad idem eandem seruant proportionem / inter se sunt equalia: igitur c vacuum & e plenum inter se æquantur secundum resiliens: quod perinde est atq; si dixeris punctum linee æquari & manifestum impossibile. Quare & id ex quo sequitur: scilicet vacui ad plenum esse proportionem / & aliquid moueri in vacuo in tempore. Si igitur aliquid moueretur in vacuo: moueretur in momento & instanti, quod cum iterum sit impossibile: consequens est nihil in vacuo posse moueri. Manifestum est itaq; propter motum localem non posse ponendum vacuum sicut antiqui posuerunt: quin potius localem motum vacuo impediri.

Noni capitis nota. Dimensiones se penetraret si eundem sitū in se inuicem haberet: quicquid occupat vna / occuparet & reliqua. **Cubus est corpus æquale** longitudo latitudinis & profunditatis retinens: qualia sunt q̄ reserariū figura habet. **Cyathus** / exiguum vas potiorū. **Dimensio** / dimensio. **Onum** cap. continet duas conclusiones, tres rationes ad primam, tres ad secundam, & Xuthi rationis solutionem. **Prima conclusio.** Vacuum vt separatū spacium & dimensio minime est. **Primo** enim non esse huiusmodi separatū spacium diximus, & idcirco recte dictū vacuū: q̄ rei (pro qua capi possit) nomen vacuum sit & inane. Id tamen adhuc his nō sufficit ostendere rationibus. **Prima.** Dimensiones se penetrare nequeunt: vt corpus / corpus alterum, vt si ponas cubum in aqua: tantumdem aquæ cedere cubo / liquido perspicimus, & ita si ipsum in aere locas: quibus hoc vix adeo sensui manifestum non sit. Et hoc est ne dimensiones & corpora se penetrant. Igitur & eisdem cubo in separato vacuo sito / tantumdem dimensionis vacui cedere oportet, alioquin dimensiones & corpora se penetrant. Quod si duæ dimensiones & duo corpora se penetrant: cur se non penetrant tria / quattuor / imo & omnia: par / eademq; militat ratio. quæ sunt impossibilia. **Si forte dicas** corpus penetrare posse vacuum / quia nihil sit tale vacuum: hoc nos ipsi volumus: & nomen vacuum & natura & re subiecta vacuum & inane bene reputamus. Quod si dixeris corpora posse penetrare vacuum / quia neq; graue neq; leue vacuum est, subterfugium est. Nam quibus intelligas ligneum cubum caliditate / frigiditate / grauitate / leuitate / & ceteris accidentibus (remanente dimensione) spoliatum: tantumdem aquæ occupabit atq; cum ceteris accidentibus: & tantumdem aquæ ei cessurum est. Occupat enim locū / non quidem quia calidum / frigidum / graue / aut leue: sed quia tantū (qui relictus ponitur) dimensum. Sed quo differt tum cubus & cubi dimensio: a tanto spacio quod confingunt. **Secunda.** Si esset huiusmodi spacium / & in se recepta conseruaret: non opus esset altero exterius circumdante: quod tamen omnibus naturæ entibus comploratum est esse. Quod si non saluet quid eo naturæ opus est: Non enim vt locus sit. Nam alium natura rebus prouidit locum, neq; vt saluet / neq; ob aliud quicq; esse videtur. Non est igitur tale vacuum vt separatū spacium in rebus locandū. **Tertia.** Tactu corpora in mundo decernuntur, vt aer / vt aqua, sed vacuum nusq; apparet / neq; in aere / neq; in aqua: etiam si pisces ferre essent / ne sentirent quilibet. Exultat igitur huiusmodi vacuum a natura explosum: & quod nusq; cōparere audeat. **Tertia conclusio.** Itē neq; vacuum corporibus immersum ponendum est. **Existimauerunt** enim aliqui propter rarū & densum (quæ ex corporis compressione & compressi iterata ampliatione percipiuntur) oportere esse quendam minutula vacua: quæ & vacuum corporibus immerfū dicebant, quod nisi esset (vt Xuthus dicebat) oportet totum mundum turbari & fluctuare aliquo rarefacto: aut semper ex æquali vt aeris cyathus / æquale vt tantumdem aquæ generari: aut nunq; quicq; aut rarefieri aut condensari. Sed q̄ non oporteat huiusmodi vacuum esse: his paucis ostendimus. Nam ipsum primo spacium esse separatū / rationes eedem (quæ superius factæ sunt) vetant. Neq; erit vacuum non separatū. **Primo.** Quia huiusmodi vacuum ponunt vt causa motus sit: causa autem motus esse non possit nisi sursum. Est enim (vt aiunt) raritatis & leuitatis causa: quæ solum sursum ferunt: vt ignem oxyssime ferri sursum (q̄ rarissimus & leuissimus sit) credunt. At vero vt saluent huiusmodi motum: non oportet ponere ipsum. Nam dicant cur graue mouetur deorsum: si dicant natura: & id de leuibis dici poterit non ponendo vacuum. **Secundo.** Quia tale vacuum moueret corpora quibus esset immersum, vt tres corpore clausi corpus ipsum fundo aquæ platum / sursum euehit, moueretur igitur vacuum: & vacuo altero reciperetur. Sed quo ferri potest: & quomodo in loco recipi potest. **Tertio.** Si ponunt ipsum per se moueri: oporteret eius motum esse velocissimum / imo nulli motui velocitate comparabilem, quod esse nequit. Sed esto dicas ipsum non per se moueri: de corporibus quæ ab ipso moueri dicunt / idem accidere contingit. Nam aut ipsorum plenum (cum moueatur) in pleno recipitur, hoc autem

hoc autem esse nequit, vt ipsi concedunt. Nam corpora se penetrarent. Recipitur igitur semper in vacuo, quod nullam ei præbet mouendi resistentiam. Et nihil refert an eorum vacuum in pleno, vacuove recipiatur, quia nihil ei resistere potest. Perinde igitur erit, ac si corpora ponas in vacuo moueri. At vero ostensum est corpus in vacuo non posse moueri, aut moueri in non tempore. Nō est igitur huiusmodi vacuū vllum corporibus immersum, in natura ponendum. **Xuthi rationis solutio.** Soluenda est igitur eorū ratio, qua vincuntur astruere vacuum corporibus immersum, & qua quidē volunt si non sit vacuum, neque esse raritatem aut densitatem, aut oportere cœlum turbari & fluctuare vno corpore rarefacto aut condensato, aut semper ex æquali æquale generari, vt ex equali aqua æqualem aerem: & ex equali aere semper aquam æqualem: quorum opposita manifesta conspiciuntur, vt ex aqua plus aeris fieri. **Dicimus** non esse tale vacuum: & tamen raritatem & densitatem esse, neq; idcirco cœlum turbari & fluctuare oportere, neq; semper ex tanto & equali tantum & æquale generari. Nam contrariorum calidi & frigidi & aliorū eadem est materia: quæ quidem quod prius est potentia, postea fit actu. Neq; alia est frigidi & calidi materia re ipsa: sed vna numero, ratione vero duo. Similiter eadem est materia rari & densi, magni & parui vt cum ex aere fit aqua, nec aliud quicquam essentia ipsa accipit materia: sed fit actu quod erat potentia, ex magna dimensione paruum accipiens. Aliquando e contra ex parua in amplitudinem surgēs, vt cum ex aqua fiat aer, aut cum maioris molis aer in minorem recidit: aut ex minori in ampliore iterum exurgit. Est enim materia ad vtrumq; in potentia, sicut ex calido fit frigidum, & ex frigido fit calidum: & aliquid deo ex magis calido minus calidum, & ex minus calido iterum magis calidum: quia ad omnia ista sit in potentia, quæ successiue fiat actu quod prius erat potentia. Similiter si intelligas circuli circumferentiā quæ cōtinue in orbem arctior fiat, centrum versus decumbens, eadem sunt partes de vtriusq; & quæ intra illum ambitum continentur. Ita eadem continue materia sub amplo & paruo. Item sicut scintillæ non est accipere magnitudinem sine caliditate & candore, sic neq; est accipere materia partem quæ non extendatur rarefacto corpore: & quæ non densetur & coartetur corpore densato: quia sicut aliis affectionibus eadem materia est: sic & rarefactioni & condensationi, & vtriusq; (quemadmodum ceteris) est potentia. **Ex his** ad id quod ostendunt prompta patet responsio, neq; statuendum esse vacuum vt sit leue. Nam leue & mobile, rarum consequuntur, quod statuimus sine vacuo, & graue & durum consequuntur densum: non tamē semper oportet vt quicquid grauis fuerit, durius sit. Hoc enim in ferro & plumbo cognoscimus discernere, & leuitas sursum est motiua, & grauitas deorsum: mollities vero & durities passiones sunt potius alterationis effectiue, non secundum locum motionis. Nos ergo motum sursum & deorsum & eorum causas saluamus ita dicentes. Introducentes vero vacuum, solum motus sursum & eorum causam (sed apparenter quidem) saluabant. Et hæc de vacuo abundantius dicta sufficiant.

Notarum noni capitis declaratio.

Si duo pedalia eundem in se inuicem haberent situm, vt prima vnius medietas esset cum prima medietate alterius, & secunda cum secunda: sic, quicquid occuparet vnum, idem occuparet reliquum: illa duo pedalia se penetrarent, & tantumdem atque vnum solū occuparent. **Cubus est figura solida** & corpora equalē longitudini latitudinis & profunditatis habens: qualis est talis illorū figura. Vt si aliquod corpus habeat duorū pedū longitudinē: & latitudinē: & totidem etiam pedū profunditatem. **Noni capitis prima conclusio.** Non est vacuum spatium separatū, & dimensio omnia intra se corpora non cedendo recipiens. **Primo.** quia dimensiones natura se penetrare nequeunt: vt si ponatur corpus cubicum in aqua: tantū aquæ ei cedit quātus est cubus. Ita si idē cubus ponatur in aere, tantū aeris ei cedit: quā ob aeris subtilitatem quā nostros fugit oculos, id in aere nō vsque adeo sensu spectū est sicut in aqua. Si igitur idē cubus ponatur in spatio separato, tantūdem dimensionū spatij separati ei cedit: alioquin esset penetratio dimensionū, q̄ natura fieri nō potest. Si enī duo corpora ponantur se penetrare eadē ratione tria, & quattuor, imo & oia se penetrabūt, & tota cœli magnitudo erit in grano milij, q̄ est manifestū inconueniens. **Si forte se dicat corpus magnū posse penetrare ipsū vacuum:** q̄ hmoi vacuum nihil est: id vtro cōcedit, & nomini vacuum nihil in natura rei respondere admittit, idcirco recte inditū est nomen: vt vacuum appellet q̄ nullā in re habet respondētā. **Quæ** si dicat corpus magnū posse penetrare huiusmodi vacuum, q̄ est vacuum aliqd sit, tamē neq; est graue neq; leue, infirma est ratio. Nam q̄ grauitatis & leuitatis expertia sūt, vt corpora cœlestia: æque occupat sicut sensibilia corpora grauitate & leuitate habentia. Et si ligneus cubus remota caliditate, frigiditate, grauitate & leuitate, manēte tamē dimensioe ponatur in aqua: tantū aquæ occupabit sicut pōditus qualitatibus pōditus occupauerat: & ita aquæ (quā prius) ei cedit. Occupat enī corpora locū, nō quia calida sunt aut frigida, graua aut leuia: sed quia magnitudine habet, q̄a seclusis illis qualitibus magnitudine seruatiæ æque atq; prius occupat. Et sicut spatij separatū ponunt nō esse graue neq; leue & tamē dimensū, ita seruata hypothesi ligneus cubus neq; grauis erit neq; leuis & tamē magnus: q̄re oīno sicut est iudiciū de hmoi ligneo cubo & de spatio separato. Sed ligneo cubo grauitate & leuitate carētī cedūt corpora, & ipse corporibus cedūt ergo & spatio hmoi sepato (quis ipsū neq; graue neq; leue intelligit) corpora cedūt, & ipsū corporibus cedūt. Alioquin esset penetratio dimensionū. **Secundo.** si tale spatij separatū in se recepta cōseruaret, nō esset opus extrinseco cōseruati, cū vniuersū in se haberet cōseruatiā intrinsecū. At oībus rebus naturalibus natura datū est corpus exterius circumdāt: vt terra aqua, & aqua aer: pisci bō aqua, & gressilibus acri: gīt nō est op̄ hmoi spatio vt cōseruet. Sicut iteo op̄ esset vt corporū locū existeret: nō esset op̄ loco extrinseco. Natura autē rebus oībus locū prouidit extrinsecū. Nō igitur vt loco sit, eo natura op̄ est: neq; ob aliud officij, vel aliū vsū. Nō ergo ponēdū est tale vacuum. Nihil enī natura ociosū esse potest. **Tertio.** Tactu corpora in mundo discernūt, & ab alijs diuersa percipiūt: aut tactu magnitudinis vt terra aqua, aut q̄litate, vt aer. Tale autē vacuum nequāq; tactu percipit, neq; i aere neq; i aqua: gīt natura esse nō potest. **Secunda conclusio.** Neq; vacuum tercio corporibus immerfū ponēdū est. Putauerunt enī alij inter latera corporum

Quid dimensionum penetratio.

Quid cubus?

Dimensionum penetratio in natura impossibile esse.

Xuthi de vno cno sententia.

Inconuenientia ad que ducit Xuthus.

vacuum esse quoddam vacuum inanita: aut non plenas corporibus & natis repleri, aut plenas quidem, sed intra se corporum partes non cedendo recipientes, quas cum corpora comprimuntur crediderunt repleri compressas partes recipientes: & cum dilatantur corpora, eas putabant vacuas relinqui, & partes prius in ipsis latitantes se explicare, ampliariq; Et nisi esset huiusmodi vacuum immersum, concedendum est (inquit Xuthus) aliquod istorum trium inconuenientium, aut totum celum turbari aliquo corpore rarefacto sine condensato. Nam rarefacto corpore maior acquiritur moles, que nisi recipiatur in vacuo immerfis, pellit proximum corpus suo loco, cum non possit fieri dimensionum penetratio: & eadem ratione corpus pulsum pellet alterum ut locum quo contineatur obtineat: & ita consequenter ignis pellet celum, eo getq; ipsum retrocedere. Similiter aliquo corpore condensato minorem corporis moles, locusq; dimittitur: qui nisi occupetur a proximi corporis partibus, se extra vacuum immersum ampliantibus, oportebit proximum corpus propius accedere, ut tangat corpus condensatum. Alioquin inter prima duo corpora in acceptum relinqueretur vacuum: quod natura est impossibile. Eadem ratione alia corpora oportebit accedere propius ad inferiora: ut ignem ad aerem, & celum ad ignem ad prohibendum vacui interhiationem. Aut (inquit Xuthus) oportet ex equali ut vitro aque generari equale, ut vitrum aeris: quo eundem locum occupet genitum corpus quem corruptum. Aut oportebit minus quam quicquam rarefieri aut condensari. Que tria cum maxima sint inconuenientia & natura impossibilia, ex eorum interemptione concludit Xuthus debere esse vacuum corporibus immersum. Sed quod non possit esse vacuum immersum tanquam spacium separatum: superiores rationes probant. Quod vero non possit esse insertum vacuum priuatione, sequentes ostendunt rationes.

Vacuum corporibus immersum esse non posse.

Prima. Quia tale vacuum ponitur esse leuitatis causam, leuitas autem est sursum motiuat ergo ponitur vacuum ut sit causa motus sursum. Id autem inconuenienter. Nam ut se habent grauius ad motum deorsum, ita leuia ad motum sursum. At grauius natura feruntur deorsum & non a vacuo: ergo & leuia natura feruntur sursum & non a vacuo. Secundo. Sicut vitres aere pleni clausi in aliquo corpore ut vase: ipsum corpus fundo aque immersum sursum mouent: ita & vacuum sursum moueret corpora quibus esset immersum. Quare sicut vitres sursum mouerentur cum corpore cui includerentur: ita & vacuum sursum moueretur cum corporibus, & in altero vacuo reciperetur. At vacuum ad nullum locum potest moueri, neq; in loco recipi: igitur non est ponendum huiusmodi vacuum. Tertio. Si dicunt vacuum per se moueri, cum motus ille sit sine resistentia spacii, oporteret motum huiusmodi esse infinite velocem: imo nulli alteri motui velocitate comparabilem: cum alter quicumq; motus sit cum resistentia, & infinite velocitatis ad finitam nulla sit proportio: sicut neq; linea infinite ad finitam, impossibile est autem motum esse infinite velocitatis, sicut & lineam infinite extensionis, aut infinite intensiōis qualitatem, & omnis motus omni motui secundum velocitatem comparabilis est sicut & linea lineae secundum extensionem & qualitas qualitatis secundum intensiōem: igitur impossibile est vacuum per se moueri. Quod si dicant vacuum non moueri per se, tunc vel corporum que a vacuo mouentur plene recipitur in pleno aut in vacuo. (Nihil quidem refert an huiusmodi corporum vacuum recipiatur in pleno aut in vacuo: quia eorum vacuum nihil resistere natum est.) Non in pleno, nam si plenum in pleno reciperetur, corpora (ut ipsi concedunt: non videntes quomodo sibi inuicem corpora cedunt) se penetrarent. Eorum igitur plenum recipitur in vacuo, quod omnino simile est atq; si quis dicat corpora in vacuo moueri. At prius ostensum est corpora non posse moueri in vacuo, aut ipsa debere moueri in momento: ergo non est ponendum vacuum corporibus immersum.

Solutio rationis Xuthi.

Xuthi rationis solutio. Negandum est primum Xuthi assumptum scilicet si non esset vacuum corporibus immersum: aut oporteret nunquam aliquid rarefieri sine densari, aut totum mundum turbari corpore aliquo rarefacto aut densato: aut semper ex equali equale generari. Nam totius huiusce conditionalis antecedens verum est, & consequens falsum: cum quilibet trium partium disiunctiue sit falsa: quare oppositum consequentis scilicet aliquid corpus rarefit aut densatur, & non totus mundus turbatur aliquo corpore rarefacto aut densato, & non semper ex equali equale generatur: stat cum antecedente, non est vacuum corporibus immersum. Nam sicut prius calidi, & deinde frigidi eadem est materia, e contra prius frigidi & deinde caliditate rari & densi eadem penitus materia est: ut cum ex aere fit aqua, materia que prius in se quantitatem habuit raram, ea deperdit suscipit densam: perinde atq; materia prius calida depulsa caliditate suscipit frigiditatem. Et cum ex aqua fit aer: materia que prius habuit densitatem nihil noue partis accipiens, neq; sibi essentiale, suscipit raritatem: sicut prius frigida caliditatem. Et quemadmodum materia actu calida, est potentia frigida: ita actu rara est potentia densa, & actu densa potentia rara: ad utrumq; illorum ut contrariorum in potentia, que successiue fit actu. Similiter si intelligatur circunferentia circuli amplior: que continue secundum circuitum decreseat, & in minorem redigatur ambitum, propinquius ad centrum accedendo: aut eadem prorsus superficie atq; quantitate cum materia manente intra circunferentiam: posterius quidem contra e hore & prius diffusiore, licet id impossibile sit, aut non eadem manente quantitate, sed eadem omnino manente materia per condensationem sub amplo & sub arcto. Tunc primo modo eadem sunt partes & quantitatis & materie contentae intra minorem ambitum, que intra maiorem. Secundo vero modo eadem sunt partes materie contentae arctiore circuli circunferentia, & prius ampliore. Ita eadem omnino est materia sub raro & denso. Et sicut in quantalacung; parte scintille secundum magnitudinem sumpta est candor respondens luci ignee & caliditas: sic nulla materie pars accipi potest quin rarefacto corpore extendatur, & corpore condensato coartetur. Nam sicut alijs accidentibus, ita raritati & densitati materia vicissim est subiecta. Ex his constat non esse ponendum vacuum ut sit leue. Nam rarum natura (ut ignis) & leue est & molle, quod tamen rarum ponitur sine vacuo. Ita densum (ut terra) est durum & graue. Non tamen vniuersaliter quicquid grauius est, semper est durius. Nam plumbum grauius est ferro: ferrum tamen plumbum durius est. Et est grauitas ad deorsum motum, leuitas autem ad mouendum sursum. Mollities vero & durities sunt qualitates alteratiue.

Rari & densi eandem prorsus esse materiam.

Decimi capitis nota. Id alterum mensurat, quod aliquotiens sumptum aut excedit aut equat. Nunc primo. Totius celi conuersio intelligitur, cum motus ipsius ab eodem puncto in eundem punctum fuerit regrediens. Decimum caput continet tres rationes tempus non esse contententes, quatuor de tempore antiquo rui opinioniones, secundae, tertiae & quartae reprobationes. Tres rationes quod tempus non sit. Prima, quod eo non sit ex his que non sunt, non est. Tempus autem constat ex preterito & futuro quod non sunt. Nam preteritum, iam factum abiit;

Tempus non esse contententes, quatuor de tempore antiquo rui opinioniones, secundae, tertiae & quartae reprobationes. Tres rationes quod tempus non sit. Prima, quod eo non sit ex his que non sunt, non est. Tempus autem constat ex preterito & futuro quod non sunt. Nam preteritum, iam factum abiit;

futurum vero non dum est. Igitur tempus non est. Secunda. Omni composito existente ut omnes aut aliqua eius partes existant necesse est: nulla autem partium temporis (ut dictum est) existit, igitur neque tempus existit: esset enim tempus compositum. Et esto nunc sit nunc tamen, temporis non est pars. Nam pars est que totum mensurat: nunc autem tempus mensurare nequit ut neque punctus lineam, non ergo temporis erit pars. Non enim tempus ex nunc compositum esse videtur. Tertia. Si tempus est, cum nunc temporis non sit pars, est temporis terminus: videtur enim preteritum & futurum determinare: hoc autem videtur esse non posse, quia aut continue esset alterum & alterum nunc, aut semper vnum, idemq; manens. Non continue alterum & alterum, quia aut prius maneret cum posteriori: hoc autem non. Nam plura instantia simul esse non possunt: imo neq; plures temporis partes, nisi forte alteram ut plus, alteram ut minus continentem intelligas. Corrumperetur ergo nunc prius, quod non minus impossibile est, quia non corrumperetur in seipso, esset enim simul & non esset. Neque in tempore sequente, nam partes haberet. Neque in altero nunc, quia vnum nunc non simul est cum altero, ut neque punctus cum puncto, sed inter quolibet duo est tempus interfacens: in quo quidem sunt alia nunc innumera, cum quibus oporteret simul ipsum nunc prius manere. Neque semper est nunc vnum, idemq; manens. Primo. Quia nullius diuisibilis finiti (cuiusmodi aliquid esset assignabile tempus) tantum vnus terminus est. Nunc autem est terminus. Secundo. Quia nullum continuum vno termino contentum esse potest: tempus autem est continuum. Tertio. Quia ea que facta sunt ante annum nullum simul esse potest cum his que sunt hodie. Nam in vno eodemq; nunc: que statim impossibilia videntur: non igitur est tempus. Quarta. Quatuor de tempore opinioniones. Prima est dicentium tempus esse celi motum. Secunda est dicentium tempus esse circulum, sphaeramq; celestem: hac ratione moti quod tempus contineat omnia: circulus autem sphaeraq; celestis omnia continet: non intelligentes res aliter tempore & aliter circulo & sphaera contineri: poterant enim in oppositum illius facilius duci: videntes quamlibet partem temporis ut preteritum & futurum esse tempus: non autem circulum & sphaeram, neq; quamlibet partem circuli, sphaerae: circulum esse & sphaeram. Et si plures circuli sint & sphaerae, plura simul esse tempora. Sed hoc certe stultius est quam ut (que dicit impossibilia) considerationem (ut resellantur) requirat. Tertia est dicentium tempus esse totius celi conuersionem. Sed quomodo: cum die existente & nocte existente tempus non esset: non enim aut die aut nocte existente est totius celi conuersio. Quarta est dicentium tempus esse motum idem. Qui quod non recte dicant facile est perpendere. Primo. Quia motus vnus dicitur, tempus vero omnium vnus, & motus solum in his sunt quorum sunt motus: tempus vero vbique & rebus omnibus adest. Secundo. Quia simul motum motu velociorem: & motum motu tardorem assignas, non autem tempus tempore velocius, aut tardius assignare potes. Tertio. motus velox & tardus tempore diffiniuntur. Est enim motus velox: quo mobile in paucis tempore multum pertransit. Tardus vero, quo quidem mobile in multo tempore pertransit parum: tempus autem (ad iungere si lubet aut velox aut tardum) tempore non diffinitur. Non est igitur tempus aut motus aut mutationi idem. Nihil enim hinc inter motum & mutationem interesse ponimus.

Notarum decimi capitis declaratio.

Duplex est pars mensurans totum. Quaedam numeratiua: que equat totum, neq; excedendo neq; deficiendo. Ut quantitas pedalis decies sumpta equat quantitatem decupedalem. Alia est consuetudina solum: que aliquotiens sumpta, totum excedit: ut quantitas tripedalis quater sumpta excedit quantitatem decupedalem. Nunc, in prima significatione (cuius meminit introducto hoc in loco sumitur: scilicet pro impartibili nobis adiacente. Cum celum a puncto orientis moueri coeptum, perfecto suo circulo rursum in orientis punctum regreditur: tunc totius celi facta conuersio intelligitur.

Decimum caput primo tres rationes tempus non esse probantes continet. Prima, quod constat ex his que non sunt, non est tempus. Cuius quidem rationis maior si intelligatur de eo quod componitur ex his que nullo modo sunt actu admittitur: si vero de eo quod constat ex his que partim sunt actu & partim potentia, negatur. Insuper negandum est tempus constare ex his que non sunt. Nam et si preteritum potentia & futurum potentia non sint: tamen preteritum actu & futurum actu que temporis sunt partes, sunt. Secunda ratio. Composito existente ut partes eius sint, necesse est. Nulla autem pars temporis est igitur neque tempus est. Pro cuius solutione conceditur composito existente omnes eius partes esse: si totum sit permanentis nature, aut alia quas eius partes esse, si sit euaniidum & fluxum: cuiusmodi est sonus & latio. Deinde negandum est nullas temporis partes existere. Nam ut tempus successiuum est, ita eius partes vna prius & altera posterior existunt. Conceditur in super nunc & impartibile temporis non esse partem temporis: ut neq; punctum, partem lineae. Nam omnis pars mensurat totum. Nunc autem non mensurat tempus, cum tempus minime ex instantibus sit compositum: sicut linea non componitur ex punctis, ergo nunc & impartibile non est pars temporis. Tertia ratio. Si tempus est, oportet nunc esse terminum temporis, cum non sit eius pars. Sed nunc non est terminus temporis. Quia aut continue esset aliud & aliud nunc: & tunc si prius maneret cum posteriori, plura instantia simul essent. Si vero prius nunc corrumperetur, ipsum simul esset & non esset. Aut semper esset idem nunc: & tunc tempus non esset successiuum sed permanentis: sicut suus terminus, igitur tempus non est. Et hec soluitur admittendo ipsum nunc esse terminum & vltimum temporis. Et sicut continue alia & alia est temporis pars: ita alterum & alterum continue est nunc, illas partes terminans. Concedendum est in super nunc prius non manere cum posteriori, quia plura instantia simul esse non possunt sibi proxima & immediata secundum durationem: non quidem quod nunc habeas durationem, sed quod nunc possit

nam celi conuersione dicitur in or dicitur ad celi conuersionem. vero. sumpt. motu.

Partis diuisio

Rationu tempo pus non esse probantiu pri ma

Secunda

Tertia

a
d
c
b

sunt unius & eiusdem durationis eadem parte esse terminus: sicut impossibile est plura esse puncta simul secundum extensionem, sic quod sunt unius & eiusdem extensionis terminus, & secundum eandem partem. Imo neque plures temporis partes simul secundum successionem esse possunt, nisi una pars ut maior, altera vero ut minor intelligatur. Totius enim temporis, a b: partes a, c, & a d simul sunt: nam pars a c est maior & continens: pars autem a d est minor & contenta. Vltimus dicendum est quod nunc prius non deperditur mutatione temporaneas: sed deletur transmutatione momentanea atque instantanea ad deperditionem temporis cuius est terminus. Et sicut temporis una pars non deperditur in altera, sed se ipsa: nam sibi ipsi est deperditionis mensura, ita instans se ipso aboletur: ut cum prius fuerit, postea non est: vno quoque abeunte alterum succedit, ut secundo dialogo planius ostenditur. Neque grandum est autem quod si in ipso corrumpitur, ipsum nunc simul esse & non esse. Nam eius deperditio successiva non est, sed cum corrumpitur, amplius non est. Vltra concedendum est quod ipsum nunc non corrumpitur in tempore tanquam mensurante suam deperditionem, haberet enim hoc posito partes, temporis partibus respondentes. Conceditur preterea quod vnum nunc in altero non corrumpitur, ut neque una temporis pars in altera: quia vnum nunc non est simul & proxime cum altero, sicut punctum non est puncto continue proximum, sed inter quaelibet duo instantia mediat tempus, in quo & alia sunt instantia. Modo si vnum nunc, maneret cum altero nunc extremo & signato, etiam maneret cum omnibus nunc intermedijs quod impossibile est. Nam licet plura nunc bene sunt simul in eodem tempore tanquam terminus in terminato: non tamen simul secundum successionem, sicut neque plures temporis partes secundum successionem simul sunt. Conceditur insuper non semper esse idem nunc, sicut in tota linea non est vnum idemque punctum. Primo, quia nullius diuisibilis finiti tantum vnum est terminus. Tempus autem est diuisibile & finitum: igitur temporis non tantum vnum est terminus. Secundo, quia nullum continuum secundum rectum vno termino continetur, sed ad minus duobus. Tempus autem est continuum. Tertio, quia illa dicuntur esse simul: quae sunt in eodem nunc: sed facta ante annum millesimum & hodie facta, essent in eodem nunc: ergo essent simul quod est inconueniens. Quatuor de tempore opinioniones. Prima est dicentium tempus esse coeli motum. Et hi si per caelum, primum mobile intellexerint, recte senserunt. Si secus, perperam. Secunda est ponentium tempus esse ipsum caelum, qui hac ratione mouebantur. Caelum omnia continet, & tempus omnia continet, ergo tempus est caelum. Sed ex puris affirmatiuis in secunda figura syllogizantes multiplicitate quoque falluntur. Nam caelum omnia continet tanquam corpus locans ipsa locata. Tempus autem continet omnia sicut mensura durationis, eaque sunt in temporali duratione. At quod non recte dicant, patet primo: quia quaelibet pars temporis est tempus, at quaelibet pars temporis non est caelum, ergo caelum non est tempus. Secundo, quia quaelibet pars temporis est tempus, sed quaelibet pars circuli non est circulus, ergo circulus & caelum non est tempus. Tertio, quia plures & specie diuersi sunt coeli simul existentes. Non autem plura simul sunt tempora, ergo caelum non est tempus. Tertia est dicentium tempus esse totius coeli conuersionem, completamque circulationem. Sed non recte. Nam die existente tempus est, & tamen non est totius coeli conuersio. Etiam nocte existente tempus est, & tamen non est totius coeli conuersio. Quarta est dicentium tempus esse idem omnino motum. Quos non recte dicere sequentes rationes ostendunt. Primo, quia diuersorum mobilium lationes sunt diuersae & specie differentes. Omnium autem est vnum, idemque tempus. Preterea motus solum sunt in mobili. Tempus autem rebus omnibus adest, ut mensura mensuratis. Secundo, quia dicimus vnum motum altero velociorem, & motum vnum altero motu tardiozem. Non autem recte dixerimus vnum tempus altero velocius, aut tardius. Tertio, motus velox tempore diffinitur, quod sit is quo mobile in pauco tempore multum pertransit spacij: ut sagitta in vno minuto quatuor aeris peruolans stadia. Et motus tardus est quo mobile in multo tempore parum absolutit spacij: ut sagitta in quatuor minutis vnum transiens stadium. Tempus autem tempore non diffinitur, quia idem non diffinitur se ipso. Et velox & tardum in epte tempore attribuantur: igitur tempus non est idem motui.

Non semper idem nunc esse posse.

Prima anti- quorum de tempore opinio. Secunda. Tempus non esse ipsum caelum. Tertia. Quarta.

Vndecimi capitis nota.

Motus, motus localis, latio. Nunc primo, mobile: ut id quod est ad tempus relatum. Secundo, temporis: impartibilis terminus. Numerus primo, numerus quo numeramus, numerus numerans ut ratio, 2, 3, 4, 5, 6. Secundo: numerus numeratus, res numeratae.

Vndecimum caput continet duas conclusiones: duas rationes ad primam: diffinitionem temporis: declarationem. Et trium rationum tempus non esse contententium solutiones. Prima conclusio. Tempus aut aliquid motus est, aut sine motu non est. Primo. Nam cum intelligentia motum non capimus: neque tempus capimus, quemadmodum accidit nobis dormientibus. Cum enim expergiscimus, nunc prius, posteriori nunc iungimus: ac si nullum intercessisset medium, quia motum interiacentem non percipimus: quod (ut fabulae tradunt) accidit Heroibus qui alit quot secula in Sardo dormierunt. Signum est igitur aut tempus aliquid motus esse, aut sine motu non esse: ea nemp simul aut percipimus, aut nos simul latent: & temporis sensus cum motus sensu semper coniunctus est. Secundo. Si secundum corpus omnino quiescamus, & adortis tenebris omni officio sensus vacemus, solum animo motum aliquem contemplantes, protinus occurrit & tempus: imo cum nobis cogitantibus occurrat tempus, protinus sese animo offert & motus. Quare non modo tempus sine motu non est, sed motus aut aliquid motus esse videtur: ut quod a motu se iungi separarique non possit. Secunda conclusio. Motus est continuus, simul & tempus continuus. Nam quod loco mouetur, ex quodam mouetur in aliquid, spacio quodam & intervallo medio, & simul cum magnitudine continua attenditur. Est igitur motus (ut spacium & medium interuallum) continuus: qui cum sit continuus, & tempus aliquid ipsius motus continuus erit: videtur enim tempus, prius & posterius esse in motu. Vnde sicut in magnitudine & spacio aliquid est prius & aliquid posterius, ita & in motu aliquid prius est & aliquid posterius. Id enim motus prius est, quod magnitudinis respondet priori, & posterius quod

posteriori. At hoc interest, quia magnitudinis prius & posterius fixa permanent: motus vero prius aboletur posteriore succedente. Et prius & posterius in motu & motus idem sunt: rationes autem diuersae. Ex his diffinitionem temporis elicimus, quod tempus sit numerus motus secundum prius & posterius. Tunc enim tempus intelligimus: cum in motu duo extrema animo constitutamur: hoc prius, illud posterius: inter que medium apprehendimus, cuius pars prior atque pars posterior mente concipitur: & illud est tempus. Est enim nunc temporis terminus: & hoc quidem suppositio est. Potest & nunc vnum, in apprehensionem temporis ducere, cum ipsum ut finis & exitus vnius sit capimus: & initium alterius. Ex hoc enim, prioris & posterioris sensus elicatur. Nam prius id erit, cuius nunc exitus fuerit: id posterius, cuius nunc ponetur initium. At vero quod tempus recte dicatur numerus, signum: quia ratione temporis, plus & minus motui attribuitur. Haec autem soli numero competunt. Est igitur recte dictum tempus esse numerus. Bisaria tamē dicitur numerus. Primo, quia quicquid numeratur, est ratio. Secundo, quod numeratur & res ipsa numeratur. Tertio, rationum tempus non esse contententium solutiones. Prima & secunda. Tempus & temporis partes sunt, quo modo motus & motus partes: & sicut motus continue alius & alius, & tempus. Tertia. Ipsum nunc quod defertur, ipsum immobile est, quod ideo nunc appello, quod ipsum motui comparatum sese habeat, ut punctus ad lineam: nihil sua essentia suaeque essentia successione retinens: & hoc quidem, prius & posterius mensurat tempus. Et est continue ut idem: quia vnum quodque est id ipsum quod est: & est ut non: quemadmodum punctum quod defertur (ut lapis aut aliud quicquam) semper id ipsum quod est, idem est: ratione vero alterum: sicut nituntur Sophistae ostendere Coriscum alterum esse in domo, & alterum in theatro. Et in ipso quidem nunc ut fertur, cognoscimus prius & posterius, & ex eius numero conflatur tempus. Quod enim mutabile est secundum prius & posterius, ipsum nunc est. Et motus propter id quod mouetur est, & loci mutatio propter id quod fertur. Et si non sit tempus, neque nunc est: & si non est nunc, neque tempus. Sunt enim haec simul, ut si non sit loci mutatio, neque quod fertur. Et ipsum nunc quod fertur ut numerus unitas est: quae continue cogitatione & intellectu, alia: numerum constituit, temporis numero correspondens. Nunc vero capimus & alio modo: ut quod sit temporis extremum & terminus. Vnde dictum est ut magnitudo continua est, & secundum locum mutatio: quia & tempus habet ut sit continuum. Et sicut magnitudo punctum terminat & continuat, ut vnius finis & alterius principium: ita & nunc quodammodo terminat tempus, & nunc vno ut duobus utimur: numerus hic tamen tempus non est. Nam mobile staret & quiesceret: sed numerus prioris & posterioris motus inter duo nunc constitutus: ille est tempus. Vnde fit ut nulla temporis pars euadat ipsum nunc: ut neque linea pars euadit punctum. Neque tempus in nunc & momenta, ut neque linea in puncta, sed tempus in tempora, ut linea in lineas (quae eius sunt partes) dirimitur. Et ipsum tempus numero quo numeramus maximam gerit similitudinem, quauis sit numerus qui numeratur. Nam sicut idem numerus plurimum ut hominum, equorum, & canum quo ea numeramus esse potest, ita & tempus idem plurimum motuum numerus. Sed quod tempus sit numerus prioris & posterioris motus: quodque continuum, plus eque dictum videtur.

Notarum vndecimi capitis declaratio.

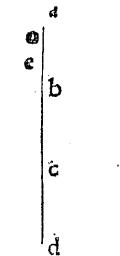
Motus in hoc loco pro motu locali & latione sumitur. Nunc in prima acceptione quae in tertiae rationis solutione ponitur: Duae ipsius est primum mobile, quod sua essentia nihil habet successione: sicut punctus nihil extensionis. Et ipsum ad tempus relatum, comparatumque, vocatur nunc quod defertur. In secunda vero acceptione, nunc est temporis, siue praeteriti, siue praesentis, siue futuri in partibilis terminus, & diffinitur esse temporis vltimum successione expertus. Numerus in prima acceptione est numerus numerans & formalis numerandi ratio, quia rationalis anima sensibilia, intelligibilia, substantias, accidentia numerat: & eum explicamus his notis. 2, 3, 4, 5, 6. Hic est quantitas discreta: a quo anima dicitur numerans denominatione intrinseca sicut vna a sua extensione dicitur mensurans, & oculus a visione parietis quae est in ipso dicitur videns. At quemadmodum vna non est sua extensio neque oculus visio: ita neque anima est numerus licet sit numerans: sed absoluta numerandi ratio (quae est verum accidens animi, sicut extensio, vnae & lignae accidens est & visio oculi) numerus est, in anima existens tanquam suo subiecto. Numerus in secunda acceptione est numerus numeratus & res ipsa numerata, quae denominatur duae/tres/quatuor/non ab alia qua affectione quae sit in eis, sed a numero animi eis applicato & denominatione extrinseca: sicut pannus dicitur mensuratus ab extensione vnae extrinseca panno, & paries dicitur visus non a visione quae sit in pariete: sed a visione quae est in oculo extrinseca ipsi parieti. Et hic non est quantitas discreta sed quantum discretum: ut duae medietates lineae, tres tertiae, quatuor quarte sunt quantitates discretae, quae a numero animi eis applicato denominationem sumunt. Et sicut a visione quae est in oculo oculus non dicitur visus sed videns, & ab auditione ipsa auris dicitur audiens: ita a numero existente in anima, ipsa anima non dicitur numerata, sed numerans. Quod autem numeri formales & absoluti sint in anima a rebus numeratis distincti, hoc patet indicio. Si quis percontetur a caeco: utrum omnium numerus duorum circum se positorum & equaliter ab eo distantium, simulque iunctorum sit medietas: cogitabit senarium quinarum & septenarium simul sumptorum esse medietatem. Eundem octenarium & quaternarium (qui simul iuncti duodenarium reddunt) esse medietatem. Eundem nouenarium & ternarium esse medietatem. Denique binarium & denarium & postremum unitatis & vnderarium simul iunctorum & equaliter distantium esse medietatem, neque ad homines, neque ad lapides, sonos aut colores, aut aliud quicquam extra animam intellectum ferens: sed ad solas illas numerandi rationes quas habet in anima. Et illas abstractis nominibus binario, ternario, quaternario, quinario explicamus.

Numerus numerans te a rebus numeratis distinguit.

Vndecimi capitis prima conclusio. Tempus aut aliquid motus est, aut sine motu non est. Sane aliquid motus est. F. iii

tempus: nam re ipsa est pars motus primi mobilis, & sine motu non est: quia secundum rem est ipse motus, licet ratio diversa sit temporis & motus. ¶ Primo: quia cum motum non intelligimus, neque tempus intelligimus: ut cum somno capimur, quo excussi, nunc inceptionis dormitionis quod prius est, coniungimus instanti inceptionis euigilationis quod posterius est: ac si nullum esset tempus intermedium: quia motum celi intermedium non percipimus: quod memorant accidisse viris illustribus qui longa temporum spacia in Sardo vrbe Lydia dormierunt, & experti arbitriati sunt se paruo admodum tempore dormiuisse: facti gigitur tempus est aliquid motus aut non sine motu: quandoquidem cognitio temporis cognitioni motus semper coniuncta est. ¶ Secundo: Si quis sensuum operationem, functionemque non exerceat: ut neque videat, neque audiat, neque olfaciat, gustet aut tangat, solo intellectu motum contempletur: intelligenti motus simul occurret tempus. Et contra quando occurrit animo nostro tempus: simul occurrit & motus: gigitur tempus est aliquid motus aut non sine motu. Si enim sine motu esset, vnum sine altero intelligere possemus. ¶ Secunda conclusio. Motus localis est continuus, simul & tempus continuum. Dicitur motus localis continuus, quia partes eius secundum successionem copulantur ad terminum communem scilicet momentum, quod est motus vltimus, successione expers. Et tempus continuum, quia partes eius secundum durationem coniunguntur ad aliquem terminum communem scilicet instanti. ¶ Patet conclusio. Quia quod loco mouetur, ex quodam loco in aliquem locum mouetur, spacio quodam medio intercepto: super quod fit motus ille secundum locum, qui secundum magnitudinem supra quam fit attenditur. At spacium motus localis est continuum: gigitur & motus secundum locum supra ipsum factus est continuus. Ultra, motus localis est continuus. Tempus autem est aliquid ipsius motus: gigitur & tempus est continuum. Si enim totum continuum est: & pars ipsius est continua. Alioquin continuum ex non continuo componeretur, quod est impossibile. Vnde sicut in spacio est pars prior secundum successionem, & pars posterior: ita in motu facto super spacium est pars prior secundum successionem & pars posterior. Est enim prior pars motus que respondet priori parti spacij: & posterior que posteriori: ut moueatur e mobile per spacium a d diuisum in tres partes: a b/c/c d. Latio a b est prior pars lationis: quia fit super primam partem totius spacij. Et latio b c/secunda pars motus: quia fit super secundam partem spacij. Latio autem c d/postrema lationis est pars, quia respondet postremae parti spacij. Et ita qualis ordo & diuisio partium spacij, talis est partium lationis, spacij partibus respondentium. Id tamen interest, quod prior & posterior pars spacij manent permanentes & fixae. In motu autem locali pars prior non manet cum posteriore, cum motus non sit permanentis naturae. ¶ Ex his definitio temporis facile habetur, quod est numerus motus secundum prius & posterius. Numerus quidem numeratus ipsius motus localis, non cuiuscumque, sed primi mobilis secundum partem priorem successionis & posteriorem. Vt si tota primi mobilis reuolutio intelligatur diuisa in 24 partes aequales: vnam priorem & alteram posteriorem apprehensas secundum datum numerum: ille numerus partium motus prius & posterius apprehensarum est tempus & dies: & quaelibet partium horum a b/cuius pars prior a c & posterior c b mente concipitur. Et id totum interceptum est tempus: cuius a est instans incipiens, b instans finiens, & a c pars temporis prior, c b pars posterior. Sicut enim tempus re ipsa est motus, ita instans temporis est momentum motus, tamen secundum diuersas rationes. Et quemadmodum supponit geometricus punctum esse terminum lineae, ita naturalis Philosophus pro principio, suppositioneque habet nunc esse terminum temporis. Ex vno etiam instanti continuans vt c, possumus quid tempus sit intelligere, quod est finis vnius partis temporis scilicet a c & principium alterius vt c b: ex quo que temporis prior est pars, & que posterior, cognoscitur. Nam temporis pars prior est, cuius datum nunc finis fuerit, vt a c: & pars posterior, cuius datum instans est principium: vt c b. ¶ Quod autem tempus sit numerus, hoc patet indicio: quia plus minus sine paucius, primo numeris conueniunt. Est enim plus quod plures unitates continet: & minus quod pauciores. At quia numerus applicatur temporis plus & minus consequenter temporis attribuitur: vt plus in tempore dicitur cui maior numerus applicatur: & minus cui paucior. Ratione autem temporis deinde plus & minus motui conueniunt. ¶ Trium rationum tempus non esse probantium solutiones. ¶ Prima & secunda. Sicut motus localis partim est actu, & partim potentia, & suapte natura fluens & euanescentis: ita tempus. Et sicut partes motus non simul, sed successine sunt, vna prius & alia posterius, ita & partes temporis sibi vicissim succedant. Denique vt continue est alius & alius numero motus, ita aliud & aliud est tempus. ¶ Tertiae solutionis. Primum mobile vocatur ipsum nunc quod defertur, quia sicut nunc & impartibile temporis omnino successionis est expers: ita primum mobile sua substantia & essentia nihil habet successionis, sicut neque punctus quicquam extensionis lineae. Hinc ipsum nunc quod defertur ad tempus: est vt punctum ad lineam. Rursum quemadmodum materia sua essentia nihil habet albedinis, sed albedo ei accidens est & aduenticia: sic primum mobile de sua essentia successionem non habet, sed accidentariam & aduenticiam. Et successio ipsa que tempus est, secundum prius & posterius mensurat primum mobile, hocque nunc quod defertur: sicut mensura intrinseca id in quo est, & quemadmodum longitudo vine ipsam vine substantiam mensurat. Alia autem mensurat tempus vt mensura extrinseca & tanquam vine pannum. Et ipsum nunc quod defertur est continue, vt idem secundum substantiam & re ipsa: quia nihil substantiae fixae eius subtrahitur aut adijcitur. Siquidem metaphysicum principium est, vnum quodque est id ipsum quod est, vt homo sua substantia est homo, & equus quamdiu est, sua essentia equus est: & quodlibet sibi idem: quo summam rerum identitatem quamperfectissime potest imitetur. Et ipsum primum mobile etiam est non idem secundum rationem, quia gratia successionis in ea existentis diuersas sortitur rationes & denominationes. Quemadmodum lapis sicut quoduis aliud loco mobile (quod vocat punctum quod defertur, quia suapte natura nihil habet successionis, lationisve: vt neque punctum quicquam extensionis) idem essentia est per totum spacium a c: neque ei quicquam additur aut subtrahitur. Continue tamen est vt alterum secundum rationem: cum enim mouetur per spacium a b, habet successionem a b secundum quam denominatur moueri. Et quando fertur in spacio b c aliam habet successionem a qua nouam sumit rationem. Et ita quando super spacium c d, & d e mouetur, aliam & aliam subit denominationem ob rationum diuersitatem, quemadmodum idem est re ipsa Choro rificus in domo & theatro, alter tamen ratione: ex qua rationum differentia non recte (taesid id philosophice amittuntur) concludimus

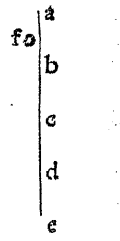
Tempus, motu & ipsius spacij continuum esse.

Diffinitio ipsius temporis intelligentia.

Solutio primae rationis probantis tempus non esse, itidem & secundae. Solutio tertiae.

illa esse duo re ipsa. Et in ipso quidem nunc vt fertur / cognoscimus prius & posterius. Neque ab re adiecta putetur haec particula: vt fertur. Nam in ipso mobili secundum essentiam suam non attenditur prius & posterius: sed in successione sua / quae in ipso sicut extensio in materia. Vnde sublata successione & manente sola celi substantia: amplius in eo non esset prius & posterius, ex cuius quidem prioris & posterioris numero constatur tempus. Quod enim mutabile est secundum prius & posterius successionis: est ipsum nunc quod defertur. Et loci mutatio propter ipsum loco mobile est: vt ipsum sit quo modo natum est esse: sicut ambulatione data est homini vt per ea consequatur conueniens: & suat disconueniens. Et si non sit tempus: neque ipsum nunc quod defertur: gigitur octio sum esset: sicut materia sine forma. Et contra si non est nunc quod defertur, neque est tempus. Alioquin esset accidens sine subiecto. Vt igitur unitas numeri vna & eadem re ipsa / ratione tamen diuersa: diuersos constituit numeros. Unitas enim binarij constituit binarium / & unitas ternarij ipsum ternarium, sed unitas binarij & unitas ternarij ratione sunt diuersae. Sic unitas ipsius primi mobilis re ipsa eadem tamen continue altera & altera secundum diuersas rationes / numerum rationum constituit: & numerus rationum respondet numero successionum, vt si quattuor sint ipsius mobilis diuersae rationes: & quattuor sunt partes successionis siue temporis. Recte ergo unitas mobilis cogitatione & intellectu alia: numero temporis correspondens dicitur. ¶ Capitur praeterea nunc in altera acceptione pro temporis termino & extremo / analogo ad punctum in linea. Et nunc vno secundum rem vt continuate / tanquam duobus secundum rationem vtimur: principio scilicet vnius partis & fine alterius. Hic tamen numerus sumptus ex nunc extremo / minime tempus est. Nam si numerus ille esset tempus: primum mobile staret, cum primum mobile non sit natum moueri nisi per motum. Illud autem nunc non est motus quia est indiuisibile secundum successionem: quare per ipsum nunc / mobile non moueretur: gigitur mobile staret & quiesceret quod natura est impossibile: sed prius & posterius in motu inter duo nunc clausum: tempus est. Vnde si cut nulla lineae pars euadit punctum / quia vnaqueque punctis clauditur: ita nulla temporis pars euadit ipsum nunc: quia quaelibet pars ipsius impartibilibus terminata continetur. Et quis tempus sit numerus numeratus tamen magnam habet cum numero numerante conuenientiam. Nam sicut idem numerus numerans est plurimum rerum numeratarum vt idem denarius decem hominum / decem equorum / & decem canum: ita idem tempus est plurimum motuum: vt generationis / ignis / calefactionis / aquae / & ambulationis hominis (modo simul / eademque duratione sicut) mensura. ¶ Duodecimi capitis notae.

¶ Id dicitur esse in motu: quod partes / partibus motus habet respondentes: vt actum actui atque potentiam potentiam. ¶ Vnde dicitur in cap. continet septem conclusiones, tres rationes ad quartam, vnum correlarium ad sextam, quattuor ad septimam. ¶ Prima conclusio. Temporis quodammodo est minimum: quodammodo vero non est. ¶ Nam numerorum minimum est dualitas: & numeri minimum / ipsa unitas. ¶ Tempus autem descriptum est esse numerus. Igitur temporis vt numerus est: minimum aut duo aut vnum est. Est igitur tempus quodammodo minimum. At vero cum vt dictum est tempus sit continuum: & continuorum vt lineae non sit minimum. (Semper enim diuisibilis linea est) temporis vt continuum est: non est tempus minimum. ¶ Vnde ratione non caret cur tempus multum & paucum / longum & breue / & non velox proprie dicatur atque tardum. Nam vtriusque quantitatis / & discrete & continue conditione retinet. Vt igitur numerum esse consideramus: ipsum & multum & paucum dicimus, vt vero continuum est: longum & breue. Et cum nullus numerus proprie velox dicitur atque tardus: ipsum ipsi neque velox proprie dicimus neque tardum. ¶ Secunda conclusio. Omnium simul existentium & vicissim / est idem tempus: prius tamen temporis & posterius non idem. ¶ Nam omnia simul existentia & vicissim mensurat, vt numerus idem centum homines & centum equos: quorum alter est numerus centum hominum / & alter centum equorum. Et tempus est numerus non numerans / sed qui numeratur secundum prius & posterius: cuius vna pars prius tam facta est altera vero futura est. Vnde oportet semper prius alterum esse a posteriori. ¶ Tertia conclusio. Sicut eundem & consimilem motum redire contingit: ita & idem tempus. ¶ Redeunt enim consimilia secundum vires suas: vt / estas / autumnus / & hyems: quemadmodum consimiles motus. Est enim tempus numerus ex priori & posteriori motus: sumptus. ¶ Quarta conclusio. Non solum motum tempore metimur: sed & contra motu metimur & tempus. ¶ Primo. Nam tempus mensurat motum, est enim numerus motus: & dicimus tempus multum aut paucum / in quo multus motus aut paucus factus est: tempus hoc pacto mensurantes. Secundo quia idem in numerabilibus accidit. Nam de nario numero: decem equos apprehendo & ex denario equorum / denarium numerum mente concipio: denario decem equos mensurans: & decem equis & diuerso denarium, minimum igitur & id videri accidere temporis & motui. ¶ Tercio. Motus comitatur magnitudinem: & in totum tempus. Merito igitur sic sese habet tempus ad motum: vt ad magnitudinem motus. At magnitudo mensurat motum / & motus magnitudinem. Nam profectorem dicimus multam: quia via est multa: & diuerso viam multam: quia profectio multa est. Debita igitur ratione prouenit vt & tempus motum mensuret: & diuerso a motu remetiatur. ¶ Quinta. Res esse in tempore est eas mensurari tempore. ¶ Nam tempus est mensura motus & eius quod mouetur: quemadmodum cubitus alicuius magnitudinis: magnitudinem mensurat. Ceteras igitur res que sunt in tempore mensurat tempus / & eas esse in tempore: est eas mensurari tempore. ¶ Bisaria enim potest aliquid esse in tempore. ¶ Primo. Quia tunc sit cum tempus ipsum est. Sed putare hoc modo quodcumque esse in tempore / nihil aliud est quam si putes coelum esse in nullo: quia tunc sit coelum cum in nullo est: & omnes res in omnibus, & aliquid esse in motu & loco: quia tunc sit cum motus & locus est. ¶ Secundo. Quia sit in tpe vt in numero. Et hoc dicitur: quia hoc est aut vt pars / aut passio: vt unitas / pars / ipa in numero. Aut vt in continete & mensurate: quemadmodum res dicimus esse / contineri / & mensurari a loco, & cetera igitur res cum in motu

Altera ipsius nunc acceptio

Temporis ad numerum numerantem conuenientia

dicantur esse in tempore: quia tunc sint cum sit tempus (nam nihil proprie hoc modo in tempore esse dic-
cas). Neque sunt in eo vt partes & passionis. Relinquitur igitur eas esse in tempore: vt in numero continen-
te & mensurante. Res igitur esse in tempore est eas mensurari tempore. Consequitur tamen cum aliquid sit
in tempore: tunc ipsum esse cum tempus est, & cum aliquid est in loco: tunc ipsum esse cum locus est, sed
propterea ipsum esse aut in tempore aut in loco accidit. ¶ Sexta conclusio. Res que sunt in tempore/pati-
untur in tempore: & tempus videtur per se esse causa corruptionis. ¶ Nam consueuerunt (vt videmus) res
in tempore tabescere/putrescere/consensescere omnes: obliuione multa deleri: quorum nihil prater tem-
pus causam afferre possumus. Est enim numerus motus, motus autem disturbat: & alterum esse facit id quod
prius erat. At nihil nouum oriri videmus: cuius nullam causam prater tempus afferre possumus. Res igitur
que sunt in tempore/patiuntur in tempore: & tempus/corruptionis causa esse videtur. ¶ Correlarium. 43
Vnde fit vt immortalia atque perpetua in tempore non esse dicantur. ¶ Neque enim continentur/neque men-
surantur a tempore neque quicquam patiuntur in tempore, vt que neque tabescunt neque senescunt: quod iterum
signum est ea non esse in tempore. ¶ Septima conclusio. Tempus mensura est quietis. ¶ Nam tempus men-
surat motum: quies autem priuatio motus est. Mensurat igitur tempus & quietem. Eadem enim habitus
& priuationis mensura est. ¶ Vnde dicitur motum dicere solent esse in tempore: & quietus sit assignare: ita
& quietem esse in tempore: & quietem sit assignare, motum tamen per se & quietem per accidens. Tanta enim
quietem dixeris: quietus esset motus si tum mobile continue motum fuisset. Atque quietus & orta alibi exercet
motus. Neque idcirco tamen proprie dixeris quietem (quia sit in tempore) eam esse in motu. Nam non idem
est. ¶ Primum correlarium. Vnde fit vt tempus: quod mouetur & quiescens vt talia sunt: mensuret. ¶ Est
enim (vt dictum est) mensura motus & quietis: qua quia ipsa sunt cognoscimus: Non tamen omnino im-
mobile quiescit: sed priuatum motu/apertum natum moueri. ¶ Secundum correlarium. Vnde etiam quod
mouetur: essentia ipsa non mensurat tempus. ¶ Nam quietatem non habet: sed eius motus quieti sunt mensu-
rat. ¶ Tertium correlarium. Quapropter iterum ea que neque mouentur neque quiescunt: in tempore non
sunt. ¶ Nam tempus solum motus / quietis mensura habetur. ¶ Quartum. Fit etiam vt ea que nunquam
aliter se habere possunt: non sint in tempore. ¶ Vnde quedam sunt que nunquam aliter se habere possunt: vt
diametrum esse incommensurabilem ceteris. Quedam vero nunquam esse possunt: vt diametrum esse com-
mensurabilem. Et hac in tempore non sunt: vt que a tempore vt eterna claudi non possint. Alia vero ali-
quando sunt: & eadem aliquando non sunt: vt Homerus in preterito fuit: qui modo non est: & aliquid fu-
turum est quod nunc non est, & talia & quaecumque aliquid quando cum non sint oriuntur & orta intereunt: esse
se dicimus in tempore, vt quod eorum esse excedat & superet: & quorum sint generationes & corruptiones.

¶ Notarum duodecimi capitis declaratio.

¶ Sicut dicimus motum esse in tempore: quia motus partes habet partibus temporis respondentes: vt pars motus actu existens re-
spondeat parti temporis actuali / & pars potentia / parti potentia. Ita dicimus aliquid esse in motu (vt tempus) quia partes habeat
partibus motus respondentes: vt partem actualem actuali / & potentialem potentialem.

¶ Duodecimi capitis prima conclusio. ¶ Tempus quodammodo minimum est / quodammodo vero non est. Quatenus enim tem-
pus vt numerus numeratus consideratur: eius est minimum multitudinis / quia minimus ei numerus aut numeri principium
applicatur. Quatenus vero tempus vt continuum intelligitur: eius non est minimum successione. ¶ Patet. Nam numerorum
numerantium minimum est dualitas: cum nullus numerus pauciores duabus habeat unitates. Unitas enim numerus non est sed
numeri principium / minimum quidem: quia est indiuisibile in partes discretionis. Tempus autem est numerus: igitur eius vt nume-
rus est aut duo sunt (cum scilicet ei applicatur binarius: quo minor ei applicari non potest) aut vnum: eum ei applicatur unitas nu-
merans: igitur eius ratione applicati numeri quodammodo minimum est. Cum autem omne continuum in minores partes semper
sit diuisibile: nullus continui est minimum / aut minima pars. Tempus autem est continuum / vt procedenti capite monstratum est:
igitur temporis non est minimum quatenus ipsum continuum est. Quomodo lineae bipedalis aut pedalis secundum numerum
est minimum: non autem secundum extensionem. Sicut enim linea bipedalis / & continue quantitatis & discretæ rationem habet:
ita tempus in sua ratione vtriusque quantitatis conditionem retinet. Vt ergo numerus esse consideratur: ipsum multum aut paucum
dicimus / quia multus ei aut paucus numerus applicatus est. Vt vero continuum: dicimus ipsum longum: quia diuturnum habeat
durationem / aut breue quia correptum: quemadmodum linea longa est quia porrectam / habet extensionem / aut breuis quia contra-
ctam. Et cum vtique quantitati ratio velocis & tardi impropria est & impertinens: tempus non proprie velox dicitur aut tardum: hæc
enim proprie motui comparato ad tempus competunt. ¶ Secunda conclusio. Omnium rerum sensibilium / transmutationum &
quorumcumque accidentium simul existentium & vbiq: est idem numero tempus: prior tamen temporis pars & posterior non est
eadem. ¶ Sicut enim si eadem numero vna mensuremus panem / purpuram & linteam: quis res mensurate sint diuerse / tamen
eadem est mensura: si centenarij numero animi numerantur / numeremus centum homines & centum equos: idem est numerus nu-
merans: licet alius sit numerus numeratus centum hominum & alter centum equorum. Ita omnium simul in tempore existentium
est idem tempus mensurans: & si res mensurate sunt diuerse. Et quemadmodum vna pars prior secundum extensionem alia est
ab eiusdem parte posteriori: ita & prior pars temporis iam preterita alia est numero a parte eius posteriori & futura. ¶ Tertia
conclusio. Sicut eundem specie & consimilem cæli motum redire contingit: ita & idem specie tempus reuertitur. ¶ Patet. Quia con-
similes in istis inferioribus statibus / determinatisq: vicibus conspiciuntur effectus: arborum in vere reuirescentia / florūq: repullulatio /
fructuum in estate productio / eorundem in autumnu maturatio / & arborum a folijs hiberno tempore destitutio: ergo consimilis
specie est cæli reuolutio: quare & idem tempus. ¶ Quarta conclusio. Non solum tempus mensurat motum: sed & diuerso motus etiā

¶ Tempus
vtriusque
tatis natura
retinet.

¶ Diuersorum
mensuratorū
eandē esse me-
suram.

¶ Idem tempus
cōsimiliter re-
dit.

mensurat tempus. ¶ Patet primo: quia tempus est numerus motus: primi quidem motus mensura intrinseca / quemadmodum num-
meri partes ipsum totum numerum mensurant / vt tres binarij / senarij / & duo senarij / duodenarij. A horum autem motuum
est mensura intrinseca: quia non est in illis: ergo tempus mensurat motum. Contra vero quia operatio aliqua est longa aut breuis:
tempus in quo facta est dicitur longum aut breue, quare tempus motu mensuratur. ¶ Secundo. Idem rebus que numerantur nume-
rati equorum in ipsius denarij numerantis apprehensionem ducitur: per res numeratas apprehendens numerum / ita igitur & in
spe & motu contingit. ¶ Tertio. Motus cōtatur magnitudine: quia partes habet spacij / quibus respondet / & ipsi cōtatur motu: quia partes
habet motus partibus consonantes. Sicut igitur se habet motus ad magnitudinem: ita ipsi ad motum. At motus mensurat magnitudinem: vt via
dicitur longa quia profectio est longa: & diuerso magnitudo mensurat motum, vt profectio est longa quia via est longa: ergo & ipsi men-
surat motum: & motus contra tempus. Imo vt singulis per mensuras cognoſcimus mensurata, & per mensurata remeuntur mensuras mensuras co-
45 hoc quidem a posteriori illud vero a priori. ¶ Quinta conclusio. Res esse in tempore est eas mensurari tempore secundum durationem
nem. ¶ Nam tempus est primo mensura motus / & consequenter eius quod mouetur: sicut magnitudo cubitalis primo mensurat
magnitudinem: & deinde id quod est magnū / ergo res esse in tempore est eas tempore mensurari. ¶ Dupliciter tamen dicitur ali-
46 quid esse in tempore. ¶ Primo quia ipsum est quando tempus est. Sed hoc existimare per simile est: atque si quis dixerit cælum esse in græ-
no milij: quia cælum est quando granum milij est / & supremum cælum esse in loco: quia ipsum est quando locus est: & entia supra
mundana esse in motu / quia sunt quando motus est: quod est ridiculum. ¶ Secundo aliquid est in tempore vt in numero. Et id bifari-
47 am: aut tanquam pars in toto, quemadmodum binarius in senario / sine passio in subiecto: quemadmodum par aut impar in numero, naturales sunt
Aut tanquam mensurantes: quemadmodum corpus locatum continetur a loco. Res autem naturales & sensibiles non sunt in tempore /
quia sunt quando tempus est. Alioquin & entia supramundana essent in tempore: quod æque absurdum est sicut dicere illa esse in di-
mensione. Neque res sunt in tempore tanquam partes aut passionis temporis. Sunt itaque in tempore tanquam in continente & mensurantes: quare
res esse in tempore est eas tempore mensurari. Ad aliquid autem esse in tempore & mensurari tempore / sequitur ipsum esse cum tem-
pus est: si enim non esset tempus / neque quicquam tempore mensuraretur. Sicut ad aliquid contineri loco: sequitur ipsum esse quando locus
est: eum si non esset locus / neque quicquam loco contineretur. Non tamen contra quicquid est quando tempus est / est in tempore: quare pro-
48 pter id ipsum non debet quicquam dici esse in tempore: sicut non quicquid est quando locus est / propterea est in loco. ¶ Sexta conclusio. Res
que sunt in tempore patiuntur interitum & continuum defluxum in tempore. Tempusque videtur per se esse causa corruptionis.
¶ Patet: nam res quantumcumque solidæ vt ferrum / lapides / scopuli: in tempore consumuntur. Et ea quorum fixa in animo sunt scientia:
successu temporis obliuione abolentur. Horum utem corruptionis nulla alia causa quam tempus assignari posset. Nam motui coniu-
ctum est. Motus autem euariat & alteritate rebus infert: vt altera est æstas a vere / autumnus ab æstate / hyems ab autumno / ver ab
hyeme: aut diuersitatem cæli motus inducit, quod in hoc mundo sensibili explorandum est: motum scilicet alteritate efficere
sicut in mundo intelligibili status facit idemitate. Quicquid autem nouum oritur / eius altera pretertempus causa affertur: vt oliuæ
causa est semen oliuæ / & pulli causa est ouum / & filij causa parentes. Sic grammaticæ causa sunt preceptores / & animus studio inten-
49 tus, igitur res que sunt in tempore patiuntur detrimentum in tempore: & tempus corruptionis causa esse videtur. ¶ Correlarium.
Vnde fit vt entia supramundana / immortalia atque perpetua non sint in tempore. Nam quæcumque sunt in tempore continentur &
mensurantur a tempore. At immortalia non continentur neque mensurantur a tempore: igitur non sunt in tempore. Rursus. Quæcumque
sunt in tempore patiuntur in tempore: immortalia autem non patiuntur in tempore. Neque enim tabescunt neque senescunt: igitur ipsa non
sunt in tempore. ¶ Septima conclusio. Tempus mensura est quietis. ¶ Patet. Quia habitus & priuationis eadem est mensura: vt vi-
sus mensura est luminis & tenebrarum. Auditus: soni & silentij. Olfactus: odoris & odore priuati. Motus autem & quies sunt ha-
bitus & priuatio. Eorum igitur eadem est mensura: & qui tempus mensura est motus: est igitur mensura & quietis. Huius quidem
per accidens / illius autem per se. Tanta enim quies esse dicitur: quantum fuisset motus si toto tempore quietis mobile continue mo-
tum fuisset: aut quantum est motus qui eodem quietis tempore alibi sit, vt si quicquid vna hora ab ambulatione: illa quies
est vnius horæ: quia tanta fuisset mea ambulatio si illa quietis mora ambulassem: aut quia tanta est ambulatio quam
quis alibi exercet. Et quies quies sit in tempore: non tamen recte quis dixerit: idcirco quietem esse in motu. Nam id dicitur
esse in motu (vt nota explicauerunt) cuius pars acquisita respondet parti motus acquirende: & cuius pars acquirenda re-
spondet parti motus acquirende: per actum enim partem acquisitam / & per potentiam partem acquirendam intelligere debe-
mus. In quiete autem nihil acquisitum est neque acquiritur neque est acquirendum: ergo quietis nihil est quod respondeat actui motus / aut
50 eius potentie: ergo per diffinitionem quies non est in motu. ¶ Primum correlarium. Vnde fit vt tempus / id quod mouetur quatenus
mobile est: & quiescens quatenus quiescit mensuret. ¶ Nam tempus est mensura motus & quietis: quia quantum sit motus & quanta-
ta sit quies cognoscimus. Mobilia igitur & quiescentia quatenus mouentur & quiescunt mensurat tempus: sicut vna panum quæ
tenus extensus est. Quod tamen omnino non mouetur neque natum est moueri: non dicitur quiescere / sicut quod non est natum habere
visum non dicitur cæcum: sed quod non mouetur & aptum natum est moueri / quiescens dicitur, vt visu priuatum & natum susci-
51 pere visum / dicitur cæcum. ¶ Secundum correlarium. Vnde etiam fit vt tempus non mensuret mobile essentia sua & secundum id quod
est: si enim non esset in ipso motus aut quies: tempus nullo modo ipsum metiretur. ¶ Nam mobile essentia sua quantitate & suc-
cessionem non habet: sed quanti sunt ipsius mobilis motus / mensurat tempus. Quomodo vna non mensurat panum essentia surat mobi-
lia: sed quia extensus est. Et oculus non metitur album aut nigrum substantia sua: sed quatenus albedinem aut nigredinem habet: ita
52 qua sublata oculis ipsam substantiam amplius non percipit. ¶ Tertium correlarium. Quapropter ea que neque moueri nata sunt
neque quiescere / non sunt in tempore: vt substantiæ supramundane & celestes. ¶ Nam tempus solum motus & quietis mensura est. Propositionis
53 ¶ Quartum correlarium. Hinc etiam liquet ea que nunquam aliter se habere possunt: minime esse in tempore. ¶ Vnde quedam nunquam necessarij
se aliter habere possunt vt immortalia & perpetua: quæ nunquam sua veritate possunt dimoueri, quarum fixam stabilemque veritate im-
mutatur ipse veritates anime / aut principij scientiarum / aut conclusionibus explicatæ, quæ cum tempus transcurrat: nulli in tempore.

¶ Quare quies
non dicitur
esse in motu.

¶ Quia ratione
tempus men-
surat motum.

ipore habent commercium, ut diameter est incommensurabilis costa: est propositio vera quae non potest esse falsa. Alia vero sunt quae nunquam esse possunt: illis respondent propositiones impossibiles quae falsae sunt: quae nunquam possunt esse verae. Alia vero sunt quae aliquando quidem sunt, aliquando vero non: ut homo, equus, asinus. Et ea sunt in temporibus quia tempus eorum motus est transmutationes mensurat ut excedens et superans. Ipsius quoque respondent propositiones contingentes quae possunt esse verae et falsae. Et in ipsis copula temporis rationem importat, in alijs autem non.

¶ Terminum impartibile. ¶ Dirimens/dividens. ¶ Dirutum/destructum. ¶ Illium/Troianum propugnaculum/regia priami. ¶ Atomum/impartibile. ¶ Modo/super. ¶ Olim/pridem. ¶ Caries/putredo. ¶ Situs/vetustas.

Decimum tertium cap. continet duos modos nunc, quid tunc, quid iam, modo, olim, repente, duo de tempore dicta: & unam conclusionem. ¶ Nunc duobus modis dicitur. ¶ Primo. Nunc terminus est (ut prius dictum est) praeteritum futuro continuans: & omnino temporis terminus ut huius finis/istius vero ut principium ut puncta in linea. ¶ Sed hoc interest. Nam punctus manet, nec autem non, & ut punctus lineam Mathematicam dirimens, ut dirimens vno subiecto est: ratione & cogitatione duo: & ut coniungens vno utroque modo: ita & nunc in tempore. ¶ Secundo nunc est tempus non longe a praedicto nunc utrimque faciens, ut quando venit (quia hodie venit) nunc dicere solemus. Et quando venit (quia hodie venit) nunc veniet dicimus. At vero si quaeritur quando dirutum est illud: quando factum est diluivium: non nunc respondemus quia ea ab Atomo nobis adiacente plurimum remota sunt. ¶ Tunc tempus importat ad certum impartibile in praeterito aut futuro relatum, ut tunc Troia diruta est: cum Troes admiserunt equum ligneum. Tunc factum est diluivium: cum fuit coniunctio ponderosorum. ¶ Et si quaeratur: cum omne tempus sit finitum: an aliquando deficiet: ut ne vllum quidem postea sit futurum. ¶ Responsio in promptu est, si semper est futurus motus: & tempus, & si alius & alius motus: & aliud atque aliud tempus, & si idem motus: & idem tempus. Si vero aliquando cadet motus: & tempus casurum est. At vero ipsum nunc videtur ostendere tempus nunquam casurum: quod sese habere videtur ut punctus in circulo: ut semper sit principium & finis. Non autem principium potest esse & finis: nisi priori tempore succedat alterum. Nam eiusdem esse principium pariter & finis: pugnantia sunt, videtur igitur potius tempus nunquam casurum: quin semper reliquum/futurum ve sit vllum. ¶ Iam tempus propinquum ante aut post: praesenti Atomo (quod nobis adiacet) significat. Ut quando profectus es: (quia in praeterito: nostro praesenti propinquo profectus es) respondes iam. Quando proficisceris (quia in propinquo futuro praesenti ibis) respondes iam. Non autem sic dicimus illud iam dirutum: quia eius destructio longe a nostro praesenti absit. ¶ Modo temporis praeteriti pars est: cum a praesenti parum distet, ut quando venisti: modo dicimus/cum id praeteritum parum a nunc adiacente Atomo se motum sit. ¶ Olim tempus importat quod distet atque a nostra memoria sit remotum. ¶ Repente (quod subito & ob paritatem pene insensibile est) tempus importat. ¶ Duo dicta antiquorum de tempore. ¶ Primum est Simonides, dicebat enim Simonides tempus esse sapientissimum: quia temporis beneficio omnia discutitur & inveniuntur scibilia. ¶ Secundum est Paronis Pythagorici. Dicebat enim Pythagoricus Paro tempus indoctum esse & stultissimum: quia omnia oblivione deleantur in tempore. ¶ Conclusio. Rectius Pythagoricus Paro Simonide dixisse videtur. ¶ Nam tempus potius causa per se corruptionis quam rerum ortus esse videtur, mutatio enim omnis a natura remota est: tempus autem numerus motus est. Videmus enim cariem/situm/oblivionemque fieri: quarum causam nescimus nisi tempus afferre. Contra autem nihil ortur: cuius non sit alteram causam afferre: actum/artem/naturam/auctorem/aut quidvis aliud. Sed quid sit tempus/nunc/tunc/iam/modo/olim/repente/abunde dictum est.

¶ Notarum decimertij capituli declaratio.

Quomodo terminus est impartibilis.

¶ Terminus est impartibilis eo modo quo terminus est. Ut si est terminus longitudinis: est impartibilis secundum longitudinem quemadmodum punctum/si terminus latitudinis: est impartibilis secundum latitudinem sicut linea. Et si terminus corporis/impartibilis est secundum profunditatem/ut superficies. ¶ Caries/est putredo ex vetustate contracta: ut cum lignum resolvitur in innumerabiles pulveres. ¶ Situs est vetustas & consumptio praesentis & senectute procedens.

Duo modi nunc.

Decimum tertium caput continet primo duos modos nunc. ¶ Primo est impartibile nobis adiacens & praeteritum futuro continuans. Sicut enim punctum continuans in linea mathematica est a subiecto cogitatione abstracta/ut eam dividens est vno numero & ratione duo: scilicet vnius finis & alterius principium. Ut autem punctum est coniungens partes lineae: est vnum utroque modo scilicet & re & ratione. Sic nunc in tempore praeteriti finis est: & futuri principium. Haec tamen inter punctum & ipsum nunc est differentia: quia punctus sicut & linea permanent temporis autem nunc sicut & ipsum tempus non permanet. ¶ Nunc secundo & tempus non longe ab adiacente nobis impartibili distans & alitersecus iacens id est vel ex vna parte vel ex altera/ut utrimque non vniuersaliter sed particulariter sumatur: cuiusmodi est hora praesens. Ut si quaeratur quando venit quispiam: quia hodie venerit/cum nunc venisse respondere solemus. Et interroganti quando veniet: quia hodie venturus sit: nunc veniet dicimus. At si quaeratur quando destructa est Troia/quando factum est diluivium: non recte nunc responderetur: quia tempora quibus ea facta sunt: iam nunc impartibili nobis adiacente multum distat. ¶ Tunc importat tempus ad determinatum impartibile in praeterito aut futuro ab intellectu relatum. Ut tunc eversa est Troia/cum Troiani equum ligneum a graecis fabricatum in urbem receperunt. Alterum autem litterae exemplum non Aristotelis est: sed Astrologorum: eorum quae hic contingunt causas ad astra referuntur: qui dicunt

Quid tunc.

¶ Tunc importat tempus ad determinatum impartibile in praeterito aut futuro ab intellectu relatum. Ut tunc eversa est Troia/cum Troiani equum ligneum a graecis fabricatum in urbem receperunt. Alterum autem litterae exemplum non Aristotelis est: sed Astrologorum: eorum quae hic contingunt causas ad astra referuntur: qui dicunt

tunc factum fuisse diluivium cum fuit coniunctio planetarum ponderosorum scilicet Iovis & Saturni, quae vocant astra ponderosa/longo tempore quasi pondere aliquo tardata suum motum perficiant. ¶ Et si quaeratur. Cum omne tempus sit finitum/quia nullo nomine possumus nominare tempus: quin denotemus ipsum esse finitum/omnium eius nomina ut annus/dies/mensis finis eundem eius inveniunt: utrum tempus aliquando deficiat vbi nihil eius postea super sit. ¶ Respondet Philosophus/si primi mobilis circularis motus est perpetuus: & tempus est perpetuum. Et si alius/ & alius numero est motus: etiam aliud atque aliud numero est tempus. Et si idem specie est motus: idem etiam specie est tempus. Si vero aliquando deficiat motus: deficiet & tempus. Cum tamen (inquit) nunc ipse motus sese habeat sicut linea circularis punctum: sicut quodlibet huiusmodi linea punctum est continuans scilicet vnius finis & alterius principium. Sic omne tempus nunc est continuans: & principium & finis. Id autem respectu eiusdem partis temporis esse non potest: cum nihil idem respectu eiusdem principium & finis esse possit/quemadmodum repugnat eundem esse patrem & filium respectu eiusdem/ergo priori tempore semper succedit alterum/ & tempus videtur potius esse perpetuum. ¶ Verum de hoc in octavo libro Physicorum diffusior erit sermo. ¶ Iam significat tempus impartibile nobis adiacenti propinquum: aut ante ipsum nunc: quale est praeteritum actus: aut post: quale est futurum actus. Ut quando venisti/si paulo ante veneris: recte respondes iam. Et quaerenti quando recedes: si paulo post recessurus es: bene etiam respondes iam. Non autem quis recte dixerit Troiam iam dirutam: quia eius eversio longe ab instanti adiacente distat. ¶ Modo temporis praeteriti parum a praesenti distans pars est. ¶ Ut modo abiit dicimus/cum profectus es cuiuspiam sps non longe a praesenti distat. Sic mox pars est futuri parum a praesenti distans: ¶ Ut mox rediturus sum. ¶ Olim/tempus praeteritum importat quod longe a praesenti distat. ¶ Ut olim Romani rerum potiti sunt. ¶ Repente importat tempus ob sui paritatem pene imperceptibile. ¶ Ut tempus quo subitum fulgur apparet & rursus evanescit/ ¶ morula qua oculis palpbris clauditur & rursum aperitur. ¶ Duo antiquorum dicta de tempore. ¶ Primum est Simonides poetae dicentis tempus esse sapientissimum: quia homines sapientes doctosque reddat. ¶ Secundum est Paronis asserentis tempus esse indoctum & stultissimum: quia homines efficit prius scitorum immemores/indoctos/ & imperitos. ¶ Conclusio. Rectius Pythagoricus Paro Simonide sensisse videtur. ¶ Nam tempus potius illius est causa: cuius est sola & sufficiens causa: cuius non est causa sufficiens. Corruptionis aut rerum & oblivionis tempus sola est causa & sufficiens. Nulla enim altera adhibita causa sola temporis successione efficiuntur prius scitorum immemores. Nam motus a natura res ipsas dimouet. Et ea quae a motu seivincta sunt/hanc mutationem a natura sua non patiunt. Tempus autem (ut prius dictum est) numerus est ipsius motus. Hinc recte ex sententia Pythagorae canit Ovidius: Tempus edax rerum/ tuque invidiosa vetustas Omnia destruit: viciataque dentibus eunt Paulatim lenta consumit omnia morte.

Decimum quartum cap. continet quinque conclusiones, duas rationes ad primam, & quatuor quaestiones, unam instantiam ad ultimam & eius solutionem. ¶ Prima conclusio. Omnem motum/omnemque mutationem fieri in tempore necesse est. ¶ Primo. Quia in omni motu & mutatione inveniuntur velocius & tardus: est igitur omnium motus & mutatio in tempore. Velocius enim id dicimus quod continue mutatur in subiectum, ut datis duobus deorsum latis regulariter eodem spacio motis: id velocius est quod in minori tempore spacium conficit/pertransit/ & absolvit. Et ita datis duobus circulariter motis. ¶ Secundo. In omni motu est prius & posterius, prius autem & posterius dicuntur collatione facta ad nunc impartibile nobis adiacens: secundum eius aut distantiam aut propinquitatem. Est enim nunc/praeteriti & futuri terminus: est igitur omnis motus/omnisque mutatio in tempore. Inter est tamen inter prius & posterius praeteriti: & futuri prius & posterius. Nam praeteriti id dicitur prius/quod a praesenti nunc est remotius: & id praeteriti posterius/quod praesenti impartibili est propinquius. Contra vero sit in futuro. nam id prius est futuri: quod est praesenti impartibili propinquius. id vero posterius: quod ab eodem est remotius. ¶ Quatuor quaestiones. ¶ Prima. Cur tempus esse in caelo/in terra/in mari & quibuslibet alijs rebus ponimus? ¶ Secunda. Quo modo se tempus habeat ad animam? ¶ Tertia. Vtrum tempus sine animo esse possit? ¶ Quarta. Qualis motus/tempus numerus sit: an cuiuslibet? ¶ Secunda conclusio. Tempus in caelo/terra/mari & caeteris sensibilibus ponendum est. ¶ Nam omnia haec mobilia sunt: sunt enim in loco. At tempus: motus passio aut affectio quaedam (quae numerus est) existit. Sunt enim motus & tempus simul: ita ut actus actui/ & potentia potentiae respondeat: bene igitur haec omnia in tempore esse dicimus. ¶ Tertia. Si non sit anima vlla: consequens est ut non sit tempus. ¶ Nam si non sit numerus: neque numeratum vllum erit. At vero si non sit anima: nullum relinquitur numerus. Quid enim praeter animam aut animae portionem in intellectu numeratur: si non sit anima: non erit numeratum. At qui si non sit numeratum: non erit tempus. Est enim tempus numerus qui (ut dictum est) numeratur. At forte cui temporis ratio accidit: nihil prohibet sine anima existere. Est enim motus prius & posterius (ut numerabilia sunt) tempus. ¶ Quarta. Tempus non omnis motus: sed primi motus numerus est. ¶ Nam tempus omnium motuum mensura esse videtur. Primus autem motus merito aliorum metrum & mensura ponendus est. Est igitur tempus/primi motus numerus. ¶ Quinta. Primus motus delatio est: quem circulo sphaerae accom-

Quaestio.

Responsio.

Quid iam.

Quid modo.

Quid olim.

Quid repente.

Simonides poetae.

Paro.

Sententia Pythagorae.

no damus. Nam is motus maxime regularis percipitur: cuius numerus nunquam in incerto est, sed constantissime omni quo perseverans. Generatio autem, corruptio, augmentatio, diminutio, non plane regulares, neque secundum rectum latio, que non semper perseverat. Iure igitur delatio (que toti circulo, sphaeraque accommodata est) primus motus dicitur: & eius tempus esse quod omnia metiatur. Et certe non longe a veritate sentiebant dicentes tempus esse caeli motum: quod alios motus mensurat omnes. Ob hoc enim vtu tritum est dici solere, res humanas trahi in circulo, & omnia que moventur, generantur & corrumpuntur: quod omnia in tempore principium atque finem accipiant, qui circulus quidam esse videtur. Est etenim circularis, orbicularisque motus numerus. In his enim que mensurantur mensura conspicitur, ut extra quam nihil cadat. Instantia. Cuiuslibet motus numerum dicimus esse tempus. Quod enim generatur, generatur in tempore: quod corrumpitur, in tempore corrumpitur: & quod augetur, diminitur, alteratur, & fertur. A sit alius videtur esse numerus eius quod generatur, & alius eius quod corrumpitur: & ita de ceteris. Non igitur erit tempus vnum & vniuersale motus. Respondet idem esse tempus omnium dicatorum: ut septem hominum & septem equorum numerus idem, septem eos numerans: quamuis septem homines & septem equi diuersi sint. Sicut triangulus equilaterus & gradarius diuersi sunt: & eundem ipsorum esse numerum, sicut equilateri & gradari eadem figuræ ratio est. Non enim cuiuslibet motus tempus est intrinsecus numerus: sed primi (ut dictum est) alioquin simul duo, tria, & quotlibet simul haberi possent equalia tempora. Hanc ob causam motus ceteri & tempus seorsum sunt: hi multi, tempus vnum: quia numerus idem vbiq; existens & omnium simul existentium: imo & tempus cetera mensurat & circulem ipsum motum: & tempus finitum tempore finito metitur, ut horam minuta (complectitur enim hora suam mensuram, sexaginta minuta) & diem horis & minutis, & mensuram diebus. Sed haec de tempore dictum pro pollicitatione nostra sufficiat.

Quarti Physicorum finis.

Notarum decimiquarti capituli declaratio

Regularis motus ut hic diffinitur, omne transmutationis genus complectitur: quare spacium in eius diffinitione sumitur pro omni eo quod motu acquiritur aut deperditur, quemadmodum vocabula in notis subiecta declarant. Si quidem generationis & corruptionis spacium est forma substantialis. Augmentationis & diminutionis spacium: quantitas siue magnitudo. Alterationis spacium, qualitas. Motus autem localis spacium intrinsecum, est ipsa localis mutatio. Extrinsicum vero est magnitudo super quam fit latio. Et ex ipsa generali regularis motus diffinitione facile est cuiuslibet speciei motus regularis diffinitione deducere, prout quid motus irregularis dicatur cognoscere. Est enim is quo mobile in equali tempore non equaliter absoluit spacium, sed aut plus aut minus: ut rerum naturalium motus naturales & violenti. Subiectum in proposito est terminus ad quem transmutationis, & id totum quod transmutatione acquiritur aut deperditur. Cum dicitur tertia conclusio. Non sit anima non erit numerans: sub anima comprehenditur intelligentia: longe perfectius quam anima rationalis, numerans.

Decimiquarti capituli prima conclusio. Omnis motus & mutatio fit in tempore. Primo, quia in omni motu & mutatione ut generatione, corruptione, augmentatione, diminutione, alteratione & mutatione secundum locum inueniuntur velocius & tardius. At velocitas & tarditas, motui gratia temporis conueniunt. Est enim velocius, quod continue mutatum secundum eandem motus speciem (diuersarum enim specierum motus adinueniunt non comparantur penes velocitatem & tarditatem: ut generatio & alteratio, aut circulatio & ambulatio) & motu quidem regulari (nam motus regularis ad irregularem non recte comparatur penes velocitatem & tarditatem) minori tempore transit in subiectum & terminum ad quem. Tardius autem quod maiori tempore equaliter absoluit spacium. Ut dentur duo spacium equalia vtriusque stadium, per que mouentur deorsum duo mobilia regulariter, primum quidem in uno minuto vnu transeat stadium, secundum vero duobus minutis tantum spacium absoluat: primum est velocius secundo, quia in minori tempore ut subduplo equaliter perficit spacium. Et ita in motu circulari. Secundo, in omni motu est pars prior & posterior. Prius autem est posterior in motu & tempore dicuntur in comparatione ad impartibile nobis adiacens: quod prateriti finis est & futuri principium: igitur omnis motus est in tempore, cum prius tempore, priori tempore: & ipse motus posteriori tempore respondeat. Inter prius tamen & posterius prateriti, & prius & posterius futuri est discrimen. Nam prius prateriti est quod a presenti nunc est remotius: posterius vero, quod est ei propinquius. Contra prius futuri est quod presenti nunc est propinquius: posterius vero, quod est ab eo remotius. Ut tota linea a b significet totum tempus presens & punctum c instans nobis adiacens. Pars a c, totum prateritum, quod diuidatur in signo d. Et pars c b totum futurum quod diuidatur per e. Tunc pars a d est prius prateriti, & pars d c eius posterius. Sed c e prius est futuri: & e b eius posterius ut ex diffinitionibus iam datis constat.

Quatuor quaestiones. Prima. Cur tempus esse in caelo, terra, & ceteris rebus sensibilibus ponitur? Responsio. Quia eorum quatenus mobilia sunt mensura est, & mensura in rebus mensuratis esse dicitur, quemadmodum vlna in panno. Secunda. Quo modo se habet tempus ad animam? Responsio. Ut numeratum ad numerans, mensuratum ad mensurans, paries visus ad oculum videntem. Tertia. Vtrum tempus sine animo esse possit? Responsio. Non, quemadmodum tertia ostendit conclusio. Quarta. An cuiuslibet motus tempus sit numerus? Responsio. Ita, cuiuslibet intrinsecus ut pote motus primi mobilis: ceterorum autem motuum numerus extrinsecus: ut docet instantia. Secunda conclusio. Tempus in caelo, terra & mari ponendum est, ut mensurans in mensuratis. Nam omnia praedicta secundum locum mobilia sunt, cum sint in loco. Tempus autem passio quaedam est & affectio ipsius motus, parti temporis acquiritur respondeat, & potentia siue pars acquirenda motus, potentiae & parti acquirenda temporis. Haec igitur omnia sunt in tempore tanquam mensurata in mensura: quare & diuerso tempus in ipsis ut mensura in mensuratis recte collocatur. Tertia conclusio. Si non sit anima, non est tempus: quemadmodum si non sit oculus videns, non est albedo visa. Patet, quia

si non sit numerans, neque numeratum vllum erit, quemadmodum si non sit videns, nullum erit visum: cum haec ad se invicem referantur. At si non sit anima, nullum erit numerans: cum nihil praeter animam & intellectum animae partem, numeret, quemadmodum si non sit oculus nullum erit videns: ergo si non sit anima, nullum erit numeratum: sicut non existente oculo, nullum erit visum. Ultra, si non sit anima, non erit numeratum: & si non sit numeratum, non erit tempus. Est enim numeratum magis commune & tempus minus commune: ut si nullum sit visum, neque est albedo visa: ergo de primo ad vltimum si non est anima, non est tempus. At sicut nihil prohibet eam qualitatem cui competit videri existere sine oculo, sicut sonum existere sine auribus: ita & id cui ratio temporis conuenit (ut pote motus circularis primi mobilis) bene possit sine anima existere. Quarta conclusio. Non cuiuslibet motus tempus numerus est intrinsecus, sed duntaxat primi motus. Patet. Quia tempus omnium motuum mensura est ut numerus. At primus motus aliorum motuum recte mensura censendus est, quatenus latio successioni: quemadmodum prima dimensio ceterarum dimensionum. Nempe primus in vnoquoque genere est metrum & mensura omnium que sunt in illo genere. Quinta conclusio. Motus primus est motus circularis primi mobilis, supremi que celi. Patet. Nam is motus maxime est regularis, perpetuus, & continuus, equo tempore equaliter absoluit spacium, sine intermissione, in giter perseverans. Generatio autem & corruptio, ceterique rerum sensibilium motus regulares non sunt, neque semper perseverant, sed quiete interrumpuntur. Merito igitur primi mobilis circuli giratio, circularisque latio, primus motus dicitur. Hinc vulgatum dictum est res humanas trahi in circulo, & certis vicibus consimilia apud homines cum tempore redeant. Ut enim praterito tempore fuerunt patres, filii, artifices: sic & nostra tempestate. Omnia itidem in tempore principium & finem habent: qui circularis motus numerus est: circulus quidam esse videtur. In his enim que mensurantur ipsa mensura conspicitur: non quidem ut accidens in subiecto, quandoquidem mensura ut plurimum mensurato extrinsecus est: sed ut in his que ab ipsa denominantur & nomen accipiunt. Nempe ut res esse in tempore esse eas mensurari tempore, ita tempus esse in rebus est ipsum tempus mensurare res. Instantia. Cuiuslibet motus mensuram esse tempus dictum est, & omnis motus & mutatio fiat in tempore. Sed alia est mensura eius quod generatur, & alia illius quod corrumpitur: ita de ceteris motibus: igitur non omnium est idem tempus, quod est prius dicatorum oppositum. Quae quidem dissoluitur negando quod cuiuslibet motus tempus sit numerus intrinsecus. Non enim numerus partium generationis, corruptionis, augmentationis, diminutionis, alterationis, aut latioris secundum locum, alterius a prima latiore, neque earum partes priores & posteriores ab anima numerate sunt tempus. Sed alicuius motus ut primae latioris tempus numerus est intrinsecus: ceterarum vero omnium que eidem in tempore sunt, extrinsecus numerus & mensura est. Quamuis ergo alius sit intrinsecus numerus eius quod generatur, & eius quod corrumpitur: nam alie sunt generationis & corruptionis partes. Idem tamen est numerus eorum extrinsecus, eademque durationis mensura: Quare recte dictum est vnu esse omnium motuum tempus. Respondet itaque philosophus, sicut id est numerus septem, numerans septem homines & septem equos: tametsi res numerate septem homines & septem equi sint diuersae, sic id est tempus mensurans omnes motus simul existentes ut generatione & corruptione: tametsi mutationes inter se alia genere differant. Quemadmodum si oplerius & gradarius inter se specie differunt, eis tamen eadem figuræ ratio est: dicitur enim vterque ditorum triangulorum figuræ, & sit magnitudo que termino vel terminis clauditur. Quod si cuiuslibet motus tempus ponatur esse numerus intrinsecus: cum duo, & tres, & quotlibet simul fieri possunt motus equales: & eorum quilibet per hypothesein re ipsa esset tempus: sequeretur quod duo simul secundum durationem essent tempora equalitatis & tria & quotlibet: quod est impossibile. Ut enim secundum extensionem simul esse non possunt diuersae magnitudinis partes alioquin esset penetratio dimensionum: sic secundum durationem simul esse non possunt diuersae temporis partes, alioquin esset penetratio successione: & duae horae non amplius quina durarent. Hinc ceteri motus & tempus seorsum sunt: id est inter se re ipsa discrepant, & in diuersis existunt subiectis, & extra se invicem. Motus quidem multi sunt, tempus autem omnium vnum: quod omnia transmutationum genera mensurat ut mensura extrinsecus, & ipsam circulem primi caeli motum, ut mensura intrinsecus. Et tempus finitum totum, tempore finito partiali metitur: ut horam minuto sexagesimo sumpto, vniuersum binarius mensurat senarium, quia aliquoties sumptus ipsum aequat, & ternarius nouenarium, imo quaelibet quantitates pars sui tota: ita & pars temporis totum tempus mensurat, ut hora diem, & dies mensuram, & mensis annum.

Primi capituli quinti Physicorum nota.

Thorax, pectus. Pars: pars secundum dimensionem, pars quantitativa. Tendit motus in speciem: sicut quod partem acti, partimque potentia est in totum actum. Europa, regionis nomen. Subiectum affirmatione monstratum. Et est affirmatione monstratum, cum affirmationis nomine pariter compositum explicamus & terminum. Non subiectum simpliciter, negatione monstratum composito non manente. Non subiectum secundum quid negatione monstratum composito quidem aut completa, substantia manente. Generatio secundum quid, generatio secundum accidens: secundum accidens mutatio. Motus de subiecto in subiectum mutatio, accidentalis mutatio.

Vntus liber Physicorum continet sex capita. Primum caput continet quatuor diuisiones & tres conclusiones: vnam ad tertiam diuisionem: duas ad quartam: & duas rationes ad secundam conclusionem. Prima diuissio. Eorum que transmutantur: quaedam transmutantur per accidens, quemadmodum per accidens dicitur Musicum ambulare: quia id (cui accidit esse Musicum) ambulet. Alia transmutantur secundum partem: ut cum homo dicatur sanari, quia eius oculus sanetur, aut eius thorax. Alia vero per se: ut que neque per accidens neque secundum partem transmutantur. Et haec diuersa sunt secundum diuersas transmutationes: ut alterum est augmentabile, diminubile, alterabile, sanabile, calefactibile. Et ita mouentium dicimus quoddam per accidens, ut Medicus aedificat: quoddam secundum partem, ut homo percutit quia eius manus percutiat: & quoddam

Tempus est numerus primi motus. Quis est primus motus.

O bieclio! Eius solutio.

Plura tempora simul esse non posse.

a d c e h

In quibus rebus est tempus collocandum

per se vt medicus sanat. ¶ Secunda diuisio. Ea quæ cum quid per se transmutatur reperitur: quinque sunt: quod mouet per se, quod per se mouetur, tempus in quo mouetur, terminus vnde fit motus, & id in quod continue tendit motus: vt cum lignum calefiat, inuenimus mouens, calefaciens: quod mouetur, lignum: tempus motus: horam, minutum: terminum vnde fit motus, frigidum: id quod tendit motus, calidum: & non est motus in specie caliditate: in quam tendit, sicut neq; motus localis in loco. Neque enim ea mouet neq; mouetur, sed (vt iam pridem dictum est) est in mobili vt in ligno. Et mutationes potius ab eo quo pergunt denominantur, q̄ ab eo vnde veniant: vt generatio quæ est a non esse, & tendit in esse, non men capit ab esse: & corruptio quæ est ab esse & tendit in non esse, nomen capit a non esse. ¶ Et si queras, an passiones, albedo, nigredo, & similes sint motus? Forte q̄ non: sed albedo, denigratio, motus vt sint: necesse est. Et terminorum motus quidam consimiliter est secundum accidens: vt cum dicitur, albescens intelligitur: quidam secundum partem: vt cum quid mutetur secundum albedinem, terminum assignemus colorem. Albedo enim, coloris pars est. Et cum quem dicimus proficisci in Europam: quia proficiscatur Athenas. Athenæ enim sunt Europæ pars. Et horum motuum termini per se sunt albedo, Athenæ: non, intellectio, color, Europa. Et de his quæ per accidens mutantur determinatio relinquatur: quia per accidens mutationes infinite & indeterminate sunt: secundum quas quodlibet in quodlibet mutari potest: & quæ nullo certo præcepto claudî possunt. De his vero quæ per se sunt, futura determinatio est: vt quæ sunt finite & determinatæ. Sunt enim de contrario in contrarium aut medium: aut inter terminos contradictorios: vt facile inductione cognoscere possis. Neq; hisce quodlibet transmutatur in quodlibet, sed determinatū in determinatū: vt contrariū & cõueniens in suū incõueniēs. Nec mireris si dixerim de contrario in contrariū, cū aliquādo mutetur in mediū: aut a mediū in extremū. Nam mediū vtriq; extremo comparatū: vim, naturāq; cõtrariū obtinet: quæ admodū in fidibus medicæ chordæ vltimis cõparatæ, graues apparent: eadē vero primis cõparatæ: acutæ apparent & tinnulæ: ita fuscū albo cõparatū, nigrū: nigro vero, protinus apparēt albu: proinde nos mediū vt cõtrario vtimur. ¶ Tertia diuisio. Omnē matationē esse oportet aut de subiecto in subiectū, de subiecto in non subiectū, de non subiecto in subiectū, aut de non subiecto in non subiectum. Subiectum voco affirmatione monstratum: vt album, nigrum. ¶ Prima cõclusio. Solum secundum tria datæ diuisionis membra: transmutationes sumuntur. ¶ Nam transmutationes sunt inter terminos contrarios aut contradictorios. Hoc autem solum erit quando transmutabuntur de subiecto in subiectum: vt de albo in nigrum. Aut de subiecto in non subiectū: vt de aqua in non aquā. Aut de non subiecto in subiectum: vt de non aqua in aquam. De non subiecto in non subiectum nihil proprie & per se mutari dicitur, quia neq; contraria neq; contradictoria sunt. Solum igitur secundum tria datæ diuisionis membra transmutationes sumuntur. Et mutatio illa quæ est de non subiecto simpliciter in subiectum, generatio est: & quæ est de subiecto in non subiectum simpliciter: corruptio. Est & generatio secundum quid & corruptio secundum quid, vt cum ex non subiecto secundum quid in subiectum, aut ex subiecto in non subiectum secundum quid transmutatio fit: vt ex non albo in album, ex albo in non album. ¶ Quarta diuisio. Quod non est, tripliciter dicitur. ¶ Primo. Falsum: & id circa compositionem & diuisionem est. ¶ Secundo. Quod non est hoc aliquid, & si potentia existat. ¶ Tertio. Nō ens secundum quid: vt non album non musicum: vnde non ens primo & secundo hoc in loco non moueri dicuntur. ¶ Secunda conclusio. Generatio pariter & corruptio non sunt motus. ¶ Primo. Quia quod non est, non mouetur: quod aut generatur, non est. Et si enim quod secundum quid generatur, sit: non tamen id (quod simpliciter generatur) est, igitur generatio non est motus. Et cum solum motus contrarie tur motui, aut motui quies: & corruptio contrarie tur generationi: corruptio non est motus. Nō sunt igitur generatio pariter & corruptio motus. ¶ Secundo. Omne quod mouetur, in loco est: quod autem generatur, in loco non est. Nam quod non est, in loco non est: quod igitur generatur, non mouetur: nō est igitur generatio motus, quare neq; ei contraria corruptio, motus est. ¶ Tertia conclusio. Omnis motus est de subiecto in subiectum. ¶ Patet. Nam omnis motus mutatio est: & omnis mutatio est de subiecto in subiectum, de subiecto in non subiectum: aut de non subiecto in subiectum: igitur omnis motus est de subiecto in subiectum: de subiecto in non subiectum: aut de non subiecto in subiectum, sed nullus motus est de subiecto in non subiectum: est enim hæc mutatio, corruptio. Neq; de non subiecto in subiectū, nam hæc mutatio, generatio est. Igitur omnis motus est de subiecto in subiectum. Subiecta enim diximus affirmatione monstrata: contraria, media: sub quibus & priuatiua comprehendimus: vt album, nigrum, flauum, fuscum, silens, & nudum.

¶ Notarum primi capitis quinti Physicorum declaratio.

¶ Pars in proposito non pro parte essentiali, sed integrali sumitur: quæ & sumpta secundum dimensionem dicitur, & quantitate: quia cum parte materie & forme aliquid habet dimensionis. ¶ Quando aliquid caliditatis acquisitum est & aliquid acquirendum quod continue acquiritur: illa calefactio tendit in totam caliditatem, quia partim actu & partim potentia est, procedens in perfectam & completam caliditatem totum actum: quare species est totus & completus actus motu acquisitus. ¶ Europa est tertia pars terre: completens Græciam, Italiam, & partes mundi occidentales. ¶ Subiectum hic dicitur quod est affirmatione monstratum. Affirmatione autem monstratum est quod est affirmatione designatum: quando scilicet nomine affirmationis sumpto sine negatione infinitante præposita: compositum, totamq; rem naturalem explicamus & terminū motus aut a quo aut ad quem

Cyid hic est subiectum.

¶ vt ex calido fit frigidum, ex igne fit aqua. Calidum enim nomen affirmationis est, explicans compositum & rem naturalem cui inest caliditas: & terminum a quo motus scilicet caliditatem. Sic frigidū affirmationis est nomen, quo compositum in se frigiditate habens explicamus, & terminum ad quē motus scilicet frigiditatem. ¶ Duplex autē est subiectū: scilicet simpliciter & secundum quid. Subiectum simpliciter est affirmatione monstratū, composito manente eodē ante transmutationem & post: vt ex calido fit frigidum, vtrunq; est subiectum simpliciter: nā est affirmatione monstratū, composito quidē & re naturali manente eadē sub vtroq; transmutationis termino. Subiectum autē secundū quid est affirmatione monstratū composito non manente: vt cum ex igne fit aqua, id ignis & aqua affirmatione explicatur non manente eodē composito: nam ignis post transmutationem amplius non est, nec aqua ante transmutationem. ¶ Non subiectum est negatione monstratū sine designatum, quando scilicet negationis nomine compositū explicamus & terminum. Et est duplex: scilicet non subiectum simpliciter: & non subiectum secundum quid. ¶ Non subiectum simpliciter est negatione monstratū composito non manente: vt ex non igne fit ignis, Non ignis negatio nomine explicatur, non manente eodē composito ante transmutationem & post: quare est non subiectum simpliciter. ¶ Non subiectum secundum quid, est negatione monstratū eodē composito manente: vt ex non albo fit album. Non albu negatione explicatur eadē re naturali ante transmutationem & post manente: quare per definitionem est non subiectum secundum quid. ¶ Generatio secundum quid, est accidentis acquisitiua mutatio: vt ex non albo fit album. Sic corruptio secundum quid, est accidentis deperditua mutatio: vt ex albo fit non album. ¶ Motus in hoc toto libro est de subiecto simpliciter in subiectum simpliciter mutatio: vt cum ex albo fit nigrū, aut ex calido frigidum. Quare non adeo communiter hic vt in tertio Physicorū accipitur: sed tantummodo pro mutatione accidentalī. Et quatuor habet species: scilicet augmentationem, diminutionem, alterationem, & mutationem secundum locum. Et quatuor interdū compositum mutatur, cum secundū accidēs fit transmutatio, quemadmodū si cū ex calido fit frigidum, ignis mutetur in aquam. Illa tamen compositi mutatio non est deratione motus accidentalis: quandoquidem sine huiusmodi transmutatione æque fieri possit accidentalis motus. Et si cum eo coniuncta sit compositi mutatio: hoc accidit. Mutatio autem siue transmutatio æque cõmuniter hic sumitur: atq; in tertio sumebatur.

¶ Primi capitis quinti Physicorum prima diuisio. ¶ Eorum quæ transmutantur: quæ ad transmutantur per accidens, quæ ad secundū partem, & quæ ad per se. Siquid ea transmutantur per accidens, quæ non motu qui in eis est, sed alterius mouent: vt homo dormiens ad motum nauis deferitur, & forma ad motum rei naturalis loco mouetur. Sicut enim musicus dicitur per accidens ambulare, quia est causa per accidens ambulationis: minime ad eum effectum ordinata, ita quicquid per accidens transmutari dicitur: vt exemplo textus analogico, eius quod transmutatur per accidens ad causam per accidens intelligatur analogia. Id autē transmutatur secundū partē: cuius solū vna pars mouetur, quæ totum moueri denominatur: vt cum homo calefieri dicitur, quia manus eius calefiat: & loco moueri, quia brachii eius solū mouetur. Ea autē transmutantur per se, quæ & motu qui in ipsis est, & secundū quilibet sui partē mouentur: vt aqua tota calefens, & lapis totus deorsum ruens. Et diuiduntur ea quæ transmutantur, secundum diuersas transmutationum species. Nam quoddā est augmentabile, aliud diminubile, aliud alterabile, & aliud loco mobile. Sic mouentium quoddā per accidens mouet: quod ipsius motus causa per accidens esse designatur, vt medicus ædificat. Accidit enim medicum moliri ædificatū & extruere. Quoddā secundū partē: vt cū vna duntaxat pars mouet a qua totū mouere denominatur: vt cū homo lapidē proicere dicitur, quia eius manus proiciat. Quoddā autē est mouēs per se, quod ipsius motus causa est per se: vt calidū calefacit, lucidum illuminat. ¶ Secunda diuisio. Cū aliquid per se transmutatur quinq; inueniuntur scilicet per se mouens, per se mobile, tempus ipsius motus, terminus a quo motus, & terminus eius ad quē: quod in singulis transmutationibus speciebus facile est inductione cognoscere: vt cū ex igne fit aqua, & per se mouens est aqua ignis corruptio, per se mobile materia ignis deperdens formam ignis & acquirens formam aquæ, tempus generationis: hora minutū, & terminus a quo generationis: forma ignis, terminus deniq; ad quē: forma aquæ. Et cum vtrq; terminorū motus positius est: prædicta quinq; re ipsa distincta inueniuntur: vbi vero alter terminorum est priuatius (sicut cū ex tenebroso fit lucidū aut ex lucido tenebrosum) huiusmodi priuatius terminus re ipsa cū mobili coincidit, & quatuor inueniuntur solū re ipsa distincta: quinq; tamen ratione diuersa. Ipsius autē motus localis duplex est terminus scilicet extrinseci, vt locus a quo proficiscitur mobile est terminus a quo: & ad quē tendit terminus ad quem: & re & ratione diuersi. Et intrinseci: vt terminus a quo, quies ab ambulatione: eadē ipsi mobili & terminus ad quē ipsa tota latio, completa & perfecta: quemadmodū in cæteris motibus forma completa per motū acquisita, est terminus ad quem sui motus. Et nō est calefactio in ipsa caliditate perfecta, completaq; tanq; accidens in suo subiecto: sicut neq; motus localis est in loco ad quē mobile tendit. Ipsa enim caliditas nō mouet neq; mouetur, sed est calefactio in mobili, vt in ligno: quemadmodum prius dictum est: omne in motū esse in mobili. Et mutationes potius a termino ad quē pergunt, denominationem sumunt, quæ ab eo termino vnde veniunt. Vt cum ex frigido fit calidum, illa mutatio a caliditate termino ad quē nomē accipit, & dicitur calefactio. Et cum quid mouetur deorsum, a loco deorsum ad quem proficiscitur nomen sumit: vocaturq; motus deorsum. Vnde albedo & nigredo interdum re ipsa sunt motus: vt cum partim sunt actu & partim potentia: interdum vero nō sunt, vt cū totæ sunt actu. Earum tamen ratio nō est rationi motus respondens. Albefactio autē & nigrefactio & re & ratione sunt motus. ¶ Terminorum autē motus quidā est secundū accidens: vt albescens intelligitur, intellectio terminus est per accidens albefactionis, quandoquid de albefactio non tendit in intellectu per se, sed in albedinem, quidā secundum partem: vt cum quid albedinem acquirit si terminum ad quē assignemus colorem, quia in partem tendit: illud totum pro termino designado. Et si quis Athenas proficiscatur, quē idcirco dicamus proficisci in Europā: totum pro parte designando. Quidā autē per se: vt albescens acquirit albedinem: albedo terminus est per se: & cū quis Athenas proficiscitur, Athenæ huiusce motus per se terminus est. De his autē quæ per accidens mutantur sicut in cæteris disciplinis ita in hac quoq; scientia determinatio prætermittitur, quia infinite sunt huiusmodi mutationes & indeterminate, nulliq; certis legibus constructæ. Sed de his solum quæ per se sunt mutationibus futuris est sermo. Sunt enim finite & determinatæ: de contrario quidē in contrariū, aut de contradictorio ad contradictoriū tendentes. Secundū quas nō quodlibet transmutatur in quodlibet: sed determinatum in determinatum. Vt inconueniens in suum conueniens, quemadmodū semen oliuæ in oliuæ

Subiectū diuisio.

Cyid non subiectum Non subiectū diuisio.

Quomodo hic sumit motus

Quæ mutantur per accidens.

Quæ mutantur secundum partem.

Quæ mutantur per se.

Mouentium diuisio.

Quot in transmutatione per se inueniuntur.

Motus localis duplex est se terminos.

Terminorū & motus diuisio.

O bjectionis solutio. **U**am. Et contra conueniens in inconueniens quemadmodum oliua in aridum oliua. ¶ Cum autem quicquam de extremo mutatur in medium, aut de medio in extremum, aut de medio in medium, contrarium quodammodo in suum mutatur contrarium. Nam medium vni extremo comparatum, alterius extremi naturam participare videtur. Vt in sidibus cytharæ, mediæ chordæ postremis acutissimis comparatæ, graues videntur: eadem vero primis & grauißimis comparatæ, apparent acutæ. Ita in coloribus fusca cum albo comparatum, nigrum. Nigro vero comparatum, apparet album. Quare medium sub contrarijs quorum naturam sequitur, comprehenditur. ¶ Tertia diuisio. Oportet omnem mutationem esse aut de subiecto in subiectum, cum terminus ad affirmationem explicatur, vt ex albo fit nigrum; aut de subiecto in non subiectum: cum terminus a quo affirmatione & terminus ad quem negatione explicatur, vt ex igne fit non ignis: aut de non subiecto in subiectum, cum terminus a quo negatione & terminus ad quem affirmatione explicatur, aut de non subiecto in non subiectum: cum vtique terminus negatione explicatur, vt ex non igne fit non ignis. ¶ Prima conclusio. Solum secundum tria prima date diuisionis membra, transmutationes sumuntur. ¶ Patet, nam 4 transmutationes sunt inter terminos contrarios: cum & res ipse contrariæ sunt & contrarijs diuilibus explicatur, vt ex albo fit nigrum; aut inter terminos contradictorios, cum contradictorijs adiuicem explicatur terminis; vt ex non igne fit ignis. At solum transmutationes inter terminos contrarios aut contradictorios esse possunt, cum transmutationes sumuntur secundum tria date diuisionis membra, aut de subiecto in subiectum, vt ex albo fit nigrum que adiuicem contraria sunt, aut de subiecto in non subiectum, vt de aqua in non aquam que adiuicem sunt contradictoria, aut de non subiecto in subiectum: vt de non aqua in aqua que etiam contradicunt. De non subiecto autem in non subiectum transmutationem explicantes termini, neque contrarij sunt, neque contradictorij: vt de non aqua in non aquam. Siquidem termini, non aqua, non aqua; neque contrarij sunt neque contradictorij, quare hoc modo nihil proprie & per se transmutari dicitur: nec ab re quidem. Nam huiusmodi mutationes indeterminate sunt & non alia cuius certi generis. Siquidem cum de raro aere fit minus rarus aut contra, de non aqua fit non aqua; cum de calido fit aer frigidus, autem cæterorum membrorum mutationes sunt alicuius certi & determinati generis. Vnde quando ex aere fit ignis que mutatio est per se & de contrario in contrarium; ex non aqua fit non aqua: id tamen accidit, neque per se hæc transmutatio dicenda est, quæ eius termini non recte explicatur. Vt autem propria fiat transmutatio, & res & ratio conuenire debent: quæ quidem ratio attenditur ex conuenienti explicatione transmutationis per terminos contrarios aut contradictorios. Quæ autem penes primum membrum fit transmutatio, motus est, vt quarta docebit conclusio. Quæ penes secundum, corruptio est aut simpliciter aut secundum quid. Et quæ penes tertium: generatio est aut simpliciter, aut secundum quid. Est autem generatio simpliciter (ex proprijs huius libro terminis definitionem sumendo) de non subiecto simpliciter in subiectum mutatio: vt ex non igne fit ignis. Quod si dixerit, ex aqua fit ignis, re ipsa quidem generatio est: non tamen ratione, quia non est illa explicatio quam tradit data definitio. Et corruptio simpliciter est de subiecto in non subiectum simpliciter mutatio: vt ex igne fit non ignis. At quando ex igne fit aqua, ibidem res corruptionis est, non autem ratio: quia non est explicatio per subiectum & non subiectum. Generatio secundum quid est de non subiecto secundum quid in subiectum mutatio: vt ex non albo fit album. Quod si quis ita expresserit, ex nigro fit album, re ipsa generatio secundum quid est, non autem ratione: quia non est que per definitionem præfigitur terminorum: explicatio. Corruptio autem secundum quid est de subiecto in non subiectum secundum quid transmutatio: vt ex albo fit non album. Quod si dixerit, ex nigro fit album, res quidem corruptionis secundum quid est & accidentis deperditiva mutatio: ratio tamen ibidem non est, quia non explicatur per subiectum & non subiectum. Vt autem hic motus aut mutatio proprie & per se esse dicatur, & res & ratio conuenire debent. ¶ Quarta diuisio. Non ens trifariam dicitur. primo falsum: quo pacto ponit logicus non entium nequaquam esse scientiam. Et id circa compositionem, id est propositionem mentalem affirmatiuam est, vt homo est lapis: aut circa diuisionem, id est mentalem vltimatam negatiuam, vt homo non est animal. ¶ Secundo. Non ens simpliciter, quod non est res naturalis & totum compositum. Siquidem ens simpliciter est res naturalis affirmatione explicata: vt homo, animal, quare ex opposito non ens simpliciter quod non est res naturalis & negatione explicatur: vt non homo, non lapis. Et hoc modo cum res naturalis acquiratur aut deperditur, est non ens: quia solum potentia existit: similiter materia dicitur ea pacto non ens, quia est substantia incompleta. ¶ Non ens tertio est non ens secundum quid: quando res entis est & substantia completa: ratio tamen est non entis explicatione negatiua alicuius accidentis, vt non album. Siquidem ens secundum quid est totum compositum, accidentis affirmatione explicatum: vt album nigrum. Quare non ens secundum quid est totum compositum negatione accidentis explicatum: vt non album, non nigrum. Vnde non ens primo, hoc in loco minime moueri dicitur, neque non ens secundo. Nam vt quicquam hic dicitur moueri, oportet ipsum esse subiectum denominationis completum, & totum actu. Itaque materia est subiectum inhesionis fit & incompletum: minime tamen moueri hic dicenda est: & res naturalis que acquiratur aut deperditur itidem non mouetur: quia non tota est actu. Non ens autem tertio modo, bene dicitur hic moueri. ¶ Secunda conclusio. Generatio & corruptio non sunt motus. In promptu quidem ratio est, 6 quia in motu (quo modo hic sumitur) idem debet ante transmutationem & post manere compositum: quod minime in generatione & corruptione contingit. ¶ Primo. quia quod non est ens completum & simpliciter, non mouetur. At quod generatur simpliciter, non mouetur: quare generatio non est motus. Corruptio autem generationi contrariatur, ergo & corruptio non est motus. Si enim vni contrariorum non est motus: nec alteri, cum solum motus motui contrarietur. ¶ Secundo. Omne quod mouetur completiue: est totum compositum in loco existens. Quod autem generatur, non est in loco. Nam quod non est, non est in loco. Quod autem generatur non est completum ens & compositum, sed partim est & partim non est, & dicitur non ens. Ergo quod generatur, non est in loco: quare quod generatur, non mouetur: & per consequens generatio non est motus: ex quo consequitur & corruptionem non esse motum. ¶ Tertia conclusio. Omnis motus est de subiecto in subiectum. ¶ Patet. Nam omnis motus est mutatio. Et omnis mutatio est de subiecto in subiectum, de subiecto in non subiectum, aut de non subiecto in subiectum: vt ostendit prima conclusio: ergo omnis motus est de subiecto in subiectum: de subiecto in non subiectum, aut de non subiecto in subiectum. At nullus motus est de subiecto in non subiectum: nam huiusmodi mutatio corruptio est, quæ (vt præcedens docuit conclusio) non est motus. Neque vllus motus

tus est de non subiecto in subiectum. Nam talis mutatio generatio est, quæ modo ostensa est non esse motus: igitur omnis motus est de subiecto in subiectum: quod est propositum. Nomine autem subiecti intelliguntur aut contraria, vt album nigrum; aut media, vt fuscum, crocum; aut priuatiue opposita, vt lucidum tenebrosum, sonorum silentis.

¶ Secundi capitis nota.

¶ Substantia, completa substantia. ¶ Secundum aliquod prædicamentum intelligimus esse motum, quando quicquam a prædicamenti ratione sine rei ipsius in eo facta deperditione decidere non potest. Et cum prædicamenti rationem sine sui mutatione, reique prædicamenti acceptione non valet assumere. Sicut itaque, cum secundum aliquod prædicamentum est motus: & res & prædicamenti ratio conueniunt. ¶ Augmentum, augmentatio. ¶ Decrementum, diminutio. ¶ Sub contrarietate, mediarum discrepantiam & priuationem comprehendimus. ¶ Simpliciter contrarium (vt simpliciter album) quod nihil sui contrarij habet amixtum.

8 **S**ecundum caput continet quatuor conclusiones: duas rationes ad tertiam, vnam instantiam ad quartam: & tres modos immobilis. ¶ Prima conclusio. Secundum substantiam nullus est motus. ¶ Nam motus est de subiecto in subiectum mutatio: & de contrario in contrarium. Nullum autem entium substantiæ contrarium est, secundum igitur substantiam non est motus. ¶ Secunda, secundum relationem non est motus. ¶ Nam ea quæ dicuntur ad aliquid, de suo statu decidunt, nulla in ipsis mutatione facta: vt duobus existentibus albis quæ ideo similia sunt primo mutato in contrarium aut medium: secundum a similitudine decidit (quod quidem prius erat simile) nulla in ipso facta mutatione. At vero id in his secundum quæ est motus esse nequit: vt a suo statu sine mutatione decidant. Secundum igitur relationem non est motus: sed si quæ in ea reperitur mutatio, hæc secundum accidens est. ¶ Tertia. Actionis & passionis non est motus. ¶ Primo, quia motus non est motus, imo neque mutationis vllius mutatio: vt generationis non est generatio, & ita de cæteris: igitur neque actionis & passionis est motus. Est enim mouere sub agere: atque moueri sub pati continetur. ¶ Secundo, dupliciter intelligi potest motum esse motus. ¶ Primo, vt subiecti. Secundo, vt termini. sed impossibile est motum esse motus vt subiecti. ¶ Primo, quia subiectum res alia a motu est: vt cum homo ex albo fit niger, & ex calido frigidus: res alia, diuersaque est subiecti homo & motus nigrefactio & frige factio: vt accidentia quæ illi subiecto hæcant. ¶ Secundo, quia si motus subiectum esset motus, subiectum igitur esset & quietis. Nam motus & quies priuatiua sunt: quæ semper circa idem fieri nata sunt: effectus igitur motus, quies, & secundum idem moueretur & quiesceret, hoc autem impossibile: vt si ponas mutationem subiectum mutationis vt generationem corruptionis: protinus cum quid sit, mox corruptum. ¶ Tercio, quia cum omni motu subiecti aliquid oportet: at si subiectum motus ponatur esse motus: iterum illi motui subiectum motum esse oportet. & illi alterum: quod statim euadit in infinitum: vnde nihil continget moueri: hoc autem impossibile. Sed vnam materiam motum subiectum constituere oportet: & quæ se præstet momenti eius operationis receptiuam: vt corpus alterabile, vt anima. ¶ Quarto, id est subiectum motus, quod mouetur sed motus non mouetur, neque mutatio mutatur: vt generatio non generatur; sed res a motibus & mutationibus alia. ¶ Quinto, doctrinatio subiecti non est doctrinatio, neque generatio generationis: tunc & cum sint tres mutationum species, quantitatis mutatio, alteratio & latio, quæ est secundum locum mutatio: non videmus aliquam esse alterius subiectum, neque secundum alteram mutari nisi secundum accidens: vt cum (qui disciplinatur) sanatur: non est igitur motus vt subiecti motum esse ponendum. ¶ Sed & neque ponendum sit motum esse motus vt termini: patet primo: quia si motus esset motus vt termini, cum aliquid moueretur, nunquam quiesceret: vt si quis ægrotaret, illius ægrotationis esset motus terminus vt sanatio: & iterum illius alter motus terminus. At res motas contingit interdum quiescere: igitur motus non est ponendus esse motus vt terminus. ¶ Secundo, quia motus est ex quodam in quoddam: vt determinatio in determinatum: & sic oportet semper idem secundum opposita continue mutari, vt ex sanitate in egritudine: & ex egritudine iterum in sanitate: & ex recordatione in obliuionem, & iterum ex obliuione in recordationem: hoc autem manifestum est non oportere: sed aliquando mutatur ex obliuione in scientiam. ¶ Tercio, si motus est motus vt terminus, & mutationis mutatio: hoc in infinitum euadit: quare non dabitur alicuius rei prima mutatio neque vltima: imo neque aliquid erit mutabile: non est igitur ponendus motus esse motus vt termini & mutationis mutatio. ¶ Quarta, secundum quantitatem, qualitatem & vbi est motus. ¶ Nam secundum substantiam, ad aliquid quid, actionem, passionem (de quando, situ, & habitu vt de relatione & ad aliquid diceretur) non est motus: relinquitur igitur solum secundum prædicta tria genera quantitatem, qualitatem, & vbi esse motum. Et ratio cur secundum ipsa sit motus, est quia secundum ipsa, contraria ad motum sufficientia reperiuntur: & motus secundum quantitatem non est commune nomen positum: sed eum qui est ad quantitatem perfectam ac amplio rem, augmentum nuncupamus: cum vero qui est ad imperfectam, & qui in minore tedit quantitate, decrementum. Et motus secundum qualitatem alludit eodem nomen alteratio. Et vocamus hoc in loco qualitatem, non quomodo differentias substantiales qualitates dicimus: sed vt sunt passionis & passibiles qualitates. Secundum locum mutatio nomine proprio (quo ipsam vocemus) caret: sed vocemus eam lationem, quamuis improprie. Nam ea proprie ferri dicuntur, quæ mota, se ipsa sistere citra terminum non possint, qualia sunt in anima. ¶ Instatia, quædam alteratio est de minus in magis: vt de minus al-

ho in magis albu: hęc autē nō videt esse de cōtrario in cōtrariū. Nō igit recte dicitur est motū esse oportere de contrario in contrarium. Respondet huiusmodi motum non esse de simpliciter cōtrario in contrarium: sed de contrario tamen non simpliciter in cōtrariū: nā minus (vt minus album) est cōtrario per mixtus: magis vero (vt magis album) quod minus nigredinis particeps fuerit. Tres modi immobilis. Primo. immobile est quod nullo modo potest moueri, quemadmodum sonum inuisibile dicitur: quā nullo modo possit videri. Secundo. immobile, difficile mobile aut quod tarde incipiat moueri. quod & dicitur grauitate, ferocq; mobile. Tertio. quod non mouetur: quando, vbi, & quomodo moueri natum est. Et id quiescere dicitur: quies enim est motus (quando vbi & quo modo moueri natum est) in corpore priuatio.

Quādo secundum aliquod predicamentū est motus. Substantia in proposito pro completa, composita; substantia sumitur: vt tota re naturali, elemento, animali. Secundum aliquod predicamentū est motus: quando quicquid non potest deperdere predicamenti rationem denominationemq; sine rei eiusdem predicamenti in eo facta deperditione: nec cōtra deperdere rem predicamenti sine eiusdem rationis deperditione. Vt si quid prius fuerit album & postea non amplius sit album: ipsum decidit a ratione qualitatis, quando quidē postea rationem qualitatis non habet quam prius habuerat: & simul deperdit rem eiusdem predicamenti scilicet albedinem, alteratione albedinis deperditia in ipso facta. Et insuper quando ipsum nouam predicamenti rationem sine rei eiusdem predicamenti acquisitione non potest accipere: neq; contra acquirere rem predicamenti sine acquisitione rationis. Vt si quid fiat nigrum quod prius non fuerat nigrum: illud nouam assumit predicamenti rationem, nā postea denominationem habet quā prius non habuerat: & simul acquirit rem qualitatis scilicet nigredinem. Quare cum ad aliquod predicamentū vt quantitatem, qualitatem, & vbi est motus, & res, & ratio

Quādo secundum aliquod predicamentū non est motus. Ex opposito autem secundum aliquod predicamentū non est motus, quando quid potest a ratione predicamenti decidere sine rei cuiuspiā in eo facta deperditione: vt si Petrus vnica filius Ioannis moriatur. Ioannes decidit a ratione ad aliquid, nam amplius non dicitur pater: nulla tamen res in Ioanne est deperditā: aut quando aliquid deperdit rem predicamenti sine deperditione rationis. Vt si aqua prius densa & spherica deperdit quantitatem densam seruata figura spherica, deperdit rem figurę, nam dimensionem quę re ipsa est figurę, non tamen deperdit rationem: nam eadem ei semper conuenit figurę spherice ratio. Aut quādo aliqd nouā predicamenti rationē acquirit sine rei in ipso facta acquisitione: vt si Ioanni nascatur Petrus filius, acquirit rationē ad aliqd, & nouā patris denominationem: nulla tamē res prius in Ioanne acquiritur. Aut quādo quicquid acquirit rem predicamenti & nō eiusdem rationē: vt si aqua densa & spherica mutatur in aerem rarum & sphericum. Ibi res figurę scilicet ipsa dimensio (quę re ipsa figurę est) acquiritur: ratio autem figurę nō immouet, cū & de se & raro spherice figurę, ratio conueniat. Itaq; cū ad predicamentū nō est motus: aut ratio sine re, aut res sine ratione acquiritur aut deperditur. Nō ē cōtrariū hic etiā mediā: vt fuscū crocēū, & priuatiua: vt luminosū tenebrosum intelliguntur. Simpliciter cōtrariū est quod nihil sui cōtrarij seculi admittit potest: vt albu decē graduum, calidū decē graduum.

Quare secundum ad aliqd non est motus. Secundum substantiam nō est motus. Nam motus est de subiecto in subiectum mutatio quemadmodum paulo ante ostensum est: vt de contrario in contrarium. Explicatur enim recte motus terminis cōtrarijs: vt de albo fit nigrū aut fuscū, de sonoro silens. Nihil autē substantię complete est cōtrariū. Quamuis enim substantię incomplete & simplices vt forma ignis & forma aquę contrarietur, totę tamen substantię vt ignis & aqua minime contrarię sunt aduicem: igitur secundum substantiā nō est motus. Secunda conclusio. Secundum relationem & ad aliquid non est motus. Nam quę ad aliquid sunt, a suo statu pristinaq; ratione decidere possunt: nulla in ipsis facta rei deperditione. Vt sint duo parietes albi vt paries a, & paries b: manifestum est parietē b esse similem parietē a. Deinde paries a fiat niger, parietē b manente albo: tunc paries b amplius non est similis parietē a & illā deperdit similitudinē denominationē: & tamen nihil rei in parietē b deperditum est. At ea secundum quę est motus, a suo statu decidere & pristina rationem acquirunt sine mutatione & rei in ipsis facta deperditione. Etiā paries b nouā dissimilitudinē rationem acquirit sine cuiuspiā rei in eo facta acquisitione. Ea vero secundum quę est motus non possunt nouā rationē sine rei acceptiōe assumere: igitur secundum ad aliquid non est motus. Quod si ad similitudinē aut dissimilitudinē, equalitatem aut in equalitatem dicatur fieri motus, quia fit ad quantitatem aut qualitatem cui hęc conueniunt: id accidit, neq; illa sunt termini per se ipsius motus. Tertia conclusio. Actionis & passionis nō est motus: id est ad actiōnem tanq; terminū ad quē, & ad passiōnem vt terminū ad quē minime est motus. Primo. quia nullius mutationis est mutatio. Generationis enī nō est generatio, nec corruptionis corruptio: quare nullius motus est motus. At actiō & passio sunt motus. Mouere enī sub agere, & moueri sub pati tanq; minus cōmune sub magis cōmuni cōtinetur. Mouere siquidem est transmutationem accidentalem efficere, Moueri autē est transmutationem accidentalem recipere. Sed agere est quilibet transmutationē efficere. Pati vero est quālibet transmutationem suscipere siue substantialem siue accidentalem. Secundo, dupliciter motus dicitur esse alicuius: primo tanq; quā subiecti: vt calefactio est calefactibilis, & motus secundum locum, loco mobilis, & summam omnīs motus sui mobilis: secundo tanquam termini ad quem: vt calefactio est caliditatis, & albefactio est albedinis. At impossibile est motum esse motus vt subiecti. Primo, quia subiectū re ipsa aliud est a motu: vt aqua est re ipsa diuersa a calefactione, & paries ab albefactiōe. Nā aqua & paries subiecta sunt, & substantię: calefactio autē & albefactio sunt accidentia, illis subiectis inexistētia. Nullum autem accidens idem est suo subiecto. Secundo, quia priuatiue opposita semper circa idē subiectū fieri nata sunt: & cui cōuenit habitus eisdem nata est conuenire priuatio, & diuerso. At motus & quies sunt priuatiue opposita: ergo habent fieri circa idē subiectum.

Quid mouere. Quare si motus esset subiectum motus: idem motus subiectum esset & quietis: quare motus esset quies & idem simul moueretur per motum, & quiesceret per quietem. Nece se est enim presente motu quiequam moueri: & presente quiete quiequam quiescere. Vt si generatio ponatur subiectum corruptionis: idem simul cum fieret per generationem, corrumpere per corruptionem. Tertio. quia omni motu aliquod esse subiectum oportet. Si itaq; motus b ponatur subiectum ipsius motus a: cū b sit motus, ei subiectū motum esse oportet vt c. Et motui c eadē ratione subijci aliqd motum oportet: vt motum d. Et iterū illi nonnō motū pro subiecto

Quod vnus motus non potest alterius motus. Quare vnus motus non potest esse subiectū alterius motus. Quare si motus esset subiectum motus: idem motus subiectum esset & quietis: quare motus esset quies & idem simul moueretur per motum, & quiesceret per quietem. Nece se est enim presente motu quiequam moueri: & presente quiete quiequam quiescere. Vt si generatio ponatur subiectum corruptionis: idem simul cum fieret per generationem, corrumpere per corruptionem. Tertio. quia omni motu aliquod esse subiectum oportet. Si itaq; motus b ponatur subiectum ipsius motus a: cū b sit motus, ei subiectū motum esse oportet vt c. Et motui c eadē ratione subijci aliqd motum oportet: vt motum d. Et iterū illi nonnō motū pro subiecto

assignare oportet. Quare in subiectis motum proceditur in infinitum: quia nunq; deuenietur ad vltimum & postremum subiectum. Ad autē impossibile, quā tunc nō ineri cōtinueret: cum impossibile sit infinita pertransire. Sed oim transmutationum materia subiectum est: q̄ se præstat mouenti operationē eius receptiua. Sicut enī corpus alterabile se præstat subiectū alterationi, & aia exhibet se subiectū suarū operationum: sic materia, phisicorum transmutationum. Quarto. Id est subiectum motus, quod mouetur: vt subiectum augmentationis, quod augetur, & alterationis: quod alteratur. At motus non mouetur, vt calefactio nō calefit, neq; albefactio albefcit, quemadmodum albedo nō admittitur alba, neq; caliditas calida. Sed quā mouetur est res oino a motu alia: nepe quā mouet cōpletue est tota subiecta, quā autē mouet subiectiue est materia. Quinto. Discriminatio non est subiectum de cōtrinationis, neq; calefactionis subiectum est calefactio. Imo neq; vnus motus est subiectū alterius aut specie aut genere, vt augmentatio non est subiectum alterationis, neq; diminutio mutationis secundum locum. Quamuis enī interdum duo motus simul stant eodē re & in eodē subiecto, vt calefactio & rarefactio, cōdificatio & frige factio: eorum tamē vnus nō est alterius subiectū, sed ambo sunt in eodē subiecto: vt cū lac rarefit, nō acquirit raritatem i albedine lactis: sed ambo accidētia scilicet raritas & albedo sunt in vno eodēq; subiecto scilicet in materia lactis. Neq; possibile est quā motus sit terminus ad quē ipsius motus. Primo. quia cū presente motu necesse sit re moueri, & terminus ad quē vnus motus ponatur esse alter motus: cum res erit in termino ad quē mouebitur, & illius motus terminus ad quē eadē ratione erit motus: quo presente res mouebitur, & ita quocunq; dato motu, eius terminus ad quē erit motus: quo existente in subiecto, ipsum mouebitur: quare res nunq; quiesceret. At supponimus res naturales motas interdum quiescere: vt lapidē deorsum, & ignem sursum: igitur. Secundo. quia ois motus est ex quodā scilicet termino a quo, in quodā scilicet terminum ad quē, & de cōtrario in contrarium. Si igitur vnus motus, terminus ad quē esset alter motus: ipse esset primo motui contrarius, cum necesse sit motum claudē terminis contrarijs: & ipsius secundi motus terminus ad quē vnus motus esset primus motus secundum contrarijs: quare oporteret idē semper secundum opposita cōtinue transmutari, vt de sanitate in egritudine, & cōtinue de egritudine in sanitate, quā vel experientia manifestū est nō oportere. Tertio. si motus esset terminus ipsius motus, vt ipsius motus a, terminus esset motus b: eadē ratioe ipsius b terminus esset alter motus vt c, & ipsius c alter motus vt d: & ita in infinitum procedendo quocunq; motu dato dandus esset vltior, qui prioris esset terminus ad quē, quare nō posset dari vnus motus. Et cum impossibile sit simul fieri motus infinitos, nihil posset moueri, quod est manifestum inconueniens. Ergo & illud ex quo sequitur. Quarta conclusio. Secundum quantitatem, qualitatem, & vbi est motus. Nam secundum substantiam non est motus, vt ostendit prima conclusio, neq; secundum ad aliquid: vt secunda monstrauit, neq; secundum actionem & passiōnem: vt ostendit tertia. Secundum autē quādo, ium, & habitum, aliquid a suo statu decidit, nulla in eo rei facta deperditione: & nouā acquirit illorū rationem sine noue rei illorū predicamentorū acquisitione, vt aliqd prius dicitur vnus dici, & deinde duorū dierū nulla in re facta mutatio. Similiter si prius sedes fiat sās, ibi ratio situs deperdit nulla rei eiusdem predicamenti facta deperditione. Et si quis se tunica exuerit, deperdit rationē habitus, sine rei tamē predicamenti amissione: quare eadē ratione ad illa tria predicamentū nō est motus si cut neq; ad ad aliqd: ergo scdm tria quę supersunt predicamentā scilicet quantitatem, qualitatem & vbi est motus. Cur autē secundū ipsa potius quā alia predicamentā sit motus, ratio est: quā in ipsis reperiri cōtraria ad motū sufficiētia: vt pote contraria nata vicissim inesse eidē subiecto cōpleto. In substantia autē minime huiusmodi contraria repeririunt. Motui autē ad quantitatem non est commune nomen & simplex impostum: sed eum qui est a minore quantitate ad maiorē vocant cōmuni nomine augmentationē. E diuerso autē illū qui est a maiore ad minorē vocant diminutionē. Motus ad qualitatem, alteratio vocat, quā hic cōe nomē dicitur. Nā antiqui eo generaliter utebant, & oim motū vocabāt alterationē: quā ois motus alterum esse faciendū quod prius erat. Aristoteles autē eo nomine specialiter vitur pro mutatiōe quę fit secundum qualitatem: nō quidē essentialē quo modo differētia substantiales dici solent qualitates, sed accidentalē & iunēdo qualitatem potissimū pro passiōne aut passibili iūitate, secundum illas enī potius quā alias qualitates fit alteratio. Et motus secundum locum vocatur latio, quā nomē nō sit admodum aptum. Nā latio proprie est motus localis eorum quę cum mouentur nō possunt se ipsa citra terminum sistere: cuiusmodi sunt corpora inanimata: vt terra, lapis. Animalia autē quę cum mouentur se ipsa citra terminum sistere possunt: per se moueri dicuntur, vt oculus liber ossēdet. Inflatiua. Quę dā alteratio est de minus in magis: vt de minus albo in magis albu. Sed illa nō est de cōtrario in cōtrariū, igit nō oportet motū esse de cōtrario in cōtrariū. Quę quē dissoluit cōcedēdo aliquā alterationē esse de minus in magis: vt si corpus sit albu quatuor gradibus, & efficiat albu decē gradibus. Et quā illa nō sit de cōtrario simpliciter in cōtrariū: est tamē de cōtrario nō simpliciter scdm quid in cōtrariū. Nā quātū illius eiusdem qualitatis acquiritur, tāntū cōtrarię qualitatis expellit: vt si acquirat albedo sex graduum, tōtū de gradū deperditur nigredo. Si quidē minus album est nigro cōtrario pmixtus, quā plus secum sui contrarij simul in eodē subiecto permittit. Magis album vero minus est permixtum cōtrario: quia minus sui contrarij secum in eodē subiecto simul admittit: vt albu quatuor gradibus admittit seculi nigredinē sex graduum. Et album octo gradibus admittit dimittat nigredinē duorum graduum. Præterea nō est propria motus explicatio eum dicimus ex minus albo fit magis album: nā nō explicat determinationem terminus a quo qui abijciunt an sit nigredo, an qui ipsa medijs color, sed potius est explicatio intensiōis eiusdem qualitatis. Tres modi immobilis. Immobile primo, quā nō est natum moueri, vt sonus inuisibilis dicitur, quā nō sit natus videri: & tunc particula in infinitanter capitur. Secdo, quā difficile & tarde mouetur: vt scopulus, rupes, tota terra: immobilis dicitur. Tertio, quod actu non mouetur, natum tamen moueri: vt lapis in suo loco quiescens. Et tunc mobili priuatiue opponitur, sicut & motui quies. Est enim quies, motus in subiecto nato carentia: & diuiditur per analogiam motus.

Quod vnus motus non potest esse terminus alterius. Quare vnus motus non potest esse subiectū alterius. Quare si motus esset subiectum motus: idem motus subiectum esset & quietis: quare motus esset quies & idem simul moueretur per motum, & quiesceret per quietem. Nece se est enim presente motu quiequam moueri: & presente quiete quiequam quiescere. Vt si generatio ponatur subiectum corruptionis: idem simul cum fieret per generationem, corrumpere per corruptionem. Tertio. quia omni motu aliquod esse subiectum oportet. Si itaq; motus b ponatur subiectum ipsius motus a: cū b sit motus, ei subiectū motum esse oportet vt c. Et motui c eadē ratione subijci aliqd motum oportet: vt motum d. Et iterū illi nonnō motū pro subiecto

Quid moueri. Quare vnus motus non potest esse subiectū alterius. Quare si motus esset subiectum motus: idem motus subiectum esset & quietis: quare motus esset quies & idem simul moueretur per motum, & quiesceret per quietem. Nece se est enim presente motu quiequam moueri: & presente quiete quiequam quiescere. Vt si generatio ponatur subiectum corruptionis: idem simul cum fieret per generationem, corrumpere per corruptionem. Tertio. quia omni motu aliquod esse subiectum oportet. Si itaq; motus b ponatur subiectum ipsius motus a: cū b sit motus, ei subiectū motum esse oportet vt c. Et motui c eadē ratione subijci aliqd motum oportet: vt motum d. Et iterū illi nonnō motū pro subiecto

Quod vnus motus non potest esse subiectū alterius motus. Quare vnus motus non potest esse subiectū alterius motus. Quare si motus esset subiectum motus: idem motus subiectum esset & quietis: quare motus esset quies & idem simul moueretur per motum, & quiesceret per quietem. Nece se est enim presente motu quiequam moueri: & presente quiete quiequam quiescere. Vt si generatio ponatur subiectum corruptionis: idem simul cum fieret per generationem, corrumpere per corruptionem. Tertio. quia omni motu aliquod esse subiectum oportet. Si itaq; motus b ponatur subiectum ipsius motus a: cū b sit motus, ei subiectū motum esse oportet vt c. Et motui c eadē ratione subijci aliqd motum oportet: vt motum d. Et iterū illi nonnō motū pro subiecto

quod natura continue mutās q̄ in extremum prius attingere natum est. Et tale medtum, contrariorū & non contradictoriorum est: quia contradictoriorum non est medtum. Et tribus ad minimum constat: media scilicet ipsa consistentiæ natura, & duobus extremis quibus ipsū hinc inde respondet. ¶ **Quarta** 16
 Continū mutans est cum nihil temporis in quo sit motus: neq; rei (qua fit transitus motus) intermit-
 titur: ut cum ima & præcipua chorda (quam Hypatē dicunt) sonat: possibile est ut statim nihil tempo-
 ris præmittendo vltima respondeat: qui motus quamuis interpolis non videatur, quia tamen rei qua
 sit transitus, aliquid intermissum est: non omnino iugis est & continuus. Solet tamen dici talis plerunq;
 (cum nihil temporis licet rei (qua fit transitus) paucissimum præmittatur) esse continuus. ¶ **Quinta**, 17
 contraria secundum locum sunt contraria: quæ secundum rectitudinem plurimum distant. ¶ **Sexta**, Cō- 18
 sequenter sunt, quæ cum vnum sit post alterum, inter ea non intercedit eiusdem ratiōis medtum: ut linea
 linearē consequens est: inter quas nulla alia interiaccet linea: & vnitas vnitati, & domus domui: & nihil pro-
 hibet esse alterius nature medtum: ut vnitas vnitati consequenter est, quamuis intersint atq; interiaccat
 duo. ¶ **Septima**, habita sunt quæ (cum se consequenter habeant) se tangunt. ¶ **Octava**, cōtinua sunt quæ 19
 cum se tangant, eorum vltima sunt vnum. Fieri enim nequit, ut continuus sint, quorum sunt duo distan- 20
 ta atq; diuersa extrema: ideo quod arte fit continuum, ut glutinō, contactu, ut clauo, aut adnascētia: ut
 planta plantæ inserta, proprie continuum non est. ¶ **Prima conclusio**, consequēter se habere cōmuniū 21
 est q̄ se tangere. ¶ **Nam** quæcumq; se tangunt, consequenter se habent: non autē quæcumq; consequenter
 se habent, se tangunt: nā consequenter se habere in numeris reperitur, in quibus non est tactus. ¶ **Secun-** 22
 da, rursum eadē ratione se tangens generalius continuo est. ¶ **Nā** si quid continuum est, protinus ut se tā-
 gat consequens est: non tamen e contra fit, quod tangens est: protinus sit & continuum. Si enim vltima
 sint vnum, ut sint simul oportet: non autē si simul sint, ea protinus sunt vnum. ¶ **Correlarium**, vnde fit ut 23
 punctum ab vnitate discrepet. ¶ **Nam** puncto se tangere possunt vnitate autē non tangunt & inter pun-
 cta semper linea interiaccitur. Inter vnitates autē aliquid interiaccit non necesse est, imo & neq; quidē inter
 vnitatem & distatam nequa q̄ quicq; interiaccitur. Sed hactenus quæ sint simul, quæ tangētia, quid me-
 dium, quid continue mutans: quæ contraria, quæ consequēter, quæ habita, & q̄ cōtinua, satis dictum est.

¶ **Notarum tertij capitis declaratio.**

¶ **Termini**, vltima, extrema impartibilia: siue magnitudinū, ut puncta linearū, lineæ, superficies, corporū, siue dura-
 tiōis & ipis ut nunc: siue motū, ut momētū. ¶ **Cōtigua** sunt q̄ sibi inuicē proxima, separata sunt: ut doliū & vinū in eo cōtētū.
 ¶ **Tertij capitis prima diffinitio**. ¶ **Simul secundū locum dicuntur** quæ sunt in eodē loco primo. Ut si eodē doliū cōcāuo simul 15
 cōtinerēt vinū, & tantundē aqua: utrunq; totum replens doliū, scilicet vinū & aqua, essent simul scdm locū, qd natu-
 ra esse nō pōt. Alias esset penetratio dimētionū. Separata autē scdm locū sunt q̄ sunt in diuersis locis: ut homo in cōcāuo aeris, & pi-
 scis in cōcāuo aquæ. ¶ **Secda diffinitio**. Se tangētia sunt quorū vltima sunt simul. Vltima sūt simul inter q̄ nullū interiaccit mediu: 14
 ut doliū cōtinēs & vinū cōtētū se tangunt, quæ eorū vltima se cōcāuū doliū & cōnexū vini simul sunt. Sigdē inter ipsa nihil est
 mediu. Ipsa autē vltima nō se tangere dicunt, sed sunt instrumēta quibus corpora se tangunt. Et aliquorū se tangētū vltima sunt
 simul, sed nō sunt vni: ut corporis locātis & locati: aliquorum vero vltima simul sunt & vni: ut linearū a b, & b c se tangētū
 vltima cōtinuātia simul sūt & vni. ¶ **Tertia diffinitio**. Mediu ipsius motus est in qd natura continue mutans prius attingere 15
 nata est q̄ in extremū. Ut si plāta pedalis fiat sex pedū, prius acqrit quātitatē quatuor pedū q̄ sextergo quatuor pedū quātitas est
 mediu. Sic prius aqua nata est attingere caliditatē quatuor gradūū q̄ decē: & proinde quatuor gradūū caliditas est mediu. Et qd
 loco mouet, prius p primā & medā spatij partē deserēt q̄ extremā cōtingerit: q̄ illa sup primā & medā partē delatio, hic mediu
 est. Et huiusmodi mediu est inter terminos cōtrarios p quorum negationē exprimit: ut albefactio inter nigrū & albū: q̄ cū fit,
 corpus nec albū est nec nigrū. Et nō est inter terminos cōtradictorios: ut inter albū & nō albū: cū inter cōtradictoria nō sit dare me-
 diū. Et tale mediu tribus cōstat se duob; extremis, termino a quo, & termino ad quem, & medio ipso motu inter illos intercepto.

Se tangentiū
diuisio.
a b c

Quid continue
mutans.

Que secundū
rectitudinem
plurimum
distant.

a b c d

o o o o

a b c d

a b c

¶ **Quarta diffinitio**. Cōtinū mutās est cū nihil ipis in quo sit motus intermittit, neq; rei q̄ fit trāsitus motus q̄q; intermittitur, id est 16
 neq; aliqd mobilis siue subiecti neq; dispositiōis & forme p̄mittitur. Ut si ignis in aquā inducat continue caliditatē p totā horā:
 ignis est cōtinū mutās. Nā efficit mutationē vnā nō intereā i eodē subiecto & tpe cōtinuo. Sic cū lapis deorsū mouet sine inter-
 missiōe tps, & latidōis interrūptiōe: forma substācialis lapidis est cōtinū mutās. Cū autē grauisima & prima cytharæ chorda so-
 nat, & sine tps intermedia mora vltima & acutissima etiā sonat, licet ibi nulla sit tēporis interrūptiō: tamē quia diuersi sunt spe-
 cie soni, & diuersa eorū subiecta: nō est cōtinū mutās, tamē si talis motus interdū dicatur cōtinuus. ¶ **Quinta diffinitio**. Motus 17
 simpliciter secundū locum cōtrarij sunt qui scdm rectitudinē plurimum distant. Dicuntur autē latidōes plurimum secundum re-
 ctitudinem distare, quæ sunt secundum loca maxime rectitudinē distantia, ut a sursum simpliciter ad deorsum simpliciter aut
 deuerso: cuiusmodi sunt maxima latio sursum & maxima latio deorsum. Contrarij autem non simpliciter sunt qui non maxime
 secundum rectitudinem distant: ut latio a deorsum secundum quid ad sursum aut simpliciter, aut secundum quid. ¶ **Sexta dif-** 18
 finitio. Consequenter se habentia sunt quæ cum vnum sit post alterum: inter ea nō interiaccet eiusdē ratiōis mediu: ut lineæ a b, &
 bc consequentes sunt: & lineæ b c & c d: lineæ autē a b & c d nō sunt consequētes. Sic vnitates a & b sunt, consequētes. Et vna do-
 mus proximæ domui cōsequens est, quæsi aliquid intersit spatij, modo nō intersit domus. Nihil enim prohibet inter consequentia esse
 alterius nature mediu: ut vnitates a & d cōsequēter se habēt quamuis interiaccet binarius b c. ¶ **Septima diffinitio**. Habita siue 19
 contigua sunt quæ cū se consequenter habeant, se tangunt: ut corpus locans & locatum se consequenter habent. Nam cum vnum
 sit post alterū, inter ea nō interiaccet eiusdē ratiōis mediu: & cū eorū vltima sunt vni, se tangunt: quare p diffinitionē sūt habita.
 ¶ **Octava**. Cōtinua sūt q̄ cū se tangāt, eorū vltima sūt vni. Ut lineæ a b, & b c se tangētū: cū eorū vltima scilicet b finis vnus & 20

idem alterius principiū sunt simul: & non modo sunt simul, sed & vni re ipsa: proinde per diffinitionē sunt continuæ. Ea vero q̄
 diuersa habēt vltima quæadmodū corp; locans & corpus locatū: nullo modo continua esse possunt. Quare arte cōiuncta ut duo li-
 gna glutinō cōherentia, aut cōtactu ut cōiuncta clauo: aut coacta per adnascētia & vnus intra alterū cōcretionē, ut prius inser-
 ta poma, pprie cōtinua nō sunt. ¶ **Prima cōclusio**. Cōsequēter se habere cōius est, q̄ se tangere. ¶ **Nā** oia corpora se tangētia, cōsequē-
 tia sunt. Quorū enī vltima sunt simul, inter ea nō interiaccet eiusdē ratiōis mediu: protinus oportet eorū vltima esse simul: ut duæ dom; inter quas interstet est ali-
 si inter aliqua nō interiaccet eiusdē ratiōis mediu: protinus oportet eorū vltima esse simul: ut duæ dom; inter quas interstet est ali-
 22 quantū spatij. Et duo numeri binarius & ternarius sunt cōsequētes, & tamē nō, eā p̄nt: cū eorū nō sint vltima. ¶ **Secda cōclusio**.
 Se tangēs cōmuniū est cōtinuo. ¶ **Nā** quicquid est alteri cōtinuū, est ipsum tangēs: cū si aliquorū vltima sunt vni, protinus ut se
 mul sint oportet. At nō quicqd est alterū tangēs, est eadē cōtinuū, cū multorū vltima sunt simul quorum vltima nō sunt vnum. Ex
 quo cōsequitur, q̄ cōsequēter se habēs generalius est cōtinuo. Nā cōsequēter se habēs cōius est q̄ tangēs p primā cōclusionē: & tan-
 gens generalius est cōtinuo per hāc secundā cōclusionē: ergo & cōsequēter se habēs generalius est cōtinuo. Nā quicquid cōmuniū
 est cōmuniore etiā cōmuniū est & minus cōi. Se tangens autē & habitum re ipsa idē sunt & cōuertibiliter, sola q; ratione diste-
 23 runt. ¶ **Correlarium**. Quo fit ut punctum ab vnitate differat. ¶ **Nam** lineæ, puncto se tangunt. Vnitate autem numeri se tangere
 non possunt. Rursum inter duo puncta vnus, eiusdemq; lineæ, semper linea interiaccitur. Inter duas autē eiusdē numeri vnitates, ut
 primam binarij, & secundā eiusdē, nō esse necesse quicq; interiaccit, sicut neq; inter vnitatem & dualitatem quicq; interponitur.

¶ **Quartij capitis notæ.**

¶ **Species in diuidua**, specialissima. ¶ **Species diuidua**, subalterna. ¶ **Habitus**, forma. ¶ **Continuum**, intensionem, dimensionem,
 & successionem complectitur.

Vartū caput continet tres motus vnus acceptiones; quattuor conclusiones: & tria
 correlaria. ¶ **Tres motus vnus acceptiones**. ¶ **Vnum motum** multipliciter dicū-
 mus sicut & vnum. Primo vnus motus genere dicuntur, qui secundum idē prædic-
 camentum sumuntur: ut omnia augmenta & decrementa, vnus motus genere dicū-
 tur: quia secundum quantitatis prædicamentum sumuntur, & omnes aditūmē al-
 terationes, vnus motus genere: quia sint secundum qualitatem sumptæ: & oēs aditū-
 uscem loci mutationes: quia sumantur secundum vbi. Sed augmentum & alteratiō
 diuersi genere sunt motus: similiter alteratiō & loci mutatiō. Sed o vnus motus spe-
 cie, & sunt motus qui eiusdē specie in diuiduē sunt: ut albefactio & albefactio, nigrefactio & nigrefactio.
 Omnis enim albefactio omni albefactiōni specie eadē est: & ois nigrefactio oī nigrefactiōni. Sed albefa-
 ctio & nigrefactio motus sunt specie diuersi. At vero quia specierū quædā est in diuidua, quæ in alias spe-
 cies diuisiōnē nō recipit: & altera diuidua, q̄ in alias species diuisiōnē admittit. Ideo motus scdm illas sū-
 ptū eandē naturā seruāt & retinēt, ut qui secundū specie diuiduā sumant: idē specie nō simpliciter, sed di-
 uidua dicant. ¶ **Sed** q̄ret aliquis an semp motus eiusdē mobilis & qui sunt ab eodē termino in eundē ter-
 minū, idē sunt specie: ¶ **Nō** oportet. Nā cōtingeret motū circularē & rectū, volutatiōnē & ambulatiōnē
 motus esse specie eodē. Nā cōtingit idē de eodē termino in eundē terminū nunc giro, nunc recto tramē-
 te transferri: & eundē ab aliquo & eodē termino alter; eundē terminum nunc volutatiōnē, nunc ambula-
 tiōnē cōsequi. Tertio dicit vnus motus numero, q̄ dicit simpliciter vnus: ad cuius quidē vnitatē, nume-
 ro tria requirunt: mobile numero vnum: ut vnus homo, vna planta, hoc aurū: vna numero forma scdm
 quā est motus, ut linea vna, color vnus, loci mutatiō vna, & vnū nūero tēp; qd qd est, cum motus tēpus:
 iuge, cōtinuumq; est: sicut nulla ipius motus interiaccit quies. Qd si hor; triū aliquod defecerit, motus
 nō simpliciter suā seruat vnitatē. Ut si Choriscus & Callias simul ophthalmia (q̄ oculo; infirmitas est)
 sanent: sanatio Chorisci & Calliæ nō est vna simpliciter: quia subiectum, vnum numero nō est. Et si Cho-
 riscus simul ambulet & albefiat, tæctū mobile numero sit vnum, & tēpus numero vnum: nō tñ ambula-
 tio & albefactio vnus numero sunt motus, nisi scdm accidēs. Nā albefactiōis & ambulatiōis nō est for-
 ma numero vna. Et si Socrates in hoc tpe sanet, post qd desinat aliquo tpe sanari: & ite; alio tpe sanet:
 Socratis sanatiōes nō vnus sunt motus. Nā tēpus, vnū numero (ut qd intermedia gete interlaxatū sit) nō
 est. Vnde dicitur primā & scdam eandē numero esse Socratis sanatiōnē: nihil aliud est q̄ dicere corruptū
 idē numero posse reueri: qd si impossibile est, ut eadē quoq; Socratis primā & secundā vnā numero esse
 sanatiōnē impossibile est. ¶ **Dubitāt** quomō subiectum motus oporteat esse numero vnum: cum natura
 lia corpora fluxa sint & labētia oia. Et quomodo vna numero sanitas diluculo & vespere: cum neq; eius
 subiectum quidē vnum maneat. ¶ **Sed** satis hic dictum est, si actus & motus vnus, & habitus erit vnus: nō
 autē e contra esse oporteat habitū existēte vno, & motum esse vnum. Potest enim habitus esse acquisitus,
 mobilis interm; interpausante & quiescēte. Et nihil ratiōi dissentaneū est habitus eodē mane & vespere
 esse: actus autē & operatiōes nō esse eaf. lē. nisi q̄ iunq; cōtinue defluāt. Amplius dicere quomodo corpo-
 rum substātiæ eadē sint, & nihilominus cōtinuē, occidū; & defluē, a nostro pposito est alienum. ¶ **Prima**
 cōclusio. ois motus vnus, cōtinuus est, & omnis qui cōtinuus est, idē vnus est. ¶ **Nā** ois motus, conti-
 nuus est, ut qui fecabilis & diuisibilis sit. At fieri nequit, ut quilibet motus cuiuslibet motū sit continuus.
 Sic neq; ut quodlibet corpus cuiuslibet corpori vnīat, sed ea quorū extrema sunt vnū. Et hæc eadē sunt na-
 tura. Re; enī quædā extremis carēt, ut vnitates, quæ ideo vnitē & cōtinuatē esse nō possunt. Alie vero ex-
 trema possident, sed quæ diuersa sint & æquoca appellatiōe extrema dicāt: ut linea extrema habet & am-
 G iii

Quid discreti-
minis est in-
ter punctū &
vnitatem.

bulatio habet extrema, sed appellatio eque uocata: ideo linea & ambulatio unius, continuaturque non possunt, ut quorum extrema unum esse non possunt. Relinquitur igitur omnem motum unum esse continuum, & omnes continuos esse unum. Nam si subiecta diuersa essent, neque motus esset continuus. Diuersorum enim & discretorum mobilium motus continuari impossibile est: & si forma unum non esset, neque extrema unum essent: ut quare diuersa natura, & equiuoca appellatione dicerentur extrema. Quod si etiam non adesset temporis unitas, neque iterum continuus esset. Fieri enim nequit ut motus (intercepta quiete) adinuicem continuetur, imo diuersi sunt motus & non unus. ¶ Secunda, cum motus neque specie neque genere conueniunt: solum aut consequentes aut habiti esse possunt. ¶ Nam cum eadem specie non sint, eiusdem nature non erunt: quare continuus non erunt. Eorum enim extrema, unum facere non poterunt. Sed nihil prohibet eos esse consequentes & attiguos: ut si quis ambulando febrile incipiat: febrilitas ambulationi consequens & attigua est. ¶ Tertia, uerius motus unus appellatur siue genere, specie aut simpliciter, cum consummatus, perfectusque fuerit. ¶ Nam perfectus motus est qui ad finem & abolutionem suam peruenit. Imperfectus uero, qui non peruenit. At uero unum de totis & perfectis iustus affertur. Igitur & motus (cum consummatus, completusque fuerit) uerius unus dicitur. Erunt tamen motus unum (et si imperfectus sit) modo sit continuus. ¶ Quarta, rectius & motus unus dicitur qui regularis habetur, eo qui habeatur irregularis. Nam illa irregularitas ut diffinitas quaedam ipsum quodammodo diuidere uidetur, & differre uidetur ut magis & minus. Et certe in omni motu, augmentatione, diminutione, alteratione & latitudine circuloque secundum rectum contingit regularitas & irregularitas: quare quidem regularitas est in quibus temporibus continuus eadem mouendi uelocitas. Irregularitas uero, cum eadem non sit uelocitas. Et haec irregularitas aliquando ex magnitudinis regularitate nascitur. Fieri enim nequit ut in magnitudine obliqua & diffinita: seruetur motus equalitas. Aliquando uero non ex magnitudine neque extempore, sed ex sola ipsius motus in equali uelocitate. ¶ Primum correlatum. Unde intelligere promptum est uelocitate & tarditate non esse motus species, aut differentias. ¶ Nam omnibus motibus etiam istis qui eiusdem sunt speciei conueniunt. ¶ Secundum, quapropter neque grauitate & minore eorum quare in eundem locum feruntur, neque leuitate: speciei differentia concludimus. ¶ Nam terra ad terram maior & minor grauitas, & ignis ad ignem maior & minor leuitas, quare speciei non discordant. ¶ Tertium. Unde iterum lucidius euadit motus speciei diuersos, continuos esse non posse, et si habiti atque attigui esse concessi sint. ¶ Nam omnis motus continuus, regularis esse potest: motus autem speciei discrepantes, regulares adinuicem esse non possunt: quomodo enim unius uelocitas alterius uelocitati respondeat: ut alterationis & ambulationis: Non sunt igitur unus motus continuus.

¶ Notarum quarti capitis declaratio.

¶ Species specialissima dicitur species diuidua, quia non diuiditur in alias species. Subalterna uero dicitur diuidua, quia in alias species quarum est genus diuiditur. Habitus, forma completa per motum acquisita: ut tota caliditas, perfecta albedo. ¶ Continuum comprehendit sub se dimensionem, quae cum acquiritur, eius ultima dicitur momenta quantitates: cum uero acquisita est, ultima eius dicitur aut puncta, aut linea, aut superficies. Sedo complectitur intensionem. Nam cum qualitas acquiritur, alterationis ultima dicitur momenta qualitates: cum autem acquisita permanet, eadem reipsa ultima dicitur uel signa qualitatis. Tertio continuum complectitur successionem, ut latitudinem eius ultima sunt momenta latitudinis: aut tempus cuius ultima sunt in fine impartibilia. Sicut autem successio cum facta est non permanet: ita neque eius ultima permanent. Et si qua alia ab his tribus continua dicitur, id ratione alioquin istorum accidit: ut substantia gratia dimensionis continua dicitur, si continuum sit denominatum ad substantiam. ¶ Cum dicitur litera, quae ad unitatem motus numero, requiritur una numero forma secundum quam est motus: ut linea una: id exemplum analogicum est & non proprium, quia secundum lineam nihil continetur moueri, sed positum est ad significandum motum secundum quantitatem, sicut color unus ponitur pro motu secundum qualitatem, & loci mutatio una pro motu secundum locum. Proprium autem exemplum esset pro quantitate: ut dimensio una.

Quae sunt continua.

Qui motus dicuntur unus genere. Qui unus specie.

Questio. Responso.

Quis motus est unus numero. Quot ad motum unus numero.

¶ Quartum caput primo tres motus unius acceptiones continet. ¶ Primo motus dicuntur unus genere qui sunt secundum idem predicamentum scilicet quantitatem qualitatis aut latitudinem, ut augmentatio & diminutio secundum quantitatem summum, albedo & caliditas secundum qualitatem, motus rectus & circularis secundum ubi. Motus autem genere diuersi sunt, quae secundum diuersa sumuntur predicamenta: ut augmentatio & caliditas, diminutio & ambulatio. ¶ Secundo, motus dicuntur unus specie qui sumuntur secundum eandem speciem specialissimam: ut albedo & albedo secundum albedinem, caliditas & caliditas secundum caliditatem. At si uel duplex est species, ita bifariam motus dicuntur unus specie scilicet speciem unam specialissimam & sumuntur secundum eandem speciem specialissimam: ut supra dicitur. Et motus unus specie diuidua & sumuntur secundum eandem speciem subalternam: ut albedo & nigrescens secundum colorem, caliditas & frigescens secundum qualitatem tangibilem. ¶ At si quis quaeratur, an omnes motus eiusdem mobilis qui sunt ab eodem termino a quo, in eundem terminum ad quem sint idem specie specialissima. ¶ Respondetur quod non: quia idem mobile potest ab eodem termino in eundem circulariter moueri, & secundum rectum: ut per spatium circumferentiae mediae & per diametrum ab una diametri extremitate ad alteram: & tamen motus circularis & rectus minime sunt idem specie. Si uero potest idem mobile ab eodem loco per idem spatium ad eundem locum moueri primo ambulatione, & deinde uoluntatione: & tamen ambulatione & uoluntatione sunt motus speciei diuersi. Ubi tamen termini ad quos intrinseci, completaque, latitudines sunt eadem specie, motus ab eisdem terminis ad eosdem terminos facti, sunt idem specie. ¶ Tertio, dicitur motus unus numero, cuius mobile unum numero, & forma numero una, & tempus unum numero fuerit: ut si aqua in decem minutis acquirit caliditatem decem graduum, mobile completum est idem numero scilicet aqua calefescens, & tempus unum numero. ¶ Quot ad motum unus numero, quia nulla in tempore intermedia quiete facta est. Quod si triu predictorum aliquid defuerit, motus non erit unus numero. Ut si mobile non fuerit numero unum: quaedam modo si eodem tempore Choriiscus & Callias ab infirmitate oculi sanentur: sanatio Chori-

sci & Callias non est eadem numero. Vel si forma non est numero una: ut si Choriiscus inter ambulandum calefit, ambulatio Choriisci & eiusdem calefactio non est motus unus numero, quia dispositio secundum quam est motus scilicet ambulatio & caliditas non est una numero. Aut si tempus non est unum numero: ut si Socrates una hora sanetur, & sequente hora quiescat a sanatione: rursum deinde succedente hora sanetur: prima & secunda Socratis sanatio non sunt unus motus. Si enim una, eademque numero esset prior & posterior sanatio Socratis: pari ratione substantia corrupta eadem numero posset reuerti. At impossibile est substantiam corruptam eadem numero naturam redire: ergo & impossibile est eandem esse primam & secundam sanationem. ¶ At si quis obijciat, corpora naturalia continue defluunt & deperdunt aliquid suarum partium: ergo subiecta non sunt eadem numero. Quod si subiecta non manent eadem numero, neque dispositiones quae sunt in subiectis sunt eadem numero. Deperdunt enim simul cum subiectis: alioquin transiret de subiecto in subiectum, quod est impossibile. ¶ Respondetur quod corpora naturalia non manent eadem numero quo modo entia supramundana & coelestia eadem sunt: nihil suae substantiae amittit aut acquirit: sed duntaxat ea identitate quae in hoc mundo sensibili motui & alterationi coniuncta cernitur: & si aliquid sui deperdunt, conueniunt tamen partes in simili situ & ordine recuperant: & eo modo dispositiones sunt eadem numero, quia similes uis quae deperdit sunt partes reparantur. Et haec sufficit ut mobile unum numero & forma numero una dicatur. Potius enim a maiori quod remanet eadem dicitur, quae a pauculo quod deperditur diuersae. Unde si motus est unus numero, & habitus, tamen forma acquisita est una numero: ut si calefactio est una numero, & caliditas acquisita est una numero. Non tamen ediuerso oportet si tota forma est una numero, idcirco motus esse unum numero. Sicut aqua in quinq; minutis acquirit quinq; caloris gradus, deinde quinq; que minutis quiescat a calefactione: quibus exactis iterum in sequentibus quinq; minutis acquirit quinq; gradus caloris: qui cum prioribus quinq; manentibus in aqua constituant caliditate decem graduum: tota forma acquisita est una numero, & tamen motus non est idem numero. Quir sit itaque temporibus ut matutino & uespertino, eadem forma manere potest operationes autem & mutationes non erunt eadem numero. Sed id amplius discutere, quomodo eadem sunt substantiae & tamen fluxe & deciduae: ad metaphysicam attinet. ¶ Prima conclusio. Omnis motus unus, continuus est: & contra omnis motus continuus est unus: perinde atque omnis linea una est continua, omnis itidem continua est una. ¶ Patet quod omnis motus semper in minores partes diuisibilis est, omnis igitur motus ad suas partes relatus est continuus. Si quidem continuus est quod est diuisibilis in semper diuisibilia. At non quilibet motus uel motui est continuus, ut neque quodlibet corpus uelbet corpori continuus est. Terra enim & aqua quae quantitate habet speciem abinuicem differentem, non continuantur adinuicem, neque aqua aeri. Sed solum corpora eadem nature, continua sunt: ut flamma flammam, aer aeris sic & motus uel speciem duntaxat continui sunt. Retur enim quaedam non habent extrema suae impartibilia gubus terminantur & continui, ut niteri. Et haec continua esse non possunt. Aliae extrema quidem habent natura diuersa, & alterius rationis dissimilitudine: ut linea extrema habet puncta, & ambulatio: latitudinis momenta. Puncta autem & momenta, natura diuersa sunt. Ethae unius continuaturque non possunt, cum eorum extrema non sunt unum. Aliae uero extrema habent eadem naturam: ut duae partes lineae, idem punctum eas continuas. Et haec adinuicem continuantur, quod ut motibus conueniat, requiritur mobile unum numero, una numero forma, & idem numero tempus sicut ad motum unum numero. Si enim mobile unum numero non fuerit, motus non est continuus, perinde atque duae lineae quae in diuersis describuntur superficiebus, non sunt continua adinuicem. Si forma itidem non est numero una, motus non erit continuus: quomodo enim calefactioni continua erit frigescens, & albedioni nigrescens? Denique si tempus non esset numero unum, motus non esset continuus: quae admodum duae lineae inter quas aliquid superficiei intercepit est, quo interrupte sibi non coherent. Eadem igitur quae requiruntur ad motum unum, requiruntur & ad continuum, & ediuerso. ¶ Secunda conclusio. Motus autem specie aut genere diuersi, continui non sunt consequentes tamen aut contigui esse possunt. ¶ Nam si motus sunt specie diuersi: non sunt eiusdem nature. Et si non sunt eiusdem nature, eorum extrema non sunt unum. Diuersorum enim motuum diuersa sunt extrema. Et si eorum extrema non sunt unum, non sunt adinuicem continui. Ergo de primo ad ultimum si sunt specie diuersi, non sunt adinuicem continui. Et minus continui erunt si genere diuersi fuerint. At si Sortes in tempore a b ambulat, & sine interruptione consequenter in tempore b c egrotet febre: ambulationis momentum finit & egrotationis momentum incipit, eorum quidem uelocitas sunt simul, cum inter ea nullum intercipiatur medium. Et cum egrotatio post ambulationem sit, inter ea nullum interiacet eiusdem rationis medium: ergo egrotatio & ambulatio qui sunt motus specie diuersi, consequentes, & contigui siue habiti sunt, per definitionem. ¶ Tertia, uerius motus unus appellandus est, cum consummatus & completus fuerit. ¶ Nam perfectus est motus cum terminum ad quem tendit consecutus est, & nihil acquiritur restat. Imperfectus uero, qui non peruenit ad terminum quo proficiscitur, sed quicquid superest acquiritur. Unum autem de totis & perfectis potius dicitur: ut una domus uocamus quae completa est: & una arbor cui suarum partium nihil desit. Sic unum panem qui totus est integer est. Igitur motus cum perfectus fuerit potius unus dicitur, tunc tamen imperfecta exuit denominationem motus, & nomine perfectiori habitus aut formae notatur. Cum uero imperfectus est (modo sit continuus) unus enim dicitur est. ¶ Quarta, motus regularis potius unus dicitur est quae irregularis. ¶ Nam motus regularis propter eandem uirtutis motiue ad mobile proportionem, & equam mouendi uelocitatem: uniformis & continua successione fieri uidetur, & in equalitate consistere. Motus autem irregularis propter uelocitatis & tarditatis diffinitatem diuiditur & interrupti uidetur: ut cui quis prius uelociter currit, & deinde lentus progreditur, quaedam ibi interruptio motus facta esse censetur, aut cum ediuerso primo quis lente ambulat, & deinde celeriter currit. Et motus irregularis stat in quadam in equalitate, exuperatione & defectu: aut in equali tempore minus absoluat spatium, aut in minori tempore equali, aut in equali tempore minus spatium, aut in maiori equali. Et in omni genere motus scilicet augmentatione, diminutione, alteratione, & latitudinem inueniuntur motus regularis & irregularis. Est enim motus regularis quo mobile in equali tempore aequae uelociter mouetur. Irregularis autem cum in aequis temporibus mobile non aequae uelociter mouetur. Et in interdu ex in equalitate spatij prouenit, ut cum quis per uiam obliquam salebrosam & per abruptam modo ascendendo, modo descendendo ambulat. Aliquando uero ex inaequalitate uirtutis motiue ad mobile in principio & fine motus: ex qua oriuntur inaequalitas spatij equali tempore, aut inaequalitas temporis equali spacio. ¶ Primum correlatum. Unde constat uelocitate & tarditate non mutare motus speciem. Eiusdem enim speciei & naturae sunt motus uelox & tardus, cursum & ambulatio, sicut qualitas intensa & remissa: imo solum motus eiusdem speciei, secundum uelocitatem & tarditatem adinuicem comparari possunt. ¶ Secunda correlatum. Neque grauitas maior & minor similibus corporibus & quae eadem loci ferri natura sunt, specie uariatur: nec sicut leuitas maior & minor. ¶ Patet quod terra decupedane ad terram pedane maior est

Obiectio.

Solutio.

Non oportet si forma sit una numero, motus esse unum numero.

Qui motus sunt adinuicem continui.

Quot ad motum unus numero requiruntur

a b c

Quis motus perfectus & quis imperfectus.

Quis motus regularis. Quis irregularis. Grauitate maior & minor rem, speciem non uariare.

primiti: nulla tamen speciei diuersitas. Sic ignis decupedalis ad ignem pedalem maior leuitas: nullum tamen speciei diferimen est. ¶ Tertiu correlariu. Ex quo rursum liquet motus specie aut genere diuersos, no posse esse adinuicem continuos. ¶ Na omnis motus continuus aut saltem ide specie, regularis esse potest. Motus aut specie diuersi, regulares adinuicē esse no possunt. Nam vnus velocitas alterius velocitati minime coparanda est: vt velocitas alterationis non recte comparatur velocitati ambulatiois, igitur non sunt continuu. ¶ Quinti capitis nota. Quodam, quodam subiecto.

Vntum caput continet vnam quintumembrem quaestione: quatuor conclusioes: tres rationes ad secundam, & duas ad tertiam. ¶ Quaestio. Vtrum motus qui est ex aliquo contrarietur motui qui est in idē, vt qui est ex sanitate ei qui est in sanitate: vt eiusdē generatio & corruptio, aut qui sunt ex contrariis terminis, vt motus qui est ex sanitate motui qui est ex egritudine, aut qui sunt in contrariis terminos, vt motus qui est in sanitate ei qui est in egritudine, aut qui est ex contrario ei qui est ex contrario: vt motus qui est ex sanitate in egritudine ei contrarietur qui est ex egritudine in sanitate. No enim sunt alii modi secundum quos sumere possis motuum contraria. ¶ Prima conclusio. motus qui est ex contrario ei qui est in contrariu no est contrarius. ¶ Na vnus, idēq; motus est qui est ex contrario & qui est in contrarium: vt idē motus est qui est ex sanitate, & qui est in egritudine. Nihil aut sibi ipsi contrariu: motus igitur qui est ex contrario, ei qui est in contrarium no est contrarius. ¶ Secunda. neq; oportet motus qui sunt ex contrariis esse contrarios. ¶ Primo, quia contingit motus qui sunt ex contrariis eodē esse & similes. Contingit enim ex contrariis mutari in extrema pariter & media. No igitur illos oportet esse contrarios. ¶ Secundo. quia in contraria mutari potior videtur contrarietatis causa q̄ ex contrariis mutari. Na hic dimittuntur contraria, illic vero accipiuntur. No igitur oportebit motus qui sunt ex contrariis esse contrarios. ¶ Tertio. vnusquisq; motu potius dicitur ab eo quo pergit, q̄ ab eo vnde venit. igitur non denominandi erūt motus contrarii, quia sunt ex contrariis: imo potius quia sunt in contraria. Vnde fit vt potius contrarii motus dicantur qui sunt in contrariis terminos. ¶ Tertia conclusio. maxime motus contrarii sunt qui ex contrariis terminis in contrarios terminos euadunt. ¶ Primo, quia qui secundum plures sumuntur contrarietates, magis contrarii videntur. Quacūq; enim contrarietatis causam habebūt si qui secundū pauciores sumuntur, habebūt illi eandē, & adhuc alterā: motus aut qui ex contrariis terminis in contrarios terminos euadunt, secundum plures sumunt contrarietates. Na si motus ex quibusdā terminis sunt in terminos subiecto eodē (per hoc enim mutatio vt generatio & corruptio a motu differt) & vtriq; vtriusq; sunt contrarii. Sunt igitur motus a contrariis terminis in contrarios terminos maxime adinuicē contrarii. Et licet motus ad contrarios terminos, & motus a contrariis terminis in contrarios terminos contingat esse eodē, contingat etiā interdum non esse eodē. Possunt enim esse ad contrarios terminos no ex contrariis terminis. ¶ Secundo inductus hoc idē licet intueri. Na sanationē & agrotationē motus maxime putamus contrarios: & motus quia deorsū fit sursum, & quia sursum fiat deorsum: & ita in ceteris qui ex contrariis terminis in contrarios recidunt terminos: vt ante, post, dextrum & sinistrum. Est igitur manifestū eos motus maxime esse contrarios. ¶ Quod autē in contrariu est & no ex quodā subiecto, vt cum no ex quodā aliquid mutatur in album, no proprie motus est (Est enim motus ex quodā in quodā mutatio) sed potius mutatio. Et in quibus no est contrarium, mutatio que est ex ipso ei que est in ipso quodāmodo contraria est. Na ratione contraria est: vt generatio corruptioni, & acceptio remotioni. ¶ Quarta. contrariorum medium habentium motus qui sunt ex contrario in medium, & ex medio in contrarium, quodāmodo sunt contrarii. ¶ Nam medio ad extrema vt contratio vtimur. Cum enim quid ex nigro mutatur in fuscum, mutatur vt ex nigro in album: & cum ex fusco in nigrum, vt ex albo in nigrum: & cum quid ex albo mutatur in fuscum: mutatur vt ex albo in nigrum. Cum vero cōtra ex fusco in album, vt ex nigro in album sit mutatio. Medium enim ad vtrūq; quodāmodo dicitur extremorū oppositum. Sunt igitur huiusmodi motus quodāmodo contrarii.

Quaestio quintumembrem.

Vntum caput primo quinq; membroru quaestione continet. ¶ Primum. an motus ex aliquo termino contrarietur motui in eundē terminu: vt motus ex sanitate motui in sanitatem. Secundū. an motus qui sunt ex contrariis terminis adinuicē contrariantur: vt motus ex sanitate motui ex egritudine. Tertium. an motus qui sunt in contrarios terminos adinuicē contrariantur: vt motus in sanitate motui in egritudine. Quartum. an motus ex contrario contrarietur motui qui est in contrariu: vt motus ex egritudine motui in sanitatem. Quintum. an motus de contrario in contrarium contrarietur motui de contrario in contrarium: vt motus de sanitate in egritudinem motui alteri qui est ex egritudine in sanitatem. ¶ Prima conclusio. Motus qui est ex contrario non contrarietur ei qui est in contrarium: vt motus a caliditate motui in frigiditatem. ¶ Nam nihil sibi ipsi est contrarium. At idem est motus qui est ex contrario, q̄ qui est in contrarium: vt frigiditas est a caliditate & in frigiditatem: igitur huiusmodi motus non est hoc modo contrarius. ¶ Secunda conclusio. Non oportet motus qui sunt ex contrariis terminis esse contrarios. ¶ Nam motus eiusdē speciei & naturae, inter se non sunt contrarii. At motus ex contrariis terminis interdum sunt eiusdē speciei. Na ex contrariis extremis in idē medium, aut ex contrariis medijs in idē extremum transmutationē fieri contingit. Vt si ex albo fiat croceum, & ex nigro in idē croceum. Aut si ex croceo fiat album & ex fusco etiā album: vtraq; albefactio eiusdē est naturae. ¶ Secundo, quia motus contraria accipientes potior habent contrarietatis causam q̄ contraria dimittentes. At qui mutantur in contrarios terminos accipiunt contraria: qui vero mutantur a contrariis terminis dimittunt contraria: igitur qui mutantur in terminos contrarios potius con-

trariantur, q̄ qui ex terminis contrariis. ¶ Tercio. A quo motus accipiunt denominationem, ab eodem rationabile est accipiant contrarietatem. Sed motus accipiunt denominationem potius a termino ad que q̄ a termino a quo: igitur ¶ contrarij dicendi sunt, qui sunt in contrarios terminos: ¶ non quia sunt ex contrariis terminis. Quare motus contrarij dicendi sunt qui sunt in contrarios terminos, vt albefactio ad albedinem: & nigrefactio ad nigredinē. ¶ Tercia conclusio. Maxime motus sunt contrarij qui a contrariis terminis in contrarios terminos procedunt: vt motus ab albedine in nigredinē: alteri motui qui est a nigredinē in albedinem. ¶ Patet. quia motus qui secundum plures sumuntur contrarietates, magis sunt contrarij. Quacūq; enim contrarietatis causam habent motus qui secundū pauciores sumuntur contrarietates, eandē habent & illi qui sumuntur secundum plures & adhuc alteram. Siquidem motus qui no sunt ex terminis contrariis, sed solū in terminos contrarios habent hanc vnā contrarietatis causam, q̄ in contrarios sunt terminos: quā habent & motus qui sunt ex contrariis terminis in contrarios terminos: & praeter eam, habent alteram q̄ ex contrariis sunt terminis, quā primi non habent. Constat autē motus qui sunt ex contrariis terminis in contrarios terminos, secundum plures sumi contrarietates. Na secundum contrarietate terminorum ex quibus & terminorum ad quos: ergo maxime sunt adinuicē contrarij. Et licet aliqui motus ad contrarios terminos, sint a contrariis terminis in contrarios terminos: cū oēs motus qui sunt a contrariis terminis in contrarios terminos, sint in contrarios terminos. Aliqui tamen motus in contrarios terminos, non sunt a contrariis terminis in contrarios terminos: vt quoru termini ex quibus, non sunt contrarij. ¶ Secundo. Motus a raritate in densitatem, & densitate in raritatem maxime adinuicē contrariantur. Et motus qui est a sanitate in egritudinem, motui qui est ab egritudine in sanitatem. Et motus qui est a sursum in deorsum, & qui est a deorsum in sursum: igitur motus qui sunt a contrariis terminis in contrarios terminos maxime sunt contrarij. Cum autem quicūq; mutatur in contrariu no manente sub vtroq; termino eodē subiecto cōpleto, no proprie motus est. Na motus est ex quodā in quodā manente eodē subiecto, sed ibidē est mutatio, vt cum ex igne fit aqua, ex calido fit frigidum: & cum ex aqua fit ignis, ex frigido fit calidum. ¶ In quibus aut vnus eorum que explicatur no est alteri contrarium: vt motus qui est in aliquid, & motus qui est ab eodē, quemadmodum motus in albedinem, & motus ab albedine: quodāmodo contraria mutatio est. Na quis re ipsa non sit contraria, cum nihil sibi ipsi sit contrarium: tamen ratione contraria est alicuius acquisitio & eiusdē deperditio, quādamodū formae generatio eiusdē corruptioni, & eius acquisitio deperditioni. ¶ Quarta conclusio. Motus qui sunt ex medio in contrarium, aut contrario in medium, quodāmodo sunt contrarij. ¶ Nam medio ad vnum extremum coparato tanq; opposito extremo vtimur. Vt motus de albo in fuscum est, vt de albo in nigrū. cum fuscum ad album videatur nigrum. Vt motus de nigro in fuscum est, vt de nigro in album: cum fuscum ad nigrum videatur album. Sunt igitur praedicti motus quodāmodo contrarij. ¶ Sexti capitis nota. ¶ Quies, in subiecto motus priuatio. ¶ Stat, manet, quiescit. ¶ Status, mansio, quies. ¶ Naturale dicitur quod solitam naturae serriam seruat. ¶ Innaturale, quod non. ¶ Innaturale, violentum, praeter naturam. ¶ Dies Creticidies ad morbi ostensionem aut depulsionem natura ordinati.

Extum caput continet quinq; conclusiones: duas rationes ad quintam: & quatuor quaestiones cū earum solutionibus. ¶ Prima conclusio. quies motui termini vnde de motus & no motui termini quo tendit & proficiscitur, opponitur. ¶ Manifestum est enim motui motum & quietē opponi. sed motum motui simpliciter & vt contrariu contrario: quietē vero vt priuationē habitui. Sed q̄ quies motui termini vnde de motus: & no motui termini quo pergit opponatur, patet: quia mobile mouetur, vt quietescat in termino quo pergit. Nihil autē in suum contrarium aut oppositum pergit: no igitur opponitur quies motui termini quo proficiscitur & pergit. At motuum solum sunt duo termini: terminus vnde de motus & terminus quo tendit & proficiscitur: & quies alicui motui opponitur. Relinquitur igitur eam esse oppositā motui termini vnde venit motus. Non enim aliorū terminorū motibus opponi posset: vt motui qui est in sanitate no opponitur quies in sanitate, sed quies in sanitate opponitur motui in egritudine, & non motui alterius termini: vt motui in albedinem. ¶ Secunda conclusio. no modo quies motui opponitur, sed interdum quies quieti opposita est. ¶ Quies motui opponi est manifestū, quietē vero quieti, itidē esse oppositam hinc liquet. Dicitū est motus a contrariis terminis in contrarios terminos esse contrarios: vt qui ex sanitate in egritudine est, ei qui est ex egritudine in sanitate: igitur & in illis terminis quietes sunt oppositae. Si enim in aliquos terminos motus sunt contrarii, in eisdē quietes contrarias no esse, inconueniēs esse videt. ¶ Tercia. Earum mutationum quae non sunt de quodā in quodā: mutatio quae est ex termino ei opposita est quae in ipsum euadit terminum. ¶ Quomodo id sit, ita dictum est: vt generatio corruptioni & positioni ablatio. ¶ Quarta. talis in terminum mutationis itidē quodāmodo opposita est immutatio in termino a quo mutationis. ¶ Na sicut est in motibus & quietibus oppositis, ita & in mutationibus (que motus no sunt) & immutationibus eis oppositis esse videtur. Motibus autē quietes termini vnde de motus opponuntur, & no termini quo proficiscuntur. Ita erit igitur in huiusmodi mutationibus & oppositis immutationibus: vt mutationi in terminum opposita sit immutatio in termino a quo mutationis vt mutationi que est in esse: immutatio que est in no esse opposita est. ¶ Quinta. talis opposita immutatio, quies non est. ¶ Primo, quia sicut sua mutatio se habet vt sit motus, ita ea vt sit quies. Manifestū est autē suā mutationē oppositā non esse motum, neq; igitur ea immutatio, quies est. ¶ Secundo. omnis quies motui opponit: huiusmodi autē immutatio, quies est: motui igitur opponitur: hoc autē falsum est. Aut generatio & corruptio sunt motus: quod non secus falsum est: no igitur huiusmodi immutatio, quies est. ¶ Prima quaestio. Cur sicut motuum secundum locum quidā est naturalis & alter violentus, itidē & quietum: non

similiter est in generatione & corruptione, augmentatione & diminutione & alteratione videtur enim & generatio & corruptio utraq; secundum naturam esse, sicut iuvenescere & senescere secundum naturam sunt. Et augmentatio & diminutio utraq; & alterationes oppositae secundum naturam sunt: ut sanatio & egrotatio, albitio & demigratio. Horum enim alterum altero non magis secundum naturam est. Soluit dicens motus penes naturale & violentum sumptos esse contrarios, similiter & quietes. Et sicut hi in motibus secundum locum inveniuntur, ut videre promptum est: ita est quaedam generatio naturalis, quae facta & naturae servata serie evenit. Et quaedam praeter naturam & violenta. Et quaedam corruptio naturalis, & quaedam corruptio violenta ipsi opposita, & quae praeter fatum & naturae serie eveniat. Et quaedam augmentatio naturalis quae naturam servat ordinem, & quaedam violenta: ut inestis triticum illud precox, immaturumq; & ante tempus incrementum, cum suscepto alimento subito longam portigitur & pubescit in segete. Et quaedam alteratio ut sanatio naturalis est ut quae fiat Creticis diebus. Quaedam vero innaturalis: ut quae Creticos dies praevient, eos deve sequatur. Unde fit ut generatio generationi contraria sit, & corruptio corruptioni: ut corruptio quae secundum naturam est, & quae dulcis nominatur, ei quae violenta & tristis dicitur, quodammodo contraria est: & augmentatio augmentationi, & ita in ceteris. Neq; hic modus investigandi contrarietate alius est ab eo quae supra probavimus: ut ignis motus sursum naturalis, contrarius est eiusdem motui deorsum violento & contra naturam: qui sunt motus contrariorum terminorum in contrarios terminos. Contrariantur enim locus sursum & locus deorsum. Itidem & de terra & ceteris dicat, & ignis motus sursum opposita est violenta quies in imo & deorsum: quae est quies in termino unde motus & in termino a quo: & ignis quieti naturali sursum, opposita est quies innaturalis deorsum: quae motuum oppositorum & in terminis oppositis quietes sunt. Unde perspicuum evasit naturalem motum, eiusdem motui violento esse contrarium: & quietem violentam, eiusdem motui naturali: dico enim eiusdem: nam nihil prohibet motum unum naturalem, eundem aut similem alteri esse violentum: ut motus sursum ignis naturalis, est terrae violentus, qui contrarius non sunt, & ita de quiete intelligas. Secunda quaestio. utrum cum graue continue sursum feratur, stetit & si quiescat & stetit, cum hoc violente sit: cur non velocius semper feratur: cum omne quod fertur cum violente stet, velocius ferri debere videatur: cuius tamen oppositum videtur, quare quiescens videtur non quiescens. Respondet non omnino stare & quiescere: stat tamen partim cum fertur, & hoc violente, sicut motus violentus est: neq; idcirco confiteri oportet velocius mutari debere. Nam dumtaxat verum est omne quod fertur, violente stans postremo velocius moveri, cum natura feratur. Tertia quaestio. cum quies in termino a quo motus venit, opposita sit motui inde proficiscenti: & quando mobile movetur, partem motus partem quietis illius habet: quomodo igitur non simul erunt opposita, aut non est quies in termino unde motus est (ut dictum est) opposita? Respondet non secundum idem moveri & secundum idem adhuc manere & stare. Nam si motum actu & prior respicis (ut cum lapis deorsum feratur) quietem illius prior non habet. Si vero ad motum attendis qui futurus nondum actu est, sed potentia: mobile stare adhuc apprehendis, sed status ille & quies & pars ea motus non simul sunt, & si motus pars alia simul cum quiete illa existat. Unde fit ut motus motui ut motus sursum motui deorsum magis euadat oppositus, quam quies motui. Nam motus illi neq; secundum totum neq; secundum partes aliquas se in eodem admittit: id autem admittunt motus & quies. Quarta quaestio. An motus ignis sursum qui est secundum naturam, contrarietur motui ignis deorsum qui est praeter naturam: aut motui terrae deorsum: qui etiam est secundum naturam, sed non eodem modo? Respondet ignis motum sursum qui est secundum naturam, eiusdem motui deorsum qui est praeter naturam proprie contrariari, & ita in quietibus oppositis. Sed haec tamen qui motus unus, & quae quies una, qui motus contrarius, quae quies motui, & quies quieti opposita sit, satis dictum videtur.

Quinti Physicorum finis.
Notarum sexti capitis declaratio.

Quies non cuiuscumq; transmutationis privatio est, sed illius dumtaxat quae idem subiectum completum sub utroq; termino manet, quae hoc in loco motus dicitur. Mutatio autem est quando non manet idem subiectum in utroq; termino, ut generatio & corruptio. Et illius privatio est immutatio, quae est mutationis in subiecto nato privatio, ut cum generatio aut corruptio perfectae est. Naturale est quod solium naturae ordine servat, ut arbores florere in vere, & folijs nudari in hyeme. Immaturale vero quod non solium naturae ordine servat: ut arbores florere in autumno. Dies cretici sive iudicarij dicuntur quibus aut morbus inualescere aut deficere natura determinate cognoscitur. Inualescere quidem, cum virtus naturae superatur a morbo. Deficere vero, cum natura superat morbum. Praecox est quod ante alios fructus coquitur & maturescit quasi praecoquam sive prius coctum, quemadmodum fruges praematurae, & alias sua maturitate praecedentes.

Sexti capitis prima conclusio. Quies in aliquo termino opponitur motui qui est ab illo termino, & non motui qui est in eundem terminum. Ut quies in loco deorsum opponitur motui qui est a deorsum in sursum: & non motui qui est a sursum in deorsum. Sic quies in loco sursum opponitur motui qui est a sursum in deorsum: & non motui qui est a deorsum in sursum. Supponit enim Physicus motui motui contrarie & secundum re opponi. Quietem vero motui privative & secundum rationem solum. Quae autem quies in aliquo termino non opponitur motui ad eundem terminum, patet: quia nihil in suum privative oppositum movetur. Mobile autem movetur ad terminum ad quem, ut in eo quiescat: igitur motus ad aliquem terminum non opponitur quieti in illo termino: quare per relationum convergentiam quies in aliquo termino non opponitur motui ad illum terminum. At quies (ut supponimus) alicui motui opponitur, & non motui ad illum terminum in quo sit quies, ut modo probatum est: nec aliorum terminorum mo-

Qui hic sit mutatio.

Qui dies dicuntur cretici.

Cui motui quies opponitur.

tui opponitur: ut quies ab ambulatione non opponitur calefactioni. Nam quies ad suum motum dumtaxat comparari debet. Relinquitur igitur quieti opponi motui a termino in quo est quies. Nempe cum motus solus sit duo termini, terminus a quo & terminus ad quem, ut supponit Physicus: nullus alius relinquitur motus cui quies opponi possit. Secunda conclusio. Non solum quies motui opponitur, sed & quies alteri quieti opposita est: ut quies in caliditate quieti in frigiditate, & quies in sanitate quieti in egrotatione. Patet, quia motus a contrariis terminis in contrarios terminos sunt contrarij: ut praecedenti capite monstratum est: ergo in contrariis illis terminis quietes sunt contrariae. Si enim motus in aliquos terminos sunt contrarij, & quietes in illis terminis sunt contrariae. Tertia conclusio. Earum mutationum in quibus non idem manet sub utroq; mutationis termino subiectum completum: ea quae est ex aliquo termino est opposita ei quae est in eundem terminum. Ut corruptio quae est ab esse alicuius formae substantialis, contrariatur saltim secundum rationem generationi quae est ad esse eiusdem formae. E diverso generatio quae est a non esse alicuius formae, contrariatur corruptioni quae est ad non esse eiusdem formae. Id in fine praecedentis capitis dictum est: ut generatio alicuius formae, corruptioni eiusdem, & formae substantialis a materia deperditio, eiusdem in materia susceptioni. Quarta conclusio. Mutationi in aliquo terminum privative opponitur immutatio in termino unde ipsa mutatio proficiscitur: ut mutationi quae est ad esse privative opponitur immutatio quae est in non esse. Ex quo quidem termino, mutatio quae est ad esse, proficiscitur. Et mutationi quae est ad non esse opponitur immutatio quae est in esse. Nam ex eo termino, mutatio quae est ad non esse progreditur. Nam sicut quies opponitur motui, sic immutatio mutationi. Similis enim eorum est ad se invicem proportio. At quies in aliquo termino opponitur motui qui est ex illo termino, & non motui qui est ad illum terminum, ut ostendit prima conclusio. Ergo immutatio in aliquo termino privative opponitur mutationi quae est ex illo termino, & non mutationi quae est ad illum terminum: quare per convergentiam relationum mutationi in aliquo terminum opponitur immutatio quae est in termino unde ipsa mutatio proficiscitur. Quinta conclusio. Mutationi privative opposita immutatio, quies non est. Patet primo, quia sicut se habet mutatio ad motum: ita immutatio ad quietem. Ut enim habitus ad habitum, ita privatio ad privationem. Nulla autem mutatio est motus: nam re & ratione ab invicem discrepant, cum hic manente eodem completo subiecto fiat: illa vero non manente eodem subiecto, igitur neq; immutatio est quies. Secundo. Ad impossibile idem patet. Omnis quies motui opponitur, immutatio autem per adversarium quies est, igitur immutatio opponitur motui. Consequens est falsum: alioquin mutatio ut generatio & corruptio (cui immutatio monstrata est privative opponi) esset motus: quod non minus est impossibile: ergo aliqua assumptarum praemissarum est falsa. Sed maior non est falsa, ergo minor: quare eius contradictoria quae est conclusio inventa & proposita est vera. Prima quaestio. Cum motuum secundum locum quid sit naturalis & quid violentus, similiter quietium a motu secundum locum: quare similiter aliarum mutationum & motuum non est aliquis naturalis & violentus: sed videntur aliae mutationes & motus omnes esse naturales, neq; potior assignanda ratio cur unus altero magis secundum naturam est. Respondet Philosophus motus quorum unus naturalis est & alter violentus admittit esse contrarios: similiter quietem naturalem quieti violentae. Deniq; quietem naturalem motui violento, & quietem violentam motui naturali. Naturale autem naturali non opponi, neq; violentum violento. Et quemadmodum in motu secundum locum, ita in ceteris quoq; naturale & violentum inveniuntur: ut generatio naturalis, quae servata naturae serie, tempore debito fit: ut florum in vere, & pueri nono mense. Violenta autem generatio quae natura determinatum tempus praecedat, aut sequatur: ut florum in hyeme, aut foetus in sexto mense: cum mulier parit abortivum. Sic quaedam corruptio naturalis & dulcis quae defuncti senio extinguuntur: quaedam violenta & tristis quae repente interit, naufragio, incendio, aut ferro quis ante suam periodum occumbit. Ita quaedam augmentatio naturalis, quae cum tempore, apta & respondens magnitudo acquiritur: quaedam violenta qua minori tempore plus equo magnitudinis aut diuturniori tempore minus acquiritur: ut si puer quarto anno sit maior quam alter decimo quarto, aut quando triticum mandatum terrae subito surgit in oblongum calamum ante debitum tempus, & spicas emittit, cum aliud naturaliter crescens vix humo exierit. Sic diminutio naturalis est, ut quae in decumbentibus ad senectutem fit: quaedam autem violenta, ut quae tempore adolescentiae morbo corpore extenuante & deasente contingit. Sic alteratio quaedam naturalis est, ut sanatio facta cretici diebus & tempore a natura determinata: quaedam autem violenta, ut sanatio creticos, iudicarijque dies praeveniens aut sequens. Et in omnibus istis naturale violento eiusdem generis opponitur: ut generatio naturalis generationi violentae, & corruptio naturalis corruptioni violentae, & ita in ceteris. Et hic modus investigandi contrarietatem motuum penes naturale & violentum non est alius a modo investigandi contrarietatem motuum per terminos ex quibus & ad quos prius posito. Nam ubi hic inveniuntur, simul & ille considerari debent: ut motus ignis sursum contrariatur eiusdem motui deorsum, naturalis scilicet violento: & idem duo motus sunt a contrariis terminis ad contrarios terminos: quare hoc, & illo contrarietatis modo repugnant. Sic motus ignis sursum contrariatur quieti ignis in loco deorsum: naturale scilicet violento, & quies illa est in dato termino, & motus ab illo termino. Datus igitur motus & quies utroq; praedictorum modorum repugnant. Deniq; quieti ignis sursum naturali contrariatur quies eiusdem deorsum violenta: & ille sunt quietes in terminis oppositis. Ambe igitur quietes ab invicem opponuntur utroq; contrarietatis modo: & eo qui hic datur, & qui secunda huius capitis conclusione posita est. Ut autem motus naturalis motui violento aut quieti violentae opponatur: necesse est ipsa eiusdem esse subiecti, similisq; speciei. Nam diversorum subiectorum motus aut quietes ab invicem non opponuntur, est unus naturalis & alter violentus fuerit, ut motus ignis sursum naturalis non contrariatur motui terrae sursum violento: neq; quieti terrae sursum violentae, quia non sunt consimilium mobilia. Secunda quaestio. Cum graue ut & continue sursum fertur, utrum simul quiescat. Quod si quiescat, cum id violente sit, cur postea non velocius movetur. Nam omne quod fertur si violente quiescat postea velocius movetur. Respondet quod mobile si non omnino quiescat cum movetur in parte a b: sed partim quiescat ut a latrone futura in b, c, d, & d, e. Sic quando f movetur in b, c, non amplius ab illa latrone quiescit: tamen quiescit a latrone futura in c, d, & d, e: cum ea nondum habeat natum ipsam habere. Et sicut motus ad partem b c violentus est, ita & quies a b ea latrone violenta est: neq; idcirco oportet mobile in posterioribus spatiis partibus velocius moveri. Nam violente quiescens postea velocius movetur, cum sequens quietem motus naturalis fuerit, ob minore scilicet spatij resistentiā. Cum autem motus post quietem violentus fuerit: tardius movebitur ob debiliorem virtutem motivam. Tertia quaestio. Cum quies in aliquo termino opposita sit motui ab illo termino procedenti, & mobile f quon-

Quietiam quieti opponitur

Quid inter quietem & immutationem inter est.

Prima questio.

Responsio.

Investigatio contrarietatis motuum per naturale & violentum.

Secunda quaestio.

Responsio.

a, e, f, b, c, d, e

Tertia qstio. Responso.

do mouetur per a b habeat partem motus, lationem scilicet a b & partem quietis scilicet quiete a latione b c, d, & d e quomodo...

Quarta qstio. Responso.

Motus autem & quietes secundum aliquid sui se simul permittunt. Quarta questio. An motus ignis sursum naturalis, contraria...

Coalitum, concretum, confitutum, compositum. Secundum, super. Momentum, mutatum esse, in motu impartibile, ut punctus in linea & insans in tempore.

Extus Physicorum continet decem capita Primum caput continet vnam conclusionem: & tres rationes ad eam; & vnum correlatum ad primam rationem. Concl...

g o d. a e f.

Si igitur magnitudo in impertia diuidatur, ita consentaneum & motum & tepus in impertia diuidi. Quod adhuc ut liquido magis cõstet, sit a b c magnitudo ex tribus impartibilibus a b c...

partibile. At vero si cum Epicuro contendis g moueri super magnitudinē a b c non tamen super a, neq; b, neq; c, sed secundum a motum esse & b & c: erit igitur d e f ex momentis & non ex motibus compos...

Notarum primi capituli sexti Physicorum declaratio.

Quemadmodum puncta sunt termini lineae secundum extensionem impartibiles: haec quidem terminantia solum ut incipientia aut finientia: haec vero continuantia. Ita momentum est terminus motus secundum successione...

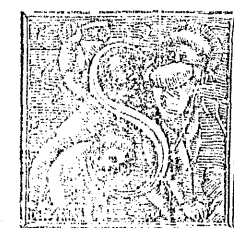
Impartibilia non posse esse adiuuicē continua. Neq; se tangētia. Neq; impartibilia cõsequenter se habere posse in continuo. Continui diuisione. a h g b 1 g e h h d k a, k e. b. f. c.

spatij. Id enim motus posterior est, quod magnitudinis respondet posteriori p diffinitione: igitur $\frac{c}{d}$ a diuiditur in parte priorē b, & parte posteriorē k: qd est oppositū hypothesi. Nā prius positū est a esse imparitibile. Et ita arguendum est de e ad b, & ad c. Si igitur magnitudo esset ex imparitilibus cōposita: & motus sup ea factus esset etiā ex imparitilibus cōstitutus. At impossibile est motum cōponi ex imparitilibus. Nā rē moueri motu nō presente impossibile est: vt quicq̄ esse album albedine nō presente impossi- bile est. Neesse enī est si quicq̄ mouetur, motū adesse: vt si aliqd est album, in eo esse albedinē. Et motu presente rē scdm nullā partē moueri impossibile est: vt impossibile est p̄sente albedine nihil esse album, q̄re ex opposito, p̄sente motu, scdm aliquā partē moueri ne- cesse est: quē ad modum p̄sente albedine aliquid esse album. Et q̄lis est motus, taliter ipsum mobile mouetur: vt si motus est velox, mo- bile fertur velociter, si regularis, regulariter: si tardus, tarde. Si itaq; d motus sup imparitibile a factus, fuerit imparitibilis: g mobi- le sup a imparitibiliter motu d mouet. At impossibile est g sup a imparitibiliter moueri. Nā rē qd ad aliquē terminum mouet, simul moueri & p̄motā esse ad eundē terminum impossibile est. Nā cum mouet, nodum p̄tingit ad terminum, sed aliqd supeſt absol- uendum, cum vero res p̄motā est: p̄tingit ad p̄fectum terminum, & nihil amplius restat p̄transendum. Si autē g sup a imparitibi- liter moueretur motu d, g mobile simul moueret in a & p̄motum esset: moueret qdē qd adesse ei motus d, quo presente neesse est aliqd moueri, & per motum esset, qd totum a (qd imparitibile est) absoluisset. Qz si quis dicat prius g moueri in a anteq̄ sit p̄mo- tum, signet tēpus l quo qdē g mouet in a $\frac{c}{d}$ nō est p̄motū. Cū in tpe l p hypothesim g mouet in a, aliqd spatij a absoluit, si enī ni- hil p̄transisset, nondū moueret. Et cū p hypothesim g mobile in l nō sit p̄motū p totū a: nondū absoluit totū spatij a, sed aliquid eius: dē spatij restat absoluedū. Nā si totū esset absolutū spatij: g mobile esset per motū. Igitur a spatij diuiditur in parte p̄transi- ta: $\frac{c}{d}$ in parte nodū p̄transitū: quare a est diuiduum $\frac{c}{d}$ partibile, quod est oppositum hypothesi. ¶ Qz si quis subterfugium querens dicat primo mobile g moueri sup totā magnitudinē a b c: tamē ipsum nō moueri super a, neq; super b, neq; c: sed motū esse super a, $\frac{c}{d}$ super b, & super c: sic contra eum proceditur. Cū g mobile, motum sit sup a: ipso d respondēt a, & presente mo- bili exilēti sup a: ergo d (a quo g solū motū, & mutatū) nō est motus sed momentum. Alio qui presente motu d, mobile g nō mo- ueretur. Ita cū g solummodo motū sit sup b, $\frac{c}{d}$ ei tū a sit: ergo e non est motus (cum ipso presente, mobile nō mouet) sed mo- uentū, a quo g solū dicit motū. Deniq; cū g duntaxat motū sit sup c: & tūc ei p̄sens sit f respondēs: ergo f nō est motus. Alias p̄sente motu, g nō moueret, sed f solūmō momentum est: a quo g denominat motū. Sunt itaq; d, e, f, tria momēta: & ex ipsis cōpo- nitur totus motus de f p hypothesim, ergo motus ex momētis cōponitur qd est impossibile. Idē aduersarius cogere tur cōcedere q; g mobile p̄trāsīt a: $\frac{c}{d}$ nunq̄ verū fuisse q; p̄trāsīt a. Etiā q; a est p̄transitū, & tamē nunq̄ fuerit verum q; a p̄transitū: $\frac{c}{d}$ ita cō- cedere p̄positiōes de p̄terito veras: & tamē earū p̄positiōes de p̄senti nunq̄ fuisse veras: qd manifestū est in cōueniētiis. Nā quē ad- modū res prius est p̄sens anteq̄ p̄terita, ita p̄positiō de p̄senti: prius vera $\frac{c}{d}$ deinde sua de p̄terito. Et si aduersarius cōcedat omne mobile aut moueri aut q̄scere debere, & g mobile p hypothesim nō moueatur in a, b, $\frac{c}{d}$: igitur quiescat in a, $\frac{c}{d}$ b, & c: & per hypothesim mouetur sup totā magnitudinē a b c: ergo idē simul mouetur $\frac{c}{d}$ q̄scit: qd est impossibile. Et cū mobile g q̄scat in a d respondēs ipsi a est q̄s: & cū idē mobile q̄scat in b: respondēs ipsi b est quies: cū deniq; mobile g quiescat in c: ipsi c respondēs est quies: igitur d e f sūt q̄etes. Qz si q̄s cōcedat d, e, f esse motus, cū d p̄sente, mobile g nō moueatur sup a: motu p̄sente, mobile nō mo- uetur. Et si e sit motus, cū ipso e p̄sente, mobile g nō moueatur sup b: ergo motu p̄sente mobile nō mouetur. Sic si f sit motus, cum ipso f p̄sente, mobile g non moueatur super c: ergo p̄sente motu mobile nō mouetur sed q̄scit. Demū si quis dicat d e f neq; esse q̄e- tes neq; motus, cū ex ipsis cōponatur totus motus d e f, sequitur motū esse ex nō motib; qd est impossibile. Præterea cū motus & tps in quo fit cōsimiliter diuidantur, $\frac{c}{d}$ motus sit cōpositus ex imparitilibus, sequitur tps esse ex nūc & imparitilibus, vt sequēs ratio ostēdet. ¶ Tertio, si continuū vt magnitudo sup quā fit motus ex imparitilib; cōponitur: & tps ex imparitilibus cōponi oporteret. Quod vt ap̄tius fiat, moueatur g mobile sup a in tpe h k, quod intelligo diuidi in duas ptes scilicet h i, $\frac{c}{d}$ i k. Quia g in tpe h k p̄transit spatij a, in minori tpe vt b i min; absoluit spatij a, p diffinitionē æque velocis. Nā cū æque velocis in æquali tpe equalē absoluit spatij, in minori tpe minus absoluit spatij. Quod si g in minori tpe vt b i p̄transit totum a: quod etiā in toto tē- pore h k p̄transit: ergo mobile g seipso velocius est. Id enī velocius est qd in minori tpe equalē absoluit spatij. Id autē impossi- bile est: igitur g mobile in minori tpe p̄trāsīt minus spatij q̄at: quod si fit, igitur a spatij est partibile. Nā in imparitibili neq; ma- ius neq; minus assignari potest. Id autē est hypothesi oppositū. Si igitur tps est partibile, & spatij motus est partibile: q̄re ex opposi- to si id sup quod sit motus est imparitibile: $\frac{c}{d}$ ipse motus sit in nūc $\frac{c}{d}$ imparitibili. Qz si ponatur mobile moueri in nūc & impar- tibili: nō pot assignari vn; motus altero velocior aut tardior, imo neq; motus velox neq; tardus: cū tunc in minori tēpore nō tran- saretur spatij æq̄le neq; maiori tpe æq̄le absolueretur spatij ex quo vnū imparitibile nō est altero maius aut minus. Interimere autē motuum velocitatē & tarditatē, in cōueniens est: igitur & illud ex quo sequitur, scilicet cōtinuum esse ex imparitilibus cōpositum.

¶ Secūdi capitis nota. ¶ Si gnum, punctum, inſtans in tempore, momentum in motu. ¶ Infinitum secundum magnitudinem, infinitum secundo. ¶ In- finitum secundum diuisionem, infinitum quinto. ¶ Hemiolium est cum maius continet minus, & inſuper minoris dimidium. ¶ Hemiolium, ſeq̄mialterum.

e k i f

c
g b
h a
d a

Secundū caput cōtinet sex cōclusiones: instantiā zenonis post quartā. Et vnū correlatum post sextā. ¶ Prima cōclusio. mobile velocius in æquali tpe maius p̄transit spatij. ¶ Itā liquet magnitudinē semp in magnitudines esse secabiles. Pa- riter & est ostēsum nullum continuum ex imparitilibus esse cōpaētū. Ois autē magnitudo, cōtinua est vnde fit iter: vt ex imparitilibus & atomis cōpaēta, cōiunctaq; nō euadat. Sit igitur a mobile velocius: b tardius: c d spatium & ma- gnitudo: e f tempus percursus a per spatium c d. Arguitur sic: a mobile velocius p̄trāsīt spatij c d totū in tpe e f: & b mobile tardius nō p̄trāsīt idē in eodē tpe e f. Altoquin esset æque velox: neq; maius. Nā esset velocius. Deficit igit in eodē tē-

4 pore in magnitudine c d citra diuisionem in signo g: p̄transit igitur velocius in æquali tpe maius. ¶ Secūda cō- clusio. Mobile velocius in minori tpe p̄transit maius. ¶ Diuido magnitudinē c d inter g d in signo h. Et arguo: a velocius mobile p̄transit magnitudinē c d in tpe e f: p̄transit igitur c h minorē magni- tudinē in minori tpe: tēpore e f. In æquali enī nō p̄trāsīt, nā esset seipso tardius. Neq; in maiore, quā se- ipso esset velocius. Sit igitur tēpus illud minus e i. Tunc sic, a mobile velocius in minori tpe e i p̄transit magnitudinē c h. Et b tardius mobile in toto tpe f solū p̄transit magnitudinē c g: p̄transit igitur mobi- le velocius in minori tpe vt e i spatij maius. Est enī c h spatij maius spatij c g. Nā c h totum: c g autem eius pars. ¶ Tertia, Mobile velocius in minori tempore spatium percurret æquale. ¶ Tamē si hanc ve- locioris diffinitionem posuerimus: ex dictis tamen manifesta iterum abire potest. Nā a mobile velocius in minori tempore c i percurret c h spatij maius, vt modo ostēsum est. Adhuc in minori igitur vt tēpo- re e k percurret c g spatij minus. Quod quidē c g spatij minus percurret b mobile tardius in toto tē- pore e f: per hypothesim prius factam. Percurret igitur mobile velocius in minori tēpore æquale. Item neesse est mobile velocius aut in æquali tempore, aut minori, aut pluri æquā magnitudinē cum tardio- re decurrere, non in æquali. Nam tunc illa æque velocia essent: ex æque velocium diffinitione, quod hy- pothesi aduersatur positā. Neq; mobile velocius æquam magnitudinē cum tardiori decurrat in pluri tempore: nam quod d in maiori tempore æquale cum altero absoluit spatium: id quidem tardius est: relin- quitur igitur mobile velocius æquale cum tardiori percurrere spatium in minori tempore quod est pro- 6 postum. ¶ Quarta, vt magnitudo continua est, ita tempus continuum: & vt magnitudo semper diuisi- bilis, ita quoq; tēpus semper diuisibile: & vt mobile tardius, semper magnitudinē secat: ita velocius, tem- pus. ¶ Nam magnitudinē comitatur motus: motum autē tempus. Et sicut in omni magnitudine contin- git moueri, & in omni tempore, Et quicquid contingit moueri, contingit & velocius & tardius moueri intelligere. Et in omni tempore intelligere velocius & tardius. Sit igitur vt prius a mobile velocius: b tardius: c d magnitudo: e f tempus. Et percurret a mobile velocius: magnitudinē c d in toto tēpore e f. ¶ Quia velocius æquali tempore percurret maius: b mobile tardius in eodē tempore percurret minus, & i magnitudinis partem vt c g: & mobile tardius eo in eodem tempore, minus: vt c h: & adhuc tardius, mi- nus: vt magnitudinē c i, quam diuido signo i. Et si intelligis tardius, iterum minus abibit: vt magni- tudinē c k: quam signo k diuisam intelligimus. Et ita si semper tardius intelligere pergis, semper ma- gnitudinē c d diuides: & diuisibilem ex mobili tardiore intelliges. Item quā a mobile velocius in tē- pore e f percurret c d: velocius eo in minori tempore vt e l (quod signo l diuido) eandē percurret ma- gnitudinē: & adhuc velocius, in minori tempore, vt e m eandē. Et ita semper vt velocius fuerit, in mi- nori tempore eandē magnitudinē abibit: atq; minus tempus secabit: vt magnitudinē per tardius mobile secabas. P̄spicuum est igitur vt magnitudo continua est: ita tempus esse continuum. Et vt ma- gnitudo semper diuisibilis, & tempus. Et tūc mobile tardius semper magnitudinē secat, ita tempus, mo- bile velocius. Et has sectiones quasi e diuerso sibi respondere, & intelligi oportere. Enimvero vt mobile tardius in æquali tempore minorem percurret magnitudinē: ita & velocius in minori tempore magni- tudinē percurret æquale. Et si alius modus, quo cōsimiliter diuidatur magnitudo & tempus vno eodemq; mobili: vt cum mobile a magnitudinē c d in toto tempore e f, totam absoluat: idē mobile a in minori tpe vt e i, minorē magnitudinē vt c g absoluet: & in minori tēpore vt e k adhuc magnitudinē vt c h minorē. & hoc pacto semp cōsimiliter vtrūq; diuidēdo, partēdoq; (vt voles) p̄cedes: est igitur iam satis manifestū vt magnitudo sep diuidua est, & tps: & si tps diuiduū, itidē & magnitudinē diuiduū esse oport- 7 tere. ¶ Instantiā Zenonis. Sed inſurgit Zeno volēs magnitudinē nō in semp partibilia esse partibilem ostēdere. Si magnitudo (in q) in semp diuisibilia partibilia abeat: & si quicq; sup eā moueri ponat, ipſū in- finita trāsire oportebit, & infinita seorsū tāgere essent enī ea nō modo infinite, sed infinities partes in- finite: & hoc in tpe finito: hoc aut impossibile est, nō est igitur in semp diuisibilia secabiles magnitudo. ¶ Responſio. Magnitudinē esse infinitā similiter & tēpus bifariā dicitur. ¶ Primo secundum magnitu- dinē, vt si nullum finem, extremaq; habeant: quomodo neq; magnitudo neq; tps infinitū est vllū. Scđo modo scđm diuisionē, quomodo & magnitudinē & tps infinitū esse dicim;. Et talia infinita trāsiri pos- sunt, & infinita seorsū tāgi. Infinita autē scđm magnitudinē neq; trāsiri, neq; tāgi oia. Infinita enī se- cundū diuisionē actū finita sunt, extrema & finē habentia. Et cū cōtendit illa infinita trāsiri & tāgi oia, in tēpore finito: dicimus vtrūq; magnitudinē finitū, & vtrūq; diuisionē infinitū: & quo pacto vnū fini- tū, & alterū finitū: & quomodo vnū infinitū, & alterū. Et ideo magnitudinis extremis finitū: infinita di- uisione & potētia transeunt & tāgunt in tpe extremis finito, quod identidē est in tēporibus diuisione & potestate infinitis, illa hoc pacto infinita p̄transiri. Si igitur cōtēdisset Zeno de infinito magnitudinē, sua ratio robur & pondus (modo falsum non assumeret) habere videretur: quod paucis ostēdemus. ¶ Quinta conclusio. magnitudo hoc pacto infinita, tempore finito percurre non potest. ¶ Sit a magnitudo infi- nita quæ tempore finito c d (si fieri potest) percurretur: sumo magnitudinis infinitæ partē finitam quā- cunq; vt a b: quæ in tempore & minore c d percurretur. Sit igitur tempus e e: manifestum est e e tēporis finiti partē: totiens & finito quidē numero replicare posse aut æquale, vt totum tēpus e d mensuret: totidē igitur infiniti æquales ptes a b in tpe c d finito abient: q̄ cū sint & numero & magnitudinē finitæ: totum

e m l f

c

k

h

g b

d o a

e k i f

c

h

d

g o a

c

e

d

a

b

pertransitum est finitum. Et si transit totum a; & totum a erit finitum: cuius positum est oppositum. Nec refert si ea magnitudine non regulariter percurratur. Nam velocitatis tantumque partis cuiuscumque ad acceptam partem erit aliqua proportio, & temporis ad tempus: quare & spatium ad spatium. Et semper cum partes acceptae ad invicem habeant proportionem, singulae finitae erunt, & numero etiam finitae: quare & totum pertransitum abibit finitum. **¶ Sexta conclusio.** Idem neque tempore infinito percurratur magnitudo finita. **¶ Cōsimili ut praeceditur** deus pateat argumento. Sit magnitudo finita a b; tempus infinitum c a tpe infinito secō parte finitā c d: in qua percurratur pars aliqua magnitudinis finitae a b: quae sit a c. Manifestum est a e partē magnitudinis finitae totiens & numero quidem finito replicari posse: ut magnitudinē a b finitā mensuret: aut aequando aut superando, nihil refert: quare in tot tempore c aequis partibus partē finitae c d: tota abibitur pertransita magnitudo: quae cum sint numero & magnitudine finitae, & totū tempus transitus erit finitum: quare si transit in toto c, & totum c erit finitum, cuius cōcederet oppositum. Et de motu aut difformi aut irregulari idē valuerit argumentū. **¶ Correlariū.** Vnde iterū altera ratione ostēdere nobis prōptū est, magnitudinē ex Atomis & impartibilibus cōstitui non posse: hoc enim superioribus satis dilucet rationibus. At tamen hac adhuc ostēdere possumus ratioe. In oī tempore velocius & tardius res moveri contingit & velocius in aequali tpe plus cōficere spatii ostēsum est ut duplū aut Hemiolū. Sit igitur magnitudo a b c (si possibile est) ex tribus Atomis cōstituta: supra quā moueant duo mobilia, d velocius secundum Hemiolū, & e tardius ut cum mobile d velocius transit tria impertia a, b, c, in tribus temporis impertibus f, g, h (magnitudinē enī diuisione respōdet & tempus) e duo impertia transeat: cōsequens est vt e mobile tardius c residuū eius (quam trāsiuit) magnitudinis dimidietatē in temporis (quo trāsiuit a b) parte media cōficiat: quod enim in aliquo tempore trāsit totū: in temporis dimidio trāsit dimidiū: hoc autē esse non potest nisi temporis partiatur Atomus. Nā esse non potest in vno Atomo neque in duobus Atomis. Atomum autē partiri impossibile est. Non est igitur magnitudo aut continuum vllum ex Atomis & impartibilibus cōstitutū.

¶ Notarum secundae capitis declaratio.

¶ Signum, impartibile, extremum, vltimum, terminus continui indiuisibilis, idem. **¶ Infinitum secundum magnitudinem, infinitum secundum magnitudinē.** **¶ Infinitum diuisione, infinitum quinto substructione.** **¶ De Hemiole siue sesquialtero exemplum: vt ternarius continet binarium & insuper vnitatem, medietatem binarij: quare ternarius est hemiolus ad binarium: sic sex ad quatuor, & nouem ad sex. Et ita in magnitudine, motu & tempore.**

¶ Secunda capitis prima conclusio. Mobile velocius in aequali tpe maius pertransit spatium. **¶ Manifestum est ex praedictis** magnitudinē semper in magnitudines diuidi. Si enī diuidēdo tandē deveniret ad non magnitudines, cui vniquodque ex his cōponat in q̄ diuidit: magnitudo cōponeret ex non est magnitudinib; & cōtinuū ex impartibilib; qd̄ prius ostēdit esse non posse. Similiter cōtinuū non semper diuideret in partib; qd̄ est monstrati oppositū. Itaq; nullū continuū ex impartibilib; cōponit: cōs autē magnitudo est cōtinua: igit̄ nulla magnitudo ex impartibilibus cōponit. Sit igit̄ a mobile velocius, b mobile tardius, & spatii p quod moueatur mobile velocius a in tpe e f. Sic forma est ratio: a mobile velocius pertransit spatii c d toto tpe e f p hypothēsim: & b mobile tardius eodē tpe non pertransit spatii c d. Si enī ponat b eodē tpe e f pertransire spatii c d: cū aequali tpe pertransit aequale spatium: esset b aequē velox sicut a, quod est positū oppositum. Neq; mobile b in tpe e f pertransit maius spatium q̄ c d: quia si tranfiret maius in aequali tpe, esset b velocius at quod iterum est cōtra hypothēsim. Relinquitur ergo tertium scilicet q; mobile b in tpe e f pertransit minus spatii q̄ c d, scilicet e g. Tūc sic, mobile a in tpe e f pertransit totū spatii c d: & mobile b eodē tpe pertransit s; atū c g: totius spatij parte: ergo mobile velocius aequali tpe pertransit maius spatii, qd̄ est propositum. **¶ Secunda conclusio.** Mobile velocius in minori tpe maius pertransit spatium. **¶ Moueatur a mobile velocius p spatii c d in tpe e f, in quo b mobile tardius moueatur per spatium c g. Et d uidatur spatii c d inter g & d in signo h.** Petimus enim datum spatium in quolibet signo diuidi. Sic argumentor. Mobile a pertransit spatii c d in tpe e f ergo idē mobile a pertransit spatii c h in minori tpe. Si enī ponat a pertransire spatii c h in aequali tpe e f: cū aequali tempore minor pertransit spatii, esset seipso tardius qd̄ est impossibile. Si vero ponat a mobile tardius tranfire spatii c h in maiori tpe q̄ e f: cū p hypothēsim a transeat c d maius spatii in tpe e f: a esset seipso velocius: quandoquidem in minori tpe maius absolueret spatii: id autē impossibile est. Relinquitur ergo tertium: scilicet a mobile trāsit spatii c h in minori tpe q̄ e f qd̄ sit e i. Tūc sic, a mobile velocius in tempore e i percurrat spatii c h: & b mobile tardius in tpe e f absoluit spatii c g p hypothēsim. Tempus autē e i est minus, q̄ pars e f maius, q̄ totū. Sic spatii c g est minus, q̄ pars: & spatii c h maius, q̄ totū: igitur mobile velocius in minori tempore maius absoluit spatii, quod est propositum. **¶ Tertia conclusio.** Mobile velocius in minori tempore spatium absoluit aequale. **¶ Moueatur a mobile velocius per spatium c h in tempore e i, & b mobile tardius per spatium c g, in tempore e f: vt prius monstratum est.** Sic argumentor, a mobile velocius pertransit spatium c h in tempore, e i per hypothēsim: ergo idē mobile pertransit minus spatium c g in minori tempore q̄ e i. Si enim trāfiret spatii c g in aequali tempore, esset seipso tardius, quod est impossibile. Neq; aequali tempore minus tranfiret spatium. Si vero mobile a pertransiret spatium c g in maiori tempore quam e i, cum in tempore e i per hypothēsim transeat maius spatium c h: per precedentem propositionem esset a seipso velocius, quod est impossibile. Relinquitur igitur q; mobile a in minori tempore, quam e i pertransit spatii c g. Sit itaq; illud tpe e k. Tūc sic: mobile a in tpe e k pertransit spatii c g: & tardius mobile b idē spatii c g trāsit in tpe e f, p hypothēsim. Sed tpe e k est minus, & b est maius. Est enī hoc, totū illud vero pars. Ergo mobile velocius in minori tpe spatium pertransit aequale: quod est propositum. **¶ Praeterea** vel mobile velocius pertransit idem spatium cum mobili tardiori in minori tempore, vel in aequali vel in maiori. Non in aequali, nam tūc illa mobilia essent aequē velociā, cum in aequis temporibus aequa absoluerent spatia. Neq; in maiori tpe, nā tūc velocius qd̄ in maiori tempore aequale absolueret spatii esset tardius, quod est cōtra hypothēsim. Relinquitur ergo tertium scilicet q; velocius pertransit aequale spatii in minori tempore. Et per analogiā tres fieri possent de mobili tardiori conclusiones. Prima, q; mobile tardius

in aequali tempore spatium percurrat minus. **¶ Secunda, q; mobile tardius in maiori tempore minus pertransit spatium.** Tertia, q; mobile tardius in maiori tpe spatium absoluit aequale. **¶ Quae eodem modo sicut praedictae probatae sunt.** **¶ Quarta conclusio.** Sicut magnitudo sup̄ quā sit motus continua est: ita tēpus in quo sit est cōtinuum. Et sicut magnitudo in ptes extēsiōis diuisibilis est, ita tps in ptes successiōis semper diuisione recipit. Et sicut mobile tardius semper magnitudinē secat, q; aequali tpe minus transeat spatii: ita mobile velocius secat tps, q; minori tpe semper aequale absoluit spatii. **¶ Nā magnitudinē conuatur motus, cū partes motus partibus magnitudinis respondeat: prior quidē priori, & posterior posteriori.** Et motum conuatur tps, q; partes tps partibus motus respondeat. Et sicut in oī spatio cōtingit motū fieri, ita in quolibet tpe. Et quicquid mouetur, potest intelligi altero velocius & tardius moueri. Et in oī tpe motum velociorē & tardiorē fieri posse supponimus. Sit itaq; a mobile velocius, quod pertransit in tempore e f totam magnitudinē c d. Et b sit mobile tardius. Cum b sit tardius mobile, per diuisionem in aequali tpe e f absoluit minus spatium q̄ c d, vt c g. Si enim tpe e f absolueret totum spatium c d, esset b aequē velox sicut a. Si vero eodē tpe absolueret maius spatii, q̄ c d: esset b p primā cōclusionē velocius q̄ a: quod iterū est cōtra hypothēsim. **¶ Quae si detur n mobile tardius q̄ b, aequali tpe e f trāsit minus spatium q̄ c g, vt c h. Et o mobile tardius q̄ n, eodē tempore e f trāsit minus spatium q̄ c h vt c i.** Deniq; per mobile tardius q̄ o aequali tempore e f trāsit minus spatium q̄ c i, vt c k p diuisionē mobilis tardioris. Et ita quātō tardius mobile aequali tpe trāsit spatium c d: ergo q; mobile velocius q̄ a absoluit idē spatium c d in minori tpe q̄ e f: vt in tpe e l, per diuisionē velocioris. Est enim velocius quod in minori tempore absoluit aequale spatium. Si enim q; absolueret spatium c d in aequali tpe e f, esset q; aequē velox vt a. **¶ Quae si q; mobile absolueret spatium c d in maiori tempore q̄ e f, esset q; mobile tardius q̄ a: quorū vtrumq; repugnat posito.** **¶ Quae si detur r mobile velocius q; q; transeat spatium c d in minori tpe q̄ e l, vt in tpe e m.** Et ita quātō velocius mobile dederis, tanto minori tpe aequum absoluet spatium: igitur mobile velocius secat tempus. Ex opposito autē mobile tardius auget tempus: quia aequum spatium maiori tempore absoluit. Et mobile velocius auget spatium quia aequo tempore maius absoluit spatium. **¶ Spatii tamen per mobile tardius sectio, & temporis per mobile velocius, e diuerso respondent.** Nā in hac manet idē spatium, & tēpus diminiuitur, in illa vero manet idē tempus, & diminiuitur spatii. Praeterea istos alius est modus cōsimiliter spatium & tps diuidēdi p idem mobile. Vt si mobile a absoluat totā magnitudinē c d in toto tempore e f: idem mobile in minori tempore vt e i transeat minus spatium vt c g. Si enim a in tpe e i transeat aequale spatium c d: a esset seipso velocius. Itidē si tpe e i transeat maius spatium q̄ c d, esset seipso iterū velocius, qd̄ est impossibile. Et in minori tpe vt e k minus absoluit spatii vt c h. Et ita quātū diminiuit tps, tāntū & spatii: **¶ Instātia Zenonis.** Si magnitudo esset diuisibilis in semper diuisibilia, si aliquod mobile sup̄ ipsam moueatur, oportebit ipsum infinita pertransire, & infinita seorsū tāgere, in tpe tamē finito. At impossibile est tpe finito infinita pertransire: igit̄ magnitudo non est diuisibilis in semper diuisibilia. **¶ Respōdet Philosophus** mobile cum per aliquod spatium transeat percurrere infinita potētia & diuisiōe, tēpore finito: quae tamē diuisiōe infinita, actu finita sunt, & principiū & finē habēt. Tamē mobile non pertransit spatia actu infinita: quae suae magnitudinis extremis carēt. Magnitudo autē & ipsius motus facti sup̄ cā tps, cōsimiliter finita & infinita sunt: nā sicut magnitudo actu finita, ita tps actu finitū. Et sicut magnitudo potētia infinita, sic tps diuisiōe infinitū est. Et ergo magnitudinis actu finitae partes infinitae diuisiōe transeant in tpe extremis finito, quod idē est sicut in tps diuisiōe infinita, ipsius spatij ptes diuisiōe infinita pertransiri. Si quidē finita secundū magnitudinē, tpe actu finito trāseunt, & in finita diuisiōe, tpe infinito diuisiōe. Itidē finita secundū magnitudinē, tpe infinito diuisiōe: & in finita diuisiōe, tpe actu finito absoluntur. Si autē Zenon mō stisset de spatio infinito secundū magnitudinē, sua ratio (si in ea falsum non assumeret) efficaciam habuisset, vt sequētes duae cōclusiones ostēderet. **¶ Quinta conclusio.** Magnitudo extremis infinita tpe finito transiri non potest. **¶ Sit a spatii & magnitudo infinita quae pertransit in tpe c d finito si possibile est.** Sumo in finita magnitudinis a partē finitā a b, quae transeat in tpe minore q̄ c d: vt c e. Quae pars est finita tps c d finitū, toties potest sumi, vt totū tempus c d mēsuret, vt exēpli gratia si c e sit decima pars: ipsa decies sumpta mēsurat totū tpe c d. Pars enī suū totū mēsurat, cū aliquoties sumpta suum totum aut aequat aut superat. Et in pte c e transeat pars spatij a b, ergo in qualibet ceterarū tps partū absoluit pars magnitudinis aequa partē a b: quare in toto tempore c d ex decē partibus cōstituta absoluit magnitudinē finitā, ex decē partibus aequis ipsi a b cōposita. Et in eodē tpe absoluit a spatium totum, igitur ipsum est finitum, qd̄ est oppositū hypothēsim: aut si ipsum est infinitū, non totū absoluit tpe c d, qd̄ iterū est cōtra hypothēsim. Et sicut id modo ostēsum est in motu regulari, ita idē est iudiciū in motu irregulari, vt ponēdo aequali tpe sep̄ duplā precedenti absolui magnitudinē, scilicet scdā tps parte duplā magnitudinē ad magnitudinē primi motus, & in tertia duplā magnitudinē secundae parti & ita cōsequenter. Nā partis proximae sequētis velocitas ad precedentis velocitātē habet aliquā proportionē, & tēpus ad tēpus: ergo & spatium ad spatium. Cuiuslibet igitur illarū partium magnitudinis, q; in decē temporis partibus absoluitur, ad alterā est proportio: qre earū quaelibet est extremis finita. **¶ Quod igit̄ toto tpe c d pertransitur, finitū est.** **¶ Sexta conclusio.** Neq; tempore extremis infinito pertransit magnitudo extremis finita. **¶ Sit magnitudo finita a, quae pertransitur si fieri potest tempore infinito c.** Cāpio tēporis infiniti partē finitā c d: in qua transeat aliqua pars magnitudinis finitae a b, q; sit a e. Quae a e est pars finita & magnitudinis finitae, toties iteratis vicibus sumi poterit, vt totā magnitudinē a b mēsuret aut aequat aut excedendo, p diuisionē partis scdā quantitātē qua diffinit, pars est q̄ totū mēsurat. Verbi gratia si a e sit decima pars, ipsa decies sumpta absoluet magnitudinē a b. Et q; pars a e transeat in tpe c d, quilibet partū aequaliū a e, absoluet in tpe aequali c d: quare tota magnitudo a b pertransit in decē partibus aequalibus parti tps c d. Totū igit̄ tēpus motus, quod ex nūero & duratiōe finitis cōstat, est finitum: & totū tps motus est e per hypothēsim, igit̄ tēpus c est finitū, quod est hypothēsim oppositū. Aut si c sit infinitū, non igitur in toto c absoluitur magnitudo a b, quod iterum est cōtra hypothēsim. Et idē subit iudiciū de motu irregulari, ponēdo secundam magnitudinis partem in duplo tempore ad tēpus primae absolui, & tertiā in tpe duplo ad tempus secundae, & ita cōsequenter. Nā tarditatis secundae partis ad primā, & semper sequētis ad proximae precedentē est proportio dupla, & spatij ad spatii proportio aequalitatis, ergo & tps ad tps est proportio. Quicquid autē ad alterū proportiōe habet, vt finitū sit necesse est: ergo totū tps motus est finitū. Et ipsum est e per hypothēsim: igit̄ c est finitū, quod repugnat posito. **¶ Correlariū.** Vnde sit iterū vt magnitudo

e m i f
c
k c p
l o o
h o i
g o b
d o a
Quomodo mobile tardius secat spatii, & mobile velocius, tempore
e k i f
c
h
g
d o a
Obiectio Zenonis. Solutio obiectiois.
a
b
c
d
e
a
b

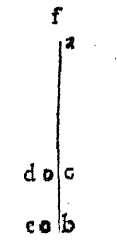
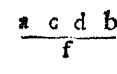

Magnitudinē do ex impartibilibus minime constituitur. ¶ Sit data magnitudo a b c ex tribus impartibilibus f, g, h. Sit e mobile tardius secundū sub-
 ex impartibi ueatur mobile d, ipsamq; perficiat in tēpore f g h etia composito ex tribus impartibilibus f, g, h. Sit e mobile tardius secundū sub-
 libus constitui sesquialterum, cuius totam virtutem contineat mobile d: et in super eius medietatem, ut sit d mobile ut tria, e autē mobile ut duo,
 non posse. Quia d mobile est sesquialterū ad e: in equali tēpore pertrāsit spātiū sesquialterū ad spātiū e. Mobile enī velocius in equali tpe ma-
 f g h ins absoluit spātiū. Sed mobile d pficiat in tpe f g h spātiū a b c ergo e mobile tardius in eodē tpe f g h absoluit spātiū subseq̄ual-
 . . . terū ut a b. Ultra. Si aliquod mobile aliquo tēpore absoluit aliquod spātiū, in tps medietate absoluit dimidiū. At e in toto tēpore
 f g h absoluit totum spātiū a b, ergo eius dimidiū scilicet c absoluit in medietate p̄cedēti tps scilicet f g h. At illius totius me-
 dietas dari nō potest, nisi nūc tps impartibile diuidatur. Nā vnus atomus, eius non est medietas, sed tertia pars: neq; duo atomi
 a. . . b. . . c. . . d. . . e . . . z
 sunt eius medietas, sed due tertiae. Impartibile autē tēporis diuidi impossibile est: igitur non potest continuum ex impartibilibus
 c. . . d. . . e . . . z esse compositum. Aut aliqua daretur magnitudo super quam nō posset fieri motus, et mobile pertrāfiret duplum, cuius non pos-
 set transire dimidiū, quod est impossibile. ¶ Tertij capitis notē.

¶ Nunc, nunc primo.
 ¶ Tertium caput continet quinque conclusiones: & tres rationes ad quartam. ¶ Prima conclu-
 sio. In omni tempore nunc non secundum alterum sed per se & primum impartibile esse
 necesse est. ¶ Modos nunc prius claros reddidimus. Sed hic adhuc oportunitatem videtur
 esse, huiusmodi nunc impartibile esse in tempore ostendere. Nam finis præteriti est id an-
 te quod nihil futuri habeatur. Quo pacto enim futuri aliquid habeatur, priusquam atq;
 præteritum finitum sit? Et initium futuri id in quo præteriti nihil relinquatur. Nam quo-
 modo post futuri initium, præteriti aliquid maneat? hoc autem nunc dicimus vtriusq; terminum. Est igitur
 tur nunc in tempore quiddam impartibile. ¶ Secunda conclusio. Idem est nunc vtriusq; temporibus
 vltimum: præterito vltimum, futuro vltimum. ¶ Nam si duo diuersa & abiuncta ponerentur, se tangere nō
 possent: quia sunt impertia, & quorum non sunt vltima: satis autem monstratum est supra, impertia se tā-
 gere non posse, neq; vnum alteri consequenter esse: quia impertia continuum non attollunt & cum tem-
 pus sit continuum: inter illa, eiusdem naturæ cōtinuum intercipi oportet, quod non nisi tempus esse potest.
 At cum post præsens inductum nihil præteriti habeatur, ante vero nihil futuri: illud igitur tēpus inter-
 stes in Atomo erit. Et cū omne tēpus (vt ostēsum est) impartibile sit, ipsum erit impartibile: quare & Atomus
 impartibilis. Imo vero tale tēpus cū neq; præteritū sit aliquid neq; futurum: nihil nisi simplex & impartibi-
 le nunc esse potest: quod si diuidatur, præteritum erit in futuro, & futurum in præterito: imo & ipsi nūc
 hoc erit præteritū, illud vero futurum: & in eodē nunc plurima simul esse cōspiciant: quæ si impossibi-
 lia sunt (sunt nāq;) non erunt diuersa nunc, tēporis extrema: hoc præteriti finis, illud initium futuri, sed
 vnum idemq; numero. ¶ Tertia. In ipso nunc impartibili nihil moueri cōtingit. ¶ Nā contingeret in
 ipso velocius & tardius moueri. Sit igitur magnitudo a b: tardius vero mobile d: velocius e: & f nunc &
 impartibile: & d mobile tardius pertrāseat magnitudinis partē a c in Atomo tēporis f, si fuerit possibile.
 E mobile velocius eandē a c magnitudinis partē in minore (q̄ sit nunc) mora absoluet: partietur igitur
 f nunc impartibile, quod est impossibile. ¶ Quarta. Itē neq; in nūc cōtingit quicq; quiescere. ¶ Primo
 Nā aliquid quiescere dicimus cū nō mouetur quando, vbi & quomodo moueri natum est: in nunc autē
 ostēsum est nihil moueri cōtingere. Neq; igitur in nunc quicq; cōtinget & quiescere. ¶ Secūdo. potest mo-
 bile toto tpe præterito moueri, & toto futuro quiescere, nullus id negabit. Atqui si in Atomo quiesceret,
 in illo eodē simul & moueretur. Nā si in toto præterito mouebit, & in quolibet præteriti (in quo moueri
 natū est) mouebit. Si igitur natū esset quiescere in Atomo, & in eodē natū moueri esset: moueretur igitur
 in nunc Atomo præteritū finitē. Et cū in toto futuro quiesceret, in quolibet futuri (in quo quiescere natū
 esset) quiesceret: igitur & in nunc futurū ipsum inītiante quiesceret. Quiesceret igitur in eodē nūc simul
 & moueretur. Est enim nunc idē vtroq; tēporis vltimū: huius vt finis, illius vero (quæ ad modum dictū
 est) vt initium. ¶ Tertio. aliquid quiescere putamus, cū prius & posterius cōsimiliter secundum se & suas
 partes sese habeat. In nunc vero neq; prius neq; posterius est. In nunc igitur nihil quiescere ponendum
 est. ¶ Quinta. omne qd mouetur vt diuisibile sit necesse est. ¶ Nā ois motus ex quodā in quodā est: &
 cum mobile in eo (in quod mutatum est) oīno existit, nō amplius mouetur. Et cū oīno in eo est (ex quo
 mutatum est secundum se & partes omnes) nondum mouetur: quod enim cōsimiliter se habet secundū
 se & partes omnes, non mutatur: omne igitur quod mouetur diuisibile est: quod quidem (cum mouet)
 partim in vno termino, partim in altero est. Nam non omnino in vtroq; neq; omnino in neutro est: vt
 cum ex albo fit fuscum & non nigrum. Non enim necesse est quod moueat, in alterutro esse extremos.
 ¶ Notandum tertij capitis declaratio.

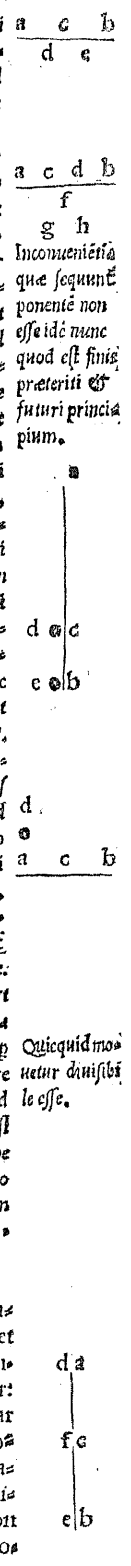
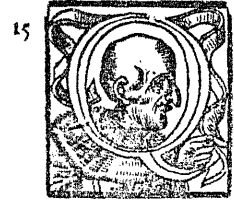
¶ Nunc in litera, in prima acceptione decimo tertio capite quarti Physicorum posita capitur, vt sit impartibile temporis, præteriti
 tum futuro continuus.
 ¶ Tertij capitis prima conclusio. Nunc tēporis vltimū secundū durationē, successioneq; impartibile est: quæ ad modum punctū
 secundū extensionem. ¶ Nā finis præteriti est id vltimum ante quod nulla pars futuri habeatur, & post quod nulla pars
 præteriti. Impossibile est enī aliquā partē futuri esse, anteq; præteritū sit finitū, alioquin duo tpa simul essent scdm durationē, quod
 est impossibile. Et initium futuri est post quod nihil præteriti relinquatur: & ante quod nihil est futuri. Impossibile est enim alia
 quid sine aliquam partem præteriti esse, postquam futurum est inceptum. Id autē temporis vltimum, est nūc continuus præteritū

Quid finis
 præteriti.
 Quid initium
 futuri.

acta a c, ipsi futuro actū e b: que due sunt temporis præteriti partes: igitur ipsum nunc est impartibile. Si enim ponatur partibi-
 le in duas partes d e: post d finem præteriti esset aliquid præteriti scilicet e, & ante e principium futuri, e esset aliquid futuri scilicet
 cet data ante e finē præteriti, haberetur aliquid futuri scilicet d: & post d principium futuri, esset aliquid præteriti scilicet e, quod
 est impossibile. ¶ Secūda conclusio. Idē est nunc vtriusq; tēporis, præteriti & futuri vltimum: præteriti quidē finis est futuri inītiū:
 sicut idē est punctum prioris partis & posterioris lineæ vltimum. ¶ Nā si duo diuersa ponatur nunc, e quidē finis præteriti &
 d principij futuri: illa se tangere nō possent, vt in principio sexti ostēsum est. Nā se tangētia sunt quorū vltima sunt simul. Impar-
 tibilitū autē vltima nō sunt simul, cū nō habeat vltima: ergo nō se tangunt. Neq; cōsequēter se iūta habere possent, quia illa sibi inuicē
 cē proxima esse nō possunt, cū impossibile sit duo impartibilia in eodē cōtinuo esse sibi inuicē immēdiata. Et cū nullū cōtinuum ex
 impartibilibus sit cōpositū: impertia cōtinuū nō cōstituunt: vt impertia scdm longitudinē nō cōstituunt cōtinuū lōgitudine. Et im-
 pertia scdm successione nō cōstituunt successiōe cōtinuū: cū nō quātū additū nō quātū nullā attollat quantitatem. Inter illa igitur
 duo nunc, tēpus intercipiatur necesse est: in quo quidē tēpore sunt alia nuncius dē rationis: ergo data duo impartibilia nō sunt cō-
 sequēter se habentia. Illud autē interceptum tps vel esset pars præteriti, & tunc post c finē præteriti esset aliquid præteriti: aut esset
 pars futuri, & tunc ante d principium futuri esset aliquid futuri: aut erit partim pars præteriti & partim futuri: & tunc simul
 vtriusq; sequitur inconuenientia: aut neq; pars præteriti neq; futuri: & hoc est impossibile, cum necesse sit quilibet tēporis præsens
 tis partē aut esse præteritā aut futurā. Cum itaq; post præsens sit nunc impartibile adiacēs nulla præteriti pars habeatur, & ante
 idē vltimū nihil futuri, & nō posset huiusmodi tēpus in successiōe esse, ipsum igitur in Atomo & impartibile erit. Et quia omne
 tempus est impartibile: huiusmodi tempus in Atomo existēs diuidetur, quare & Atomus cui tale tēpus adsistit diuidetur, quod est im-
 possibile. Imo ipsum tempus cum neq; præteritum sit alioquin post finem præteriti esset præteritū, neq; futurum: alioquin ante princi-
 piū futuri esset futurū, ipsum erit inans impartibile, vt si quod si diuidat, præteritū erit in futuro, nā quā finē sequitur præteriti,
 erit in futuro: & quā futuri principium præcedit, erit præteritū. Et futurū erit in præterito, nā ipsum f interceptū quia est ante prin-
 cipiū futuri, est in præterito: & quā esset post finē præteriti, est futurum: & futurū est ipse f impartibilis (quod dicitur
 sum intelligamus in g h) aliqd vt g erit præteritū, aliqd vero vt h futurū, & in eodē in stātū plurima instātia simul esse cōceden-
 da essent, quæ sunt impossibilia: & illud ex quo sequit, scilicet diuersa esse instātia quorū vnū terminat præteritū, & alterū
 futuri. ¶ Tertia conclusio. In nunc & impartibili nihil moueri possibile est. ¶ Nā in quocūq; cōtingit moueri, cōtingit in eodē
 de velocius & tardius moueri. Si itaq; in instāti quicq; moueretur, posset aliqd in instāti velocius & tardius moueri. Sit itaq; ma-
 gnitudo f spātiū motus a b: mobile tardius e: & f nunc tps impartibile. Transseatq; d mobile tardius, a c
 partē magnitudinis a b, in f impartibili tps, si sit possibile. Quia e p hypothēsim est mobile velocius, eandē partē spātiū a c absoluit
 in minore morula q̄ sit f Atomus. Siquidē per tertiā p̄cedētis capitis cōclusionē mobile velocius idē spātiū minore mora peragit,
 id autē fieri nō pot nisi impartibile tēporis diuidatur, igitur. ¶ Quarta. Neq; in nunc quicq; quiescere natū est. ¶ Primo. quā p̄ diffini-
 tionē id quiescit qd nō mouet quādo vbi sit quomodo moueri natū est. In quo igitur quē nō est natū moueri neq; in eodē est natū quies-
 cere. At in instāti nō est aliqd natum moueri, neq; igitur in eodē quicq; est natum quiescere. ¶ Secūdo. Sit totū tps præsens a b, quod
 diuido Atomo e in præteritum a c, & futurum c d, moueatq; mobile d toto tēpore præterito a c, & quiescat toto tēpore futuro
 c b. Cum d moueatur toto tēpore præterito a c in quolibet præteriti in quo natū est moueri mouetur. Et d mobile natum est moueri
 in c instāti finiente præteritum, cum in eo per hypothēsim sit natum quiescere: igitur mouetur in c Atomo præteritum claudente.
 Ultra, d mobile quiescit in toto tēpore futuro c b: ergo in quolibet futuri in quo natū est quiescere quiescit. At mobile natū est quiesce-
 re in Atomo c, futurū incipiēte per hypothēsim: ergo in Atomo c quiescit. Sed idē est nunc & impartibile c qd est finis præteriti &
 principij futuri, vt scda cōclusio ostēsum est: igitur mobile d, vno eodēq; Atomo c, & mouetur & quiescit, quod est impossibile.
 ¶ Tertio. Aliquid quiescere dicitur, cū priorī tēporis partē & posteriori scdm se & suas partes in te grales cōsimiliter se habeat, vt
 cum lapis prima hora f scda in eodē loco fixus iacet. In nunc autē f impartibili neq; prius est neq; posterius: nullas enī partes ha-
 bet successiōis: igitur in nunc nihil quiescit. ¶ Quinta conclusio. Omne quod mouetur terminatiue (quæ ad modum forma quæ p
 motum acquiritur aut deperditur) est diuisibile. ¶ Nā ois motus est ex quodā termino in quendā terminum, vt albefactio ex nigre-
 dine aut medio colore in albedinem. Et cum mobile oīno est in termino ad quē, amplius nō mouetur, sed per motum est: vt cum qd
 perfectam consecutum est albedinem, non amplius albefit. Nam rem ad aliquē terminum moueri & simul esse in illo termino est
 impossibile. Cum itidem mobile adhuc est in termino a quo, nondum mouetur: vt cum quid totam habet nigredinem nondum albe-
 scit. Impossibile est enim aliquid esse in termino a quo: & esse motum ab eodē. Sed mobile quod mouetur, aliqd habet termini, a quo
 & aliquid termini ad quē: vt albefcens aliquid albedinis habet & aliquid nigredinis, & sic partim est in vno termino & partim
 in altero: vt neq; oīno in vtroq; neq; oīno in neutro: sed partim in vtroq; & partim in neutro: ergo omne quod mouetur est diuisi-
 bile in partem quæ actu est & acquisita, & in partē quæ est potentia & acquirenda. ¶ Quartij capitis notē.

¶ Id totum mouetur, quod f ipsum f eius quilibet partium mouetur. ¶ Pars, pars secundum dimensionem sumpta.
 ¶ Tertium caput continet duas conclusiones, & tres ad secundam partem primæ ras-
 tiones. ¶ Prima conclusio. motus bifariam diuisionem recipit: penes tēpus scilicet
 & penes eius (quod mouetur) partes. ¶ Penes autem tempus, hoc ideo est: quia lon-
 gior motus longiore tempore: breuior vero tempore breuiori semper perfinitur:
 & vt tempus, pariter sectionem recipit. At vero q partibilitate mobilis itidem par-
 tiatur: patet primo. Sit a b mobile quod totum moueatur, ipsum diuido in c: & totū
 motus eius sit d e: quia totum mobile a b mouetur, & eius pars a c mouetur: ha-
 bet igitur (quo moueatur) motum: qui sit d f: & eius pars altera c b etiam mouebit-
 tur, & motum habebit: qui sit f e: & quæcumq; aliam assignaueris, eam moueri oportebit: alioquin non
 totum mouebitur: neq; alterā alterius motu moueri possibile erit. Est igitur totus motus d e in toto mo-
 tu a b.

a b illa b. Et pars motus d f in parte mobilis a c: & pars altera motus fe in parte altera mobilis c b: ut si quis
 do percipias motum, partium mobilis partibilitate partiri. ¶ Sed o. omnis motus alicuius est totus, qui
 & idē plurimum totus esse non potest: d e igitur alicuius est totus: & positus est totus esse mobilis a b. Non
 est igitur totus a c aut totus c b: partes enim sunt v traq; & idē motus plurimum esset totus: neq; per idē al-
 terius partium vllius, totus: erit igitur totus motus d e totius mobilis a b: & partes eius, partibus mobilis
 lis a b, toti motus respondēt. Et certe prectū esse videt, vt totū totius existit, & partes, partū esse. ¶ Ter-
 tio. quia cum totus motus d e sit totius mobilis a b, cum diuidetur mobile in partes a c & c b, & quascū-
 q; alias libuerit. Si partes motus, mobilis partibus æquantur, cōfectum est quod volumus: motum scilicet
 cet mobilis partitū de partiri. Si vero motus deficit, ita vt liceat mobilis partē extra accipere motum nul-
 lum habentē vt a g: cum totum mobile a b positum sit moueri: & pars eius a g mouebit: quæ motum nō
 habet: mouebitur igitur aliquid sine motu, quod est impossibile. Si vero dixeris motū mobilis partes sit
 perare, ita vt aliqua pars eius vt h e extra mobilis partes cadat. Erit igitur motus h e sine mobili: non enī
 erit in altero mobili, cum totus motus d e positus sit esse vnus. At viro si totus motus sit vnus, & mobile
 esse vnū (vt iam cognitum est) necesse est: quæ si impossibilia sunt, perspicuum euasit motum non mo-
 do temporis, sed & partitōne mobilis partiri. Et quamuis & quod mouetur & motus & tempus & plerū-
 que alia, diuisiones correspondentes habeant: vt vnus diuisionem relt qua oia sequantur: nō tamen oia
 hæc cōsimiliter diuiduntur, sed quātitas vt magnitudo & tēpus per se diuiduntur: quod mouet, suæ ma-
 gnitudinis diuisione, & affectiones & qualitates, per accidens: quia simul iis accidunt, quibus ea (quæ p se
 sunt diuisibilia) insunt. ¶ Secūda cōclusio. nō modo vt tēpus, motus diuisibilis, imo ecōtra retroagitur vt
 motus diuisibilis: & tēpus diuisibile esse oportet, & vt motus diuisibilis: & quod mouetur. ¶ Sit a mo-
 tus, b tēpus: diuido motū per medium. Motus medium est in minori tēpore q̄ totus motus a. Et iteꝛ me-
 diū sumo medium aliud: quod erit in minori tēpore, vt manifestū est: & semp hoc modo, vnde fit notum
 vt motus, ita & tēpus diuidi oportere. Sit iteꝛ a totus motus c c vero quod mouetur, medietas motus, mī
 noris est q̄ c: & iteꝛ medī medietas minoris erit: & ita semper procedendo, vt quācūq; motus partem
 accipias: eius quod mouetur parti correspondeat: vt pars mota a d: parti eius quod mouet c d. Et pars a e,
 parti c e. Et a f, c f, & ita quācūq; alia acceperis. Ita (vt prædemonstratum est) vt nunq; partes motus: eius
 quod mouetur deficient partibus: aut quod mouetur, aliqua parte motum excedat: sed vt totum totius,
 & partes partium existunt: vt igitur motus diuiditur, & quod mouetur diuisibile esse oportet. Et cōsimi-
 liter mōstrari possēt spatium esse diuisibile, & id scdm quod est motus: & ex vnus (vt quod mouetur) di-
 uisione: omnium aliorum diuisiones perspicere: vno enim diuiso, cætera vt diuidantur necesse est. Et vt
 vnū finitum ut actu: & cætera finita esse oportet. Et vt vnū infinitum vt potestate & diuisione in sem
 per diuisibilia, & cætera cōsimili modo esse & infinita. Si enim alio modo, & alia alio modo.

¶ Notarum quarti capitis declaratio:
 ¶ Totum moueri dicitur, cū ipsum q̄ quilibet eius pars integralis mouetur, vt cum lapis cadit deorsum, quilibet partū lapi-
 dis scdm quantitātē sumpta mouet deorsum. ¶ Cū in probatione scdm cōclusionis dicitur litera, diuido motum per medium: ibi me-
 dium nō sumitur pro medietate secundū molē q̄ attendit scdm subiecti diuisionē, sed pro medietate secundū successionē. Cū vero
 deinde subiungit: medietas motus, minoris est q̄ c: ibi medietas motus secundum molē q̄ extensionem subiecti sumitur.
 ¶ Varii capitis prima conclusio. ¶ Motus dupliciter diuiditur: primo penes tēpus in quo sit, quomodo in partes successiōis
 priorē & posteriorē in eadē subiecti parte vicissim existentes diuiditur. Secūdo, penes ipsius mobilis partes secundū dimen-
 sionē sumptas, quomodo in partes simul secundū durationē existentes diuiditur: sed que in diuersis sunt subiecti partibus. Vt motus
 lapidis bipedalis in vna hora primo diuiditur secundum diuisionē tēporis: & prior pars motus prioris tēporis parti respondet,
 posteriori vero posterior. Secūdo idē diuiditur in motum primi pedalis, q̄ motum scdm pedalis simul secundū tps in diuersis sub-
 iectis existēs. Quæmodū albedo primo in partes intensionis & p se diuidit, secūdo in partes extensionis gratia subiecti. ¶ Patet
 primū, quia tps mēsurā est motus, & prolixior motus diuturniore sit tēpore, breuior autē correptione: vt latio vnus horæ in vna
 hora, q̄ latio minuti in vno minuto: perinde igitur atq; pānus diuiditur secundum dimensionē vline in partes respondēt, ita mo-
 tus secundum successionē tēporis diuisionē recipit. ¶ Secūdo patet: primo, sit a b mobile quod totum mouet motu d e. Diui-
 do ipsum mobile per c in duas partes a c, & c b. Quia totum mobile a b mouetur, per diuisionem q̄ a c eius prima pars mouetur.
 Et cum a c moueatur, habet igitur motum quo mouetur vt d f. Nam rem moueri motu non presente impossibile est. Sic cum totū
 mobile ab moueatur, q̄ eius altera pars c b per diuisionē mouet. Habet igitur in se motū quo moueatur, vt f e. Nā sine motu im-
 possibile est quicq; moueri. Et quæcūq; alia detur pars ipsius a b, cōsequēs est eā moueri q̄ in se motum habere. Neq; vna pars mo-
 uetur motu alterius partis vt c b motu d f. Nam si motus d f ponatur esse in parte c b, cum etiam sit in parte a c, idem erit accidēs in
 diuersis subiectis. Si vero d f non ponatur esse in parte c b: tunc aliquid mouebitur motu qui non est in ipso: quod æque impossibile
 est atq; aliquid esse album albedine quæ non sit in eo. Est igitur totus motus d e in toto mobili a b, & pars motus d f in parte mobi-
 lis a e, & f e altera pars motus in parte mobilis c b, quod est propositum. ¶ Secūdo. omnis motus, alicuius subiecti est totus: qui
 & idem plurimum subiectorum totus esse non potest. Alioquin eadem forma esset in diuersis subiectis. At d e est motus, ergo to-
 tus est in aliquo subiecto vt a b: & non est totus in subiecto a c, neque totus in c b, aut quacūque altera parte. Alioquin cum
 a c sit pars totius ab & similiter c b: idem motus d e esset totus plurimum subiectorum scilicet a c partis & a b totius: aut c b
 partis, & a b totius, quod est oppositum assumpti principij. Quod si quis dicat esse quidem inconueniens eundem motum esse to-
 tum plurimum subiectorum non communicantium: sed non repugnare eundē esse totum plurimum subiectorum cōciantium: vt a b

d a
 f c
 e b

totius, & a e partū. Ponat ergo gratia disciplinæ d e motus esse totus ipsius a b, & totus a c subiectōrū cōciantū. Arguē sicuti
 cut a b q̄ a c totum, q̄ prima pars sum subiecta cōciantia: ita a b & c b totum, & sua secūda pars subiecta sunt cōciantia: ter-
 go sicut d e pot esse totus ipsius a b & a c: pari rōne poterit esse totus ipsius a b q̄ c b: quo admissio idē motus d e erit totus plurimū
 subiectōrū nō cōciantū scz a c & c b, qd impossibile esse vltro admittit aduersarij. Cū ergo totus motus nō possit esse ipsius a c,
 & ipsius a c sit aliquis motus: est igitur ipsius pars motus vt d f: q̄ partis c b pars motus vt f e, & ita cōsequēter. ¶ Tercia. cum
 totus motus d e sit totus mobilis a b, cū totū mobile diuiditur in partes a c, & c b. Si partes motus æquētur partibus mobilis, vt
 nulla sit pars mobilis sine parte motus, neq; vlla pars motus quæ sit in aliq; parte mobilis, habet propositū, scilicet motū diuidi
 ad diuisionē sui subiecti. Si vero motus excedat a subiecto, vt possit dari aliqua pars mobilis nō habens in se motū. Deē ergo gratia
 disciplinæ a g pars totius mobilis a b, nullū in se motū habet. Cū totū mobile a b moueat, & eius pars a g p diuisionē mouet.
 At a g p hypothēsīm nō habet in se motū: igitur aliqd sine motu mouetur, qd est impossibile. Si vero cōtra qd dixerit motū excedere
 ptes mobilis: vt aliqua pars motus (exēpli gratia h e) sit extra partes mobilis, & nulli partū mobilis asit. Sic arguē. Motus h e p
 hypothēsīm nō est in aliq; parte mobilis a b, neq; est in aliquo altero mobili. Nā totus motus d e positus est vnus & cōmūns, quare
 oportet eius mobile esse vniū numero, p ea q̄ quātus liber ostēdit: ergo motus h e est sine mobili, quod est impossibile. Relinquitur igitur
 motū totū totū subiecto, & quālibet partium motus alicui parti subiecti respondere, quod est propositū. Et quis hæc tria, mobi-
 le, motus, & tēpus correspondēt diuidantur, nō tamē oia eodē modo. Nā aliqua per se, q̄ primo, nullusq; alterius gratia in p-
 prias partes diuisionē habet, vt magnitudo in partes extensionis, q̄litas in partes intensionis, latio in partes successiōis, niteris in ptes
 multitudinis. Alio nō sui gratia sed alterius quod in ipso est diuiduntur, vt substantiæ in partes integales gratia magnitudinis q̄
 est in ipsis. Alia vero neq; per se primo, neq; gratia alterius quod sit in ipsis vt subiects diuiduntur: sed per accidēs & gratia al-
 terius quod simul est in eodē cum ipsis subiecto: vt albedo in partes extensionis diuiditur: quia est in subiecto in quo est magnitudo,
 cuius diuisione in huiusmodi partes albedo secatur. Motus autē penes tēpus per se & primo diuiditur, penes subiectum vero per
 accidēs q̄ in partes accidentariās. ¶ Secūda conclusio. Nō solum motus diuisione tēporis & subiecti diuiditur, sed & econtra
 tēpus diuisione motus qui in eo sit, & subiectum, sui motus partitōne secatur. ¶ Sit a f motus q̄ fiat in toto tpe b. Sumo medie-
 tatē ipsius motus quæ sit a d. Manifestū est ipsam fieri in minori tēpore vt b g. Et iterum illius medietatis sumo medium, scilicet
 a e quod fiet in minori tēpore vt h b. Et ita partes tēporis, motus partibus æqua diuisione respondēt. ¶ Præterea sit a totus motus,
 c vero mobile: medietas motus scilicet a d est in minori subiecto q̄ c, scilicet in c d: & illius medij medietas vt a e est adhuc in mi-
 nori subiecto vt c e: & iterū minor pars motus vt a f in minori parte subiecti c f: & ita cōsequēter, vt nō inueniatur pars mobilis
 sine motu, neq; motus sine mobili. Et ita demonstrandum est spatium super quod sit motus esse diuisibile cōsimiliter ad motum qui
 sit super ipsam, in partem priorem & posteriorem. Et etiā id secundum quod est motus sine forma q̄ per motū acquiritur aut de-
 perditur, vt forma rei naturalis, quātitas, q̄litas, & latio: diuiditur scdm diuisionē motus p quæ acquiritur. Vt quæadmodum calefa-
 ctio decē graduū: ita quocq; caliditas decē graduū diuisionē recipit. Et sicut oim prædictorum: mobilis, motus, tēporis, spatij, &
 formæ vnū est finitum actu & infinitum diuisione: ita quodlibet cæterorum. ¶ Quinti capitis nota.
 ¶ Quod mutatur, mobile. ¶ In aliquid, terminum aliquem. ¶ Mutatio secundū contradictionē, generatio, corruptio. ¶ Mu-
 tatum, mutatum secundum finem, mutatum esse completum. ¶ Mutatum esse secundum principium, mutatum esse incomple-
 tum q̄ in parte sum. ¶ Magnitudo, spatium.

¶ Vntum capit cōtinet tres cōclusiones & tria correlatia. Primum primæ: secundū
 secūda: & tertium tertie. ¶ Prima cōclusio. Omne quod mutatur: cum primum
 mutatum est, in eo (quo proficiscēbatur) termino est. ¶ Nam omne quod mutatur,
 ex quodā in aliquod mutatur. Et quod mutatur, a termino vnde mutatur deficit, &
 cum mutatum est, deficit. Vt enim mutari ad deficere se habere videtur: ita & muta-
 tum esse ad defecisse. Tunc sic. Vt in mutatione secundum contradictionē cōperit
 mus: æquum est in cæteris mutationibus ita se habere intelligere. Nā simile est &
 in cæteris. At vero cum quid generatur, cum primum ex non ente in ens mutatum
 est, ipsum est & est ens: igitur ita se habere in cæteris est intelligendū: erit igitur omne quod mutatur cum
 primum mutatum est, in eo (ad quē proficiscēbatur) termino. ¶ Itē quod mutatur, cum primum muta-
 tum est, aut est in termino vnde proficiscēbatur, aut in eo quo proficiscēbatur, aut in vtroq; medio: ho-
 rum trium vnū esse oportet. At vero nō erit in termino vnde proficiscēbatur. Nā mutātū esse est ab eo
 termino defecisse. Neq; alicubi in medio vt in c, cum mutatum sit in b. Nā cum mutatio continua sit, qd
 mutatum est tum cum mutatum est, ad id moueretur in quo mutatum est: hoc autē impossibile: relinquitur
 igitur quod mutatur cum primum mutatum est, in eo esse termino ad quem profectum est. ¶ Corre-
 pturum. Vnde fit ut omne genitū, cum primum genitū est, sit: & omne corruptum, cum primum corrup-
 ptū est, nō sit. & oē autem, cum primum autem est, sit autem: vt bicubitū, tricubitū, & ita de reliq; mu-
 tationibus oibus. Hoc tamē in mutatiōe secundum contradictionē clarius quodāmodo elucet. ¶ Secūda
 cōclusio. In quo res primo mutata est: Atomū & impartibile esse necesse est. ¶ Nō terminum motus, sed
 more Atomum intelligimus. Si id igitur in quo res primo mutata est, partibile sit: esto ipsum a b: quod
 partiat in signo c vt pars prior sit a c, posterior vero c b: aut res primo mutata est in a c: aut in c b, aut
 in toto a b. Nō in a c: quia cū posita sit esse primū mutata in a b: & a c prius existat, erit prius primo: quod
 esse nequit. In eo enī primo dicimus aliqd mutātū: in quo cum non secundum alterum, nihil eo sit prius
 in quo sit res itidē mutata. Nec in c b, quia mutatum esset in a b scdm alter. Neq; in toto a b, quia iterū
 mutātū esset in a c parte eius priorē, atq; esset prius primo. Non erit igitur id in quo res primo mutata

17
 18
 19

a
 d g
 f c
 e b
 d a
 f c
 h b
 e:
 b i g r
 a
 e d
 f
 c a
 f f
 e c
 d d

a d c b

est, partibile: reliquit igitur ipsum Atomum esse & impartibile. Correlariū. vñ manifestum est qd primū genitū est, in Atomo esse genitū: & qd primo corruptum est, in Atomo esse corruptum: & ita in ceteris mutationibus intellige factum. Attamē duplex cōcipit mutatum: id scdm finē, in quo res cōsecuta est cōpletum finē & actum. Id vero scdm principium, priusq̄ res suam finē nacta sit cōpletum. Et nos mutatum esse scdm finē primum esse, & scdm Atomum impartibile sumi, nō ostendimus: de eo qd est scdm principium, nunc agendum est. Tertia cōclusio, scdm rei principium, nullum mutatum primum dā dum est. Nā si dabitur vllum, sit primo mutatum secundum principium in a d: manifestum est a d Atomum (vt nōstratum est) & impartibile esse. Aut ergo a d Atomus est vnde motus: hoc autē esse non potest. Nā mutatum esse est ab eo termino defecisse. Erit igitur impartibile alterq̄, qd cum ponas in quo primo mutatum est: erit Atomo vnde motus proximum & attiguum: & nunc in tpe sibi inuicem proxima, qd esse nequit. Si vero dixeris a d impartibile, & nō proximum Atomo vnde motus: & tamē esse in quo primo mutatum est: tunc sic. Inter primum impartibile & a d est tēpus mediū in quo sunt innumera nunc alia, & in quo dicitur mobile nunc prius fuisse mutatum: quē igitur continue in toto intercepto tpe: & a d in quo dicitur ipsum esse primum mutatum) finis est quicquid, quod esse nequit. Aut in quolibet nunc intermedio mouebatur, quod nō minus impossibile est. Nō igitur erit a d impartibile. Sed esto dicas ipsum partibile: diuidendo ipsum p mediū in signo c. Aut mutatum est in a c priori parte, aut in c d, aut in toto a d. Si in a c mutatum est, cum sit prius a d: primum mutatum nō est in a d. Alioq̄n dabitur prius primo. Si solū in c d: nō est primum mutatum in a d, nisi scdm alterq̄. Et itē de c d vt a d procedo. Si das i neutro, neq̄ in toto a d mutatum est: & si in toto a d, & in a c prius mutatum est, qd esse nō pot. Neq̄ dici poterit aliquid deueniendum esse ad id in quo primo mutatum est, & dare primum mutatum. Nā diuisiones in infinitum prouunt. Nā def pars a c: eā diuido in signo e: & argumētabor ipsum prius esse mutatum in a e parte priori: quare nō est primo mutatum in a c. Et si dederis a e in quo primum sit mutatum, diuido a e in signo f: & statim ostēdo prius mutatum esse in priori parte a f: & abibo hoc pacto a versus in infinitū diuidēdo, & ostēdendo prius mutatum esse. Satis igitur arbitror demonstratum propositum: scdm rei principium, nullum mutatum primum inueniri posse. Correlariū. Quo fit vt qd mutatur, tps in quo mutat, & eius scdm qd mutat nō sit dabile primum. In mutatiōe enī qualibet, tria reperiunt, qd mutat: tps, & id scdm qd mutat: vt homo, hora, albedo: quorū duo, qd mutat & tēpus secundum se sunt diuisibilia: tertium autē nō semp, sed interdum scdm accidēs: vt quia ita q̄ secundum se diuisibilia sunt accedat. Et qa de tpe & magnitudine simile est, sit magnitudo a b: & moueat mobile ex a in c. Si a c sit impartibile, erit impartibile impartibili cōiunctum. Si partibile: ergo pars erat in a c in qua mobile prius mouebatur: & itē in illa parte (si eā seces) aliquid erat prius in quo mouebatur. Et qa diuidēdo nuncq̄ factio de factura est: hinc fit vt neq̄ eius quod mutat, neq̄ tēporis, imo neq̄ spaci, & dispositiōis secundum quā fiat motus, primum dari possit. Sed hac adhuc clariora ex sequentiū euasura sunt.

a f e c d

a
c
o
b

Notarum quinti capitis declaratio.

Quod mutatur, non id quod actu mouetur significat: non enim simul aliquid actu mouetur & mutatum est secundum finē: & tamen prima conclusio dicit quod mutatur simul mutatum esse, sed denotat id quod mutari natū est sine mobile. Cum dicitur litera, oē qd mutat, ex quodā in aliqd mutat: in aliqd, significat in aliqd terminum motus. Mutatio scdm cōtradictionē, est mutatio sublatiōis inter terminos cōtradictorios cōstituta: vt generatio q̄ est de nō esse ad esse, & corruptio q̄ est de esse ad nō esse. Mutatum in prima & scda cōclusiōe suisq̄ correlarijs pro mutato secundum finē capite cū scilicet mobile, completum actum cōsecutum est. Et denotat aliqd mutatum scdm finē a momento finiete motum: vt eam alicui adesse motum finiet totum motum, ipsum dicit scdm finē mutatū, eiq̄ respondet vltimum inflās tēporis motus, sicut a puncto finiete lineā dicit quicq̄ scdm finē terminatum. Mutatum esse scdm principium est cum mobile aliqd motus cōsecutum est, superest in ad huc aliqd agendum, & aliqd denotat tale a momento cōtinuāte ptes motus, qd est principium vnius & finis alterius, & ei respondet inflās cōtinuās partes tēporis, quē admodum motū respondet tēpus, a momento autē incipiente motum nihil dicit mutatum: qa aliqd solum dicitur mutatum, cum quid notus habet quo a termino vnde motus recesserit, & ergo solum a momento motum sequente. Magnitudo est spatium super quod sit motus, & non extensio sine moles ipsius mobilis.

Quinti capitis prima conclusio. Mobile cum primum secundum finē mutatum est: in eo ad quē mouebatur termino est: vt cum qd cōplete calefactum est, est in termino ad quē calefactiōis. Et si cōplete loco mutatum est, est in termino ad quē mutatiōis secundum locum. Pater. Nā qd mutat, ex quodā termino in aliqd terminum mutat. Et quod mutatur, recedit a termino vnde motus: vt quod calefit, deficit a frigiditate: qd quod sanatur, ab aegritudine discedit. Quod autē mutatum est secundum finē, a termino a quo oīno defecit: vt quod pfecte calefactum est, penitus a frigiditate discessit, qd quod cōplete sanatum est, oīno ab aegritudine defecit. Vt enim mutari ad deficere respondentia habet, ita mutatum esse ad defecisse. Tunc sic. Sicut est in mutatiōe secundum cōtradictionē: ita & in ceteris mutatiōibus. Illa enī perfectior est & vt veritas: he vero imperfectiores & illius imagines. Sed in mutatiōe secundum cōtradictionē cum primum mobile est mutatum secundum finē, est in termino ad quē motus: vt cum primum quod generatur, ex non ente in ens cōplete mutatum est, pfecte est. Et qd corripit eum primum ex ente in nō ens secundum finē mutatum est, amplius nō est: ergo in ceteris mutatiōibus ita est intelligendū. O ē igitur qd mutatur cum primū mutatum est, in eo ad quē mouebatur termino est. Pater. Tercia mobile cum primum mutatum est, aut est in termino a quo motus, aut in termino ad quē, aut in medio vtriusq̄, termini motu. Sed cum primū aliqd scdm finē mutatū est, nō est in termino a quo motus. Nā mutatum esse est a termino, vnde motus recessisse. Neq̄ erit in medio inter vtrūq̄, motū terminū intercepto, vt in c: quando

mutatum erit secundum finem in b. Alioquin quod secundum finē mutatum est, simul quando mutatum est secundum finem in b, moueretur ad b in quo cōplete mutatum est: quod est aliquid moueri ad id quod pfecte habet, & impossibile: ergo quod mutatur cum primum mutatum est, in eo ad quē mouebatur est termino. Correlariū. Vnde fit vt oē genitū cum primum pfecte genitum est oīno sit, & oē corruptum eum primum cōplete corruptum est, nō est, & oē auclū scdm finē, pfecte cōmentum accipit: ita de ceteris speciebus motus. Id tamen in generatione & corruptione verioribus mutatiōibus & secundum contradiotionem sumptis, manifestius est. Secunda cōclusio. Id in quo res primo mutata est, Atomus tēporis & impartibile est. Nō id in quo tanq̄ termino ad quē motus res primo mutata est, impartibile esse intelligendū est. Nā oīs terminus ad quē motus (sicut & ipse motus) partibilis est. Sed de eo in quo vt termino more quicq̄ mutatur est, quod est inflās finiet tēpus motus. In quo quidē inflās res primo mutata est, & impossibile est eā in tēpore, primo mutata esse. Vt id in quo aqua primo calefacta est impartibile est & inflās terminas tēpus alteratiōis. Et in quo lapis primo secundum locum motus est, impartibile est & inflās terminas tps mutatiōis secundum locum. Pater. quia si id in quo res primo mutata est, partibile sit: gratia disciplinē sit ipsum a b, quod diuidatur in signo c. Sitq̄ prima eius pars a c, & secunda c b. Cum res primo mutata est in a b p hypothesim: aut ergo primo mutata est in a c, aut in c b, aut in toto a b. Nō in a c, qa res est posita primo esse mutata in a b toto: quo a c prior est pars, est prior igitur aliquid est prius primo quod est impossibile. Et res solum tunc esset mutata in a b secundū alterū & gratia alterius: vt posite qa sit mutata in a c: nō esset primo mutata in a b. Nā in eo primo dicitur secundū finē aliqd mutatum: in quo cū sit mutatum secundum alterum, nihil est eo prius in quo res sit mutata. Ex qua diffinitione liquet, qd si qd dicitur mutatum in toto, qa mutatum est in aliqua eius parte nō dicitur in ipso toto esse primo mutatum, qa in ipso est mutatum secundū alterū. Sicut in inflās cōtinuāte tēporis motus duas partes vt c, nihil est primo mutatum: qa aliquod inflās illo est prius in quo itidē res sit mutata: sed solū in inflās finiete, quo nullū est prius inflās in quo res sit primo mutata. Sicut de aliq̄ inflās prius inflās finiete, vt d, cū res sit mutata in d secundum finē, per primā cōclusiōne est in termino ad quē motus. Et inter d & b eiusdē cōtinuū tēporis inflās, tēpus d interceptitur quo mobile mouetur: qa toto tēpore a b positū est moueri: igitur post finē motus est aliquid ipsius motus quod est impossibile. Neq̄ res est primo mutata in c b, quia tunc mutata esset in a b secundum alterū, quare per diffinitionē nō esset primo mutata in a b. Neq̄ in toto a b, quia si in toto a b primo mutata esset, p diffinitionē totius & in qualibet eius parte mutata esset: sed a e est vna eius pars, esset igitur primo mutata in a c. Et a c est prior q̄ totum a b esset igitur prius primo quod est impossibile. Nō est igitur id in quo res primo est mutata partibile: ite cōsequēs est ipsum esse impartibile. Correlariū. Vnde manifestū est quod primo genitū est in Atomo & tps impartibile esse genitū: & quod primo corruptū est, in Atomo esse corruptū & ita i ceteris mutatiōibus deducēdo. Duplex autē est mutatum, quoddā scdm finē, cū pfectus est motus, de quo date sunt p dicitur cōclusiōes. Aliud est mutatum secundum principium, cum motus adhuc nō est pfectus, sed aliqd eius est actu & aliquid potētia. De quo sequētes tradunt cōclusiōes. Tercia cōclusio. Nō est dabile inflās in quo res secundum principium sit primo mutatum: neq̄ vllum dari primo mutatum secundum principium potest. Pater. quia si possit dari inflās in quo res sit primo mutata secundum principium: sit ipsum gratia disciplinē a d. Quia res est mutata in a d, cōsequēs est a d esse impartibile. In quo enī aliqd primo mutatum est, vt impartibile sit: esse est p pcedente cōclusiōne. Aut ergo a d est impartibile incipiens tēpus motus aut alterum impartibile. Si primū: ergo aliquid existēs in termino a quo motus iā mutatum est, quod est impossibile, cum mutatum esse sit a termino motus defecisse. Si scdm, aut impartibile a d est pxiimum impartibili incipienti tēpus motus aut non. Si primum, duo impartibilia erunt in tēpore sibi inuicē proxima, quod est impossibile. Si secundū, ergo inter impartibile respondēs termino vnde motus & impartibile a d est tps mediū: in quo sunt alia nunc impartibilia, illius tps partes cōtinuāta, in quibus mobile nō est mutatum, cū sit primo mutatum in a d: ergo neq̄ in tpe intermedio mouebatur. Si enī in aliquo tpe mobile mouet, & in inflās finiete tps & cōtinuāte eius partes est mutatum. At mobile tpe intermedio natū est moueri, igitur per diffinitionē tpe intermedio quiescit, & a d est inflās finiet tēpus quietis, quod est impossibile: aut ipsum mobile in quolibet nunc intermedio mouebatur, quod iterum est impossibile: cum in inflās nihil moueri posse probatum sit. Quia si dicitur inter nūc impartibile termini vnde motus & a d esse tēpus intermedium in quo mobile moueatur, cū oē tēpus in duo media partibile sit, tale tēpus diuidatur in duas medietates cōiunctas per alterū nunc & impartibile: vt e, in quo mobile est mutatum & prius q̄ in a d: nō igitur in a d est primo mutatum. Rursum inter Atomū vnde motus & Atomum est tps intermedium, quod diuidatur in duas medietates in signo f in quo mobile itidē mutatum est: igitur in Atomo e nō est primo mutatum, & cū nūc desitura sit huiusmodi diuisio, neq̄ vñ nunc alteri proximū esse possit, cōsequēs est scdm rei principii nullū mutatum primū dandū esse. Quia si a d ponat esse partibile, diuidat in duas medietates in signo c: cū mobile per hypothesim sit primo mutatum in a d: aut mutatum est in a c priori parte, aut c d posteriori: aut in neutra, aut in vtraq̄. Si sit mutatum in a c parte priori, nō igitur est mutatum in a d primo. Alioquin daretur prius primo. Si vero solū in c d mutatum sit, nō est mutatum in a d nisi secundum alterum: quare nō est primo mutatum in a d per diffinitionē. Si in neutra partū mutatum est, neq̄ in toto a d. Impossibile enī est aliquid in toto mutatum esse, & tamē in neutra partū eius: quare relinquatur quartum scilicet in toto a d ipsum mutatum esse: quare & in a c parte priori mutatum erit: & iterum erit aliquid prius primo qd est impossibile. Neq̄ vñ deueniendum erit p diuisiōne ad aliqd in quo primo mutatum sit. Nā si det ps a c, diuido eā in duas pes a e & e c, & ostēdo prius ipsum esse mutatum in a c. Rursum a e diuido in duas medietates in signo f, & argumētator ipsum prius esse mutatum in a f, & ita cōsequēter procedēdo. Correlariū. Vnde manifestū est vt mobilis nō sit dāda prima pars q̄ moueatur, neq̄ prima pars tps in qua sit motus, neq̄ prima pars formē q̄ p motum accipitur, cū istorum quodlibet sit diuisibile in semp diuisibilia, & data quacūq̄ parte detur pars prior. Sic neq̄ spatij dabilis est prima pars q̄ pertransatur: vt detur spatij a b per quod moueatur mobile sex a in c. Si a c sit impartibile, ipsum erit impartibili incipienti spatium, cōiunctum quod est impossibile. Si vero partibile, ergo in spatio a e est aliqua pars vt a d, in qua mobile prius quā in toto mouebatur. Et rursum in parte a d est pars aliqua vt a e, per quam mobile prius mouetur q̄ per a d. Et quia eo modo diuidendo nunquam ad impartibile deueniendum est: cōsequēs est data quacūq̄ spatij parte aliam dari priorem in qua fiat motus.

a e b

a c d b
Mobile i inflā
si dumtaxat
primo mutatum esse.

a d c b

a f e d

Non posse dari inflās in quo res secundū principii sit primo mutata.

a f e c d

a o f

c
d
c
b

¶ Mutatur, mouetur. ¶ Infinite, in finitibus. ¶ Ex quodam, quodam termino.

a c f b

o d

e i f

c g

b o a h

a o b

c

Extum caput continet quatuor conclusiones: duas rationes ad primam: duas ad secundam & unum correlarium. Duas ad tertiam & unum correlarium: & unum correlarium ad quartam. ¶ Prima conclusio, in quo tpe primo, mobile mutat, & in eius qualibet parte ipsum mutari necesse est. ¶ Primo, quia aliqd mutari in tpe dupliciter dicitur: uno modo ut primo: & est cum eo in eius parte qualibet mutat. Secundo modo secundum alterum & non primo, cum non in qualibet partium, sed solum secundum eius partium determinata aliqua mutat: ut cum quid in anno mutari dicimus, quia in die mutat. Ex diffinitione igitur manifestum est in quo tpe primo, mobile mutat: & in eius qualibet parte mutari. ¶ Secundo, capio tps a b: in quo primo moueat mobile d. Et tps a b diuisio in signo c. Est enim tps o e vel in infinitum diuisibile. Aut igitur mobile d in a c moueat, & sicut in c b. (Si in neutra partium moueat, & in toto tpe a b quiescit. Nam in toto moueri & in eius partium nulla: impossibile est) aut in altera partium solum: si solum in altera, non mouebit in a b primo, sed secundum alteram: cuius oppositum est confessum. Mouebit igitur in utraque, & ita de quibuslibet aliis partibus argumentabor: in quo igitur tpe primo mobile mutat, & in eius qualibet parte mutat. Et hoc non modo in qualibet parte mobile moueri ostendit: (si aptius explicet conclusionis vis) in qualibet parte primo moueri. Nam si quid dabitur in qua non primo moueat, mutabitur secundum alteram: & parte signabo datam partem in qua mobile mouebit ut f b: & alteram datam partem in qua mobile non mouebit ut c f, quia c f pars est tps a b. (Quicquid est enim partem ps, & ut totum ps existat necesse est) & mobile d non mutat in c f: non mutat, igitur in toto a b primo, quod est concessum oppositum. ¶ Secunda conclusio, o e quod mutat prius ut mutatum sit necesse est. ¶ Primo, sint a b mobilia aequae velocitatis, quorum a moueat in magnitudine d in toto tpe e f b: vero in spatio g h i medio tps ut e i b in medietate e i est mutatum: igitur a & aequae velocitatis mobile. Et quia hunc in modum assignari potest mobile semper tps p medium partem erit: & a in medietate medietate mutatum, & in media medietatis: quare o e quod mutat, prius mutatum esse necesse est. ¶ Secundo, quia cum a in toto tpe e f moueat, & o e tps in duo aequa partibus sit, quorum medietas extremum est nunc (hoc enim positum est tps extremum) in nunc illo medio mutatum est. Nam in ipso ferri impossibile est: quare & iterum in nunc medietatis medio mutatum est. Et quia hunc in modum procedendo nunquam deficit diuisio: aut diuisiois ultimum daretur & tps minimum, quod esse nequit: in quolibet igitur nunc medio prius est mutatum. ¶ Correlarium, vñ sit ut i l lud quod mutat infinite mutatum sit. ¶ Nam o e quod moueat, cum non pauat & quiescit, aut moueri, aut mutatum esse necesse est. In quolibet autem nunc tps motus non pauat aut interquiescit. Igitur in quolibet tali nunc, aut moueat aut mutatum est: non autem moueat, quia in nunc nihil moueri contingit. In quolibet igitur mutatum est. Igitur si ea nunc sint infinita (sunt eadem) clarum euadit mobile in infinitum mutatum esse oportere. ¶ Tertia conclusio, non modo o e quod moueat prius mutatum esse oportet, sed & ante o e mutatum ut res prius moueat est necesse. ¶ Primo, quia cum o e quod moueat, ex quodam in quodam moueat: sit igitur a mobile: quod quod moueat ex b in c: cum igitur sit in b & mutatum est in c, aut est in eodem nunc aut alio & alio. Non in eodem. Nam simul id eadem ad aliter terminum moueret, & in eodem esset termino. Est igitur in b in nunc vno & mutatum in c in altero. Et cum inter quilibet duo nunc sit tps interstes: moueat igitur a mobile prius sit in c mutatum. Et quodcumque mutatum alter dederis (cum sp tps inter ipsum & primum sit interceptum) eodem te sp verbebo argumento. Non enim afferre poteris nunc in quo mutatum sit, nunc primo conuenit. Nam essent nunc sibi inuicem proxima. Neque mutatum est in primo. Nam mutatum esse est ab eo defecisse, & finis motus existit. ¶ Secundo, id idem in magnitudine ne (quod manifestior eius continuitas est, per quam exploratum habet: ut si a mobile mutatum est in c: aut b in c impartibile est, hoc autem non. Nam impartibile impartibile conuenit esse. Est igitur partibile, & magnitudinem intercepta esse oportet, quare prius mouebat mobile. Quae cum in infinitum b versus partibilis sit, sequitur mobile in infinitum ante moueri. ¶ Correlarium, unde sit ut ante o e mutatum res in infinitum ante mouetur. ¶ Hoc argumento procedente quodcumque def mutatum, manifestum est. Et intellige hoc in omni motu & mutatione (quod etiam inter terminos statuit contradictorios) eadem seruare veritatem. ¶ Quarta conclusio, quod quod mutat, ut prius in infinitum mutetur necesse est: & quod quod mutatum est, ut prius in infinitum mutatum sit, ita id oportet. ¶ Eadem cum procedentibus demonstratio est, ex hoc quod impartibile impartibile proximum, conuenit esse non potest: & quia magnitudo sectione recipiendo abit in infinitum: quemadmodum numeri q in infinitum augentur & licet neque q diminuantur in infinitum. ¶ Correlarium, Manifestum itaque est o e quod sit, prius factum esse: & quod quod factum est, prius fieri: & quicquid sit, prius fieri: & quod quod factum est, prius factum esse oportere. Et ita de corruptioe & ceteris motibus intelligas: ut quod quod corruptum, aliquatenus prius corruptum est: & quod quod corruptum, prius corruptum sit. ¶ At cum dico quicquid sit, prius factum esse: non intelligo id ipsum quod sit prius esse, sed eius aliquid: ut cum fiat domus, eius fundamentum aut fundamentum aliquid prius factum esse. Et hoc oim ratio sapientis adducta est: quia ois magnitudo & ois tps in semper diuisibilia fecentur: neque secundum prius dari possit in quo primo aliquid fiat aut factum sit: corruptum aut corruptum sit.

Sexti capitis prima conclusio. ¶ Si mobile in aliquo tpe primo mouetur: & in qualibet eius parte mouetur. ¶ Primo, nam diuisibiliter mobile in tpe moueri dicitur. Vno modo primo, cum in ipso tpe & qualibet eius parte mouetur: ut aqua in hora primo calefit, quando in qualibet parte hora calefit. Alio modo secundum alterum: quando solum in aliqua parte determinata tps moueat:

¶ idcirco in toto moueri denotatur: ut aqua in die calefit dicitur, quia in hora calefit. Itaque in aliquo tpe primo moueri est in qualibet eius parte moueri: igitur cum mobile in toto tpe moueat & in quilibet eius parte mouetur. ¶ Secundo, sit mobili d quod mouetur in tpe a b primo. Diuisio datam tps in duas partes a c, & c b. Aut mobile d mouetur in utraque parte, aut in altera tantum aut in neutra. Non in altera tantum ut solum in a c, aut solum in c b: quia tunc per diffinitionem moueat in a b solum secundum alterum. Si autem in neutra partium mouetur, neque in toto a b mouetur. Nam aliqd in toto moueri & in eius partium nulla, impossibile est. Relinquitur ergo primum quod in utraque eius parte mouetur, quod est propositum. Immo in quo tpe primo mobile moueat, & in eius quilibet parte primo mouetur. Nam si mobile d moueat in tpe a b primo, non tamen in quilibet dati tps parte primo moueat, sed in tpe c b moueat secundum alterum: ergo per diffinitionem mouebit in alia parte tps c b, ut f b, & in alia parte eiusdem tps non mouebit ut in c f. Cum c f sit pars ipsius c b, & c b sit pars totius a b consequens est c f esse parte a b: quod enim est pars partis, est pars totius. Et mobile d per hypothesis non moueat in parte c f: non igitur in quilibet parte tps a b mouetur, quare neque in a b primo moueat, sed solum secundum alterum, quod est hypothesis oppositum. ¶ Secunda conclusio, o e quod mutatur, prius mutatum est. ¶ Primo sint a b duo mobilia aequae velocitatis: quorum a moueat per totum spatium e d in tpe e f, & b moueat in medietate tps ut e i per medietate spatij g h, & in altera tps medietate i f quiescat. Mobile b in signo i finitae tps e i, est mutatum: ergo mobile a aequae velox in eodem signo i est mutatum: & idem mobile a moueat in tpe sequente i f, igitur quod mutatur prius est mutatum. Cofimiliter diuisio tps e i in duas medietates in signo k, & mobile b moueat in tpe e k per aliquam parte spatij g h, & reliquo tpe quiescat: manifestum est b mobile esse mutatum in signo k: igitur & mobile a aequae velox in eodem signo mutatum est, & posterius mouetur: quare iterum constat propositum. Denique diuisio tps e i in duas medietates in signo l, & mobile b moueat in tempore e l, & reliquo tpe quiescat: b in signo l est mutatum, igitur & a aequae velox mobile in eodem signo mutatum est, & posterius mouetur: igitur. Et ita tps in minores partes diuisio consequenter procedendum est. ¶ Secundo, o e tps in duo aequa partibus est: igitur & est tps in quo toto positum est a mobile moueri in duo media diuisio potest ut per signum i, illorum quod mediorum ultimum. Et cum in nunc tps impartibile mobile a neque statum est moueri neque quiescere in ipso mutatum est, & in sequenti tps medietate mutatur: igitur quod mutatur, prius mutatum est. Sicut diuisio tps e i in duas medietates aduicem conuenit extremum k in primo tps ultimo rursum mobile est mutatum, & postea mutatur. Denique tps e k iterum diuisio in duas medietates in signo l in ipso mobile a est mutatum, & deinceps mutatur. Et cum ita diuisio non ad ultimum deuenire tps possumus, cum non sit dabile tps minimum, sequitur quod o e quod mutatur, prius mutatum est. ¶ Correlarium, Unde sit ut o e quod mutatur, in finitibus mutatum sit. Significat o e mobile cum non quiescit, aut mouetur, aut mutatum est. Aut in quolibet nunc tps motus, mobile non quiescit ut prius quiescit: ergo ipsum mouetur aut mutatum est. Aut mobile in nunc impartibile non mouetur, cum in nunc impartibile nihil natum sit moueri: igitur in quolibet nunc mutatum est. At ipsa in tpe impartibilia sunt infinita quinto: igitur o e quod mutatur, prius in finitibus mutatum est. ¶ Tertia conclusio, o e quod mutatur, prius mutatur. ¶ Primo, moueat mobile a, in toto tpe b c, & mutatum sit in c. Cum ipsum est in c, aut est in eodem impartibile ut in b, aut in alio. Si in eodem, cum impartibile b sit a quo, unde motus aliquid in termino, unde motus esset mutatum, quod est impossibile. Si in altero, aut ipsum impartibile c est proximum impartibile b: & sic duo impartibilia eiusdem continui esset sibi inuicem proxima, quod est impossibile. Necesse est igitur inter illa duo nunc impartibilia intercepti tps medietas, in quo mobile mouetur: igitur o e quod mutatum est prius mouetur. Itaque diuisio tps b c in duas medietates in signo d in quo mobile est mutatum: & cum inter b & d impartibilia tps interceptatur tps in quo mobile mouetur: igitur quod mutatum est, prius mouetur, iterum diuisio tps b d in duas medietates in signo e, in quo cum sit in illis & impartibile ipsum mobile a mutatum est. At in e b & e in interceptatur tps medietas in quo a mouetur: quare iterum constat propositum. ¶ Secundo, Moueat mobile a per spatium b c, & sit mutatum in puncto c. Inter b & c intercepta est magnitudo. Alioquin duo impartibilia essent sibi proxima. Et in illa magnitudine intercepta mobile mouetur, igitur ante quod mobile mutatum est, mouetur. Diuisio autem illa magnitudo in duas partes per punctum d in quo mobile est mutatum. Ut enim mobile in spatio mutatur, ita in puncto spatij est mutatum. Inter b vero & d intercepta est magnitudo in qua mobile mouetur, igitur quod mutatum est prius mouetur. Denique diuisio magnitudo b d in duas medietates per punctum e, in quo mobile mutatum est. Et cum inter punctum b & e sit intercepta magnitudo in qua mobile mouetur, iterum constat: hunc est mobile quod mutatum est prius moueri. Et quia huiusmodi diuisio in infinitum procedit: manifestum est simili serper argumento propositum. ¶ Correlarium, Quicquid igitur mutatum est ut prius in infinitum mutetur necesse est. ¶ Patet quia o e mobile cum non quiescit, aut mouetur, aut mutatum est. Tps autem motus mobile non quiescit: igitur tunc aut mouetur aut mutatum est. At ipsum tunc non est mutatum, cum in tpe quicquid non sit natum esse mutatum, igitur mouetur. At tps partes sunt infinitae, in quarum quilibet mobile mouetur, igitur o e quod mutatum est, prius in infinitum mutatur. ¶ Quarta conclusio, Quicquid mutatur, ut prius mouetur necesse est. Et quod quod mutatum est, prius mutatum est. ¶ Patet primum, quia quicquid mutatur prius mutatum est, & quod quod mutatum est prius mutatur: hoc enim tertia, illud vero secunda conclusio demonstrat: igitur quicquid mutatur, prius ad hoc mutatur: secundum patet quod quod mutatum est prius mutatur per tertia conclusio. Et quod quod mutatur prius mutatum est per secundam conclusionem: igitur quod quod mutatum est, prius mutatum est. ¶ Correlarium, Vñ manifestum est o e quod generatur prius generatum esse: ut generatum esse sit denotatum non a generatione sed a momento generationis, & o e quod generatum est prius generari. & o e quod generatur prius generari, & o e quod generatum est prius generatum esse. ¶ Primum ex secunda conclusio emanat, secundum ex tertia, tertium & quartum ex quarta. Et ita de ceteris speciebus mutationis quatuor formandae sunt reseruo ordine propositiones. Et ita de posteriori parte motus cofimiliter quatuor efficiuntur. Prima, o e quod mutatur, posterius mutatur: tertia o e quod mutatur, posterius mutatur: quarta: o e quod mutatum est, posterius mutatum est. Et oim istorum ratio: quia non est dabile prima pars continui neque ultima. Nec dabile est primum impartibile continuans partes continui nec ultimum: cum continuum sit diuisibile in semper diuisibilia. ¶ Septimi capitis nota. ¶ Infinitum, secundo. ¶ Omnis, totus.

a c f b

o d

e i k l f

c g

b

b o a h

b e d e

a o

b

a o

e

d

c

a
e
od
b
c
f
a
o
e
b
Tēpore infini
to nihil moue
ri neque qesce
re natum est.
c
f
d
a
c
b

mēdo, & in oī tpe totā magnitudinē absoluedo. ¶ Sit d mobile cōtinue æque velox, qđ cōtinue feratur in magnitudine finita a b, in tēpe infinito c. Sumo partē finitā tps c vt c f. In tpe c f mobile d p̄trāsīt ali qđ magnitudinis a b. Sit illud a e. Et quia d mobile ponit æque velox, in æqualibus tpsibus c f continue æqualia a e p̄trāsīt spacia. At vero qa pars a e aliquoties & finite quidē sumpta mēsurat totā magnitudinē a b: in tot igit tēporibus tēpori c f æqualibus: tota p̄currīt magnitudo a b. At illa sunt finita & multitudinē & magnitudinē, quare si toto tpe c, totā p̄currī ponas magnitudinē: c finitum erit, qđ est positū oppositū. Neq; refert etiā an motu irregulari ferat nunc velocius nunc tardius, quā in tpe c f p̄trāsīt aliquid spatii a b, quod aliquoties sumptum mēsurat spatii a b. Et si tardius duplo (quālibet aliā posueris proportionē, idē subit iudiciū) moueat: in duplo tpe p̄trāsīt æquale & ita cōtinue scđm proportionē tarditatis, spatii semp prius accepto spatio absoluet æquale: & in tpe scđm proportionē tps c f maiore: qđ cū (vt spatii ptes) erunt & multitudine & magnitudine finita: & totū erit finitū. Et nihil refert hęc multitudinē finita, magnitudinē esse inæqualia: vt finitū totum efficiat. ¶ Correlariū. Vnde fit vt tpe infinito nihil quiescere, itē neq; generari aut corrūpi cōtingat. ¶ Hoc ex cōclusiōe, manifestū est: nā si tpe infinito natū moueri nō est, finitū spatii trāscundo, neq; quiescere. Est enī quies, motus priuatio, qđ, & vbi mobile moueri natū est: generatio autē & corruptio magnitudinis sunt finita. Et hoc certe quod modo mōstratū est, & cōtra magnitudinē infinitā tpe finito p̄currī nō posse: alias prius a nobis demōstratum est. ¶ Scđa, tpe finito mobile infinitū magnitudinē nequaquā p̄trāsīt: quare neq; in ea quiescet. ¶ Nihil refert an magnitudinē infinitā, aut finitā, aut altero termino tātū finitā intelligas. Capio mobilis infiniti partē finitā, qđ in aliqua pte tps' aliquid magnitudinis absoluet: & pars illa tps' (cū tps sit finitū) aliquoties sumpta & numero quidē finito, totū tps mēsurat: quare in tot p̄tibus tot æquales prius sumptę partē mobilis ptes, trāsībunt: & totum qđ trāsīuit finitum est: vt quod ex finitīs & multitudine & magnitudinis necōstatum sit. Et idē valuerit si posueris ipsum mobile infinitū inæqualiter, difformiterq; moueri. Nō igit tpe finito mobile infinitum magnitudinē vllā p̄trāsīt, aut in ea quiescet. ¶ Correlariū primū. Vnde tpe finito mobile infinitum, spatium nō absoluet finitum pariter neq; finitum. ¶ Eadē ei (qđ est posita) demōstrato est. ¶ Scđm Manifestum itē est vt tpe finito nullus motus esse possit infinitus. ¶ Nā si esset infinitus, & magnitudinē abiret infinitā. Si autē id impossibile est, & motum esse infinitū. Est enī par eadēq; ratio & magnitudinis & motus. Et quō itē: cū oīs loci mutatio in loco sit, esse possit infinita?

¶ Notarum septimi capitis declaratio.

¶ Cum in fine primę conclusionis dicitur litera. Nihil refert hęc multitudine finita, magnitudinē esse inæqualia: de partibus tps' loquitur sicut ē in parte proxime id dictum præcedente. Tēpus autē dicitur habere magnitudinē in analogia, qđ habet durationē. ¶ Septimi capitis prima cōclusio. ¶ Tpe infinito nō pōt p̄trāsiri magnitudo finita: aliā semp spatij partē sumendo. ¶ Sit data 30 magnitudo finita a b, qđ mōueat mobile d æque velox in tpe infinito est possibile est. Totius tēporis c sumo partē finitā e f, in qua mobile d p̄trāsīt aliquid finitę magnitudinis vt partē a e. Quia pars a e est finita & magnitudinis quidē finitę ipsa toties ē finite quidē sumi potest quousq; totā magnitudinē a b mēsurat. Sicut enī oīs finitū p̄ determinatę quātitatē ablationē tā dē cōsumit, ita oīs finitū p̄ determinatę quātitatē acceptionē tā dē sumitur, vt si a e pars sit decima, eadē decies sumpta totā magnitudinē mēsurat. Et cum d mobile sit æque velox, in decē partibus partē e f æqualibus totā magnitudinē a b trāsībūt. Quę decē tēporis partes cū sint numero & duratiōe finitę: totū tps quo p̄trāsitur magnitudo b est finitū. Et posita est tota magnitudo p̄trāsiri in tpe: igit tps est finitū, quod est hypothesis oppositū. ¶ Quod si quis ponat mobile d irregulariter moueri, vt in scđa parte spatij duplo tardius qđ in prima, & in tertia duplo tardius qđ in secunda. Cū qđ proportio tarditatis ad tarditātē, illa seruatō eodē spatio est tps ad tēpus: duplum est tēpus motus secundę partē ad tps motus primę, & tps tertię partē duplū ad tps scđę, & ita deinceps: qđ decē tēporis partes licet duratiōe sint inæquales, cū in p̄portionē habeat ad scđm, sunt finitę: totū igit tps motus p̄ spatii a b est finitū. At totū spatii positum est p̄trāsiri i tpe: igit tps est finitū qđ est positū oppositū. ¶ Correlariū. Quare tā tēpore infinito nihil quiescere natum est neq; generari neq; corrūpi. ¶ Nā p̄ cōclusiōne tpe infinito nihil moueri natū est: igit neq; quiescere. Generatio autē magnitudinis est finita, qđ forma substāntialis acquiritur in subiecto magnitudinē finito. Alioq; res naturalis esset actu infinita, quod in tertio physicorum impossibile esse mōstratum est. Similiter corruptio magnitudinis est finita, qđ forma substāntialis depēditur i subiecto scđm magnitudinē finito, alioq; suisset corpus sensibile actu infinitū: quod iterum impossibile est. Et magnitudo finita tpe infinito trāsiri nō pōt: vt ostēdit p̄cedēs cōclusiō: igit neq; tpe infinito quicq; generari contingit aut corrumpi. Et cōclusio modo demonstrata, similiter & eius cōuersa scilicet qđ tpe finito nō pōt p̄trāsiri magnitudo finita, supius demōstratę sunt in fine scđi capitis huius libri post instantiā Zenonis. ¶ Scđa cōclusio. Tpe finito mobile secundum magnitudinē infinitā magnitudinē nō p̄trāsīt neq; in ea qescit. ¶ Idē est iudiciū siue magnitudo vtraq; parte finita intelligat, siue altera finita & altera infinita, siue vtraq; infinita. Sit mobile infinitū a, quod in tpe finito c d absoluat magnitudinē quātā: itaq; vt e si possibile est. Capio mobilis infiniti partē finitā vt a b: qđ in aliq; parte tps vt e f p̄trāsīt aliqđ magnitudinis. Quia pars e f tps est finita & totius finitū: ipsa aliquoties vt (si decima fuerit) decies sumpta totū tps c d finitum absoluet: & in quibet illarum partium tps pars mobilis æqualis partē a b trāsīt: tantundē magnitudinis e. Et cum oīs ptes sumptę sint finitę, totum ex eis cōpositū est finitum: igitur qđ mobilis in tpe c d spatium e trāsīt, est finitum. Et positum est mobile a in tpe c d trāsire spatium e: igit mobile a est finitum, qđ est positū oppositum. Quod si quis ponat mobile a irregulariter moueri in tpe c d p̄ spatium e: idē militat argumētum, qđ velocitatis motus ad velocitātē, aut tarditatis ad tarditātē erit proportio: qđ tps ad tps ē mobilis ad mobile: igit totū p̄trāsīt mobile finitum est. ¶ Primum correlariū. Vnde manifestum est qđ tēpore finito mobile infinitum, spatium neq; finitum neq; que infinitum trāsire possit. ¶ Patet qđ tēpore finito mobile infinitum nullum p̄trāsīt spatium: igit neque finitum neque infini-

34 tum. ¶ Scđm correlariū. Quo fit vt tpe finito nō possit esse motus infinitus. ¶ Nā motus tps' respondet, vt in priori tps' parte prior pars motus acgrat, & in posteriori posterior: qđ si tps finitum est, & motus finitū sit necesse est: sicut de magnitudine ostēsum est. ¶ Quod si motus esset infinitus, eius mobile trāsiret magnitudinē infinitā tpe finito, cū magnitudo respondeat motui. At impossibile est tpe finito p̄trāsire magnitudinē infinitā, ergo etiā impossibile est motū esse infinitū. ¶ Si h. Oīs loci mutatio i loco est. Locus aut oīs finitū est: igit oīs loci mutatio est finitū: qđ nulla est infinita, h. h. qđ in loco finito fieret infinita mutatio: qđ est impossibile, sicut & infinitum finito cōtineri. ¶ Octauo capitis nota. ¶ Stare, est ad quietem tendere. ¶ Stare, sibi.

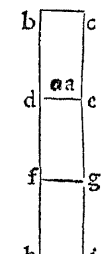
35 ¶ Octauo caput cōtinet octo cōclusiōes: duas ratiōes ad secundā: & vnā instantiā Zenonis post vltimā. ¶ Prima cōclusio. oē qđ stat, cū stat, vt moueat necesse est. ¶ Nā oē natū moueri qđ, vbi & quō: aut mouet aut quiescit: quod autē stat, nō quiescit. Nā nihil quiescēs, in quiete & tranquillitate tēdit: mouet igit oē tale. ¶ Scđa cōclusio. qđ stat, in tpe stat. ¶ Primo. qđ qđ stat (vt dictum est) mouet: & quicquid mouetur, in tēpore mouetur: igit qđ stat, in tpe stat. ¶ Scđo. quia quicquid stat, vel locus aut tardius stare posse dicimus: velocius autē & tardius solum. In tēpore esse possunt: igit qđ stat, in tēpore stat. ¶ Tertia. In quo primo stat, in qualibet eius parte stare necesse est. ¶ Hoc (vt de eo quod in aliquo primo mouet) demōstrat, tēpus diuidendo. Nā qđ stat, mouetur: quicquid autē in aliquo primo mouet, in qualibet eius parte mouetur: igit qđ quid in aliquo primo stat, & in eius qualibet parte stat par enī, eadēq; est ratio. ¶ Quarta. In quo stat, primum dabile nō est. ¶ Nā in quo moueat demōstratum est primum dari nō posse, quia qđ dabile, semp restat p̄t' accipiēdum: cum tps sit in infinitum partibile: igit neq; in quo stat, dabile primum. ¶ Quinta. In quo res primo qescat, tēpus esse necesse est. ¶ Nā in Atomo & impartibili nihil moueri cōtingit: igit neq; quiescere. Est enī quiescere, nō moueri qđ, vbi & quomodo quid moueri natum est. Et quod quiescit, nunc (vt prius) sese habet. Hoc autē esse neq; nisi in intervallo inter duo minīma cōstituto: & id est tēpus: in quo igit primo res quiescit: tēpus esse necesse est. ¶ Sexta. In quo primo res quiescit & in eius qualibet parte qescit. ¶ Eadē vt prior de tpe manifestatio est. ¶ Septima. vnde fit etiā vt in quo res quiescat: primum assignabile nō sit. ¶ Ratio præcedentibus eadē est: quia sicut quod mouetur, in tpe mouetur: ita quicquid quiescit, in tēpore quiescit. Et sicut magnitudinis nō est primum, ita neq; tps nes qđ vllius cōtinui: sed oē tale (vt iā satis dictū putam) in infinitum partibile est. ¶ Octaua. quod aliquod spatium aliquo tēpore primo p̄trāsīt: penes aliquid illius spatii primum esse in aliquo motus tpe nō potest. ¶ Nā si esset penes aliquid spatii primum in aliquo tpe motus: ipsum & eius quibet pars penes illud essent spatii in eodē tpe: nō igitur moueretur, sed quiesceret. Id enim quiescere arbitramur, quod in altero & altero nunc: idē secundum se & suas ptes cōtinue occupat. Nā oē quod mouetur, & in tēpore, & ex quodā in quodā mouetur: vt simul ad aliquid moueri & p̄motum esse nequeat. Nō est igit quod mouetur in aliquo tēpore motus penes aliquid spatii. Etenī si aliquo tēpore motus penes aliqđ spatii esset: cū oē tēpus partibile sit, & in priori pte illius tēporis penes illud spatii esset, & in posteriori pte: qđ cū cōsumit se & prius & posterius haberet cōsequit itē: ipsum quiescere: sed solo nunc est penes aliqđ spatii manēs: in quo tñ neq; mouetur neq; quiescit. In nunc enī tēporis extremo quicq; neq; moueri neq; quiescere potest. Neq; quia (qđ in nunc sit) sequat ipsum nō moueri: idcirco sequitur ipsum quiescere: nā quod nō mouetur, ipsum idcirco quiescere accidit. ¶ Instantia. Sed qđ nihil moueri cōtingat: talē paralogismum in dicit Zenon: quod spatium sibi æquale cōtinue obtinet: quiescit. At quod videtur moueri, sp̄ sibi cōtinue æquale spatium obtinet: igitur quod videtur moueri (vt sagitta) cōtinue quiescit. ¶ Huius paralogismi Zenonis ex p̄cedētē cōclusiōe solutio patet. Nō oportet enī vt quicquid sibi spacium æquale obtinet, quiescat. Nā quod fertur (vt dictum est) id in Atomo (in quo nihil moueri neq; quiescere natū est) obtinet. Neq; id verum est quod mouetur, cōtinue sibi æquale spatium obtinere. Imo in solis nunc & impartibilibus id diximus accidere: & in nullo motus tēpore spatium sibi occupare æquale. Si igitur cōtinue occuparet æquale, nunc adinuitē essent cōtinua, & tēpus ex impartibilibus cōpositum euaderet. Hoc autem impossibile est, quemadmodum & de alia magnitudinē quacunq;.

¶ Notarum octauo capitis declaratio.

¶ Stare, est ad getē rēdere: cū mobile letius mouet ē clāgūscit a pristina velocitate: vt pila ē globus cū motu deiectionis impellit ē atq; sibi p̄pinquat, adhuc tñ paulisp mouet, sed se re impceptibile habet motū: vt difficile sit internoscere an moueat vel qescauit. ¶ Octauo capitis prima conclusio. Omne quod stat: cum stat, mouetur. ¶ Patet, quia omne natum moueri, aut stat aut quiescit: quod autē stat est natum moueri: igitur quod stat aut mouetur aut quiescit. At quod stat non quiescit, sed in quietem tendit. Nullum autem tendens in quietem, quiescit: igitur quod stat, cum stat mouetur. ¶ Secunda. Omne quod stat, in tēpore stat. ¶ Primo. quia quicquid mouetur, in tēpore mouetur: ergo quicquid stat, in tēpore stat: per præcedentē enim omne stans mouetur. ¶ Secundo. Velocius & tardius solum in relatione ad tēpus dicuntur per ipsorū diffinitiōes. Quicquid autē stat, aut velocius aut tardius altero stare potest: sicut prius suppositum est quicquid mouetur, velocius aut tardius moueri posse: ergo quicquid stat, in tēpore stat. ¶ Tertia conclusio. In quo tempore primo mobile stat, & in qualibet eius parte stat. ¶ Nam quicquid in aliquo tempore primo mouetur, in qualibet parte temporis primo mouetur: vt prima sexti capitis conclusio est ostēsum: ergo quicquid in aliquo tempore primo stat, & in qualibet eius parte stat. Idem diffinitione perspicuum est. ¶ Quarta in quo mobile stat, primum tēpus dabile non est. ¶ Nam in quo mobile mouetur primum tempus dabile non est: vt in fine quinti capitis ostēsum est: quod autē

stat mouetur: igitur in quo mobile stat primum tempus dabile non est. ¶ Quinta. In quo res primo, per se & non secundum alterum quiescit, tempus est. ¶ Na in nunc impartibili nihil quiescere natum est: vt primo huius libri capite ostensum est. Cum omne quiescens, comiliter se habeat prius & posterius. Id autem fieri nequit nisi tempore intermedio inter duo extrema. ¶ Nunc impartibilia intellego, quod intelligatur diuidi in partem priorē & posteriorem, in quarum vtraque, comiliter sese mobile habeat: igitur in quo res primo quiescit, tempus esse necesse est. ¶ Sexta. in quo tempore res primo & non secundum alterum quiescit, & in qualibet eius parte quiescit. ¶ Vt de eo quod mouetur & stat eadē ratio est per definitionem clara. ¶ Septima. In quo res quiescat, primum tempus dabile non est. ¶ Na quicquid quiescit, in tempore quiescit per quintam conclusionem. Temporis autē non est danda prima pars, cū data quacūq; parte possit prior dari scilicet eius mediā, igitur in quo res quiescit, primum dabile non est. ¶ Octaua conclusio. Mobile quod per spatium cedit & non simul motū, aliquo tempore primo mouetur: in nullo tempore motus secundū se & qualibet sui partē potest esse penes aliquid illius spatij sibi equale. ¶ Sit a mobile: quod in tempore k n. primo (hoc est in qualibet temporis parte) transeat spatium b e h i. Dico q. in nulla parte temporis est penes aliquid spatij sibi equale, primū id est secundū se & qualibet sui partē. Quod si quis dubitet: ponat gratia disciplinæ mobile a esse penes aliquid spatij id est in aliqua parte spatij sibi equali vt penes partē b e d e in parte tps k m. Cū mobile a primū esset penes partē b e d e sibi equalē in tempore k m: ipsum tē qualibet eius pars eodē tpe penes illas esset partē. Et cū oē tēpus in duo æqua sit partibiles, diuidatur tēpus k m in duas partes, k l, & l m. Quia mobile a esset in toto tempore k m penes spatij b e d e in qualibet parte temporis penes illud esset spatij, vt in parte priorē k l, & in parte posteriorē l m. At quod priorē parte temporis & posteriorē penes idē est spatium scdm se & suas partes: non mouetur, sed quiescit. A igitē mobile quiescit in tempore k m, in quo positū est moueri. Non igitur in aliquo tempore mobile est in spatio sibi equali, sed in solo nūc & impartibili in quo neq; mouetur, tamē neq; quiescit. Cum nihil natū sit in temporis impartibili aut moueri aut quiescere, vt ratio huius libri capite dictū est. ¶ Instātia Zenonis. Quicquid spatij sibi equale obtinet, quiescit. Sed quod videtur moueri, semper spatij sibi equale obtinet ergo quod videtur moueri quiescit. ¶ Que hoc pacto dissoluitur. Negādū est quod spatij sibi equale continue obtinet, quiescere. ¶ Na datū mobile a in nūc tps impartibili obtinet spatij sibi equale, & tamē in nūc tps impartibili minime quiescit. Etia negādū est q. id quod mouet, semp continue spatij sibi equale obtinet. Na vt octaua conclusio ostēdit in nullo tpe motus mobile occupat spatij sibi equale, sed in solo nūc & impartibili: qre non continue mobile occupat æquale spatij, alioquin duo impartibilia essent sibi in eodē continue proxima: quod est impossibile. In tempore igitur quo mouetur non est in loco actu: nam occuparet spatium sibi equale, sed in solo nūc & impartibili quare iterū non oē quod loca mouetur, cū mouet, in loca esse necesse est. ¶ Noni capitis nota.

k l m n

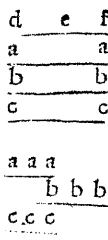
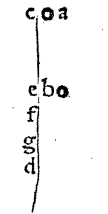
O bicilio Ze nonis.

Eius solutio.

¶ Falsa descriptio. Argumentatio falsigrapha.

¶ Onum caput continet sex Zenonis rationes q non sit motus aut mutatio: & earum solutiones. ¶ Sex rationes q non sit motus aut mutatio. Quatuor primæ sunt Zenonis, quæ olim antiquis difficultatem solutionis ingerebant. ¶ Prima. inquit Zenon. Si quicquam inoueat, ipsum prius, spatij dimidium conficere necesse est. Atq in spatio quolibet, infinita sunt dimidia. Infinita autem transire impossibile est, igitur & quicq; moueri. ¶ Huius rationis ex præcedētibus haberi potest manifesta dilutio. Nam sicut infinita dimidia potētia concedimus: ita quoq; & infinita potētia transiri posse non negamus. ¶ Secunda. si quicquam moueretur, velocissime motū assequi aliquando valeret tardissime motum: at vero velocissime motum tardissime motum assequeretur nunquam: non igitur mouetur quicquam. Et q velocissimum nunq; assequatur tardissimum, ita palam fit. Sit a velocissimum, b tardissimum, e d spatium: in cuius spatij termino c, loectur a, & in mediō b vt b dimidio spatio antecedit, & incipiant a & b simul d versus moueri. Cum a peruenit in signum mediū, iam b ab eodē recessit: si ipsum moueri possibile est: & est præcedens in alio quoq; signo: ad quod cum perueniat, iterū b recessit: & in alio signo antecedit: & ita semper fiet vt pari ratioē tardissimum tanq; fugiens (ne assequi vnq; possit) velocissimum illudat. Et hanc rationem Zeno inflata bucca & ore Tragico Achillem personat. ¶ Sed diluitur. Velocissimum tardissimo aliquando coniungitur: neq; est (vt Zeno suspicatur) semper tardissimum signum reliquissē in aliquo alio præcedens, cum velocissimum ad signū peruenierit. Na tamē si a in æquali tempore plura spatia potētia non pertranscat quam b: pertransit tamē maiora: vt si duplo velocius, duplum: si triplo, triplum. Vnde fit vt in aliquo spatij signo, ipsa aliquando confunctorum iri oporteat. Et hæc a prima ratione differt, q in ea Zeno spatium partitur in dimidia, & infinitis potētia: vt infinitis actu virtutibus: & hinc sua cognoscitur pendere solutio. In hac vero falsam opponit motuum proportionem: & ex motuum vera in spatij proportionē hæc diluitur ratio: & Zenonis (vt vocat) Achilles. ¶ Tertia. quicquid spatium sibi equale obtinet, quiescit. Atqui sagitta quæ ocyssime fertur videtur, continue spatium sibi equale obtinet sagitta igitur illa & quæcumq; ferrī videntur, eadem ratione quiescunt. ¶ Paulo ante huius patefacta est responsio. ¶ Quarta. si possibile est (inquit Zeno) quod ducūq; moueri: sint tres magnitudines a, b, c, & magnitudines & velocitates pares, directe alia super alia iacentes: & a continue moueatur ad dextram: & simul b b cōtra nitatur versus leuam & c c quiescat & in mobilis perseveret: accidet eodē tempore eadem & æqualia spatia a mouēte & quiescente esse pertransita. Na quo tempore vt d e, spatium c e ab a mouēte pertransitum est, eodē tempore & b æquale spatium pertransitum est a c spatio quiescente. Et nō modo hoc incommodū sequatur, sed idē tempus sibi ipsi esse duplū. Na esto inq; a a directe supra ccc: & b b foris in dextera: vt b primum sub vltimo sit a. Et cōtra nitatur modo prædicto a a b b, quiescētē & in mobilis perseveratē ccc: cū a primū stat cū mediō c: a primū stat cū b

primo: & in eodē tempore vt d f: a a pertransit dimidiū ccc, & totū bbb, duplum dimidio ccc. At vero idē mobile in mediō temporis transit dimidiū: & in duplo tempore transit duplum: effectum est igitur vt quia a a in tempore d f transit dimidiū: ipsum sit dimidiū: & quia transit in eodē duplum, ipsum sit duplum: & ipsum ad se ipsum esse duplum. ¶ Hæc argutia statim dissolubilis est. Na æquale spatium in æquali tempore a mouente & quiescente pertransitum esse non posse: idē in dimidio temporis abire spatij dimidiū, & in duplo tempore duplum, intelliguntur spatij (quæ pertransuntur) omnino cōsimili modo se habētibus. Applicat autē Zeno ea ad spatia alterum quiescens & altere motum: vnde in falsam (hanc ob causam) incidit descriptionem. Neq; reputanda sunt (vt ea adducit atq; applicat) incommoda. ¶ Quinta de mutatioē secundum contradictionē adducitur. Si aliquid mutari possit de cōtradictorio in cōtradictoriū vt de non albo in album: in neutro extremorū existit: quare neq; erit albū neq; nō albū: & inter cōtradictoria dabitur medium, quod est impossibile. Non erit igit talis mutatio vlla. ¶ Cum quippiā mutatur de non albo in album, esto in neutro extremorū simpliciter existat, neq; simpliciter & secundum totū sit nō albū, neq; simpliciter albū, ex hoc nō idcirco sequitur nō esse album neq; nō albū: imo semper altere cōtradictorio verificabit: na cū plus partū habebit nō albū, dicit nō albū: & si nō oīno sit nō albū, neq; oīno album. ¶ Sexta de orbiculari motu. Si quid orbiculari motu (inquit) moueri posueris, accidit id ipsum simul & eodē tempore & moueri & quiescere. Na ipsum exposito moueri cōcedes, & tamē cum sit continue scdm se totum in eodē spatio, nō mouebitur: quiescet igitur & simul: quare nihil circulo & sphaera moueri cōtinget. ¶ Falsum est circulum sphaeræq; (cum in circulo aut sphaera mouetur) simul & quiescere. Na tamē si continue esset in eadē superficie & spatio, suæ tamen partes continue spatium demittant, & in altero existunt: vt a b interioris circuli pars quæ est cum a b exterioris, interiori circulo c vt f: sus motu non amplius cum a b iacebit: sed cum b c, vt a sit simul cū b, aut alia quacūq; parte: vt a b alius correspondat signis. Neq; id plane verū est semper totum circulum in eodē spatio esse: imo si notas & signa aspexerimus, continue in altero toto spatio & circulo esse videbitur: vt permoto a vsq; b, circulus interior a d est in spatio & circulo b e, qui prius erat in circulo a d. At vero a d circulus & b e diuersi sunt & nō idē: nisi forte vt homo & homo musicus. Nō igitur efficere possit vt simul quiescat & moueat: neq; quidē vt moueatur scdm partes, quiescat vero secundum totum. ¶ Notarum noni capitis declaratio.

a b c

f e d

a b c

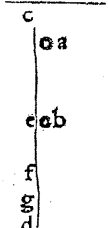
f e d

¶ Falsa descriptio est propriorum principiorum alicuius disciplinæ mala applicatio. Vt si hæc principia omne totum est maius sua parte, & totius magnitudo ex partium magnitudine resultat, applicentur ad totum substantiale & partes substantiales cum debeant solum intelligi de toto secundum quantitatem sumptio. Et græco nomine dicitur pseudographia.

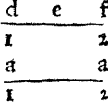
¶ Noni capitis prima ratio. ¶ Si aliquid mouetur, necesse est ipsum prius conficere dimidiū spatium q totum. Sed in quolibet spatio infinita sunt dimidia. Infinita autē pertransire impossibile est: igitur nō est possibile aliquid moueri. ¶ Que quidē dissoluit admittēdo q quicquid mouetur, prius conficit mediū spatium q totū. Siquidē mediū secundū motū est in quod natura continue mutans q in extremū prius pertingere natum est. Cōcedendum est in super in quolibet spatio esse infinita dimidia potētia nō autē actu & secundum magnitudinē. Impossibile autē est infinita secundum magnitudinē: & actu pertransire nō autē infinita diuisioē & potētia, vt in secundo capite huius libri dictum est. ¶ Secda ratio. Si aliquid moueret, tunc velocissime motum deberet aliquando pertingere tardissime motū. Sed nunq; velocissime motū potest peruenire ad tardissime motum: quia cum velocissime motū peruenit ad illud spatij in quo prius fuit tardissime motum, tunc tardissime motū ab illo spatio recessit, igitur nō potest aliquid moueri. ¶ Que dissoluit cōcedendo velocissimū aliquando cōsequi & pertingere tardissimū, & cū eo in aliqua spatij parte concurrat, in infinitis autē neq; plura neq; pauciora inueniuntur, quatenus infinita sunt: tamen a tempore æquali pertransit maiora spatia q b. Quare ambo tandē in aliquo signo conueniūt imo velocius inter dū præterit mobile tardius, vt ponatur spatium c e esse duplum ad spatium e f. Si r ponatur spatium e g diuidi in duas mediates scilicet e f, & f g: & mobile a duplo velocius q mobile b moueatur. Cū mobile a sit duplo velocius, in æquali tempore: vt b i duplum absoluit spatium vt e e: & mobile b eius pertransit dimidiū scilicet e f. Rursum in æquali tpe vt i k a absoluet maius duplo spatij vt e g: eodē tpe mobile b dimidiū spatium f g: qre mobile a velocius, & b tardius cōsequunt se & conueniunt in puncto spatij g. Et ita si ponat d mobile triplo velocius q b: & e d diuisum in tres tertias, tpe b i mobile a pertransit spatium c e & e f mobile b spatij e f subtriplum. Et tempore i k mobile a transit spatium e d & mobile b spatium f g: quare mobile a assequitur ipsum b in aliquo signo medio inter f & g. Et ita quæcumq; alia portio fuerit data. ¶ Secunda autē rationē huius capitis Zeno vocauit Achille: q sua opinioē maximā haberet efficaciam, atq; indissolubilis esset: perinde atq; Achilles ob viriū suarū præstantiā dicitur fuisse insuperabilis a Troianis. Idq; Zeno inflata bucca & ore tragico personabat: quia propria rationem iactabundo & altiloquo sermone plus æquo efferebat. ¶ Tertia ratio in fine præcedentis capitis formata est & soluta. ¶ Quarta ratio duo videtur inferre inconuenientia. Primum q idē spatium eodē tempore pertransiret a spatio mouente & quiescente. ¶ Patet. sint data tria spatia primū a a, secundū bb, tertium c c magnitudine equalia: & a continue moueat ad dextrā partē, b b vero in oppositā partē moueatur ad partē sinistrā, & c c spatium maneat quiescens. In tempore d e spatium c c pertransiatur ab a a, & eodē tempore spatij b b pertransiatur a spatio c c quiescente: ergo eodē tpe spatij bb pertransiatur ab a a, spatio mouente. Eodē igit tpe d e, idē spatium b b, pertransiatur a spatio mouente a a, & a spatio quiescente c c, quod videtur impossibile. Secundum inconuenientis est q idem mobile in eodē tempore pertransibit dimidiū spatium & duplum. Sint enim data tria spatia, primū a a, secundum b b b, tertium c c c. Et sit a a directe supra spatium c c c, vt a primū respondeat c primo, & a secundum c secundo, & a tertium c tertio. At spatij b b b sit in dextera parte foris collocatū, vt primū b sit directe sub vltimo a, sed nihil vnius sit directe sub altero alterius. Et moueatur spatium a a a versus dextram partem: & b b b contranizatur,

Sex rationes motū nō esse probantes & earum solutiones.

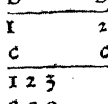
h i k

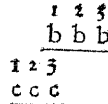
d e f

i z

i z 3

i z 3

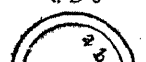
in oppositamq; & sinistram partem feratur. Et spatium c c maneat quiescens. In quo tempore vt d fra primum respondet secun-
 do cci directe superpositum, & primū b stabit eam secundo c eidē directe superpositum: & a primū stat cū primo b, ei directē
 a a a superflans, quare spatium a a eodē tēpore d f pertransiit totū spatium b b & medietatē spaij c c, quod c primo & c secun-
 do est interceptum. At totum spatium b b est duplum ad dimidiū ipsius c c cigitur idē mobile eodē tēpore transiit duplum spa-
 tium & eiusdē dimidiū. Et cum si mobile in aliquo tēpore transiit spatium aliquod; in dimidiō tēpore transiit dimidiū: & con-
 dē dato mobili spatium & tēpus consimiliter diuidantur: quia mobile transiit spatium duplum, tēpus est duplum: & qd idē transiit
 dimidiū, tps est dimidiū: igitur idē tps respectu sui ipsius est duplū & dimidiū quod est impossibile. ¶ Respondetur, rationē
 hanc nō recte cōcludere, qd false applicat principia. Hec enim duo Physica principia. Aequale spatium in aequali tēpore a mouente
 & quiescente pertransiit esse impossibile est. Et mobile in medio tēpore mediū absoluit spatium, in duplo vero duplum; intelligē
 da sunt spaijs oīno eodē modo se habentibus: vt vel vtriusq; quiescētibus, vel vtriusq; motū, & eodē modo: vt si vnū directē moueas
 tur, & alterū. Zeno autē applicat ad spatia diuerso modo se habētia vt vnum quiescens & alterum motū. Similiter vnū directē

motum & alterum cōtra latum. Hinc pseudo graphiā incidit, & nō vera inferit inconueniētia, licet videat inferre. ¶ Quinta ra-
 tio est. Si aliqd mutari possit de cōtradictorio in contradictoriū, vt de nō albo in albū; qd dū mutatur, in neutro extremorū existit:
 igitur ipsum neq; erit albū neq; nō albū. Quare inter cōtradictoria dabitur mediū. Illud autē impossibile; igitur non pot fieri talis
 mutatio. ¶ Et hęc quidē dissoluitur cōcedēdo qd cum quid de nō albo mutatur in album in neutro extremorū & terminorū mo-
 tus, simpliciter existit. Nō enim in termino a quo; aliqñ aliqd existēs in termino a quo moueret ab eo & moueri interceptet, qd
 est impossibile. Neq; simpliciter in termino ad quē. Alioquin aliqd moueret ad aliqñ terminū & esset in illo: qd est impossibile, ta-
 mē in vtroq; terminorū est scdm quid: nā aliqd habet terminū a quo & aliqñ terminū ad quē. Et si cōtradictoria capiāt album
 simpliciter, nō albū simpliciter, secundū de eo verificat. Si autē sumātur albū scdm qd, nō albū scdm quid, primū de eodē dicit.
 Albū autē simpliciter & simpliciter nō album nō cōtradicit: neq; secundū quid album & scdm quid nō album. Quādū autē sit
 motus, alterū cōtradictoriorū nulla etiā adiecta determinatione verificat de subiecto. Nā cū nondū in subiecto fuerit sufficiens al-
 bedo ad subiecti denominationē (vt cū pauciores partes, aut totidē albē fuerint quot nigrę) ipsum dicit nō albū. Cum autē plures
 fuerint albę, & albedo sufficiens denotare totum subiectum tale, ipsum dicitur albū: quū cōpletēno sit album neq; nō album. ¶ Sex-
 ta ratio. Si aliquid ponatur circulariter moueri, ipsum simul moueret & quiesceret. Nā ipsum moueret, ex hypothesi. Et cū cōti-
 nue sit secundum se totum in eodē spatio & loco: nō moueretur, ipe simul quiesceret. Id autē est impossibile: igitur nihil potest cir-
 culariter moueri. ¶ Cuius ita datur solutio. Negandum est corpus circulariter motum, tunc eum mouetur quiescere. Nā licet se-
 cundum se totum in eadē superficie & concavo, non tamē secundum suas partes. Nā eadē partes prius & posterius diuersis
 respondent partibus corporis locantis: vt ponatur circulus exterior a b c quiescēs, & interior a b c moueri, & in tpe g b diuersis
 partē a b circuli exterioris, in tpe vero h i partē exterioris circuli b c. Ante motū, pars a b interioris circuli respōdet partē a b circuli
 exterioris, cum autē interior circulus in tempore g h perferat partē a b exteriorē, & a interior respōdet b exteriori, & b in-
 terior c exteriori; pars eadē a b interior nō est amplius cum partē a b exteriori, seu cum partē b c. Et cū in tpe h i eadē pars a b in-
 terior perferat partē b c exteriorē, vt a interior respōdet c exteriori; pars interior a b respōdet alteri partē exterioris circuli q b c: &
 ita dicendum de partē d e interiori. Imo neq; totus circulus interior in toto motus tempore est in eodem toto spatio: si bene signa
 vtriusq; attenderimus. Nā ante motum circulus a d interior est in circulo a d exteriori, sed mutato a interiori ad b exteriori, vt
 in secundo fit exemplo: circulus a d interior est in circulo b c exteriori qui alius est a circulo priori a d exteriori, cum diuersi sint
 eorum diametri. Deniq; moto a circuli interioris vsque ad c exteriori, vt in tertio exemplo: circulus interior a d est in circulo exte-
 riori c f: qui alius est saltem ratione ab exteriori circulo b c, aut a d: sicut alia est ratio hominis & hominis musici. Non itaque di-
 cendum est totum cælum secundum se totum quiescere, & secundum suas partes moueri: vt neque aliquod corpus totum esse al-
 bum, & quamlibet eius partem esse nigram.

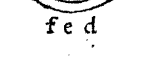
Solutio.

g h i
a b c
f e d

a b c
f e d

a b c
f e d

a b c
f e d

d
a
c
b

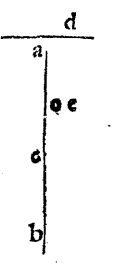
¶ Decimi capitis nota.
 ¶ Perfecta, conueniens, apta. ¶ Infinitum, infinitum secundo. ¶ Mutari terminatiue.
 ¶ Prima conclusio. Impartibile non nisi secundum accidens mutari contingit. ¶ Indi-
 uisibile voco quod secundum quantitatem est impartibile, vt punctum: quod quis
 dem dico non per se mutari posse, sed per accidens: quemadmodum sedentē in na-
 uis ad motum nauis moueri dicimus: & moto corpore, eius partem vt animam per
 accidens moueri. Ita & punctum per accidens mouetur ad motum eius cui acci-
 dit. Est & alius partium motus qui secundum mobilis quantitatis partes attendi-
 tur: quo de non intelligimus. Nam si partium motus inter se alij sunt, & plerunq;
 longe differentes, & a totius motu: quod liquidissime cernitur in sphaera. Nam sphaerę partium circa
 eius cardines & polos est lenta motus tarditas: circa vero diuisorem circulum e diuerso celer volucritas.
 Sed vt quod diximus manifestius euadat: tales adducimus rationes. ¶ Prima, quia si impartibile muta-
 retur: generaretur, corrumpetur, alteraretur, aut secundum spatium ferretur. (Non enim secundum au-
 gmentum aut decrementum mutaretur, cui nulla vel fingi potest magnitudo) mutetur igitur impartibi-
 le, si possibile est ex a c in c b in tempore d. Aut ipsum in tempore d erit in c b, & tunc ipsum mutatum
 erit: & continget ipsum moueri vbi iam mutatum est. Aut est in a c, & tunc accidet ipsum quiescere, & nō
 moueri: positum est enim ante motum ipsum esse in a c. Aut partim in a c & c b locabis, quod iterū non
 valebit, quia quod impartibile posuisti, iam faceres partibile: non igitur impartibile mutabitur. ¶ Sec-
 unda modus quo ipsum moueri effingas proximus est ac si tempus ex nunc indiuiduis constaret. At
 cum in quolibet mutatum esset, motus ex momentis conflatus euaderet, & non ante omne mutatum au-

retret motus, & magnitudo ex infecabilibus esset, & multa talia sequerentur incōmoda. Hęc autem im-
 possibilis Non igitur mutabitur impartibile. ¶ Tertia, qd secundum locum non moueatur. Nam quies-
 quid in spatio fertur: vt prius se minus & equale qd maius abeat, necesse est. Non autem minus se: prius
 abibit impartibile. Nam impartibili minus esse impossibile est. Relinquitur igitur vt sibi equale, quare
 re si conficiat super lineam motum, punctum puncto coniunctum: proximumq; est, & linea ex impartibi-
 libus composita abibit. Est enim impartibile continue sibi equali coniunctum, hoc autem impossi-
 bile, quare & impartibile per se moueri. ¶ Quarta, cum impartibile in tempore pertransiret sibi equale
 le, cum omne tempus diuisibile sit, & minus minori tempore abeat, in medietate illius temporis ab-
 bit minus. dabitur igitur impartibili ei equali minus, & quod impartibile est, partietur: vt & tempus,
 aut iterum relabimur in hoc vt non in tempore, sed in nunc. A toto & impartibili moueri, agitariq; pos-
 sit. Ratum igitur est ipsum per se haud qd moueri posse. ¶ Secunda, nulla mutationum infinita est.
 ¶ Nam quod de finitis continetur terminis, infinitum non est. Omnis autem mutatio certis limitibus
 & terminis contenta est. generationis enim & corruptionis termini sunt esse et non esse. Augmentū vnus
 cuiusq; secundum propriam eius naturam perfecta magnitudo, diminutionis: huic opposito modo fa-
 cta distractio, alterationis: contraria aut quę contrariorum functionem retineant, et quę quodammodo
 sunt contraria, et motus secundum locum, plerunq; termini contrarij vt sursum et deorsum. Sed hoc
 non in omnibus vim eandem retinet, vt in his quę circulo aguntur. Hanc tamen mutationem et finitā
 tam esse hac vsi ratione ostendimus, quod impossibile est esse motū, & moueri impossibile est. vt quod
 factum esse non potest, impossibile est secari, & quod impossibile est factum esse, impossibile est fieri.
 Atqui motus infinitus, factus esse non potest, nullus igitur infinitus. Et si cęlestium corporum magni-
 tudinem motuum spectas, statim finitos esse apprehendis. Si vero ad tempus, cum decursa magnitudo
 dinc semper similes regenerentur, intelligis in infinitum in tempore abire. Fieri etiam potest vt post
 generationem sit augmentatio, post quam alteratio, post quam iterum generatio, aut (quam voles) alia
 mutatio. & ita fertur, vt semper sit motus. Non tamen propter id erit vnus & infinitus motus. Nam ex
 tam varijs nihil vnū constat. Sed (qui tempus infinitum sibi aptet, & quem tota temporis series tra-
 hat) nullus nisi circularis esse potest. Et de hoc hactenus dictum sufficiat.

¶ Sexti physicorum finis.
 ¶ Notarum decimi capitis declaratio.

¶ Perfecta magnitudo est ea, quę rei naturali conuenit & est apta, ut quę nature hominis conuenit, dicitur perfecta homi-
 nis magnitudo. & quę conuenit nature canis, est perfecta magnitudo canis: & ita de ceteris. ¶ Infinitum hic pro infinito
 actu & secunda acceptione sumitur. ¶ Mutari autem est mutari terminatiue: quo modo forma quę per motum acquiritur aut
 deperditur, mutari dicitur.

¶ Decimi capitis prima conclusio. ¶ Secundum quantitatem impartibile per se non est natum moueri, neq; ut subiectum mo-
 tus, neq; ut forma & terminus motus. ¶ Per se quidem dictum est, quia non est inconueniens impartibile moueri per acci-
 dens & gratia alterius, utpote magnitudinis, cuius est terminus & extremum. Siquidem cum acquiritur linea, simul acqui-
 ritur & punctum. Nam linea nata est puncto terminari, & illa quidem per se mouetur, hoc vero per accidens, quemadmodum
 sedens in nauis deferretur ad motum nauis, & forma substantialis secundum locum mouetur per accidens ad motum totius. Alius
 autem est partium integralium motus non per accidens, sed per se, de quo non intelligitur prius dictum, scilicet partem moueri
 per accidens ad motum totius, quoniam partes integrales per se mouentur & motu proprio, a motu totius & ceterarum partium
 distincto, quod uel eo constat, quoniam partium integralium motus a se invicem differat: ut una pars uelocius, altera tardius mo-
 ueatur. In sphaera enim partes supremę & infimę uicine poli & cardinibus eius, tarde admodum mouentur, medię uero
 eiusdem partes & quę sunt circa circulum equatorem (diuidentem totam sphaeram in duo hemisphaera) & duas partes unam
 superiorem alteram inferiorem aequales uelocissime mouentur, cum in quatuor & uiginti horis maximum conficiat circulum,
 quo quidem tempore extreme partes longe minorem circulum describunt. Ad probandum autem quod in principio propositum
 est, quatuor adducuntur rationes. ¶ Prima, si impartibile prima/ secundā quinta / aut sexta mutationis specie mutari possit
 (nulli enim dubium est ipsum neq; tertia neq; quarta specie moueri posse, cum magnitudinis exers neq; augeri, neq; diminui
 possit) gratia discipline mutetur impartibile e ex a c, in c b in tempore d. Aut ipsum impartibile in tempore d erit in c b & in
 signo b, & tunc in tempore d complete mutatum erit: & in termino ad quem motus, & ipsum positum est mutari in tempore d.
 eodem igitur tempore mutatur ad illud in quo perfecte mutatum est, quod est impossibile. Aut in tempore d impartibile e/est ad
 hoc in a c & in signo a, & tunc cum sit in termino a quo/ quiescet, & idem simul quiescet in aliquo termino & erit motum ab il-
 lo termino, quod iterū est impossibile. Aut e impartibile partim erit in a c/ & partim in c b, & tunc ipsum partibile est in partem
 quę sit in a c/ & in alteram quę sit in c b, quod est positi oppositum. igitur impartibile nullo modo per se mouetur. ¶ Secunda
 ratio, quod mouetur in pleno, ut continue assistat spacio necesse est. Et quod assistit spacio est diuisibile, igitur impartibile non po-
 test spacio assistere, sed solum punctis in se libilibus, super quę si ponatur continue moueri, huiusmodi spaciū ex punctis impar-
 tibus compositum esse necesse est. Quod si magnitudo super quam sit motus sit ex impartilibus composita, & motus ipse ex mo-
 tentis est compositus, & tempus ex nunc impartilibus compositū, ut in huius libri principio ostensum est: quare nō ante omne mu-
 tatum res mutaretur, sed continue mutata esset, cum solum momenta (a quibus mobile denominatur mutatum) haberet, & rem
 moueri esset eā mutata esse, qd sunt opposita eorū qd in toto hoc libro monstrata sunt. ¶ Tertia ratio. Quodcūq; mobile fertur in spa-
 cio, prius ptransit spaciū minus seipso mobili/ & deinde aequale, qd maius, ut si lapis bipedalis moueatur per aerem, prius ptransit

Impartibile in pleno & p spaciū moueri non posse.

spatium aeris pedale, minus quam ipsemet lapis; deinde spatium bipedale aeris sibi æquale pertransit prius quam spatium tripedale maius seipso mobili. At impartibile non potest transire spatium minus seipso, quia impartibili nihil maius aut minus esse potest: ergo oportet ipsum transire spatium æquale. Si itaque ponatur impartibile moueri super spatium diuisibile ut lineam: punctum continue super punctum mouebitur, cum nihil puncto nisi punctum æquari possit: quare punctum est puncto proximum, & linea ex punctis composita: quod est impossibile: igitur impartibile est impartibile per se moueri. **Quarta ratio.** Si partibile posset in tempore pertransire spatium sibi æquale, gratia discipline impartibile d ponatur transire spatium a b sibi æquale in tempore e g. Tunc sic, si aliquid mobile aliquid spatium aliquo tempore transierit, & minus spatium minori tempore transibit. At d impartibile in tempore e g pertransit spatium a b sibi æquale: ergo in minori tempore vt e f pertransit minus spatium vt a c. Ultra, a c est minus spatium quam a b, & a b positum est æquale impartibili d, ergo a c est minus impartibili d: quicquid enim est minus vno æquale, est minus altero: igitur datur aliquid minus impartibili: & cum omne excedens diuidatur in excessum & id quo excedit ipsum impartibile diuidetur, quod est impossibile. **Secunda conclusio.** Nulla mutatio est infinita secundo, & sue successione carens extremis. **Patet.** nam quod certis continetur terminis, non est infinitum. Determinatis enim extremis, media infinita esse impossibile est. Omnis autem motus certis continetur terminis, vt generatio est a non esse ad esse. Corruptio e diuerso est ab esse ad non esse. Augmentatio est a minore quantitate ad maiorem, perfectamque quantitatem. Diminutio a perfecta quantitate abstractione & ablatio. Terminis autem alterationis sunt contrariæ qualitates aut earum media; quibus alteratio clauditur. Et motus secundum locum etiam terminis contrariis continetur: vt loco sursum & deorsum: igitur nullus motus infinitus est. **Quod si quis obieciat mutationem secundum circulum non claudi certis terminis, neque eius dari terminum a quo, neque terminum ad quem, & idecirco eam esse infinitam.** Respondet Philosophus neque circulare mutationem infinitam poni debere. Nam quod impossibile est motum esse, & moueri impossibile est: vt quod impossibile est generatum esse, impossibile est generari: & quod impossibile est corruptum esse, impossibile est corrumpi. Atqui motum infinitum factum esse, impossibile est. Si enim infinitus est, non habet terminum ad quem fiat & quo claudatur, quare factus esse non potest: si factus est & completus, igitur peruenit ad terminum quo fit motus, & per consequens est finitus: igitur motum infinitum fieri impossibile est. Si enim ad corporum celestium quæ mouentur molem respicimus: eam finitam esse cognoscimus: quare & motum quo ipsa mouentur esse finitum deprehendimus. Si autem ad tempus respicimus quod perpetua serie trahitur, percipimus post motum vnum circulare, alterum specie consimilem succedere: & vnam reuolutionem ex alia enasci, hancque circumrotationem continuam seriem nunquam finem habere: nihilominus omnis circularis mutatio finita est: tamen si vni altera succedat. Euenire etiam contingit vt post generationem sit augmentatio alterius generis quam generatio, & post illam alteratio: postquam mutatio secundum locum, & ita continue motus motus succedens, non tamen idecirco ille erit vnus & infinitus motus. Nam ex tam varijs & diuersi generis motibus non potest componi vnus motus. Nullus tamen motus perpetuo tempore durat, & continua temporis successione trahitur: præterquam motus circularis: vt octauus liber planius ostendit. Ceteri enim rerum sensibilium motus in tempore incipiunt & desinant.

Commentarij in sextum Physicorum finis.
Primi capituli septimi Physicorum note.

e f g
a
od
c
b
Nullam mutationem actu infinitam esse posse.
Obiectio.
Solutio.

Paulans, quiescens.

a
c
b
k
e a
f b
g c
h d

Sextimus Physicorum continet quinque capita. Primum continet duas conclusiones: duas rationes ad primam: & duas ad secundam. **Prima conclusio.** Omne quod mouetur, vt ab alio mouetur necesse est. **Primo,** quia cum aliquid ab extrinseco moueatur, & mouendi principium extra ipsum cognoscitur: manifestum est ab alio moueri. Cum vero ab extrinseco non moueatur, vtm intra se latetem & motuam retinet: a qua & ipsum mouetur. Putare enim aliquid a seipso moueri quia nullum exterius mouens appareat, perinde est atque si putes (si a c mouet c b & id te lateat) a b a seipso moueri, imo & c b a seipso. Omne igitur quod mouetur, vt ab altero mouetur necesse est. **Secundo,** monstratum est omne quod mouetur partibile esse oportere. Si igitur quicquid talium a seipso moueret, & totum a seipso & partes a seipsis moueret. Quia si a seipsis mouerent, vna quiescete altera quiescere non esset necesse. At vero manifestum est vna parte mobilis vt a c quiescete, & c b quiescere, imo & a b. Alioquin cum moueat, positum sit a seipso hoc est a se primum moueri: a simul stare & moueri, quod est impossibile. Omne igitur quod mouetur, ab alio moueri necesse est: quod enim a seipso mouetur, nullo pacto altero pausante ipsum quiescere necesse est. Quia si pausat altero pausante (vt de toto euenit pausante parte) ab altero moueri est necesse. Et hæc ratio de motu secundum locum potissimum sumpta est. **Secunda conclusio.** Cum ab exteriori mouete mobile quæcumque moueat, quod moues ab altero mouete itidem moueat, hoc infinitum abire impossibile est. **Primo,** quia quicquid ita mouebit, in loco esse necesse est. In locis autem, non abire in infinitum. Stabit igitur tandem in aliquo, quod quidam ab exteriori mouete non amplius mouebit. **Secundo,** si hinc in modum abire in infinitum, sit igitur a motum ab exteriori mouete b, & b quidam a c; & c ab ipso d; & hoc pacto in infinitum euadat: quia simul sunt moues & quod mouet: cum mouebit a, mouebit b; & cum mouebit b, pariter & c erit igitur simul motus a, & b, & c, & vniuersumque reliquorum. Sit igitur e motus a, & f motus b, & g motus c, & h motus ipsius d, & sit k motus a, q a e motus a, determinatus & finitus est: vt mobile a, & tps k finitus erit; & i eodem tpe mouet a, & b, & c, & vniuersumque reliquorum, in k igitur tpe finitum simul cum a, & b, & c, & vniuersumque reliquorum mouebit. Accidit igitur a b c d mobilia infinita motu e f g h infinito tpe k moueri: quod enim tpe a mouet, & reliqua omnia consequenter habebit (quæ infinita sunt) moueri concessa sunt. Hoc autem impossibile. Et nihil refert an motus a æqualis sit, an maior, aut minor motu b: & ita deinceps: nam si abibit

infinitus. Neque valeat si dixeris prius probatum esse infinitum magnitudine finito tempore moueri non posse, non autem numero & multitudine infinita, hic autem de multitudine infinitis agitur, quæ finito tempore moueri nullum putabitur incommodum. Nos certe idem putamus incommodum. Nam cum ea quæ hoc pacto mouerentur / molem corpulqz habeant, contigua sunt & se tangunt omnia, & magnitudinem infinitam attollit attignam. Quare idem fuerit ac si intellexeris vnam ex a b / c / d, continuam magnitudinem conflata, & eam motu infinito & tempore quidem finito moueri, quod est adductum impossibile. Non igitur hoc erat possibile. Nam possibile concessio nullum accidit impossibile. Item & nihil refert tales motus vnum motum genere / aut specie / aut numero efficere. Genere quidem vnum efficerent, si alicuius vnus generis essent vt substantiæ, vt quantitatis. & vnum specie, si in ea quæ eiusdem sunt specie euaderent, vnum vero numero, si mobile numero idem, & id secundum quod fit motus, & tempus numero idem.

Primi capituli septimi physicorum prima conclusio. **O**mne ens naturale quod mouetur, ab alio & non a seipso mouetur, ut in omnibus motibus aliud sit mouens & aliud motum, nihilque seipsum moueat. **Primo,** quia quicquid mouetur, aut mouetur a mouente extrinseco aut intrinseco. Extrinseco quidem, cum mouens est extra ipsum mobile, ut projiciens extra lapidem. Intrinseco vero, cum mouens est intra mobile, ut forma lapidis in lapide. At quod ab extrinseco mouetur ut violenta impulsu aut proiecitu, ab alio moueri cognoscitur manifestissime, cum ipsum mouens extra mobile esse conspiciatur: quemadmodum ignis extra aquam / aut lignum quod calefacit. Quod vero ab intrinseco mouetur, habet intra se formam substantialem motus effectiuam, & a tota re naturali aliam, ut in motibus secundum naturam contingit scilicet frigefactione spontanea aquæ / & casu lapidis deorsum. Præterea res naturalis quæ ab intrinseco mouetur, habet accedens ut instrumentum suæ formæ quo etiam mouetur, ut terra per gravitatem suam ruit deorsum, & ignis per suam leuitatem sursum emicat. Neque sequitur. Nullum apparet mouens extrinsecum a quo mobile moueatur, ergo mobile a seipso mouetur. Si enim proiectus lapis uideatur ferri per aera, quæuis lateat projiciens / non idecirco credendum est lapidem a seipso moueri. Et refellit philosophus argumentum. Si pars a c moueat partem c b extra quam sit, id tamen nescias, tunc non apparet mouens extrinsecum / a quo c b moueatur / per hypothesis: ergo c b a seipso mouetur. Antecedens enim est verum, & consequens falsum. **Secundo,** ostensum est omnem rem naturalem quæ mouetur, in partes secundum dimensionem sumptas esse partibilem / per hocque in fine precedentis libri monstratum est / secundum quantitatem impartibile nullo pacto moueri posse. Si itaque res naturalis a seipso primo moueretur, & tota a seipso moueretur / partes eius (unaquæque a seipso) mouerentur. Si autem partes a seipsis mouerentur, vna quiescente non esset necesse alteram quiescere. Supponimus enim quod a seipso mouetur / altero quiescente, ipsum non debere quiescere, sed moueri posse. Quare ex opposito / si quid altero quiescente quiescat (sicut totum quiescat parte eius quiescente) id ipsum ab altero mouetur. At vero in continuis vna parte integrali mobilis quiescente, necesse est alteram quamlibet eiusdem partem quiescere / imo & totum mobile, ut uno pedali lapidis quiescente / & reliqua quiescant, imo & totus lapis. Quod si quis dubitat, ponat gratia discipline vna mobilis parte a c quiescente, alteram partem c b moueri / & totum etiam mobile a b moueri. Cum totum a b, a seipso mouetur per hypothesis, ergo per diffinitionem & quælibet eius pars a seipso mouetur. Et a c est vna pars ipsius a b, ergo pars a c, a seipso mouetur, & posita est quiescere. Eadem igitur pars a c simul moueretur & quiesceret quod est impossibile, ergo & illud ex quo sequitur est inconueniens, scilicet totum a seipso moueri. **Secunda conclusio.** Si aliquid mobile in mouente moueatur a mouente extrinseco, & illud mouens iterum ab altero extrinseco, & rursum tertium a quarto, & quartum a extrinseco in quinto, impossibile est illud in infinitum procedere / sed tandem deuenitur ad aliquod primum mouens extrinsecum, quod ab finitum proce altero extrinseco ulterius non mouetur. **Patet primo.** Quia quicquid secundum locum mouetur / in loco est. In locis autem di non posse. non proceditur in infinitum, sed extrema & media loca natura determinata sunt: igitur tandem fiet status in vno mouete quod ab altero non moueatur, cum scilicet ad ultimum locum peruenit fuerit. **Secundo.** Si huiusmodi processus in infinitum sit possibilis, sit igitur gratia discipline a mobile, quod moueatur ab exteriori mouente b, & b ulterius moueatur a c, & c ab ipso d, & ita consequenter. Sitque motus a, & f motus b, & g motus c, & h motus d, & sic consequenter. & k sit tempus motus a. Tunc sic. Mobile a est finitum secundum magnitudinem per hypothesis, ergo & c motus eius est finitus. Impossibile est enim mobile finitum infinito motu moueri. Ultra, mouens est finitus, igitur & tempus k quo mobile a mouetur motu e, est finitum. Cum impossibile sit motum finitum fieri tempore infinito. Ultra, mouens simul tempore est cum moto. ut edificans cum eo quod edificatur, & sanans cum eo quod sanatur. sunt enim hæc, cause actus. Sed b est mouens & a motum, ergo b est simul cum a. At c est mouens b, ergo c est simul cum b, quare etiam simul cum a. Cum igitur mouetur a / mouetur b, pariter & c, & d eadem ratione. Sed mobile a mouetur tempore k finito, ergo & b / & c / & d, & cetera omnia mobilia mouentur tempore k finito. At illa mobilia posita sunt numero infinita, igitur tempore finito mobilia numero infinita mouentur, quod est impossibile. **Quod si quis cavilletur, secunda conclusio septimi capituli libri precedentis probatum est mobile infinitum secundum magnitudinem tempore finito moueri non posse.** Non tamen probatum est mobilia magnitudine finita & multitudine infinita tempore finito moueri non posse. In hac autem conclusione fit mentio de mobilibus magnitudine finita, & multitudine infinitis, quæ finito tempore moueri nullum est inconueniens. Respondet philosophus idem esse inconueniens mobile infinitum magnitudine tempore finito moueri, & mobilia magnitudine finita & numero infinita eodem tempore finito moueri. Nam cum huiusmodi mobilia magnitudine finita & multitudine infinita magnitudinem habeant, sibi proxima se tangunt omnia, constitunt magnitudinem infinitam contiguam. Quare id est iudicium de huiusmodi magnitudine infinita attiguitate, quæ tempore finito moueatur: ac si intelligatur ex oibus illis mobilibus aduicem continuatis constitui vna magnitudo infinita continua, & illa tempore finito moueri. Sed id secundum scilicet magnitudinem infinitam continuam tempore finito moueri concessum est & prius probatum esse impossibile, ergo & primum / scilicet magnitudinem infinitam attiguitatem tempore finito non

a
c
b
k
ca
fb
gc
kd

Cavillatio.
Solutio.

ieri est impossibile, quare & mobilia numero infinita eodem tempore finito moveri. Possibili enim concesso, nullum sequitur impossibile. Nec valet cavillatio si quis dicat, impossibile quidem esse mobilia numero infinita moveri eodem tempore, motibus specie aut genere diversis, tamen bene posse moveri motibus usdem genere aut specie. Nam utrumque eque impossibile est, tempore enim finito impossibile est fieri quoscumque motus infinitos. Quid autem ad motum eundem generis/specie & numero requiratur, dictum est in quarto capite quinti philosophorum.

Secundi capitis nota.

Primum, proximum. Motus, motus accidentalis.

Secundum cap. continet unam conclusionem & eius probationem. Conclusio. Primum movens non ut gratia cuius, sed unde motus, simul est cum moto. Simul ea dico, inter quae nullum intercipitur medium. Et certe id omni proximo moventi & moto commune est. Quod patet. quia motus tres sunt species, secundum quantitatem, quae augmentum & decrementum dicitur, secundum qualitatem ut alteratio, & secundum locum quae est latitudo, & secundum locum mutatio. At inter augens proximum & auctum nihil interiacet, fit enim aliquo adveniente. Neque inter minuens & diminutum, nam fit alicuius subtractio. Neque inter proxime alterans & alteratum, quod in singulis speciebus facile est intueri. Ea quippe quae alterationi apta veniunt, sensibilia sunt sonus, silentium, albedo, nigredo, dulcedo, amaritudo, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, levititas, gravitas, mollities, durities, raritas, densitas, horum media: & cetera similia quorum sensus existit, & secundum haec corpus a corpore differre dicere solemus. At omnium talium agentia proxima tangunt passiva, ut proxime sonans, sonorum colorans, coloratum, dulcorans aut amaricans, dulcoratum aut amaricatum, & ita in ceteris. Et quot modis inanima patiuntur, tot modis & animata pati reperuntur. At hoc non convertitur. Patiuntur namque & alterantur animata secundum sensum: non autem inanimata & sensus expertia. Item secundum sensibiles passiones sunt alterationes. At cum quid secundum ipsas patitur, videmus omnia ad intuitum contigua / ut aerem ad visibile corpus, quod terminatur ad lumen, & iam ad visum. Et ita de audibili, gustabili, & tangibili, est igitur proxime alterans omne, simul cum ipso alterato, de latitudine & secundum locum mutatione ut proxime movens simul cum moto existat, idem evenit. Nam si a principio intrinseco moveatur, hoc statim notum est / cum inter ipsum & motum, nullum queat assignari medium. Si autem ab extrinseco principio, aut pellitur, trahitur, vehitur, aut in gyro torquetur. Ad horum enim quatuor viliam, pullionem, tractionem, vectionem, vertiginem, & ceteros ab extrinseco motus factos reducimus omnes. At vero proxime pellens, trahens, vehens, aut vertigine torquens simul est cum pulso, tracto, vecto, aut vertigine acto, ut inter ipsa proxime pellentia & pulsa, trahentia & tracta nullum hiet interceptum medium. Est enim pulso, ipse mobilis ab se abiectio, cuius species sunt impulsio, cum movens moto non deficit, & expulsio, cum eidem deficiat, & profectio, cum velocior motus est quam naturae latitudo competat. Tractione opposito fit modo. Est enim ad se aut propinquum alterum, factus motus, cum trahens a tracto non sit separatum, cuius species sunt inspiratio, respiratio, congregatio, & similes. quemadmodum expiratio / aspiratio / spatio / segregatio, quae sub pulsione continentur. Vectio aliquando motus est per accidens, ut cum ad motum vehentis in ipso aut supra ipsum feratur, aliquando fit pellendo / aliquando trahendo / & aliquando vertigine torquendo, ut in tribus aliis motibus vectionem reperire queas. Vertigo vero ex pulsu componitur & tractu. Est enim, cum movens hanc partem pellit / illam vero trahit. Manifestum est igitur proxime movens, simul esse cum moto.

Notarum secundi capitis declaratio.

Movens primum est movens proximum mobili, & refertur ad proximum motum ut suum correlativum. Movens autem est proximum moto, sive simul cum moto, quando inter movens & motum nullum interiacet medium, sive movens tangat motum / ut ignis aerem proximum quem calefacit, sive non tangat / ut forma substantialis est proxima rei naturali cuius est pars / quam tamen non tangit, cum non habeat magnitudinis ultima. Quare esse simul communius est in proposito quam se tangere aut attingere esse. Motus in presenti loco solum pro motu accidentali capitur, scilicet augmentatione, diminutione, alteratione, & mutatione secundum locum.

Secundi capitis unica conclusio. Primum movens non gratia cuius sed unde motus, simul est cum moto. Primum quidem movens gratia cuius, est id ad quod cetera moventia ordinantur, ut forma substantialis praecipuum est movens gratia cuius accidentia instrumentaria & minus praecipua sunt. Primum autem movens unde motus / est proximum movens a quo ut efficiente fit motus. Intelligentia itaque conclusionis est. Proximum movens a quo ut movendi principio fit motus, simul est cum moto. Patet. quia motus tres sunt species, scilicet secundum quantitatem ut augmentatio & diminutio / secundum qualitatem ut alteratio, & secundum locum ut latitudo. At inter augens proximum scilicet animam rei naturalis quae augetur, & auctum scilicet ipsum corpus animatum / nihil est medium. Similiter inter minuens ut animam / & id quod minuitur, ut corpus animatum, nullum interiacet medium. Anima quidem corporis animati ut maiorem producit quantitatem in aucto, dicitur augens, ut vero minorem reparat quae deperdit est / dicitur minuens. Inter proxime alterans & alteratum nihil itidem est medium, quod in singulis alterationum speciebus manifestum est. Qualitates enim secundum quae proprie fit alteratio sunt haec quae sensu exteriori percipiuntur, scilicet visus, ut albedo / nigredo,

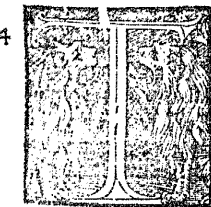
auditus, ut sonus silentium / olfactus, ut redolentia / gravis olentia / gustus, ut dulcedo / amaritudo / tactus, ut caliditas / frigiditas / huiusmodi iteratione motus videtur esse similes, secundum quas qualitates unum corpus ab altero differt. Corporum enim hoc calidum est ut ignis / hoc vero frigidum, ut aqua, & ceterae qualitates sensibiles corporum sensibilibus differentiae sunt. Omnium autem talium qualitatum cum moto, agentia & alterantia tangunt passiva sive alterata, ut proxime colorans tangit coloratum, ut aer calidus rubefaciens cerasum quod tangit. Sol autem est colorans mediatum sive remotum, quia inter solem & cerasum multa interiacent corpora. Proxime sonans ut fistula aut tuba efficiens sonum est cum sonoro, scilicet aere suscipiente in se sonum. Proxime odorem produciens cum proximo suscipiente in se odorem, ut rosa simul cum aere, dulcorans & dulcedinem produciens / ut lac / cum proxime dulcorato ut lingua / & proxime calefaciens ut ignis cum proxime calefacto ut aere. Homo enim aliquantum distans ab igne non est proxime motum / sed remotum. Et quot modis inanimata alterantur, totidem modis animata alterari percipiuntur. Quaecumque enim qualitates habent inanimata secundum quas alterantur, easdem habent & animata. Non tamen quot modis alterantur animata, totidem modis alterantur inanimata. Nam animata alterantur qualitatibus sensibilibus quatenus sensibiles sunt, quia illas aut earum species in propriis organis suscipiunt & apprehendunt. Inanimata autem non alterantur secundum sensum, neque qualitates sensibiles quatenus sensibiles sunt suscipiunt / sed solum ut affectiones & accidentia substantialium, quod modo & animata eas habent. Praeterea alterationes sunt secundum passiones sensibiles, hoc est qualitates cito transientes / sub quibus & passibiles qualitates comprehenduntur / a sensu perceptibiles. At cum secundum passiones aut passibiles qualitates aliquid alteratur / corpora adinvicem contigua sunt & proxima, ut aer proximus est ad visibile corpus ut parietem aut quodcumque corpus opacum, quod terminatur ad lumen, quia recipit lumen secundum extremam superficiem. Et lumen terminatur ad visum, quia in organo visus lumen suscipitur quo color conspicuus redditur. Et ita de audibili / olfactibili / gustabili / & tangibili dicendum est, quod sensus a proxime sensibili alteratur, igitur omne proxime alterans est simul cum alterato. In latitudine itidem proxime movens simul est cum moto. Nam si a principio intrinseco & forma substantiali mobilis ipsum mobile movetur, manifestum est inter motum secundum locum & mobile nihil medium interiacere. Si autem ab extrinseco movente mobile movetur, aut ergo pellitur / trahitur / vehitur / aut cum proximo gyro torquetur. Ad has enim quatuor species, omnis motus violentus reducitur. At proxime pellens simul est cum proxime pulso, movens simul & proxime trahens cum proxime tracto / proxime vehens cum proxime vecto / & vertigine torquens cum vertigine acto, ut ex est cum moto. eorum diffinitionibus manifestum est. Est enim pulso / ipsum mobilis ab se abiectio, ut cum ventus pellit pulverem aut pluviam. Quid pulso. Cuius species sunt impulsio / expulsio / proiectio. Impulsio est cum pellens non deest pulso sed ipsum semper sequitur, ut impellens manibus saxum aut lignum / adhaeret & adest saxo etiam quod diu movetur. Expulsio est cum pellens pulso deficit / neque ipsum continere sequitur, ut cum quis arcum sagittam excutit aut lapidem sursum expellit / non sequitur sagittam aut lapidem. Et haec interdum proiectio nominatur. Hic tamen proiectio dicitur cum velocior est motus quam naturae mobilis conveniat, quae ad eundem locum fiat. Quid proiectio. Quo mobile natum est moveri, ut si lapis suapte natura natus moveri per unum aeris stadium in duobus minutis, tanto impetu deorsum pellatur ut uno minuto tantum spacium absoluat, ibi est proiectio. Nam in minori tempore / quam si natura moveretur / equale absoluit spacium. Tractione vero pulsioni opposita / est alicuius mobilis ad seipsum trahens aut alterum corpus trahenti propinquum factus motus, cum trahens a tracto non separatur sed ipsum semper tangendo assequitur, ut cum quis lignum quod manu continet post se trahat, ut tractum sequatur trahens. Huius species sunt inspiratio sive respiratio / quae est aeris ad se attractio, & congregatio quae est plurimum corporum in unum locum coniunctio. Quemadmodum pulsionis species sunt expiratio sive aspiratio / & est aeris emissio / & segregatio quae est corporum prius in unum locum congregatorum dispersio, similiter & spatio sive creatio quae est spatio emissio. Vectio autem interdum est motus per accidens, ut cum aliquid ad motum vehentis in ipso feratur / quemadmodum homo dormiens in navi, aut supra ipsum / ut insidens equo movetur ad motum equi. Et fit interdum pellendo: ut quis impellens bigam ante se ducit eam ubere. Interdum trahendo, ut equus trahens post se bigam. Interdum vectio fit vertigine torquendo, ut quis levaturus onus primum a se pellit / & deinde retrahit, ut commodus elevet. Vertigo autem impulsu componitur & tractu respectu diversarum partium ipsius mobilis. Est enim vertigo, cum movens unam partem ad se trahit & alteram a se pellit, ut si gigulus vertens rotam, partem dexteram ad se trahit / sinistram vero a se remouet. Ita qui rotant dolia, inferior res partes ad se / superiores autem a se movent.

Tertij capitis nota.

Figurae secundum dimensionem: formae vero secundum figurarum translationem & habitudinem sumuntur. Materialia materia ex qua & denominationis subiectum. Aeneus, aereus. Pyramis, figura corporea cuius inferior est superficies, a qua omnes laterales & ambientes superficies una aut plures ad eundem punctum sursum sunt erectae, qui quidem punctus, Pyramidis vertex & conus dicitur. Superficies vero infima (a qua omnes aliae eriguntur) Pyramidis basis nuncupatur. Corporea pulchritudo est debita membrorum commensuratio. Turpitudine vero contra, corum incongrua & inconcinna commensuratio. Inconcinna, naturae inconueniens ac indebita. Perfunctio, officium.

Tertium cap. continet quatuor conclusiones, tres rationes ad primam, duas ad secundam, & duas ad tertiam. Prima conclusio. In formis, figuris, earum acceptio nibus atque privationibus non consistit alteratio. Primo, quia videmus alterata, ut rarefacta & calefacta eandem servare figuram, & cum deperdere nulla re acquirere, ut sola partium detractio, aut sola alicuius deperditio. Secundo, quod alteratio est, materiam nomine proprie retinere videmus, ut si sit quae calefacta / frigiditatem aut huiusmodi, semper nos notamus, quod vero figuratum est, postea quae figuram acceperit (ut quae, latue / pyramidis / aut lecti) non amplius materiam nomine retinere solet, sed aut statua aut pyramis, aut lectus / aut statua / quae, pyramis / quae, aut lectus / quae. Non est igitur secundum figuram alteratio. Tertio, inconueniens est dicere res praefata existant alterari, ut cum praefata, quae admodum cum huiusmodi. At res

4

ipsi simul cum perficiuntur (vt cū domus tectū sumit aut lateres) formati & figuram accipiunt. Nō igitur secundum formas & figuras est alteratio, quare neq; secundum earum acceptiones aut privationes. **¶** Secunda, neq; in corporis habitibus neq; animi, proprie alterationem locaueris. **¶** Nam corporis habitus in quadam proportione consistunt, aut disproportione, vt sanitas in calidiorum/frigidiorum/tauriorum/& siccorum proportione quadam & temperamento. Aegritudo vero in eorum disproportione. Sic est & de pulchritudine & turpitudine. At que sic in proportione consistunt & disproportione secundum adaliquid sumuntur, secundum autem adaliquid dictum est non esse motum, quare neq; erit alteratio. Itidem & animi habitus vt virtutes & vitia: secundum proportionem aut discrepantiam sumuntur. Est enim virtus/in mediocritate & equalitate quadam locata, Vitia vero in dissonantia & inequalitate (vt in superabundantia aut defectu) sita sunt. Item quod perficitur aut imperficitur, non idcirco proprie alterari dicitur, vt neq; domum cui fundamentum iacitur/aut queq; integitur/alterari dicitur, neq; circulum dicitur alterari/quia fiat q̄ maxime natura potest maxime & perfectissime circulus. At virtutes potius sunt perfectiones vt generationes queq; dam, & vitia earum labes & corruptio. non igitur in corporis habitibus aut animi, proprie alteratio locanda est. Quod vero virtus animi sit impassibilitas queq; dam: malicia vero passibilitas ei contraria, q̄q; omnis virtus moralis circa delectationes ac tristitias/& alias animi perturbationes moderandas versetur, aut actu/aut memoria/aut spe: indagans est alterius discipline. **¶** Tertia, intellectusque partis habitus/alterationes non sunt. **¶** Primo, quia intellectusque partis habitus vt scientia secundum adaliquid sumi videntur. **¶** Secundo, vniuersalia ex quibus scientia nascuntur, vt particularibus experientia notis colliguntur, & actus si qui ad intellectū pertinent, nullo motu/ullaq; alteratione egēt, vt qui temporali perfuntione non parentur. Quietudine enim & residentia anima sciens fit & prudens. Huius signum est, dormiens, ebrius, egrotans/infans & senex, qui ob motuum perturbationem ab usu scientie prepediuntur, quibus cessantibus vt in quiete quodammodo & residentia, ad scientie contemplationem euehuntur apti. Et quous extante, fluentesq; tempore intelligamus & contemplerur, propterea arbitrandum non est nos intelligere aut contemplari in tempore. Simile enim esset ac si dicamus aspectum & tactum fieri in tempore, cum etiam singulo quoq; momento (nullo temporis interueniente beneficio) res ipse se tangant. manifestum est igitur habituum intellectusque partis animi non esse alterationes. **¶** Quarta, solum secundum sensibiles qualitates proprie sumenda alteratio est. **¶** Nam neq; secundum habitus, nec per idem secundum dispositiones & potentias, neq; secundum formas & figuras proprie sumuntur alterationes, relinquuntur igitur solum sumende secundum qualitates sensibiles.

¶ Notarum tertij capitis declaratio.

¶ Figura est magnitudo que terminis clauditur. Et secundum dimensionem sumitur/nam res ipsa nō est nisi dimensio, eius tamen ratio qualitatis est. Forma vero secundum figurarum adinuicē variationem & proportionem sumitur. **¶** Materiam in proposito est materia ex qua, ut aurum est materia ex qua annuli aurei, & lapis/statue lapidee. Et idem est subiectum denominationis, ut aurum denominatur solum & lapis durus/neq; capitur hic materia pro materia subiectiua. **¶** Aeneum, quod est ex ere compositum/et idem ereum dicitur. **¶** Pyramis est figura solida siue corporea, inquam habet superficiem que eius basis dicitur, a qua eriguntur laterales & ambientes superficies aut una aut plures, que ab amplitudine ad angustiam tendentes in unum punctum summum omnes conueniunt. Et hic punctus pyramidis conus & vertex dicitur. Et pyramidū que ad am est rotunda cuius basis circulus est, a qua una erigitur ambiens superficies nullos habens angulos. Que etiam uero laterata, cuius basis est figura rectilinea, a cuius singulis lateribus eriguntur superficies in unum punctum supremum erecte, que si a basi triangulari tres habeat sursum tendentes superficies, pyramis trilatera dicitur, si a quadrangulari/quatuor, quadrilatera, & ita deinceps.

Quid pyramis

Quid pyramis rotunda.

Quid laterata

Secundū figuram non fieri alterationem.

¶ Tertij capitis prima conclusio. **¶** Figurarum acquisitio aut deperditio proprie alteratio non est. **¶** Primo, quia contingit aliquid alterari ut calefieri aut frigesieri/eandem ante & post alterationem seruando figuram, ut cum homo calefit aut aqua frigesit. Etiam contingit aliquid acquirere figuram nulla penitus re acquisita, sed sola partium secundum locum mutatione & situs euariatione, ut cū cera spherica fit triangularis nulla quantitate noua acquisita. Interdū partium detractione noua acquiruntur figura, ut artifex inducit figuram in statua detrahendo partes statuæ/ & non aliquid acquirendo. In alteratione autē propria/ & res & ratio simul acquiruntur, aut utraq; simul deperditur. **¶** Secundo, quod alteratum est/eodem nomine subiecti denominationem post alterationem quo ante, ut aqua cum calefacta fuerit/aqua dicitur sicut ante dicebatur, & es calefactum aut frigesactū semper dicitur est priorem non deperdendo denominationem. Quod autem figuratum est, postea q̄ figuram accepit deperdit denominationem quam prius habuit, & nouam accipit. ut cum ex auro factus fuerit annulus, non proprie amplius aurum dicitur, sed annulus aut annulus aureus. Sic anteq̄ ex ere sit pyramis, dicitur es, cum uero ex eo facta fuerit pyramis, non amplius es dicitur/sed pyramis, aut pyramis erea. Et generatim ante figuram susceptionem, res nominantur a forma substantiali, post susceptionem uero figuram ab artificiali. **¶** Tertio, res priusquam existunt non alterantur, ut cum acquiruntur aut perficiuntur. Quod enim mouetur (ut Quintus docuit) est completum & acquisitum. Res autem artificiales cum perficiuntur & complentur/formam & figuram artis accipiunt, & cum figuram accipiunt, perficiuntur. ut lectus cum figuram lecti accipit: perficitur, & cum domus figuram domus suscipit, perficitur/sic de statu & annulo. igitur cum res artificiales figuram artis accipiunt non alterantur, quare figuram acquisitio aut deperditio non est alteratio. **¶** Secunda conclusio. Corporeorum habituum aut moralium animi acquisitio aut deperditio non est proprie alteratio. **¶** Corporeos habitus dico qualitates ad bene uel male operandum corpus disponentes & in corpore existentes/ut sanitas/pulchritudo/egritudo/turpido. Habitus autem animi morales sunt uirtutes morales, ad bene operandum acquisite/aut uitia eis opposita. **¶** Patet. Quia habitus corporis

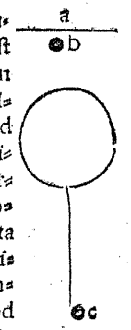
Cui sunt habitus corporis

consistunt in quadam proportione, ut sanitas in proportione humorum. Aegritudo uero in eorum disproportione. Sic pulchritudo in debita membrorum proportione consistit, & turpido in eorum disproportione. Que autem in proportione consistunt, dicuntur ad aliquid, nam in cōparatione ad alterū. At secundum adaliquid probatum est in quinto libro non esse motum, igitur corporeorum habituum acquisitio aut deperditio non est alteratio. Similiter uirtutes morales earumq; officia secundum proportionē & cōparationem ad circūstantias quantitatibus/qualitatibus/persone/loci & tps sumuntur, ut eadem operatio respectu unius persone habitus aut motus studiosa & respectu alterius uiciofa. Vno uero tpe & loco facta operatio/uitutis officium est: q̄ si altero tpe aut loco fiat/nō tales uirtutes est uirtutis officium. Vitia autē secundū discrepantiam circūstantiarū sumuntur, ut uirtus in equalitate & mediocritate locata dicitur non esse motus, catur. Vitia autē in inequalitate abundantia aut defectu. Præterea quod perficitur aut imperficitur, non proprie alterari dicendū est. ut cum domus fundamentū ponitur aut tectū tegitur/non recte domus dicitur alterari. Et si circulus fiat q̄ maxime natura potest circulus perfectus, faciendū rem planam q̄ maxime fieri potest/ & in plano maxime polito circulum describendo, in quo perfectior longe est circulus q̄ in ligno aspero & inequali, non idcirco dicendus est circulus alterari. Est enim alteratio/in subiecto completo perfectioq; qualitatis acquisitio aut deperditio. At aia cum uirtutem suscipit perficitur, que admodū corpus sanitatem suscipiens/aut oculus dispositionem/actumq; uidentū, cū uero suscipit uitia, imperficitur & quodammodo corrūpitur, sicut corpus aegritudine tefens/ & oculus in dispositione malā ad uidentū accipiens. Est enim uirtus, animi perfectio, uitia uero/labes eius & corruptio. igitur. Cur autē uirtus impassibilitas dicitur/ & malitia passibilitas, & q̄ omnis uirtus moralis circa uoluptates & tristitias, & alias animi passiones ac affectiones ad mediocritatem reducendas uersetur, aut cū agimus quicq; adiacenti nobis tpe, aut cū recordamur præterita, aut speramus futura, ad indagatōnem alterius discipline utpote moralis philoſophiæ perinet. Impassibilitas tamen uirtus dici potest, q̄ animū serenū/quietūq; reddit, & non passionibus fluctuātem. Vicium uero passibilitas, q̄ animū efficiat turbulentū, inquietū, & cupiditate, iracundia, timore ceterisq; noxijs animi passionibus agitātū. **¶** Tertia conclusio. Habituum intellectusque partis acquisitiones aut deperditiones, proprie alterationes nō sunt. **¶** Primo, quia huiusmodi habitus secundū ad aliquid sumuntur. Est enim scientia scibilis scientia/ & intellectus intelligibilis intellectus, secundū autē adaliquid non est motus. Similiter scientia & cetera intellectus uirtutes sunt ipsius perfectiones q̄dā, ignorantia uero & error, imperfectiones. **¶** Secundo, quia uniuersalia & demonstrationū principia ex quibus acquiruntur scientia/ ex singularibus experientia notis cognoscuntur, ut quous res naturalis in suo loco natura quiescit, & ad eū ferri nata sit, q̄ idem est motus & locus totius & partium/ ex singularibus notioribus ad nos inductione cognoscitur. Et operationes intellectus nulla mutatione ut fiant indigent/ quia temporalis successio nō intellectus operatur acquiruntur, sed effectus completusq; sunt in nunc tps impartibili. Quies enim & motus absentia scientia acquiruntur, eiusq; consecutio nō fitio motu & mutatione impeditur. Cuius iudicium sunt dormientes ob corporis internam inquietationem propter digestionem/ ad ri in tempore. scientie operationes indispositi. Ebrij ob humorum exbalantium agitationem. Aegrotantes ob motus sanguinis & aliorum humorum Motum scientium ad partes aegras. Infantes propter motū augmentationis, & senes propter motū diminutionis, ad acquisitionem scientie minus tpe acquisitionis sunt apti, cessantibus autē huiusmodi motibus interius in corpore, ad scientiam acquirendam redduntur apti. Et quia aia alligatur cor nō impeditur, sicut quanta est per accidens, ita & eius operationes per accidens trahuntur fluore tps: ut succedente una item & altera tps parte intelligamus, non tamen idcirco intellectiones sunt in tpe, ut calefactio dicitur tps successione perfecta euadere potest. Intellectio autem non indiget successione temporis, sed quolibet momento perfecta euadit. Neq; sequitur. anima intelligit fluente tempore/er go intellectio eius mensuratur tempore, sicut in simili non sequitur, corpora se tangunt fluente tpe, er go corporū contactus indiget tpe. Nā in quolibet nunc tps impartibili fit contactus corporū, sicut neq; sequitur. aer succedente tpe illuminatur, er go illuminatio fit in tempore. nam fit in instanti perfecta completaq;. **¶** Quarta conclusio. Solū secundū qualitates sensibiles proprie sumitur alteratio. **¶** Patet. Nam alteratio est secundum qualitates, sed nō secundū qualitates primæ speciei, ut habitus aut dispositiones (sunt enim dispositiones habitus imperfecti) que admodum secunda & tertia conclusio ostendit, nec secundum qualitates secundæ speciei ut naturales potentias aut impotentias, quoniam per motum non acquiruntur, sed rebz innate sunt. nec secundum qualitates quartæ speciei ut formas aut figuras, ut prima ostendit conclusio. er go fit secundum qualitates sensibiles tertie speciei, que si facilius sunt mobiles & nō permanentes, passiones dicuntur. si uero difficulter mobiles sunt & permanentes, passibiles qualitates, sunt enim passiones ut dispositiones, & passibiles autem qualitates/ut habitus.

¶ Quarta capitis nota. **¶** Circulus/orbis/sphæra. **¶** Vniuoca/que eiusdem sunt nature. **¶** Aequiuoca/que sunt diuersæ. **¶** Aequiuoca/Homonyma. **¶** Proxima/ que in eodem genere sunt proximo/ & quasi similia. **¶** Susceptiuum quod, est quod non alterius ratione recipit. **¶** Quo uero, quod alterius ratione/mediateq; altero suscipit.

Vartum cap. continet vnam questionem. duas conclusiones. duas rationes, & quatuor comparabilium conditiones post primam. vnius questionis solutionem post secundam. **¶** Questio. An omnis motus omni motui penes uelox & tardum comparandus existat? **¶** Prima conclusio. non omnis motus omni motui comparabilis existit. **¶** Primo. quia si omnis omni cōparabilis est, vt eque uelox dicat quod in equali tempore mouetur, erit motus circularis alicui motui recto equalis, & aliter quis maior/& aliquis minor. hoc autem esse non potest. Quomodo enim erit circulus mouetur, cum in equali tempore alicuius feratur & alicuius alteretur, erit quedam alteratio loci mutationi equalis. quod si ita esset, & passio equalis esset spacio & longitudini, & hæc maior/ hæc uero minor. hoc autem esse non potest, vt neq; recte circulus equalis. quare neq; alteratio loci mutationi comparabilis. Neq; ualet si dixeris, quod circulo mouetur/ uelocius aut tardius moueri oportere eo quod secundum rectum fertur, quia si uelocius aut tardius, ergo & equaliter. vt si b circulo torquetur in

tempore a. & c. recto feratur in parte a, & idcirco dixeris motum b velocitate minorem, c vero maiorem. Nos vero dicimus motum circulem, neq; velociorem, neq; tardiozem, maiorem, aut minorem recto. Nam oportet circulum rectum esse comparabilia secundum maius, minus, & equale. Est enim id velocius quod in equali tempore spatium percurrit maius, & id tardius quod in equali pertransit minus. Et circularis motus spatium, circulus est, & rectus: rectum. At qui crederet motus esse eque veloces, & equali tempore absoluatur velociore: qui minori/tardiores: q; maiori, nihil aliud est q; si credas lente ambulante eque velocius aut velocius corrente moueri, immo & currentem tardius si pluri tempore currat. **¶** Comparabilia quatuor conditiones. **¶** Prima. omnia non equiuoca sunt comparabilia, vt augmentatio augmentati/ diminutio diminutioni/ albefactio albefactioni, & ita in ceteris. Non autem equiuoca, vt vinum non est stilo acutius, aut in fidibus postrema Chorda. quia acuties in vino, & acuties in stilo, & Chorda, equiuoca est, & magis alteratio & loci mutatio. Vnde fit vt si vini acuties non dicatur penetratu velocior aut tardior acumine stili, multo minus dicatur alteratio velocior aut tardior loci mutatione. Et si dicas, eadem ratio est acuti in vino & stilo, vt quod sensum penetrat, & multi in tempore/circulo/& recto. Dicimus hoc falsum esse, sed esse equiuoca / quibus nomina sint eadem. **¶** Secunda. comparabilia debent esse eiusdem nature/aut sub proximo genere contenta. vt equus & canis genere proxima sunt, & vox & aqua non sunt genere proxima, ideo non comparabilia. **¶** Tertia. q; non differant susceptio vt quo & quod. vt dulcedo in melle, nullo modo suscipit, dulcedo vero harmonice/ mediante voce. in susceptio recipitur, ideo comparabilia non sunt. Sunt item & homonyma. **¶** Quarta. comparationes faciende sunt secundum speciem indiuuam, & non secundum eam que diuina est. vt coloratum dicitur in album & nigrum, idcirco non bene comparabimus album nigro secundum coloratum, neq; rite assignabimus an album sit nigro magis coloratum. **¶** Secunda conclusio. vt motus eque veloces dicantur, non sufficit eos eodem tempore fieri. **¶** Nam alteratio & secundum locum mutatio eque veloces dicerentur, pariter & motus circularis & rectus/ quod est inconueniens. Non igitur vt eodem tempore fiant sufficit, vt dicatur equales. **¶** Et si q;ras, cur non comparentur/ an quia alteratio genus est, aut loci mutatio/ aut tempus. **¶** Dicimus tempus semper idem specie esse, & eundem specie eius partes copulantes Atomum/ sed alteratioem & loci mutationem longe genere diuersa esse, immo & ipsa diuersa esse genera, que coparationibus non apta esse diximus. Et species habet alteratio, albefactionem, nigrefactionem/ & huiusmodi ceteras secundum qualitatum sensibilem species. Et loci mutatio species habet secundum terminos diuersas, vt sunt motus sursum & deorsum, secundum spatia/ vt circulem & rectum, & secundum instrumenta motus exequenti, vt ambulationem secundum pedes, volatum secundum alas, & similes. Et licet genus vnum sit, in eo tamen multa latent etiam equiuoca, quorum hec valde distantia sunt, hanc vero similitudine proxima, ita vt (cum equiuoca sint) non percipiuntur. Et (vt summarie multa complectamur) hanc eque velociora sunt, que in equali tempore mouentur secundum equalem magnitudinem/ secundum idem specie in differens: & motum specie in differentem. Hinc perspicere licet que generationes eque veloces dicantur, vt eque que in equali tempore/ equali magnitudinis/ & secundum idem specie indiuuabile (vt homo & equus) fiunt. Ita & corruptiones, & augmentationes, & diminutiones. Et alterationes eque veloces, que in equali tempore secundum eandem specie indiuuam passionem (que neq; magis sit, neq; minus/ sed equaliter) existunt, vt eorum que in equali tempore equaliter albescunt aut sanantur. **¶** Et si dixeris, secundum qualitatem sumitur similitudo, & secundum quantitatem equalitas. Non igitur alterationes que sunt secundum qualitatem, dicentur equaliter veloces aut equaliter esse. **¶** Dicimus, cum eas eque veloces dicamus, nos ad tempus inter cetera respicere, & cum eas neq; magis/ neq; minus sed equaliter esse, numerum respicimus. Et ita que loci mutationes eque veloces sint intelligas, per que & protinam que velociore & que tardiores secundum vnumquodq; mutationum genus sint mutationes, facile cognoscas.

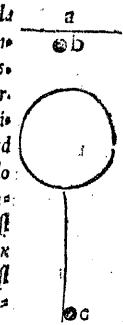
Notarum quarti capitis declaratio.

¶ Vniuoca sunt res eiusdem specie/rationis & nature, ut homo homini, albedo albedini. **¶** Equiuoca (que greco nomine homonyma dicuntur) sunt res que diuersae sunt rationis & nature, ut albedo & dulcedo / homo & equus. **¶** Proxima sunt que licet eiusdem non sint nature, tamen in eodem sunt proximo genere & quasi familia/ immo sepe ea familia reputamus, quia non facile est inter ea ponere discrimen. ut lucis ignis/ & solis uidetur eiusdem nature tamen non sunt, quia lumine solis apte colores discernimus, sed non usq; adeo conuenienter lumine ignis sic exhalatio ligni & vapor aque quasi familia uidentur, ita imago faciei directa & reflexa. **¶** Gustus ratione sui & non alterius dulcedinem mellis suscipit, & est susceptiuum quod. Auditus autem dulcedinem harmonie suscipit mediante uoce, & est susceptiuum quo. **¶** Protinam/ protinus/ statim/ idem.

¶ Varii capitis questio. **¶** An omnis motus omni motui penes uelocitatem & tarditatem comparabilis est. **¶** Prima conclusio. Non omnis motus omni motui penes uelocitatem & tarditatem comparabilis est. Motus enim diuersarum specierum aut generum non recte aduicem comparandi sunt, sicut neq; linea suspiciei recte coparatur penes maius & minus, neq; albedo dulcedini penes intensius & remissius. **¶** Patet, quia si omnis motus omni motui coparari possit, ut diffiniatur. eque uelox quod in equali tempore mouetur, motus rectus motui circulari erit eque uelox/ & alius uelocior & alius tardior. Quod si sic, & spatium circulare erit eque spatium recto/ & aliquid maius, & aliquid minus. Si enim motus aduicem coparatur, & spatia aduicem coparari possunt. Quod si spatia aduicem non coparatur, neq; motus. At spatium circulare non est equale spatium recto, neq; maius, neq; minus, quia non est eiusdem nature, ergo neq; motus rectus, & circularis aduicem coparari possunt, igitur non omnis motus omni motui coparandus est.

Non que eque uelox tempore mouentur esse eque uelocita.

¶ Secundo, Si eque uelox diffiniatur id esse quod equali tempore mouetur: si eodem tempore aliquid albescat & ambulet/ ambulatione erit equalis albefactioni/ & alteratio loci mutationi equalis. Quod si sic, & albedo equalis erit spatium. Si enim motus aduicem coparatur, & ea secundum quae est motus, motuumq; spatia aduicem coparatur, q; si spatia non comparantur, neq; motus. At albedo non est equalis magnitudinis, quia alterius est generis, ergo neq; alteratio loci mutationi. **¶** Quod si quis cauilletur. Moueatur mobile b, spatium circulare in tempore a, & c. alterum mobile moueatur secundum rectum medietate temporis a. Mobile enim in minori tempore suum absoluit spatium q; b, ergo motus rectus c, est uelocior, & motus circularis b, tardior. Quod si d. aliud mobile moueatur secundum rectum duplo tempore ad a. motus b circularis est uelocior q; rectus. Vltra, quod circulo mouetur, uelocius & tardius mouetur eo quod secundum rectum mouetur, ergo & equaliter. Dato enim mobile quod duplo tardius secundum rectum moueatur q; c, ipsum equaliter mouebitur cu b. Na utrumq; toto tempore a/ suum absoluit spatium. Vbiq; enim est reperire maius & minus, ibi est reperire equale. **¶** Respondet philosophus q; motus circularis neq; uelocior est neq; eque uelox neq; tardior q; rectus. Nam si uelocior, per diffinitionem in equali tempore spatium absoluit maius. Sed spatium motus recti est rectum, & circularis circulare/ igitur spatium circulare esset maius spatium recto. Ita si ponatur motus circularis eque uelox recto, igitur per diffinitionem equali tempore absoluit equale spatium, igitur rectum spatium est equale circulari. Deniq; si circularis motus sit tardior q; rectus/ igitur per diffinitionem equali tempore minus absoluit spatium, quare spatium circulare est minus recto quod iterum est impossibile. Licet enim linea circularis in rectitudinem porrecta, linea recte comparari possit, non tamen quatenus circularis. Modo ut aliqua recte comparetur, & res & ratio conuenire debent. Similiter linea recta ducta in obliquum linea circulari possit coparari/ non tamen quatenus recta est. licet eadem recipi sit primo recta & deinde circularis/ ratio tamen est diuersa et repugnans. Neq; recte diffiniatur motus eque ueloces qui sunt equali tempore/ neq; uelociore qui sunt in minori tempore/ neq; tardiores qui sunt in maiori tempore. Nam si istae diffinitiones essent bonae/ sequeretur tarde ambulante q; uelocissime currente eque uelociter moueri si interq; media hora moueatur: immo si sequeretur lente ambulante uelocius moueri currente, si ille solutus in hora moueatur. **¶** Comparabilium quatuor conditiones. **¶** Prima. Omnis motus eiusdem speciei & nature aduicem comparabilis sunt, ut calefactio aque/ calefactio aque, & fri grefactio frigefactio. Acquiuoca autem motus & diuersarum naturarum non aduicem comparari possunt, ut albefactio ambulationi. Quod & in ceteris affectionibus que non sunt motus inuenitur. Vnum enim non est acutius stilo, aut ultima chorda cytharae, quia acuties uini, stili, & chordae diuersarum sunt naturarum, cum diuersis percipiuntur sensibus. Vini enim acuties gustu percipitur, stili tactu/ & chordae, auditu. Quod si acuties uini, stili, & chordae non aduicem coparantur/ quae tamen eiusdem sunt generis scilicet qualitatibus sensibilis, multo minus alteratio & secundum locum mutatio aduicem comparari possunt/ quae sunt diuersa genere generis/ immo diuersa genera, quare & magis equiuoca. **¶** Quod si quis inuest. Eadem ratione acutum dicitur de uino, stilo, & chorda/ quia scilicet quod habet eorum penetrat sensum/ Et multum eadem ratione dicitur de tempore/ circulo & recto. **¶** Respondet philosophus q; licet eadem ratione generica, & conuenienter acutum dicitur de illis, non tamen eadem ratione specialissima & propria. Na uinum acutum est, quia gustum penetrat. Stilus acutus, quia tactu pungit, & chorda, quia auditu. Similiter alia est ratio multi in quantitate, qualitate & latitudine, quia multi in quantitate est secundum extensionem aut discretionem, in quantitate secundum intensiorem, & in latitudine secundum successiorem, sicut & spatium equo de illis dicitur. Hic aut eadem ratio secundum speciem specialissimam & indiuuam sumenda est, & non secundum speciem diuina. **¶** Secunda conditio. Comparabilia debent esse eiusdem nature aut saltem sub proximo genere contenta, ut fortes & plaues eadem nature sunt, equus & canis sub proximo genere animal continentur. Vox autem & aqua non sunt genere proxima, sed diuersis generibus generalissimis continentur/ hoc sub substantia, illud sub qualitate, quare non comparantur aduicem. **¶** Tertia. Tertia conditio. Comparabilia non debent differre susceptio quod & quo. Quare dulcedo mellis & harmonie aduicem coparari non possunt, nam dulcedo mellis habet susceptio quod, dulcedo uero harmonie susceptio quod. Etiam diuersae sunt in se rationis & nature, quare aptam comparationem non habent. **¶** Quarta. Comparationes faciende sunt secundum proprietatem speciei indiuuam & specialissimam, & non secundum speciem subalternam, ut nix & paries bene comparatur secundum albedinem, nam albedo species specialissima est. Et quis subiecta sint genere diuersa/ & idcirco secundum substantiam comparari non possunt: tamen qualitas in qua sit comparatio est eadem. Sed non recte comparantur secundum colorem, quia color species est subalterna. **¶** Secunda conclusio. Vt motus dicantur eque ueloces non sufficit eos eodem tempore fieri. Licet id requiratur. Sed praeter hoc requiritur q; equalis spatium pertranserint/ & eiusdem sunt rationis & nature. **¶** Patet, quia si id sufficeret/ alteratio esset equalis mutationi secundum locum, & motus circularis eque uelox motui recto, quod est falsum. Equalitas enim ipis causa est necessaria eque uelocitatis sed non sufficiens. quare ex sola ipis equalitate non sequitur eque uelocitas. **¶** Et si q;rat, quare alteratio & mutatio secundum locum non coparantur penes uelocitatem & tarditatem, an hoc pronenit quia alteratio est generis & etiam loci mutatio, an quia tempus est diuersum specie. **¶** Respondeo, q; id non euenit ratione diuersitatis temporis, na tempus totum est homo generis cuius partes suscipiunt denominatione totius, & omne tempus omni tempore eiusdem est rationis & nature, quod admodum oes partes lineae similis sunt nature. Similiter nunc ipis impartibilia inter se similis sunt nature, sicut puncta eiusdem lineae inter se sunt eadem specie. Sed hoc contingit quia alteratio & mutatio secundum locum sunt diuersa genere, immo diuersa motus genera, q; ducta sunt non posse aduicem coparari. Alteratio autem species habet sumptas secundum qualitatem sensibilem diuersitates, ut albefactione/ sonatione/ recollectione/ calefactione. Motus autem secundum locum species habet sumptas primo secundum diuersos terminos, ut motus sursum, & motus deorsum. Secundo secundum diuersa spatia, ut motus rectus, & motus circularis. Tercio secundum diuersa instrumenta substantiaalia quibus peraguntur, ut ambulatione secundum pedes, uolatio secundum alas, uolatio secundum uentilatoria. Et licet motus generis una sit, tamen sub ea continentur equo, id est multa diuersarum naturarum, ut ratio aialis una est, tamen aial importat ea q; sunt diuersarum naturarum. Et eorum que genere significantur quaedam sunt ual de distantia, quae statim cognoscuntur esse diuersa, quaedam uero sunt similitudine proxima, quae usq; adeo parum differunt ut quibus diuersae sunt nature, tamen non percipiuntur habere nature diuersitatem, ut ambulatione hominis, & ambulatione equi.

Linea recta circulari non potest comparari.

Quatuor conditiones comparabilium.

Obiectio.

Secunda conclusio.

Quarta.

Questio.

Responso.

Quomodo sumuntur diuersi loci speciei.

94
32
16
8
4
2
1

d	
e	
f	
g	
h	
i	
k	
l	
m	
n	
o	
p	
q	
r	
s	
t	
u	
v	
w	
x	
y	
z	
aa	
ab	
ac	
ad	
ae	
af	
ag	
ah	
ai	
aj	
ak	
al	
am	
an	
ao	
ap	
aq	
ar	
as	
at	
au	
av	
aw	
ax	
ay	
az	
ba	
bb	
bc	
bd	
be	
bf	
bg	
bh	
bi	
bj	
bk	
bl	
bm	
bn	
bo	
bp	
bq	
br	
bs	
bt	
bu	
bv	
bw	
bx	
by	
bz	
ca	
cb	
cc	
cd	
ce	
cf	
cg	
ch	
ci	
cj	
ck	
cl	
cm	
cn	
co	
cp	
cq	
cr	
cs	
ct	
cu	
cv	
cw	
cx	
cy	
cz	
da	
db	
dc	
dd	
de	
df	
dg	
dh	
di	
dj	
dk	
dl	
dm	
dn	
do	
dp	
dq	
dr	
ds	
dt	
du	
dv	
dw	
dx	
dy	
dz	
ea	
eb	
ec	
ed	
ee	
ef	
eg	
eh	
ei	
ej	
ek	
el	
em	
en	
eo	
ep	
eq	
er	
es	
et	
eu	
ev	
ew	
ex	
ey	
ez	
fa	
fb	
fc	
fd	
fe	
ff	
fg	
fh	
fi	
fj	
fk	
fl	
fm	
fn	
fo	
fp	
fq	
fr	
fs	
ft	
fu	
fv	
fw	
fx	
fy	
fz	
ga	
gb	
gc	
gd	
ge	
gf	
gg	
gh	
gi	
gj	
gk	
gl	
gm	
gn	
go	
gp	
gq	
gr	
gs	
gt	
gu	
gv	
gw	
gx	
gy	
gz	
ha	
hb	
hc	
hd	
he	
hf	
hg	
hh	
hi	
hj	
hk	
hl	
hm	
hn	
ho	
hp	
hq	
hr	
hs	
ht	
hu	
hv	
hw	
hx	
hy	
hz	
ia	
ib	
ic	
id	
ie	
if	
ig	
ih	
ii	
ij	
ik	
il	
im	
in	
io	
ip	
iq	
ir	
is	
it	
iu	
iv	
iw	
ix	
iy	
iz	
ja	
jb	
jc	
jd	
je	
jf	
jg	
jh	
ji	
jj	
jk	
jl	
jm	
jn	
jo	
jp	
jq	
jr	
js	
jt	
ju	
jv	
jw	
jx	
jy	
jz	
ka	
kb	
kc	
kd	
ke	
kf	
kg	
kh	
ki	
kj	
kk	
kl	
km	
kn	
ko	
kp	
kq	
kr	
ks	
kt	
ku	
kv	
kw	
kx	
ky	
kz	
la	
lb	
lc	
ld	
le	
lf	
lg	
lh	
li	
lj	
lk	
ll	
lm	
ln	
lo	
lp	
lq	
lr	
ls	
lt	
lu	
lv	
lw	
lx	
ly	
lz	
ma	
mb	
mc	
md	
me	
mf	
mg	
mh	
mi	
mj	
mk	
ml	
mm	
mn	
mo	
mp	
mq	
mr	
ms	
mt	
mu	
mv	
mw	
mx	
my	
mz	
na	
nb	
nc	
nd	
ne	
nf	
ng	
nh	
ni	
nj	
nk	
nl	
nm	
nn	
no	
np	
nq	
nr	
ns	
nt	
nu	
nv	
nw	
nx	
ny	
nz	
oa	
ob	
oc	
od	
oe	
of	
og	
oh	
oi	
oj	
ok	
ol	
om	
on	
oo	
op	
oq	
or	
os	
ot	
ou	
ov	
ow	
ox	
oy	
oz	
pa	
pb	
pc	
pd	
pe	
pf	
pg	
ph	
pi	
pj	
pk	
pl	
pm	
pn	
po	
pp	
pq	
pr	
ps	
pt	
pu	
pv	
pw	
px	
py	
pz	
qa	
qb	
qc	
qd	
qe	
qf	
qg	
qh	
qi	
qj	
qk	
ql	
qm	
qn	
qo	
qp	
qq	
qr	
qs	
qt	
qu	
qv	
qw	
qx	
qy	
qz	
ra	
rb	
rc	
rd	
re	
rf	
rg	
rh	
ri	
rj	
rk	
rl	
rm	
rn	
ro	
rp	
rq	
rr	
rs	
rt	
ru	
rv	
rw	
rx	
ry	
rz	
sa	
sb	
sc	
sd	
se	
sf	
sg	
sh	
si	
sj	
sk	
sl	
sm	
sn	
so	
sp	
sq	
sr	
ss	
st	
su	
sv	
sw	
sx	
sy	
sz	
ta	
tb	
tc	
td	
te	
tf	
tg	
th	
ti	
tj	
tk	
tl	
tm	
tn	
to	
tp	
tq	
tr	
ts	
tt	
tu	
tv	
tw	
tx	
ty	
tz	
ua	
ub	
uc	
ud	
ue	
uf	
ug	
uh	
ui	
uj	
uk	
ul	
um	
un	
uo	
up	
uq	
ur	
us	
ut	
uu	
uv	
uw	
ux	
uy	
uz	
va	
vb	
vc	
vd	
ve	
vf	
vg	
vh	
vi	
vj	
vk	
vl	
vm	
vn	
vo	
vp	
vq	
vr	
vs	
vt	
vu	
vv	
vw	
vx	
vy	
vz	
wa	
wb	
wc	
wd	
we	
wf	
wg	
wh	
wi	
wj	
wk	
wl	
wm	
wn	
wo	
wp	
wq	
wr	
ws	
wt	
wu	
wv	
ww	
wx	
wy	
wz	
xa	
xb	
xc	
xd	
xe	
xf	
xg	
xh	
xi	
xj	
xk	
xl	
xm	
xn	
xo	
xp	
xq	
xr	
xs	
xt	
xu	
xv	
xw	
xx	
xy	
xz	
ya	
yb	
yc	
yd	
ye	
yf	
yg	
yh	
yi	
yj	
yk	
yl	
ym	
yn	
yo	
yp	
yq	
yr	
ys	
yt	
yu	
yv	
yw	
yx	
yy	
yz	
za	
zb	
zc	
zd	
ze	
zf	
zg	
zh	
zi	
zj	
zk	
zl	
zm	
zn	
zo	
zp	
zq	
zr	
zs	
zt	
zu	
zv	
zw	
zx	
zy	
zz	

homines trahēt eandē nauē, & per idē mediā uirtus in sexdecim hominē insup & mediā uirtus octo hominē, p̄terea quatuor deinde duo, & postremo unus solus traheret eandem nauem. Id autem manifestum est in conueniētijs. Et ex isto cognoscitur solutio rationis Zenonis quā uoluit probare q. modus milij cadens in terram nō posset sonum efficere. Si enim (inquit) sonū efficeret, ergo & ipsius medietas sonum efficeret / & iterum medijs medietas, quare millesima pars grani milij cadens in terram efficeret sonum. Id autem manifestum est in conueniētijs. Respondetur negando quod Zeno cōcludit. nam tandem peruenitur ad tā paruā partem quā non sufficit diuidere acrem & deorsum cadere / sed manebit pendula in aere sicut minutilli pulueres. Neq. cadē est totus & partis ratio, non enim oportet quicquid totum efficit & partem id ipsum efficere posse, cum uirtutum totus & pars sit inaequalitas. Et quia exigua pars grani milij in terram caderet, non sequeretur propterea ipsum efficere sonum, nā lente ad modum & tarde terram sine concussionē contingeret, ex quo contactu non fit sonus / ut lana satis probat. Ad sonum enim uehemēs contactus & a magna potentia requiritur, a languida autē & parua potentia contactus sonum non elicit. Et quis quaelibet millesima grani milij simul cum alia sonum edit in potentia & conuincim. Nam uirtus totus ex omnium partium uirtute collecta consistit, quare si nulla conuincitur partium sonaret neq. totum. Nulla tamen aliquid est tota & nullius pars existens / & per se solitaria, sumpta sonaret, sicut si quinquaginta homines trahant nauem, quam quadraginta nouem non possent trahere neq. primus homo sigillatim trahit nauem neq. secundus sed quilibet cum altero simul trahit / immo uno remoto residui nō possent trahere, ita si totum granum milij edat sonum quem omnes millesimae partes una dempta non possent efficere, tūc neq. prima millesima per se facit sonum, neq. secunda per se, immo neq. nonaginta nouem possent efficere sonum, sed quaelibet eorum cum altera simul. Quare a tota uirtute collecta ad partem uirtutis collecte rectu eiusdem effectus non ualet argumentatio.

Septima regula. Si diuerse uirtutes motuē aequē uelociter moueant plura mobilia sigillatim aliquanto tempore & aliquanto spacio, uirtus ex illis mouentibus collecta mouebit mobile ex mobilibus omnibus collectum per idem spaciū in eodem tempore.

Sint tria momenta aequē uelociter a / m / o / quorum a moueat b per spaciū g h in tpe d e / & m moueat n per idem spaciū in eodem tpe. Similiter o moueat p per idem spaciū in eodem tpe. Dico q. uirtus collecta ex tribus uirtutibus mouebit & mobile collectum ex tribus mobilibus per idē spaciū g h in eodem tpe d e. Patet. quia momenta aequē uelociter mouent & mobilia sunt aequē uelocia, igitur momenta mouent secundū eandem proportionē, ut quae proportio a ad b eadem sit m ad n & o ad p / quare ipsius q ad z eadem erit proportio quae unius cuiuslibet ad unum. Nam p uicesimā secundā arithmetice Iordani. Si quodlibet numerorū ad totidem alios fuerit una proportio, quae unius ad unum, ea omnia simul sumptorum ad omnes pariter acceptos erit proportio. Vltra eandem est q ad z proportio quae a ad b & ceterorum momentū, ergo q aequē uelociter mouebit & sicut a mouet b. Ab aequali enim proportione nascitur aequē motus uelocitas. igitur per diffinitionem aequē uelocium, q mouebit z per aequale spaciū scilicet g h in eodem tempore ut d e / quod est propositum. Et similiter sunt hae regulae applicandae ad augmentationem / diminutionem / & alterationem, ut docet littera.

Comētarij in septimum physicorum finis.

Primi cap. octauum Physicorum nota.

Chrysostomus affirmat. Perenne, per eum, perpetuum: quod principio fineq. caret. Principij & finis durationis. Vel etia. Ctauis liber physicorum continet decem capita. Primum cap. continet unā quēstionem. quatuor antiquorum de motus perpetuitate opinionēs. duas cōclusiones & quatuor rationes ad primam. Quēstio. An factus sit motus: ut ante ipsum nullus omnino praecesserit: an desicet, ut ne ullus quidē postea sit futurus: an neq. hoc pacto factus sit vnq. nūq. ue casurus, sed semp fuerit, semperq. sit futurus, ut quidādam immortale & sine quiete, & ut uita quēdam oibus rebus natura cōstituit.

Quatuor antiquorū de hac re opinionēs. Prima est ponentium infinitos mundos, quorū quidā continue occidunt, alij uero continue oriuntur, qui (quia credūt huiusmodi rerū ortus & obitus sine generatione & corruptione fieri nō posse, quare neq. sine motu) motum asseuerant esse perpetuum. Secunda est ponentium vnū esse mundū, sed eum perpetuum esse at. Tertium. Tertia est Anaxagorē mundū esse genitum ponētis & motum incepisse, at neq. motū neq. mundum postea interitura esse. Aiebat enim omnia infiniti quo in Chao & cōfusione delituisse & quiescisse, quē diuina mens aliquando incepit segregare, & tunc quoq. mundū & motum incepisse. Quarta est Empedoclis qui mundum interpollatis uicibus ponit generari & corrupti. generari quidē, cum his segreget & diuidat: corrupti cum amicitia congreget atq. vniat. Ponit enim litē segregando vnū multa facere, & amicitiam congregando multa facere vnū. Et interuallis medijs (cum neq. his separet neq. amicitia congreget) omnia quiescere. Et hae sunt opinionēs naturaliter loquentium & qui motum esse cōfessi sunt. Qui uero motum nō admiserunt, de hac quēstione (quod nobis uile sit) nihil meminerunt. Et certe huius quēstionis inquisitio non modo uilis est ad naturę explorationē, sed & ad eam philosophicę partem quę primum rerum exordium cōtemplatur. atq. primum totius naturę principē.

Prima cōclusio. Motus non incepit, ita ut ante ipsum nullus praecesserit motus. Primo. motus est actus mobilis ut mobile est, quā. Imodū prius ostensum est, si quādo igitur factus est motus, & res mobiles (quae cūq. fuerint illae) praecessisse necesse est, quod uel sine motu diffinitione cōcedas, ut si quae futura sit alteratio, & alterabile piacere necesse est. Et si loci mutatio, loco mutabile. Et si combustio, & combustiuum & combustibile. Aut ergo res ipse mobiles perpetuę fuerunt anteactentes, aut aliquando genitę. si genitę. ergo motus eas praecessit per quē in lucem sunt editę. Motus igitur quem assignabas non erat primus. Quod si dixeris res eas ceteras atq. perpetuas anteisse, & hoc certe incōmodum uidetur, & (ut a scientibus dicatur) indignum. Non igitur motus uidetur factus, ut nullus ante ipsum antecefferit motus. Secundo.

quia si motuum & mobile cetera fuerint: cum hoc moueri posset, illud uero semp mouere, seculis cetera nō id mobile quiescit, & motuum ipsum non mouit, factum aliquando primū mouens. Er

Cavillationis exclusio.

ut privatio non esse. Sicut ergo esse precedit non esse, ita in mobilibus motus precedit quiete. igitur prime motu est aliquis motus prior quod est impossibile. **¶** Quod si quis dicat illam virtutem motuam libere mouere & posse ad opposita scilicet posse mouere, & posse non mouere, sicut homo potest ambulare & potest non ambulare. Et non sicut ignis qui potest quidem calefacere sed non potest non calefacere, non recte dicere videtur. Nam quæcūq; possibilia sunt mouere & moueri consimiliter se habentia & sibi proxima, eorum unum semper mouet & alterum mouetur. ut in semine oliuæ omnibus dispositis ad generationem oliuæ consimiliter producit oliua, & omnibus ad progressionem eodē modo dispositis consimilis fit progressio. At motuum & mobile sunt consimiliter se habentia & sibi proxima. igitur motuum semper moueret & mobile semper moueretur. Nam ex opposito si unum non semper moueret & alterum semper moueretur, igitur non fuerunt prius in eadem dispositione cum non fiebat motus/ & nunc quando fit motus. Aut igitur mouens mutatum est & nouam accepit dispositionem/ aut mobile, & sic ante primum motum fuisset motus prior. Non enim contingit denominationes contradictorias eidem uicissim competere, nisi aut ipsum, aut alterum ad quod refertur mutatum fuerit. ut sit linea a bipedalis & linea b tripedalis, & addita linea pedali fiat quadrupedalis, quo facto linea a est subdupla lineæ b, & prius non fuit subdupla, & quis linea a eadem manserit, tamen linea b est mutata. Ita si motuum prius non fuit mouens, & postea fuit mouens, aut ipsum aut mobile ad quod refertur mutatum est. **¶** Tertio. Omnes philosophi (solo Platone excepto) asserunt tempus esse perpetuum, quod per manifestum esse suppositum Democritus cum sic arguentebatur. Tempus est perpetuum, igitur impossibile est q. omnia sint facta, & nulla tempore futuro super sint faciēda. At si tempus est perpetuum, & motus est perpetuus. Nam (ut quatuor physicorū ostendit) tempus est passio motus, sicut pars est impar passio numeri. igitur motus non incipit. **¶** Quarto. si tempus inceperit quemadmodū posuit Plato, & nunc temporis impartibile eius principium assignandū esset, quod nullius alterius temporis esset finis. At omne nunc temporis impartibile/ mediū est & continuans, & unius temporis principium/ & finis alterius, perinde atq; omne punctum lineæ circularis est finis unius lineæ & principium alterius partis, igitur quodcūq; assignatur nunc, eo prius est tempus, sicut quodcūq; punctū lineæ circularis precedit lineæ pars, igitur tempus est perpetuum & nūq; incipit, quare neq; motus. Vnde constat philosophū assimilasse tempus lineæ circulari, & nunc temporis puncto lineæ circularis, quod eum ut de mundi perpetuitate perperam sentiret induxit. Si enim tempus ad lineam rectam, & nunc temporis ad lineam rectam punctū (ut debuit) comparasset, continuo & mundū & tempus exordium habuisse cognouisset. **¶** Secunda conclusio. Motus sicut non incipit, ita nūq; desinet/ neq; ultimus dandus est. **¶** Patet, quia si ultimus ponatur esse motus, postremo motu erit motus posterior. Nam motu corrupto uel res mobiles simul corrumpuntur uel remanent. Si corrumpuntur, ergo in aliud transmutatur, quia nihil in nihilum corrumpi natum est, sicut ex nihilo nihil fieri. Sed non possunt in alterū transmutari nisi q. motū generationis, qui sequetur motum postremū. Si uero res mobiles manent, erit in eis ociositas, & eadē q. prius sequetur inconuenientia.

¶ Secundi capitis nota.

¶ Minor mundus, homo & in eius similitudine unumquodq; animal. ¶ Minor mundus, Microcosmus. ¶ Maior mundus, uniuersum. ¶ Maior mundus, Macrocosmus.

Secundum cap. continet unam conclusionem. duas rationes ad eam. tres rationes non esse motum perpetuum probantes. & earum solutiones. **¶** Conclusio. Et Anaxagoras & Empedocles haud conueniēter mūdum esse factum asserere videntur. **¶** Primo. quia in nature explanatione id summopere obseruandū est ne quid sine ratione probetur, & ne id causa sumatur quod causa esse nō possit. Hoc autem in sua ipsa assertione Anaxagoras & Empedocles non obseruant, quā potius sua dicta figmento similiora vidētur. Inquit enim Anaxagoras mētē illam infinitis seculis abstinuisse & postea operatam fuisse, semperq; in futuram operaturam, neq; causam ullam adhibuit. Sic enim mentem illam infinitis seculis ociosam/ torpentemq; faciebat. Et Empedocles asserit adueniente lite mundū generari & adueniente amicitia interfere, & id cōpluribus, alternatq; vicibus fieri, & interpolatim quietescere. Neq; causam ammollitur adducere, cur hunc in modū alternentur vices nunc ortus, nunc obitus, nūc quietis. Debit saltem Empedocles inducere. Amicitia est quæ homines cōgregat, inimicitia autē se iungit & segregat. Fugunt namq; ab invicē inimici, quare & in uniuerso sic erit. Et quis id insufficienter sit, visus tamē rationem sequi fuisset. Quod quidem & Democritus faciebat, & corū quæ facta erant causas inquirebat. Aeternorum vero & eorū quæ semper sunt nō amplius volebat nos rationē inquirere. quod in parte recte, in parte vero insufficienter volebat. Nā triangulū angulos tres duobus rectis habere æquales, æternū est, & huius causam inquiremus/ & causam habet principia perpetua. & horum quidem principiorū nō amplius causa vlla est. **¶** Secundo. quia nihil in vniuersa natura est, quod aut ratione, aut ordine careat, & natura omnibus quæ natura cōstant, ordinationis causa esse videtur, & semper vniformis, similisq; pferens ordine nature tenor, vt non aliquādo quidem sic, aliquādo vero nō procedat, vt semper ignis ad superna conscendit, grauium vero motus semper ad ima. At vero Anaxagoras assertione sua, q. infinito tempore res quiescerint/ & postea moueri cœperint, omnem tollit ordinationem. Infinitē autem quietis ad motum (quem postea ponit infinitū futurū) nulla ordiatio est. Neq; reddi ratio potest vlla, cur tunc factum/ cur non prius. **¶** Vnde fit etiam vt Empedocles dictum minus irrationale videatur. Nam ponit mundum generari, deinde interfere, & interpolatim mediis intervallis quietescere, & iterum nasci, ac oriri/ ubi videtur seruatus nature ordo & tenor. Non tamen sufficēter (vt diximus) nulla vsus ratioe id astruxit. **¶** Tres rationes motū non esse perpetuū probantes, pariter & earū solutiones. **¶** Prima. Omnis motus est de quodam in quoddā, vt de contrario in contrarium, sed de contrario in cōtrariū motū, infinitū

esse impossibile est, igitur nullus motus, infinitus & perpetuus est. **¶** Secunda. Videmus ea quæ nūq; agitata fuerunt omnino neq; fecidum se neq; suas partes, vt ignis, aer, aqua, terra: inanima pariter & anima: post huiusmodi quietem posse incipere motum. quid igitur prohibebit & mundi motum itidem incipi potuisse. **¶** Tertia. Animalia mouentur post summam quietudinem nullo impulsore. Non enim vt moueantur, extrinsecum quicq; afferre oportet, quid igitur mundum post summam illam (quam Anaxagoras astruit) quietem motum incipere prohibet. Si id in minore mundo inspicimus, cur nō liceat & in maiori inspicere. Et hæc ratio fortius persuadere videtur/ non tamē has rationes diluere difficile erit. **¶** Prima solutio. dicimus nullum motum qui ex contrario in suum est contrarium, perpetuū atq; perennū esse, sed omnem talem contrariis clausum & terminatum. & non semper numero esse posse vnum & continuū. vt neq; idem numero sonus quem Chorda primo ista reddit, & quem secundo ista. Omnē enim motum de quodam esse in quoddam, vt de contrario in contrarium, sensibilem motibus applicari debet. Est enim præter hos alius quidam motus, quem nihil vetabit semper esse vnum & eundē/ continuū/ iugem & perpetuum, vt amplius ex sequentibus fiet manifestum. **¶** Secunda. non est inconueniens ea quæ nunq; agitata fuerunt inchoare motum. De inanimis vero nihil mirari dignum est si vt excitetur a quiete: extrinsecum motorem habeant appositum, quo absente quiescunt, & hoc natura facta quiete. si violēta fuerit quies, extrinsecum motum vetante absente, protinus mouētur. Et hæc ratio videtur quere causam cur aut non semper quiescant/ aut semper moueantur, sed hoc aliunde fiet exploratum. De animatis autē maiorem affert difficultatem, de quibus nunc dicendum est. **¶** Tertia. dicimus animal nunq; sine naturali motu esse. habet enim semper in se naturalem motum, & non vnum solum, sed forte multos, quorum ipsum totum animal causa non est/ sed est intra se delitescens omnium horum causa. Et idcirco animal nō ex omni motus quiete nullo extrinsecum administrante mouetur, sed ex quiete motus qui secundum locū est, cuius causa quandoq; contingit ab extrinsecum, quandoq; ab intrinsecum & a motibus (qui plures sunt) interius nunc intellectum nunc appetitum mouentibus. Et certe ostēdit somnus multos in animalī interiores esse motus, cum eius partes exteriores moueri non videantur, quæ aliquo inexistēte iterum experrecta surgunt. Ex minori igitur mundi similitudine non conficiamus maioris mūdi motum post quietem inceperit. Sed de his adhuc ex sequentibus aliquid apparebit manifestum.

¶ Notarum secundi capitis declaratio.

¶ Homo dicitur minor mundus, quia utriusq; nature & sensibilis & intelligibilis est nexus & vinculum. Ipsiusq; mundi (ut ait Truncgillus) miraculum. Et quæcūq; sunt in mundo intelligibili & sensibili, inueniuntur in homine in analogia. Animalia autē cetera, imagines sunt hominis, qui oim aialū est veritas. Nempe animalia earum uirtutum, potentiarumq; habent vestigia quæ in homo habet ueritatem, proinde unumquodq; animal in hominis similitudine dicitur minor mundus, quia ad maioris mundi similitudine est factum. Quod enim est in uniuerso terra, hoc est in animali melacolia. quod in uniuerso est aqua, in animali est slegma, quod aer uniuersi, hoc sanguis animalis, & quod in uniuerso ignis, hoc in animali colera.

Quare homo dicitur minor mundus.

¶ Secunda capitis conclusio. Anaxagoras & Empedocles non recte asserunt mūdum esse factum. **¶** Nam in tradenda rerum natura dicitur disciplina nihil ratione comprobari natum/ sine ratione asserendum est. neq; id pro causa sumendum/ quod causa esse non potest. Anaxagoras autem & Empedocles eorum quæ rationem requirunt nullam rationem adduxerunt, & pro causa id sumunt quod causa esse non potest. Nam Anaxagoras dixit mentem diuinam æternis seculis a segregatione abstinuisse/ & deum segregare inceperit/ semperq; segregaturū esse, neq; causam adhibet cur nō semper segregauerit, & cur tunc potius q. prius inceperit/ in mo mentem illam ociosam & sine operatione torpētē posuit. Vnde Aristoteles mutationem primi mobilis putauit primam ipsius primi mouentis operationem, quare ne primum mouens concederet esse ociosum, posuit mundum esse perpetuū, & celi motum perpetuum. Non autem cognouit propriam summi boni operationem intrinsecam, qua pater super benedictus cōmunicat filio infinitam bonitatem/ uirtutem/ sapientiam/ potestatem, quare ante mundi constitutionem non erat ociosus, sed solū cognouit extrinsecam operationem dei, scilicet moderationem mundi, quam ponebat a deo pendere necessario sicut lumen a sole/ cum sol staret æternus, & lumen quoq; haberet æternum. Quod ueritati non consonat. Nam pendet illa a deo tanq; mouente uoluntario/ quod pro arbitrio mouet. Empedocles autem dixit adueniente lite mundum generari, & adueniente amicitia corrumpi/ nullam adducens rationem. Posuisset quidem hanc rationem asserere. Sicut est in hominibus, ita in uniuerso. At amicitia homines congregat & comit, discordia uero dissipat & dispergit. igitur & in uniuerso, quæ licet insufficienter sit & inefficax, tamen ad persuadendū aliquantulum non fuisset inutilis. Democritus uero rerum naturalium & transmutationis earum causas inuestigabat & recte. Aeternorum uero & perpetuorum causas a nobis inquirendas esse noluit. Sed id secundum Democritum non recte dixit. Nam propositio triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis est æterna & perpetua ueritas, quia nūq; a sua ueritate decidere potest/ & tamen eius assignatur causa scilicet principia quibus demonstratur. Ipsorum autem principiorum (cum sint prima in disciplina cause) non est amplius causa petenda. **¶** Secundo. Nihil in tota natura aut ordine caret, natura enim nihil ociosum & nihil frustra facit. Et omnibus rebus naturalibus natura & forma substantialis tū pulchre ordinationis causa esse uidetur, ut in flore forma floris est causa operationum & fragrantie eius, in aquo forma equi. Sic ordinationis particularis causa picipua est forma particularis. Ordinationis autem uniuersalis causa est forma uniuersalis & absoluta, cuius forma substantialis ordinationem & dispositionem quantum potest imitatur. Et hoc loco Aristoteles ex admirabili ordinatione nature nos molitur euehere ad cōsiderandum summam ordinationem & pulchritudinem primi opificis, cum dicit q. natura in suis operationibus est uniformis & consimili ordine nisi fuerit impedita constans, ut semper grauetendit deorsum, & leuē sursum. Anaxagoras autē in sua positione huiusmodi nature ordinationem non seruat. Nam dicit res postq; infinitis seculis quiescerūt, moueri inceperit. Infinitē autē quietis

Anaxagoras & Empedocles improbatio.

Pulcherrima mundi ordinatio hic insinuat.

precedentis ad sequentem motum nulla est proportio, ut neq; infiniti ad finitum. Quare ea ex parte Empedocles: nimis irrationabiliter locutus videtur. Nam posuit prius mundum generari deinde quiescere, & ultimo corrumpi. Deinde iterum generari, & ita has ortus & occasus uices alternatim seruari, quod quodam ordine nature seruato fieri uidetur. Anaxagoras autem tollit reatum ordinem. Tres rationes motu non esse perpetuum ostendentes. Prima, omnis motus est de quodam termino in quodam termino: ut de contrario in contrarium. At motum de contrario in contrarium, perpetuum esse & continuum impossibile est, igitur motus non est perpetuus. Solutio. Rerum sensibilium & corporum naturalium motus sunt de contrario in contrarium, quare non sunt perpetui, quia determinatis clauduntur terminis. Neq; sunt ydem numero, quia motus ad eundem specie terminum aliquo temporis intermedio spacio facti (ut frige factio in tempore a, & frige factio in tempore b aliqua interstite quiete) non sunt ydem numero, sicut non est ydem sonus numero que reddit chorda primo pulsata, & eadem secundo post aliquantulam mora tacta, igitur a fortiori neq; motus ad diuersos immo contrarios terminos facti, sunt ydem numero. Corporum autem celestium motus non sunt de contrario in contrarium, quia motui circulari nihil est contrarium, ut primus liber de celo ostendit, proinde id non prohibet aliquem motum circula rem esse perpetuum. Secunda ratio. Corpora sensibilia tam animata q; inanimata post quietem possunt incipere motum, igitur & mundi motus consimiliter incipit. Solutio. Admittitur assumptum. Nam animata post quietem incipiunt motum extrinseco motore coadiuuante. Si enim quies fuerit naturalis ut lapidis sup terram, motus ab illo loco uiolentus erit, & per extrinsecum mouens cuiusmodi est impellens aut projiciens. Si uero quies fuerit uiolenta ut lapidis super trabem, applicandum est: apponendumq; remouens obicem cuiusmodi est frangens trabem aut detrudens lapidem & tunc mouebitur naturaliter. Non autem simile est de corporibus sensibilibus & celestibus, quia sensibilia naturam habent que est principium mouendi & quiescendi. Caelum autem solum habet principium mouendi & non quiescendi. Tertia ratio. Animalia post summam quietem mouentur nullo extrinseco impellente. Vt enim equus progrediatur & auis uolet, non requiritur aliquod extrinsecum impellens. ergo & in toto uniuerso post quietudinem incipit motus, quare motus celi non est perpetuus. Solutio. Non est admittendum q; animalia post summam quietudinem hoc est cessationem a quocunq; motu incipiant moueri. Nam a principio animal habet in se motus potentie uegetatiue scilicet conuersionem cibi in suam substantiam, nutritionem, digestionem & cordis agitationem, qui qdum animal uiuit sine quiete permanent, non quidem extrinseci sed intrinseci, quorum totum animal non est causa sed forma substantialis animalis intra animal latens. Ea enim cibum conuertit, digerit & nutrit mediate calore naturali. Animal tamen a motu secundum locum quiete excitatur ad motum, quia non cum primu est, loco mouetur, sed postq; instrumenta sibi a natura ad motum deputata, apta sunt motui exercendo. & non continue eo motu agitatur sed inter quiescit quia ea mouendi uirtus ut progressiua, uolatiua, defatigabilis est, uirtus autem nutritiua continua operatione non defatigatur. Et huiusmodi motus secundum locum causa quandoq; contingit ab extrinseco, ut obiecto appetibili impellente animal ad motum, quandoq; uero ab intrinseco, ut in brutis ab imaginatione & appetitu. In homine uero a ratione & uoluntate, ut tertius de anima clarius ostendit. Quod autem interiores sunt motus in animali facile ostendit somnus, in quo partes animalis exteriores non uidentur moueri, ipse tamen ab aliquo scilicet forma substantiali inexistente iterum experrecte uigilant. Nempe in somno actus animalis proprius digestionem cibi commodius exercet, non occupatus circa functiones sensus exteriores, & expellit superflua per sudores & cetera media quod indicio est in animali motus esse interiores. Et completa digestionem, finitur somnus & fit experrectio. Quare ex similitudine animalis non recte concluditur motum celi incepisse, cum animalium motus non sit motui celesti analogus, sed potius animalium nutritio.

Tres rationes probantes motum non esse perpetuum. Prima solutio.

Secunda solutio.

Tertia solutio.

Terij capitis nota.

Immobile primo. Locus proprius, locus naturalis. Aliqua, res naturales aliqua. Caprificus, siluestris ficus, omnia quibus innascitur loca disscindens ac rumpens.

Terij cap. continet unam disscissionem, tres conclusiones. duas rationes ad primam tres ad secundam, unum correlarium ad tertiam. Diuisio. Necessse est omnia entia aut semp moueri, aut quiescere, aut immobilia esse, aut aliqua semper moueri, quiescere, aut immobilia esse. Aut omnia aliquando moueri, aliquando quiescere aut immobilia esse. Aut aliqua aliquando moueri, aliquando quiescere, aut aliquando immobilia esse. Et hac disscutione dubitatorum solutionem, & totius absolutionem & completionem. Prima conclusio. non omnia semper mouentur. A sunt enim qui hec astruunt, omnia semper moueri, sed motu illum latere sensum, neq; quo motu semper moueantur determinant, sed id falsum esse monstratur. Primo, quia natura est principium quietis, ut & motus. Ita igitur dicentes principium negant physicum, falsum igitur dicunt omnia semper moueri. Secundo, non omnia semper generantur, aut corrumpuntur, augmentantur, aut diminuantur, neq; continentur auctio & diminutio, sed semper inter auctiorem & diminutionem medij interfacere oportet, ut si tot guttæ aut innascens caprificus lapidem cauent, non oportet quilibet guttam lapidem cauare, & in toto tempore precedente guttam aut caprificum aliquid lapidis abscindere, sed tot cauant simul & non quilibet, ut tot homines simul trahunt atq; mouent nauem, & non quilibet. Ita & in auctione & diminutione. Neq; omnia semper alterantur. Primo, quia quous id quod alteratur, in infinitum partiat, non idcirco uniuersa temporis serie alterationem trahi oportet. Nam pleraq; alterationes ueloces, & in toto subiecto affectas ut congelationes, perspectas habemus. Secundo, eger in tempore sanatur, quem posteaq; conualuit & eo completo tempore, manifeste a sanatione quiescere percipimus. Est enim sanatio, ut alteratio. Tertio, alteratio est inter terminos contrarios, clauditur igitur, & non in infinitum procedit. Quarto, uideamus lapides tanto tempore manentes, neq; duriores neq; molliores fieri. Signum igitur est non omnia semper alterari. Et certe qui putat oia semper alterari, in nimis manifestis

errat. Neq; dicere possunt omnia semper fieri. Primo, quia perridiculum est credere montes & saxa semper deorsum ferri, & ea uideri semper in terra manere, & id nos latere. Secundo, ignis, aer, aqua, terra & pleraq; aliorum in suis propriis locis existunt. At uero uniuersum in suo proprio loco natura quiescit, aut ex eo uolente detruditur, quiescunt igitur talia in suis propriis locis. Non igitur omnia semper moueri est astruendum. Secunda conclusio. Non omnia semper quiescunt. Primo, quia quedam moueri sensu uel perspectissima sunt, & hoc illius manifestus est q; ut rationem requirat. Quirere profecto rationem ubi sensus fidem faciat, quedam intellectus infirmitas est. Secundo, quia qui dubitat motum esse, non modo in physica, sed alia qualibet scientia trahit errorem, quia omnes quodammodo moti uentur. Tertio, quia sicut importunitates ad mathematica principia nihil ad mathematicum pertinent, ita quoq; neq; eque sunt ad motum esse, ad physicum spectant, est enim physica suppositio, & natura principium esse motus prius posita est. Ex his enim intelligis non omnia semper quiescere, & ne hoc quidem modo, sed neq; oia semp immobilia perseuerare posse. Tertia, non aliq; semp mouent, & aliq; semp quiescunt. Quia res non semper generantur aut corrumpuntur, sed simul atq; genite sunt, non amplius generantur, & sui interitus finis est & terminus. & ceteræ mutationes sunt generationes quedam & corruptiones. Quæ augentur, certum est non semper augeri posse, & que minuantur, non semper minui, & que alterantur, non semper alterari & que feruntur, non semper feruntur, nam in suis locis natura quiescunt. & extra ut moueantur, uolentis exigitur motus, qui non semper perseuerat, & consimiliter ostendat eas non semper quiescere, ut que aliquando orientantur, aliquando occidunt, incrementum sumant, atq; decrementum. Correlarium, un de fit exploratum aliqua aliquando moueri & aliqua aliquando quiescere.

Notarum terij capitis declaratio.

Immobile in proposito pro prima significatione accipitur, scilicet pro eo quod nullo modo potest moueri. Ceteræ eius significationes in secundo capite quinti physicorum enumeratæ sunt. Locus proprius hic non dicitur qui est locato immediatus, & ut respondet loco communis, sed est in quo res naturalis quiescere nata est, & opponitur loco uiolento. Aliqua in littera id est quod res naturales aliqua, sic omnia, res naturales omnes, secundum materiam subiectam. Nam que hoc in textu dicuntur, solum de rebus naturalibus intelliguntur.

Terij capitis diuisio quadrimembris. Necessse est oia semper moueri, aut omnia semper quiescere, aut omnia semp immobilia esse. Aut necesse est aliqua semper moueri, aut aliqua semp quiescere, aut aliqua semp immobilia esse. Aut necesse est omnia aliquando moueri, aut omnia aliquando quiescere, aut omnia aliquando immobilia esse. Aut necesse est aliqua aliquando moueri, aut aliqua aliquando quiescere, aut aliqua aliquando immobilia esse. Et horum disscussio non parum ad ea que hic determinantur aptus intelligenda conducet.

Prima conclusio. Non omnia semper mouentur, ut posuit Heraclitus & sui sectatores. Primo, quia prius diffinita est natura esse principium mouendi & quiescendi. Non minus igitur natura principium quietis est q; motus. Et in physica principium est, quod tamen negant qui omnia semper moueri ponunt. Non igitur recte dicunt. Secundo, non omnia semper generantur, sed completa affecta formam a generatione quiescunt, neq; omnia semper corrumpuntur, sed completa generatione, aliquando tempore perfecta permanent atq; corrumpuntur. Neq; oia semper augentur, nam statim augmentatio a natura definitum non excedunt, neq; diminuantur omnia semper. Nam & augentur interdum, & tempore inter auctiorem & diminutionem medio ab utroq; motu quiescunt. Quare neq; continentur aduicem augmentatio & diminutio, sed inter eas est status & quies intermedia, ut si centum guttæ cauant lapidem, aut caprificus scopulo innascens eum per rumpit, non oportet quamlibet guttam sigillatim lapidem cauare, neq; quamlibet caprifici piculam scopuli partem perfringere, sed totidem simul guttæ lapidem cauant, & totus caprificus disscindat rumpent, sicut centum homines simul trahunt nauem & non quilibet sigillatim. Ita in augmentatione omnia alimenta simul eam complent, & in diminutione ab omnibus partibus substantie fluxe deperditio eam facit, & non sigillatim una alimenti pars. Neq; omnia semper alterantur. Primo, quia licet qualitas secundum qua fit alteratio in infinitum secundum intensiorem diuidatur, non tamen alteratio tota temporis serie durat. Nam in sensu cognoscimus aliquas alterationes toto subiecto simul absecutas, & non prius in una subiecti parte q; altera, ut congelatur aqua secundum omnes partes suas simul & a principio extrinseco scilicet frigiditate aeris aque circumsistente. Similiter cum aqua reducit se ad frigiditatem, non prius in una q; altera parte frigeat, quia aque forma substantialis aque est propinqua omnibus partibus aque. Secundo, eger temporis successione sanatur, & postq; conualuerit, quiescit a sanatione. Que tamen si proprie alteratio non sit, tamen quandam habet cum alteratione similitudinem. Tertio, alteratio est inter terminos contrarios. At motum contrariis terminis clauditur perpetuum esse impossibile est, igitur nulla alteratio est perennis. Quarto, neq; dura mollescere, sed longo tempore suam feruorem duriciem, neq; molliora semper indurescere oculis percipimus, non igitur omnia semper alterantur. Neq; omnia semper loco mouentur. Primo, quia absurdum est credere montes & saxa semper deorsum ferri sicut & ignem semper ferri sursum, quia & leuibus & grauibus determinati sunt a natura limites, quos ultra moueri non possunt. Secundo, quia elementa & pleraq; res naturales in suis locis naturalibus existunt. Sed unaqueq; res naturalis in suo loco naturali quiescit suapte natura, extra que non nisi uiolente mouetur, igitur & elementa & huiusmodi res naturales in suis locis quiescunt, quare non omnia semper feruntur.

Diuisio quatuor membrorum.

Non oia semper augeri aut minui.

Non oia semper alterari.

Non oia semper loco per loco ferri.

Secunda conclusio. Non omnia semper quiescunt. Primo, quia sensu recte disposito cognoscimus aliqua moueri, neq; id ratione probari amittendum est. Nam rationem querere eius quod sensu cognoscitur, imbecillitatis intellectus indicium est. Secundo, quia qui motum negant non solum in philosophia naturalis errant, uerum etiam in alijs disciplinis que aliqua motus specie utuntur, ut in astronomia que motum celestem considerat in musica que perspicua que motum specierum coloris & soni ad organum uisus & auditus determinat. Tertio, quia sicut argumentationes sophisticae & cauillationes contra principia mathematica (ut eorum qui negant puncta impibilia, & magnitudinem a substantia alteram esse, qui lineas & superficies non admittunt a corpore dista

lingui) nihil pertinent ad mathematicum. Ita quoque, solummodo calumniam contra principia physica nihil ad physica spectant quas re non debent querere. Et motum esse/principium est physicum. Et natura in secundo physicorum distincta est ejus principia motus, igitur non omnia semper quiescunt. quare neque omnia semper immobilia sunt/cum res naturales omnes sint mobiles.

Tertia conclusio. Non aliqua semper moventur, & aliqua semper quiescunt. **Patet.** quia nullae res naturales semper generantur/ sed tandem consumuntur earum generatio, neque semper corrumpuntur/ sed cum nihil formae restat dependendum finitur corruptio. Nullae itidem semper augentur neque minuantur, nam natura constituta est augmenti & decrementi terminus. Neque semper alterantur ut calefiunt aut frigeant, neque semper loco moventur sed simul cum spacio motum finiunt, & in suis naturalibus locis res naturales natura quiescunt, neque extra dimoventur nisi extrinseco impellente & motum violentum producente/ qui non semper perdurat. Neque aliqua res naturales semper a generatione quiescunt, nam per generationem ad ortum dicuntur, neque a corruptione interdum corrumpi cernuntur, alioquin essent incorruptibiles, neque ab augmentatione semper quiescunt aut diminutione. Nam animalia suscepto alimento augeri & grauescente seruo minui sensu cognoscimus, neque ab alteratione aut mutatione secundum locum. Nam aquam calefieri & lapidem deorsum moveri quis negaverit? Similiter non aliqua semper immobilia sunt, quia rebus naturalibus proprium est moveri. **Corollarium.** Unde manifestum est omnia aliquando moveri & aliquando quiescere, non autem omnia aliquando immobilia esse, cum aliquando moveantur omnia. **Ex quo consequitur aliqua aliquando moveri & aliquando quiescere, non autem aliquando aliqua immobilia esse/ cum omnia aliquando moveantur, ex quo ex reprobantur natura manifestum est non aliqua aliquando immobilia esse. Et ita singulae divisionis partes discussae & terminate sunt.**

Quarti capitis nota.

Sistere, quietare. **Motus violentus est qui fit a principio extrinseco, non conferente vim passo.** **Non conferente vim passo/ principio non agente intrinseco.** **Violentus/ prae naturam.** **Discretum/ divisum/ aliud.** **Potentia primo/ potentia remota.** **Potentia secundo/ potentia propinqua & praecipua.** **Sphaera, pila lusoria.**

Vartum cap. continet tres divisiones & duas conclusiones. **Prima divisio.** Eorum quae moventur, quaedam secundum se moventur, quaedam secundum partem, & quaedam per accidens. Ita & eorum quae moventur. & quid unumquodque eorum sit, prius dictum est. **Secunda.** eorum quae per se moventur quaedam a seipsis moventur, quae post quietem motum initiare/ & inchoatum citra terminum sistere nullo extrinseco adveniente queunt, vt animata. Alia vero ab alio, quae id non possunt, vt inanimata. **Tertia.** eorum iterum quae per se moventur, quaedam natura moventur, quae a principio quod in ipsis est moventur, vt animata a seipsis, & a principio quod in ipsis est moventur, & graue deorsum. Alia vero vi & praeter naturam, vt aliquando animata & animalium partes/ & terra sursum. **Prima conclusio.** In omni motu discretum, divisumque est quod mouet & quod mouet. **Na in his quae vi & praeter naturam moventur, statim id manifestum est. mouetur enim ab extrinseco agitatore. In his vero quae secundum naturam (vt in animalibus quae a seipsis moventur) etiam id deprehenditur. Nam motorem habent animam intus latentem, vt nauta esse in nautem ipsam gubernans & dirigens. De inanimatis autem cum natura feratur, difficultas affertur. Na non videtur ab extrinseco moueri. Moverentur enim vi quadam, & praeter naturam potius. Neque a se, vt animata. **Primo.** quia a se moueri, animalium est proprium. **Secundo.** quia quae a seipsis moventur, se quietare queunt citra terminum, vt qui ambulat, vt vult & vbi vult potest non ambulare, inanimata vero non. **Tertio.** quia quae a seipsis moventur, ad oppositas partes seipsis feruntur, vt animata nunc ante, nunc post, nunc sursum, nunc deorsum, nunc in dextrum, nunc in sinistram natura feruntur. Non autem inanimata, vt ignis. solum enim natura sursum & non deorsum fertur. Sed in inanimatis non obstantibus, inanimatum discretum & diuisum sunt & mouens & quod mouetur. vt eorum pars vna est mouens, & altera mota & patiens. Et licet extrinseco egeant cum ipsa etiam natura ferantur, eorum tamen ipsis intrinsecum principium vim mouendi praebet ac praestat. Non tamen (vt rite probatum est) idcirco a seipsis moueri dicuntur. Sed haec adhuc clara, & lucidiora quae enatura sunt. **Secunda.** inanimata ab alio mouentur, & alterum atque alterum mouens & motum est. **Nam** mouens aut est praeter naturam, vt ferreus vetus & natura grauis quae sursum leuans. aut mouens natura, vt actu calidum natura mouens atque calefaciens quod est potentia calidum. & ita secundum quantum, & vbi. Nam quicquid actu causa est, naturalem vim habet mouendi ea quae potestate talia sunt, quale quod mouet actu est. Cum vero inanimatum mouens praeter naturam fuerit, manifestum est ea ab alio moueri, & alterum & alterum esse mouens & motum. **Quod si secundum naturam, itidem.** nam mouens erit actus, faciens mobile actu esse aut quietum, aut quale, aut vbi: quale ipsum potentia erat. **Verum tamen duobus modis dicitur aliquid esse in potentia. Primo** aliquid est sic in potentia non quidem vt operetur non impeditur, sed adhuc actu egens. quomodo dicitur terra esse in potentia sursum: aut quia praeter naturam sustollit/ sursumque ferri potest, aut in ea generari leuitas. quemadmodum & ipsa, aer potentia est, & sicut nondum scitens potentia est consideranda. **Alio modo** ita in potentia, vt subtracto impedimento potius operetur. quemadmodum sciens (modo impedimentum non sit vili) considerat, & actu calidum, calefacit. & hoc pacto inanimata sunt in potentia vt in sua loca ferant, quoties iaceat extra, & in quantum, & quae similiter se habet. Et est resistens & impediens quodam modo vt mouens, & quodam modo vt non. Na mouet potest produci leuitas, quemadmodum & terra potest esse aer potentia remota, quae potest accipere formam substantialem aeris in sua potentia & materia, quemadmodum aliquis non consecutus habitum scientiae dicitur potentia sciens & considerat. **Alio modo** aliquid est in potentia propinqua, quando amoto impedimento & nulla in ipso acquisita noua dispositione**

Sistere est motu cohibere & quietem inducere. **Motus violentus est qui fit a mouente extrinseco non coadiuuante virtute motu intrinseco, ut cum lapis mouetur sursum proiectus ab impellente, illa projectio fit a proiectante qui est extra proiectum, nullo principio intrinseco mouente/ neque enim forma substantialis lapidis mouet neque eius grauitas, quin potius resistit. Sic cum leue detrudatur, forma substantialis leuis & ipsa leuitas non efficiunt motum deorsum sed potius resistunt. Et haec distinctio violenti solum debet applicari ad illos motus violentos qui non sunt ad sciendum vacuum, quia ob id & leuia seipsis descendunt & grauia ascendunt. **Discretum** siue diuisum hic dicitur non cuius partes diuiduntur & destrabuntur ab invicem, sed quod ab altero aliud est & differens. vt mobile & mouens discreta & diuisa dicuntur, non quia ab invicem separata sunt & aliquo spatio distantia, sed quia mobile non est mouens, neque mouens est mobile. **Potentia remota est** qua aliquid natum est quicquid efficere, non tamen id potest nisi aliquid dispositione qua nondum habet in ipso prius acquisita, ut puer est in potentia remota ad cytharizandum, quia potest quidem cytharizare sed non nisi arte cytharizandi qua nondum est affectus prius acquisita. Sic dicitur puer in potentia ad latine loquendum, pingendum, & ceteros habituum actus. **Potentia autem propinqua est** quando quod natum est quicquid efficere/ & id ipsum potest nulla in ipso acquisita denovo dispositione, ut habens artem cytharizandi non cytharizans est in potentia propinqua ad cytharizandum, & pictor in potentia propinqua ad pingendum/ & grammaticus dormiens in potentia propinqua ad latine loquendum/ quemadmodum quae clausis est oculis est in potentia propinqua ad videndum.**

Quis motus est violentus.

Quae mouetur per se/ quae secundum partem.

Quae dicitur a seipsis moueri.

Quarti capitis prima divisio. **Eorum quae moventur, quaedam secundum se & per se moventur, quae mutatione quae in ipsis est & secundum qualemlibet partem moventur, ut lapis deorsum ruens & ignis sursum emicans. quaedam moventur secundum partem solum, quorum pars integralis aliqua mouetur, a qua totum denominatur moueri, ut fortes sanari dicitur cum oculus eius sanatur. Quaedam vero per accidens, quae non moventur motu qui in ipsis sit sed alterius, ut homo sedens in navi defertur per flumem ad motum nauis. Et forma lapidis per accidens mouetur deorsum ad motum lapidis. Sic mouentur quaedam per se mouent quae secundum se tota motum efficiunt & non per alterum, ut forma aquae reproducens frigiditatem, quae secundum partem solum, ut si manus fortis calefaciat & totus fortis dicitur calefacere. Quaedam vero per accidens, ut calidum mouet sursum & leue calefacit, ut in primo quinti physicorum dictum est. **Secunda divisio.** Eorum quae per se mouentur quaedam moventur a seipsis, quae post quietem possunt incipere motum nullo extrinseco adveniente, & inceptum intermittere, sive quietare antequam ad terminum perveniant, nullo itidem extrinseco adveniente, ut fortes potest cum vult ambulationem incipere, & inceptam intermittere antequam ad terminum perueniat, & animalia gressibilia/ volatilia/ aquatilia & reptibilia hoc modo moventur. Alia vero non moventur a seipsis, quae non possunt incipere motum nullo extrinseco adveniente aut inceptum ante terminum dimittere, ut inanimata & plantae. non enim lapis potest incipere motum nisi sit remouens obstaculum/ neque a motu cessare potest nisi cum ad terminum pervenerit. **Tertia divisio.** Eorum quae per se moventur quaedam mouentur motu naturali, quae a principio motus effectuum intrinseco moventur scilicet a forma sua substantiali, ut homo ambulans & lapis deorsum cadens. **Quaedam vero motu violento, quae a principio mouendi extrinseco moventur, ut homo sursum trahitur/ & lapis sursum pulsus. Prima conclusio.** In omni motu aliud reipsa est quod mouet & aliud quod mouetur. Et haec eiusdem est sententiae cum hac propositione in praecedente libro probata, omne quod mouetur, ab alio mouetur. **Patet.** quia quod violento moventur, ab extrinseco pellente moventur, igitur manifestum est in illis aliud esse mouens & motum. Animalia autem quae a seipsis moventur/ intra se vim habent motricem scilicet suam formam substantialem, perinde atque nauta intra nauem latitat ipsam moderans, igitur & in his aliud est mouens & id quod mouetur. **De inanimatis autem cum motu naturali moventur oritur difficultas.** Nam ab extrinseco non mouentur, alioquin mouerentur violente per definitionem, & non natura. Neque inanimata a seipsis moventur sicut animalia. **Primo,** quia a se moueri solis conuenit animalibus, non igitur conuenit inanimatis. **Secundo,** quia quae a seipsis moventur, nullo extrinseco adveniente possunt motum incipere & ab incepto desistere antequam ad terminum perveniant. Sed inanimata non possunt inchoare motum sua sponte sed requirunt extrinsecum amouens impedimentum. Neque ab incepto motu ante terminum possunt desistere sponte sua, igitur inanimata non moventur a seipsis. **Tertio,** quia quae a seipsis moventur, ad omnes positionum differentias feruntur. At inanimata non sic indifferenter in omni parte feruntur, ut ignis. Na solum fertur sursum, & terra solum fertur sursum, igitur inanimata non feruntur a seipsis. **Nihilominus in corporibus inanimatis aliud est mouens & aliud quod mouetur, cum motu naturali feruntur.** Nam una eorum pars substantialis est mota & patiens scilicet materia, altera vero mouens scilicet forma. Et quia inanimata indigent extrinseco ad amouendum impedimentum quando etiam naturaliter moventur, tamen principii sui motus effectuum habent intrinsecum, scilicet propriam formam substantialem, propterea non moventur violente, nam motus violentus fit a principio extrinseco principaliter efficiente totum motum. Et quia in intrinseco moventur principio, tamen propterea non mouentur a seipsis. Nam licet quicquid mouetur a se, mouetur a principio intrinseco, non tamen edissero. **Secunda conclusio.** In corporibus inanimatis aliud est mouens & motum. **Nam aut mouens corpus inanimatum, mouet praeter naturam, quando suapte natura non est natum tale motum efficere ut uectis ferreus (id est instrumentum ad aliquid sursum uehendum atque mouendum accommodatum) quicquid sursum euehens. Aut tale mouens, natura mouet/ quando natur aliter est natum efficere tale motum, ut ignis habens caliditatem calefacit illud quod natum est suscipere caliditatem. Na quicquid actu habet aliquam dispositionem, natum est efficere ea quae nata sunt cum suscipere/ talia quale ipsum est actu, ut quod actu est calidum, natum est ea quae caliditatis sunt susceptiva, efficere calida. Cum igitur mouens inanimata fuerit praeter naturam/ & aliter mouens quod mobile natum sit moueri, manifestum est aliud esse mouens & motum, ut cum proiectus sursum, aut quae in terra materia potest produci leuitas, quemadmodum & terra potest esse aer potentia remota, quae potest accipere formam substantialem aeris in sua potentia & materia, quemadmodum aliquis non consecutus habitum scientiae dicitur potentia sciens & considerat. **Alio modo** aliquid est in potentia propinqua, quando amoto impedimento & nulla in ipso acquisita noua dispositione****

Inanimata a seipso moueri non posse.

Bisariam alio quid esse in potentia.

ipsum sit in actu, ut scientia consecutus si non intercesserit impedimentum actu contemplatur. Et actu calidum amoto impedimento calefacit. Et hoc secundo modo in aia existens extra proprium locum sunt in potentia ut feratur in sua loca, nam remoto impedimento mouetur ad suum locum. Et amouens impedimentum est causa sine qua non fieret talis motus, ut frangens parietem super quem iacens lapis ruina parietis cadat deorsum, est causa sine qua non fieret casus lapidis deorsum. Similiter resistens motui directo est impediens eum continue fieri est causa per accidens motus reflexi est resistens, ut lapis rotundus proiectus in terram resiliat a terra sursum, cuius reflexionis terra est quodammodo causa. Sic si pila impulsiva parietem iterum repercutitur, illius repercutio terra est causa per accidens.

¶ Quinta capituli nota.

¶ Mutatio uniuoca est cum mobile ad consimilem actus mouentis actum mouetur. ¶ Seipsum mouens, completum mouens ab intrinseco motum.

Vintum cap. continet vnam diuisionem, quinque conclusiones, & duas rationes ad primam. ¶ Diuisio. Mouentium quoddam est mouens tantum & non motum ab altero. Et id primum & per se mouens dicitur. Alterum est mouens quidem & ab altero motum, & eorum quoddam est propinquius, ut quod est primo immediatiu, & quoddam remotius, verbi causa, ut si homo mouet manum & homo non amplius ab alio mouetur, & manus mouet baculum, & baculus lapidem, homo mouens primum & propter se diceretur, & manus & baculus mouentia secundum alterum, hoc vltimum & remotius, illud vero propinquius. ¶ Prima conclusio. primum mouens posterioribus magis mouet. ¶ Primo, quia primum mouens posteriora mouet, non autem posteriora primum. ¶ Secundo, quia posteriora sine primo (ut a quo vim suam mouendi recipiant) mouere non possunt, primum autem sine posterioribus mouere potest. Est igitur manifestum primum mouens posterioribus magis mouere. ¶ Secunda. datis mouentibus quibuscunque, necesse est ad aliquid primum decumbere in quo fiat status. ¶ Nam aut decumbitur ad primum, aut proceditur in infinitum. Nam in infinito non est primum. At vero in infinito procedere impossibile est, decumbitur igitur ad primum, quod quidem cum non amplius ab alio mouetur (quia primum) in eo statum. ¶ Tertia. primum mouens aut immobile perseverat, aut a seipso mouetur. ¶ Omne enim quod mouet, aut moueri aut non moueri necesse est. Si non mouetur, immobile. Si autem mouetur, aut a se ab alio moueatur oportet, non ab alio, nam (ut dictum est) primum non esset. Relinquit igitur ut a se moueatur. ¶ Quarta. primum mouens immobile est. ¶ Quia quod mouetur, aut per se mouet, aut per accidens. Si dicas per accidens, neque idcirco moueri oportet. Et si secundum accidens moueretur, non esset necesse moueri, quare neque aliquid aliorum hoc autem falsum. Nam motum semper esse oportere, prius constructum est. Si das primum per se moueri, neque hoc quidem. Primo, nam quod per se mouetur, ab alio moueri primum demonstratum est, erit igitur mouens & non motum neque ab se neque ab alio. Nec immerito aliquid tale existit quod mouet & non mouet. Quia cum in aliquo coniuncta reperiantur, & vnum ab altero se iunctum reperitur, & alterum ab altero. Mouere autem & moueri simul coniuncta reperuntur in baculo, & moueri se iunctum a mouere, ut in lapide. Merito igitur inuenitur & mouere se iunctum a moueri. quare hec tria erunt, mouens tantum, mouens & motum simul, & motum tantum. Hanc ob causam in intellectum Anaxagoras posuit immobile & separatum, qui fons, origo, principiumque motuum effectuum esset, & quibus omnibus precesset. Secundo, quia aut eodem motu se moueret & moueretur, ut augens augetur, minuens minueretur, calefaciens caleficeret, docens doceret, sanans sanaretur, ferens ferretur, quo nihil inceptius. Aut alio motu mouet & alio mouetur. Sed quomodo augmetans alteratur, aut alterans fertur, non enim se sed alterum moueret & augmentaret, & ipsum quoque ab altero moueret, ut ab alterante & ferente, & hoc abiret in infinitum. Nec valet dicas moueri usque ad aliqua, & deinde reflecti & reciprocari. Nam oporteret ipsum a superiore alterante & ferente alterari & ferri. Priora enim a posterioribus non mouentur. Et cum illud superius atque prius mouens hoc pacto iterum moueret, abiret in infinitum. Est igitur primum mouens immobile. Tertio, quia omne motuum esset mobile, ut omne sanans sanabile, & edificans edificabile, hoc autem irrationabile. Quarto, concessum est mobile, partibile esse oportere, si igitur primum mouens moueatur, aut pars totum, aut pars parte. Non totum mouebit totum. Nam aut hoc esset (ut propositum est) secundum eundem motum, & tunc idem sanaret & sanaretur, doceret & doceretur, ferret & ferretur, & ita in singulis, aut secundum vnum moueret, & secundum alterum moueretur, quod etiam esse non posse demonstratum est, hoc enim abiret in infinitum. Item quod mouet, est actus: quod mouetur, est in potentia. Si igitur totum a seipso toto moueret, eodem respectu & actu & potentia esse diceretur. Est enim quod mouet actu tale: quale mobile potentia est, ut quod generat, actu specie habet, & quod calefacit actu calidum est, & hoc ubi mutatio uniuoca est. Et ita idem & secundum idem erit calidum & non calidum, & ita in ceteris. Neque totum, partem mouebit, nam si totum partem moueret, partem haberet immotam, & alteram motam, quare pars immota potius dicenda, asserendaque est primum mouens & non totum, & pars mota a seipso moueretur, nam a toto, quod nup tantopere esse non posse demonstratum est. Neque pars partem eadem ratione. Quod si dicas partes illas vim mouendi reciprocam habere & contra pati, ut que admodum vna alteram moueat, ita & contra fiat. hoc nihil proficit. Primo, ibi nihil primum mouens, ut quorum quodlibet ab altero moueatur, & quorum nullum primum rationem mouendi potius habeat quam sequens & posterius. Secundo, quia primum mouens non contingit moueri nisi a seipso con-

tingat, ab altero igitur quocumque mouebitur secundum accidens, quare & bene immobile permanet. Tertio, non necesse est mouens cum mouet contra moueri, alioquin & calefaciens semper calefit, & sanans sanatur, & ita de similibus plurimum, quae aliquando prius pro absonis adducta sunt. Sed primum mouens (ut sepius dictum est) aut immobile perseverat, aut a seipso mouetur. Neque pars totum mouebit. Nam pars eopotius primum mouens dicenda esset, atque in eum relabemur errorem ut eam ab se moueri concedere cogamur. ¶ Quinta conclusio. Necesse est seipsum mouens constitutum esse ex parte mouente immobili, & parte mota non mouete. ¶ Nam quicquid mouetur, ab alio moueri necesse est. erit igitur aliquid ipsius seipsum mouentis, & non ipsum totum mouens, quod mouebit. & cum se non moueat (moueretur enim non ab alio) mouebit alterum, quod quidem non se mouebit neque prius acceptum mouens contra mouebit: propter ea (quae superius adducta sunt) in eodem modo. Erat igitur aliquid ipsius seipsum mouentis & pars aliqua mouens immobilis, & aliqua mota quidem & non mouens. Et non modo haec requiruntur, sed & sufficere videntur. Esto enim a mouens immobile b motum non mouens, c mouens & motum, mouens quidem b, & motum ab a, ex quibus intelligo a b c compositum, seipsum & completum mouens. Si subtrahas a, residuum c b non est se mouens. Nam c mouens posterius non mouebit sine priori. Et si subtrahas c, relinquitur a b seipsum mouet. Nam a mouebit b mobile. Non modo igitur requiruntur huiusmodi mouens & motum, sed & ea ut aliquid se mouere dicatur, sufficunt: & sunt ut contactum habentia, alterum in altero diuersum, distinctumque situm non habentia. & ex ipsis constitutum seipsum mouens dicitur, non quidem quia ipsum totum se moueat & ipsum a seipso toto moueatur, sed quia intra se aliquid mouens & aliquid ab eo motum habeat, quae contactu & situ indistincta, indiuisaeque sunt. ¶ Sed dubitabis an diuisis a b, pars residua a moueat residuam partem b. ¶ Nihil prohibet sic esse, si pars residua ad residuam partem eandem vim, mouendi que proportionem seruet, quam & totum ad totum. Si non, nihil incommodi residuum non mouere residuum.

¶ Notatum quinti capituli declaratio.

¶ Aqua cum igni supponitur, acquirit caliditate consimili natura & specie cum calore ignis, quare illa calefactio, uniuoca dicitur. Cum autem mobile acquirit aliquam dispositionem, & ei similis specie non inuenitur in mouente, illa est mutatio equiuoca, ut aer succi caliditatem a sole & tamen in sole non est caliditas, itaque illa calefactio, equiuoca est. ¶ Res naturalis cum mouetur naturalis ter dicitur mouens completum (mouens quidem ratione formae suae, & completum quia est substantia composita) & ab intrinseco motu, quia mouetur a sua forma quae est intra ipsam, ut lapis deorsum motus.

¶ Vinti capituli diuisio. ¶ Mouentium physicorum quoddam est mouens solum, quod alia mouet sed non mouetur, ut forma substantialis rerum naturalium. Et illud primum mouens dicitur. Alterum autem est mouens & motum, quod aliud mouet & ab alio mouetur, ut calor ignis mouet aquam & mouetur ab igne, & similiter res naturales. Et mouentium motorum quoddam est primo mouenti propinquius, inter quod & primum mouens pauciora intercipiuntur mouentia media. Quoddam vero a primo mouente remotius, inter quod & primum mouens plura intercipiuntur media. Ut si homo a nullo moueatur (id enim non simpliciter, sed ex hypothese exemplum est) & moueat manum, manus autem moueat baculum, & baculus lapidem, homo esset primum mouens, & manus & baculus esset posteriora mouentia sine mouentia & mota, manus quidem propinquius, baculus uero remotius. ¶ Prima conclusio. Primum mouens physicum magis mouet quam posteriora, ut forma substantialis magis quam instrumenta sua accidentalia. ¶ Primo, quia primum mouens posteriora mouet, posteriora autem non mouent primum, cum ipsum a nullo moueatur, igitur primum magis mouet quam posteriora. ¶ Secundo, quia primum mouens posterioribus vim mouendi communicat, & posteriora a primo vim mouendi recipiunt. Et quia primum mouet, posteriora mouent, igitur primum mouens magis mouet quam posteriora. Nam cum propter aliquid mouere, alterum moueri, propter quod alterum mouet, magis mouet. Hinc altera sumitur ratio, posteriora sine primo mouere non possunt, ut neque color sine lumine uideri, neque scientia sine anima potest considerari. Primum autem mouens physicum sine posterioribus mouere potest, ut aquae forma non adiuta frigidityte reducit aquam ad frigiditatem, perinde atque lumen sine colore potest uideri, & anima sine scientia considerari, cum non diu scientiam assecuta sit, igitur. ¶ Secunda conclusio. datis mouentibus quotiesque secundum certam feriem dispositis, necesse est ad primum mouens physicum decurrere. ¶ Quia aut peruenitur ad primum mouens, aut proceditur in infinitum. Eorum enim quae multitudine infinita sunt, primum dari non potest. Sed in mouentibus procedere in infinitum est impossibile, cum impossibile sit esse infinitum actu reum multitudinem, ut superius probatum est in tertio libro, igitur peruenitur ad unum primum mouens physicum. ¶ Tertia conclusio. Primum mouens physicum aut immobile est, aut a seipso mouetur. ¶ Patet, quia quicquid mouet aut mouetur, aut non mouetur. At primum mouens mouet, igitur primum mouens mouetur aut non mouetur. Si primum mouens non mouetur, ergo ipsum est immobile, quod est propositi pars altera. Si uero primum mouens mouetur, aut mouetur a se aut ab altero. At primum mouens non mouetur ab altero, quia tunc non esset primum mouens. Est enim primum mouens quod cum mouet, ab altero non mouetur, igitur primum mouens a se moueretur, quod est propositi altera pars. ¶ Quarta conclusio. Primum mouens, immobile est. ¶ De mouente physico sicut & cetera totius capituli dicta id intelligendum est. Nam quicquid mouetur, aut mouetur per se aut per accidens. Itaque primum mouens si moueatur, aut per se mouetur aut per accidens. Si mouetur per accidens, non idcirco sequitur ipsum moueri. Quamuis enim forma substantialis lapidis per accidens moueatur ad motum lapidis, non tamen idcirco admittendum est quod forma substantialis lapidis moueatur. Nam quod per accidens est tale, non est simpliciter tale. Et si primum mouens non moueatur cum sit natum moueri, nullum aliorum mobilium moueretur secundum eos contra quos agit philosophus, & dicunt omnia alia ad motum primum mouentis moueri. At nihil omnino moueri falsum est, cum superius probatum sit motum aliquem ut uniuersum semper esse debere. Non autem potest semper esse motus sine mobili, quare ut semper aliquid moueatur necesse est, igitur primum mouens est immobile. ¶ Neque primum mouens per se mouetur. Primo, quia quicquid per se mouetur, ab alio mouetur. At primum mouens non mouetur ab alio, nam tunc primum non esset, igitur primum mouens non mouetur per se.

b
a
c

Mouentium diuisio.

In mouentibus physicis in infinitum sine statu procedi non posse.

Primum mouens physicum immobile esse.

fit necesse, tunc deventemus ad vnum primum mouens immobile, quod quidem neq; a se neq; ab alio mouebitur, & quod primo motui aptabitur, & futurum aliis motibus causa. Nec animalia eos (qui motum perennē & perpetuum esse negant) mouere vllatenus debēt, q̄ se ex summa quiete vidētur seip̄s i motum excitare. Nā id prius diximus verum nō esse, sed solum esse vnum motum (vt qui, secundum locum est) quo aialia sp̄ote sua & a seip̄s mouētur. Ceteros autē augmētum, decremētum, alterationē, spirationē & huiusmodi nō a se & sua sp̄ote exercēt, sed modo naturali, vt plente cibo nō possūt, etiā si velint, & talibus motibus mouētur q̄n̄ quiescunt ab eo, quo ea a seip̄s moueri dicunt, & is plane cōtinuus nō est. Nā interdum dormiunt aialia, dum coquitur, digeriturq; alimētum. & tunc a motu illo quiescunt, quo quidē alimēto digesto & disperso, expergiscuntur & surgunt, & sepe ab iis q̄ extra sunt excitātur ad mouēdum. Et oim̄ talium q̄ a seip̄s mouētur, primum mouēs mouetur, & sibiip̄s causa mouendi est, p̄ accidēs tñ. Nā mutāte corpore locum, & qd̄ in eo est principium mouēdi, locum (saltē secundum accidēs) mutare necesse est. Quare fit vt si immortalis, aternusq; (vt dicitur est) haberi debeat motus, vnum sit primum mouēs omnino immobile. **¶ Tertia.** si primum mouens imortale, sempiternūq; habetur, & quod primo ab eo mouetur imortale, sempiternūq; haberi necesse est. **¶ Nā** si sempiternum non esset, sed aliud & aliud mobile agitare fieri nō posset, vt eius motus vnus & cōtinuus esset. cū mobile nō esset vnum, sic enim primum illud ac summum semp̄ sui simile manēs, eodē motu mouebit, & ab eo immediate motum, alia mouebit, q̄ ad loca cōtraria & ad diuersas species & formas mouens, varie ad ea se habebit, nunc ad quiescēs, nunc ad motum, genitum, corruptum, vnde iterum perfecta habebit causa cur nō omnia semper moueātur, nec oia semper quiescāt, sed aliqua semper moueātur, vt que moueantur a primo simpliciter. Est enim semper idē & sui simile continue manens, & primum quod ab eo immediate mouetur. & quedam mouentur a principio nō simpliciter immobili sed moto, & propter id aliquando mouentur & aliquando quiescunt.

¶ Notarum sexti capitis declaratio.

Quae dicitur simpliciter imobilia.

¶ Simpliciter imobilia dicuntur entia supramundana & felicissima omnino a motu semota: quae neq; per se (vt materia & substantia completa) neq; per accidens (vt formae rerum naturalium) moueri nata sunt, sed in eodem statu fixa permanent.

Mouētū imobiliū diuersitas.

¶ Sexti capitis prima conclusio. **¶** Quoddā est mouens simpliciter immobile & aternum. **¶** Primo quia semper est motus, & vnūq; deiturus: vt in principio presentis libri ostensum est. At ppetui motus p̄cipuum mouēs, perpetuum esse necesse est: igitur quoddā est mouēs simpliciter immobile & aternū. Vtrum autē quod aternum est solum moueat, & an vnum duntaxat sit mouens simpliciter immobile, an sint plura: nō huius discipline, sed metaphysice est negotium. **¶** Secūdo mouētum imobiliū quaedā aliquando sunt & aliquando non sunt: vt formae substantiales rerum naturalium, quae si non per se, tamen per accidens mouentur. At nō sic oē mouēs esse potest caducum & corruptibile: sed oportet eorum mouētum imobiliū q̄ aliquādo sunt & aliquādo nō sunt, esse aliquā causam primā, stabiliē & aternā: p̄inde atq; luminis euanidi in primo minuto producti, & alterius in secundo, & alterius in tertio: aliqua est causa fixa scilicet lux, ita sane eorum q̄ fluunt in hoc mundo oportet aliquā causam esse permanentē. At illa erit primum mouēs simpliciter immobile & aternum: igitur quoddā est mouens simpliciter immobile & aternū.

Obiectio.

¶ Neq; valet obiectio qua quis dicat, primum mouēs simpliciter, secundum magnitudinē esse indiuisibile. Et ergo quū nō generetur neq; corrumpatur, aut alia mutatione physica moueatur, q̄ tamē imptibile est, sine mutatione physica aliquādo quidē erit & aliquādo nō erit: sicut puncta, momenta, & nunc. **¶** Responsio. Conceditur ipsum primum mouēs secundum quantitātē esse impartibile, vt etiā in fine presentis libri apertius ostenditur. Conceditur praeterea ipsum nulla mutatione physica moueri. Sed negatur, quia impartibile est, idcirco ipsum aliquādo esse & aliquādo nō esse sine mutatione: nō enī oportet quod secundum molem impartibile est, ipsum aliquādo esse debere & aliquādo nō esse, imo aliquod impartibile debet semper esse: vt id quod prima omnium est causa: nā si ipsum aliquādo esset & aliquādo non esset, non posset esse prima causa omnium quae aliquādo sunt & aliquādo non sunt: cum non esset causa eorum quae existerent ipso non existēte. Siquidē nonens, entis nō est causa. **¶** Tertio. Corpora naturalia sensu cognoscuntur generari & corrumpi perpetua successione. At perpetua haec rerum ordinatio & vniformis series, principium efficiens habere debet permanēs & perpetuum. Nā rerum naturalium substantiales formae quae simul cum rebus naturalibus acquiruntur & deperduntur, nō possunt huiusmodi ppetuae successione esse causa, sed solum efficiunt trāsmutationes quādo sunt, sed praeter haec generabilia & corruptibilia, alia quaedā est causa ppetua & immortalis, & illa est mouēs simpliciter imobilitate & aternum: igitur est quoddā mouēs simpliciter imobilitate & aternum. **¶** Secūda conclusio. Id primum mouēs aternum, vnū est.

Quod vnū est primum mouēs.

¶ Primo quia vnus est primus motus cōtinuus & aternus, vt prius probatum est: igitur & eius mouēs est vnum. Si enim vnitas posteriori siue imagini conuenit, multo magis priori & exemplari conuenire debet. Et veritatis cōformius est ponere vnum primum naturae principē & moderatōrē. In naturae enī ordinatiōe melius cōspicimus esse finitum q̄ infinitum: imo a tota natura infinitum magnitudine tum multitudinē exclusum est. Et primum mouēs cum a digniori nomē sortiri debeat, nō infinitum dicitur qd̄ rationē habet materiae & imperfectionis, sed summe & immense finitum, nā esse finitum formae conuenit. In natura etiā conspicimus pluribus finitis melius esse vnum, si ipsum sufficiens fuerit: vt in omni re naturali vnā duntaxat formam substantiale conspiciamus, effectū earum operationum q̄ rei naturali propriae sunt. Et quelibet earum summi rerum omnium opificis imitatē vnitate. Si igitur in imagine vnitate inueniamus, quid in veritate nisi summā vnitate inuenire possumus? & si vna forma substantialis sufficit per se ad efficiendas rei naturalis operationes, & primum mouēs aternum per se sufficiens, imo per se sufficientissimum est. Et si plures ponatur rerum principes, aut vnus erit otiosus, aut vterq; impotens. **¶** Secūdo. Diuersorum specie mouētum motus sūt spece diuersi. At motus diuersi nō sunt continui, quū possent esse consequētes: igitur si plura sint prima mouētia, primus motus nō erit vnus, nec cōtinuus, quod est inconueniens. Et ut motus cōtinuus sit, oportet ipsum ab vno mouēte & vnus naturae fieri, cum a

diuersis mouētibus ut in igne & aqua diuersae sūt operationes calefactio & refrigeratio. Sed primus motus cōtinuus est, sicut igitur ab vno mouēte primo. **¶** Tertio. Nō oia semper mouentur, nec oia semper quiescunt, ut prius ostensum est, sed aliqua aliquādo mouentur & aliquādo quiescunt, ut res naturales ad utrūq; habentes inclinatioē & aptitudinē. Aliqua vero semper mouentur ut corpora caelestia. Et quicquid mouetur, ab alio mouetur, ut prius dictū est, neq; pot̄ in mouētibus esse in infinitū processus. Hic enim repugnaret naturae ordinationi, nā ubi infinitū, illic nullus potest esse ordo. ergo necesse est tandem deuenire ad vnum primum mouēs simpliciter immobile ipsius primi motus effectiū. **¶** Et quia aialia se ex alienis motus summa quiete in motum excitāt & moueri incipiūt, idcirco tamē nō oportet credere ipsum primum motū incepisse. Nā aialia solūmodo motū secundū locū (quo a seip̄s mouentur) post quietē incipiunt cui in analogia nō respondet motus caelestis, cum hic a virtute indefatigabili fiat in celo, ille vero a virtute fatigabili fiat in aialibus. Hic cōtinuus sit & sine interruptione, ille vero in aialibus nō sit cōtinuus, sed saepe numero interruptus per quietē. Sed motus caelestis respōdet in analogia motui vitali aialis scilicet nutritioni, q̄ fit a potētia vegetatrice indefatigabili & cōtinue mouēte sine interruptione. Et sicut eo motu aialia post quietē nō ceperunt moueri, sed quādiu sunt mouētur, ita neq; motus caeli vnūq; incepit. Sed hac analogia deceptus est Aristoteles, nā nutritio fit a mouēte naturali quod p̄ se cibo & alimēto nō potest non mouere. Motus autē caeli fit a mouēte voluntario, quod cum vult moueri & cum vult desinit mouere. Aialia autē motibus nutritionis & digestionis alimēti mouētur quādo quiescunt a motu locali quo a seip̄s mouētur, ut cum somno soluta sunt. Et is motus localis nō est cōtinuus. Nā aialia interdum somno capiuntur, cū susceptum prius alimētum decoquitur, quod quidē melius in somno q̄ in vigilia fieri ordinant natura, ne motus exteriores q̄bus aialia in vigilia mouentur impediunt motus interiores nutritionis. & cum dormiunt aialia, ab illo motu secundū locū quiescunt. Alimēto autē digesto & disperso expergiscuntur aialia, ut iterum cibū capiant, ut liber de somno & vigilia clarius ostēdet. Et ab his rebus q̄ extra aialia sunt sepe aialia ad mouēdū excitātur, ut equus esuriens ab auena quā uidet, & sitiens a fonte, ut tertius de aia latius elucidabit. Et aialium q̄ a seip̄s mouētur primum mouēs scilicet forma aialis etiā mouetur sed p̄ accidēs, ut forma equi, quo ambulāt, & anima auis, ipsa volante. Nā cū totum corpus naturale mouetur, & forma substantialis primum mouendi principii in eo existēs, etiā (licet p̄ accidens) mouetur. **¶** Tertia conclusio. Cum primum mouens imortale sit & aternum, necesse est primum mobile vnum esse pariter & aternum. **¶** Nam si primum mobile nō esset aternum, sed primum mouēs modo vnum mobile primo motu moueret & modo aliud, primus motus non esset vnus & cōtinuus. Nā ad motum cōtinuum requiritur mobile numero vnum. Cum itaq; motus primus vnus sit & cōtinuus & aternus, necesse est ipsum primum mobile esse vnum & aternum. Et sic primum mouēs semper idē & stabile eodē & regulari motu mouebit, & primum mobile ab eo motum alia inferiora mobilia mouebit, q̄ quidē inferiora mobilia cum primum mobile ad loca cōtraria, & ad diuersas formas moueat, diuerso modo ad illa se habet, aliquādo quidē ut ad quiescētia, aliquādo ut ad motū, interdum ut ad genita, interdū vero ut ad corrupta. Vnde iterum cognoscitur causa quare nō oia semper mouentur, nec oia semper quiescunt, sed aliq̄ semper mouentur ut corpora caelestia q̄ mouētur a primo mouēte simpliciter immobili, quod primum mouēs est semper idē & immutabile, consimiliterq; mouēs, & primum mobile quod ab eo immediate mouetur, sempiternē mouetur, eodem modo, & regulariter. Alia vero mouentur a principio mouēdi non simpliciter immobili sed moto, ut inferiora quae dīguntur a superioribus & caelestibus, & propter haec aliquādo mouentur & aliquādo quiescunt.

¶ Septimi capitis nota.

¶ Concretio, congregatio.

¶ Eptimū cap. continet tres cōclusiones. & quatuor ratiōes ad secundā. **¶** Primā conclusio. nullus motus praeter motū secundum locum vnus, cōtinuus & aternus esse potest. **¶** Manifestū est enim esse vnum motū primum, qui (quia primū mouēs semper cōtinue mouet, cōtinuus erit & aternus, sed est esse motū secundū locum hinc sumitur argumētum. Quia augmētatio cōtrariis cōtinetur, nā altimētum priusq; augmētatio perficiatur, cōplemētumq; sit affēcuta, dissimile & contrarium est. Ita & diminutio & alteratio. & vt sit alteratio alterante egemus, quod nunc prop̄inquitus nunc vero remotius existit. Cū itaq; secundū tria sint motus, quātātē augmētatio/diminutio, quātātē alteratio: & vbi motus scdm locū, qui & loci mutatio dicitur, & ostēsum sit nec augmentatiōē, diminutiōē, nec alteratiōē, motum primū esse posse: reliquit igitur motum scdm locum esse primum. **¶** Secūda. motus scdm locū primus est motuū & tpe. & natura, & pfectiōe. **¶** Tpe qdē, q̄ aeterna nō ceteris tpe sunt priora: hic autē aternus est, ceteri autē nō aeterni. Natura, q̄a sunt aliis cōstitutū pot̄, alii autē sine ip̄o minime. Generatio enī (vt placet Democrīto) nihil aliud est q̄ secretio & corruptio, cōcretio. q̄ aut motus scdm locū sūt, aut sine eo nō sūt. Et augmētatio nō fit sine delatiōe cibi & potus, aut partū scdm locū demutatiōe. Et diminutio augmētatiōē habet priorē. Et alteratio (vt dictū est) p̄get alterate, quod quidē alterabili (motu scdm locū facto) aptatur, applicaturq;. Statuntq; principia alterationum oim̄ vt caliditatis, frigiditatis, molliciet, duritatis, leuitatis & grauitatis, raritatis & densitatis: quae sine motu locali nō eueniunt. Perfectione vero, ceteris perfectionē statim us. Primo, q̄a perfectissimus corporibus aptatur. Secūdo, quia natura ab imperfectis ad perfectā procedere cōploratum habemus. Motus autē scdm locum nō statim aialibus posteaq; in lucē cōstita sunt cōuenit: sed ip̄s iā adultis & perfectis. Generatur enī prius, augētur, & alteratur, & vltimo incedūt & progrediuntur. Et idē nec platis nec oibus aialibus, sed pfectis cōuenit. Et si dicas, prius dicebas motum scdm locum primum: nunc vero affers postremum. Dicimus ipsum in rebus naturalibus singulis posteriorē, & ortum & generatiōē, ipsum & ceteros motus alios augmētatiōē, diminutiōē, alteratiōē, & coruptiōē p̄cedere: sed est alius vnuerſi scdm locum motus: qui generatiōis & aliorum motus

Solutio obiectio

Duplices esse aialium motus

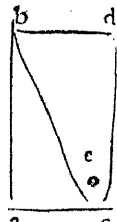
Primum mobile, vnum esse se debere.

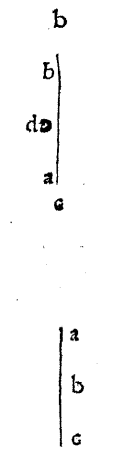
Sed id dubitationē aliqui forsitā afferunt. Sint a b / & c d magnitudines quales. f & g mobilia quælibet. Et f a puncto e medio quælibet moueatur versus b / recurrat in e, sicut g a signo c in d. Cui f & g sint equalia mobilia & equaliter mota, si stare & quiesceret faliquo tpe in b, g prius pueniet ad d, q̄ f in e. Nā e b repetitum quælibet est c d. Nō igitur duo sunt nūc & instantia in quorū vno sit vnus motus finis, & in alio resiliētis & reflexi ortus. Et quomodo etiā cū fin b & g in h simul pueniāt & assint. g potius ab h nullo tpe inter polli recedit q̄ f a b. Nō cōcedimus f g mobilia esse quælibet & in quælibet tpe moueri, f ab e in b, recurrat in e, & g a signo c in d, quia (vt dictū est) f quiescit in b priusq̄ resiliat & recurrat ad e, nō aut g in h aut alio quoq̄ puncto medio, in quo solo momento potētia g pfererat & p̄sistit, quod huius vt principii illi vca ro vt finis sit. f autē in b in duobus actu momentis p durās existit, vno vt motus e b sine & termino / & altero vt motus e b principio. Et ita p id quod est esse actu & potētia, hāc diluimus dubitationē, quemadmodū prius eā zenonis de infinitis medijs spacijs, q̄ (vt in quælibet) nō cōtingebat ptransire. Vnde fit vt momenta actu, priori & posteriori motus & passiois adhibēda sint, & tps signa diuidēda. Nā omni instanti proprium est vt sit duo ratione, huius finis / illius vt principii. qui itaq; ea nō diuidet i calefactio nis & frige factio nis in itto, sed faciet vnū potētia, huius finis / illius vt principii, diuisione facit cōtinuo aptā, q̄ vero cō diuidit & diuersa facit vt duobus actu respōdeāt, intercipit tēpus & mobile interquiescit, quomodo fieri dictū est priusq̄ mobile reflectatur & resiliat. Tercio, idē ostēditur motū directū & reflexum nō esse vnū motū. Quod secundū rectū vno motu ad aliquē terminū fertur, prius atq; ad eū pueni at / ad eū dē ferebatur, immo statim a principio motus ferebatur. Si igitur vnus esset motus q̄ est sursum et resiliens deorsum, simul atq; aliquid ferretur sursum ferretur et deorsum, si reflecti et resiliere deberet, qd̄ de se absurdū / ridiculūq; apparet. Quarto, illorū motū diuersē sunt q̄tes. Est enī alia q̄es motū a in b. & q̄es motū b i a. Sūt igit̄ et diuersi motū et nō vnus, inter quos et tēpus et q̄es intercipiunt̄ media. Quinto, cū aliquid ex albo sit nigrū, et iterū ex nigro sit album: illa albifacitio et nigrefactio nō sunt vnus motus / neq; eorū idē tēpus. Tēpus enī cōtinuū / cōtinuorū est. motus aut̄ it̄ sunt cōsequētes, quare neq; tps idē vltimū. Quo pacto enim et cōtrariorū vt albedinis et nigredinis idē vltimū esse possit apparet igitur motū directum et reflexum nō esse vnū: sed potius inter eos tempus cadere medium.

Notarum oclauī capitis declaratio.

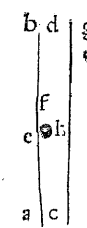
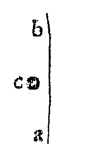
Cū mobile e mouetur ab a in d p spacium ad d, dicitur altrosus moueri, q̄ ad alterā partē / siue ad alterū latūs moueatur / & nō omnino directē. Si vero mobile e moueatur primo ab a in b p spacium a b, & deinde a termino b in a p spacii b a, primus motus vā secundū directus est, secundus vero ad primū reflexus. Et ita de eodē mobili primo moto p spacium c d, secundo vero p spacii d c. Neq; oportet secundū motū fieri semp ad primū terminū eundem numero. Nā sepe numero graua sursum proiecta non redeunt ad eundem prorsus locum a quo eieclā sunt, sed sufficit mobile redire ad primum terminum aut alterum eiusdem speciei, nō multum ab eo secundum directum distantem.

Oclauī capitis cōclusio. Nō oīs motus secundū locū / sed circularis solū pōt esse vnus cōtinuus & ppetuus. Nā omnes motus scdm locū aut sūt secundū spacii rectū / quales sunt motus grauiū / & leuiū, aut scdm circularē / quales sunt circulatorio nes celorū, aut scdm spacii mixtū, partim quidē rectū & partim sinuosum, arcuale & obliquum, quales sunt uolatus auū. quē ad modū si mobile d primo mouetur per spacii curuū a b, & deinde per rectū b c, At motus scdm rectū spacium cōtinuū & perpetui esse nō possunt. Nā cū nullū spacii rectū per quod mouentur possit esse infinitū (maximū enim rectū motū spacii duobus extremis natura determinatur, scilicet cōcauo celi lune & cōcauo aque) si huiusmodi motus rectū debeat cōtinuari / cū ad sui spa cii terminū / extremitatēq; puenierit, resiliat & reflectatur ad suorū spaciorū initia, ut mobile e cū puenierit ad b, rursus redit in a. Sed motus q̄ hoc pacto reflectatur ut a loco sursum in deorsum, a dextro in sinistrū, ab ante in post, suis moribus directis sunt cōtrarij, cū sint a cōtrarij terminis in cōtrarios terminos scilicet in loca cōtraria. Nā huiusmodi locorū differētia sunt loca adinmicē cōtraria, igitur motus directus ut q̄ est de a in b / & reflexus ut q̄ est de b in a / nō cōtinuatur, hāc motū siquidē vnū numero & cōtinuū, requiritur forma numero vna. Cōtrarij aut̄ motus, specie diuersi sunt / neq; vnū numero motū efficere possunt. Quod au tē motus scdm locū cōtinuo sumptū / vnus directus & reflexus sunt cōtrarij: hoc signo ostēditur. q̄ si mobilia q̄ huiusmodi motibus feruntur / sibi inuicē occurrāt in eodē spacio, se mutuo impediūt & ibi quiescūt, donec ualētius mobile secū imbecillius rapiat, se igitur mutuo corrūpūt & destrūūt. qd̄ cōtrarij est propriū. Motus aut̄ sursum ab a in b & motus q̄ est altrosus siue in latūs ut ab a in d, nō ita se impediūt / q̄ nō sunt cōtrarij. igitur id signū est & argumētū motū directū & reflexum adinmicē esse cōtrarios. Quod si motū secundū rectū adinmicē cōtinuū & perpetui esse nō possunt, neq; motū mixtū adinmicē uniri & cōtinuari poterūt. Est enim motus secundū rectū vnus & cōtinuus, motū uero mixtū vnus nō est nec cōtinuus, sed ex diuersis specie motib⁹ recto & circulari cōpositus, q̄re potius esse perpetuū cōueniet motū recto q̄ simplex est uniformis, q̄ motū mixto. Et si qd̄ non inesse ei cui magis uidetur inesse / neq; meriti ei cui minus. Secūdo, motū directū & suū reflexum (q̄ sunt motus ediuerso sumpti) nō esse cōtinuos, quia mobile priusq̄ reflectatur ad primum terminum, debeat quiescere in termino ad quē motus directus ita probatur. Quia in quolibet motu uno, tria sunt extrema impartibilia, scilicet momentum incipiens, quod principium est motus & non finis / momentum medium, quod finis est prioris partis motus & principium posterioris / & momentum finiens, quod totus motus finis est & nullius principium. perinde atq; in linea finita a b c est punctum initians a / punctum median b / & punctum finiens c / quorum duo extrema a & dicuntur puncta actu, medium uero b punctum dicitur potentia, sic de motu factō per illam lineam dicendum est tria in eo esse momenta / incipiens a / medium b / & finiens c. quorum medium b / recipit vnus est, & ratione duo, scilicet principium & finis ratione diuersorum. Et dicitur esse potentia ex eo q̄ duorum motuum non communicantium / scilicet motus a b / & motus b c / (qui nulla parte conueniunt) sit terminus. Momentum

uero incipiens a & finiens c dicuntur actu existere, quia sic sunt termini motus / ut nulli alterius nō cōmunicātis sint termini. Tūc sic, quicq; secundū locū mouetur, si in eodē loco ad quē motu directo aduenit, & a quo motu reflexo recedit, duo habeat extrema Mobile anteq̄ reflectatur q̄ere debere. motus actu, in eo loco inter medio tpe quiescit. Nā cū primo momento actu respōdeat suū instans tps: & secundo alterum tps instans, si inter duo momenta actu non sit tempus intermediū, duo nunc & tps impitibilia erunt sibi inuicē proxima: quod est impossibile. Vt si mobile e moueatur directē ab a in b, & habeat in b momentū finiens actu motum a b, deinde moueatur reflexe de b in a, & habeat in eodē loco b aliud momentum actu incipiens motū reflexū b a, necesse est mobile e quiescere in b. Nā primo momento finienti motum directū respōdet suū tps instans, & secūdo alterum tps instans. At inter quibet duo tps instantia est tēpus mediū, ergo mobile illo tpe medio quiescit in b. At omne mobile quod mouetur ad aliquē locū unde reflectatur (ut c ab a in b, & iterū ab eodē termino b in a) duo habet in b actu momenta motus, scilicet momentū finiens motū directū, & alterū numero incipiens motū reflexum. Aut idē numero momentum est motus directi a b ut finis, & motus reflexi b a ut principium / & solū momentū potētia, quod est impossibile. nā duo p̄dicti motus sunt diuersæ naturæ & cōtrarij, quare non sunt nati adinmicē cōtinuari, cū ad motū cōtinuū vna numero forma & dispositio requiratur, igitur mobile e quiescit in loco b unde resiliat / anteq̄ ab eo reflectatur. Et id solū nō est uerum in motu recto, uerū & in motu circulari / si in eo fieret ulla reflexio. Tunc enī esset reflexio in motu circulari quādo ab vnō termino mobile circulo moueretur ad alterū, ut ab oriente p meridie ad occidentē, a quo p idē spacii, iterū rediret in primum terminū, ut ab occidentē p meridie ad orientē. Et si hoc pacto quicq; moueretur, deberet quiescere in occidentē anteq̄ recurreret in orientē. Sed cōtra hanc rationē fit obiectio. Sint a b & c d spacia equalia & secundū magnitudinē & resiliētia, f & g sint mobilia equalia & equalia habentia mouendi uirtutē. Et mobile f a puncto e signato in medio spacij a b moueatur quælibet uersus b motu directo, deinde ab ipso b redeat in c motu reflexo, & uero a signo c alterius spacij moueatur ad signū d. Si mobile f quiesceret in loco tpe in b termino ad quē motus directi, & termino a quo motus reflexi, cum g nullo tpe quiescat in p̄dicto h medio, g prius pueniret in d q̄ f relaberetur in e. Id aut̄ est incōueniens, nā f & g posita sunt mobilia equalia & equaliter mota, q̄re p diffinitionē in equali tpe equalia p̄ficiunt spacia. hāc e b bis repetitū est equalē c d, nā utraq; scilicet spacii c b bis repetitum & spacii c d equalitur spacio a b, quare quo tpe & p̄ficiat spacii c d, eodē f deberet bis p̄currere spacii c b, igitur non sunt duo nūc & tps impitibilia, in quorū vnō sit momentum finiens motū e b, & in altero momentū incipiens motū b c, quod est rōnis modo adductæ oppositū. Præterea simul pueniūt f in b, & g in h: medio scilicet p̄fecto spacio i & instāti diuicē tps motus g vnā medietatē ab altera, non igitur uidetur ratio potior quare g recedat ab h nullo tpe inter medio q̄ mobile f a termino b. Respōsio. Nō est concedēdū f & g mobilia esse equalia & equaliter moueri, siquidē p medietatē spacij bis repetitā, & g p cōtinuū spacii, nā g mouetur directē solo b, & p spacii in cōtinuū & directū sine reflexione p̄fectū, si uero primo directē & deinde reflexe p medietatē spacij bis repetitā, facit itaq; spaciorū diuersitas & uaria habitudo, ut mobilia q̄ in spacio omnino eodē & cōtinuo directo equaliter mouerentur, in spacijs diuerso modo se habētibus nō moueatur equaliter. Et q̄nis e b bis repetitū est equalē scdm motū spacio c d, non tamē scdm mouēdi rationē / utq; idē & eodem modo fiat in utroq; motus, nā in spacio c d fit motus secundū directū cōtinuus. At in b e fit motus primo directus / & secūdo reflexus, a primo specie diuersus. Nec equali tpe absoluitur utriusq; mobilis lationes, cū mobile f quiescit in termino b anteq̄ resiliat in e, sed mobile g in nullo puncto medio sui spacij quiescit immo absq; intermissione cōtinuo in ipsum terminū d mouetur. Et ergo mobile g in puncto h solum p nunc & tps impitibile est, habet ibidē momentum potentia, a quo dicitur incōplete & secundū principii mutari. F aut̄ in b duo habet momenta actu, vnū scilicet finē motus directi c b, & alterū principii motus reflexi b c. Quare conceditur mobile e prius puenire ad d, q̄ iterū ad e, neq; hoc est incōueniens. Nā ut p̄dictū est f & g nō sunt mobilia equaliter in illis duobus spacijs mota. Et ita dicta est ratio q̄re g a puncto h recedit sine aliquo tpe inter medio quiescēdo, potius q̄ f a termino b. Nā motus ipsius g p b d est cōtinuus motui eiusdē p c h, quare inter eos nullū mediū tēpus, sed motū f p b e nō est cōtinuus motui eiusdē p e b, cū inter eos sit tps mediū. Et ita p distinctionē momentorū actu & potētia hec obiectio soluitur, sicut ratio Zenonis de infinitis spacijs medijs prius soluta est p distinctionē infiniti actu & infiniti potentia. Ex p̄ Quod dicitur dicitur infertur correlariū q̄ momenta actu solum cōueniūt principio & fini totius motus & passionis hoc est affectionis. Per prius prius motus, enim motus, nō motus prior pars neq; p posterior, pars eius posterior intelligitur, sed p prius / motus principii, & p posterior, finē motus accipere debemus, ut cum f puenierit ab e in b, habet in b momentū actu, motus directi finē, & cū rursus mouetur ab ipso b in e, habet alterū momentū actu, principii motus reflexi, quare habet in b duo momenta actu æque atq; in e. Et tps signa hoc est instantia siue impitibilia sunt correspondētē diuidenda ad ipsa momenta actu. Nā quodlibet momentū actu, habet instans tps sibi respōdēs, & diuersa momenta habēt diuersa tps signa sibi respōdētia. Vt igitur momenta actu a se inuicē distinguuntur: ita & tps signa diuidēda sunt, ut f in b habet momentū actu finē motus e b / & vnū tps signū ei respōdēs. Idē mobile in eodē termino habet aliud momentū actu, principii motū b e, & aliud etiā signū tps respōdēs. Et quicūq; sunt diuersa momenta actu, est aliud signū tps respōdēs: prioris momentū & posteriori: & inter illa duo: tēpus quē intercipit motū mediū. Nā omni instanti tps propriū est ut sit duo rōne, prioris tps finis & alterius principii, sicut p̄dicto cuiuslibet lineæ circularis propriū est ut sit duo rōne. Verū id simpliciter ueritatē nō habet, sed solū facta hypothesis q̄ motus celi esset æternus, qd̄ sup̄ius probasse uisus est Aristoteles. Sed quædam modū id est falsū, ita & illud de instanti tps dictū, qd̄ ex illo cōsequitur. Itaq; q̄ illa tps signa nō diuidit & distinguit i principio calefactiois aut frige factiois / sed ea esse vnū reipsa cōsiderat & duo rōnes cōsiderat ea ut tēpus cōtinuū efficiūt, & itaq; priū tps terminū cōmunicēdo circō distinctionē facit aptā cōtinuo. Nā omne cōtinuū ptes habet q̄rū ultima sūt vnū. Qui uero instantia reipsa diuidit & diuersa facit ut ad duobus momentis actu respōdeāt, inter illa duo: tēpus mediū claudit in quo mobile quiescit / ut sit ante motus reflexi initia. Tercio ostēditur motū directū & reflexū nō esse vnū & cōtinuū. Nā qd̄ motu recto ad aliquē locum mouetur: priusq̄ ad terminum pueniat, ad eum ferebatur: immo a principio motus ad eundem ferebatur, ut si lapis a concavo celi lune ad concuum aque moueatur, anteq̄ ad suum locum pueniat / ad eundem mouebatur, immo cum fuit adhuc in igne, & deinde in principio æcis ad suū locū mouebatur. Si igitur vnus & cōtinuus est motū ipsius e sursum ab a in b, & reflexus deorsū ab ipso b i a, simul cū mouetur sursum & anteq̄ reflectetur, mouetur deorsum, & sic idē simul moueretur motib⁹ oppositis, qd̄ est impossibile.

Obiectionis solutio.

¶ Quarto. Quorū quietes sunt diuerse, & motus sunt diuersi. Sed alia est quies ipsius c mobilis in b, post motū a b, & alia quies eius in a post motum b a. Si enim c sit graue, quies eius in b est uiolenta / sicut & motus a b uiolentus, & quies eius in a naturalis / sicut & motus b a ei naturalis est, modo quies uiolenta & naturalis eius in locis oppositis adinuicē sunt contrarie, igitur & motus eius in loca sunt diuersi & contrarij. **¶ Quinto.** sicut se habet albefactio ad nigresfactionem, ita motus reflexus eius in loca ad directū. Vtrobique enim fit motus a terminis contrarijs in terminos contrarios. Sed albefactio & nigresfactio sunt diuersi motus & non unus, neque sunt eodē tpe continui. Nā motus q sunt eodem tpe continui sunt cōtinui, At albefactio & nigresfactio non sunt motus cōtinui (non enim forma est numero una) sed solū cōsequētes, q inter eos nullū mediat eiusdē rationis mediū. qre neqz idē reipsa est tēporis ultimū quod sit finis tps quo qd albescit, & principij tps quo idem nigrescit. Impossibile est enim contrariorū motuum ut ad albedinē & nigredinem idem esse tps ultimū propter formarū / dispositionūqz diuersitatem, igitur motus directus & reflexus nō sunt unus motus & cōtinuus, sed inter eos mediat tempus, quo mobile post motum directū & ante reflexum quiescit. **¶ Noni capitis note.**

¶ Physiologi, phisici. ¶ Sinus, curuitas, arcus.

¶ Onum cap. continet duas conclusiones, quinque rationes ad secundā. ¶ Prima conclusio. Ad motum circularē esse vnum, cōtinuū, & perpetuū allata non accidit in cōmoda. **¶ Tum** quia quod eo agitur motu, non fertur motibus oppositis, neqz vniuersaliter verum est motus ab a in b, & a b in a esse contrarios: sed solū id de rebus verum habetur. Sunt enim secūdu locū contraria q secūdu rectitudinē plurimum distant. vnde hoc nō vetabit motus hos secūdu circū esse cōtinuos. Tum quia resilitio / reflexio neqz nō distrahit. Nā q resiliunt & refectuntur, exitū actu habent, & actu alterius principij, vt eodem affint, & ab eodē mox sine actu, principioqz habito absint. Id autē in motu secūdu circū nō reperias. Nā semper est ab eodē in idē, neqz exitum neqz ortū vllum actu habens, vt neqz circulus pūctū habet actu vllū, sed oīm potētia, & q idē vnus sit pro exitu / alterius vero p ortu. In recto autē id nō ita est, cū semper sit ex aliquo i aliud, sed sicut in recta, si quoqz spacio extrema actu cōperta habētur, ita & in eo motu. **¶ Vnde** hęc explorata, manifesta qz cognoscuntur: motus secūdu semicirculū, aut maiorē / aut minorē circuli portione factos, esse nō posse cōtinuos & ppetuos. atqz solū secūdu circū esse perfectū. Solus enim is est q principio finem copulet, & nullos a circulari cōtingere esse ppetuos, neqz id physiologos sane asseruisse oia semp moueri, cū nō circulo moueri posse viderēt oia, plane si qdē cōfiterent qdā oriri, qdā interire, qdā augeri, minui, alterascere, & nō agi circulo. **¶ Secūda,** latiorū prima est circularis. **¶ Primo.** quia oīs latio aut est recta aut circūlaris aut mixta, at latio circularis prior est recta, qā simplicior & pfectior. vt q sit intermita / sine resilitio ne alqz in corruptibilibus, & infinitā ferē trahēs, nō autē recta, qā terminos actu habet, q resilit pterūqz motus cōtinuos cōtrarios, corruptibilibus, & infinite ferē, si in linea fiat recta q finita sit, in recta autē infinita nō fiet vlla. Quādoquidē nihil fit, qd factum esse impossibile est, infinitū autē pertāfire impossibile est. Quod si circularis prior est recta: & mixta ex recta atqz circulari, nā latio recta ea (q mixta est) prior existit, vt simplicia ex eis cōposito priora sunt. **¶ Secūdo.** eterna priora sunt nō ppetuis. Atqui circularis latio eterna est, ceterę autem non, sed statim finēqz habent, est igitur circularis latio alis latioribus prior. **¶ Tertio.** in motu recto determinatū est principium / mediū / & finis, & dari potest determinate vbi incipiat, q trāseat, & quo desinat. Hęc autē in motu circulari determinata nō sunt, sed vnū quodqz principium est / mediū / & finis, vt semp is motus in principio esse videat. Nō enī aliquid eorū vnū vt principij potū qz alterum quodlibet potueris, & quiescere eiū mobile quodāmodo putatur, vt quod in eodem loco maneat. **¶ Quarto.** mēsurā prior est mēsurato. Nā primo mēsuram, & primū in vnoquoqz genere metrum & mēsurā aliorū est. motus autē circularis aliorū mēsurā est. Est igitur prior aliis. **¶ Quinto.** motus regularis prior est irregulari. Circularis autē motus talis euadit, alii vero non. Nā alii motus si naturales sint, in principio tardius excitātur, & qz to fini viciniores, velociores existunt. Violētē ecōuerso. Circulares verō neqz in principio neqz in fine euariant. Est igitur circularis prior. Et certe oēs antiqui, Empedocles, Democritus / Anaxagoras / Plato: motum secūdu locum dixerunt esse priorē. Vt Empedocles dixit litē segregare / & amicitia cōgregare. Et Democritus ex Atomis per segregationē oia gignit. Et Anaxagoras intelletum a Chao segregantē. Plato animam mouentem / cui primum motum attribuit, motum secūdu locum, Ex hīs liquet primum motum esse secūdu locū, sed quis is est, declaratū est pauloante.

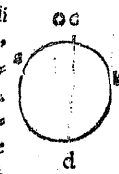
¶ Notarum noni capitis declaratio.

¶ Physiologi dicuntur quasi naturaliter loquentes, a physis, quod est natura, & logos quod est sermo. Et sunt qui de naturaribus, naturalibus differunt. **¶ Semicirculus est figura plana, diametro circuli & medietate circūferentię contenta.** Vt figura a c b d contenta diametro a d b / & media circūferentiā a c b. **¶ Maior portio circuli est figura plana recta linea & parte circūferentię contenta, semicirculo maior aut figura g c b.** **¶ Minor portio circuli est figura plana recta linea & parte circūferentię cōtenta, semicirculo minor.** Vt figura e c f.

¶ Noni capitis prima cōclusio. Si motus circularis unus, cōtinuus, & ppetuus esse ponatur, prius adducta nō sequuntur in cōmoda. **¶ Primo.** qā quod motu circulari mouetur, nō mouetur motibus oppositis. Nā motui circulari (ut postea ostēdatur) nihil est cōtrariū. Neqz in omnibus nerū est motū a termino a in terminū b & alterū a termino b in a esse cōtrarios. Nā motus circularis ab a in b per c / & motus a termino b in a p d sunt adinuicē cōtinui, & totū vnū motum, cōpletāqz circūlationē cōstituit.

B
a o c

Sed in motibus secūdu rectū verum est motum ipsius e ab a in b / & alterum a termino b in a secūdu idē spaciū esse adimū eam cōtrarios. Nā motus secūdu locum cōtrarij sunt q sunt secūdu spacia maxime natura secūdu rectitudinē distantia, ut maxima latio sursum q est a loco deorsum simpliciter ad sursum simpliciter: & maxima latio deorsum q est a loco sursum simpliciter ad locū deorsum simpliciter. Itaqz cōtrarietas nō prohibet motus circulares ab ipsdē terminis in eodē terminos esse cōtinuos. **¶ Secūdo.** qā motus circularis p reflexionem nō discontinuatur. Nā q motu reflexo post directū mouetur, habet momentū actu / terminans motū directū, & eodē in loco alterū reipsa momentū actu, incipiens motū reflexum. In motu autē secūdu circū nō inueniuntur diuersa momenta actu, nam motus circularis semp est ab eodē termino in eūdē sine interruptione & discontinuatione, neqz aliquod momentum actu habet incipiens quod motus principij sit & nō finis, quē admodū circulus nullū habet pūctū actu q vnus dūtaxat partis lineę sit terminus, sed omnē punctū habet potentia & pluriū linearū nō cōmunicantiū terminū, qui idem sit finis vnus partis lineę & principij alterius. In recto autē motu non omne momentū est momentum potētia, cū semp sit ex aliquo termino in alterū locū, sed quē admodū lineę recte q motus recti est spaciū, puncta finalia actu habentur, sic & in motu locali secūdu rectū / momenta actu assignanda sunt. **¶ Vnde** manifestū est motū locale factum scdm semicirculū a c b / aut maiore portione circuli g c b / aut minorem e c f non posse esse cōtinuū & ppetuū, immo nullū aliū a circulari posse esse pfectū & ppetuū. Cōstat etiā aliquos philosophorū non recte dixisse oia semp moueri, qā nihil semp moueri pot nisi moueatur circulariter, cum nullus motus aliū a circulari possit esse ppetuus. Sed nō oia mouentur circulo, igitur nō oia semp mouentur. **¶ Secūda cōclusio.** Motus circularis est primus & pfectissimus motū secūdu locū. **¶ Primo.** qā oīs latio aut est recta aut circularis aut mixta. Latio autē circularis cū sit sine extremo actu terminatē / sine reflexiōe, indeficiēs & ppetua (supposita quidē mundi ppetuitate, quā prius probare amolius est) est prior & pfectior recta quę est duobus terminis actu clausa / cū resilitioe & cōtrarietas / deficiēs / & finita, esse primū & cū fiat semper in linea recta finita. In recta enim linea infinita / nūqz fiet natura latio, quoniā infinitū magnitudine spaciū trāsi re impossibile est. Et cū circularis latio sit prior recti, & recta sit prior mixta ex recta & circulari, sicut vnū est prius multis & simplex cōpositis, etiā circularis est prior mixta. nā quicquid est prius priore, prius est & posteriore. Est igitur circularis motus motuum secūdu locū primus. **¶ Secūda.** eterna priora sunt duratione & pfectione nō eternis. Circularis autē latio eterna est & ppetua, ceterę autē lationes ut recte & mixta nō sunt eternę, igitur. **¶ Tertio.** in motu recto determinatū est principij mediū & finis, perinde atqz in linea recta assignatur punctū incipiens / mediū / & finis. In motu autē circulari principij / mediū & finis non ita determinata sunt, sed vnūquęqz eius pars principij est / mediū & finis, sicut in linea circulari vnūquęqz punctus est incipiens / cōtinuus & finiens ratione diuersorū, ut motus circularis semp in principio esse videatur. Neqz maior est ratio cur vnū eorū principij assignetur potius q quodlibet alterū. & motus circularis mobile (quia semp in eodē loco secūdu se totū maneat) quodāmodo quiescere videatur, non q quiescat / qā sine partes locū demulant, perinde atqz trocūs puerorū uelocissime circū giratus uidetur quiescere, qā nō dimouetur a loco suo. Et in celo maximus motus statim propinodū cōiungitur, ut minimus motus esse videatur. **¶ Quarto.** primū in vnoquoqz genere est metrum & mēsurā aliorū sui generis, ut in genere visibiliū lux est mēsurā alio rū visibiliū, & in genere sensibiliū homo est oīm aliorū mēsurā. Et summatim per primum semp mēsuramus. Et mēsurā est larem irregularis est prior irregulari. Nā regularitas ad unitatē accedit, & equalitatē. Irregularitas autē labitur ad inaequalitatē & multitudine / diffinitatēqz, vniuersitati oppositā. Motus autē circularis regularis est. Ceteri autē motus locales sunt irregulares. Nā motus naturales in principio tardiores sunt, in fine vero uelociores / ob resilitiā spaciū prius maiorē quę cōtinuē diminuitur. Motus autem uiolenti in principio uelociores sunt, in fine vero tardiores, ob motuendū uirtutem in principio uehementiorem & paulatim elanguescentem. Antiqui etiā philosophi motum secūdu locum dixerunt ceteris motibus esse priorē, est igitur circularis motus motuum localium primus.

Motū circularē p reflexionē non discontinuati.

36

Motū circularē mutationē secūdu locū pfectissimum

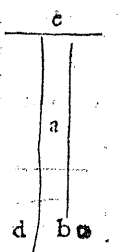
¶ Decimi capitis note.

¶ Primus motor primum simpliciter mouens. **¶ Infinitum secūdo.** **¶ Pręstare, superare, pręstantius esse.** **¶ Centrum / punctus** a quo omnes recte duclę ad circūferentiā sunt equales.

37

¶ Ecimū cap. continet duas cōclusiones. vnā questionē & duo correlaria post primam. **¶ Prima conclusio.** primum motorem impartibilē, incorporeūqz esse oportet. **¶ Nā** si corporeū magnitudinemqz haberet, aut ea finita aut infinita esset. Non infinita, finita igitur. Deinceps, aut vis eius mouēdi finita / aut infinita. Si finita de deris, non mouebit tempore infinito. Finitum enim tempore infinito mouere impossibile est. quod adhuc ostēdo. Sit a mouens finitum, b mobile, c tempus infinitum, quia a vis est finitē, affertur potest matus quod sit d. Aut ergo d diuinitus mouebit b, qz ipsū a virtute inferius atqz inualidius, hoc autem non: quia tempore infinito nihil est diuinitus, aut a solum mouetur tempore finito. Aut d quanto a eque mouet. hoc iterum non quia maior vis minori equari non potest. Non igitur eius vis finita est. Si dixeris eam infinitā, neqz hoc, quidē. Nam in magnitudine plus clausum potētia, in equali tēpore plus facit. vt plus calor habēs plus calefacit, plus dulcoris itidem plus dulcoris inducit. Et ita in singulis mouentibus, necesse igitur est et a corpore finito vī infinitam habente ipsum mobile pati, & plus quidem qz a finito. Nam plus potentia retinet, quod si sic esset, nullum esset tempus in quo pateretur, quod est impossibile. Quod si mouebit tpe finito, sit potentia infinita a, tēpus in quo f. Et potētia finita a, tēpus in quo mouet g. Procedā maiore potētia accipis finita alterā, quousqz excellat aut equē determinatū, atqz ad id incōmodi pducā, vt potētia infinita & finita cqliter & equali tēpore moueāt, aut finita mouēdo, potētia p̄stare infinita, qd est impossibile. Et etiā distrahēdo eā si voluero deficere faciā, mouebit igitur in nō tpe. Nā accepta potētia

f h g i

¶ Prologus Iacobi Stapulensis in physices introductorios dialogos.

Harissime Stephane, quanta sit animorum benevolentia inter liberalium artium cultores in hoc nostro Parisio studio (ubi res cognita esset) exteri mirarentur. Certe mordaculū uirum & qui (ut aiunt) nae sum Rhinocerotis habet, tanq̄ Cerberum bifaucem irridet, execrantq̄, magisq̄ opere precium ducunt, sancta amicitie iura colere, tanq̄ a minerva (quae olim & sapientie & pacis dea putabatur) geniti uideantur. Nec iniuria (ut aiunt) nam & Philosophia & Philosophus, nomina ab amore sortiuntur. Quid enim Philosophia nisi sapientie amor? Quid Philosophus nisi uerus eiusdem amator? iure deest itaq̄ (ut recte sentimus) ipsos esse amicos. Quo sit ut eum primum inuidos, maleuolos, & sese mutuis dentibus lacerantes sentimus, non amplius philosophos reputent, sed eos pro flagitij condatione in Pythagoreos canes uersos putant. Et ne nos ab eorum officio decideremus, mūtua nos multos annos astrinximus benevolentia, ut tua & tuī & nostri Bohuslai Timensis mihi semper gratissima fuerit frequentia/ & mea itidem uobis gratissima. ¶ Tu curasti ut nos sine Paraphrasis castigatē ab ipsorum efformatorum manibus prodeant in lucem, qui sepe ab Archetypo deuiant nisi uigilās castigator affuerit. Bonum insuper tibi uisum est nos introductorios dialogos adijcere, quod eo libentius feci, quo magis tu & amicus & pro hoc negotio uigilans optaueris, petierisq̄, amicitissime nostrorum cōphilosophantiū turbæ exponendos. Qui tamen suorum laborum fructum desiderarint, primum dialogum perlegere atq̄ prægustare debent, & id prænosse, Oneropolium præsertim in secundo dialogo in Analogia docere, & eas aliquatenus demudare. ¶ Enantiū aliarum seclatū peritum (qui & si bi & sepe alijs obuersus contrarius extiterat) Analogis manus uictas dare.

¶ Personæ dialogorum & earum, nominum subiunctæ interpretationes.

Hermeneus	Interpres
Oneropolus	Conlector
Polypragmon	Negotiator
Noerius	Intellectualis
Epiponius	Laboriosus
Enantius	Contrarius
Homophon	Concordans
Neantas	Adolescens

DIALOGVS IACOBI .F. STAPVLENSIS IN PHYSICAM INTRODVCTIONEM.

¶ Dialogi introductionis Physice notæ.

¶ D. liber dialogorum. ¶ Dialogus, disputatio interpretatur. Estq̄ dialogus, liber in quo aliqui simul de aliqua re conferentes differentesq̄, introducuntur. ¶ O biter, interim. ¶ O pido, ualde. ¶ Libens serulæ manum subdo, Metaphora, libens correctioni pareo. ¶ Cresus olim Lydorum rex ditissimus auro, de quo meministi Ouidius, diuinitus audita est, cui non opulencia Cresis qui tandem a Cyro bello superatus, tenui fato uitam exegit. ¶ Cedo, sic. ¶ Finis præcipuus, cuius gratia quod. ¶ Finis minus præcipuus, cuius gratia quo. ¶ Sicarij/ insidiatores uiarum uidentes sica.

Cresus.
Ouidius.
Cyrus.

¶ Hermeneus. Oneropolus. Noerius. Epiponius.

Neropole Polypragmon hospes noster filium suum & mihi & tibi, moribus & doctrina cōmisit educandum. Vnicus illi filius est, quem teneriuscule diligit. Assuit modo hic, in autem aliquo abiueras. Ipse elanculum ad partē (non audiente filio) me aduocato, sic osus inquit. O Hermenee hoc sepeis audiui & uerum est, Philosphi fallere non norunt, cum ipsi plurima norunt, sed ut agricolæ steriles agros colendo feraces faciunt, ita & steriles adolescentum animos arguit, & ad secundam probitatem euehunt. Et licet harum rerum (quas tractant) sim imperitus (nam alio iuuenem flexerunt parentes) illos tamē summa benevolentia prosequor. Et te maxime omnium, & Oneropolium, uitamq̄, meam ut cecant, meq̄ ipsum frequenter damno, nosq̄, solos literas callentes, felices reputo. Hinc singularem fiduciam in te & Oneropolo meam comici, ut nos filij mei (dū etas patitur) curam suscipias aut ne seipsum senex, uitamq̄, suā (ut ego nūc meam ignorantem) detestetur, damnetq̄, Vnicus mihi o Hermenee heres est, modo deus hunc mihi saluet. Semel, nec mihi alterius habendi spes ulla relicta est, hunc tuæ fidei commendo & Oneropoli, ut sitis illi patres. Diligentiam eius perpenditis, nunq̄ desistisset me die/ no/ itaq̄, importunis precibus quater, donec ego ipsum uestris conspectibus statuissem. Hunc habetis, hūc excolite, hūc uestræ fidei mando. Hinc filium aduocat, O Epipone inquit/ hic Hermeneus pietam tui curam suscipiet, hūc patrē habeto. ipsi in omnibus obsequere, hunc honora. Hic te bonum & scientem facturus est. Ego has tibi diuinitas relinquere non poterā. harum teipse facere potest possessorem. Et egressus lumen collacbrimantibus oculis, uale inquit Hermenee semper tu & Oneropolus, quem (cum uenerit) nomine meo salutato, Mane in quā o Polypragmon uel hodie nobiscum in conuiuio, & Oneropolo filium tuum una mecum commendabis, rem nobis hanc q̄ gratissimam facturus. Hand possum inquit, alia negocia me urgent, meamq̄ presentiam requirunt. Vos autem in hac literaria educatione filij, mea presentia non egrets, ut uoles in quā, dū modo id polliceris te ad nos aliquando rediturum, & aliquādiu apud nos mansurum. Polliceor inquit, & filium meum uobis oblidem relinquo. & abesse, uis ergo puerum accersamus, ut ipsum uideas & coram interroges? O ne. Volo. Her. Heus puer Noere, hūc aduoca Polypragmonis filium, atq̄, cum eo una nunc nobis astate. No. Eo. Epipone celer adueni. Præceptores Hermeneus & Oneropolus te accersere iubēt. Epi. Vbi. No. in pomario deambulantes. Epi. Eamus oculus. No. Eamus. O ne. Bone Polypragmonis filij, quod tibi nomen est? Epi.

Nomen mihi Epiponius obseruantissime præceptor. O ne. Tu q̄so dic quem animum habes? Epi. bonum: uobis scilicet tribuentibus literas discere. O ne. bonum certe & id optas? Epi. uel maxime. O ne. Malles tamen modo aliquo iococum hoc Noero/ & alia adolescentum turba patris receisum interobluiisci. Epi. Imo discendo & audiendo. Nam puerilium iocorum consuetudinem non habeo. neq̄, me oblectant quicq̄. O ne. Quid ergo? Epi. Liber ac literarum studia. Her. Id profecto in iuene laudabile multum, in genuaq̄ adolescentis indolem demonstrare uidetur. O ne. Sed tu quid potissimumq̄, discere, audireq̄, peroptas? Epi. Philosophiam. O ne. Te ergo in rationalibus disciplinis mediocriter sentis eruditum. Epi. aliquāti sper. periculum facite: & ubi minus sane sensero, ego libens serulæ manum subdo. O no. Hand male ais. Noere huic coequali tuo Physicam introductionem procurat: quam ter/ quaterue repetitis uicibus legat/ memorieq̄, mandet. nos obiter expectantes deambulabimus. No. curabo. Her. iam aliquādiu morat: nunc arbitror aduentabunt. Sed quam Oneropole spem de puero concipis? O ne. bonam admodum. leta fronte puer est: benignus & simplex, & nimirum si Polypragmon ipsum uehemētē diligit, uelutq̄, in genuam ipsius indolem pulchrioribus disciplinis aliquādo perfici potiusq̄, paternas artes sequi, quæ semper lucrum, & ea quorum fortuna domina dicitur intendere uidentur. Her. uerū ais, multum diues admodum est Polypragmon. neq̄, unq̄ congregandi cura ipsi defessa remittitur. ne: opus erit huic iuuenem unicū eius filium negotiationem sequi. uerum si prudens & sciens e manibus nostris euadat: relecti uisite & liberaliter diuitijs tot curijs uigilijs/ periculis & laboribus a Polypragmone patris: uetetur. Sed ecco puer aduētat. Epi. Assum. O ne. O portune quidem nimitū.

¶ Studiū memoria tenere quæ mandauerant? Epi. Teneo. O ne. Diligentius igitur attende. Epi. Attēdo. O ne. ¶ Figura igitur huic nostræ introductioni præpositam uides? Epi. Video. O ne. Figura hæc tota, mundum nobis representat sensibilem. Mundum sensibilem uoco totum celi lunæ concavo contentum, ut sunt elementa/ animalia/ uergetabilia/ mineralia & mixta imperfecta/ suaq̄, physice præe accidentia. & maximus iste circulo/ celi lunæ concavum nobis insinuat, intra quod pulchro hoc ordine in seimicem quatuor digeruntur elementa, ignis/ aer/ aqua/ terra. Deinde parui subsequitur circuli quorum primus circulus nature est. Secundus causa. Tertius motus. Quartus infiniti. Quintus loci. Sextus uacui. Et septimus temporis. Quæ omnia in nostro magno circulo sunt compta, nisi ubi nigrum punctum instar spherulæ perspexeris. Priuationem enim eius cui apponitur significat/ uisq̄, in nostro circulo reperiri posse. Et de hoc sensibili mundo sunt octo Physici libri. Neq̄, in his perdiscendis usq̄ alio mentem tuam deflectas, sed singula de usq̄, in magno circulo & in hoc sensibili mundo contenta sunt, dicta intelligas/ ad eaq̄, sola applices, nisi interdū ex horum sensibilibus similitudine/ similitudinibq̄, quadam proportione celestia supramundana/ intellectualliaq̄, rimari expediat. Tu igitur fili figuram memoria teneas eam nobis audientibus prome. Epi. Faciam. Magnus circulus/ celiq̄, lunæ concavū, elementorum ordo & assitatio, ignis/ aer/ aqua/ terra.

Figure, intro
ductio autem
physice præe
positæ.

Natura	Causa per accidens	Motus indifferens
Causa	Causa actū	Infinitum primo
Motus	Causa potentia	Infinitum secundo
Infinitum	Motus	Tertio
Locus	Generatio	Quarto
Vacuum	Corruptio	Quinto
Tempus	Augmentatio	Locus
Natura	Diminutio	Locus communis
Materia	Alteratio	Locus proprius
Forma	Secundum locum mutatio	Locus naturalis
Res naturalis	Motus subiectiuus	Locus uiolentus
Causa	Motus terminatiuus	Vacuum primo
Materia	Motus totius	Vacuum secundo
Forma	Motus per se	Vacuum tertio
Efficiens	Motus per accidens	Tempus
Finis	Motus acquisitiuus	Præsens
Causa propinqua	Motus deperditiuus	Præteritum
Causa remota	Motus naturalis	Euturum
Causa per se	Motus uiolentus	

O ne. Prompte admodum, postea singula eo ordine/ eaq̄, serie: qua nuper deprompsisti definiuntur atq̄, interpretantur. Et quo melius ingenium tuum (quod suscepimus educandum) arbitrio nostro deprehendamus, interroganti responsiones alterna. ¶ Quid natura est? Epi. Natura substantiale principium est, quod unicuiq̄, transmutationi subiectum esse natum est, aut transmutationis effectiuum. O ne. Ita semper responde. Est enim hæc naturarum unicuiq̄, transmutationi/ generationi/ corruptio/ ni/ augmentationi/ diminutioni/ alterationi/ & lationi secundum locum, nata esse subiecta. hæc uero uniuscuiq̄, transmutationis/ generationis/ corruptionis/ auclionis/ diminutionis/ alterationis/ & lationis effectiua. Et hæc distincta diffinitio ne, utriusq̄, nature diffinitiones sufficienter haberi posse putat. Nam prima particula propter materiam, secunda uero propter formam adiecta est, quo tamen cumclis sanius/ rectiusq̄, intelligendi datur occasio: utriusq̄, particulatim subducta est diffinitio. ¶ Quid ergo materia? Epi. Est natura, quæ unicuiq̄, transmutationi subiecta esse nata est, ut (quemadmodum dicebas) generationi/ corruptioni/ augmentationi/ diminutioni/ alterationi & secundum locum motioni. O ne. Cū tu generabis, ubi erat ut in subiecto tua generatio? Epi. In mea materia. O ne. Et quando tu corrumpis: ubi tum tua corruptio? Epi. In mea materia. O ne. Quando tu augetis: ubi tua augmentatio? Epi. In mea materia. O ne. Quando tu minueris: ubi tua diminutio? Epi. In mea materia. O ne. Quando tu alteras ut calefcis aut frige fcis, ubi tua alteratio: ut calefactio aut frige factio? Epi. In mea materia.

Ono. Et cum te transfers de loco in locum, ubi tua latio? Epi. In mea materia. Ono. Ad singula probe semper idem respondisti. Tu modo materia interpretare. Epi. Subiecti/bylen/potenti/potenti subiectiua. Ono. Sane. haec omnia materiae sunt nomina. Quid forma? Epi. Forma natura est, transmutationi effectiua. Ono. Recte ais. Cui ignis aliu ex ignis generat ignem, quae illic natura generans/generationisq, effectiua est? Epi. Arbitror me debere respondere ignis generans forma. Ono. debet. Et cu aqua extinguat/corruptiq, ignis, quid corruptione illam efficit? Epi. Dicere frigiditatem ac humiditatem, sed forte non tibi placet. Ono. An frigiditas aut humiditas natura sit? Epi. non certe. Na neutra, substantiale principiu est, sed no aduertebat. Ono. de natura quo, quae sit illius corruptionis effectiua, et no de accidentali efficiente, instrumentoq, Epi. iam tene, et errata meum deprendo. respondendum utiq, erat, aquae ignem corruptentis forma. Ono. oppido iam sapis. Cui tu augmetaris, q natura cu augmentatione efficiat? Epi. mea forma. Ono. Et cu tu alteraris, ut cu frigore nimio inborrescis, quid in te alteratione ut calefactione inducit/caloreq, reparat? Epi. mea forma. Ono. verum ais, quando exterus calor ea no inducit. Et cum tu ambulat, quae natura illa agitatione et secundu locu mutatione ut ambulatione efficiat? Epi. mea forma. Ono. Vides igit quomodo ois transmutatio ut generatio/corruptio/augmentatio/diminutio/alteratio? latio in natura est, na in materia a naturaq, proficitur, na a forma. Epi. equid uideo. Ono. Et non modo fili ois transmutatio in materia est, sed et omnis qcuq, sensibilis affectio. Ecce enim deus nostrae sensibilis machine, omninoq, reru optimus et sapientissimus opifex, duas naturas, hanc solui ad agendum, hanc solui ad patiendum, Epi. intelligis hanc (ut arbitror) formam, et illa intelligis materia. Ono. intelligo. Et ut materia sese habeat ad agendum, ita forma ipsa ad patiendum. Epi. an quod dicitur ineam, incertus sum. Nonne optime pceptor nup dicebas, materia ut solum patiatur a reru optimo/sapientissimoq, opifex esse facta. et forma ut solui agat? Si itaq, sane intellexerim, materia neutiq, a gere poterit. Ono. neutiq, fili, neq, quoq, forma pati, utriusq, formam pati, materia est a gere. intelligis quorsum haec proportio? Epi. intelligo. Ono. Interpretare igitur formam. Epi. Specie, acli primu, substantialeq, Ono. Recte quidem. natura interpretis hinc promiscue nobis, pro eode utitur. Sed meministi te ita naturam diffinuisse. Natura substantiale principiu est, unicuiq, transmutationi subiectiua, aut transmutationis effectiua, ubi prima partialem substantiale principiu posueris. Epi. Memini. Ono. Expedi igitur quid hic substantiale principiu uocemus, intelligere. Epi. Sumope re. Ono. Die igitur q huiusmodi uocemus principia? Epi. Ea sunt q cum no sint ex alijs, neq, ex alterutris, oia alia sunt ex ipsis. Ono. Interpretare oia alia. Epi. Res naturales omnes. Ono. recte ais, hac diffinitione diffinitur prima principia Physica, no quid ed scilicet, q dignitates/suppositiones aut diffinitiones sunt. Sed prima principia res naturales constitutiu atq, stabilitiua, cuius quidem diffinitionis intellectus hic est. Prima principia Physica sunt quae ex alterius natura Physicis principijs minime constituuntur (Pria enim non habet) neq, unu ex altero constituitur, sed ex ipsis res naturales constituitur oes. Constituitur enim ex alijs principijs, si alterius natura principia, sua quide essentia/substantiaq, parte in se recipiet. perinde atq, tu tuu corpus, tuae quide substantiae parte in te recipis, similiter et aiam. Et alterutru ex alterutro fiet, si eoru unu alteru constitueret/effecq, eiusdem essentiae pars. Et cu dicimus oes, ratione principioru respicimus generale. Fuit enim res naturales oes, ex materia atq, forma, qua quide partialem si omissa/dicaq, principia Physica esse. q non sunt ex alijs, neq, ex alterutris sed res naturales/ una quide aut plures, sunt ex ipsis: hanc diffinitione singulis apte applicabis. Et nihil hic referre putamus ita enunciasse, ex ipsis oia alia fieri: aut oia alia fieri ex ipsis. Nam passim ubiq, in Philosophia dictoru recta/sanaq, intelligenti petimus, indignuq, reputamus et a Philosophia dignitate plurimu alienu in ea Sophismata tractare/sensuq, sophisticos exquirere. Epi. Indignu certe. Epi. uideo hanc mihi pulebram declaratione plane intelligere. Ono. Si tero q an materia et forma ignis/ reru naturalium sint principia, habes quid respondeas? Epi. Habeo. dica equid e ignis materia et forma unius aut pluru reru naturalium esse principia. Ono. Nihil refert unius sint, an pluru. Scilicet abor causam, quare in qua. Epi. Quia cum no sint ex alijs, neq, ex alterutris, res naturales una quide aut plures sunt ex ipsis. Et sicut me docuisti ego cautius atq, ex industria oes omisi. Na diffinitionem haud applicare potuissem, quando quide ex materia et forma ignis, no oes res naturales sunt ita salte mihi uidetur. Ono. Sane cocipis. Nam ex illis neq, sit aer/ neq, aqua/ neq, terra/ neq, aliud quicquid non sit ignis. Cuius si te interroga re per ga ubi reru naturaliu forma sit? Epi. Ad quid in eius materia. Ono. Na materia ad patiendum/ recipiendumq, posuimus. An materia principium formae sit, an forma principiu materiae? unde ne erraueris, principio principium ponas. Epi. Hesito. Dica tam e si incertus, materia principium subiectiua forma esse: sed no quod forma constituat/ quodq, forme essentia/substantiaq, praeset. dica itide formam materiae principium formale esse: et ut quod est in subiecto: sed no quod materia constituat/ materiaq, essentia suggerat. na materia principium esse no posset. Her. De te nobis fili Epipone hac tua cautia respotione, mirum in modum bona spem adauges. Ono. Logius progredere, an materia rei naturalis sit principiu pariter et forma, ut materia ignis: principium sit ignis? et forma ignis sit ignis principiu? quod si ita fuerit: an consimiliter arbitreris materiam ignis, principium esse ignis, ut et principium formae? et forma ignis/ hunc in modum principium ignis, ut et forma principium materiae? Her. obtundis puerum minime propesa qstione. Ono. Non obtundo. na celer apprehedelo puer est. dic fili, aut uis potius qstia resumam? Epi. teta. Materia rei naturalis esse principium, pariter et forma, ut materiam ignis principium esse ignis, itidem et formam ignis paulo ante tibi interroganti respondi, causamq, adhibui. Cum rursum percontaris an materia ignis/ ita principium sit ignis, ut eam dixi principium esse formae? Non. Nam materia ignis/ principium ignis est: ut ipsum constituit/essentia/substantiaq, partem ministrans. Et consimili modo forma: alteram substantiae partem igni suggerit. quod quidem materia formae minime facit/ itidem neq, forma materiae. Ono. Tua haec responsio me delectat. Et si ita dicere pergas: Polypragmonis loculos: imo uero diuitias Cresci: pulchri animi tui comparatione thesauri nihilipendam. Sed quod magis existimas: materiam et formam rei naturalis esse principia, an materiam principium formae, et formam materiae? O bices. Epi. Veru. na qd respondeat: haud satis copertu habeo. Ono. Thesauru illu que loculis paternis diuitijsq, Coerji pfero: bā: nobis forte occultare uis. Sed cedo: none ppedis materiā rei naturali principiu essentia intrinsecu esse: pariter et formam? Epi. Perpedo. Ono. Et materia formae principiu essentia/substantiaq, extrinsecum, itide et formam materiae? Epi. Et hoc iteru. Ono. Et principiu substantia alicui intrinsecu magis illius principium est, eo ipso quod eiusde principiu sit substantia extrinsecu. Epi. Est. Ono. Ne tibi ratio principij data, quae est ex ipso aliquid fieri: eius comparatione quod constituit, tibi magis competere uidetur? Epi. Videtur.

Quod materia ad patientiam forma uero sit ad agendum.

Quid prima principia physica.

Quod materia sit principium subiectiui formae, forma uero principiu formae materiae.

Crescus.

Ono. materia igitur rei naturalis essentia/substantiaq, (ut dicimus) intrinsecum principiu, magis principiu est q forma principiu: cuius essentia principium extrinsecum est. Et ita de forma in coparatione materiae sententiam est. Epi. Sequitur. Ono. Haberes ergo modo quid responderes? Epi. Habere, materia scilicet forma, magis proprie rei naturalis principia dici debent, q materia principium formae atq, forma principium materiae. Ono. Sed procedamus. Quid res naturalis? Epi. Est q constat ex naturis. Ono. ut ignis: constat ex materia et forma ignis, et aqua ex materia et forma aquae. quoadmodu tu, ex tua aia constat atq, tuo corpore. Quod enim in te est rationalis aia, in igne est ignis forma. et quod in te corpus est: in igne, ignis materia est. Epi. Intelligere uideo. sicut haec duo habeo aiam uidelicet et corpus, meas quide duas naturas, ex quibus consto, constitutorq: ita quoq, ignis duo habet duasq, naturas: forma scilicet, q meae aiae respondet et materia: q meo respondet corpori, ex quibus duobus ignis constat/constituiturq. Ono. Haud erras. Ita est, Et sicut tua aia (q tua forma est) oem tuam efficit in corpore sensibile operatione, ita et forma ignis in materia ignis, oem ignis efficit operatione/affectioneq, oem, ut caliditate/siccitate/luciditate/leuitate/ raritate et motu sursum, et citiq, reru oim optimus opifex, re naturale omne duabus constare naturis/omnemq, duabus naturis, materia scilicet atq, forma nequit. hac scilicet ad agendum, illa uero ad patiendum, et setq, altera sine altera ociosa. Et nihil in natura uacua/ ociosumq, sit unu. et omne ex sua materia/ uero forma et utriusq, simul unione consistere uoluit. Et re uera materia linea est forma supficies: et unio illa profundum. Et ex illo uero ternario/res naturalis omnis: perfecta consistit: ut utriusq, qritateq, potest suu principium/maturq, ipsi quo ad potest assimilari. Her. Noli o nero pole pueru a nalo gys ludere. Epi. nis ne ergo rem naturale omne, ex lineis et superficiebus consistere effectiua/ copositu esse, quado quide ex materia et forma constat? Epi. uide an neq, recte sentem: te pueru ludere. Ono. dico fili. et non dico ut cocipis, nunc autem intelligere no possis, sed tu aliquado in illo lecturum referua. Nunc autem dicat, quos reru naturaliu generat? Epi. Quinq, elementa, aia, haec genera. mineralia, et mixta imperfecta. Ono. elementa sunt filii, ignis/aer/aqua/terra, animalia, homo, et bruta. Vegetabilia: arbores/ et herbae. Mineralia: lapides, metalla et cetera similia quae effunduntur, eruanturq, a terra. Mixta imperfecta: aeris flamma, nubes, pluuia, nix, grando, uentus, et consimilia. Quid dicuntur secundu naturam? Epi. Rerū naturaliu cu ipsis conueniat accidentia. Ono. ut igni maxima caliditas, siccitas, luciditas, leuitas, raritas, motus sursum, sua dimensio atq, figura: quoadmodu in sanita, pulchritudo, corporis robur atq, firmitas: tibi secundu naturam conuenit. Quid praeter naturam? Epi. Rerū naturaliu accidentia: cu ipsis disconueniat, sicut, natura est aduersa. Ono. ut, Ego exempli tuu aduertens diceret: ut igni frigiditas, humiditas, opacitas, grauitas, motus deorsum, disconuenit quantitas et figura: mihi uero egritudo, deformitas, corporisq, eneruatio et debilitas. Ono. Recte. Interpretare ergo rem naturale? Epi. Totu, compositum, corpus sensibile, hoc aliquid. Ono. uides ergo nos primum exegisse circulum. Epi. uideo. Ono. Respirandum igitur nobis modicum est, modicq, interiecta quiete resumendi erunt labores. Tu ad me redito cum primam uoles, et me minus occupatum sentieris. Epi. Redibo. Ono.

Reuerteris Epipone, et quid petas scio. Causa te huc aduexit. Epi. uidelicet ut causam mihi declares, ac eiq, modos, eiusq, species aperias. Ono. faciam. Attende igitur attentiuscule. Tu interrogatus quid causa sit, ita respondere debebis. Causa est ad quae aliud sequitur. Quid est ad eam aliquid sequitur? Est ea, p eam, ad eam ipsuq, qru, aliquid esse aut fieri. Quid effectus? id ipsum est quod ad causam sequitur, ut quod ex aliquo, p aliquo, ab aliquo: ab eiu sine gratia sit, ut tu ad corpus sequens, na ex corpore subiecto/ ad aiam: nam subiectu per aiam/ ad partes, na ab eis ipsis ortu ducis, sequens et ad sapientia, na sapientia gra (quae dei contemplantrix est, amatrix: memoreq, perennis) nascitur. haec itaq, quatuor corporu/ aut parentis sapientia: ita sunt causes, tu uero coru effectus. Quid causa materialis primo, in primaq, eius significatio? Epi. ex qua cu aliquo sit aliquid, et haec: cogens: ita oem et arte omne ambat. ut in Gra matius litera, dictionis sunt materiae. In logicis subiectu, praedicatu et copula, enunciationis sunt materiae. Et consimiliter Rethor/ Mathematicus/ Geometricus/ Astronomicus/ Moralit/ Politicus/ Pbil: sopolus et Artificia: sua tuo modo habent materia. Attamen de ea solui, q Physica est, et reru naturaliu materia: nobis propria/ aptaq, determinatio est. quo: circa subiungitur quid reru naturaliu materialis causa. Ea enim est, ex qua cu forma sit copositum. Quid causa materialis secundu? Est in ona aliquid sit ut in subiecto. Et quia bifaria aliquid in aliquo esse ut in subiecto contingit. Uno modo ut consubstantiali: in consubstantiali, quoadmodu tu aia in tuo corpore, quoru utriusq, tibi substantiale est, et alteru alteri consubstantiali. Quippe q simul ita coaulescent, consistantq, substantia. Altero modo ut accidens in subiecto: quod idmodu calor in corpore tuo. Idcirco subiectu ad duo coparatu/ substantia scilicet et accidens: materia et hoc secundu modo causa materialis esse dicitur. Et materia primo modo, materia ex qua dicere solent. Secundo uero modo, materiam in qua et materiam subiectu. Quid causa formalis? Est per quam res habet esse. Et eius haec ponuntur elementa. Forma dat esse rei, remq, conseruat in esse. Ipsa naq, praesente, res est. et ipsa fugiente, absenteq, res ipsa perit, atq, amplius no est. Epi. Vocas ne elementa principia: quo pacto dignitates/ suppositiones et diffinitiones uocare solemus? Ono. Voco. Si enim substantia fuerit, dat esse substantiale et esse simpliciter, ut tua forma dat tibi esse, substantiale et simpliciter. et ipsa praesente corpori ut in subiecto et consubstantiali in consubstantiali, proculdubio te coferuat, atq, es, ipsa uero fugiente profinus peris, neq, amplius usq, subsistit. Et si accidens fuerit, dat esse accidentale et secundum quid, ipsumq, conseruat, ut quantitas esse quantum, et qualitas esse quale, ut calor dat esse calidum, et conseruat, quo quidem calore alicui praesente et sufficiente quidem, ipsum calidum est. ipsa autem absente non amplius calidum manet. At quia haec formae ratio hinc discipline propria, accionatq, non est, sed elementum commune atq, uagam, idcirco cause formalis Physicae diffinitio subuectur, hinc in modum. Causa formalis rerum naturalium est per qua res naturales, una quide aut plures existunt. Nihil refert. Nam per unam, una res naturalis et per plures, plures res naturales existunt. Quid pacto diducitur causa formalis? In causam formalem substantialem et accidentalem. Quid causa formalis substantialis est quae dat esse substantiale, et quae substantia est, ut anima. Quid accidentalis? Est quae dat esse accidentale, et quae accidens est, ut calor. Quid causa efficiens? Est a qua aliquid fit, ut conseruatur, producitur aut corrumpitur. Quid pacto diducitur? In causam esse entem conseruantem, in producentem, et corruptentem. Quid conseruans? Est a qua aliquid ne desit: ut conseruatur, ut calor et siccitas ignis/ calor et humiditas aeris/ frigiditas et humiditas aquae, frigiditas et siccitas terrae et in nobis sanitas.

qua istas elementa

Quid producat? Est a qua alie. n. producat. ut ignis igne producat, aer aere, aqua aqua, terra terram, & homo hominem.

Quid corrupens? Est a qua alter n. corrupitur. ut corrupens igne, aciem, aqua, terram, aut hominem. **Q**uid causa finalis? Est causa, gratia cuius aliquid fit. ut in nostro circulo elementa gratia mixtorum, & oino minus perfecta perfectiorum gratia sunt.

Quid causa partialis? Est causa finalis in fine percipiendi, & cuius gratia, & fine minus percipiunt. **Q**uid finis percipiendi? Est cuius gratia? Est causa cuius gratia aliquid fit: cum ipsa ulterius alterius gratia non sit. Et hanc causam finem prima intentione nonnulli uocant. ut in nostro sensibili circulo elementa sunt gratia mixtorum. Et imperfecta mixta gratia perfectiorum: mineralia gratia uegetabilium & animalium. Elementa uero imperfecta mixta/mineralia/uegetabilia & cetera animalia mentis, rationisq; expertia: hominis sunt gratia.

Pulchra reru naturalium ordinatio. Sic enim natura imo nature ac oim optimus sator atq; effector semper imperfectiora perfectiorum ordinauit gratia, que si imitari desideramus, nos semper opera nostra ad meliora diri gere oportet. ut opera corporis ad opera anime, & opera anime ad unum optimum ipsius anime actum. **E**pi. **Q**uem ipsam ais? **O** ne. An quicq; melius esse putas, q; deum uniuersorum & maximum bonum cognoscere/cognitum amare? **E**pi. **S**emper sibi presentem memoria reuocare? **E**pi. **N**on puto. **O** ne. Talem igitur optimum mentis nostre actum dico. homo autem in nostro sensibili circulo: amplius finis suum non habet. **S**ed collatione ad ea que in ipso continentur facta, homo eius finis percipiendi esse uidetur. Nam ipse est cuius gratia oia alia nostri circuli sunt, nec ulterius alterius gratia, quod in ipso sit circulo existat. **E**pi. **A**u sim te aliquid unum interrogare? **O** ne. ut uis. **E**pi. **Q**uid sciscitari concepi, forte preter propositum esse iudicabis. **O** ne. **H**aud cura. **E**pi. ut ergo tibi placet: hanc me audiuisset memini, felicitate scilicet hominis esse finem. **E**t Aristoteles contendisse contra illud Solonis Atheniensis, postea a peritissimo poeta carmine notatum.

Aristoteles. **S**ed salicet ultima semper:
Expectanda dies homini est. dicitur, beatus,
Ante obitum nemo, supremamq; funera debet.
Et uoluisse contra Solonis sententiam, hominem in hac uita uere dici posse felicem. **Q**uare ut uidetur & in hoc sensibilem circulo posse habere suum finem. An tu in hoc Aristotelem non approbes? cum te ut Peripateticum se fere usq; ab eius sententia dissentientem, celebrent omnes, ad te profecto & Hermeneum accessi, miro desiderio petitis, ut Peripateticus seche sim discipulus. **O** ne. **A**pprobo fili & in hoc uel maxime. Et quauis quod quis, huic loco minus sit accomodum, licet tamen aliquantulum tui gratia digredi.

Quid petis charissime fili, nos ut puto natura ipsa docebit, uidisti aliquando pulchram arboris? **E**pi. uidi equidem, & bonam. **O** ne. **B**onum igitur fructum afferbat. **E**pi. **A**fferbat. **O** ne. **E**t optimum quidem poterat. **E**pi. **Q**uid optimum ut puto. **O** ne. modo non esse impediri. **E**t optimum eius operatione, uidelicet optimum fructus poterat productione, alterius ne gratia? **E**t substantie quidem sciebatur? **E**pi. **F**aciebat, hominis scilicet gratia. **O** ne. **Q**ui mentis, intellectusq; participes sit, & solus deum in nostro sensibilem circulo cognoscens, **E**pi. uidelicet. **O** ne. **V**ides ergo quomodo arbor illa optima sue nature operationem exercet, & alterius & superioris substantie gratia, optimum scilicet quem potest fructum producat. quem quidem suum finem consequendo superiori reddit substantie. **E**pi. **V**ideo. **O** ne. uidetur ne tibi homo ad aliquem fructum afferendum factus? **E**pi. **A**rbitror in similitudine. **O** ne. **E**t optima eius operatio, optimum eius erit fructus. **E**pi. **M**ibi uidetur. **O** ne. **O** optimum igitur eius fructus, operatio sapientie est, que sola eterna contempletur & respicit. **S**ed fructus ille optimum, qui eternorum contemplatione genitus est, alterius ne superioris substantie gratia erit? cum homo substantiarum optima non sit, & oia infra hominem suas optimas efficiant operationes alterius, & superioris substantie gratia? **E**pi. **M**ibi quidem sic natura docere uidetur. **O** ne. **E**t id cuius gratia aliquid fit, finis est. **E**pi. **E**st. **O** ne. **I**llum igitur superioris substantie finem, cui homo suum optimum reddat fructum, hominem in nostro sensibilem circulo dixi non habere, & reliqua omnia infra ipsum hominem: suum habent. Nam in nostro sensibilem circulo nulla substantia hominis superior, prestantiorq; est. In ipso tamen finem unum habere potest, ut optima eius operatione, que in sensibili circulo alterius gratia non est, sed eo ipso in circulo cetera oia ipsius sunt gratia, & qui finis hominis secundum accidens est, ab Aristotele dictus, huius uite & in hoc sensibili mundo hominis bonum, finis & felicitas. **E**t recte quidem. **N**am in hoc sensibili mundo, alterius gratia non est. **E**pi. **V**idetur te quodammodo intelligere. **A**ristoteles & **S**olon Atheniensis de hominis fine secundum accidens sumpto locuti sunt, tu autem de hominis fine secundum substantiam sumpto loquebaris. **A**d que quidem hominis finis secundum accidens sumptus (ut arboris optimus fructus ad hominem) ordinatur. **O** ne. **I**diusum. **S**ed que immortalibus & eternis fructum immediate debent esse? que mortalibus & caducis? **E**pi. **M**ortalibus & caducis corruptibile, caducisq; fructus: immortalibus uero & sempiternis, immediate debent existimari immortalibus & sempiternis. **O** ne. **S**ic caducum caducis & sempiternum sempiterno rite sine medio cohererebit. **E**t optimum nosler fructus immortalibus substantijs & eternis immediate debitus est. **N**am substantie homine superiores, immortales atq; sempiternae sunt. **E**pi. **I**ta consentiunt oes. **O** ne. **O** optimum igitur hominis fructus, immortalis est & sempiternus. **S**ed qui immortalis & sempiternus esse possit? nisi mens a qua proficitur, immortalis sit & sempiterna? **E**pi. **N**ullo pacto. **O** ne. **E**st igitur mens nostra non sterq; animus, immortalis & sempiternus. **E**pi. **E**ius. **E**t omnium laudetur parens optimus. **O** ne. **L**audetur. **E**t **O** ptas ne illa animi tui sempiternitatem in tuo sine possidere? **E**pi. **E**t tu ut arbitror maxime. **O** ne. **Q**uo modo arbor illa (que modo nos docuit) in homine finem suum attingit? **Q**uo modo procedat declarata. **E**pi. **M**ibi quidem id difficile. **S**ed quoniam poscis: meum qualecunq; afferam iudicium. **P**rimum uegetat, & se erigit in plantula, solas frondes, solaq; folia ferens. **H**inc priusq; arbor perfecta sit, suumq; nacta sit incrementum, flores profert spirantes. mox flores & fructus. neq; fructus sine floribus unq;. **O** ne. **E**st illa non est uera arbor, ueri flores, uerum odoris spiraculum, uerus fructus. **S**ed tu, & illa solum tui est similitudo, si natura sequis. **C**um enim primu nascaris, ad statum, & pus in plantula erigeris, solis sensibus & appetitu utes. **H**ec tua sunt folia. **H**inc priusq; tu arbor adulta sis, tuusq; sumptus incrementu, reru nomina discis & qd ad uirtutes pparameta iacis. **E**t hi nostri sunt primuli flores, spirantes quidem, sed nodum fructum afferentes. mox perfectas nanciscimur nostrarum operationum consilio & prudentia moderatarum uirtutes, que conseq; pulchras scientias/pulchros intellectus / & ipsam deniq; pulcherrimam sapientiam trahunt. **E**t he uirtutes in nobis quidem naturam sequentibus / & pulcherrime amice: spirantissimi / & ueri sunt flores: qui nature ordinatione fructum praeueniunt. **S**apientia autem eiusq; operatio: optimum ille & uerus in nobis fructus est. qui (ut neq; arboris fructus, non

uenientibus spirantibus flosculis) sine uirtutibus nunq; acquiri potest. Si id igitur uelis, naturam sequere. **P**hilosophi siquidem (ut dici solet) naturam sequuntur & ueritatem. **S**unde igitur & enitere uirtutes tibi comparare, quo possis aliquando tuum optimum fructum tuo substantiali fini reddere, & animi tui sempiternitatem in tuo substantiali sine possidere, ut arbor optimum sui fructum, pro dei cultori exhibedo suum substantialem finem assequitur: possidetq; in hunc. **H**ac tua interrogatio nos huc uelociter quomodo adduxit. **E**pi. **A**n ista sensibilia ad mentem nostram immediate ceueas ordinari? **O** ne. **A**mice hanc uix intelligere sufficias. **I**mmEDIATE nostro corpori adimniculum pbent. **E**t homo in confinio utriusq; nature & mortalis & immortalis est: utriusq; nexu / & medium ad utraq;. **N**am per mortalem: mortalibus coniungitur / & ad mortalia descendit. **P**er immortalem: immortalibus / ad immortaliaq; ascendit. **P**rebent itaq; hanc corruptibilia sensibilia immediate corruptibili corpori aliquem usum: quo mediante menti pbent contemperationem / & necessarias / eternasq; ueritates, quarum mens ipsa / ipseq; animus: cum eternus sit / percipiens auctor est & opti sex: hancq; in se retinet ueritates: ut eternarum ueritatum: eternum sit & subiectum. **S**ed desine plura rogare: sine nos ad propositum nostrum reuertit. **E**pi. **S**ino iam. **H**ec tamē digressio me mirum in modum demulsi: & ea quantum possum memorie affigo / mihi forte alias amplius ualuturam. **N**am cum quid in me mortale / & quid immortale sit cognosco / semper immortale preferre cogit. **Q**uod si sumq; summo opere excolere: modo mihi sit adiutor: optimum animi pater & factor. **O** ne. **O** ibus ad est bone fili. **P**recipui finis & gratia cuius: determinationem expleuimus. **D**e fine igitur minus percipio & quo: explendum est: de quo si quis precetur qd sit: ita respondendum est. **F**inis estq; ulterius alterius sit gratia. ut mixta elementorum / elementorum sunt finis: qd dem iterum alterius sunt gratia hominis uidelicet. **Q**uid causa propinqua? **C**ausa est qd particulari noie designatur / aut inter qua & suu effectum hanc multae interiacent cause, ut huius domus hic edificator causa propinqua est, nam particulari noie designata, & tuus pater, tua causa propinqua est, nam inter tuum patrem / & te ipsum non multae interiacuerunt cause. **Q**uid causa remota? **E**st qd noie coi designatur aut inter quam / suumq; effectum multae intercipiuntur cause, ut huius domus: edificator & artifex cause sunt remotae. **N**am coi noie designate. **E**t tuus abauus & atauus: tuae cause remotae. **N**am inter ipsos & te: multae interueniunt / intercipiuntq; cause. **E**t quato noie comuniore designatur / aut inter ipsam & effectum plures eiusdem seriei cause intercipiuntur, tanto remotior causa perhibet. **E**t uetera prima harum diffinitionu particularis diffinitio sunt causa propinqua & remota ut penitus idem sunt, ut particularis / atq; uniuersalis causa. **E**pi. **U**is ergo cum dicitur, causa qd particulari noie designatur propinqua est: idem esse, ac si plane dicitur: causa particularis est. **U**t quado indiuiduo noie ut hic ignis: aut indiuidua specie ut homo designatur. **O** ne. **I**diusum. **E**t que singulari ac indiuiduo noie, ut hanc materia: hanc forma: hanc efficiens: hanc finis, maxime propinqua / & particularis est. **Q**uare uero specie indiuidua: particularis quidem sed minus. **E**pi. **E**t cum dicitur causa qd coi noie designatur: remota est: idem censet etia (ut arbitror) ac si plane dicatur: causa qd coi noie designatur: uniuersalis est. **O** ne. **I**dem profus. **E**t cum eas aut particulares aut uniuersales uniuersalis: nuncupamus, ad ipsarum causarum particulares aut communes rationes (quibus eas efferimus) respicimus. **C**um uero eas propinquas nominamus / inter quas & effectum non multae eiusdem ordinis ac seriei interbiant cause, & eas remotas inter quas multae interiacent, interbiantq; res ipsas rerumq; conditiones solas respicimus. **E**pi. **H**aud prius satis intellexeram. **M**ibi tamē iam pene satis intelligere uideor. **O** ne. **D**einde petendum est quid causa per se cui respodemus eam causam esse, qd cum ad aliquem effectum suapte natura ordinata sit: causalitatis noie pariter est expressa. ut calidum suapte natura ordinatur ad calefaciendum / lux ad illuminandum: & leuitas ad sursum mouendum: noiaq; causarum ad tales effectus retinent. **I**deo fit ut cum dico calidum calefacit / lux illuminat / leuitas sursum pellit: causas per se nominet: quarum quidem per se effectus sunt: calefactio / lumen & motus sursum. **E**t sub natura artem & propositum comprehendimus. ut terra secat. **E**t fossionem ad alicuius rei rationem aut aliqd tale: propositum / intentione: ac de liberatione ordinamus. **Q**uid causa per accidens? **E**st qd ad effectum non ordinatur / aut qd causalitatis noie minime sit expressa. ut a gri fossio / inuentionis thesauri causa est per accidens. **N**am neq; natura: neq; arte: neq; proposito: ad thesaurum inueniendum ordinatur. **E**t quis idem sit calidus & leue: si tamen dixero leue calefacit: causam talis effectus nominet: per accidens. **N**am causalitatis noie eam non exprimo. **L**euitas enim non calefactionis: sed motus sursum causa per se est. **E**pi. **F**orte quod dicitur coeipio. **P**rimae harum diffinitionum particularis res ipsas rerumq; conditiones respiciunt, secundae uero ipsarum causarum ad suos effectus rationes. **O** ne. **P**robe admodum, bono es ingenio. **N**am ut causa per se hic dicitur: & rei conditio / pariter & cause ratio: concordare debent. **H**inc & si (cum dico leue calefacit) leue reipsa ad calefactionem ordinetur, cum idem sit leue & calidum. **q**uare tamē ad talem effectum, rationem non nominat, causam per accidens esse diximus. **q**uare ut causa per se, & rei conditio / & ipsius cause ratio requiratur. **E**pi. **I**psum igitur leue quodam modo ut reipsa, causa per se calefactionis esse uidetur: ratione autē causa per accidens. **O** ne. **N**ec iniuria, quandoquidem ipsi rei conditio conueniat, cause autem ratio ad talem effectum eidem expressa non competat. **Q**uo pacto diducitur causa per accidens: in casum / fortunam / & neutram. **Q**uid casus? **C**ausa est per accidens eorum que raro contingunt / & alicuius gratia, ut si tempe porueris in ortulum fodienti gratia mitterem: tu uero fodiens thesaurum reperires, qualem neq; habet / neq; uidit. **P**olypragmus pater tuus, tua hanc fossio talis inuentionis thesauri casus est. **T**hesauri autem inuentionis illius casus effectus: nam tua fossio / talis effectus causa esset per accidens: ut que neq; natura: neq; arte: neq; proposito, ad talem effectum fuisset ordinata / & eorum que raro contingunt / & alicuius gratia. **R**aro enim huiusmodi contingit thesauri inuentionis: que quidem alicuius est gratia. **D**icuntur enim aliqua alicuius esse gratia & propter hoc, que digna sunt ut prosequantur / suigianturue cognita. **Q**uid fortuna? **C**ausa est per accidens secundum propositum / eorum que raro contingunt / & alicuius quidem gratia: ut tu rationis usu potius, a gis secundum propositum. **I**dcirco talis inuentionis thesauri fortuna dicereris / & anima tua / pariter & uoluntas. **Q**uomodo diducenda sit fortuna? **I**n bonam fortunam atq; malam. **Q**uid bonam fortunam uocabimus? fortunam bonorum ac eligendorum. ut fortuna inuenti thesauri, que quanto propriorum / religibilibiorumq; fuerit, tanto melior ac secundior fortuna dicitur. **Q**uid malam? fortuna mala: aduersa / aduersa / ac fugiendoru. ut si q; multa tpa in pdiscedis literis loge a patria domo peregrinus feliciter cōsumperis, q uisendoru parētū desiderio trachus multos qd post annos iter arripit, & in uia sicarios offendat, q ipsi spoliati / spoliati enecent / priuatiq; uita, pia eius uisendoru parētū uolūtas ipsi mala putaret esse fortuna, & bonorū spoliatio & priuatio uita, sinistra ac aduersa fortune euētus. **Q**uid propositum: ratio atq; uoluntas. **Q**uid neutra: causa est per accidens eorum qd non sunt alicuius gratia, ut

quem finem ipse homo habere

homo ad felicitatem tendat per arborem manifestatio.

Homine mortalis nature & immortalis nature mediū esse

Quid causa particularis? Quid causa singularis? Quid causa uniuersalis?

Quot requiritur ad causam per se.

Que sunt alicuius gratia & propter hoc.

præter intentionem casus capilli, aut offensæculi lapilli in via. **¶** Quid causa actus? Ea est que semper cum effectu existit, ut domificans in domificatione. Fieri enim nequit ut quis domificans dicatur, si nihil (quod ad futuram atineat domum) extruatur. **¶** Quid causa potestatis? Causa est que non semper cum suo effectu est, ea siquidem sine effectu esse potest, ut domificator: causa domus potest esse. Epi. Etia puto, si ab eo facta domus stet sine no. O ne. Nihil refert. Et si hex postremi causarum modi, causa scilicet propinqua, remota, et per accidens, actu, et potentia, cuilibet quatuor precedentium modorum comparatur hoc pacto, causarum materialium quædam est propinqua, quædam remota, quædam per se, quædam per accidens, quædam actu, quædam uero potentia, Et formarum et efficientium, et finium consimiliter, cuius quidem rei talem descriptionem ponere possemus.

Materia	Propinqua	Videmur tibi fortasse circuli causæ sufficiens explanasse. ¶ Id tamē ad huc annotare licebit, eandē causæ et effectus esse disciplinā. Nā sunt opposita. opponuntur enim relata ne, ideo tu effectus ita deprehendes, effectus materiae, effectus formæ, effectus efficientis effectus.
Forma	Remota	ne, ideo tu effectus ita deprehendes, effectus materiae, effectus formæ, effectus efficientis effectus.
Efficiens	Per se	Etus finis, effectus causæ propinquæ, effectus causæ remotæ, effectus per se, effectus per accidens, effectus actu, effectus potestate. Et causam ad sui effectum referre, comparareque debebis.
Finis	Per accidens	Et ad nullum alterū. Sunt enim adinuicē correlatiua, sicut pater et filius, ut causa materialis ad effectum materialē referenda est. ¶ Et forma ad effectum formæ, efficiens ad suum productum, cōseruatum, aut corruptum, si nis ad id quod ob ipsum finē est, causa propinqua ad effectum propinquum. ¶ Remota ad remotum. ¶ Causa particularis ad sui particularitatem effectum. ¶ Et uniuersalis itidē ad sui uniuersalem effectum, causa per se ad sui effectum per se, causa per accidens ad effectum per accidens, causa actu ad actuale effectum, et causa potestate ad effectum potentiale. Si autem secus ipse feceris, rem ridiculam, in dignamque facies, perinde atque si patre ad seruū aut nepotē inepte compares, referasque. Sufficiunt ergo ne tibi pro huius circuli intelligentia, quæ adducimus? Epi. Sufficiunt. O ne. Vis ergo, nos ad circulum motus explendum transferamus, an defatisceris? Epi. minime defatiscor. O ne. Transcamus igitur.

O em causam ad sui effectum referenda esse.

Comparatio diffinitionis motus date ab Aristotele ad hanc diffinitionem.

Quia quædam distinguatur a re quantia.

¶ Cum itaque sciscitatur quid sit motus, ita respondendum est, motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio, ut aque calefactio. Est enim aque calefactio, caliditatis in aqua acquisitio. **¶** Quid acquisitio aut deperditio? Ea siquid dicitur quædam aliquid rei continue acquiritur, aut deperditur, ut quædam alicuius actus (sive substantia sit, sive sit accidens) aliquid actu habetur, et aliquid continue relinquatur habentem, quod quidem continue accipitur, talis actus (quicquid sit) acquisitio notatur. Et si alicuius actus (quicquid sit, aut substantia aut accidens) aliquid continue relinquatur deperditio, deperditioque, continue, talis actus deperditio notatur, immo et motus, cum fiat in aliquo. Nō enim actus sine subiecto unquam esse potest. **¶** Quomodo acquisitio aut deperditio interpretatur? actus in potentia secundum quod in potentia, aut potius acquisitio, aut deperditio actum in potentia secundum quod in potentia interpretatur. Nihil refert. Sunt enim hæc eadem, sola uoce discrepantia: ut actus in potentia ad esse secundum quod in potentia, acquisitio dicitur, et actus in potentia ad non esse secundum quod in potentia, dicitur deperditio. Arbitraris modo multum differre motum ita diffinire: motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio, aut hoc pacto, motus est entis, actus in potentia secundum quod in potentia. Epi. Cum dicis motus est alicuius in aliquo, arbitror te intelligere alicuius scilicet actus. O ne. Scilicet. Et cum dico est entis actus in potentia, idem intelligo, ac si plane dicatur in ente actus in potentia, quæ ad modum cum dico, parietis albo, incidens idem esse, ac si plane dicerem albo quæ est in pariete, cui quidem entis, in aliquo respondere fecimus. Epi. Ergo hæc duæ motus descriptiones solo uocis interstitio distant. O ne. Nisi forte adhuc differre putes, quod prima Hermenei sunt uerba, secunda uero uerba sunt Aristotelis, utriusque tamē eadē sententiæ est. intelligis ne ex his, entis, et in aliquo, et in subiecto idem esse? Epi. intelligo. O ne. **¶** Quo pacto interpretatur motus? mutatio? et deperditio? **¶** Quid generatio? est substantialis formæ in aliquo acquisitio, ut formæ ignis in materia acquisitio, ignis generatio dicitur. **¶** Quid corruptio? est formæ substantialis in aliquo deperditio, ut formæ ignis in suo subiecto, suæque materia deperditio, eius corruptio nominatur. **¶** Quid augmentatio? est maioris quantitatis in aliquo acquisitio, ut cum pedaneus fiat bipedale, motus ac mutatio facta est quæ augmentatio dicitur. **¶** Quid diminutio? est in aliquo a maiore quantitate in minorē mutatio. Et his diffinitionibus eā quantitatē quæ dimensio est intelligere debemus. **¶** Nō numerū aut successione. Sunt enim dimensio tres: longitudo, latitudo, et profunditas, uniuersumque rerum corporarum cōcessæ, quo occupant, rebus uero sensibilibus, quo occupant, secantur, atque distrahuntur. Epi. **¶** Si operæpium ducis uelle mihi planius aperires, quid sit dimensio nobis cōcessa esse, quo occupemus secantur, distrahunturque. O ne. O fili arduus est quod petis, et quod tibi nō modicā philosphie partē nēdicat. Emitat tamē utriusque potest, tibi illud aliquantulum aperire. Si abs te sciscitaretur cur o bone fili optimus nature opifex tibi albedine conceperit? arbitror te protinus responditur, ut albus sim, atque uidear, cur iterū igni lucem tribuit? quo sit lucidus atque illuminet. Ita ne plane responderes? Epi. Responderē plane. O ne. Cū te rursus percontaret, cur rebus tribuit magnitudinē? respondendum tibi consimiliter esset, quo res ipsæ magnæ sint ac occupent. Et cū insuper, an tua essentia albus sis ac uidearis? an ignis sua substantia lucidus sit? luceat? Epi. Protinus subiungerē non, sed ego mea albedine sum albus et uideor, et ignis sua luce lucidus luminisque diffusor. O ne. **¶** Et recte quidem. Sed quid tum si quærem, an tua essentia sis magnus ac occupes? Epi. Forte uelles me respondere, non. sed mea magnitudinē sum magnus, ipsaque occupo. O ne. ita uolo. Et ita sicut albedo, una res in te est, a qua diceris albus et uisus, ita magnitudo, una res in te est, a qua diceris magnus et occupans, quæ quidem dimensio nō occupamus. Epi. Primum mihi clarum est, secundum uero nō usque adeo. O ne. Ne cura te docilem præbeant, nōdū (ut aiunt) nixus es collo giganteo. Epi. Non mediū fidū. nā parum distantia perpendere sufficitio. O ne. Cur tu ipse ubi ego sum huic scilicet sedili immediatus insidens, una mecum simul esse, insidereque immediatus non possis? ita ut tua potentia simul sit cum mea, et tuus actus simul cum meo sit actus. Epi. Quia corpus meum nequit (ut mihi uidetur) tuum corpus subintrare. O ne. Quod uidelicet tua dimensio, pariter et mea: neque uent scilicet subire. Sed sic dimensio sui loci occupat, ut uelut, obstaculo, impedimētoque, sit, ne quæuis alia dimensio quæ quædam aliud corpus pariter, unaque, eū eadē locū occupare, ac replere possit. Quod si cōtingeret, hoc philosphi dimensio occupationē, penetrationēque nō cupat, quæ et natura impossibilē esse ponit. Sed si esset in oriente unus sol lucis aureæ, iūctus et alius in occidente lucis rubicundæ, ubi esset primus, auricæ, solis lumē? Epi. In toto nostro concano. O ne. Et totum nostrum concanū? sensibilibusque, circuli repleret? Epi. Repleret. O ne. Nam totum ipsum lumine suffusum,

oppletumque esset. Et ubi secundū, rubicundique, solis lumē? Epi. in toto nostro concano. O ne. ipsumque repleret? Epi. repleret ut prius. O ne. sed uide hoc? ut hæc duo diuersa lumina non occupent, neque se impediant: quo minus idē replant? et tamen hæc duo nostra corpora occupant, sibi, mutuo ne omnino idē replant, impedimento sunt. Epi. Nescio quid respondendum sit, nisi quia nos dimensiones habemus, quæ (ut paulo ante dicebas) ad occupandum rebus concessæ sunt. O ne. sane. **¶** Ubi in manu tua color est, illic omnino et calor. Epi. Arbitror ubique, in mea manu colorem esse pariter et calorem. O ne. Verum quidem, cum nulla tuæ manus pars colore vacet ac calore, illorumque, sit expers. Nunquid se occupant? Epi. Non, ut iam facti sumus. Nā ubique, in manu color est, illic et calor. O ne. Quid causæ huius rei tibi esse videtur? Epi. quæ dimensiones nō sunt. O ne. Probe, posses ne ergo lumina illa, et colorem et calorem dicere quantitates: ut magnitudines, extensiones ac dimensiones? Epi. Minime profecto. O ne. Tu scilicet ergo lumina illa, dimensiones non esse. Nā dimensiones sese occuparent, quod impossibile est: et tamen fateris illa replere. Epi. Eator. O ne. **¶** An non putas ea magis replere, quæ ita replent ut ab altero non impediuntur, quo minus replant: et quæ cū altero replent: an ea quæ cū altero replere nequeunt? Epi. Existimo ea magis, quæ ut replant a nullo præpediuntur, et quæ cū quouis altero replent. O ne. Et una dimensio simul cum altera dimensione replere non potest. Epi. Non potest. O ne. **¶** Unū lumē simul cū altero lumine replere potest. Epi. uerū. O ne. Magis igitur lumē suapte natura, ipsa dimensione repletum est: imo uero dimensio potius replentia impedit. Facit enim mea dimensio et tua, ut id quod repleto tu simul una mecum replere nō possis. Epi. Impedit proculdubio. O ne. Cum itaque charissime fili dimensio replentia impediatur, ab ipsa dimensione replentia nō proficitur. Epi. Non: ut mihi uideat. O ne. Et ego et tu sine dimensione melius repleremus: quandoquidē mea replentia simul cū tua tunc esse posset. Epi. melius: ut mihi apparet. O ne. **¶** Ut ex cōcessis sequitur, et quanto quicquid magis a natura dimensio recedit, magis recedit ab eo quod plenius dimē et replentia impedit. Epi. Præcedentia trahit. O ne. Et tu forte magis arbitraris lumē a natura dimensio recedere, eo ipso sensibili colore atque calore. Epi. Nec iniuria fortasse. Nā luminis replentia maior, magisque se diffundit. O ne. **¶** O beate si in tellura pegas lumē hoc sensibile de quo sermone agitamus: extensioni, dimensioque, cōiunctū est, et per accidens longū, latū, et profundū: quod longitudo, latitudo, atque profundo cōiunctū sit: et eadē subiecto roboretur: cuius quidē subiecti distrahō, distrahō, et scilicet scilicet. Sed est aliud uerius lumē, cuius hoc sensibile lumē ueligiū quoddam, et similitudo est: quod neque dimensio cōiunctum est, neque distrahibile, neque defacibile sit unquam. Sed tu utriusque horū duorū luminū, magis a natura et cōditione dimensio recedere putes? Epi. Magis illud lumē uerius. O ne. Et cōcessis si unquam dimensiones replentia impedimēto, obstaculoque, esse. Epi. confessi sumus. O ne. Magis ergo uerius illud lumē repleret, quandoquidē magis ab impedimēto replentis recedit. Epi. uideat. O ne. Et quid si adhuc magis recedat? Epi. magis repleret. O ne. Et si magis in infinitum recedat? Epi. In infinitum repleret. O ne. Epi. illa ueriora lumina, celestes, et supranūdane sūt mētēs, spiritualesque, luminaque, et sensibile lumē, alterū sensibile lumē nō impedit: ratio minus ut ueriora lumina, et magis a natura et cōditione dimensio semota, sese impedit atque occupabit, quo minus amplissima et eadē replent cœli spatia: et cū impia sint, et ptes nō habent: ubiqueque ipsa sint, tota esse necesse est: et cum sint in oriente, tota erūt in oriente: et cū sint in occidente, tota in occidente: et tota in quolibet cœli pte, et in quolibet, scilicet eterna hūc, et illuc cōlaudantia: nec unū alterū impedimēto est, quo minus ubi unū est, et alterū: et ubi unū laudat, laudet et alterū: quod forū humane corporea mole præditæ cōcessū nō est. Et quæ deus, in infinitum magis, et beata illa et supranūdane mētēs, ab oī dimensio, oīque dimensio cōditione recedit: ipse infinita plenitudo est: quæ sit maxime unus, et oī maxime simplex totus ubique p̄sens est, neque excludi, neque a quoque includi potest: cuius quidē infinita plenitudinē, hæc sensibilia in ea ipsa (quæ uides) parua dimensio quoad possunt, imitant: et illa felicissima entia ipsi quidē infinitæ plenitudini similitiora, illa in maiori plenitudine atque replentia imitant. Epi. Hæc profecto gratissima sūt: sed quid infirmus? (ut neque oculus ager, lumen, aut e tenebris repete emerget) mētēs uix p̄ferat obtutus. O ne. Ad sensibilia nostra relator, illis supramundanis et felicissimis uix a nobis tenuiter accessibilibus luminibus (quibus nos cōmendo) dimissis.

¶ Meministi nos cōcessisse replentia a dimensio nō prouenire. Epi. Memini. O ne. Finis igitur ab oibus quæ in nostro concano cōtinētur, dimensiones ablati iri: quod tūc nostrū sensibile circuli repleret? Epi. Nō uideo. O ne. quid ipsū repleret cū adhuc suas dimensiones seruaret? Epi. Dimensiones ipsæ. O ne. **¶** Res naturales et rerū naturalium substantiæ, potētia, atque formæ. Epi. ita est. O ne. Et nō habent rerū substantiæ, materia et formæ, a dimensio nō replant. Epi. Nō habent. O ne. remansit igitur dimensio nō uides ne adhuc rerū sensibilibus substantiis remanere, et totū nostrū concanū, rerū materia et formis plenū esse: ut prius? quandoquidē ut replant, dimensionibus nō egeat. Epi. nō uideat. O ne. Attamē materia et rerū formæ nō occupat, neque distrahit, secarique uilo ingenio possunt, nō adueniēte noua dimensio. Nā ad occupandū et secandū sunt dimensiones rebus additæ: ut scilicet occupet, et a se uicē distrahente et diuise sint: huc te solum fili euagatus adduxi, quo frequenti cura et mediatio intelligere studeas, dimensiones esse ad occupandū et distrahendū et nō ad replendū: ut nos aliqui ex nostra occupatio et occupate plenitudine, ad cœlestiū perfectam plenitudinē contēplandā erigamus: et ex nostra distrahente et pluralitate, ad illorū stabilitatē et unitatē. Hic fili nostre philosphie finis: hic totius Aristotelis et philosphorū conatus: ex recta rerū sensibilibus cōgnitio (ut ex æternorū quibusdam remotissimis simulacris) mūdū intelligibilis nobis parare introitū. Et hinc nos uicē que possunt ducere, nostrā scilicet felicē regionē cognosceat. Sed desine de his plura rogare, ne nos longius a proposito trahas, et sine nos ad dimissa reuertit. Epi. Sino. O ne. reuertamur igitur.

¶ Cū queritur quid alteratio: hæc adhibemus responsionē, alteratio est a quantitate aut ad qualitatem mutatio: ut tenebræ sunt a quantitate, et illuminatio ad qualitatem. **¶** Quod alteratio nō modo: sed de cōtrario in cōtrariū, ut cū ex albo sit nigrū: de cōtrario in mediū: ut cū ex albo sit rubeū. De medio in cōtrariū, ut cū ex rubeo sit albu: de medio in mediū, ut cū ex rubeo sit flauum: ex habitu in priuationem: ut cū ex luminoso fiat tenebrosum: ex priuatione in habitū, ut cū ex tenebroso luminoso. **¶** Quid mutatio secundum locū? est ad locū, aut circa locū mutatio. Ad locū quidē, ut motus rectus: ut ignis motus sursum, et motus terre deorsum. Circa locū cū uero, ut motus circulares omnes: ut orbis cœlestis, qui circa propria loca, aut inferiorū oīum circulo aguntur: et rota figuli quæ circa propriū locū uertigine torqueat. Epi. **¶** Sed sine id plusculū intelligā si fieri possit, cū cū ambulo, me latet quod mea sit ambulatio: quæ tamē latere dicitur. O ne. Epi. cū tu generaris, tua forma tua generatio est: et cū tu aliqui corrūperis, tūc tua forma tua corruptio erit: et cū tu aueris, tua dimensio tua augmentatio est: et cū tu calidus, tua caliditas tua est.

lumē color, et calor non sunt quantitates, magis suapte natura replentur dimensio.

Manuductio ab occupatioe ad summam, et diuinaque plenitudinem.

Quis philosphie finis.

Declaratio motus localis p sonationem.

Qua una eadem forma est mutatio subiectiva, terminativa e completiva.

Diviso quies per analogiam motus.

calesfactio: Et cum tu ambulas, tua ambulatio tua latio est: quae quidem aliquantulum a reliquorum motuum conditione euariat: quae nunquam tota actu sit, neque facta aliquid maneat: sed duntaxat partim est dum fit atque partim non est. Et ideo cogniti difficilius. Sed tu adverte. Audisti aliquando corpus sonans? Epi. audiui frequenter. O ne, ut tibiam, tubam aut organum. An sonus ille permaneat? an ipsius facti aliquid supersit? Epi. Nihil. O ne, et solum dum fit partim est atque partim non est. Epi. Sic est. O ne, et cum quis continue tibi insidet, a quo causatur ille sonus? Epi. A motu (arbitror) aeris inflati, illisq; ad tibi latera. O ne, quo motus? Epi. latio. O ne, vide igitur: quo modo sonus ille naturam motus (unde pro gignitur) retinet: ut scilicet non maneat factus, sed solum partim sit dum fit, atque partim non sit. Epi. Videre video. O ne, tu ergo per sonum illum, motum scilicet quendam et alterationem corporis sonori, motum localem concipe. Sicut enim sonus ille in toto aere emisso illisq; ad tibi latera. O ne, quo motus? Epi. duntaxat partim sit dum fit, atque partim non est, ita in te toto dum ambulas quaedam latio est, quam ambulationem dicimus, cuius quidem facta nihil manet, sed duntaxat partim est dum fit, atque partim non est. Epi. Motus localis pulchram imaginem mihi obiecit, sonum et corporum sonantium alterationem: et mihi quodammodo quod quaerebam sapere video. O ne, cum tibi itaque ita persuadeas procedamus. Quo pacto interpretatur mutatio secundum locum, motus localis, latio. Quo pacto dicitur? 75 in rectam, circulem, et mixtam. Rectam quidem, ut motum sursum aut deorsum, circulem, ut quae sit circa medium. Censurum enim, medium nuncupamus, mixtam vero, quae utriusque aliquid participet, ut volatus animum. Quo pacto dicitur mutatio? Quod mutationis subiectum est. Quod si generationis subiectum est, subiective generari dicitur. Si corruptionis, corrumpi: si augmentationis, augeri, si diminutionis, minui: si alterationis, alterari: si denique mutationis secundum locum, ferri. Quo pacto dicitur terminative? forma quae acquiritur, deperditurve, terminative mutari dicitur: quae si substantialis forma fuerit et acquiratur, terminative generari dicitur: et si deperditur, dicitur corrumpi. Si dimensio maior fuerit, dicitur augeri: si minor, diminui: si fuerit qualitas, alterari: si latio, ferri. Et reuera terminative generari, corrumpi, augeri, minui, alterari et terminative ferri: nihil aliud est quam generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio et latio: quae quilibet, quidam terminus est et forma. Quo pacto dicitur completive? Totum mutatione acquisitum aut deperditum: ut ignis qui gignitur aut corrumpitur, completive gigni, corrumpi dicitur, nec iniuria. Nam ipse ignis, totum, et completum est. Itidem tota et completa completive augeri, minui, alterari, et ferri dicuntur. Ex his manifestum euadit, formam dum acquiritur, deperditurve, materiae comparatam: subiectivam mutationem dici debere. Nam materiae est ut subiecti, et ad seipsam relata, mutationem terminatiuam. Nam ipsamet, ipsa forma, atque terminus est. Et ad totum ipsum, mutationem completiuam: nam totius est ut completi, Epi. dicitur igitur (ut arbitror) mutatio subiectiva, hoc est mutatio subiecti: et mutatio terminatiua, mutatio termini, et mutatio completiua: mutatio totius et completi. O ne, omnino sic Euandrus ensis dicitur ensis Euandri. Quo pacto mouetur per se quod motu qui in eo est, mouetur. Epi. An dicit in eo ut in subiecto. O ne, hio, ut quod in se generationem habet, per se generatur: quod corruptionem, per se corrumpitur: quod augmentationem, augetur: quod diminutionem, diminuitur: quod alterationem, alteratur: et quod in se latioem, per se fertur. Et quod etiam in se ut in toto generationem aut corruptionem habet, etiam per se aut generari aut corrumpi dicitur. Epi. Completive ut arbitror. O ne, Recte quidem: et materia omnifariam, modisq; oibus subiective. Quo pacto mouetur per accidens? quod non a motu qui in eo, sed alterius moueri dicitur: quemadmodum cum tu auge ris illa augmentatio minime in tuo colore existit, sed in materia: cuius quidem augmentatione, color ille pariter augeri, maiorq; fieri dicitur. Ideoq; accrescit, augeturq; per accidens. Nam non augmentatione quae sit in ipso, sed alterius, materiae videlicet. Et cum te de loco in locum transfers, omnia quae in te sunt moueri dicuntur: ut anima, ut accidentia: non motu quidem qui in ipsis sit, sed qui in tua sit materia: ideo tua materia per se mouetur: caetera vero quae in te sunt, per accidens. Quo pacto motus acquisitiuus est? quo aliquid acquiritur: ut in generatione substantia, in augmentatione quantitas, in acquisitiua alteratione qualitas, et in mutatione secundum locum latio. Quo pacto motus deperditiuus est? quo aliquid deperditur, ut in corruptione, substantia: in diminutione, quae sitas: in deperditua alteratione, qualitas: et in mutatione secundum locum, latio. Quo pacto motus naturalis est? qui rei cui inest conuenire natus sit, ut condensatio, si gela factio, et motus deorsum, terra. Quo pacto motus violentus? qui rei cui inest disconuenire natus est, contraque eius naturam est: ut rarefactio, calesfactio, et motus sursum, terra. Et cum omnium et actuum et formarum tam substantialem quam accidentalium materia ad suscipiendum sit indifferens, et quantum ex parte sui indifferenter se habens, omnis conuenientia et disconuenientia, naturale est violentum, a forma sunt perquirenda: ita ut ea conuenientia, naturalia, et secundum naturam dicantur, quae forme conuenire nata sunt, eamq; saluare: et ea disconuenientia, violenta, praeterque naturam: quae ipsi disconuenire nata sunt, eamq; labefactare ac expellere. Epi. Indicas ergo nihil a materia censei debere, aut naturale, aut violentum. O ne, Nihil. Quo pacto indifferens? qui neque omnino conuenire neque disconuenire natus est: ut lateralis statuum motus. Res enim naturales quae recte tramite agitari natae sunt, si obstaculum offendant, quo se minus in rectum agitare valeant, ad latus se deuoluunt: ut grauitas ad latus deorsum: et leuitas alitrosus et ad latus sursum. Et quia motus et quies opposita sunt, et Peripatetici, oppositi naturam per suum oppositum perquirunt, nos quies per suos oppositos motus peruesti gabimus hoc pacto. Quo pacto quies? priuatio motus in subiecto nato, quando ubi moueri natum est: quae quando est priuatio generationis, quies generationis dicitur: quando corruptionis, quies a corruptione: quando augmentationis, quies ab augmentatione: quando diminutionis, a diminutione: quando alterationis, ab alteratione: et quando latiois, quies a latioe. Quae quando subiectum et materia respicitur, quies subiectiua nuncupatur: quando forma, terminatiua: et quando totum, completiua. Et sicut mutatio semper pro forma atque actu accipitur, nunc ad subiectum, nunc ad se, nunc ad totum relata: ita quies semper pro subiecto, nunc ad se, nunc ad formam, nunc ad totum relato. Epi. Sentire ergo debeo idem esse, subiectiuum motum, terminatiuum, et completiuum. Idem et esse idem, quietem subiectiuam, terminatiuam et completiuam. O ne, subiecto videlicet atque essentia: sunt tam haec tamen, quae illa, ratione tria. Et quando est priuatio alicuius per se, quiescit per se quando vero alicuius priuatio motus per accidens fuerit, quiescit per accidens: et quando est priuatio motus acquisitiui, quiescit a motu acquisitiuo, et quando deperditiuus, a deperditiuo atque abiectiuo. Sed quies naturalis est, quae rei quiescenti conuenit, eamq; saluare: ut terra quies deorsum. Et violenta dicitur quae rei quiescenti disconuenire nata est,

fit, ut terra quies sursum. Indifferentem tamen haud multum dicere consueuimus: verum ipsa esset, quae neque omnino conuenire neque disconuenire nata esset. Haec pro tua qualicumque in circulo motus introductione, satis esse puto, nisi aliud tibi minus detur. Etum fuisse videatur, Epi. Nihil. O ne. Nos igitur transferamus ad infiniti circulum.

91 Ita expediendus nobis erit infiniti circulus. Quo pacto dicitur infinitum primo? est quicquid non est quantum: ut mens, punctus. Et interpretatur non finitum, non quantum. Quo pacto dicitur infinitum secundo? videtur notulam illam nigram instar sphaerulae: Epi. Equidem. O ne. Nobis insinat id cui adiungitur in nostro sensibili circulo reperiri non posse: nos itaque, quaestioni, qua quaeritur quid infinitum secundo, ita satisfacturi sumus. Si quaeritur quid rei, nihil est. Nam ut diximus esse non potest, ut in parabasi demonstratione perspicuum euadet. Si quid nominis, est quantum transitum habens sed inconsummabilem: ut si aliqua linea extremis et diuisibilibus et indiuisibilibus caret: diuisibilibus quidem, ut si nullum dandum esset eius primum pedaneum, aut vltimum, aut pars altera quae eamq; determinate quantitas. Indiuisibilibus vero ut punctus, linea haec hoc secundo modo esset infinita, et semper per transitum haberet, sed inconsummabilem: ut quae nunquam tota posset esse pertransita: et ita de discretorum multitudine, cuius nulla vnquam prima dari posset vnitas aut vltima, illa siquidem numerando esset impertransibilis: et hoc secundo modo infinita.

92 Quo pacto dicitur infinitum secundo in infinitum magnitudine et multitudine? Quo pacto dicitur infinitum magnitudinis? est quod suae longitudinis caret extremis, diceretur infinita: et superficies infinita, quae suae longitudinis et latitudinis, et corpus infinitum: quod pariter longitudinis, latitudinis et spissitudinis extremorum esset expers.

93 Quo pacto dicitur infinitum multitudine? est quod suae quidem discretae, diuisaeque, multitudinis caret extremis. Discretae quidem appositum est, ad multitudinem partium continui adinueniendam continuatarum excludendam. Et haec definitiones quid nominis sunt. Quo pacto dicitur interpretatur infinitum secundo in infinitum actu? Quo pacto dicitur infinitum tertio? est spatium cuius cum pars vna pertransita sit, nondum totum pertransitum est: ut si proficisceris Romam, et posteaquam Mediolanum peruenisses, aut aliquo alio, aliquis te percontaretur, sihi (cum tu peras Romam) an tuum iter et susceptum spatium iam finitum sit, an infinitum? responderes infinitum: bene quidem hoc tertio modo. Quo pacto dicitur infinitum quarto? est quod cum transibile sit, difficilem tamen habet transitum: magnitudinae, ut orientis et occidentis intercapedo: et multitudine, ut multitudo capillorum tuorum numerando. Quo pacto dicitur infinitum quinto? est cui semper additio, subtractiove fieri potest: ut cui libet continui numero semper additio fieri potest: superatq; semper aliquid addendum. Et cui libet continuo semper fieri potest subtractio, semperq; relinquatur aliquid subtrahendum. Idcirco quod libet continuum et continui multitudo, hoc quinto modo cognoscitur infinitum. Quo pacto dicitur infinitum additione, cui semper aliquid superat addendum: ut multitudo continui et tempus, et infinitum subtractione cui semper aliquid relinquatur demendum. Quo pacto dicitur interpretatur substractio diuisio. Quo pacto dicitur infinitum quinto in infinitum potentia. Et cum infiniti quinq; sint modi, et significationes, duarum tamen, secunde et quintae Philosophorum praecipua cura est. Epi. Memini me alias audiuisse, ut infinitum cathegorematicum, et syncathegorematicum, et infiniti syncathegorematici multiplici, varioq; modo. O ne. Epi. Ite mite sopheris suas, et Philosophis suas: quas dicit, sopherice sunt aptae, Philosophiae parum. Et contra, quae Philosophiae sunt aptae, perparum sopherice profunt. Sed sine ad circulum loci veniamus. Epi. Sino.

94 Vid locus? ita respondendum est. Locus est extrinsecus terminus corporis alterum continentis. Additum est extrinsecus, non quidem corpori continenti sed contento, et est contenti superficies circundans, ipsum continens (ut te tuae cuticulae supericies extrema) ea tamen eius locus non est, quae ipsi contento non terminus extrinsecus, sed potius intrinsecus existat. Et dicitur locus in locum commune et proprium. Quo pacto dicitur locus communis? est qui multa continet quibus immediatus non est: ut caeli luna concava: aem, aquam, terram, et ex his conuenerat continet, quibus immediatum non est. Eorum locus communis dicitur. Quo pacto dicitur locus proprius, est terminus corporis continentis contento immediatus: ut concuum luna, ignis locus est proprius. Nam est terminus et extremum caeli, ignem continentis, et igni immediatum. Nam inter caeli luna concuum et ignis conuexum, nullum omnino intercipitur, interhatq; medium. Quo pacto dicitur terminum hic vocamus: corporis superficiem concuam: Corporum enim continentium superficies duae sunt, concava videlicet et conuexa. Quo pacto dicitur concava? est corporis continentis interior vltima. Quo pacto dicitur conuexa? est quae est corporis, omnium circundans vltima. Vidisti ut arbitror rotundum vitreum pomum. Epi. Et plerumque habui. O ne. Cum plenum est aqua aut pigmentario aliquo liquore: illa eius interior superficies quae liquorem illum continet, concava est: illa vero cui manum admoues, quamq; tangis, conuexa. Epi. Nec haec mihi captu difficilia sunt. O ne.

95 Quo pacto dicitur locus naturalis? est in quo res naturales natura quiescunt: ut ignis in caeli luna concava, aer in concavo ignis, aqua in concavo aeris, et terra in concavo aquae. Et solum hic rerum naturalium naturalem locum diffinimus. Sunt enim singula secundum subiectam materiam passim expetenda. In quo loco res naturales natura quiescunt? in natura quiescunt: in quo saluari, conseruariq; natae sunt. Quo pacto dicitur locus violentus? est in quo res naturalis minime natura quiescit: ut locus sursum ut caeli et ignis concuum: locus violentus est aqua et terra. Nam in eo minime natura quiescerent, verum vnaqueque res naturalis, ubi saluari, conseruariq; nata est, natura quiescit. An plura de hoc loci circulo requiris? Epi. Abunde dictum esse puto. O ne. Vacuum igitur transigamus.

96 Vid vacuum primo? si quaeratur quid rei, nihil est: si quid nominis, responsum adhibemus, quod sit locus non repletus corpore natus repleti. Corpus hic corpoream substantiam dimensionibus praeditam, longitudine scilicet latitudine, et profunditate intelligimus. Si itaque effugias omnes nostri concavi corporeas substantias in non esse redigi, aut ab ipsis dimensionibus auferri, tunc illa caeli concava superficies inter cuius latera non interiaceret corpus, dimensaue substantia vltima, vacua esse hoc primo modo facta esse neque vacuum esse intendimus. quod omni substantia, omniq; plenitudine vacet. Nam infinita illa plenitudo (quam Pythagorici volunt esse infinitam plenitudinis substantiae sphaeram, cuius centrum sit vbique et circulerentia nusquam) excludi nunquam potest. Epi. Si igitur mea substantia manent, a me subtraherentur dimensiones, velles tunc cum (qui mihi nunc locus est) esse vacuum: tamen mea substantia superficiem illam repletet. O ne, scilicet. Dum tamen aeris te continentis latera se non coniungere. Epi. An se coniungerent? O ne, procul dubio. Nam tu amplius non occupares, neque obstaculo illis aeris dimensionibus vltima

Quae infiniti acceptiones ad philosophiam spectant.

Pythagorici.

paſto eſſes: quo minus ſe cōiungerēt, & ſimul unaq; tecū replet. **Q**uo paſto interpretatur uacūū primō uacūū priuatione, ut nō quidē cuiuſlibet gino/ſed corporis dimēſi. **Q**uid uacūū ſecundo? ſi queratur quid reuincibil eſt. Si quid nōis, dimenſio eſt cor-
 114 pora intra ſe nō cedēdo recipiēs. ut ſi intelligas vnā dimēſionē, lōgiitudinē ſcilicet latitudinē & ſpīſiitudinē noſtrā ſenſibilium
 concuū repletent, quā nō cedēs corporibus iſpa intra ſe recipiat, & tātum ſuarū dimēſionum ſimul cū corporū dimenſionibus
 quantē ipſe corporum dimenſiones fuerint, ſemper habeat, talis dimenſio uacuum ſecundo diceretur. **Q**uomodo interpretatur uis
 115 uacuum ſecundo? ſpatium ſeparatum. **Q**uid uacuum tertio? quid rei, nihil eſt: ſiquid nominis, eſt quod corporibus immerſum, uis
 plenum non eſt. **Q**uo paſto diducitur in uacuum tertio priuatione (quod quidem eſt quaedam parua uacua, in ania corpo-
 117 re, nata repleti) & in uacuum tertio dimenſione? hoc quidem eſt parua dimenſiones corporibus immerſe: adueniētibus cor-
 poribus non cedentes. An aliud quicquam de uacuo deſideras? Epi. Nihil. Sed dicta modo, mente reuoluo; quo ſingula recūſus intelli-
 gam, & firmius teneam. **O**ne. Vltimus igitur ſuper eſt labor, circulum ſcilicet temporis tibi declarare. Epi. Super eſt. **O**ne. ordi-
 118 mur ergo hunc in modum ipſum tibi recludere.

Quid tempus? Epi. me interrogas? **O**ne. Interrogo, ego hunc circulum te interrogando abſoluam. Epi. Reſpondeo igitur tē
 118 pus numerum eſſe primi motus: ſecundum prius & poſterius. **O**ne. ut annus numerus eſt menſium, & menſis nume-
 rus dierum, & dies numerus horarum priorum & poſteriorum. **Q**uem primum motum uocamus? Epi. motum primi mobilis.
One. uerum ais. Et primum mobile? vltima, ſupremaq; mobilis ſphera eſt. **Q**uo ordine ſita ſunt mobilia, ſemper a propinquo-
 119 ribus nobis ad remotiora procedendo? Epi. hoc ordine. Terra, aqua, aer, ignis, cœlum lunæ, cœlum mercurij, cœlum ueneris, cœlū
 ſolis, cœlum martis, cœlum iouis, cœlum ſaturni, firmamentum, & primum mobile. **O**ne. uides ergo primum mobile omnium
 mobilium eſſe ſupremum, quod & tu numerando feciſti vltimum: ipſum tamen natura, perfectione, & dignitate omnium pri-
 mum eſt. **S**ed quo motu mutatur hoc primum mobile: nunquid gignitur, corrumpitur, augetur, minuitur, alteraſcit uel? Epi. nō
 120 mihi de illis uidetur intelligi debere: uerum de eo motu qui latio eſt. **O**ne. De eo ſcilicet, & quem motum, circulationem maneu-
 pamus. Sed ubi eſt ille motus? Epi. In primo mobili ut arbitror. **O**ne. Vbinam ergo? **Q**uandoquidem omnis motus in ſuo ſit mobili,
 & ſicut uox in aere? Epi. Hoc modo. **O**ne. Uoxne aeri cui ineſt coextenſa eſt: quemadmodum albedo parieti? Epi. Hunc in modum.
One. Per accidens uidelicet: quia non extenſione quā in ipſa ſit, ſed ſui ſubiecti. **Q**uanta uox, quantaq; parietis albedo? Epi. quantum
 aer cui uox adeſt, & quantum paries cui adeſt, ad heretq; albedo. **O**ne. Per accidens tamen. **Q**uantum ergo tempus? Epi. Reſpon-
 121 dendum mihi eſt, quantum primum mobile cui ineſt: ſed addo ſicut & tu, per accidens. **O**ne. Cautius reſpondiſti. **H**abet ne di-
 menſio extenſionem? Epi. ſuapte natura. **O**ne. Et albedo intenſionem? Epi. Conſimiliter. **O**ne. Et latio ſucceſſionem? Epi. Idem tamen.
One. An in aduerte igitur: quā in quāritate extenſio eſt, in quāritate eſt intenſio: & in latio ſucceſſio. An quāritas ut dinnēſio ſuapte natu-
 122 ra extenſionē habeat? Epi. Iā diximus ita eſſe. **O**ne. An ſuapte natura intenſionē, & ſucceſſionē? Epi. Minime. **O**ne. An quāritas ut al-
 bedo ſuapte natura intenſionē habeat? Epi. Eaſi ſum. **O**ne. An ſuapte natura extenſionē aut ſucceſſionē? Epi. Nō, niſi p accidēs. **O**ne.
 Rōnabiliter loqris: diuiſibilis ne albedo ſcđm intenſionē? Epi. Maxime ut mea fert opinio. **O**ne. Senē reſpōdes: ptes ergo ſcđm in-
 tenſionem habet, ſed quas eas uocas? Epi. Neſcio, niſi ut tu modo. **O**ne. Et gradus & partes intenſionis eas nuncupamus: cōſidera
 123 igitur quot diuiſiones, parietis albedo recipiat. Epi. duas ut puto: vnā uidelicet ſecundum partes extenſionis, ad ſui ſubiecti &
 dimenſionis (cui adiungitur) diuiſionem, ei impropria & accidentariam: alteram uero ſecundum intenſionis partes ei quidem
 propria, per ſe, ſuęq; nature accommo. **O**ne. Peritius quam ipſe expectabam reſpondiſti: cōſidera igitur ut ita apte de tem-
 pore reſpondeas: quot diuiſionibus ſecetur. Epi. Conſimiliter duabus: vnā ſecundum extenſionis partes, ad ſui ſubiecti & dimen-
 ſionis (cui coniungitur) diuiſionem, qua tempori impropria & per accidens eſt: altera uero ſecundum ſucceſſionis partes ei pro-
 124 pria, per ſe, ſuęq; nature accommo. **O**ne. **O**ptime, & harum diuiſionum prima, primæ albedinis diuiſionis reſpondet, & ſe-
 cunda ſecundæ. **S**ed age dic mihi: duo vnus dimenſionis pedalia partes ſuę dimenſionis uocas? Epi. **V**oco. **O**ne. & omnes uo-
 cant. Sed nunquid poſſunt ſecundum extenſionem ſimul eſſe? Epi. Non. **O**ne. Nam ſe occuparent: quod minime natura ſinit: tamen
 illa duo pedalia ſimul eſſe poſſunt ſecundum ſucceſſionem. Epi. Poſſunt. **O**ne. Nunquid primæ latioris, ſucceſſionis partes, ſimul
 eſſe poſſunt ſecundum ſucceſſionem? Epi. Non ut mihi uidetur, ſed vnā ſemper prius eſt, & altera poſterius, ſemperq; priori ſuce-
 125 dens. **O**ne. hinc merito ſucceſſionis partes appellari uidentur. Et diximus quod in quantitate ut dimenſione extenſio eſt: in latiore
 ſucceſſio nominatur. Epi. Diximus. **O**ne. In analogia uidelicet & proportione. Ideo quanta pugnantia eſt duo pedalia ſecundum
 extenſionem ſimul eſſe: tanta eſt duas ſucceſſionis partes, ut duas horas, aut duo minuta, ſecundum ſucceſſionem ſimul eſſe. **E**i ſi
 126 cui ſi duo pedanea ſimul eſſent ſecundum extenſionem, non plus continerent, occuparent atque replerent q̄ vnū pedaneum. Ita
 quoque duę horę ſimul ſecundum ſucceſſionem, non plus atque vnā hora durarēt. De partibus autem extenſionis ſecus euenit. Nā
 bene ſimul ſunt ſecundum ſucceſſionem. Epi. & loqueris de partibus extenſionis primæ latioris? **O**ne. Loquer equidem. Sed pro-
 cedamus ulterius. **Q**uom numerum partium primi motus arbitraris eſſe tempus? an primæ diuiſionis, partium uidelicet ſecun-
 127 dum dimenſionem ſumptarum: an potius ſecundæ & partium ſucceſſionum, quas ſucceſſionis partes nuncupauimus. Epi. **S**ecun-
 dum proſecto quæ ipſi ei propria, per ſe, ſecundum eius naturam exiſtit. **O**ne. Ideo pulchre in diſſinitione adiectum eſt: ſecundum
 prius & poſterius, ad diſcrimen numeri partium extenſionis, & ſecundum dimenſionem ſumptarum: latiori impropria, &
 ſecundum alterum conuenientium. Epi. Pulchre adiectum eſt: & uidear mihi plane intelligere, diſſinitioniſq; intellectum hunc ha-
 128 beri, tempus numerus eſt primi motus ſecundum ſucceſſionis partes ſumptus. **O**ne. Sane admodum. **Q**uid præſens primo? Epi. **I**ſt
 eſt imparabile, præteritum futuro connectens. **O**ne. quemadmodum medium punctum in linea partem extenſionis priorem lineæ
 coniungit & poſteriolem, ita id imparabile (quod nobis adiacet) temporis ſucceſſionis partes, priorem ſcilicet & poſteriolem ſi-
 mul necit: quarum quidē partiū tempus prius diximus eſſe numerum, & id imparabile, præſens primo nuncupamus. **Q**uo-
 129 modo interpretaberis præſens primo? Epi. Nunc, inſtans, adiacens. **O**ne. Quid præſens ſecundo? Epi. eſt tempus a dicto imparabili
 127 vtrinq; non multum diſtans. **O**ne. ut hora, ut minutum. Et præſens hoc ſecundo modo temporis nomen eſt: primo autem modo nō.
Quomodo interpretatur præſens ſecundo? Epi. Nunc, **O**ne. Eſt enim nunc homonymum ut præſens modo imparabile, modo tem-

Quid tempus
 h. j. arum diui
 ditur.
 Partes tempo
 ris ſecundum
 ſucceſſionē ſi-
 mul eſſe non
 poſſe.

pus ſignificans. **Q**uid præteritum? Epi. Eſt temporis præſentis pars prior. **O**ne. **Q**uid futurum? Epi. Eſt temporis præſentis pars
 129 poſterior. **O**ne. Id proſecto temporis præſentis quod nunc & imparabile nobis adiacens antecedit, præteritum dicitur & tempo-
 130 ris præſentis pars prior. Et quod idem nunc & imparabile, præſentis temporis ſequitur, futurum dicitur, & temporis præſentis
 131 pars poſterior. **T**e id tamen aduertere licet hiſariam dici & præteritum & futurum, actu uidelicet & potentia. Et præteritum
 132 actu & futurum actu nunc diſſinita ſunt. & ſunt: quemadmodum præſens, cuius ſunt partes. Epi. **H**abet ne ergo præſens ſuas
 ſucceſſiones partes ſimul? quas prius ſimul eſſe poſſe negauimus. **O**ne. Habet ſimul bone ſili ut in toto, non autem ſimul ſecundū
 ſucceſſionem. quemadmodum aliqua dimenſio, duo media ipſam conſtituentia ſimul ut in toto habet, non tamen illa ſimul habet ſe-
 133 & quaſi ſe non occupantes. Epi. Recte iam concipio. aperi modo quid præteritum potentia, quidue potentia futurum. **O**ne. **Q**uid præteri-
 134 tum potentia tempus id dicimus, quod fuit & cuius nihil omnino eſt. **E**t id futurum potentia quod erit ſed nihil
 eius adhuc eſt. Epi. Et quid? ſi coepero totum tempus a tuo natali ad nunc uſq; quod nobis adiacet. **O**ne. Tempus id non omnino præ-
 teritum actu, neq; omnino præteritum potentia, ſed ipſum dicere debes, partem actu, & partem potentia præteritum. Epi. Intellige
 modo quidem a te perceptibili, hoc modo.

Viſus tuus ex utraq; parte in aliquo ſigno porrecte lineæ deſicit, ut in a & b. Sitq; c in uſus medio ab utroq; percepti ſpaciū extre-
 mo equidistant, ipſum c eſt ut præſens primo. a b ut præſens ſecundo. c a ut præteritum actu. c b ut actu futurum. a f præteritū
 potentia. & b e potentia futurum. Et ſi intelligas lineam moteri fuerus, quouſq; ſignum e perueniat ad punctum b lineæ ocali:
 tunc b e fiet actu futurum: quod prius futurum erat potentia. & a d potentia præteritum, quod prius erat actu præteritū. Epi. **D**eſ-
 135 criptionem intelligere uideor. **O**ne. Fili ſi comprehendere poſſes, prompta dictorum de tēpore cognoscendorum analogia eſt. ſuā
 136 tamen Ariſtoteles aſſignaret in circulo. Epi. **H**aud ſatis intelligo. **O**ne. Nec cura modo, ſed ſine nos procedere. **Q**ue ſunt in tē-
 pore? Epi. que meſurantur tempore. **O**ne. **Q**ue ſunt ea que meſurantur tēpore? Epi. Ea ipſa ſunt que incipiunt & deſiunt in tempo-
 re, aut quorum ipſum tempus duratio eſt. **O**ne. ut res ſenſibiles & rerum ſenſibilium motus incipiunt ac deſiunt in tempo-
 re, & orbium cœleſtium, ſuorumq; motuum tempus duratio & meſura eſt. **I**dcirco hæc omnia & ſunt in tempore & meſurā
 137 in tempore, hæc quidem ut meſura equante, illa uero ut meſura ſuperante. Epi. uis ergo omnium & cali & terre & ſenſi-
 bilium durationem eſſe tempus, quod tamen extra terram & ſenſibilia oīa exiſtit. **O**ne. dictorum omnium omniſq; corpore ſub-
 ſtantiæ, ſoli primo mobili intrinſeca duratio, ceteris autē omnibus extrinſeca. **Q**uemadmodum tua dimenſio tue materie, coloris,
 138 calor ſi reliquorum tuorum ſenſibilium accidentium extenſio eſt: ſoli tue materie intrinſeca. Nā ſoli materie ineſt; ceteris autē
 extrinſeca eſt. Epi. **S**ed an oīa ſunt in tempore? **O**ne. multum. **O** ſili reſert. ſicut non oīa dimenſa ſunt extenſione, ſed meministi
 139 dimenſiones rebus ad occupādum & deſecādum ad ditas eſſe dixiſſe. Epi. Memini. **O**ne. & dimenſiones replentiæ: im-
 pedimēto eſſe. & que a dimenſionum cōditione & natura recederent, magis replere, magisq; plena eſſe. Epi. & hoc meministi. **O**ne. quia una
 dimenſio cum alia dimenſione ſimul eſſe non poteſt. Epi. **S**ecundum extenſionem uidelicet. **O**ne. **E**t neq; una ſucceſſio ſimul cū alte-
 ra ſecundum ſucceſſionem. ut dies heſterna ſimul cum hodierna nullo ingenio eſſe poteſt. Epi. uerū ſumum eſt. **O**ne. **T**ota igitur
 140 tēporalis duratio ſimul eſſe non poteſt, aut aliquid temporis duę ſimul medietates, ut neq; duę ſimul corporis medietates. Epi. uerū.
One. corporis ſcilicet ſecundum extenſionem, & temporis ſecundum ſucceſſionem. **I**mpedit igitur tempus durationem: per
 141 inde atq; corpus replentiā. Epi. **V**idetur. **O**ne. **V**ideturq; tēpus rebus conſeſſum, quo ipſarum una duratio ita occupet ut alte-
 ram ſecum nunq; admittat, utq; ſecetur in partes ut in annos: meſes: dies: horas: minuta: quemadmodum: omnis dimenſio in infini-
 tum ſecabilis eſt. Epi. **O** minimo. **O**ne. **A**d durandū ergo ſucceſſio & tempus minime requirūtur, ut neq; ad replendū dimenſio.
 Epi. minime requirūtur. **O**ne. **N**ome ergo quorum duratio a ſucceſſionis & temporis conditione & natura recedit, magis dura-
 142 tum eſt: quandoquidem ſucceſſio & tempus durationem impediūt. Epi. uidetur, ut de luminū replentiā & dimenſione. **O**ne. **E**t ſi ma-
 gis adhuc recedūt, magis ſuapte natura durabūt. Epi. magis. **O**ne. & ſi in infinitū duratio illa a ſucceſſionis & tēpis natura & con-
 ditione (q̄ duratio ut diximus impedimēto/obſtaculoq; ſunt) recedit, ex aditq; ſemota? Epi. in infinitū durabit. **O**ne. **E**nim uero oīm
 durationē cōtinebit. & cuiuſlibet duratio ſemp aderit, neq; ulla duratio cōtineri poterit, ut neq; infinita plenitudo dimenſione, neq; ab
 143 ulla excludi unq;. **E**t amce ſi ſcīro cupis (& cupis ut arbitror) q̄ ea ſunt entia, ſua duratio a ſucceſſione & tēpe recedēt: ſunt illa beata:
 & ſupramūdana entia, quorū duratio & eūū, ſe ad noſtrā tēporancā durationē habet, ſicut ſua plenitudo ad noſtrā dimenſionem
 & corporeā plenitudinē. **E**t id q̄ in infinitū ab omni ſucceſſione tēpe/ & tēpe, ſemotū recedit: de ipſe eſt, oīs entia/ ſucceſſionis, & tēpis
 ſons & origo, infinita duratio inenſitatis & æternitatis, cui oīa & pterita & futura pſentia ſunt, ut omni dimenſionē pſens adieſt:
 q̄ nulla duratio aut tēpe aut tēpe cōtineri pōt, neq; a quoſq; excludi. cuius quidē infinita ſempiternitate, res caducæ & ſenſibiles in hac
 pauca (quā uides) tēpalis duratio ſi ſiſtente imitatur. **E**t cœleſtes corporeæ ſubſtantię in toto tēpe/ totaq; tēpis ſucceſſione. **E**t entia illa
 144 beata, & ſupramūdana in toto ſupertēporali æuo, maiore æternitatis ſiſtunt. Epi. **G**raſſiſſima ſunt hæc, ſed q̄ nō facillime infirmū
 (ut de plenitudine dixim) capiat mētis obtuſ. **O**ne. **G**raſſiſſima ſili, & ad q̄ & altiora multo nrę philoſophiæ contēdit conatus.
 Sed hæc nūc pro tua medicri introduciōe ſatis eſſe uideatur. **T**u hæc interim digere/ & diſgeſta memorię mādare. **E**t cū uoles abire
 145 to, niſi quicq; tibi relictum eſt gredūm. Epi. nihil omnino. abeo & que mones memorię mādare curabo.
Dialogi phyſicę introduciōnis finis.

Quid præteri-
 tum potentia.
Quid futurū
 in tempore.
 modo res ſunt
 in tempore.

¶ Dialogi difficultum Physicalium introductorii notæ.

¶ Analogia, certa rei ad rem proportio: quæ incerta certis probata Platone mirifice inchoata: ab Aristotele cõpletat: multis ignota: & plerisq; philofophorum occultata. ¶ Protheus filius Oceani & Tethyos: mates maximus, nõ nisi coactus, uicliisq; uolens ora ueridica soluere. ¶ Milo Crotonensis athleta fortissimus: qui pudæ manus ielã in certamine olympico taurũ interfecit, stadio uno, spiritu retento portauit: quem totum die illo comedit.

Protheus.
Oceanus.
Tethys.
Milo.

¶ Dialogus Iacobi, E. Stapulens. difficultum Physicalium introductorius: adieclis Iudoci Glichtonei Neoportuensis annotatiunculis.

¶ Enantius, Homophron, Neantias, Oneropolus.

Vam me humane hospitio susceperis O Homophroni deo semper eterno gratias ago, habeoq; tibi & semper habebō gratiam, maiorẽ quidẽ semper habiturus imo uero maximam, si priusq; a tua domo recessero, & me meq; domi recepero, ope tua Oneropolum uideã, Ho. non modo uideas, sed & eius familiaritate ut uoles utaris uir enim humanissimus est, & me ut Hermeneum fratrem quidem grandiore natu, summa beneuolentia profectur & amat, Enã. O oportune, sed scis cur id tantopere optarim, quia si domum cõcessero, uix aliquãdo ad uos sum rediturus, sic grandẽ ua sum etate, & me ad remotiora loca sepius transferre defessa etas nõ patitur. fragi-

le mihi domicilium est, ut quod ppediẽ mihi ruinam minetur, & quod ubi me transferendo sepius agitarem, ueluti ualido pflatum uento statim illisum corrueret. Ho. uerum ais, ego & tu o Enanti fragile & uetustate caducum corpus habemus, aia autem ipsa non senescit, nosq; corporis maleficis & demolitio ne aliquando mori oportet, quando autem, nescimus, nisi quod nos qui multos sã uiximus annos, & ueluti currentes ut spacium transegimus, multos nobis non supesse cognoscimus, quos in futurum uina mus. Enã. Ita natura uult & recta ratio iubet, sed audi potius quid disturus sim, in hac tã gradẽua etate nõ uidi qui me maiore uoluptate affecerit tuo filio, neq; id astanti gratia distum puta, quia eius pater sis, & eius probã in dolẽ libenter audias. Ego propter etatem ipsum accersens dixi, O fili Neantia ad me uenias, plane dic mihi q̃so si pulchra ueritatem indulgeas, si ipsum colis, colo inquit, probe inquã facis, si hanc tuam pulchra iuuentã uirtutibus & sciẽtiis adornare conaris, sed quã disciplinarum inquã profiteris: an Gramaticã, Rhetoricã, Poeticã: quidẽ quidã benignitate respondit, in his o Enãti noa amplius uersor, aliquando sum uersatus, meum siquidem nunc studium circa Philosophiam intantum est, ipsum ulterius interrogo, an singula modo quidẽ mirabili & mihi inueto promptissime respõdit, meq; suis responõibus attonitum reddidit, quod cum p̃sensit puer, O inquit Enãti, si Oneropolum p̃sens audias (p̃ceptor nempe meus est Oneropolus) te in maiorẽ admirationẽ conuersurus est. Ex illa certe hora uidentĩ Oneropoli ualidum & admirabile desiderium concepti, Turpe mihi uidetur senẽ uirum, puerum admĩtari, siquidem admiratio ex ignorãtia nascitur, eorũ etiam q̃ pueri mihi cognoice re uidentur, sed turpius suam ignorantiam ad sua sepulchra seruare mihi uisum est, puerum tamẽ fateor sum admiratus, Tu igitur cum Oneropolum cognoscas, maturemus gressum ad ipsum, ut & uideamus, & pariter (ut pollicitus es) ipsum audiamus. Ho. maturemus, Enã. Iube puerum uia nobiscum uenire, Ho. heus Neantia, Ne. p̃sto assum pater Ho. I celer, p̃curre nuncia Oneropulo me uia cum amico hospite Enantio, nunc ipsum uisituros, Ne. Nuncia bo. Ho. iã puer nunciauit, eum uero Oneropolum egrediuntem hunc facie macilentum, One, O uos Homophrõ & Enanti gaudio me afficitis multo, & multum facitis ut amici, quãdo ad hoc meum domicilium uos cõuertitis, hęc mihi profecto aiorum beneuolentia: nullo auro, nulloq; p̃cio estĩmãda est, Ho. uoluit te o Oneropole Enãtius uidere, qui cum doctus sit, omnes doctos uiros amat, atq; cum doctis libens cõuersatur, One, eum ipsum a multo tpe itidem uidere cupiebam, & tibi debeo grãam referre, qui huc ipsum ad me adduxeris, q cum doctus sit, ab ipso poterim aliquid obtinere, Enã. Qualẽ te absentẽ Homophrõ p̃dicabat, talẽ p̃sens intueor, sed o Oneropole ne q̃q; a me q̃c̃q; discere possis, Homophroni nup narrabã, quo pacto puer q te audierat, admiratione me pene stupidum & attonitum reddiderit, tãto magis id facturus es o Onerople, & me de ignorãtia multo rũ liberaturũ, Ho. Tu Onerople nunc (ut putam) alienis negociis minime es occupatus, One. Neq; domesticis qdẽ, uerum eniuero optabã aliquẽ huc aduẽtaturũ, q cum mutuos sermões agitarẽ, Ho. Et nos itĩ dẽ tecũ cõf̃rre optam, Obsequẽ igit̃ Enãtio & mihi, & in tuo docẽdi grãe apias nõnulla, q̃ Enãti sumo pere cognoscere desiderat, Neq; multum i accessorio sermõẽ laborem, Enã. Nos id effragitamus, & nos huc hac de re uenim, gratificare igit̃ Homophrõi, One, Quãdẽ ita uultis, nõ possũ uobis nõ morẽ gere te, modo id possim qd me rogatis, sed eam intro, sunt subsellia qb̃ insideam, q̃scamusq; Vos mõ explicetis q̃ in re uobis gratificari queã, Enã. Si q̃titatis naturã nobis aperueris, hinc a puero i admiratio nẽ sum adductus, One, ut utiq; ergo gratificer, a q̃titatis apienda natura hoc pacto sumamus exordũ.

Vantitatum hęc est cõtĩnua, hęc uero discreta, Enã. Discretã nũc omittam, & cõtĩnuã naturam p̃sequẽ, One, Cõtĩnuarum hęc linea, hęc superficies, hęc corpus, illa uero tẽpus, Et lineam superficiem / & corpus dimẽsiones nũcupamus, quarum sorte naturã prius audire desideras, Enã. Id ipsum, sed interroga puerũ obsecro, in hoc uel gratificabere non parũ Homophroni, cognoscetq; de filio me nimis uera locutum, Gratium ne tibi hoc factum

putabis Homophron: Ho. Gratũ, One, Dic age o Neantia quando tuo patri & Enantio gratũ est, ¶ Cui dimensioes ut longitudo, latitudo & profundum rebus sint tributa: Ne, Quo res ipse dimensioes sint, lãgẽ, latẽ, atq; profundũ, quo res occupent, distrahantur, atq; secentur, ut albedo rebus tributa est, quo res albẽ sint, & visu discernantur, One, Et si omnes ad distrahendum rebus sensibilibus concessẽ sint, maxi me omnium corpus ad occupandũ tributũ esse uidetur, Nam corpora nõq; sese occupare & simul esse natura permittit, ¶ Sed an si vnus sol in oriente situs lucret & alter in occidente, an inquam utriusq; lumen nostrum concuum offunderet? Ne, utriusq; One, Etiam si lumina illa collustrãtia diuersarũ essent naturarum? Ne, etiam, One, & ubiq; in nostro concuo vnus illorum luminum adest, illic adest & alterum, Ne, adest certe, quẽadmodum per totam manum meã & ubiq; simul adest color & calor, & ubiq; in lacte candor & dulcedo, One, Quo pacto id potius eueniat: q̃ de me & te ut ubiq; nostrũ sit vnus simul alter nõq; esse possit? Ne, Non ineratione, Nam lumina illa / color / calor / candor / dulcedo & similia, neq; dimensioes sunt, neq; in se dimensioes habent, nos autem dimensioes habemus, que cũ se occupare nequeant, nos simul esse posse minime permittunt, One, Sed quid replent lumina illa / color / calor / candor & similia? Ne, replent, & quidem suapte natura, at nõ occupant, One, & tua anima, tuasq; potentia? Ne, Et cõtes ut arbitrator que a natura dimensioes replent, tantum & mea aia, & mea potentia / & quãcũq; illis dimensioibus in me cõtĩnua sunt, neq; quidem hęc se occupant, Nam dimensioes nõ sunt, One, Dimensioibus ergo, ut replentur tibi non egere uidentur, Ne, scilicet quĩ potius officit / nocetq; One, Sublatis ergo nostris dimensioibus: Homophron / Enantius / ego & tu simul idem replere possemus, ut uiniuscuiusq; nostrum simul actus cum actũ, & potentia cum potẽtia adestet, Ne, Nihil prohibet, nam nos nõ occuparemus, neq; alter alteri impedimẽto esset, quo minus simul esse possemus, ut neq; lumen luminũ, One, Et cõtes ut arbitrator que a natura dimensioũ & corporea mole recedũt: magis suapte natura replere, Ne, cenfeo, nec ab re quidem, cum dimensioes plenitudini & replentẽ obstatulo, p̃peditamentoq; sint, One, Et que magis a dimensioũ conditione q̃ lumina illa posita recederẽt, magis utiq; replerent, Ne, magis, One, At que neq; sua natura, neq; per alterum dimensa sunt, magis a dimensioũ conditione recedunt, Ne, magis certe, One, Magis ergo replent, Ne, Fateor, One, Et si quid ad huc in infinitum magis a dimensioũ conditione recederet que plenitudini, replentẽq; officiunt, Ne, Id in infinitũ repleret / imo id ipsum infinita plenitudo esset, One, Vides ergo chare Homophronis fili q̃ facile sit celestes / supra mundanaq; beatas intelligentias celo replere, quando quidẽ hoc sensibile lumen tã facile nostrum concuum offundens, minus a dimensioũ conditione, atq; natura recedat, uides rursum quo modo deus omnium rerum principium, infinita sit plenitudo: omnia idcirco replẽs, quem neq; celi & terra capiant, infra mundum totus existens, totus & extra, huncq; mũdum factum in Atomo, Ne, haud hoc vltimum intelligo, One, Sue plenitudinis scilicet, Hęc forte & similia o Enãtia puero audiuisse potuisti, si hac de re ipsum tẽtaueris, Enã, Audiuĩ equidem & alia, & semper modo mirabili, more tuo in finialiquid diuinum conficerebat, ¶ Sed tu age, te aliquãtulum de animi nostri plenitudine loquentẽ audiam, One, Ut tibi placet, Mihi siquidem uidetur nostra anima magis suapte natura a dimensioũ natura & conditione recedere: q̃ bouis, leonis, aut cuiusq; alterius aialis anima, ut cui nihil vnq; distrahĩ, aut addi quicq; possit, Coercetur tamen / contineturq; dimensioũ finibus, Enã, magis recedere arbitror, One, ¶ Quod nõ distrahatur, hoc habet que cũ superioribus mentibus cõuenit, q̃ uero dimensioe coercetur / cõtineturq;, qua cum inferioribus formis, Enã, Quid ais coercetur? One, Per accidens uide licet, Nam nostra anima nostris dimensioibus cõtĩgitur, partim sicut albedo / partim uero alio modo, Nam corpus dimensum informat, Et sua plenitudo, suaq; replẽtia tanta est, quãtum corpus ipsum / corpusq; dimensio, Et si corpus excrecere quãtũlibet intelligamus, ipsa nullo addito totum replẽtura est, & si quãtũlibet minus, neq; plus minusculo corpore replẽbit, excrementa tamen & decrementa, natura determinata sunt, habet igitur ratio dimensioũ, ut non plus q̃ suum corpus (siue magnum sit siue paruum) replẽat, Enã, Et diceres forte animã quantã per accidens, One, Nihil obstat, nam dimensio nibus cõtĩgitur, eĩusq; dimensioibus arcetur atq; continetur plenitudo, sed non defecatur distrahĩturq;, ut & ceterẽ forme, dimensioũ distrahĩtione, ¶ Sed si superior / supramũdanaq; mẽtium aliqua sit in oriente, totã ponemus esse in oriente, nam partes non habet, Enã, uerum ais, One, Et si in occidente, totã in occidente, & ubiq; fuerit totã, Enã, ubiq; fuerit ponemus totã, Sed quid tum? One, Et cum nostra anima ceterarum inferiorum formarum, sit maxime vna, ut que partibus careat quibus distrahĩ / diuellĩq; possit, & ipsa ubiq; in nostro sit corpore, ipsa tota erit in toto corpore / & tota in qualibet corporis parte, quẽadmodum intelligentia: tota in toto celo, & tota in qualibet celi parte, Ut enim celum ad intelligentiam, ita corpus hoc nostrum ad animã, hoc tamen interest: q̃ supramũdana mens, celi dimensioibus non cõtĩgitur, illis non coercetur aut continetur, quod mens nostra suis cõtĩnua dimensioibus: sustinet & patitur, Enã, uideor cõcipere quo modo nostra anima, tota sit in toto corpore, totaq; rursum in qualibet corporis parte, quod ad hanc usq; etatem clanguĩ cognoscere, & me hac ignorantie egritudine (fateor) pulchre soluisi, One, ¶ Sed quid de puncto Enã, Tuum expecto iudiciũ, One, Perparũ mihi replere uidetur, sed potius esse replentẽ terminus, Nam lineã, que longitudine tantũ replẽt, Enã, Et mihi quidem ita uidetur, One, Quod igitur horum magis plenum, magisq; replẽt: an

partes, linea, superficies, an corpus? Enan. Corpus One. Nam sua plenitudo tribus perfectis consistit, longitudine, latitudine & profundo. Replet enim & secundum longum & latum, & profundum. Deinde superficies, cuius plenitudo duobus continetur, tantum longitudo & latitudine replet. mox linea, in quo sola longitudo repletur, Et horum omnium ultimum locum obtinet punctum, minime sua natura plenum. Enan. Ita videtur. One. Vtrum ergo illorum an punctum, an corpus? superioribus metibus & animis nostris similis putas? Enan. Ego rationatione tua huc adductus, corpus similis esse puto. Nam maxime dimensionum plenum/repletamque habens conclusisti, punctum autem omnium minime mentes, nitem superiores & anima nostra, maxime plene. One. Ergo tibi videtur superiores mentes & anima melius per corpus investigari posse & concipi, quam per punctum. Qui autem id per punctum efficere moliretur, tentaret id efficere per id quod remotius est atque dissimilius. Enan. Tentaret profecto, ideoque id fatius efficeret per corpus. One. Vides ergo quo modo nostra anima, superiorum & inferiorum media est his affinis, quae materiam coniuncta, dimensionibus arcatur, contineturque, illis vero quae imperis sit, nullas (ut & celestes forme) quibus distrahat partes habens, vinculum omnis & celestis & sensibilis creaturae. Enan. Haec mihi o Oneropole audire gratissimum est.

Quantitas in quantum continuam & discretam dividitur. Deinde continua in lineam, superficiem, corpus, & tempus: quarum tres primae vocantur magnitudines, dimensiones, vel extensiones. Et ipsae res tribus sunt primo quidem ut res ipsae sunt magne, longae, latae & profundae: sicut albedo tributa est corporibus ut sunt alba. Secundo ut res occupent, & dividantur in partes extensionis: sicut albedo data est ut res sunt visibiles, prius quidem utriusque officium respicit intrinsecum, secundum vero extrinsecum. Et res sensibilibus datae sunt dimensiones ad distractionem occupatam, non autem corporibus celestibus quia illa non sunt nata distrahi, sed in celo dimensiones & celum reddunt magnam, & occupationem faciunt. Linea autem & superficies non date sunt ad occupandum cum secundum illas non attendatur occupatio, sed solum secundum corpus. Nam corpora se penetrare natura non possunt. Et si ponatur sol luminis aurei in oriente & alter luminis rubicundi in occidente, quae quidem luminaria collustrantia simulque lucentia diversarum sunt naturarum, utrumque lumen totum replebit concavum. & ubicumque est lumen aureum, illic est & rubicundum, sicut ubicumque in manu est calor, ibi est & color, & ubicumque in lacte albedo, ibi est & dulcedo. Quod autem huiusmodi qualitates simul sunt, potius quae duae diversarum corporum dimensiones, hoc ideo evenit, quia illae qualitates non sunt dimensiones, neque habent in se dimensiones, quare unum non excludit alterum, sed bene permittunt se simul in eodem. D. o

Quid occupare.

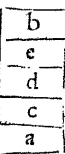
Quid replere.

Ab infima plenitudine ad summam per quinque gradus subiectio.

autem corpora ut duo homines habent dimensiones, quae se ab eodem loco simul excludunt & occupant. Est enim occupare, spatium aliquod occupando, alterum secum eiusdem generis simul non admittere. Replere vero est alicui toti adesse & se per totum distendere, ut nihil sit repleti in quo non sit aliquid replentis. Praedicte tamen qualitates & si non occupent neque dimensiones sunt, nihilominus tamen replent, sicut anima rationalis & materia quae non sunt dimensiones, tamen replent tantum quantum ipsae dimen- siones. Immo dimensiones potius replentiam impediunt, non enim permittunt ut duo Enantius & Homophron idem replant, & ipsae sublati facile idem replent. Quare dimensiones sunt infimum divinae plenitudinis investigium. Secundo autem loco qualitates & lumina, quae magis replent. Nempe ea magis replent quae eadem cum alio replere possunt, quae quae eadem cum alio replere non possunt, cum ipsa divina plenitudinis & summe propinquiora sunt, omnia cum omnibus replent. At qualitates ut luminaria cum alio replere possunt, non autem virtutes, igitur lumina magis replent. Tertio autem loco suam plenitudinem habet anima rationalis, quae magis replent quae lumen. Nam cum dimensio replentiam impedit, quae a natura dimensionum magis recedunt magis replent. At ita magis a natura dimensionum recedit quae lumen. Nempe lumen ad dimensionem magnitudinis dividitur & secatur. Anima vero ipsa rationalis non dividitur ad dimensionem magnitudinis, neque diversis partibus magnitudinis respondent diversae partes anime rationalis, sicut in diversis partibus aeris est aliud & aliud lumen. Quarto autem loco intelligentia & entia supramundana magis replent quae anima rationalis. Nam quae magis a dimensionum conditione recedunt, magis replent. At intelligentia magis a dimensionum conditione recedunt quae anima rationalis, nam anima rationalis coniungitur per accidens dimensionibus corporis, & illis coarctatur. Intelligentia vero neque per se neque per accidens limen se sunt, igitur magis & diffusius replent. Quinto autem & summo loco summus ipse deus maxime replent, quoniam est maxima & infinita plenitudo. Nam quod in infinitum a dimensionum conditione recedit, in infinitum replent. Sicut enim se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maxime. At summus ipse deus maxime a dimensionum conditione recedit. Sunt enim dimensiones in infinitum secabiles & ad maximam lesuntur multitudinem. & aliud ne idem cum ipsis repleat impediunt simul & ab alijs impediuntur. Deus autem & maxime simplex est & maxime unus, cuius plenitudo neque cuiuspiam plenitudine impeditur neque cuiusque plenitudinem impedit, igitur & maxime replent. Immo est infinita plenitudo. Et ipse deus non est inclusus huic mundo, nam plenitudo eius mundi ambitu excedit neque exclusus nam se eius plenitudo per totum mundum diffundit. Quia igitur non est exclusus, intra mundum totus existit. & quia non est inclusus, totus existit extra mundum. Totus quidem, nam simplicissimus est & nullo modo partes habens. Quam neque caeli neque terra omnino capere possunt. Nam impossibile est infinitum finito concludi, mundus autem finitae plenitudinis est. Et ergo dicitur factus in aeterno divinae plenitudinis. Nam plenitudo mundi ad plenitudinem infinitam dei se habet sicut punctum ad lineam infinitam: & plenitudo mundi infinitam summam & infinitam dei plenitudinem dicitur ut punctum lineam infinitam. Quod si plures essent mundi: oim ipsorum plenitudines ad infinitam dei plenitudinem se haberent, ut puncta itidem ad lineam infinitam. Anima autem rationalis magis a natura dimensionum recedit quae anima boni aut leonis. Nam anima boni dividitur ad dimensionem ipsius materiae in diversas partes, ut si totus bos in tellectu dividatur in quatuor partes integrales: hoc est, alia est pars anime boni sub parte a & alia in b, alia itidem in c & alia in d. Et cum nova apponitur materia boni, etiam acquiritur nova pars formae, & si subtrahatur aliquid pars corporis a bone, etiam subtrahitur aliqua pars formae. Anima autem rationalis non habet sub diversis materiae partibus partes diversas, neque dividitur ad dimensionem dimensionis. Et quatenusque materiae corpori addatur, non advenit nova anime rationali pars, sed eadem sine cuiusque additione

replebit corpus maius, quae prius replevit minus. Et quatenusque corpus intelligatur minus & defluere, nulla partes anime deperduntur aut defluunt, sed eadem nullo deperdito replebit minus corpus quae prius replevit maius. Et ergo cum superioribus convenit quia non dividitur ad dimensionem dimensionis cui adesse, cum inferioribus vero quia concluditur dimensionem corporis, & solum tantum replet quantum corpus & corporis dimensio. Coniuncta siquidem est rationalis anima dimensionis, sicut albedo superficiei cuius sequitur quantum albedo, quare sicut albedo est quanta per accidens & extensa, ita & anima rationalis extensa & quanta per accidens dicitur. Id tamen interest, quod albedo non informat corpus in quo est, neque cum eo totum substantiale constituit. Anima autem rationalis informat corpus dimensionem: & cum eo totum hominem constituit. Cum autem anima nostra perfectiorem habeat unitatem & simplicitatem quam ceterae formae substantiales. Nam partes in quas secundum extensionem dividitur non habet more ceterarum esse totam in totum formarum. Itaque proxime accedit anima ad naturam & conditionem intelligentiarum. Quare sicut intelligentia ad caelum, ita anima ad corpus nostrum, & intelligentia est in toto caelo tota & tota in qualibet parte caeli. Non enim alia pars intelligentiae est qualibet corporis parte. Et alia in occidente, nam partes non habet. Sic & anima rationalis est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte integrali corporis. haec tamen est differentia, quod intelligentia non continetur dimensionibus caeli neque coniungitur, & non informat caelum sed solum absistit. Anima autem rationalis coniungitur dimensionibus corporis, & informat corpus, quare intelligentia ad caelum est ut navis ad naucem & auriga ad currum. Anima autem rationalis est ut vis directiva currus quae intelligatur esse in curru: & virtus gubernativa navis quae intelligatur esse in navis. Trium vero dimensionum: lineae, superficiei, corporis: corpus maxime replet. Nam secundum tria: longitudinem, latitudinem & profunditatem. Deinde superficies secundum duo, longitudinem & latitudinem. Postremo linea secundum longitudinem solum. Punctum autem est terminus lineae, nullam suapte natura habet plenitudinem, quare horum quatuor corporum maiorem habet cum anima rationali & intelligentis plenitudine similitudinem punctum autem minimum. Rectius igitur per corpus quis intelligatur gaverit anime plenitudinem quam per punctum. Ex his facile constat animam nostram superiorum & inferiorum esse medianamque participationem plenitudinis. Inferioribus quidem similis est, eius plenitudo terminis magnitudinis clauditur. Superioribus vero, quae dimensionis cui adesse distractione non dissecatur, sed semper una & simplex manet. Est etiam summa formarum, sensibilium / infima vero caelestium, imo in caelum & nexus utriusque mundi, quem si per lineam a summo inimum porrectam intelligas, anima rationalis est medium sine punctum inferiora superioribus comedit. hinc in sacris literis homolomnis creaturae nomine designatur.

Sed age si a nostro concavo dimensiones sublatas intelligamus (quod tamen fieri natura non posse nulli dubium est in nulliusque controuersia venit). Quid tum, an nostrum concavum plenum, an vacuum putas? Enan. Et tu quid eo in casu sentires? One. Plenum, substantia scilicet, ut materia & rerum formis. Nam a dimensionibus plenitudinem, replentiamque non habere confessi sumus, vacuum autem corpore dimensio. Enan. Gaudeo haec a te cognoscere. Sed tunc materia & rerum formae nullo pacto occupant. One. neque villo pacto quidem distrahi/divellique possunt, imo sicut dimensio rerum continuatio est, ita quoque rerum distractio atque divisio. Enan. Quo pacto igitur tunc materia totum nostrum concavum replens, a superiore substantia differet? & eius replentia ab illius replentia? One. Longo interstitio. Nam ipsa semper dimensionibus coniungitur nata est/eas in se recipere/earum sectione secari/& occupatione occupare. Intelligentia autem & superiori substantiae, nihil tale convenire potest, sicut neque alba/neque nigra/calida/aut frigida unquam esse potest. Enan. nunquam sane. One. Videntur ergo divisio & partes, quantitatem sequi. Enan. Proculdubio. One. Sed haec divisio & haec partes ut distractioe diffinitioque continua. Quo fit ut separatae eo quo possumus modo materiam, hoc modo partes nullae fiat. Nam secari/divellique non potest. Enan. discretam quantitatem alio loco determinanda postulavimus. Sed tu modo dic obsecro, habet ne materia hoc modo separata: partes? One. Idcirco addidi hanc divisionum/hasque partes, quantitate discretam sequi. Enan. Quo pacto non perpendo quid velis, perpendis tu Homophron? Ho. haud adhuc Enanti, sed nobis clarius aperiet. Haec nobis o Oneropole, clara huiusce rei intelligentiam. One. Rem quiritis facendam ad quam graues scripturae graueque insurgunt difficultates: morem (tamen) geram (utcumque) potero) facere quod optatis. capio materiam dimensionem a b inter nos & caeli concavum contentam, quam in quinque partes a/c/d/e/b dimensionis divisione, intelligo divisibilem. vocoque materiam sub dimensione a confusimiliter materiam a, & contentam sub c materiam c: & ita deinceps, manifestum est materiam a non esse materiam c. Nam simul distractione dimensionis a distraheretur seorsum a c, & pari ratione c seorsum a d, quare materia c non est materia d: & de reliquis idem subit iudicium. Ena. idem. One. Subtracta ergo dimensionis a tota materia a b, remanet tota materia a c d e b, totum non occupando replens. Enan. remanet. One. remanet etiam materia a & materia c/d/e/b. & materia a non est materia c, neque c materia d, ut neque prius. Fieri enim nequit ut quae prius diversa/distinctaque sunt: unquam fiant idem. Et de e & b idem subit iudicium. Ena. Proculdubio. One. & partes illae diversae tota materia a b constitutae, ut diversae dimensionis partes tota dimensionem, dissectionis distractionisque partes dici nequeunt, ut quae nullo pacto desecari/distrahi que valeat. Ena. rationabile videtur. One. Partes igitur, diversae discretiois erunt: & secundum numerum sumptae, & divisio illa secundum quantitatem discretam intellecta. Enan. Oportet. One. Intelligentis ergo, cur prius dixerim hanc divisionum/hasque partes quantitate discretam sequi? Ena. Arbitror utrumque nostrum mediocriter coniectare. Sed forte neuter nostrum sentit quae grauis scripturae quae grauis difficultas inde emergat. One. maxima profecto secretissima / & latetissima, quomodo videlicet unum sit multa, quam quidem Sophistae, philosophice tractant. & Philosophi occulte & profunde. Ena. Apertius id nobis intelligendum committite. One. ut possum, id addubitant, ne quemadmodum partes replentiae materiae a/c/d/e/ & b multae sunt &

h
t
g
Infinitas,
infinitudo.

b
c
d
e
a

Parmenides,
Zeno.

diversis, tamen si nūq̄ dimensionibus substrata subiecta q̄ esset materia, an id plenitudinē intelligēt; & animę competat ut si sit corpus meum g k secundum dimensionem & materiam in quatuor partes g h, i k divisibile, non vobis dubium est aliud meę potentię & materię esse sub g/ aliud sub h/ aliud sub i/ & aliud sub k, quatuorq̄ esse potentię diversę replentię partes. Enā, non dubium. One, Sed vobis dubiū est an aliud aīę sit sub g/ aliud sub h/ aliud sub i/ & aliud sub k. Enā. Id nos angit. One, Sed quid tandem vobis videtur? Enan, Mihi quidem sic esse oportere, quid autē Homophron sentiat, nescio. Ho. Idem quoq̄. One, Non igitur g animę est sub h neq̄ h sub i. Enan. Sic est One. Euanuit igitur superior sermo; neq̄ id plane verum est, nostram animam totam esse in toto corpore/ totamq̄ in qualibet corporis parte, quemadmodum tamen supra confessi fuimus, sed tota erit in toto & partes in partibus. Imo cū materia quędam sit partium infinitas ex quibus constat, similibus tamen natura; sicut linea ex infinitis partialibus constat lineis, ita quoq̄ anima nostra quędam erit partium infinitas ex quibus suo modo, vt materia ex suis, subisset, tamen cum dimensione (vt materię partes) distrahiles nō sint, quod si vobis absurdum videtur, neuter vestrum recte sensit. Enan, neuter vt opinor, & nos belle ad concessorū opposita deduxisti Sed nunquid aliud & aliud replētīe animę esse oportet sub g/ sub h/ sub i/ & sub k? One, non, si vt oportet redarguti sumus. Enan, ostendit ergo nobis si potes quomodo id nō oporteat, & nos hac ignorantia libera. One, Graue onus impositis, id tamē quomodocūq̄ efficere moliar. Enā, Sat nobis erit. One, Recte ne dictum putatis, rerum omnium principium, infinitam plenitudinem esse/ o. nniatq̄ replere? Enan, Recte. One, Et id ipsum vnum est. Enan, imo maxime vnum. One, Quod autem maxime vnum est, fieri nequit vt partes vltas habeat. Nam iam potius multa esset, & non ipsum maxime vnum. Enan, effect. One, & tamen eius plenitudo atq̄ replentia ad partē materię a & c/ & d/ & e/ & b/ quando quidē infinita est, & omnibus adest. Enan, Adest proculdubio. One, & tamen non aliud & aliud plenitudinis eius & replentię, nam partes haberet. Enan, Sic est. One, Non igitur si alicuius plenitudo & replentia alicui toti dimenso affit, oportet cui libet dimensū mediarum/ tertiarum/ aut quarumarum, aliud & aliud plenitudinis illius responderē. Enan, Non certe oportet. One, & ita de intelligentia & nostra anima, quę si secus repleret, diversatq̄ numeri plenitudinis partes haberent, quęlibet esset quędam partium infinitas, & potius infinita q̄ vnum. Enan, recte dixisti nos in grauem vniū & multorum incidisse difficultatem. One, Grauis hęc fuit (nec immerito) antiquorum philosophorum difficultas, vt Parmenidis Pythagorei, & zenonis Heleate, vides ergo quomodo anima nostra sit punctum corpus nostrum replens, & intelligentia punctum replens cęlum, deus autem punctum, totum replens vniuersum, punctum autem vbicq̄ in analogia. Enan, Effecisti quod postulabamus, reddidistiq̄ nos tua responsione contentos, graues q̄ ex dictis emergere possent difficultates nunc missas faciamus, & aliquid leuius tractemus. One, quidnam? Enan, cum nobis de dimensione incidit sermo, quam trinam posuisti, longitudinem/ latitudinem/ & profundum. Itidem lineam/ superficiem & corpus, & punctum omnīū videatur esse terminus, nobis gratificabere si eius naturam explices. One, Sūmopere cuperem vobis obsequendo placere, & vobiscum conferendo veritatem inquirere. Sed forte o Enanti harum rerum longi temporis vltus te fecit peritum, aut proprii ingenii excellens bonitas, aut ex aliorum libris (qui perquirendi studiosus es) iam optime didicisti; & solum nostrum dogma examinare tentas. Enan, Non ita est per amicitia nostram o Oneropole, verum vbi cęteris meo more contrarius sum, ego tecum vna & Homophron libenter concordamus, & ego id abs te pro munere requiro, vt tuam depromas sententiam. Ho. Ego itidem requiro. One, quandoquidem me serio requiritis, qualemcūq̄ tamen meam depromam sententiam, hinc mihi aucupans exordium.

Divisione secundū numerū
rū divisione secundū magnitudinē perfectio rem esse.

¶ Si ponantur dimēiones separate a nostro cōcāno (quīs id natura fieri non possit) adhuc nostrum cōcānum esset plēnū subiecta, ut materia/forma/ & re naturali. Nā illa nō minus replent separate a dimensionibus atq̄, coniuncta, cū a dimensionibus replentiam nō habeat. Esset tamen vacuum corpore dimenso sine gno. Nam superficies cōcāna celi lune esset locus non replentis corpore dimenso, natus tamē repleri. ¶ Tunc autē nec materia nec ceterę substantię occuparet neq̄, distrahētur in partes. Sicut enim occupatio & continuatio primo a dimēionibus est ad aliquem terminū cōem copulatis, ita & distrahctio in partes & vniū ab altera parte diuulso, primo ratione dimēionis rebus cōuenit. Vbi igitur non fuerit dimēio: ibi neq̄, occupatio/ neq̄, continuatio/ neq̄, distrahctio. Differret tamē multū materia a plenitudine intelligentiā. Nā materia suapte natura nata esset cōiungi dimēionibus, quīs actū esset separate. Intelligentia vero neq̄, actū neq̄, aptitudine nata est contineri dimēionibus, sicut neq̄, albedini aut nigredini. ¶ Vnde manifestum est q̄, omnis diuisio quantitatem sequitur & fit ratione quantitatis. Sed id bisariam contingit. Nā aliqua diuisio sequitur quantitatem continuā, & fit rōne quantitatis cōtinuā. Et fit in partes distrahctas sine post diuisiōne separate; q̄ ante diuisiōne cōtinuā fuerant. Alia vero sequitur quantitatem discretā, & fit ratiōe multitudinis. & fit in partes discretas q̄ nō copulantur ad aliquē terminū cōem. Quarū quidē diuisiōnū hęc perfectior est (ut q̄ statū habeat ad simplicitatē, unitatē, summā propinque accedat) & in mūdo intelligibili inueniat; illa, q̄ nullū habet statū ab indiuidua simplicitate & unitate remotis elongatur imo q̄ remotissime, cū ad quandā labatur infinitudinē, & in mūdo intelligibili minime locū habet, sed solū in sensibili, quo entia labuntur ad imperfctiōne. Et cū hęc fiat secundū numerū, illa vero secundū magnitudinē, numerus diuiniōis & perfectior esse cognoscitur q̄ magnitudo. cū hęc in superioribus substantiis inueniatur, sed solum in materialibus & ad materię condiciones declinantis, ille vero etiā in superioribus & supramūdanis entibus inuenitur. Materia autē a dimēionibus separate partes nō habet extensionis neq̄, distrahctiōis ab alijs partibus p diuisiōne separate, bene tamē habet partes sequētes quantitatem discretā & multas, inter

se numero differentes. Quod secundū sic probatur. Sit a b tota materia in hoc mundo sensibili/ cōcāno celi lune cōtēta, q̄ diuidatur in quinq̄ partes a/ c/ d/ e/ b/ diuisiōne dimēionis signatas. & dimēionis a/ materia uocetur a/ & materia sub dimēione c uocetur c. & ita cōsequēter cōsimili noie uocetur materia & dimēio ei coniuncta. Argumētō sic. Materia a non est materia c, nam si dimēio a separate a dimēione c, simul materia a/ distrahētur a materia c. Non enim dimēio sine materia distrahī potest. Cū itaq̄ materia a potest distrahī a materia c manifestū est materiā a non esse materiā c, quandoquidē nihil a seipso distrahī possit. Similiter materia c non est materia d, nā si fiat dimēionis c ab ipsa dimēione d diuulso, & materia c distrahētur seorsum a materia d. Eadem ratione materia d non est materia e, neq̄, materia e materia b, cū una ab altera p diuisiōne dimēionis separari possit: modo idē a seipso separari non potest. Itaq̄, ille quinq̄, partes materię a seimicē numero differūt, sicut & dimēions eis cōiūctę. Intelligatur ergo dimēio separate a tota materia a b, adhuc manet tota materia a b replēs totū nō occupando, quod prius replēuerat occupando. Sublata enim dimēio nihil aufert ipsius subiecti & materię, quare remanet etiā materia a/ & materia c & materia d/ & e/ & b. Non enim potest manere totū, nō manētibz omnibus eius partibus. Tūc sic, materia a ante e dimēionis separationē nō est materia c, ut ostensum est, ergo neq̄, post separatā dimēionem. Quę enim prius sunt reipsa diuersa, nūq̄ postea sunt eadem. Sic materia c ante sublacionē dimēionis nō est materia d, ergo neq̄, post remotā dimēionē, p idē principii, & eadē ratione materia d non est materia e, neq̄, materia e materia b remotis dimēionibus, ut neq̄, eisdē in materia existentibus. Igitur illę quinq̄, partes in quas diuiditur materia a b, etiā post sublata dimēionē inter se diuersę sunt & numero differūt. Sed nō sunt partes extensionis & diuisiōis continui, cum nullo modo distrahī possint, ergo sunt partes discretiōis, & secundū numerū, quāntitatē, discretā sumptę. Habet igitur materia a dimēionibus separate partes discretiōis/ inter se numero & reipsa differētes, quod est propositum. ¶ Ex dictis manifestū est q̄, sicut partes replētīe ipsius materię coniunctę dimēionibus sunt inter se diuersę, ita partes replētīe materię a dimēionibus separate etiā sunt diuersę. Nempe replētīe dimēionibus replentia partis materię a est diuersa a replētīa partis c. Nā pars a tantū replēt quāntū sua dimēio, & pars c tantū quāntū sua dimēio. At dimēionem a & c diuersę sunt replentia, alioquin se occuparent, igitur & materiā a & c dimēionibus cōiūctā. At separatīs dimēionibus materia a tantū replēt quāntū prius, & similiter materia c. Cum enim dimēio replentia nō efficiat, neq̄, eius substractio replentia impedit/ cōiūctę/ aut cōfundit, ergo separatīs dimēionibus alia est replentia partis a/ & partis c. Et p idē alia replentia partis c & partis d/ & deniq̄, alia partis d & partis b, sicut ipsę partes separate a dimēionibus probate sunt numero diuersę. ¶ Sed merito dubitaret aliquis an plenitudo aīę rationalis cōsimiliter habeat diuersas replentia partes, ut in diuersis materię partibus sit aliud & aliud plenitudinis aīę. Et similiter de plenitudine intelligentię dubitandū est, an sit alia pars plenitudinis intelligentię in oriente/ alia in occidente, alia in septentrione, & alia in meridie. Ad quod cognoscendū ponatur corpus humanū esse diuisum secundū quāntitatē in quatuor partes scilicet g/ h/ i/ k/ & sicut alia est pars materię sub g/ & alia sub h/ & alia sub i/ & alia sub k, ita ponatur gratia disciplinę esse alia pars aīę rationalis sub g/ & alia sub h/ & alia sub i/ & alia sub k, & diuersis partibus materie responderē diuersas plenitudinis aīę rationalis partes & numero multas. Cum alia pars aīę rationalis sit sub parte g/ & alia sub parte h, ergo id animę quod est sub g, non est sub h. Et similiter id aīę quod est sub h nō est sub i/ neq̄, i sub k, ergo aīę rationalis nō est tota in toto & tota in qualibet parte, quod est oppositum prius ostēsi. Sed esset tota aīę in toto corpore/ & diuersę partes animę in diuersis partibus corporis. Imo sicut materia ratione dimēionis diuiditur in partes eiusdē ratiōis infinitas potētia ex quibus componitur, ita anima diuideretur ad diuisiōnem materię in partes eiusdē ratiōis potentia infinitas, & semp in plures numero ab inuicem differentes ex quibus componeretur. Hoc autem est impossibile & prius concessi oppositum in gitor & illud ex quo sequitur scilicet q̄, in diuersis partibus materię sunt diuersę partes plenitudinis animę, sed sicut anima est tota in toto & tota in qualibet parte, sic eius plenitudo (nam reipsa est ipsa anima) est tota in toto corpore & tota in qualibet parte corporis. Quare anima rationalis ad maiorem accedit unitatem & simplicitatē q̄ anima bouis & leonis & ceterorum animalū. Nam aīę bouis in diuersis materię partibus habet diuersas partes & diuersas replentias, & se semper cū materia & dimēione prestat diuisibilem, & propter dimēionem & materiā labitur ad infinitudinē secundum diuisiōnem & infinitudinē secundum numerum, quę duplex infinitudo primo in dimēione maxime a summa unitate & simplicitate discedente, & cōsequenter in materia inuenitur/ & deinceps in his quę materię additę sunt formis. Anima autem rationalis nō diuiditur in partes eiusdē ratiōis ad distrahctiōnem materię, quare recedit ab infinito potentia diuisiōne, & idcirco simplicior, & ab infinito secundū numerum & ergo magis una. ¶ Ex quo sequitur q̄, quīs alicuius plenitudo alicui toti dimenso corpori adest, non oportet tamen cui libet partē integrā ipsius dimēio aliam & aliam plenitudinis adeste partem. Patet. Nam summum rerum omnium principium (quod infinitam esse plenitudinem supra monstrauimus) est unum & maxime unum, igitur nullas habet partes. Si enim partes haberet, non esset summe unum, sed quodammodo multa. Cum totum sit suę partes simul sumptę. Et ipsum omnia replēt ut ostensum est, igitur replēt materiā a/ & c/ & d/ e/ & b. At non alia pars plenitudinis eius est sub parte a/ & alia sub parte c, & ita cōsequenter. Alioquin haberet partes plenitudinis diuersas, quod eius maxime simplicitati & unitati repugnat, igitur alicuius plenitudo adest toti corpori dimenso, & tamen non cui libet partē corporis adest alia & alia plenitudinis portio. Sic intelligentię plenitudo toti celo dimēso adest, & tamen diuersis celi partibus non respondēt diuersę plenitudinis partes, ut non est alia pars plenitudinis in oriente & alia in occidente. Nam intelligentia cum sit simplex, huiusmodi diuersas partes non habet, sed est tota in toto celo/ & tota in qualibet celi parte. Ita animę rationalis plenitudo adest toti corpori, & tamen sub alijs partibus corporis non sunt diuersę plenitudinis partes/ sed tota est in toto corpore/ & tota in qualibet parte. Tota quidē in toto & totaliter quia inclusa, & tota in qualibet parte sed nō totaliter neq̄, enim inclusa est animę plenitudo capiti hominis neq̄, exclusa, & remoto simulachro est ut summa dei plenitudo in mundo. ¶ Est igitur anima nostra itaq̄ punctum/ corpus nostrum replens. Nam ut punctum indiuisibile est in partes extensionis, ita anima/ eiusq̄ plenitudo indiuisibilis in partes diuersas plenitudinis. Eadem ratione intelligentia dicitur punctum replens cęlum. Nam eius plenitudo in partes diuelli non potest. Et deus est punctum replens vniuersum. Nam omnino simplex & indiuiduus indifferentes numero plenitudinis partes, ut punctum indiuiduum est in partes extensionis. Quis enim punctum ple-

b
e
d
c
a

h
t
g

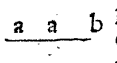
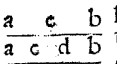
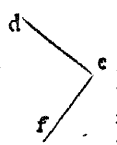
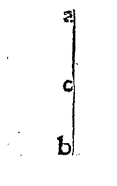
Aīę rōnalis nō est diuersas plenitudinis partes.

b
e
d
c
a

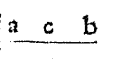
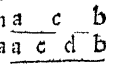
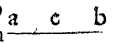
Quare aīę dicitur punctū replēs corpus nostrum.

tu finis expers, ad cognoscendam rerum plenitudinem minime conueniat, quia tamen indiuiduum est ad simplicitatem & indiuiduam plenitudinis unitatem intelligendam recte conuenit.

Continua sunt quorum vltima sunt vnum. Se tangentia vero, quorum vltima sunt simul. Punctum est lineae vltimum cuiusquidem pars nulla est. Nam si partes vltimas punctum haberet, ipsum minime vltimum esse posset. Et linea est superficiei vltimum latitudinis expers. Superficies vero corporis vltimum, spissitudinis/craffitiudinis expers. Puncti siquidem natura est ad continuandum/terminandum & tangendum. Continuat enim lineam, lineam terminat/inchoat/atque finit. Et lineae aut in directum protracte vt a c/ & c b, aut angulum facientes vt d e/ & e f setangunt in puncto. Nam c vltimum, & e vltimum alterius simul sunt. Idem & e vnus, & c alterius. Lineae vero natura est ad continuandum, terminandum, tangendum & distrahendum, vt quod secundum vnum secundum intervallum sectionem recipiat. Enan. Ad continuandum scilicet superficiem/ superficiem terminandum, & quo se (seu in directum protense seu ad angulum) superficies tangant. Id te velle opinor. One. Id ipsum. Et superficies identidem rebus accommodata videtur, quo corpus continet, terminet, tangat, quoue distrahatur. Nam duo sortita esse secandi intervalla. Corporis autem officium atque natura, non amplius continuare/terminare aut esse tangendi medium, sed eo opus est ad occupandum & distrahendum. Enan. Ita mihi consonum videtur. Nam nihil corpore continuatur, sed corporis media, & ceterae partes omnes, superficie continuatur, neque corpus vllum, corporis terminus est. One. Na huiusmodi terminus, quiddam corporis vltimum esse debet, quod nullum corpus esse potest. Neque corpora ad tangendum, vt puncta, lineae aut superficies conducunt, nam simul esse non possunt, vt quae sese occuparent, quod natura non sinit. Enan. Sic est. One. Ad occupandum autem conuenit corpus, vt quod secum nunquam simul alterum corpus admittat. Et ad distrahendum, quod triplex sortitum sit secandi intervallum. Enan. Sed vtram Oneropole duarum vltimarum conditionum, corpori accommodatorem, magisque propriam arbitraris? One. Ego reor occupationem, Nam omne corpus occupat, non autem distrahitur omne, vt celeste. Sed distrahatur distrahuntur diuellunturque, quae fluxe potentiae simul/vnaque distrahibili addita sunt. Enan. Ita mihi conueniebam. One. Sed putas ne aliud esse magis accommodum magisque proprium corporis officium quam occupare, simulque cum altero corpore esse non posse? Enan. Quiddam aliud? One. Rem facere esse corpoream. Nam id nunquam a conuenit corpore separari potest, alterum autem potest, & si non naturae ingenio, atque potestate. Enan. Quomodo hoc dicit? One. Mens tua super natura non occupat. Enan. Non occupat. One. Et tuum atque meum corpus hoc pacto occupat. Enan. vtriusque hoc pacto. One. & mens tua, & anima itidem mea, per tuum & meum corpus occupant. Ita vt tua anima simul cum mea, idem replere non possit, neque possit simul esse. Enan. Per accidens videlicet, quod diu nostris corporeis molibus coniuncte, alligatae fuerint. One. Et mens nostra magis a dimensionum conditione & natura recedit, & ad plenitudinis naturam accedit, quam dimensio a conditioe & natura plenitudinis & replentiae. Enan. Videtur. One. Nec iniuria. Nam corpus per se ipsum plenum, replentiamque habet, animus autem noster non per se occupat. Enan. Haud dubium. One. Si igitur mens nostra ad corpus sese haberet, vt nunc corpus ad ipsam sese habet, sicut mens nostra nunc corporis conditionem, ita & corpus tunc mentis sequeretur conditionem. Enan. Consentaneum videtur. One. At nunc mens, corporea obruta mole per corpus occupat, datque animae corpus (vt ita dixerim) replentiam occupantem. Enan. Concessum est. One. daret igitur tunc mens corpori plenitudinem atque replentiam haud occupantem, ita vt nihil obstatulo foret, quo minus vna cum aliis corporibus esse posset. Enan. quod pulchre me deduxisti (quod & ego diu in hac cana etate deducens desideraueram) ad contemplantum quomodo beatifica corpora haud occupant, & si dimensa longa/lata/atque profunda sint. Et mentis hac, tua gratia liberaisti ignorantiam. One. Per accidens videlicet, alterius conditionem & non suam quidem sequentiam. Sed vide quo euagati sumus de puncto disputatur. Ridebit nos Homophro, si longius pergere persequeremur. Enan. Felicitate quidem. Optaret etiam Homophro te longius euagaturum, sed quando tibi placet ad propositum reuertamur. Hoc tamen petito, cum & puncto/ & lineae/ & superficiei, terminare commune sit, quod illorum perfectius, magisque terminare statuimus? One. Sicut corpus magnitudinem perfecta est & ois, suo ternario completa/ perfectaque confurgens (longitudine enim/latitudine/ & spissitudine confurgit, propter quod nulla magnitudo/ nullaque secandi intervallum relictum est) ita superficies, terminus perfectus est & ois, suoque ternario completus/ perfectusque confurgens, qui trius est, longi scilicet/lati & profundi. At si persequi voles nos tandem digredi coges. Enan. Haud plura hac de re amplius sciscitor, ad nostrum relabor punctum. One. Ipsum ad continuandum & terminandum & tangendum, aptum esse posuimus. Enan. vtriusque, & tamen ipsum impers sit/indiuiduumque, diuisioni tamen aptum est. One. non sui scilicet sed lineae, nam linea secundum punctum diuidua est. Enan. Hoc ipsum est quod me angit. quomodo linea videlicet secundum punctum partitur, vt linea a b secundum punctum c. na protinus diuise, duo puncta sese offerunt vt puta c & d. quod si simul in linea a b erant, proculdubio duo puncta in eadem linea sibi inuicem proxima & immediata fuissent. Et si duo. cur non omnia, imo & infinita abeatque linea ex punctis constata? One. hoc siquidem impossibile. quandoquidem punctum puncto additum, nullam attollat magnitudinem. Qui enim fieri possit, vt quod omnino extensionis expers sit & immuans,

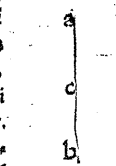
omnino extensionis experti additum, aliquam extensionem parit Enan. Nullo pacto. Id me rursus vtriusque, quomodo diuisa linea iterum continuatur. Nam capere nequeo vnum punctum ex duobus confectum posse continuando, vt neque prius ex vno duo confectum tri diuidendo, quae si manent in linea, posteaque recontina facta fuerit, iterum duo puncta in eadem linea simul erunt. eademque mihi insurgit difficultas de linea cum superficie diuido, & cum diuisam reunio, eademque de superficie cum corpore diuido, diuisumque reungo. Libera me si potes Oneropole hac ambiguitate. One. Non vtriusque parua est o Enanti. Enimvero eam puto, ex qua vniuersa de puncto philosophia pendeat. Enan. ea absoluta contentus abibo. One. Conabimur quomodoque id efficere. Et statuamus nobis lineam a b, in qua signemus duo puncta terminantia & non continuantia a b, & c medium punctum continuans, quod quidem lineam a c vt finis terminet, & lineam c b vt principium. & lineas a c & c b copulet/ vniet/ & continuat/ vt quarum vltima sit, re autem & subiecto vnum. Enan. Ratione scilicet multa. One. Hoc ipsum, Na rationum diuersitatem attendentes quod vnus sit finis & alterius principium, ipsum c vltima dicimus. attendentes autem rem ipsam & id quod est ipsum dicimus vnum. Et si abs te sciscitor, an punctum a/ terminus lineae a c alterius alterius lineae non comunicantis sit terminus? Enan. Subduco non. One. & tale punctum solum terminus est, & non continuat. Enan. Planum est. One. Tale igitur punctum & vnum quodque consimile, quod sic vnus lineae quod nullus alterius non comunicantis terminus sit, vocemus punctum actu & solum terminans. Enan. vocemus. One. & punctum c terminus est lineae a c, & similiter terminus lineae c b, & lineae a c, & c b nulla parte comunicant. & non modo earum terminus est, sed eas continuat. Enan. haec rata sunt. One. tale igitur punctum & vnum quodque consimile, quod diuersarum linearum non comunicantium terminus sit, vocemus punctum potentia & continuans. Enan. Id rationabile est. One. & ita de linea & superficie actu & potentia intelligamus, attamen bifariam dicemus punctum in potentia. primo eo modo qui dictus est, quod punctum potentia & continuans nominamus. secundo punctum potentia dicemus quod nondum est lineae terminus, sed esse potest. quod punctum potentia & nondum continuans appellare possumus. Enan. possumus. One. quod a puncto potentia primo in hoc distat. quod ipsum punctum potentia primo, est & continuat. Punctum autem potentia secundo/ & nondum continuans, neque est neque continuat. & ex his forte perquiremus quae desideras hoc modo. Cum diuiditur linea a b in puncto c. ipso quidem c manente, aut manebit c solum versus a, aut solum versus b. Enan. Mihi sic apparet. One. nam a c b si vtriusque & a versus & versus b maneret, adhuc mediis istis lineae continuis essent, quippe quarum vltima a c d b essent vnum. Enan. Proculdubio. One. neque aliquid c manet in parte a, & aliquid in parte b. nam c impers non esset, imo partibile. Enan. Sic oportet. One. manet ergo totum in parte a, aut totum in parte b. Enan. Totum indubie, vt in parte a. One. In qua parte, nihil refert. Intelligamus ergo duas lineas a c/ & d b actu factas, quarum alterius percipis c (quod prius erat punctum potentia & continuans) factum esse punctum actu. Enan. Percipio equidem. One. & d eam factum esse punctum actu. Enan. est. Sed an prius erat punctum potentia? One, non vt c, nam fuisset, & c & d in eadem linea proxima fuissent/ & immediata, quod est ad tuam ambiguitatem reuoluit, sed prius erat punctum potentia secundo & nondum continuans, vt quod esse poterat lineae terminus, & ita cum prius non esset, non simul erat cum c. quare c & d in eadem linea neque erat proxima neque immediata. Enan. Optime. ita ambiguitate egredi occipio.

Que dicitur vltima continuans.

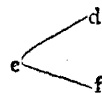
Continua sunt quorum vltima sunt vnum, ut lineae a b, partes a c & c b sunt continuans. Na earum vltima scilicet c finis vnus ipsorum partes sumendae sunt. ut ultra punctum c nihil est accipere lineae a c, & similiter ultra c nihil est sumere lineae c b. Et quaedam sunt ipsorum vltima terminantia solum: ut punctum a quod solum est principium & nullius alterius lineae finis. & punctum b finis lineae c b. & nullius alterius principium, de quibus non intelligitur ista diffinitio. Manifestum est enim linearum a c & c b vltima a c & b non esse vnus. Alia autem sunt mediantia siue continuantia quae sunt principium vnus & finis alterius, ut punctum c finis est lineae a c/ & principium lineae c b, de quibus haec diffinitio intelligitur, in qua cum plur aliter ponitur vltima, diuersae rationes denotantur, cum autem singulariter vnus, res ipsa vna esse numero significatur, ut punctum c est idem numero, sed duo ratione scilicet principium & finis. Et se tangentia sunt quorum vltima sunt simul. Dicuntur autem vltima esse simul, quando in re ipsa nullum est medium, ut inter superficiem concuam corporis continentis & superficiem conuexam corporis locati nihil mediat, quare duae illae superficies sunt simul. Et corpus continens/ contentumque, ipsi immediatum sunt corpora se tangentia. Et quia quaedamque vltima sunt vnum illa sunt simul, omnia continua sunt se tangentia, non tamen ediuersa, corpus enim locans & locatum se tangunt, & tamen continua non sunt, quia eorum vltima non sunt vnum sed diuersa: & conuorum corporum extrema. Et enim

contigua sunt quorum vltima diuersa sunt, & sibi inuicem immediata siue proxima. Punctum est lineae vltimum siue extremum/ cuius pars secundum dimensionem nulla est. ut a signatum in linea a b est punctum, est enim prior eius medietas in qua diuideretur & ultra eam iterum alia pars, & ita continue per diuisionem procedendo nunquam ad vltimum perueniretur. Sicut enim nulla est prima lineae pars, na quacumque datur prior, ita & nulla est eius vltima pars / quare non potest linea, per lineam terminari. Linea est superficiei vltimum, latitudinem non habens. Na linea terminat superficiei diuidua secundum latitudinem, sicut punctus lineae diuidua secundum longitudinem. Vt ergo punctus longitudinem non habet, ita neque linea latitudinem, alioquin non esset terminus latitudinis. Superficies autem est corporis vltimum non habens profunditatem. Nec immerito quidem na superficies terminat corpus partibile secundum profunditatem, ergo ipsa secundum profunditatem est indiuisibilis. Alias non esset vltimum profunditatis. Corpus autem est quod

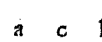
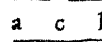
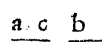
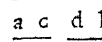
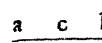
longitudinem habet / latitudinem & profunditatem. Et ipsum magnitudinem consummatissima est & perfectissima. Punctum autem natura officium est ad continuandum diversas lineas partes ad eundem terminum communem copulatas, secundo ad terminandam lineam / principio / sine medio / sine fine, & tertio ad tangendum. Nam linearum contractus est secundum punctum / sine in directum lineae ille protractae sunt & continuatae, ut lineae a c / et c b tangunt se in puncto c, sine indirectione & angulum constituentes, ut lineae d e / f e tangunt se in puncto e. Lineae autem natura est ad continuandum partes superficiei eodem termino coniunctas, secundo ad terminandum superficiem / aut in principio / aut medio / aut sine. Tertio ad tangendum, quia diversae superficies tangunt se in linea. Ultimo ad distrahendum, & ut dividatur in partes longitudinis, & ratione lineae eodem modo substantiae dividuntur. Superficii officium est ad continuandum partes corporis / quas copulat media / ad terminandum corpus & claudendum / sine in principio / sine medio / sine fine, ad tangendum, utque partes corporis mediante superficie se tangant. Et denique ad distrahendum. Nam dividitur superficies secundum longitudinem & latitudinem. Corporis autem officium non est ad continuandum, nihil enim corpore continuari potest. Neque ad terminandum. Non enim corpus alicuius magnitudinis terminus. Neque ad tangendum cum nullae magnitudines se tangant mediante corpore, sed ad distrahendum, quia corpus secundum longitudinem / latitudinem, & profunditatem est divisibile, & ad occupandum, quia unum corpus alterum (ne simul cum eo sit) excludit. Istarum autem duarum conditionum distractionis & occupationis, secunda est posterior et magis corpori propria. Nam omni convenit corpori / tam sensibili quam coelesti. Distractione autem non convenit omni. Quippe corpora coelestia non sunt nata distrahendi & discontinuari, & si divisione in infinitum apprehensione intellectus recipiant. Sed sola corpora sensibilia coniuncta materiae distrahibili & dissecabili, divelli natura possunt. Alia autem est corporis conditio, scilicet rem facere corpore / loga / lata / & profunda / poriori / & magis propria corpori quam occupatio. Sicut rem facere alba est magis proprium albedini, quam rem facere visibile, quia illud neque natura, neque supra naturam potest abesse albedini, hoc autem potest. Ita rem facere corpora, neque naturalia, neque supernaturalia potest a corpore separari potest. Occupatio autem bene potest aliqua potentia, ut pote supernaturalis. Nam mens nostra per se quidem replet, sed non occupat per se, imo solum per accidens, gratia corporis. Corpus autem nostrum per se replet. Nam propria habet plenitudinem & replentiam, & etiam per se occupat. At quod alicui per se convenit, magis convenit / quia id quod alteri per accidens: igitur plenitudo magis proprie convenit dimensionibus occupatio ipsi animae, quare anima nostra magis recedit a natura dimensionum, & occupatio nequam dimensio a natura plenitudinis. Si igitur mens nostra esset supra corpus, & sua natura conditionesque in corpus transfunderet, si cui tunc corpus est supra mentem, eam degravans & coercens, tunc corpus sequeatur conditione, naturamque mentis eminentioris, sicut nunc mens sequitur conditiones, & naturam corporis dominantis. Sed in hac mortali vita mens corpore clausa occupat per corpus, & propria libertate, naturamque relictam alienam sequitur occupationem. Nam corpus dat animae plenitudinem occupantem. Ergo si anima sit supra corpus (ut in glorificatis corporibus futurum credimus) corpus per animam sine occupatione replebit, & propria conditione dimissa, animae sequetur conditionem plenitudinemque, non occupantem, ut unum corpus etiam dimensum idem cum alio replere possit. Ex quo sequitur, quod corpora beatifica & glorificata quaevis longa / lata & profunda sunt & dimensa: non tamen occupant, quia anima reddens corpus omnino spirituale dabit ei plenitudinem non occupantem, sicut nunc corpus dat animae plenitudinem occupantem. Quibus autem terminare commune sit puncto lineae / & superficiei / superficiei tamen ceteris terminus. Patet, quia sicut corpus trinam dimensionem complectitur & omnem, scilicet longitudinem / latitudinem & profunditatem, praeter quam nulla est magnitudo: ita superficies trinam est terminus, scilicet longi / lati, & profundi: praeter quem nullus est magnitudinis terminus. At quia corpus trinam magnitudinem continet & omnem, magnitudinem perfectissimam est: igitur & superficies, quia triplicem terminum habet rationem & omnem: est terminus perfectus. Et recte quidem: nam perfectioris magnitudinis terminus perfectior est. Corpus autem magnitudinem perfectissimam est, quare & superficies terminus est perfectissimus. Punctum autem quibus partem non habet in quas dividitur: tamen ad divisionem lineae faciendam aptum est. Nam linea secundum punctum dividitur est. Sed tunc oritur difficultas, quomodo linea continua discontinuetur, & divisa reuniat. Ponatur enim linea a b distracta in duas partes a c / et d b, facta divisione duo sunt diversa puncta c et d. Si enim tantum unum esset, altera linearum partialium, ut b esset intermedia: cum c solum esset in altera parte, ut in linea a. Si autem illa duo prius erant in linea continua, duo puncta fuissent sibi proxima & immediata, hoc autem est impossibile. Nam eadem ratione tria puncta / quatuor / quinque, & ita deinceps erunt sibi invicem proxima, & linea esset ex punctis composita. Id autem esse nequit. Nam punctum additum, non efficit maius. Quod enim magnitudinem non habet / additum alteri magnitudinem non habenti, nullam additum sit magnitudinem. Si autem in linea continua solum alterum erit, non videtur a quo alterum possit produci. Similiter quando linea divisa recontinuatur, vel ex duobus punctis c et d fit unum punctum c, vel in linea a b recontinua duo puncta c et d sunt sibi viciniam proxima, primum autem est inconueniens: nam tunc punctum c compositum esset, & partes haberet, & secundum etiam inconueniens: nam tunc duo puncta in continuo essent sibi viciniam proxima, quod est impossibile. Eodem modo arguendum esset de superficie quae dividitur per lineam, & corpore quod dividitur per superficiem. Nam in superficie continua duae lineae non possunt esse sibi viciniam proxima. Alioquin superficies componeretur ex lineis. Neque in corpore continuo duae superficies sibi viciniam immediatae esse possunt, alioquin corpus componeretur ex superficibus. Pro hac difficultate solvenda praenoscere oportet, quod duplex est punctus, scilicet punctus actu, & punctus potentia. Punctus actu est qui sic unius lineae est terminus, quod nullius alterius lineae non communicatis est terminus, hoc est qui solum est principium lineae / vel solum finis, ut punctus a est terminus lineae a b, & non est terminus alterius lineae non communicatis: nam solum est principium lineae, quare est punctus actu. Similiter punctus b qui solum est finis lineae datae, est punctus actu. Dicuntur autem lineae communicantes quae eandem habent partem communem, ut lineae a c et a b eandem habent partem, scilicet d c, nam d c est pars lineae a c / et lineae a b / ergo d c est pars lineae a b. Quicquid enim est pars partis est pars totius. Quod sit ut lineae quarum una est alterius pars sunt necessario communicantes, cum in eadem parte, ut medietate minoris conveniant. Dicitur ergo lineae non communicantes, nam idem punctus actu bene est duarum linearum communicantium terminus, ut a terminus est lineae a c / et a b. Idem enim est totius, & partis extremum. Punctus autem potentia est duplex, scilicet punctus potentia continuans, & punctus potentia non continuans. Punctus potentia continuans est, qui diversarum linearum non communicantium est terminus, ut punctus c est terminus lineae a c / et c b, quae nullo modo communicant, cum nulla parte conveniant, & idem est

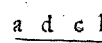
Occupatio supernaturalis potest abesse a corpore.

Superficies perfectio est lineae & punctus terminus.

Obiectio.

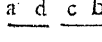
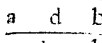
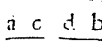
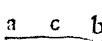
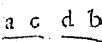
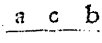

Quid lineae communicantes.

qui principium est unius / & finis alterius. Punctus autem potentia non continuans est qui adhuc non est lineae terminus, sed esse potest, ut si linea a c b sit dividenda in duas partes a c / et d b, antequam sit divisio d punctus est potentia non continuans, quia non dum est lineae terminus / sed esse potest, sicut caliditas quae potest acquiri in aqua, & nondum est acquisita, est caliditas potentia. His praesuppositis responderet ad obiectionem ante formatam, quod quando dividitur linea a c b, punctum solum manet in altera partium dividendum / vel versus a vel versus b solum. Non enim in utraque manet. Nam partes istae distractae adhuc essent continuatae, cum idem haberent ultimum continuans puta c. Neque eius una pars manet versus a / et altera versus b, nam tunc c partes haberet. Est ergo punctum c quod prius erat punctum potentia continuans: post divisionem punctum actu. In altera vero parte est acquisitum novum punctum actu, scilicet d, quod prius erat potentia non continuans. Et cum ipsum d non erat: igitur non erat simul & immediate cum puncto a linea continua, quare non sequitur duo puncta in eadem linea sibi viciniam esse proxima. Similiter quando lineae distractae recontinuatur, alterum illorum punctorum (exempli gratia c) manet & fit potentia continuans. Alterum vero punctum d non manet sed deperditur, & fit punctum potentia non continuans. Cum itaque facta recontinuatione non maneat punctus d, non sunt in linea recontinua duo puncta sibi viciniam proxima. Nam sicut in linea distractione punctus qui prius non erat / acquiritur: ita in linea distractione iterata unione punctus qui prius erat / deperditur.

Sed a quo & unde provenit ille punctus? One. An de linea loquimur separata, an materiae coniuncta? Enan. Coniuncta profecto. Onero. Et recte quidem, nam etsi Mathematici cogitatione & intellectu separant: re tamen ipsa omnis distrahibilis dimensio: semper sensibilium materiae coniuncta est, sed attendis ne quomodo quando cum quod solidum corpus aliquod collidis: statim medius aer perstrepat, & nunquam id efficitur: quin semper similis effectus sequatur. Enan. Verissimum est. One. Et si lucidum aliquod in aliquo tenebroso loco inferas: totus subito efficitur luminosus. Enan. Subito. One. Et fit unum quodque: quaedam modo fieri natum est (modo non fuerit impedimentum) et quae optime fieri potest. Enan. Maxime. One. Et res suapte natura terminari natae sunt: res dico sensibiles omnes. Enan. Sunt in dubio. One. Et actum & formam habent, ut tales fiant: quales fieri natae sunt. Enan. Ad hoc ipsum: actus est. One. Statim igitur (cum punctum / linea & superficies separata non sunt) rei sensibilis actus, punctum / lineam / aut superficiem suam molis terminum efficit, ut res ipsa sit, quemadmodum ipsa esse nata est. Enan. Rationabile videtur. One. Et ita prompte profecto, sicut corpore percussio aer perstrepat, & luminoso illumina. Sed si in rarefactionis / & condensationis sermonem aliquando incidimus, id plantis intellectus es. Percipis ergo modo quo pacto c et d priusquam linea a b. secaretur simul non erant, nam d non erat. Enan. Equidem percipere video. One. Et experientia cognitum habemus res sensibiles diversas: iterum continuari, & unum fieri natae esse, ut aquam aquae / & flammam flammam. Enan. Experientia certe. One. Et res sensibiles ad hoc naturale desiderium habent. Nam continua & reunita melius sese habent, ut sunt magis unae / magisque saluatur. Enan. Haec vera sunt. One. Appetit autem natura unum quodque esse quae optime potest / unum esse. & saluari. Sic enim summo bono summeque appetibili similitudinis evadit, Enan. Hunc ingenium conatum naturae esse fateor. Onero. At continuari non potest utroque puncto / utraque linea / aut utraque extrema superficiei simul adveniente, superstitite atque manente. Enan. Non profecto. Onero. Actus igitur qui ad agendum natura ordinatus est / alterum diluet, quod suae officit continuationi / unitati / & salutem, aut utrumque non reparabit. Enan. Id rationabile videtur. One. Nimirum rationabile. Nam in uno quodque ita convenire comportum est, ut quod officit uniuscuiusque naturae expellat, & quod deficit reparat, modo impedimentum non sit ullum. Hinc efferuens aqua officientem calorem expellit, & domat / & necessarium frigus inducit / & reparat. Nam frigida melius est, meliusque saluatur. Et ignis ex imo protinus sursum emicat. eo motu sua salute quaerens. Et mutulus coluber se iterum continuare, unumque laborat, imo durisculum corpora (nisi sua durities suae recontinuationi resistant, reluctamque praestaret) protinus (ut aqua aquae / & flamma flammam) divisa iterum cohaeret. Enan. Ita arbitror, & id eodem genere naturae metalia fusa padunt. One. Non igitur linea a b iterum facta continua, simul erunt proxima / & immediata c d, ut quorum alterum non maneat. Enan. Proculdubio. Et pene mea utrumque ambiguitas tota collapsa vanescit, modo id mihi retegas ubi puncta lineae / & superficies locabis. Onero. Amice Enanti imperfecta sunt haec, & natura imperfecta perfectiorum gratia elaborat atque facit. Si igitur quaeras ubi ipsa, ut in subiecto sunt, respondeo in sui perfecti subiecto, ut in quo subiecto linea est, & punctum, in quo superficies, & linea, & in quo corpus, & superficies, sed imperfectissime quidem: quaedam modo & ipsa imperfecta sunt, corpus autem perfectissime subiecto adest, ut quod tota plenitudine, & replentia sustentetur, post corpus superficies: quae longitudinem / & latitudinem solum replet, post superficiem lineam, & post lineam omnium minime punctum, ut quod per lineam / & alterum, replentia affit. Si autem sciscitaris, ubi haec sunt, ut termini, punctum in linea est / linea in superficie, & superficies in corpore, corpus autem in alterum non ulterius transit. Enan. Arbitror hos duos modos / aut eosdem esse / aut perparum distare. Nam fere terminus per id ipsum cuius est terminus subiecto adest. One. Imo plurimum, & quasi ex opposito distant. Enan. Quo pacto istud? One. Hoc pacto. Nam accidens separari / seorsumque a suo subiecto saluari nequit. Enan. Nequit in dubio. One. At lineae a b non dum divisae terminus est lineae c b. Enan. Est. One. Dividatur igitur a b in puncto c maneatque c versus a. Enan. Placet. One. Nam id possibile, verum tamen c prius erat in linea c b / ut terminus. Enan. Erat. One. Et non amplius est, & seorsum manet. Enan. Haec vera sunt, & intelligo quorsum haec. One. Et accidens de subiecto cui affit: nunquam transit, emigratque in alterum. Enan. Nunquam. Or c terminus autem, ut terminus de uno in alterum transit. Enan. Quo pacto? Onero. d terminus est lineae d b, et

f g
f e b
f e h b
a d h b
a d b
a i d b
a f e f
a e f
a e k f

nullo pacto est lineæ a c. Enan. Nullo pacto. One. Intellego ergo lineas a c / et d b cōtinuari / delectis c. Enan. Esto ita. One. Facta est linea a d b, quā rursus intelligo diuidi in d, ipso quidē d ad partē a manente, nulla enim potior ratio ipsum posse manere ad partē b quā a. Enan. Nulla ratio. One. Transiit uti igitur de lineā in lineā, ut de lineā b in lineā a. Enan. Perspicuū euasit. One. Quo fit ut promiscue punctū de lineā in lineam, & lineā de superficie in superficiē, & superficies de corpore in corpus transire queat, ut uerbi causa punctū d transire potest in lineā b, et postea e in lineā a. Iungo enim e b lineæ f g: abeatq; g manēte e. Deinde seco lineā f b in puncto e, ipso quidē e manente ad partē f, reparato puncto h, et iungo lineā a d / et h b, manēte d et ipso h delecto, quā quidē lineam a b rursus diuidō in puncto d, ipso quidē manētē in parte b: iam de a transit in b. Enan. Transiit. One. Copulo a i / et e f, abeunte i, fitq; lineā a f, quā diuidō in puncto e, ipso quidē manente in parte a. Nōne cōstat et postea transiisse in partē a, & propositū? Enan. Cōstat. One. Rursus accidens in diuersis subiectis nō cōmunicātibus esse nō potest. Enā. Non. One. Et idē punctū, ut e p̄positā lineæ a f, diuersarū linearū a e / et e f nō cōmunicātibus terminus est. Enā. Est. Sed quomodo tunc, o Oneropole idē accidens, ut e diuersis subiectis non cōmunicantibus, ut subiecto lineæ a e et subiecto lineæ e f non aderit? quandoquidē punctum et subiecto adesse cui sua linea affit: concessimus. One. Id punctum, o Enanti his variis subiectis per se non adest, sed per alterum, quo i minime incōmodum reputare debes. Per se tamen plurimū est terminus. Quod autē superius concessum est idē accidens in diuersis subiectis non cōmunicantibus esse non posse: arbitror t̄ plane per se esse non posse intelligere. Enan. Vis ergo forte si punctū per se, & sine dimēsiōne subsisteret: quod minime natura fieri potest) ipsum minime esse in subiecto. One. Quid prohibet nam minime plentū est, ut ab aliqua plenitudine per se fulciri, sustentariq; aut possit, aut natū sit. Enan. Rationabile. One. Per p̄dis ergo hos duos modos plurimū inter se, & quasi ex opposito distare? Enan. Perpendo. One. Neq; tibi iterum perpendere difficile puto. quo pacto punctū actu. punctū potentia continuans alternatim fiat, & interdum punctū potentia non cōtinuans, & quo pacto punctus potentia continuans, nunc in punctū actu, nunc uero in punctū potentia secundo modo dicitū, & non continuans transeat. Similiter & punctum potentia non dū continuans & existens, nunc educitur in punctū actu, nunc uero in punctū potentia, cōtinuans, neq; cognitur difficile est omnē secabilem lineam in vno quoq; eius extremo: infinita puncta potentia, secundo potestate habere, nunquā tamen plura vno, aut punctū actu. antipuncta. potentia & cōtinuantia, simul habere potest. Vnde manifestum est eandē lineā infinita sitco: siue puncta: eandē partē terminantia, & actu quidē, & potentia continuantia habere posse. Enan. Hæc: facili p̄cedentū discussione statim perspecta haberi possunt. One. Vtiq;. Et ita de lineā, & superficie sententiā. Sed nō delectis, o amici, ut arbitror: de tam exigua re, & p̄ne inani. (Quid enim puncto inani?) me tantum sermonē extendisse: vereorq; vos plurimo tædio affectis. Enan. Nequaquā, o Oneropole, uerum ea quæ nobis requiritibus adduxisti: mihi apprime necessaria uisa sunt. Idem uisum arbitror, & Homophonū. Puncto enim, punctiq; neglecta natura: sicuti & dimēsiōnū: non parua Philosophæ pars ceca redditur. Idq; neglectum Mathematicis disciplinis magnum affert incōmodum. One. Est ut ais, sed alio contentamus sermonē, nisi uobis de hac re alia superant quærenda quæ forte uobis aperire sufficiā. Enan. Nulla prorsus nisi Homophon alud uelit. Ho. Nihil. Enan. Attamen si tibi quærendo molesti non fuerimus, uellem condensatōnis, & rarefactōnis naturā a te percipere. Nā te supra dixisse memini: id non nihil ad aliqua quæ pertractata sunt conducere. One. Minime molesti, uerū hæc uobiscum exercitatio mihi perocūda est, & eo maxime q̄ uestrum alter responsonē alternat. Enan. Homophon sua uice alternabit, ne forte tacēdo tædio afficiatur. Ho. Haud afficior, uerū ut uultis, licet ad id efficiendū minus me elegeritis idoneū. Sed intelligo. Enantius defessus hoc onus mihi libens impartit, quo audiens aliquatū respicit. One. Recte te contactatū fuisse arbitror, o Homophon. Ho. Aggrederere igitur, o Oneropole: quandoquidē Enantio placitum est, me eius uices gerendo responsonem alternare. Onero. Ut tibi placet.

Questionis solutio. Sed quis possit leinde querere a quo producit ille punctus in distractione, aut deperditur in recōtinuatione. Respondetur, q̄ a forma substantiali rei naturalis q̄ distrahatur, uel recōtinuatur. Pater, quia fit vñ quodq; quædam modū fieri natum est, & quā optime fieri potest. Et ad hoc rebus naturalibus est datus actus/formaq; substantialis, ut ipsa res naturales tales efficiat, quales fieri nature sunt. Et res naturales terminari nature sunt, & secundū longū / & latū / & profundū: igitur cū sit distractio, forma substantialis q̄ in eodē est subiecto, quo ipsa q̄ distrahatur dimēsiō, (hic enim de quāritate cōmūcta materie, & nō de separata loquimur: cū huiusmodi natura esse non possit) producit punctū lineæ aut superficiē sue quāritatis terminū, quo res ipsa talis sit, qualis esse natura est. Et id vsq; adeo p̄apte, sicut collis corpore solidis sit sonus, & illato corpore lucido aer fit luminosus. Nam huiusmodi productio p̄cti in tēpore non fit, sed in instanti. Experiētia autē cognitū est, q̄ res naturalis diuisa rursus cōtinuari petit, ut aqua aquæ, & flamma flammæ. Tum q̄ ipsa continua magis imitatur summā unitatē, & sit magis una quā distracta. Tum q̄ magis saluetur continua, & seruetur in esse: et ergo magis imitatur primā summā entis entitatem. Aqua enim dispersa, & late diffusa facile corrumpitur: eadem autē continua, & in vitro congregata tardius. Nam fortius resistit uirtuti corrupcentis. Natura autē appetit vñ quodq; efficere quā optime potest: et ipsum esse vnum, & salua: i ut summe vni, & primo entis quantum possit assimilatur. Et forme substantialis officium est: id potissimū curare. Sed res naturalis continuari non potest vtroq; puncto manente post recōtinuationem, aut vtrāq; lineam, aut vtrāq; superficiē: ergo forma substantialis alterum punctum, lineam & superficiem

24
25

sua continuationi obstitentem repellit, & deperdit, & solum alterū punctum lineam aut superficiem relinquit. Siquidem quilibet rei naturali cōmune est, ut quod ei disconuenit expellat, quod uero conueniens desit producat, dū modo non intercedat impedimentum. Hæc ob causam aqua calida se reducit in frigiditatem sub qua melius conseruatur, expellitq; caliditatem, & ignis existens deorsum conatur sursum moueri, ut in suo loco naturali conseruetur. Sic coluber mutilatus, & in duas / aut tres partes distractus, se iterū continuare laborat, & metalla fusā, liquefactaq; se vnum / quod eadem solida (miserum duricies obstaret) etiā faceret. Si deinde queratur, in quo subiecto sunt punctum / lineam / superficiem. Respondetur, q̄ sunt in eodem subiecto in quo suū perfectū est: id est magnitudo huiusmodi termino clausa. Nam magnitudo perfectior est suo termino, ut corpus est in materia rei naturalis ut accidens, quare & superficies suis terminus. Et cum superficies sit in materia rei naturalis, etiam linea terminus superficiē, quare deniq; punctū terminus lineæ, in eodem est subiecto. Si autem queratur ubi sunt punctum / lineam / superficiem, ut termini. Respondetur, q̄ punctum est in lineam / lineam in superficie, & superficies in corpore. Nam punctum est terminus lineæ, linea superficiē, & superficies corporis, ut datæ superius diffinitiones (quibus prædicta quatenus termini sunt diffiniuntur) clare ostendunt. Eadem diffiniuntur ab Euclide quatenus terminata, & ab Aristotele in prædicamentis quatenus continua. Corpus autem in alterū vltius non transit: id est nullā magnitudine terminat, nam ipsum magnitudinū perfectissima est, quare solū vno modo est in altero. s. ut in subiecto, & nō vt terminus. Illi autem duo modi esse in altero, ut in subiecto, & vt terminus longe inter se differunt, primo quia accidens nō potest separari, & subsistere seorsum extra suū subiectū, etiā in altero subiecto existendo. Terminus autē potest separari ab eo cuius est terminus, & nō esse amplius terminus illius cuius prius fuit, sed alteri. Ut sit data linea a b in cuius medio signetur punctus c: deinde diuidatur in puncto e, maneatq; c versus a / et versus b reparatur nouū punctū d. Punctū c ante diuisionē est in linea c b vt terminus, & post diuisionē amplius non est in eadē lineā tanquā terminus, sed in lineā a c: ergo c punctū saluator seorsum ab eo cuius est terminus, in altera f. magnitudine quā terminat. Cōueniunt tamen, quia sicut accidens nō potest separari a subiecto sic, q̄ in nullo subiecto subsistat: ita terminus nō potest seorsum saluari a suo terminato, sic q̄ in nullo tanquā terminus existat, sed si ab vno separatur, est in altero, vt eius terminus, vt c est terminus alterius, scilicet ipsius a c. Secundo, quia accidens non potest natura transire de subiecto cui inheret, & adest, in alterum. Terminus autem quatenus terminus transit de vno terminato in alterum, vt datis duabus lineis diuisis a c / et d b, punctum d solum est terminus lineæ d b, et non lineæ a c. Intellego illas duas lineas continuari abiecto puncto c / et retento d. Rursus intellego lineam factā a d b diuidi in puncto d / ipso d manente versus a / et reparato nouo puncto e, et versus b, punctum d post factam diuisionem est lineæ a terminus, & prius fuit solum terminus lineæ b, ergo punctum d transiit de lineā b in lineam a. Vnde inferitur correlarium, q̄ datis duabus lineis, promiscue punctum vnius transit in alteram, & econtra, vt punctum primæ lineæ transit in secundā, & punctū secundæ in primā. Ut sint datæ due lineæ a d / et e b. Dico, q̄ punctum d transit de lineā a in lineam b, & educto punctum e de lineā b in lineā a. Cipro enim lineā nouā f g, quā iungo lineæ datæ e b, puncto g delecto, & retento puncto e, fitq; facta linea continua f e b. Quā diuidō in puncto e manente versus f, & reparato puncto b versus b. Deinde iungo lineā a d primo datā, ipsi lineæ h b. Quæ distractæ, abiecto puncto b. & manente puncto d. Quā iterū diuidō in puncto d, vt punctum d maneat versus b, & reparatur nouū punctū i versus a. Iam punctū d transiit de lineā a in lineam b, quod est primū. Deinde iungatur lineā a i modo distracta, lineæ e f prius datæ, abiecto puncto i, & manente puncto e, fiatq; tota lineā a e f, quā deniq; diuidō in puncto e, ipso manente versus a / & puncto k reparato versus f. Iam punctū e, lineæ e b in principio datæ, transiit ab ipsa in lineā a. Quare datarū linearū punctū secundū transit in alterā, quod est secundū / & totū correlariū. Tertio differunt esse in aliquo, vt subiecto & esse vt terminus, quia idē accidens numero in diuersis subiectis non cōmunicātibus esse non potest. Quod postremū additum est, quia non est incōueniens idem accidens esse in diuersis subiectis cōmunicātibus, vt idem color est partis, & totius per synecdochen, & sit datum corpus album, quod intelligatur diuidi in tres partes, primā a b, secundā b c, & tertiā c d, albedo b c est in diuersis subiectis a c / et b d cōmunicātibus, & conuenientibus in parte b c. Terminus autē idem, diuersarū linearum nō cōmunicātibus bene est terminus, vt datæ lineæ a e f punctū e et continuans est terminus lineæ a e / & lineæ e f, quæ sunt diuersæ, & non cōmunicātes. Et si quis inuest. Punctū est in subiecto sue lineæ quā terminat. Sed lineæ a e / et e f sunt in diuersis subiectis non cōmunicātibus cū sint lineæ diuersæ non cōmunicātes: ergo & punctū e est in diuersis subiectis non cōmunicātibus, Et punctū e est accidens: ergo accidens est in diuersis subiectis non cōmunicātibus. Solutio. Concedatur punctum esse in subiecto sue lineæ quā terminat, non quidem per se, sed per accidens, & alterius, vt pote magnitudinis quā terminat gratia. Concedatur etiam prædictæ rationis minor, & primū consequens, scilicet q̄ punctum e est gratia alterius in diuersis subiectis non cōmunicātibus. Nam per alterum solum est in subiecto, & si esset separatim a dimēsiōnibus, in nullo esset subiecto. Quod enim nullo modo plenum est: non est natum per se fulciri / sustentariq; ab aliqua plenitudine. Et punctum minime plenum est: igitur non est natum fulciri, & sustentari ab alio subiecti plenitudine. Principium autem superius de accidentibus positum, intelligitur, q̄ idem accidens non potest per se esse in diuersis subiectis non cōmunicātibus. Ex prius dictis facile perpenduntur alique propositiones sumptæ ex comparatione istorum trium aduicem / punctum actu / punctum potentia continuans / punctum potentia non continuans, conferendo singulum ad vtrumq; reliquorum, vt primum ad secundum, primum ad tertium, secundum ad primum, secundum ad tertium, tertium ad primum, tertium ad secundum. Prima. Punctum actu sit alternatim, & vicissim punctum potentia continuans. Sint datæ due lineæ diuise a c / et d b, quas peto continuari in puncto d / ipso e delecto. Punctum quidem d prius erat punctum actu lineæ d b: & deinde est punctum potentia continuans in lineā a d b: igitur constat propositum. Secunda. Punctum actu alternatim sit punctum potentia non continuans. Posita priori hypothese punctū e est punctum actu lineæ a c, facta autem recōtinuatione amplius punctum c non est lineæ terminus / sed potest esse: ergo per diffinitionem est punctum potentia non continuans. Tertia. Punctum potentia continuans sit punctum actu. Sit data linea continua a d b quæ diuidatur in duas partes, ipso quidem d manente versus a, & reparato puncto e. Notum est, q̄ punctum d prius fuit punctum potentia continuans, & facta diuisione est punctum actu. Quarta. Punctum potentia continuans sit

In quo subiecto sunt termini magnitudinum.

a c b
a c d b
a c d b
a d b
a d e b
a d e b
f g e b
f e b
f e h b
a d h b
a d b
a f d b
a f e f
a e f
a e k f
a b c d
a e f

Prima p̄p̄o.
a c d b
a d b
Secunda.
Terna.
a d b
a d e b
Quarta.

a d b punctum potentia non continuans. ¶ Sit data linea a d b, quae dividatur in duas partes delecto puncto d, & reparatis duobus alijs punctis, scilicet e versus a / et f versus b, vt possibile est, tunc punctum d prius est punctum potentia continuans, facta autem distractione est punctum potentia non continuans, cum amplius non sit. ¶ Quinta propositio. Punctum potentia non continuans fit punctum actu. ¶ Sit data linea a c b, quae dividatur in puncto c / ipso manente versus a / & reparato puncto d versus b. Punctum quidem d ante diuisionem est punctum potentia non continuans, cum ipsum minime sit, & facta diuisione est punctum actu, igitur. ¶ Sexta. Punctum potentia non continuans fit punctum potentia continuans. ¶ Sit datae duae lineae diuise ab invicem a c / et d b, quae continentur ab invicem delecto utroque puncto c et d / reparatoque puncto e. Manifestum est, quod punctum e ante continuationem est punctum potentia non continuans cum nondum sit linea terminus, & facta continuatione est punctum potentia continuans per diffinitionem. ¶ Septima propositio. Omnis linea secabilis in vnoquoque eius extremo habet infinita puncta / & potestate: puncta potentia, secundo & non continuantia. ¶ Sit data linea a c b. Dico, quod ipsa in extremo c simul habet infinita puncta potentia non continuantia. Patet, quia punctum d / quod nondum est, sed potest esse solo intellectu comprehensum, non est adhuc eius terminus / sed potest esse. Nam potest linea data in puncto c diuidi / & fieri punctum eius: igitur punctum d est eius punctum potentia non continuans. Similiter signetur intellectu punctum e / ipsum non est linea a b terminus, & potest esse eius terminus: igitur per diffinitionem est eius punctum potentia non continuans. Signetur itidem puncta f / g / h / i / k / et quotquot volueris, eorum quodlibet per diffinitionem est eiusdem lineae a b punctum potentia non continuans: cui quia ratione vni potest esse lineae terminus, eadem & quodlibet caeterorum. Non, quod habeant potentia, vt simul sint eiusdem lineae in eodem extremo terminus, sed quia simul eodemque tempore habent potentia, vt sint eius terminus. Neque propterea sequitur duo puncta sibi proxima esse in linea continua: quia nullum eorum est: ergo non sunt sibi in continuo immediata. ¶ Octava propositio. Nulla linea simul habere potest plura vno puncta actu / aut puncta potentia continuantia in eodem extremo. ¶ Sit data linea a c b. Dico, quod simul non potest habere duo puncta actu in vno eius extremo, vt in a aut b. Nam si ponatur habere duo in a / vt a et d puncta actu, cum utriusque sit lineae principium, duo puncta in continuo sibi invicem erunt immediata, quod est impossibile. Similiter si ponatur habere duo, vt b / et e in altero eius extremo: idem sequitur inconueniens. Neque potest eadem linea habere simul duo puncta potentia, & continuantia in vno eius extremo, vt c. Nam si ponatur ibidem habere duo, vt c et f, plura puncta in continuo sibi invicem erunt immediata, quod est impossibile. ¶ Nona propositio. Eadem linea / infinita successiue puncta eandem parte terminantia, & actu quidem / & potentia continuantia habere potest. ¶ Sit data linea a c b. Dico, quod ipsa potest habere successiue, & in eadem parte infinita puncta actu, & etiam infinita puncta potentia continuantia. Intellego enim eam diuidi in duas lineas a d / et e b, habet ipsa versus a punctum d nouum / punctum in qua actu, iungo illas duas utroque puncto abiectione / & reparato puncto f, habet eadem linea punctum f potentia continuans / nunc primum reparatum. Iterum diuiduo lineam a f b in duas partes, scilicet a g / et f b, habet iam nouum punctum g actu, Rursum intellego ipsas coniungi utroque puncto delecto, & reparato puncto b continuante potentia. Et quia quotiens libet lineam continuam diuidi / & diuisam eodem extremo continuari, hancque diuisiōem / & recombinationem alternationem in infinitum protrahi possumus: constat eandem lineam infinita successiue puncta eandem parte terminantia, & actu / & potentia continuantia habere posse, quod est propositum.

Dic age / o Homophron quid rarum / & quid densum esse ais? Homo. Si recte memini: id rarum est se audiri quod sub pauca materia magnam quantitatem habeat. ¶ Et id densum: quod sub multa materia quantitatem habeat paruum. Onero. Aptum multum ad sequentia. Homo. Forte si declarando haec detestiora feceris. Onero. Vt utique potero. Arbitrorque hoc modo aliquantulum recte posse concepti, vt si esset aliquod corpus, vt a k decupedale: cuius partes decem sint / a / b / c / d / e / f / g / h / i / k, ipsum totidem haberet materiae partes / numero quidem / & essentia distinctas, partibus illis respondentes. Homo. Haberet indubie, Onero. Si igitur tota materia a k / et eius decem partes: sint sub pedanea quantitate l: collatione facta ad corpus a k / multum dicitur esse materiae sub l / & parua quantitas, quod sub pauculo corpore l tantundem sit materiae: quantum sub magno corpore a k. Homo. Dicitur certe. Onero. Et si retro comparo l ad a k, dicemus ne paucum materiae esse sub a k / & quantitatis multum: quod non plus materiae sit sub magno corpore a k / quam sub minusculo l / quodque decupla quantitas ad pedaneum multa sit. Homo. Mihi quidem sic recte videtur. Onero. Si ergo recte descriperis: corpus a k rarum est, et l densum. Homo. Corpus a k rarum ad l / et l densum ad a k. Onero. Scilicet. Nam rarum / & densum, relatione descripsisti, sunt enim multum / & paucum / magnum / & paruum relatiua. Homo. Sunt, Onero. ¶ Quapropter aerem ad ignem relatum / comparatumque: densum esse te dicere oportet, ad aquam autem collatum, esse rarum. Quid autem absolute rarum, & quid absolute densum forte postea incedemus, nunc autem tua responsione sequamur. Ho. Optime / o Oneropole. ¶ Verum nunquam me ipso, nec meo studio contentus satis plene percipere potui: quo pacto decupedale, vt a k fiat pedale, vt l / & omnino quomodo lo minus vniquam fiat minus, & quomodo minus iterum exurgat in maius nullo subeunte corpore, quemadmodum aer, aut aqua spongia intrat, aut egreditur, quo pacto pressa spongia protinus aer, aut aqua egreditur / & fugit, quod de aqua sensu, de aere autem flatu: cognoscere promptum est. Iuxta enim factem, aut manum pressam spongia: flabellum / & ventulus quidam apparet. Onero. Quod ambigis id ipsum est / quod quarimus. At de tali dilatatione extraneo subeunte, aut egrediente corpore, aut extensione que partium distractione fieret, vt cum tenditur corium, aut mollicula cera, arbitror te hic non velle nos laborem terere. Ho. Non. Nam parum difficultatis ingerunt: praesertim iis qui norunt corpora corporibus cedere. Onero. Hanc igitur dilatationem / & coartationem / compressionemque missam faciamus. Et quae de raro / & denso (nullo alieno subeunte corpore, aut nullo intus clauso / efflato / abeunteque) sentias, palam effer. Homo. Nihil dignum (quod in mediis afferam) habeo, imo si verum fatear / mihi ipsi dissentio. Enan. Neque de

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l

31 hac re mecum plane confesso, moror audire quid tu Oneropole sentias. Onero. ¶ Res haec / o amice nimis difficilis / & ardua quam plurimis visa est / & mihi quoque alias, quam si atque ego sentias: statim quamfacillime iudicabitis. Ho. Quo pacto / o Oneropole quamfacillime? Onero. Vt calidum / & frigidum, aut album / & nigrum. Ho. Horum / o Oneropole magna facilitas est, sed illis rarum / & densum paria non facio, neque (vt pato) Enantius. Onero. Attendite quae dico, & si dicenda vobis rationabilia videbuntur: & magis iis quae vos vobiscum consistere non permittunt, mecum sentite. Ho. Id rationabile est, & vterque nostrum est (vt ait Heratius) nullus addictus iurare in verba magistrum. Onero. Tales profecto facile doctrinam capessunt. Adinaduerte ergo Homophron: res albescit suscepta albedine. Ho. Certe. Onero. Et simul depulsa nigredine, aut medio colore. Ho. Simul depellitur. Onero. Ita amice res rarefcit suscepta rara dimensione / & depulsa dimensione densa, aut media. Ho. Quid ais / o Oneropole. Onero. Res facile, vt vobis promiseram. Est enim rari dimensio, vt albedo, & dimensio densi / vt nigredo, & maxime rari, vt ignis dimensio: maxima albedo est. Et maxime densi / vt terra, maxima nigredo, & mediorum rarorum / & densorum, vt aeris / & aquae dimensiones, medii sunt colores, vt flauum / & rubeum. ¶ Quo fit / vt quantitas quantitati / vt dimensio dimensioni habeat contraria, haec vt extremum extremum / & medium, haec porro / vt medium medium. Ho. Seditio quorsum haec tua de coloribus ad dimensiones analogia. Sed altera ex parte rubore suffundor, quae me haecenus ignorata tenuerit. Onero. Forte Categoriarum dictum occasione praebuit. Ho. Proculdubio id dictum. Onero. Sane quantitates dicibilia hic non magis, quae indubie Logica contraria non habent, sed Physicarum quantitatium hic contemplationes exquirimus, quarum plane fatemur esse Physica contraria. Ho. Obfusco ego, id non praesentibus sic esse vtendum. ¶ Sed vnum id requiro, an raritatis / & densitatis nominibus aliud quicquam qua dimensionem intelligi velis. Onero. Nihil raritatis nomine / nisi raram dimensionem intelligo, & densitatis nomine / nisi densam. Attamen dimensio / & raritas ratione duo sunt. Idem dimensio / & densitas. ¶ Et quanta contrarietas / o Homophron, & Enanti in coloribus, tum extremis, tum mediis comperitur: tanta aut fecundior in rerum sensibilium dimensionibus existimanda est. Nam diuersi colores secundum aliquid sui in eadem subiecti parte se simul tempore admittunt, quemadmodum in tepido caliditas / & frigiditas: cum aqua se sponte ad nativum frigus reuocet. At nunquam diuersae dimensiones / seu sint extremae / seu mediae: in eadem subiecti parte se simul tempore admittunt. Nam se occuparent, quod natura non permittit. ¶ Vnde nobis exploratum esse potest omnem maiorem raritatem minori, & omnem maiorem maiori: itidem omnem maiorem densitatem minori, & omnem maiorem maiori esse contrariam, vt quae se ab eodem subiecto inuito expellant, & eadem vicissim assint, no tamen vt extremum extremum, sed interdum / vt albedo / & flauities / nigredo / & liuor. Interdum vero / vt flauities / & liuor. Et reuera de raro / & denso philosophari: perinde est / atque de albo / nigro / & mediis coloribus philosophari. Homo. Mira sunt haec / o Enanti. Enan. Et me iudice vera, videor enim mihi Aristotelicam sententiam de raro / & denso per calidum / & frigidum in Xuthum deprehendere, quod per album / & nigrum nobis pulchre confecit Oneropolis. Et diu animum circa id deprehendendum volutaueram, & nunquam plene quid esset, ad hanc diem deprehendere poteram. At me semper veri fugiebat sententia, quam aperiente Oneropole tandem tenemus. Et plane video philosophandum esse de raro / & denso: perinde atque de albo / nigro / calido / & frigido. Sed tu perge absolue Oneropole. Onero. Id ipsum est / o Enanti, quod dixisti. ¶ Et quae ad modum magna facilitate rebus concessum est, vt de minus calido permittentur in magis calidum, & de magis calido in minus. Halitus noster huius rei argumento est. Nam manu proxime os admota apparet calidus: ea vero paulo distantius semota protinus apparet frigidus: iam de calido permutatus in frigidum. Enan. Apparet. Onero. Eadem quoque facilitate res de minus raro permittatur in rariis, & de minus denso in densis. Considerasti ne aliquando quod facile noster halitus dispereat? Enan. Paruula admodum mora. Onero. Quo pacto hoc / o Enanti? Enan. Quia rarior factus sit. Onero. Et ita de fumo / & vapore: cum quid caleat / effereatque ab igni. Enan. Idem. Onero. Nam si semper aequali grossitie seruantur quae habent apparatus: nequaquam dispereant, quemadmodum aqua sub eadem molis densitate manens, semper visibilis apparet. Enan. Sane. Onero. Et qua facilitate atque propertitudine ea rarefcere intelligis, & de minus raro in magis rari permittatur, eadem propertitudine (conuenientibus adhibitis causis) minus densa permittatur in densius, vt modica aqua (magno etiam non contentente vase) valido feruore rarefacta, modico iniecto frigido statim residet / permittaturque in densius. Enan. Perpalam est. Onero. Ita quoque multo genito fumo, aer alibi cito efficitur crassior, & multo raro corpore inspissato, vt cum fiant nubes, propterea raritudine fit, aer exterior. Est enim corporibus / & potissimum aeri haec insita pronitas, nunc vt cita condensatione occupatio corporum vitetur, nunc vero vt cita / & facili raritudine excludatur vacuum. Enan. Et id quidem rationabile multum. Et tua gratia perpedo hanc rarefcendi densandique pronitatem / ac facilitate conuenientibus adhibitis causis mira esse. Onero. Mira certe: nam aeris mira habitas est ad calidum / & frigidum: tamen hoc illi innaturale sit, illud vero secundum naturam. Ita vt nunquam tam cito frigidum aerem inspiratum emittere possis: quin calidum expires. Enan. Nunquam. Onero. Talem coniecto aeris, nunc ad maiorem, & nunc ad maiorem rarefcendam: facilitatem.

17 **R**arum est quod sub pauca materia magnam habet quantitatem. ¶ Densum vero quod sub multa materia paruum habet quantitatem. ¶ Quibus enim eadem numero substantiaque / sit materia rari & densi: tamen sub magna quantitate dicitur pauca in comparatione ad seipsam sub quantitate parua. Contra vero ipsa sub parua quantitate dicitur multa in comparatione ad seipsam.

videtur. **O**ne. Et si quantitas posterior solū parti materiæ a / aut parti c / aut b adueniat: nōne eadē accidēt in eō modō? **H**o. Hæc in eō modō profecto nostrā sequitur absurditātē. **O**ne. Nā corpora dīmensio solū illi materiæ, vt subiecto adest: quæ eadē dīstractionē dīstrahitur, & dīuisione dīuiditur, & quæ simul sita plenitudinē/atq; replentiā habent. **H**o. Ita est certe. Sed id me fallebat, q̄ crediderim dīensiones materiæ esse cōternas, & eiusdē naturæ omnes, & insuper dīmensiones nihil agere posse. **O**ne. Attende / **H**omophron quid dicas. **Q**uomodo stat, eiusdē naturæ / dīmensiones esse omnes: et has materiæ cōternas esse, & tamen cum quicquā rarefacit: nouā / & eiusdē naturæ inducit. Sed cur potius prior materiæ cōterna sit, quā posterior eiusdē / consimilisq; naturæ? **H**o. Rīdīculus sum. Sed me futurum respondendo minus idoneū, vero prælagio prædixerā. **O**ne. Nullā rei sensibilibs materiæ / cōternā dīmensionē / & in corruptibilem cogitare debes, sed materiæ sensibilibs inseparabile accidens, quemadmodū color nobis inseparabile accidens dicitur, q̄ nunquā sine colore esse possumus. Sine tamē hoc / & sine illo esse possumus. Ita materia nunquā sine dīensione esse potest. Attamen sine rara, & similiter sine densa esse potest; non autē simul, sed successione quadā. **H**o. Consentaneū est. **O**ne. Et condensatio sola quātitate corrupta, & nulla aduētante noua: eiusdē argumentis fieri nō potest. **H**o. Non certe. Nā ut se occupassent illę dīmensiones / aut maneret materia sine dīensione, sua quidē corrupta / & nulla noua reparata, aut accidēs, vt reliqua dīmensio immigraret in illā. **O**ne. Recte sentis. **H**o. Excogitauī rursū aliquando rarefactionem dīstractione fieri: sicut mollicula cera distenditur, nunc in longū, nunc in latum, nō attēdens quantum in longū porrigitur, tantū eam in profundo / & lato minui. **I**deoq; cū ex pedaneo aquæ lōgo / lato & profundo: decē tantundē longi / lati & profundī generēt aeris: id partū dētractione nullo pacto fieri potest. **D**eniq; bellissime omnīū mīhi excogitasse visus sum, & totus esse Pallade plenus, rarefactionē & condensatiōnē fieri nulla profus adueniente, nullaq; abeunte quātitate, rarefactionē in quā elongatione / & fuga partū a cētro, & condensatiōnē earundē appropinquatione / & vicinia ad centrū. **O**ne. Si pedale e & octo ipsi æqualia pedalia a / b / c / d / f / g / h / i / se occuparent, quantū replerēt? **H**o. Solum quantū e. **O**ne. Et extraherēt ab e omnīquaq; pedalia a / b / c / d / f / et consequētēs. **H**o. Proculdubio. **O**ne. Quid igitur refert tua hæc condensatio a dīmensionū occupatione? **I**d quid tua hæc rarefactio a dīmensionū se occupantiū extractione? **H**o. **I**d ego ambigebā / fieriq; id mīhi minime posse videbatur, vt decē pedalia (vt cum ex aere fit aqua) tantū atq; vnum tandē occupent / semper suas partes extraherēt seruantiā, quā se occuparent. Et vnū rursū pedale ad denariā molem se extendere (vt cum ex aqua fit aer) nisi prius illa decē se occupassent, aut interiectum / interhianc; relinqueretur vacuū. **E**nan. Cōstanter tamen semper / o **H**omophron inficias ibas, aut corpora se occupare, aut corpora ex corporibus extrahi, aut aliquid interceptū relinquit vacuū. **H**o. Cōstantissime / o **E**nanti id ore negabam: tamen forte id me sententiā pugnet, nunc autē longe verissime cū **O**neropolo / & suo pulchro **A**ristotele aliter sentiamus: rarefactionē, scilicet fieri dīensione densiore abiecta, & rara acquisita. Et condensatiōnē dīensione rariore depulsa, & densa suscepta, & hunc motū ad quantitātē esse: & de contrario in contrarium, aut medio, quemadmodū / & ceteri motus. Itane tecum sentiemus / o **O**neropole? **O**ne. Ita maxime: si vobis recte dicta videantur. **H**o. Mīhi quidē recte. **E**nan. Et mīhi, & sentio me tua gratia / o **O**neropole æterno problemate liberatū: et te mentē meā a languore (est enim ambiguitas / & opinio / mentis anxietas & languor) eripuisse. **O**ne. Gaudeo potuisse quod vobis gratū visum sit, sed nunc hæc missa faciamus. **P**aratæ sunt epulę, nos vna (si rem mīhi quā gratissimā facturū estis) hodie discubemus. **E**nan. **P**restare nos amico difficiles minime decet, quo minus hodie conuiuiamus, cum quo nobis / vel semper conuiuere foelicissimum esset. **H**o. **L**epidus es / o **E**nanti: fiat ergo vt vult **O**neropolis.

a	b	c
d	e	f
g	h	i

c

Quæ a forma subſtāntiali p̄ raritatē, nā rarissimus est. **R**aritas autē ignis nihil aliud est quā dīmensio ipsius ignis, forma igitur subſtāntialis ignis producit magnitudinē ignis corporeā / sive corpus. **A**t non est natū esse corpus sine superficie ipsum terminātē, aut continuātē: ergo forma ignis producit superficiē. **N**atura autē superficies lineis clauditur / continuaturq;. **F**orma igitur ignis (q̄ est vt res taliter sint, qualiter nate sunt esse) producit lineas, quare & p̄ctā lineas terminātē, aut continuātē. **N**ata est enim linea p̄ctis claudī / & terminari. **M**anifestum est igitur diuiso corpore: nouā superficie / diuisa superficie: nouā lineā / diuisa lineā: noua p̄ctā a forma subſtāntiali reparari. **R**ursū sum perspicuū esse cōtinuatis duobus corporib; / superficie / cōtinuatis superficiebus, lineā / cōtinuatis lineis, punctū vnū, aut plura deleri, vt res ipse sint quā optime nate sunt esse, quā admodū numero. **23.** aptius declaratū est. **R**arū autē simpliciter, & absolute: dicitur qd̄ propter suā subtilitatē a nobis videri nō potest, vt ignis elementaris in cōcauo lunæ, & si lucidus sit, nobis tamē etiā serē no tempore nō est conspicu; / similiter & aer. **D**isum autē simpliciter, & absolute est qd̄ propter suā grossitū a nobis bene videtur, vt aqua / & terra. **D**e rarefactione autē sentitū nōnulli (quorū sententiā prius scēlatus est **H**omophron) q̄ fiat acquisita quidē nouā quātitate, sed priore nō depdita imo manētē. **C**ōtra quos huiusmodi sit argumētatio. **S**it datū corpus a c b / qd̄ diuidatur in tres partes integrale / a c b, vt vnicuiq; parti sua respōdeat / & quātitas / & materia: sitq; tota prior quātitas in tota materia. **M**anifestū est, q̄ ipsa totā replebit materiā, vt nihil sit materiæ in quo nō sit aliqd̄ prioris quātitatis, neq; quicq; prioris quātitatis qd̄ nō sit aliq; materiæ pte. **D**einde corp; illud rarefacit, p̄ hypothēsimq; maneat prior quātitas, vt dicit aduersari; / & acqratur noua. **V**el noua illa quātitas acqratur in tota materia a c b, vel in aliq; pte ei; / Si in tota materia, sic q; posterioris quātitatis replētia æqrū replētiā materiæ: ergo prior quātitas, & posterior se occupabūt, cū eandē omnino replēt materiā a c b. **C**uicq; enim adierit prior quātitas, eadē adierit posterior, quare se subierint duæ illę quātitates, qd̄ est impossibile. **Q**uod si quis dicat priorē quātitatē manere quidē:

a
c
b

sed non amplius esse in eo subiecto in quo prius fuit sed alio, ergo ipsa transiit de subiecto in subiectum, quod iterum est impossibile. **R**ursū si quis dicat posteriorē quātitatē priori aduenientē non simul habere replentiā suam cū priorē neq; aduenire in eodē subiecto cū priorē, ergo post aduentū posterioris materia adhuc haberet solū replentiā suā cū dīensione priori a c b cōiunctā, ad cuius quidē prioris dīmensiois dīstractionē ipsa materia dīstraheretur. **I**gitur cū posterior dīmensio dīstraheretur a priori, cū ipsa posteriore nihil dīstraheretur materiæ, quare esset sine subiecto, & prius etiā fuisset sine subiecto. **N**ā dīmensio illi materiæ ut subiecto adest, q̄ eadē dīstractione cū materia dīstrahitur, & q̄ simul cū materia suam replentiā habet. **A**t impossibile est accidens manere sine subiecto. **N**eq; posterior dīmensio acqratur in alio subiecto, quia cū eadē numero sit materia rari & densi / si noua adueniret materia cū dīensione non esset rarefactio proprie dicta. **S**i uero posterior quātitas solum aduenit parti materiæ ut a, ergo dīmensio prior q̄ fuit in a, & posterior adueniens in eadem materia se occupant, quod est impossibile. **Q**uod si dīmensio q̄ prius fuit in materia a post aduentum dīmensiois posterioris amplius non sit in a sed in materia c, ergo transiit de subiecto in subiectū quod etiā est impossibile, & idem accidit inconueniens si dīmensio prior illius partis materiæ (in qua adueniens dīmensio recipitur) recepta fuerit in materia b. **Q**uod si quis dicat dīmensioem priorē q̄ fuit in materia a manere quidē sed nō in subiecto. **I**gitur accidens manet sine subiecto quod est impossibile. **E**t ita de ceteris partibus materiæ arguendū est. **N**eq; recte dici potest dīmensio nes esse materiæ cōternas, & eas semper in materia fuisse, ut quas cūq; dīmensioes nunc habet materiæ eadē semp̄ habuerit. **I**d esse materiæ cōternas, enim repugnat prius dictis per **H**omophronēq; in rarefactione noua dīmensio adueniat, si enim aduenit noua, nō est ipsa materiæ cōterna / cū incipiat adesse materiæ. **Q**uod si posterior dīmensio in rarefactione adueniens nō est materiæ cōterna, ergo neq; prior. cum ponat **H**omophron dīmensioes oēs esse eiusdē naturæ, quod tamē falsum est / sicut & colores oēs esse eiusdē naturæ. **F**alsum itidem est dīmensioes aduicē agere non posse. nam inter se contrariæ sunt. **P**ropriū autē contrariorū est aduicē agere & pa: & quicquid habet contrariū, a suo contrario corrumpi natum est. **S**icut igitur color est accidens inseparabile homini, quia sine colore esse non possumus, tamen sine hoc aut illo esse possumus, cum nullus nobis sit cōternus, ita quantitas dicitur accidens inseparabile materiæ quia materia sine dīensione esse non potest, sine hac tamen & sine illa esse potest. **N**am eam quā habet potest deperdere & aliam acquirere, ut sine forma subſtāntiali esse non potest, successiue tamen habet diuersas formas subſtāntiales / quia nulli semper addicta est, & sicut cerā sine hac uel illa figura esse quidem potest, aliquā tamen semper in se figuram habet. **E**odem modo si quis dicat in dīensione corripī quātitatē ut partis a / & tamen nullam aliā acquiri, sequitur materiā a, deperditā priori dīensione manere sine quātitate, quod est impossibile, aut si aliquam adhuc in se habet quantitātē, igitur illa cū priori dīensione prius se occupauerant quod iterum est impossibile. **Q**uod si quis dicat dīmensioem partis b adesse materiæ a post deperditā tam dīmensioem ipsius a, igitur dīmensio partis b emigrat de subiecto in subiectum, quod iterum est impossibile. **N**eq; sentiendū est rarefactionē fieri dīstractione partium quantitatis sicut mollis cera in longum extenditur. **N**ā illa quanto magis in longum porrigitur, tanto magis secundum longū & latum minuitur. **I**n rarefactione autē corpus secundum longū / latum & profundum fit maius, & non secundū unum genus dīmensiois solum. **P**recipue enim rarefactio secundum corpus / profundumq; attenditur, quod si sit maius, & maior acquiritur superficies / latitudoq; / & maior linea & longitudo. **S**ic & in condensatiōe secū dum trimam dīmensioem fit decrementum. **D**eniq; credendum non est rarefactionē & condensatiōnē nulla quantitate adueniēte & nulla recedente fieri, sed rarefactionē fieri elongatione partium a centro, condensatiōnē uero appropinquatione partium ad centrū. **N**am si unum pedale extendatur in decem pedalia / nullo profus addito, ergo illa decem pedalia ante huiusmodi extensionem se occupauerant, nam tantum illa decem solum repleuerant quantum unū pedale. **A**t si illa decē pedalia extra se extensa non sint sibi coherentia, inter ea intercipitur uacuum quod est impossibile. **R**arefactio enim fit ad euitandum uacuum. **E**t si in condensatiōe illa decē pedalia sibi rursū appropinquantia ad unius pedalis molem redigerentur, se occuparent, nam ipsa decem solum tantum repleunt quantum unum eorum. **I**d autem impossibile est, nam condensatiō natura fit ad euitandum penetrationem dīmensio nū. **S**entendum est igitur cum **A**ristotele rarefactionem fieri densitate depulsa & acquisita raritate. **C**ondensatiōnem autem fieri raradīensione expulsa, & densa acquisita. **A**t sicut in albefactione parietis decē pedum a / b / c / d / e / f / g / h / i / k, albedo secundi pedis manet cum albedine primi, & posteriorum pedum albedo cum albedine priorum, ita in acquisitione raritatis decupedalis, secundum pedalarum manet cum primo pedali raritas tertium / quartū & consequentium pedum raritas cum raritate pcedētī neq; aduicem cōtrariantur / sed sunt eiusdē rationis & eiusdē totius partes consimiles. **N**eq; tota raritas decupedalis ad partem eius pedalem est maior raritas ad minorem. **N**am maior raritas est quæ sub aliqua materia maioris est molis / in comparatione ad aliam quæ sub eadem materia minoris est molis. **E**t minus rarum dicitur quod sub aliqua materia minoreni habet quantitatem, sub qua alterum maiorem habet. **M**odo in toto decupedali & parte eius una pedali non tantūde est materiæ quare nō oportet propter prius dicta totum ut maiorem raritatem contrariari parti tāq; minori raritati. **S**unt enim maior raritas & minor raritas alterius rationis / & nature, sicut diuersarum specierum colores. **E**t quemadmodū in huiusmodi albefactione cum in primo pede acqratur albedo, simul in eodem deperdit nigredo aut medius color, neq; manent in eodem nigredo prior & albedo adueniens, ita in rarefactione deperditur quantitas densa / & simul in eodem subiecto acqratur rara. **E**t sicut albedo primi pedis bene stat cum nigredine ceterorum pedum ut secundi & tertij, quia non sunt in eadem parte subiecti, ita raritas in prima parte materiæ bene stat cum densitate in ceteris partibus. **E**t qualis seruatur successio in huiusmodi albefactione, eadem & in rarefactione, intelligendo materiā sub qua est densa quantitas in decem partes diuisam. **I**n quarum prima primo deperditur densa & acqratur rara dīmensio / deinde in secunda / postea in tertia, & ita in diuersis temporis partibus diuersę motus partes respondent. **I**d tamen interest, q̄ in eodem pedali minor albedo ut unius gradus bene stat cum intensiore, ut nouem graduum; quia cum non sint dīmensioes / bene idem replent. **E**tiam unus gradus albedinis bene est in eodem subiecto cum aliqua parte nigredinis, sicut & modica frigiditas cum modica caliditate. **V**na autem quantitas rara / neq; cum altera densa / neq; cum altera rara, etiam eiusdē rationis in eadem subiecti parte esse potest. **N**am cum dīmensioes sunt, se simul occupare non possunt, neq; simul idem replere.

Dīmensioes nō esse materiæ cōternas,

Quod rarefactio nō fit elongatiōe partū a cētro neq; cōdīstratiōe illarū appropinquatiōe.

Quod tota raritas ad suam partē non maior raritas neq; pars ad totum minor.

Omnia est o Oneropole, & nos liberaliter & laute admodum tractasti & non minus
 ta fronte q̄ liberalibus sermonibus. Enan: Pro triplici cena o Homophrō gra-
 tiam Oneropolo habituri sumus. Paut enim ante hanc corpoream cenam, su-
 periores intellectus partem contemplatōe & doctrina, Mox corpora nostra lau-
 to ferculo curauit. & prudentiā sermones non defuerunt, quo simul inferiorem
 animę partem pasceret. Et si corporea cena multū estimanda sit, si tamen ad eam re-
 spicimus o Homophron quę cenam illam præcessit, parū estimabimus. Ho-
 Video cur hos sermones in medium adducis, velles nos ad priores sermones re-
 labi. Enan. Idipsum est / o amice. Et anima semper diligentiore cura corpore, curanda est. Petamus
 igitur uterq; nostrum ab Oneropolo vt talem cenam iterum nobis præstet. One. Imo iubeatis, si quid
 possim, id totum vobis deuoueo. Enan. Non est igitur, cur sermonem prolixius extendamus. ¶ Dic
 nobis igitur an puncti/lineę & superficiei sint motus, quod alio loco discutendum prius missum fe-
 ceras. One. Præter fenum conditionem fecunda o Enanti memoria polles. De puncto igitur non arbi-
 tror te ambigere, absq; motu & transmutatione esse, atq; cum deletur/absq; motu & transmutatione de-
 lerit, vt quod impers sit/quodq; in sua acquisitione & deletionēq; successione habere non possit. Enan.
 Ita rationabile videtur. One, sed cum aliquando non sit & postea sit, & cum aliquando sit & postea non
 sit, sine motu tamen & mutatione, similitudinem tamen cum iis quę generantur & corrumpuntur ge-
 rit/habetq; aliquid generationi & corruptiōi simile. Enā, Quo pacto id sermone explicabimus? One.
 Id appellant subitam, momentaneamq; mutationem. At subita & momentanea mutatio, minime mu-
 tatio est, vt neq; oculus pictus, oculus est. Enan. Aptum mihi vocabulum visum est. ¶ Sed hæc tua respō-
 sio amplius me in dubietatem coniecit. Punctum ais absq; motu & transmutatione nunc ad ortum du-
 ci, nunc deperdi. One. quia sit impers. Enā, hinc mea ambiguitas est. Nam rationalis anima impers est.
 One. At non vt punctum, cum plena sit. Enan. Et id volo, nihilominus tamen in sua acquirēda pleni-
 tudine, nulla prorsus successio esse potest. One. Nulla. Enan. Quomodo igitur homo cum prius non
 sit, posterus absq; motu & transmutatione non est? Et cum desinit, quomodo absq; motu & transmuta-
 tione non desinit? One. Rem perarduum tangis o Enanti. Et generatio & corruptio hominis non om-
 nino ceterarum rerum generationibus & corruptionibus similis est. Opereprecium est enim te hoc in
 loco meminisse, hominem omnis creaturę vinculum esse, & hæc superiori substantię/hęc vero inferio-
 ri similia gerentem. qua igitur rationalis anima superioribus substantiis conuenit, tota simul surgit ad
 esse, & neq; in tempore neq; instanti temporis, sed in sua pulchra cui eternitate aut cui eternitatis momē-
 to. qua vero inferioribus substantiis assimilatur; materia/corpusq; ipsum sibi paratum carcerem pe-
 detentim totum informat. Iam tempus & successione seriem obseruans, quemadmodum & prior for-
 ma depellitur. Ita & in hominis obitu pedetentim ab informationis officio desinit, quemadmodum
 forma sequens introducit. Non enim formę omnino sensibiles aut expelli/aut introduci in sua po-
 tentia, nisi in tempore & successione possunt. Cum enim homo tabescit morte resoluendus, videas prius
 manus emortuas/mortuosq; pedes, q̄ partes cordi vicinas. Enā. Id expertum est. One. Hoc amice ideo
 est, q̄ hominis mors/inferiorum mortem imitatur, & suum claustrum relinquendo, tempus & successio-
 nis seriem seruat / quemadmodum intrando obseruauerat. Enan. Tua ratio ita necesse esse concludit.
 Alioquin si in hominis ortu non seruaretur successione seriem, aut duo actus stare in eadem materia/
 aut præcedens actus in non tempore abiceretur. Et in hominis obitu aut stare materia nuda & infor-
 mis/aut forma sequens in non tempore in tota materia produceretur. One. Recte calles. ¶ Veruntamen
 hoc interest, q̄ ceterorum formę in obitu ipsō in suis corporibus deficiunt, vt frigiditas in aqua aduen-
 tante calore, & nūq; & nūq; postea subsistunt. At nostra anima nequaq;. Sed hominis mors, sola est ani-
 mę a corpore sefunctio atq; separatio, qua facta, ipsa rationalis anima sine corporis functione & visu sub-
 sistit, ad corpus tamen semper & corporis vntōnē luctamen/desideriūq; gerens. hinc o amici cognosce-
 re possumus futurę resurrectionis ordinationē. Nam nullus naturę conatus, frustra: ociosusq; esse potest.
 Enan. In tocundam o Oneropole nos traduxisti sententiam. One. ¶ Primū o amici nostrę animę or-
 tum adesse, creationem dicere possumus. Nam & ipsas supercelestes & beatas substantias, quę in sua dura-
 tione (seu sempiternitate seu cui eternitate nūcupemus) totę simul oriūtur (nam impresunt) creatas esse
 asserunt. Et successiuā & temporālē nostrę corporis a nostra anima informationem, nostram generatiō-
 nem dicere possumus. Successiuam autem nostrę animę informationis desinitiam, nostram generatiō-
 nem. Enan. Concipio Si quis a me sciscitaretur quid hominis generatio sit, protinus subiungere pos-
 sem, hominis generatio est successiuā & temporalis a rationali anima corporis informatio, quemad-
 modum si interrogarer quid leonis generatio, haud male responderetur successiuā & temporalem esse
 a leonina forma corporis informationē. Et si quid hominis corruptio sit, similiter subiungere possem,
 hominis corruptio est successiuā & temporalis rationalis animę ab informatione corporis desinitio. One.
 Sanē quidē. Hoc tamen interest q̄ in illa tota tēporali & successiuā parte post partē corporis informatio-
 ne, rationalis anima tota est. non autem leonis anima/aut cuiuscq; alterius rei naturalis forma, in toto suc-
 cessiuę & tēporalis informationis tēpore, est. Et rationalis aia in toto successiuę & tēporalis desinitē

informationis tempore, est, qua quidem desinitia informationis facta, adhuc manet & subsistit. At le-
 onina forma aut cuiuscq; alterius rei sensibilis, neq; desinitie informationis tempore manet/neq; ea
 facta vtiq; subsistit. Enan. ita intelligo. nam leonis & ceterarum rerum sensibilium corruptio, substantię
 & formę desinitio est. hominis autem corruptio (vt dixisti, & vt mihi ipsi semper conscius sum) non sub-
 stantię & formę desinitio est, sed remanentis separatio. One. Pic o Enanti, & ea ex parte substantias superio-
 res respicit, quarum substantię aut inceptio aut emanatio/ creatio est. & quarum desinitio, vnq; nihil est.
 Nam deficere sua natura non possunt. Animę igitur nostrę desinitio/nihil est. Enan. Nihil certe, & hæc mi-
 hi recte dicta videntur. One. Vis ergo Enanti ad dimissum propositum reuertamur? Enan. volo. Attamē
 cognoscere desiderabam cur corpus nostrę animę carcerem vocasti. Sed aptior aliquādo forte dabitur
 locus, nunc autem de puncto prosequere.

40 Punctum neq; motu acquiritur neq; deperditur, quia partes non habet quarum hæc sit acquisita, illa uero acquirenda, aut
 quarum aliqua sit deperdita, aliqua uero deperdenda. non igitur ei potest competere motus, quando quidem quicquid moue-
 tur diuisibile esse oportet, ut diuersis successione & temporis partibus diuersa respondeant partes motus et rei quę in ea aut acq-
 ritur aut deperditur. Cum aut punctum aliquando non sit & postea sit, id uocat acquiratio subita & momentanea, qua quicq;
 sine successione & in instanti acquiritur. Cum uero punctum prius sit & deinde non sit, uocatur subita & momentanea deper-
 ditio/qua quicq; sine successione & in instanti deperditur. Et continentur huiusmodi acquiratio aut deperditio sub transmutatione
 subita & momentanea, qua aliquid subito & sine successione mouetur. Neq; sequitur, est transmutatio subita ergo est transmuta-
 tio. Sicut neq; sequitur, est oculus pictus ergo est oculus. Nā subita determinatio est diuisibilis, quę admodū piclū respectu oculi.

Quod piclū
 mutatioe phy-
 sica nō acq-
 ratur neq; de-
 perditur.

41 Et si q; obijciat. Hæc rōnalis est indiuisibilis in partes eius de rōnis numero differetes, sicut piclū in partes extensiois. Et piclū
 neq; motu acquiritur neq; deperditur, quia est indiuisibile, ergo a rōnibus aq; pugnantibus neq; aia rōnalis motu acquiritur aut deperditur.
 Curare homo cū prius nō sit, posterus absq; motu & transmutatione est. Et cū prius sit & posterus nō est, absq; motu & transmutatio-
 ne esse desinit. Neq; satisfactio solutio q̄ quis dicat, id inter punctum & aiam rōnalem interesse, q̄ piclū plenitudinis sit expers,
 anima autem rōnalis plenitudinem habeat. Nam id ad motum nihil conferit, cum sicut punctum est indiuisibile in partes exten-
 sionis, ita anima rōnalis est indiuisibilis in partes plenitudinis, sed eius plenitudo est tota in toto corpore & tota in qualibet eius
 parte, idcirco prius anima rōnalis dicta est punctum replens corpus nostrum. ¶ Respondetur animę nostrę duplicem esse ortū,
 primus est quo ipsa tota simul est cū prius nō fuerit. Quod nō in tempore, sed eui eternitate entium superiorū duracione fit: & in
 hoc ipsa conuenit cum superioribus substantiis. Secundus est quo ipsa successiue corpus humanum informat, quod prius non in-
 formauerat. Et in hoc conuenit cum substantiis inferioribus, quę sicut in sua productione successione seruāt, ita & anima ratio-
 nalis in corporis informatione. Scienim incipit corpus informare, quemadmodum forma præcedens depellitur. At præcedens for-
 ma successiue depellitur, & prius ab una parte materie, & deinde ab altera. Nam formę omnino sensibiles expelli a materia nisi
 in tempore & successione non possunt, ergo anima rōnalis tota, informat prius unam materie partē ut materia cordis, deinde
 de præcordiorum & deinceps ceterarum partium corporis. Itaq; in generatione hominis est successio non quidem partium ania-
 me rōnalis, illæ siquidem nullæ sunt, sed partium materie sensim ab anima rōnali informari incipientium. Ita in corruptio-
 ne hominis anima successiue desinit informare corpus, sicut forma sequens utpote cadaueris in eadē materia introducit. At for-
 ma sequens successiue introducit in materia (Nam formę omnino sensibiles acquiri in materia non nisi in tempore & successio-
 ne possunt) & prius in una parte materie ut materia manuum, deinde pedum, ergo eandem successione seriem seruat anima ra-
 tionalis cum corpus relinquat. Hinc prius manus emori conspicimus & pedes & deinde partes cordi vicinas. Itaq; in corruptioe ho-
 minis successio non ex parte partium anime sensim peruenitium (quoniam anima partium est expers) attendenda est, sed ex parte
 partium corporis successiue ab anima informari desinentium. ¶ Quod si quis dicat animam rōnalem acquiri in corpore in in-
 stanti & simul in toto, cum forma prior in tempore solum deperdat/ & esset a prima parte materie solum depulsa quę uocet-
 tur a, anima rōnalis totū iam corpus informans & forma prior esset in eadem parte materie scilicet in b/ & c/ & d/ in d.

Obiectio.

Solutio?

¶ Quod si quis dicat formam priorem cum deperdita est ab a, simul esse deperditam a materia b/ & c/ & d, ergo esset deperdi-
 ta in non tempore & sine successione, quod est principij prius ad ductū oppositum. Similiter si quis dixerit animam rōnalem si-
 mul totam deperdi & sine successione, ergo cum forma sequens fuerit solum introducitur in parte materie a, reliquę partes ma-
 terie scilicet b/ & c/ & d (a quibus per hypothese deperdita est anima rōnalis) manent sine forma substantiali, quod est impossi-
 bile. ¶ Quod si quis dicat sequentem formam cum est acquisita in a simul esse acquisitam in parte b/ & c/ & d, ergo forma om-
 nino sensibilis sine successione in materia acquiritur, quod est impossibile. Relinquitur ergo animam rōnalem successiue in mate-
 ria acquiri & ab ea deperdi, ut ceterę formę substantiales. ¶ Id tamen inter animam rōnalem & ceteras formas substantia-
 les interest, q̄ ceterorum formę substantiales cum corpus relinquunt, amplius non sunt, sed simpliciter esse desinunt, perinde atq;
 quę frigiditas expulsa per aduentem calorem, amplius non est. Anima autē rōnalis cum corpus deseruerit, adhuc est & si
 ne corpore subsistit, naturale tamen habens desiderium ad iteratam corporis unionem. At huiusmodi naturalis appetitus/ quo ani-
 ma inclinatur ad corporis coniunctionem (ut eo modo sit, quo a summo rerum opifice primum facta est, magisq; sic imitatur suū
 optimum parentem) frustra: ociosusq; esse non potest. Recte igitur diuina prouidentia ordinatum est, ut futura sit hominum in fi-
 ne mundi resurrectio, quo anima rursus corpori uniat, & sui desiderij compos euadat. ¶ Primus igitur nostrę animę
 ortus: eius creatio est / qua cum prius non fuerit/ postea est, sicut & intelligentie a metaphysicis & sapientibus creatę diuina-
 tur. Generatio autem hominis est successiuā & temporalis a rationali anima corporis informatio. Successiuā inquam & ex
 parte temporis & ex parte materie, sed non ex parte partium anime rōnalis, nam partes non habet/ sed tota est in huiusmo-
 di generatione, neq; illa generatio est ad animam rōnalem tanq; terminum ad quem, sed ad completam eius informationem.
 Forma autem leonis cum acquiritur/ non tota est, sed una eius pars post alteram acquiritur. Et in eius ceterarumq; formarum

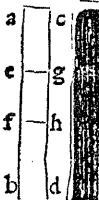
a
 b
 c
 d

Quid hom-
 nis generat-

Quid eius corruptio

h k l i

substantialium generatione ex parte partium formae substantialis etiam est successio. Sitque generatio ad formam substantialem tanquam terminum ad quem. Corruptio autem hominis est successiva et temporalis animae rationalis ab informatione corporis desinit. In qua ex parte temporis et materiae penditur successio, sed non ex parte animae rationalis. Nam in hominis corruptione et post eam completam anima rationalis adhuc tota est, neque quicquam substantiae eius est deperditum. Quare corruptio hominis non est ad non esse animae rationalis tanquam terminum ad quem, sed ad desitionem informationis. Forma autem leonis cum deperditur amplius tota non est, sed parte post partem pereunte deperditur, et post transmutationem completam nihil eius est. Teditque corruptio ad non esse simpliciter formae leonis. Anima autem nostra huiusmodi desitionem qua cum prius fuerit postea non sit non habet, nam immortalis est sicut et super caelestes substantiae, cum quibus aia in permanetia et sempiternitate convenit.

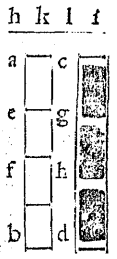
Momento inquit emergit punctum, momentoque ortum vanescit. One. Inquit. Enan. Cum ergo punctum momento abicitur, an punctum emergens novum, simul cum primo, eodem sit momento? One. Non si mul sunt, ut se simul expediunt, ita ut eorum unum in illo sit momento, et alterum non sit. Quoadmodum motus acquisitivus et deperditivus se simul absoluunt, ut generatio et corruptio, rarefactio et densitas, abiectione/ca lesactio et frigoris pulsio. At expulsivus/deperditivusque quantitatis et qualitatis motibus, nota posita non sunt. Ena. Ita oportet. Sed perge id in motibus ostendere. One. Sint a b/ et c d/ duo equalis molis substantiae, quorum signatae partes unius, signatis partibus alterius aequales sint. Et a b equaliter secundum molem albefcat, et c d a nigredine deficiat, quod denigrescere dicamus, cum nobis aptius nomen non succurrat. Fiatque haec mutatio (quarum una acquisitiva est et altera defectiva) in tempore h i, et partes in partibus, quod igitur albedinis in tempore h k acquisitum est, et quid nigredinis deperditum? Ena. Albedo a e acquisita est, et defecta nis grado c g. One. et in tempore h k Enan. Albedo a facta est, defecta que nigredo c h. One. Semp equalis molis. Enan. Semp equalis. One. et in tempore h i Enan. Tota prorsus albedo a b confecta est, et tota nigredo c d depulsa, defecta que. One. Nonne igitur illa albedo et denigratio (denigratio voco, continuam nigredinis abiectionem) se simul absoluunt, ut quantum continue sit unius, simul eodemque tempore continue non sit/deficiatque tantum alterius? Enan. Sic est. One. Et si harum mutationum utraque fieri intelligas in eodem subiecto ut c d, nonne se simul absolvent in subiecto c d? Ena. simul, ut prius in subiectis equalibus. One. Ita ut in quo tempore pars c g omnino albefcat, in eodem tempore eadem pars c g omnino denigrescat. Et in quo tempore praese pars a sit albedo in c g, nihil amplius nigredinis sit in c g, et ita de quacumque altera parte equali/ et de toto. Ena. Simile certe. One. Ex hoc facile pendere possumus quo pacto in rei successiva generatione, nihil duarum substantialium formarum eisdem parti materiae simul affit, ut si in tempore h k substantialis forma acquireretur in c g, tantumdem formae substantialis oppositae abiret, abicereturque. Et de singulis aliis quibuscunque partibus/ et de toto simile iudicium est. Enan. Simile. One. et si in tempore h k acquiritur raritas in tota parte c g, nonne in eodem tempore h k depelletur densitas c g? Enan. necesse est. Alioquin se occuparent dimensiones. One. Ingenue ergo fateris motum acquisitivum, depulsivumque substantiae, quantitatis, et qualitatis, se simul absoluere. Ena. Fateor. One. Ita est et de puncto. Sicut enim motum acquisitum et deperditum se simul tempore absoluunt, ita et momentaneorum mutationum ortus et abolitio eodem se absoluunt in momento. Et sicut punctum abique temporanea mutatione oritur, ita et linea et superficies contingeret, si simul quicquam totum dividit contingeret. Quod et forte contingit in duarum aquarum contactu (Se enim bene momento contingunt) quae si tunc se continent, ac variant, in nunc et momento orta sunt puncta, lineae et superficies, aut saltem abiectione. Enan. Ita est. One. et quibus in ortu, abiectioneque lineae et superficies, successio esse possit, haec mihi accidentaria videtur, neque ab illis quicquam veri dici, ut neque a puncti aut ortu aut deletione, unde manifestum fieret omnem augmentationem/ et diminutionem/ et rarefactionem/ et condensationem, solum fieri aut suscepto corpore/ aut corpore deperdito. Numquid enim superficies corpori addita aut ipsi ablata, efficit ipsum aut maius aut minus? Ena. No certe, neque linea superficiei addita eam efficit maiorem, ut neque punctum additum lineae eam efficit maiorem, aut sublatum maiorem. One. Attamen linea lineae addita, eam efficit maiorem. Et superficies superficiei addita, superficiem. Ena. Sic est, ideo mihi iterum apparere facis, nullo adhibito corpore fieri posse augmentationem. One. Quopacto? Enan. Nam eadem cera aliquando longior est, nullo aut adiecto aut deperdito corpore, aliquando latior. hoc autem esse non potest, nisi a linea et superficie, quae linea addita lineae, eam efficit maiorem, et superficies addita superficiei, superficiem maiorem, quemadmodum huius rei me admonuisti, et sicut corpus additum corpori, totum efficit maius. One. Hoc o amice partium distractione provenit, sicut si digito aquam/ longam per planiciem extendas, partes prius secundum latum continue, ipsa sua prima continuatione distractis, secundum longum continuantur. Et non modo lineae lineis additae sunt, sed et superficies superficiei, et corpus corpori, ideo cera haec longior dicitur, quae habeat non modo lineas actu longiores quam prius, sed et superficies et corpus. Attamen non apte eam dixeris aut ctam, minutam, rarefactam, aut condensatam. Enan. Video iam sic esse, ut neque si dividero lignum secundum longum in quatuor partes, quae secundum longum additae longitudine octocubitam efficiant, cum indivisum lignum solum longitudine bicubitum esset, quibus partes ille continue intelligatur, nullus dicet lignum illud auctum, minutum, rarefactum, aut densatum. One. Ita mihi recte videtur. Sed haec extensionem quae partium distractione et locali motu provenit, ego et Homophon dudum missam feceram. Ena. et consule quidem, non ceseo multa opera in illa discutenda esse terenda. Sed superest ut de contrarietate

44

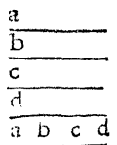
et alteratione nobis aperiatur, si commode id fieri queat, quam rem si feceris: nunquam tibi hodie quicquam molestum erimus. Onero. Nihil mihi molestum estis, modo possim. Enan. Id te posse confidimus, praecedentium discussio, te id posse magno nobis est argumento. Incipe dum voles. Onero. Quandoquidem vobis ita persuadetis, libens vobis obsequor/ et quod possim (ut dixi) efficiam.

Cum punctum unum in momento instanti deperditur, novum punctum quod acquiritur non simul est in eodem instanti cum primo. Alioquin duo puncta in eadem linea extremitate essent sibi proxima. Sed in quo unum deperditur, et non est, in eodem alterum acquiritur/ et est. Si quidem momentanea cum acquiruntur/ tota sunt, cum partes non habeant, et cum deperduntur, amplius non sunt. Quod facilius in motu qui in affirmatione est conspicitur. Motus enim acquisitivus, et eiusdem subiecti deperditivus se simul absoluunt, et eodem tempore perficiuntur, ut eodem tempore deperditur forma substantialis ligni, et acquiritur in eadem materia forma ignis. Et quo toto tempore deperditur raritas ignis, eodem acquiritur densitas aquae. Denique quo tempore deperditur frigiditas aquae, eodem penitus acquiritur caliditas eiusdem. Patet, si data duo corpora equalis molis a b/ et c d/ et virumque dividatur in tres partes, quarum singulae unius sunt aequales singulis alterius sibi respondentibus, ut pars a e parti c g/ et pars e f, parti g h/ et pars f b, parti h d. Et corpus a b albefcat, corpus vero c d nigredine deperdat. Fiatque, ambae mutationes in tempore toto h i, quod etiam dividatur in tres partes h k/ k l/ et l i, et fiant mutationes primae partis corporum in prima parte temporis, et secundae in secunda, et tertiae in tertia. In tempore h k albedo a e acquisita est, et tantumdem nigredinis c g deperditum. In tempore autem h l albedo a f acquisita est, et nigredo c h deperditum, equali virumque subiecti mole servata. In toto vero tempore h i tota albedo a b acquisita est, et nigredo c d deperditum, quare in diversis subiectis equalibus albefactio, et nigredinis deperditio eodem tempore se absoluunt, ut quantum acquiratur unius tantum deperdat alterius. Si igitur utraque fiat in eodem subiecto ut c d, eodem omnino tempore ambo motus perficiuntur, ut in tempore h k pars c g denigrescit, et eodem tempore eadem albefcit, et in tempore h l pars c h deperdit nigredine, et eadem acquirunt albedine, et in toto tempore h i totum corpus c d nigredine deperdit, et albedine acquirunt. Ideo enim subiecti iudicium de duobus subiectis omnino equalibus, et de uno eodemque subiecto. Ex quo patet, quod quantum materia sine forma substantiali esse non possit, duae tamen formae substantiales, etiam secundum quantitatem, earum partes non possunt simul eidem parti materiae adesse, sed cum una adest, altera deperdit, sicut de raritate/ et densitate. Sic de puncto dicendum est, quod punctum unius deperditio, et alterius acquisitio, eodem se absoluunt momento/ et instanti. Si enim in priori momento punctum novum acquireretur quod prius deperderetur, duo in continuo puncta essent sibi invicem proxima, et si posteriori, cum inter duo illa instantia mediat tempus, linea esset intermedia tempore intermedio. Sicut si prius inciperet motus acquisitivus quod deperditivus, duae formae contrariae simul essent in eodem. Si vero prius deperditivus inciperet quod acquisitivus, materia maneret sine forma. Sic si prius desineret acquisitivus quod deperditivus, duae formae essent in eodem, et si prius deperditivus, materia esset sine forma, quod est impossibile. Linea itidem et superficies sine successione acquiruntur, si aliquid totum simul dividit/ contingat, et secundum omnes suas partes: ita ut non prius dividatur secundum unam quam alteram, quod quidem momento fieri non repugnat. Et sine successione deperduntur, quando aliqua duo simul secundum totum ununtur, ut non prius secundum unam quam alteram partem. Quod itidem momento fieri potest, sicut et contactus momento fit. Quamvis enim existente tempore fiat contactus, nihilominus tempore non inhaeret, ut quantum successione fiat illuminatio, potest tamen momentanea fieri. Si vero aliquid dividatur successive, et prius secundum unam partem quam alteram, ibi linea et superficies successive acquiruntur, non quidem per se, sed per alterum, et quia divisionis naturam sequuntur. Similiter si quicquam uniat successive, et prius secundum unam partem quam alteram, et linea et superficies successive deperduntur, non propria/ sed unionis naturam sequentes. Huiusmodi tamen lineae, et superficies acquisitio, aut deperditio, neque est augmentatio, neque diminutio, neque rarefactio, neque condensatio, cum non repugnet illam acquisitionem, aut deperditionem, momentanea esse. Praedicti autem motus ad quantitatem: corpus (quod corpori additum reddit totum maius, aut a corpore subtractum reddit totum minus) respiciunt. Ut autem punctum additum lineae non eam reddit longiorem, neque linea superficies cui additur latorem: ita neque superficies corpus cui additur reddit profundius. Et si quis dicat. Cera prius lata postea efficitur longior nullo addito corpore, et prius grossa redditur exilior. Hoc autem contingit, quia linea lineae addita eam reddit maiorem, et superficies superficiei: ergo sine corporis additione bene fit augmentatio, et sine subtractione diminutio. Distinguitur prius assumptum, vel per partium a sua prima continuatione distractionem, et id conceditur. Nam partes distrauntur a primo situ/ et ordine, et continuantur secundum alterum situm, ut partes prius continue secundum latitudinem efficiuntur continue secundum longitudinem, et prius continue secundum profundum efficiuntur continue secundum longum: et ergo ibi non solum lineae lineis adduntur, sed et superficies superficiei, et corpus corpori. Vel per augmentationem, et id negatur. Est enim ibi solum motus localis, quo partes sensim distrauntur, et sursum altero ordine continuantur. Sicut si aqua digito per planiciem extendatur, motu locali variatur suarum partium situs, et distractarum sit iterata continuatio, et tamen non est ibi augmentatio. Quod si propter imperceptibilitatem/ subtilitatemque continuationis id in aqua non videtur, adeo prompte percipitur: intelligatur lignum bicubitum, quod secundum longum dividatur in quatuor partes/ a b/ c d/ quilibet bicubitum. Deinde applicentur sibi ille partes secundum longum, et intelligantur continuari ad invicem. Totum lignum ex quatuor partibus constitutum est octocubitum: tamen non est auctum, neque rarefactum. Conceditur secundo assumptum. Negatur id quod inferitur: quia huiusmodi ceram extensio non est augmentatio.

Motu acquisitivum et deperditivum eodem tempore absoluunt.

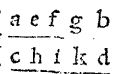

O bicubionis solutio.

46

Quod in quantitate extensio est: in qualitate est intensio, et in latitudine successio, estque unum alterius apta similitudo. Enan. Eum qui dicit Enanopole: credulum esse necesse est. Et idcirco nos tibi in hoc assentimur, quod a te quod reliquum est discimus. Onero. Nos inuabit quod de rari/ et densi contrarietate iam percepimus. Enan. Quo pacto? Onero. Nam sicut res quae actu sunt/ magnitudine/ et paritate natura determinatae sunt: ita duratione/ et durationis propensione/ et breuitate. Hinc/ o Enanti/ pendens rerum periodi, et unum alterius apta est similitudo. Itidem et res intensio/ et remissione natura deter

minata sunt. Et reuera philosophari de qualitatum intensioe, & remissione, & earum contrarietate: est philosophari de magnitudine & paritate, & quantitatu contrarietate. Enan. Manifestius id nobis apertum, & primū mihi expedire videtur, vt nobis manifestes, an solum tota qualitas toti qualitati sit cōtraria, an & pars parti. One. Sequar quomē trahis, si sit a b corpus densum quadricubitum: quod totum fiat rarum, acquiratq; quantitatem raram / c / h / i / k / d. Arbitraris ne totam dimensionem a b, dimensionem c d esse contrariā: Enan. Etiam. Nā eidem subiecto vicissim assunt, a quo mutuo se expellant necesse est. One. Et quartam partem c h (quantacūq; sit) productā in tota materia a e, arbitraris ne etiam contrariari cubitali a e? Enan. Ego equidē arbitror, quandoquidē eidem subiecto a e vicissim assunt: & iniquā simul se eidē adesse permittant. One. Nam se occuparent: nōne ergo tota dimensio a b, contrariatur toti c d? et pars vt a e, parti vt c h? Enan. Sic est. One. Et si c h aduenisset materiae e f: nōne densam dimensionē e f expulisset? Enan. Nimirū expulisset eadem ratione. One. Et si aduenisset materiae f g, expulisset dimensionē f g. Et si materiae g b, expulisset cubitalē dimensionē g b. Enan. Indubie. One. Est igitur c h, cuiuslibet cubitali a b contrarium. Enan. Est vtiq; One. Et ita de h i / et i k / et k d necesse argumentū / ostenderēq; vnūquodq; ipsorum vnūcūq; cubitalium a b, esse contrariū. Enan. Consumiliter certe. One. Ita amice tota qualitas toti qualitati quā expellit / ab it contraria, vt tota expellens dimensio, toti expulsa dimensio. Enan. Nihil minus, & totas adinuicē abire contrarias / minas in controuersia venit, praefertim cum intensae fuerint. ¶ At quid de partibus sentiendum sit, & de ipsis cum remissis fuerint, ambigen dū est. Nā & pars parti / & ipsae remissae in eodem subiecto / & secundū eandem partē: se simul admittere videntur. One. Attamen totam toti esse cōtrariam / & partem parti: nobis dimensio insinuat. Enan. Mihi quidem non satis. Onero. Dic age / cum incipit a b rarefcere a parte a: ita vt acquirat c h / et nihil vltius: nōne stat c h in materia a b cum e f / f g / et g b i quae sua tamē concessa sunt esse contraria: neq; se mutuo expellunt, imo neq; vnquā expellerent. Enan. Sic est. One. Perpendis ne id esse, qd rara dimensio c h non adueniat in situ e f / aut alicuius aliorum cubitalium. Si enim aduenisset: proculdubio quodcumq; illorum abiecisset / vt abiecit a e, alioquin se occupassent. Ita ne sentis? an aliter. Enan. Sic recte. One. Et nunquā se expellunt, nisi simul adueniant secundū extensionem: ita vt nisi alterum expelleretur / abicereturq; se occuparent. Enan. Est vt ais. One. Et quod in dimensione extensio est: in latiore est successio, & in qualitate intensio. Et quemadmodum dimensiones extensione sese occupare nequeunt: ita neq; latiores successione, neq; qualitates intensioe. Si enim decem pedalia sese occuparent: decem pedalia solum tantum atq; vnū / occuparent. Et si decem horae se duratione occuparent: decem horae solum tantum atq; vna durarent. Ita si decem qualitatis gradus se intensioe interciperent / occuparentq; decem gradus solum tantum intensi, atq; vnus apererent, vt decem calorū gradus se intensioe penetrantes: solum tantum calorū (vt vnū) inducerent. Enan. Gaudeo Oneropole haec a te audire / & discere. Sed perge: moror cognoscere quid inde facturus sis. Onero. Omnia cubitalia / & pedalia dimensiones sunt extra se secundū extensionem, & omnes horae / & horarum minuta: latiores sunt extra se secundū successione / & durationem. Quid igitur qualitibus accidit? Enan. Videre videor quo tua tendat interrogatio, & certe mihi qualitatibus recte accidere videtur: omnes suos gradus extra se inuenire esse secundū intensioem. Onero. Sane concepisti. Enan. Pulchram coniecturam mihi fecisti / & haud dubitauerim veram: quomodo duorum lucidorum lumina (et si in medio se intendant) nunquā tamen se permisceant / confundantq; (vt aiunt inspectiui,) sed distincta se monstrant. Onero. Sit igitur caliditas l m / et frigiditas n o, toti caliditati l m contraria. Enan. Esto. Onero. Intelligimus vtancq; in tres partes intensioe aequas diuidi, vt l m, in l p / p q / et q m, et n o / in n r / r f / et f o. Manifestum est totam frigiditatem n o aduenientem subiecto l m, expellere totam caliditatem l m. Enan. Haud dubium est. Onero. Et si n r adueniret l p secundum eundem intensiois situm, expelleret l p. Nam se intensioe occupare nequeunt / permiscere / & confundere, vt diximus, vt dimensio c h adueniens secundum eundem extensionis situm dimensionī a e, ipsam expelleret. Enan. Mihi tam quidem perspicuū est. Onero. Est igitur pars frigiditatis n r contraria parti caliditatis l p, vt quae eidem subiecto vicissim assunt, a quo se expellant mutuo. Enan. Sic indubie est. Onero. Et cuiusq; reliquarum partium l m secundum suae intensiois situm aduenisset: itidem ipsam pepulisset, vt si aduenisset secundum situm p q, pepulisset p q. Enan. Eadem ratione / vt l p. Onero. Et si secundum situm partis q m, pepulisset q m. Enan. Eadem ratione q m. Onero. Est igitur frigiditatis pars n r, contraria parti caliditatis l p / et p q / et q m. Enan. Est indubie. Onero. Et quilibet gradus qualitatis cuiuslibet qualitatis contrariae gradū contrariū, vt de dimensionibus / dimensionum cubitalibus diximus. Enan. Eodem modo. Onero. Vides ergo quomodo Philosophari de dimensionibus: est de qualitibus philosophari. Et retro agitur, de qualitibus philosophari: est philosophari de dimensionibus. Enan. Percipio haecenus quodāmodo: sed non quantum cupio. ¶ An tu ais idem simul eidem inesse posse: cum se debeant mutuo expellere? Onero. Non simul. Enan. Age iam concessimus n r / et l p esse contraria. Onero. Concessimus. Enan. Et in eodem subiecto / & eadem subiecti parte est l p / et p q. Onero. Verum: quia extra se non sunt secundū extensionem. Et si n r aduenit secundū

a e f g b
c h i k d

Inspectiui.
Perfectiui.
l p q m
n r f o
c h
a e f g h

dum situm intensiois p q: delet p q, et non l p. One. Verum ais. Enan. Sunt igitur n r / et l p (quae adinuicem sunt contraria) in eodem subiecto, & eadem subiecti parte / & simul. One. Acutissime / o Enan ti, verum secundū sanam (quam solam, ego / & tu / & quaerimus / & curamus) intelligentiā plura quā debueris intulisti. Nam id tecum sentio n r / et l p / eidem subiecto / & eidē subiecti parti adesse, at non simul. Nam extra se inuenire esse iam concessimus. Contrariorū enim natura est non posse eidem subiecto simul adesse. Si quantitates sint: non posse quidem simul extensione eidem subiecto adesse, si qualitates, simul intensioe, & si contrariae latiores, simul duratione / successioneq; sunt ergo n r / et l p in eodem subiecto, sed non simul. Nam se intensioe non occupant. Enan. Et rationabile id quidem, sed dabis veniam, id me fessellit qd solum adesse, simul tempore aduertebā, vt plariq; expositorum mihi aduertere videntur. Onero. Et si contraria simpliciter simul tempore eidem subiecto / & eidem subiecti parti adesse non possint: qualitatis contraria secundū quid / id non exigunt, sed non adesse posse / simul intensioe eidem subiecto, & simul extensione / & intensioe, sub modo simul tempore / & successione a philosophis intelliguntur, est enim vnū, aliorum apta similitudo. Enan. Quae contraria simpliciter / & quae qualitates secundum quid contrariae: postea diciturus es.

n r
l p q m

46 **T**ria sunt accidentiū genera, quantitas / qualitas / & latio, quibus tria simili analogia respondent, quantitati extensio, qualitati intensio, & latiori successio. Extensio est partium eiusdem quantitatis vnus extra a. hūm porrectio. Intensio est partium eiusdem qualitatis maiorem qualitatem constituentium in eadem subiecti parte coniunctio. Successio autem est partium latioris prioris cum posteriori nō manente acquisitio. Itaq; dato corpore decupedali a k, cuius decē pedalia sint a / b / c / d / e / f / g / h / i / k, pedale a non est b, sed eiusdem rationis cum ipso: numero tum ab eo differens, & totū bipedale a b / est maius quā pedale a, sicq; confurgit tota extensio ex partibus. Ita data caliditate ignis decem gradū, primus gradus a non est secundus, sed eiusdem cum eo naturae, & ex primo, & secundo maior qualitas constituitur quā ex altero solo / totaq; qualitas decem gradū ex partibus qualitatis in eadem subiecti parte subsistentibus constat. Sic signetur spaciū a k / cuius decem signentur partes, & super eas fiat motus localis: latio a non est latio b / neq; simul cum ea: nam cum prima est pars / nondum est secunda: & cum est secunda / praeteriit prima, & ex decem huiusmodi partibus sibi succedentibus tota latio cōponitur. Et sicut res naturales determinatae sunt magnitudi ne / & paritate, vt in primo Physicorū contra Anagoxā testatur Philosophus: ita durationis diuinitate / & breuitate / intensio ne / & remissione. Et ceterae vnus proprietates, alijs similiter respondentia cōueniunt. ¶ Ad cognoscendā autem qualitatum contrarietate / quae nunc aperienda suscipiatur, ponitur haec propositio. Tota quantitas toti quantitati cōtrariatur / & pars parti. Sit corpus a b densum quatuor cubitorū quod omnino rarefcatur, & acquirat in eadē materia quantitatē c d diuisam in quatuor partes, quatuor densi partibus respondentēs. Argumētō sic, quantitas c d / et a b / eidē subiecto vicissim insunt a quo mutuo se expellunt: ergo per diffinitionē quantitas c d est contraria quantitati a b / tota toti. Praeterea quantitas rara c h / eidē subiecto vicissim inest, cui quantitas cubitalis a e, quā ab eodē subiecto simul expellit: ergo quantitas c h cōtrariatur quantitati a e per diffinitionē contrariorū. Et si c h aduenisset materiae e f: expulisset quantitatē e f / eadē ratione qua expulit quantitatē a e eiusdē rationis cū e f: ergo c h contraria tur quantitati e f. Et si aduenisset materiae f g / expulisset quantitatē f g / & si aduenisset materiae g b / expulisset quantitatē g b, quare eadē ratione illarū partium quantitatibus cōtrariatur: igitur pars c h cōtrariatur cuiuslibet partium quantitatē a b. Et eadē ratione pars b i / cuiuslibet illarū cubitaliū quantitatē ostenditur cōtraria, & pars i k / cuiuslibet illarū partium, & deniq; pars k d / cuiuslibet illarū partium densarū. Constat ergo propositū, qd tota quantitas toti, & pars parti est cōtraria. Sic tota qualitas toti, & pars parti est cōtraria. ¶ Et si quis inijcet. Vnus gradus caliditatis, & vnus frigiditatis, simul sunt in eadē parte subiecti: igitur nō cōtrariatur adinuicē, cum contraria debeant se mutuo expellere ab eodē. ¶ Pro huius dissolutione ponitur haec propositio. Contraria non adueniunt secundū eundem situm: cōpatuntur se in eodem subiecto, aliqua quidem in diuersis subiecti partibus, vt duae formae substantiales, & duae quantitates contrariae, aliqua vero in eadem subiecti parte, vt duae partes qualitatum contrariarū. Sit data superior hypothesis / & corpus a b rarefcatur, atq; abiecta quantitate densa a e / acquirat quantitatem raram c h, et nihil vltra. Tunc quantitas rara c h est in corpore a b: et simul quantitas e f / f g / et g b est in eodē corpore a b, & quantitas e f ceterarūq; partium est cōtraria quantitati c h, vt prius ostensum est: igitur contraria simul se cōpatuntur in eodē subiecto quando non secundum eundē situm adueniunt, vt c h non aduenit secundū situm quantitatis e f, neq; f g, neq; g b: et ergo ipsas quantitates contrarias nō expellit, quod tamē fecisset: si secundū alicuius illorū situm aduenisset. Et quia quantitas c h aduenit secundū situm quantitatis a e: ideo eam expellit, neq; simul cum ea in eadem materia esse potest. Et quemadmodū penetratio dimensionū esset, si decem pedalia se subeuntia solūmodo tantum loci occuparent quantū vnū pedale: perinde atq; decem caeci, si prius extra se per ordinem continuū dispositi essent: & deinde omnes intra primū ponerentur: tantū replerent loci quantum primus caecus. Sic esset penetratio durationum, si partes successionis simul essent: vt decem horae simul secundum durationem, & tunc solūmodo tantum durarent quantum vna. Ita penetratio intensioem esset, si omnes qualitatis partes simul secundum intensioem essent in eodem: & tunc decem caliditatis gradus solūmodo tantum intensiois haberent, quantum vnus gradus caliditatis. At ne sit penetratio dimensionum, partes extensionis sunt extra se, vt secundum pedale extra primum. Et ne sit penetratio successionum, partes temporis / & latioris sunt extra se secundum durationem, & vnus horae duratio prior, secundae vero posterior / succedensq;. Sic ne fiat penetratio intensioem (quae aequae naturae impossibilis est / vt dimensionum / successionūue penetratio) partes qualitatis (quas gradus dicunt) sunt extra se inueniunt secundum intensioem. Ex quo perspicuū est / quomodo duorum lucidorum, vt durarum candelarum lumina bene se in eodem medio acre intendunt, maiusq; reddunt lumen: non tamen se permisceant intra se, sed extra se distincta manent, vt dicunt inspectiui. ¶ Quibus positis probatur, qd tota qualitas toti quantitati, & pars parti est contraria. Sit data frigiditas l m / diuisa in tres partes, l p / p q / q m: cui in eodem subiecto succedat caliditas n o, itidem diuisa in tres partes respondentēs prioris qualitatis partibus, n r / r f / f o. Sic necesse est argumentum, tota caliditas n o expellit sit contraria.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k

a e f g b
c h i k d

¶ Tota quantitas toti, & pars parti sit cōtraria.

Obiectionis solutio.

c h
a c f g b

¶ Tota qualitas toti, & pars parti sit cōtraria.

l p q m totam frigiditatem l m ab eodem subiecto, cui vicissim a sunt: igitur per diffinitionem tota caliditas n o est contraria toti frigiditati l m. Insuper pars caliditatis n r adueniens parti frigiditatis l p secundum eundem intensiōnis situm: expellit frigiditatem l p ab eodem subiecto, cui vicissim a sunt: ergo per diffinitionem n r contrariatur l p. Et si pars caliditatis n r adueniret secundum eundem intensiōnis situm parti frigiditatis p q / vel q m eam ab eodem subiecto expelleret, sicut & partem frigiditatis l p aequalem ceteris expulit. Eadē enim in omnibus militat ratio. Ergo pars caliditatis n r est contraria parti frigiditatis p q / & parti q m per diffinitionē. Et cōsimili ratione secūda caliditatis pars r s est contraria cuilibet triū partiū frigiditatis, & tertia caliditatis pars s o. cuius triū frigiditatis partiū cōtraria. Et sic de quolibet caliditatis / & frigiditatis gradibus argumētare. Igitur tota qualitas / totū qualitatis, & vnus gradus vnus cuilibet gradui cōtrarietatis cōtrarius est, qd est propositū. **Cōtra hoc tamē in-** 48
solutio. stat Enātius, n r / et l p / aduicē sunt cōtraria. Et l p / et p q / sunt in eodē subiecto, & eadē parte subiecti. Ponatur itaq; n r aduenire secundū sitū intensiōnis p q qualitatis, etiā sibi cōtraria. Cū n r adueniat secundū sitū intensiōnis p q: delet p q / & nō l p / imo manet l p et q m: ergo n r et l p cōtraria per hypothēsim simul sunt in eodē / & eadē parte subiecti: ergo cōtraria nō se expellūt ab eodē, qd est contra diffinitionē. **Cōceditur** primū assumptū / & secundū, nā diuersi gradus intensiōnis nō sunt extra se secūdum extensionē / sed simul eadē subiecti parte replent, alioquin nō se intēderent. Si enim primus gradus frigiditatis, & secundus nō essent in eodē subiecto / & eadē subiecti parte: nō redderent frigiditatem maiore. Concessisq; alijs assumptis distinguitur cōsequēs. Vel simul id est eodē tēpore, & id cōceditur. Nā nō est inueniens contraria secundū qd in genere qualitatis eadē parti subiecti simul adesse: licet contraria substantiæ / quātūtatē / & lationis / & maximæ qualitatis nō possint secūdū aliqd sui eisdē subiecto eodē tēpore adesse. Vel simul secūdū eundē intensiōnis sitū, & id negatur. Nā alijs situs intensiōnis frigiditatis l p / et caliditatis n r / si cut prius gradus l p et p q erant extra se secūdū intensiōne, nā caliditas n r habet eundē intensiōnis sitū quē habuit p q. Modo cū dicitur q; cōtraria nō possunt simul eadē subiecto adesse: intelligēdū est secūdū eundē sitū, vt quātūtatē secūdū eundē sitū extēnsiōnis / quātūtatē intensiōnis, & lationis / & successiōnis. Id enim omnibus cōtrarijs cōmune est. Nō posse autē adesse eadē subiecto eodē tēpore, nō omnibus cōtrarijs cōuenit. Modus autē quo aliqua dicitur simul extēnsiōne / aut intensiōne, cōprehēditur sub simul tēpore. **Sed** hāc adhuc mihi excute dubietatē: quomodo ergo duo similis dimēnsionis cubitalia nō sunt cōtraria? cū se simul extēnsiōne nūq; admittēre queant, & duo caliditatis gradus: qui simul intensiōne stare nequeunt, vt neq; vnus caliditatis / & vnus frigiditatis, ne se intensiōne occupent. **One.** Forte tenes quid hic respōdendū sit. Enā. Si tenes, cupio te audire an mecū sentias. **One.** Multū refert / o amice Enātii quā duo similis dimēnsionis cubitalia cōtraria sint / aut duo similis qualitatis gradus. Nam non plurimū distant, neq; vnū simul alteri aduenire, & ipsū expellere natū est. Cōtraria autē & maxime distant, præsertim simpliciter / & maxime cōtraria, & eisdē subiecto simul aduenire, & se mutuo expellere nata sunt. Enā. Id ipsum mihi contēstābā. **One.** Vides ergo quo pacto c h raritas in eodem subiecto, stat cum densitate opposita / e / f / g / et / g / b? Enan. Video equidē. **One.** Et id quidē maxime fieri potest: nam vna cum illis secundum extensionē non est. Et quomodo n r frigiditas in eodem subiecto, & eadem subiecti parte sit cum qualitate contraria l p / et q m? Enan. Et hoc idē. **One.** Nam simul secūdū intensiōne non adueniunt. **Et** si quis a se seisciraretur cur potius c h abiecit a e / quā e f: quid respōderes? Enan. Potior siquidem ratio est: nam sitū dimēnsionis a e aduenit, & non sitū e f / aut alicuius reliquarum partiū. **One.** Et recte quidem. Et similiter cur potius gradus frigiditatis n r deleuerit gradum caliditatis p q: quā aliquem aliorū? Enan. Quia secundum intensiōnem p q aduenit, & non aliorum. **One.** Potior igitur ratio est cur hunc gradum quā illum potius expellat. Enan. Est certe, nam hunc solum depellit: cui secundum intensiōnem aduenit, quemadmodū cubitale solum cubitale quantitate, cui secundū extensionē adueniebat. **Onero.** Nunc a quantitate præsidium sumis. Enan. Sic a te doctus per quantitatem de qualitate Philosophor. **Cō** Vnum tamen adhuc a te doceri cupio: quo pacto eueniat duo remissa eadem subiecto / & eadem subiecti parte adesse posse: non autem duo intensiōne, quod tamē mihi potest videri: si duo intensiōne extra se secundum intensiōnem (vt & duo remissa) veniant. **One.** Vnūquodq; / o Enantē eo modo quo fit: natura fieri permittitur. Et vnūquodq; magnitudine / paritate / raritate / densitate / duratione / & intensiōne: natura determinatum esse diximus. Enan. Diximus. **Onero.** Et natura maximo: nullum alterum natura maius esse potest. Enan. Nullum. **Onero.** Et natura rarissimo / aut densissimo nullum natura aut rariū / aut densius. Enan. Sic est. **Onero.** Et diuturnissimo / aut mora correptissimo, nihil diuturnius / aut mora correptius. Enan. Nihil. **Onero.** Et natura intensissimo, vt calidissimo / aut frigidissimo, nihil natura intensius, calidius / aut frigidius. Enan. In dubie. **Onero.** Alioquin daretur maius maximo: quod natura non sustinet / neq; minus minimo. Enan. Ita oportet. **Onero.** Age nunc, quid calidius igne, & quid igne rariū? Enan. Nihil natura / aut calidius / aut rariū existimo. **Onero.** Sic esse inter nos statuamus. Et ita ergo ignis natura calidissimus. Enan. Erit sane. **One.** Et vbi cūq; vnū contrariū est, alterū aduenire natū est, tum intensiōne, tum extēnsiōne. Alioquin se ab eodē subiecto nō expellant. Enan. Ex superiore sermone cognitū est, vt neq; dimēnsio dimēnsiōne expelleret, nisi simul secundū extēnsiōne coadueniret. **One.** Et ignis a nobis concessus est calidissimus. Enan. Concessus. **One.** Maxime nam igitur ignis caliditatem in decem partes intensiōne aequas / a / b / c / d / e / f / g / h / i / k / cogitatione diuidamus: quātū quilibet: gradū vocemus, hoc abs te requiro: an vnus frigiditatis gradus / vt l simul esse possit cum maxime caliditate a k? Enan. Quid prohibet? **One.** Non simul intensiōne cum a erit: nam duo contraria simul essent. Probata sunt autem prius esse cōtraria. Enan. Fateor. **One.** Neq; eadē ratione cū gradu b / aut aliquo aliorū decē nominatorū. Enan. Nō certe, sed nihil prohibet illū gra-

dum extra illos decē aduenire: & eisdē subiecto / & eisdē subiecti parte adesse, hoc enim prius intelligebat: cum admittit l simul cū maxime caliditate a k esse posse. **One.** Id ipsum quærebā, & tibi sic esse videtur: mihi vero secus. Est attamē / vt vis si possibile est: adueniatq; gradus frigiditatis l eisdē subiecto cum maxime caliditate a k: intensiōne tamen extra / a / b / c / d / & reliquos gradus. Enā. Admitto. **One.** Vbi cūq; vnū contrariū naturæ potētia esse valet: illic potest & reliquū. Enan. Potest. **One.** Alioquin nō expelleret ipsam: nisi ipsi adueniret secundū ipsius extēnsiōnis / aut intensiōnis situm. Enā. Nō expelleret. **One.** At l frigiditatis gradus naturæ potētia aduenit subiecto a k extra decem caliditatis gradus / a / b / c / d / & reliquos. Enan. Cōcessum est. **One.** Illic igitur / & secundū eius intensiōnis situm aduenire potest caliditas, q̄ ipsum expellat. Enā. Sic oportet. **One.** Aduenit igitur, quādoquidē id possibile est / vt x. Enā. Mihi admittendum est. **One.** Vides igitur a x totā caliditatem, & a k eius partē? Enan. Video plane. **One.** Nō erit igitur a k maxime natura caliditas, aut dabis maius maximo. Enā. Id certe impossibile est: & me pulchre ad id quā desiderabā pduxisti. Et gaudeo me fuisse cōclusum. **One.** **Cō** Enātii quo pacto diffinit Astro nomus circuli gradū? Enā. Aliquādo tenui: mihi forte nūc e memoria lapsus est. Credo ipsos circuli gradum vocare ei? tricētesimā / atq; sexagesimā partē. **One.** Haud lapsus est. At vero hic nō ita noīe gradus vtitur. Quia tamen nō me postum / aptumq; nō habem? nostrū trium / mei / tui / & Homophonis instructiōnis gratia, gradū diffiniam? Enā. Quo pacto? **One.** Sine cōtrouersa in re / & nomine gradus, cōcordemus / cōsentiamusq; gradum qualitatis esse maxime natura qualitatis in decē intensiōne æquas partes diuisi, quālibet decimā / aut decimæ æquale. Enā. Maxime natura qualitatis intelligit (vt arbitror) maxime naturæ potētate intensam. **One.** Intelligo. Enan. Prosequere / vt voles, ipse tecū cōcordo. **Hom.** & ego, & eo maxime / q; numerū Pythagorici maxime crediderunt: & seriē numerorū / haud vltra procedere. Maxime itaq; qualitate mihi iuste videris in denariū gradū numerū soluisse. **One.** Tamē / o Homophonon primæ rerū nominib; impositiones voluntatē / arbitriumq; nostrū sequi videatur: operæ precii tamē est eas aliqua ratione muniri. Attamē id me (vt ita describerē) nō mouit, sed q; quāplurimi in intensiōne / & remissione declarada, & qualitātū cōtrarietate, eo vtantur numero, nescio qua ratione ne per motū. Tu vero me aliquid altius excogitasti: & ratione tua consentaneū erit gradū quātūtatē / vt raritatis / aut densitatis eo numero diffinire. **Cō** Sed de qualitate nunc agim? Si ergo in aliquo subiecto solū essent quatuor caliditatis gradus / a / b / c / d / an caliditas hæc intensā esset / an remissā? **Ho.** Enātius respōdēs nes alternare inceptauit, suū est / & nunc respōdere. Enā. Ego vero dicerē esse remissam. **One.** Et bene. Sed admitteret ne secū quatuor frigiditatis gradus / vt l / m / n / o? Enā. Admitteret, dū modo simul ipsis secū dū suæ intensiōnis situm nō adueniret. Nā extra sitū maxime caliditatis nō adueniret. **One.** Optime. Maxima enim caliditas decē est gradū, cōcederes ergo ipsam, & quinq; frigiditatis gradus secū admittēre / & sex: nā quatuor / & quinq; sunt nouē, & quatuor / & sex sunt decem. Enan. Cōcederē, vtriq; enim gradus, maxime caliditatis situm nō excederent. **One.** Vtrum septē? Enan. Non indubie, cum quatuor / & septē maxima natura caliditate manus efficiant: alioquin darem manus maximo. **One.** Ita tecum sentio. 49
Cō Sed aeris inflat Enātius, duo dimēnsionis dēser: & eiusdē naturæ pedalia nō possunt simul esse in eodē scdm eundē extēnsiōnis sitū / vt neq; dimēnsio rara & densa, ergo simili rōne due similis naturæ dimēnsiones erūt cōtrariæ. Similr duo gradus caliditatis nō possunt simul esse scdm eundē intensiōnis situm: pnde atq; vnus caliditatis / & vnus frigiditatis: ergo eadē ratione duo gradus caliditatis contrariatur qua vnus caliditatis / & vnus frigiditatis. **Cō** Respōdetur admittēdo vtriusq; assumptū, sed negādo conclusiōne: cum nō sit amborū eadē ratio, nā duo similis dimēnsionis pedalia non aduicē repugnant, neq; duo caliditatis gradus. Similiter nō sunt natura se mutuo ab eodē subiecto expellere, cū inter se sint eiusdē rationis, & vnū alterius cōseruatiū. Cōtraria autē a se mutuo distant / repugnantiaq; naturæ seruant, & se ab eodē subiecto expellunt. Cū propriū sit contrariorū aduicē agere / & pati. Quis ergo diuersæ eiusdē quātūtatē / aut qualitatis partes nō simul sint secundū eundē extēnsiōnis / & intensiōnis situm, hoc tamē (licet etiā cōtrarijs cōueniat) nō sufficit ad contrarietate, sed præterea requiritur ad contrariorū rationē, q; se mutuo expellere nota sint. **Cō** Si quis insitet, quātūtatē rara / aut quālibet quātūtatē dense partē simul expellet / aut nullā / aut aliquā / & aliquā nō. Primū autē nō est dicendū, quia vna pars quātūtatē rare minoris est virtutis / quā tota quātūtatē densa. Nec tertiū, quia nō est maior ratio, quare c h quātūtatē rara expellat partē densam a e quā e f: cū æque secūda cōtrarietur / atq; primæ, ergo secundū. Similiter data aqua summe frigida vnus gradus caliditatis adueniens / aut expellet omnes gradus frigiditatis simul, aut aliquem / & aliquem non, aut nullum. Non primum, quia vnus gradus caliditatis minoris est virtutis, quā decem frigiditatis. Oportet autem agens esse virtute præstantius passio. Nec secundum, quia non est maior ratio, quare n r gradus caliditatis expellat l p gradum frigiditatis / quā p q / aut q m: cum consimiliter omnibus contrarietur, ergo tertium. **Cō** Respondetur negādo, q; non sit potior ratio, quare c h expellat a e / quā e f. Nam aduenit quantitati a e secundum eundem extēnsiōnis situm, quare ipsam expellit: non autem aduenit parti e f secundum eundem extēnsiōnis situm, & ideo non eam / aut quālibet aliam expellit. Sic gradus caliditatis n r aduenit gradui frigiditatis l p scdm eundē intensiōnis sitū, quare eum expellit, nō autē aduenit gradui p q / aut q m scdm eundē sitū: nimirū igitur situm nō depellit. Cōtrariæ enim quātūtatē / aut qualitatis pars solū eā cōtrariā partē depellit, scdm cuius sitū aduenit: perinde atq; tribus per ordinē viris statibus quartus robustior superueniens primū loco deturbat: si secūdū primū sitū aduenit. In secūda autē locū succedit: si secūdū detrudat. Aut duobus primis suo loco relicti tertius cedētis locū subit, sic vnus vnū expellit: cum decē gradibus caliditatis videtur posse stare aliquid frigiditatis. **Cō** Ad hanc rationē dissoluendam supponitur hæc principia. 51
Cō Sed rursum insitet Enātius, due qualitates remissæ possunt simul adesse eadē parti subiecti: ergo & due qualitates intense, cum due qualitates intense videtur posse venire extra se secundū intensiōnis situm: & due remissæ, quare cum decē gradibus caliditatis videtur posse stare aliquid frigiditatis. **Cō** Ad hanc rationē dissoluendam supponitur hæc principia.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
x

Quid gradus circuli scdm astronomicos Pythagorici.

a b c d
l m n o

Obiectio
Solutio

a e f g b
c h i k d

l p q m
n r f o

Obiectio
Solutio

Non est dandum maius maximo, neq; minus minimo, ut natura maxima caliditate non est danda maior caliditas, sicut & maxima frigiditate non est danda maior frigiditas. Præterea, vbi cumq; vnum contrarium est, alterum aduenire natum est. In extensione, vbi vbi raritas est, in eadem subiecti parte nata est aduenire densitas, & contra. In intensione, vbi vbi vnus gradus caliditatis est, ibidē natus est aduenire vnus frigiditatis qui ipsum expellat. Alioquin contraria non se mutuo ab eodē subiecto expellerēt. Insuper supponitur ignem esse naturā calidissimā, cuius totā caliditatem intellectu diuidi in decē partes æqualis intensiōis, scilicet abicidi est q̄libet. Itaq; quālibet (vbi pleriq; solent) gradum appello. Et gratia disciplinæ dicat aliquis cum illis decem gradibus caliditatis stare in eadem parte subiecti, & eodem tempore vnum gradū frigiditatis l: extra tamen illos decem intensiōe. Tunc sic argumentor. Vbi cumq; vnū contrariū esse potest: illic potest esse & reliquū. Id enim prius suppositū est. Sed l gradus frigiditatis natura adest subiecto a k extra decē caliditatis gradus, vt prius admissum est: ergo in eodē subiecto extra decē caliditatis gradus positos potest aduenire suū contrariū. s. alius ab ipsis decē caliditatis gradus, qui expellat gradū frigiditatis l. Cū itaq; hoc sit possibile, adueniat gradus caliditatis x eidē subiecto expellens gradū frigiditatis l per petitionē logicā qua petimus possibile admissū esse verū: & ita esse sicut possibile est. Tunc sic a x est tota caliditas, & a k eius pars: hæc enim est vt decē, illa vero vt vndecim; igitur a x est maior caliditas quā a k. O mne enim totū est maius sua parte. Nō fuit igitur a k maxima caliditas, aut dabitur maius maximo: quorū primū est oppositum hypothesis, secundū vero oppositū dignitatis positæ. Cum itaq; id impossibile sit, & illud ex quo sequitur. ¶ Astronomi autē diffiniunt gradū circuli, hoc modo, gradus circuli est ipsius circuli. 360. pars. Diuidunt enim intellectu quēlibet circulū in. 12. signa, & vniquodq; signū in. 30. gradus. At duodecim ducta in. 30. cōficiunt. 360. quare cuiuslibet circuli sunt. 360. gradus. Hoc autē modo gradus nō sumitur in præsentī loco, sed sic diffinitur, gradus qualitatis est maxime natura qualitatis in decē intensiōe æquas partes diuisæ decima pars, vt gradus caliditatis est maxime caliditatis in decē partes secundū intensiōe æquales diuisæ decima pars. Quæ autem maxime qualitatis partes denario numero determinentur, eo fit q; quā plurimi auctores de intensiōe ac remissione differētes illum ponant numerū. Tamen si Homophron id scilicet putet ob numerū Pythagorici similitudinē. Ponit enim Pythagoras denariū maximū numerū, & seriem numerorū dūtaxat eorūq; progredi. Ex his constat, q; quatuor gradū caliditatis abicidi est remissa caliditas, & admittit facile secum quatuor frigiditatis gradus (extra tamen secundū intensiōe) scilicet l m n o. Nā maxime qualitatis numerū non excederent. Nā quatuor & quatuor solū octo constitutiā, nō excedunt denariū maxime natura qualitatis numerū. Quatuor etiā caliditatis gradus admittunt secū quinque gradus frigiditatis, cū quatuor & quinque, non ē cōpleant. Admittunt & sex, nā quatuor & sex, decē cōponunt. Nō tamē possunt admittere septē, aut maioris numeri frigiditatis gradus. Nā quatuor & septē constitutiā vndecim, & excedunt determinatā maxime qualitatis numerū. Modo sicut eiusdē qualitatis non possunt plures decem gradibus eidem subiecto adesse: ita neq; contrariarū qualitatum plures decē gradibus eidē parti subiecti simul adesse possunt. Nā cum vbi cumq; est vnū contrariū, illic natum sit esse & alterum, daretur maius maximo, eadem eum superiori demonstratione. Quare non potest maxime qualitatis subiecto gradus contrariū aduenire: nisi contrarium gradum expellat.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o

¶ Sed esset ne possibile vnum caliditatis gradū, duos frigiditatis pellere: aut contra? Enan. Mihi certe non videtur. One. Quo pacto id? Enan. Cū omnes caliditatis gradus, intensiōe in ea significatione qua hic vtimur: cōcedamus esse æquales: tantū intensiōe occupat vnus quantum vnusquisq; reliquorū. Quæ ad modum magnitudinū æqualium quantum extensiōe occupat vnus earum: tantū occupat & vnaquæq; reliquarū. One. Optime ais, Enan. Et idcirco iure mihi videtur vniquæq; caliditatis gradum tantū depellere frigiditatis, quantum & quæcumq; reliquorū. One. Iure, Enan. Si igitur vnus caliditatis gradus duos frigiditatis depellat, duo depellent quatuor & quinque decē. One. Verissimū. Enan. Fiat ita, quinque caliditatis gradus maximā depellent frigiditatis. Et quia maxime caliditas decē gradus obtinet: aduenient igitur alii quinque, qui extra quinque præcedētes erunt, ne se occupent. One. Intensione, scilicet. Enan. Sic intellego. Et cum primi quinque caliditatis gradus: decē gradū frigiditatis situm obtineant: si reparētur ergo decē frigiditatis gradus, eundē situm obtinebunt, & cū maxime frigiditate nō modo stabit vnus caliditatis gradus, verum quinque, aut dabitur maius maximo, & maxime frigiditate maior, q̄ sunt impossibilia. One. Plane. O Enanti vt res sese habet tenes. Enan. Sed gratia tua, O Oneropole, One. Vides ergo quo pacto cōtrariæ qualitates remissæ se eidē subiecto adesse eodē tēpore sinunt: intensiōe autē minime. Enan. Et id equidē benivolētia tua percipio. One. ¶ Et sunt cōtrariarū qualitatum nōnullæ quarū neutra eidē subiecto & eidē subiecti parti cum altera, aliquid sui eodē tēpore adesse permittit, quæ si sint extreme, maxime in suo genere distare dicuntur, & maxime & simpliciter cōtraria. Enan. Maxime & simpliciter cōtraria (vt puto) qualitatis. One. Recte, vt maxime caliditas & maxime frigiditas. Alia vero sunt quarū vtraq; cum altera eidē subiecto & eidē subiecti parti se simul tēpore admittit, at nō simul intensiōe. Et hæc secundū quid cōtraria dicere possumus. Nā nō simpliciter/maximeq; distant, neq; simpliciter, & maxime sunt cōtraria, vt quatuor caliditatis gradus & totidē frigiditatis. Enan. Et id rationabiliter quidē. One. Sunt & alia qualitatis cōtraria: quorū vnū nihil alterius secū in eodē subiecto & eadē subiecti parte admittere potest, at alterū alterius aliquid secū valet admittere, vt maxime caliditas & quadrigradualis frigiditas, q̄ aliquid secū maxime caliditatis optime patitur, vt duos/tres/quatuor/quinque, aut sex caliditatis gradus. Et hæc cōtraria maxime & simpliciter nō sunt, neq; maxime distant. Quadrigradualis enim frigiditas/maxime nō est, neq; secundū quid dicit merētur cōtraria. Nam eidē subiecto se simul tēpore adesse nō pmittunt. Enan. Verū ais. Sed quo pacto ergo ea nominabimur? One. Vos ipsi nomina indite. Ho. Ea cōtraria ego neutra/aut mixta vocarē, neutra quidē, q̄ neq; simpliciter, & maxime cōtraria sunt, neq; secundū quid, mixta vero, q̄ vnū talis cōtrarietatis extremū, maximū sit, & ad maximā

pertinens cōtrarietate: alterū autē non sit maximū, sed ad eā (quā audiuimur) secundū quid ptinens cōtrarietate. One. Apte mihi o Homophron nomē indidisse videris, cōtrariorū igitur qualitatis, hæc simpliciter & maxime sunt cōtraria, hæc secundū quid, hæc vero neutra/aut mixta. Enan. Assentimur. ¶ Sed vellem o Oneropole nobis hæc maximā distantia in aliis cōtrariis detegeres. In qualitate enim nudā/detegeras: sat nos habere arbitror. One. O Enanti coges nos in longū deducere sermonē. Et cū de qualitate pteris (qua te dixisti futurū cōtentū) nos alio impellis, minime pollicito cōtentus. Enan. Imo o Oneropole mihi abs te maxime omnium satisfactum ceseo, Et nō modo cōtentus: verū q̄ cōtentissimū ego & Homophron abs te abibimur. Sed de cōtrarietate & intensiōe sermonē fieri postulauimus/supplicemq; rogauimur. Cōtrariorū autē natura haud quæque plene noscitur: vbi qd̄ frōti descriptionis adiectū est ignotum nos latuerit. Adiectū enim est: maxime ab seinuicē distare. Sin minus precib; nris acquiescas, vt Aristoteles olim variū/multiformemq; veridicū tamen Protea brachiis & vinculis implicuit/cōpultiq; vetum fateri: ita quoq; ego & Homophron brachiis te implicabimur: cogemusq; qd̄ querimus te nos docere. One. Gomis es o Enanti, & pulchre me cogis emerita Milonis brachia timentē, vris petitionib; acquiescere. Vos ergo vterq; requiritis, q̄ sit aliorum contrariorū maxime distantia. Enan. Nos id ipsum. One. In quantitate maxime materia extēso (quā maximā raritatem nuncupamus) & eiusdē minime extēso (quā maxime nuncupamus) maxime a seinuicē distant. Suntq; reuera rarissimū, & densissimū in quantitate: calidissimū & frigidissimū in qualitate. Et maxime sursum lato natura, & maxime deorsum lato maxime distāt. Suntq; cōtrariæ simpliciter/laciones, & maxime successione distātes, vt calidissimū & frigidissimū maxime intensiōe distant. Et sicq; maxime sursum lato vt ignis, maxime caliditati affinis. Et maxime deorsum lato vt terra, affinis maxime frigiditati. Tantūq; inter se hæc duæ laciones naturæ diuersitate discrepant, quantum inter se maxime caliditas/frigiditas maxima. Et motus qui nō sunt maxime laciones/vt aeris & aquæ, medio modo naturæ diuersitate dissident, vt mediū inter se colores. Et ad maximas laciones & secundū rectum successiones sese habent, vt mediū colores ad extremos/albedinē, scilicet & nigredinē, id tamen in qualitibus notum/peruicūq; habetur, in lacionib; autē latētibus. Enan. In qualitibus notū, nec iniuria/vt mihi videtur: nā hæc vt caliditas/frigiditas/albedo/nigredo, sensibilia sunt propria. Alia vero contraria, vt dimensiones & motus: cōmuniā sensibilia sunt. Propria autem sensibilia nobis notiora. One. Nō est inutilis tua ratio. Sed age superius dicta paucis recolligedo perstrigamus, vnde putas contrariarū qualitatum maximā distantia provenire? Enan. A contrariarū qualitatum maxime intensiōe. One. In quantitate? Enan. A maxime dimēnsionis raritate & maxime densitate. One. Et in lacione? Enan. A maxime lacionū successione, q̄ secundū maximā diuersorū locorū distantie rectitudinē sumitur, vt arbitror. One. Recte vbiq; o Enanti respōdisti, dū modo extremarū qualitatum maximā intensiōe intellexeris. ¶ Sed age. O Enanti si duo cōtraria sic suapte natura maxime a seinuicē semp distarent, q̄ neq; p intensiōe/extensiōe/aut successione: ita vt is ad maxime distādum in nihil vnquæq; ageret, nōne hæc cōtraria magis tibi cōtraria esse vidētur qualitibus cōtrariis/dimēnsionibus & lacionibus? Enan. Mihi quidē, nā sua natura magis distarent. One. Et duæ extreme substantiales formæ/vt ignis & aquæ sub eodē genere contentæ: eidē materiae & subiecto vicissim afflunt, a quo se mutuo expellunt. Enan. Hæc vera sunt. One. Et semp æqualiter a seinuicē distant & dissentiunt. Enan. Semp. One. Nā ipsi neq; intensiōe, neq; extensiōe cōpetunt. Sed an quicq; alteri magis dissonū & contrariū esse putas, atq; forma ignis dissona/opposita forma aquæ? Enan. Nihil. One. Cōtrariæ ergo tibi vidētur. Enan. Certe. One. Et tempore maxime distare. Enan. Etia. One. Magis ergo proprie in substantia contrarietate reperiri arbitras, quā in quantitate qualitate, aut vbi. Enan. Ita arbitror, & opto tuā ipsius sententiā cognoscere, vbi est mihi huc tua ratio tēdere. One. Tenebat indubiē, Et ego in cōpletis substantiis primā & verissimā omnium sentio esse contrarietate, in accidentibus autē posteriorē. Et q̄ sit illius vere quædam similitudo, & a qua vt a primo suā totā contrarietatis virtute assumat. Enan. Gaudeo cognoscere tale tuū esse iudicium, & videor mihi clarior intelligere rerū principia cōtraria esse. ¶ Velle tamen cognoscere an omnia substantiata, maxime hoc modo cōtraria sint. One. nō puto o Enanti, sed sola illa q̄ extrema sunt. Hac de re addidit extreme substantiales formæ. Nā mediæ cōtrariæ formæ/vt forma aeris & aquæ sic distant: sicut maxime flauities & maxime rubedo. Et ideo sicut in mediis qualitibus ea/maxime mediæ distant q̄ maximā habent intensiōe, vt q̄ nunquā aliquid earū alterius secū admittant, aut daretur maius maximo: ita in mediis substantiis cōtrariis semper ipse/maxime mediæ distant, sicut & extreme/semper maxime distant extreme. Enan. Intellego has medias substantias semper æqualiter & maxime medio modo distare, & magis quidē quā mediū colores, quos cōtrarietatis nomine ceseamus, vt flauities & rubedo. Nā nō maxime sua natura medio modo distant, sed maxime intensiōe, & mediæ substantiales formæ sua natura semp, hoc modo maxime distant. One. Vt quib; intensiōe/extensiōe/aut successione nō cōperat, sed semper sua natura maxime sint. Nimirū ergo videri debet: si duæ cōtrariæ qualitates/aut mediæ/aut extreme: se in eodem subiecto admittant. Nā sua natura maxime nō sunt. Substantiales autē formæ cōtrariæ (seu mediæ sint/aut extreme) nunq; Enan. Video equidē substantiales formas magis sua natura contrariorū cōditio nes retinere, vt q̄ magis distent/minusq; eidē subiecto natura, & secundū se & quilibet sui admittat, & q̄ stricte ab eodē subiecto se funditus eradicet & expellat. Si quidē vnū rei sensibilib; vnicus est primus/

Aristoteli pro
ta fabula ex
his, geor. Vero
gila, q̄ dicitur.

princeps/ & precipuus actus. Et non modo sunt contrarium secum non admittit, sed & quantum ad alteram formam alteri contrarium. Ita ut nullum alterum cuiusque substantiale contrarium, secum unquam admittat, quod accidetalia contraria & certe (me consentiente) minus contraria, sustinet & admittunt. One. Recte sentis/ o Enan. Tu mihi Oneropole huius intelligentiam aperuisti. Et plura huius rei te percortarer: nisi iam ferus vesper nos ad lecta vocaret, & nisi te plus equo lacesserem. Mox vbi parum adhuc de intentione nobis detexeris: ego & Homophron vale facimus.

Quia caliditas maioris virtutis dicitur quam frigiditas in agendo, posset quispiam credere unum gradum caliditatis posse expellere duos frigiditatis, quod gratia discipline fieri ponatur si sit possibile. Arguatur sic. Oes gradus eiusdem qualitatis per definitionem sunt intentione aequales: ergo quantum ad frigiditatis depellit unum caliditatis: tantum quilibet reliquorum. Aequalium enim virtutum aequalis est effectus: per hypothese unum caliditatis depellit duos frigiditatis: ergo duo caliditatis depellent quatuor frigiditatis. Et tres, sex, & quatuordecim, & quicquid expellent decem, quod ponatur factum. Quicquid igitur gradus caliditatis expulerint maximam frigiditatem. At cum maxima caliditas decem gradus obtineat: illis quicquid gradibus caliditatis adueniant, alij quicquid gradus caliditatis, extra tamen quicquid primos secundum intentionem simul maximam caliditatem compleant. Sic sic, quicquid gradus caliditatis expulerint decem frigiditatis: eundem ergo intentionis situm obtinet quem prius decem frigiditatis gradus obtinebant. Si igitur reparatur decem gradus frigiditatis, eundem situm obtinent quicquid quicquid gradus caliditatis: eruntque secundum situm extra reliquos quicquid gradus caliditatis, non quidem deperditos sed suppositos. eum decem gradibus frigiditatis: igitur cum maxima frigiditate stabunt quicquid gradus caliditatis, ad quos depellendos cum eadem ratione decem frigiditatis gradus requirantur, erit expulsa caliditate tota, in eodem subiecto frigiditas. 20. graduum, quod est impossibile. Ergo illud ex quo sequitur, unum frigiditatis gradum duos frigiditatis depellere posse. Ceterum contrariae qualitates triplices sunt, quod a contrariis simpliciter, quarum neutra eadem parti subiecti cum altera aliquid sui eodem tempore adesse permittit, ut maxima caliditas & maxima frigiditas. Maxima enim caliditas nihil secum admittit in eodem subiecto frigiditatis, maxima etiam frigiditas nihil secum admittit caliditatis. Et harum quaedam contrariae sunt: ut extremum extremum, ut in genere qualitatum tangibilium maxima caliditas & maxima frigiditas. In saporibus maxima dulcedo & maxima amaritudo. In odoribus maxima fragrantia & maxima grauis oetia. In sonis sonus acutissimus & grauius. In coloribus maxima albedo & maxima nigredo. Quaedam vero ut extremum medio aut e contra, ut maxima albedo & maxima flauities. Quaedam vero ut medium medio, ut maxima rubedo & maxima flauities. Maxima qualitate voco qualitate intensissimam naturam. Haec sunt qualitates contrariae secundum quod, quarum utraque, aliquid alteri in eadem parte subiecti eodem tempore permittit, ut caliditas quatuor graduum & frigiditas quatuor graduum. Et haec sunt duplices, quaedam se totas simul admittunt in eadem parte subiecti, ut quod date sunt. Quaedam vero non se totas simul admittunt, sed aliquid sui, ut caliditas sex graduum, & frigiditas sex graduum, & ita secundum maiorem numerum progrediendo, haec magis contrariae sunt: nam magis distant illis, haec maxime contrariis propinquiores sunt. Contrariorum autem secundum quod quaedam, ut extremum extremum contrariantur, ut albedo quatuor graduum, & nigredo quatuor graduum, quaedam ut extremum medio, ut albedo quatuor graduum, & rubedo totidem, quaedam autem ut medium medio, ut rubedo quatuor graduum, & flauities totidem graduum. Tertio sunt contrariae qualitates neutrae, siue mediae, quarum una nihil alterius secum in eodem subiecto permittit, at altera alterius aliquid simul secum permittit, ut maxima caliditas, & quatuor graduum frigiditas. Maxima enim caliditas nihil secum frigiditatis quatuor graduum admittit. Frigiditas autem quatuor graduum admittit secum aliquid caliditatis decem graduum, ut pote sex caliditatis gradus. Quato autem magis una alteri secum admittit, tanto minus sunt contrariae, haec minus distant, haec quanto minus, tanto magis contrariantur, ut caliditas decem graduum, & frigiditas octo graduum. Vocantur autem huiusmodi contrariae qualitates neutrae, quae neque sunt contrariae simpliciter, neque contrariae secundum quod. Mediae autem dicuntur, quae utriusque aliquid participat. Unum enim eius extremum est maxime qualitatis, alterum vero est remissius, haec contrarietas secundum quod extremum. Harum autem qualitatum quaedam contrariantur, ut extremum extremum, ut albedo decem graduum, & nigredo quatuor graduum. Quaedam ut extremum medio, ut maxima albedo, haec quatuor graduum rubedo. Quaedam vero ut medium medio, ut rubedo decem graduum & flauities quatuor graduum. In quantitate autem contrariorum maxima distantia attenditur penes maximam extensionem materiae siue maximam raritatem & maximam extensionem materiae siue maximam densitatem. Maxima enim extensio materiae est quando materia eadem non est nata esse sub maiori quantitate quam est, ut in igne natura rarissimo, & minima extensio est quando materia sub tanta parua quantitate existit, quae eadem sub minore non est nata subsistere, ut in densissimo. Extrema ergo contraria quantitates sunt maxima raritas ut ignis, haec maxima densitas ut terra. Media autem sunt minor raritas ut aeris, haec minor densitas ut aquae, quae non maxime a se invicem distant, ut neque rubedo & flauities in coloribus. In latitudine autem contraria maxime distantia sunt maxima latitudo sursum (quae est a concavo aquae ad concavum caeli) haec maxima latitudo deorsum, quae est a concavo caeli ad concavum aquae. Et in his distantia attenditur secundum maximam distantiam spaciae recti inter diversos locos extremos, ut sursum simpliciter, haec deorsum simpliciter intercepti. Et haec duae lationes inter se discrepant, ut maxima caliditas, haec maxima frigiditas. Motus autem recti qui non sunt secundum maximam distantiam, ut aeris & aquae, sunt media contraria in latitudine, sicut in coloribus mediis coloribus. Aeris enim latitudo secundum rectum ad sursum secundum quod, est ut rubedo. Aquae vero latitudo ad deorsum secundum quod, si concavum aeris, est ut flauities. Nam sit utraque latitudo ad media loca. Itaque quatuor elementorum loca haec sequuntur analogiam. Concavum caeli haec sursum simpliciter, est ut albedo. Concavum ignis haec sursum secundum quod, ut rubedo. Concavum aeris haec deorsum secundum quod, ut flauities. Concavum aquae haec deorsum simpliciter, ut nigredo. Et lationes ab illis locis, & ad illa facta sequuntur analogiam alterationum illarum qualitatum. Unde facile patet, quod extremae, haec quae mediae lationes sunt. Contraria autem substantia magis sunt contrariae accidentalia. Nam quae suapte natura maxime a se invicem distant, magis sunt contrariae quam quae a se invicem distant, haec ut maxime distat altero egeat. Quaedam enim est per se tale, est magis tale quam quod per alterum est tale. At formae substantiales contrariae suapte natura maxime distant, haec ad maxime distant, neque extensione, neque intensione, neque successione indigent. Formae autem accidentales per alterum, ut quantitates extensione, qualitates intensione, & lationes successione distant, & per haec, maximam distantiam habent. Igitur formae substantiales magis contrariantur quam accidentales. Imo in substantijs prima est & verissima contrarietas, in accidentibus autem posteriori & minus praecipua. Estque contrarietas substantialis, ut exemplar haec veritas. Accidentalis vero ut imago & vestigijs, & a contrarietate substantiali potest contrarietas accidentalis

Contrariarum qualitatum distinctio.

Contraria substantia verior habet quam accidentalia contrarietate.

tanquam a causa. Et sicut in accidentibus quaedam sunt contraria extrema, ut maxima albedo, haec maxima nigredo, quae a se invicem maxime distant extremae. Quaedam vero contraria accidentalia media, ut maxima rubedo & maxima flauities, quae a se invicem medio modo maxime distant. Sic quaedam sunt formae substantiales extreme contrariae, ut forma ignis, & forma aquae. Et haec maxime distant extremae, & magis quam extremae qualitates maxima caliditas, & maxima frigiditas: cum haec per alterum, illae vero seipsas maxime distent. Quaedam autem sunt formae substantiales mediae, ut forma aeris & forma aquae. Et haec maxime distant medio modo, & magis quam mediae qualitates sunt adinvicem contrariae, cum haec per intensione, illae vero suapte natura, hoc modo maxime distent. Praeterea formae substantiales semper aequaliter & maxime a se invicem distant, & oes sunt contrariae simpliciter. Formae autem accidentales non semper aequaliter a se invicem distant, sed aliquando magis, aliquando vero minus. Hinc formae substantiales contrariae nunquam se secundum aliquid sui in eodem subiecto admittunt pro eodem tempore. Qualitates autem contrariae secundum quod bene admittunt se secundum aliquid sui simul in eodem subiecto, quare contrariae substantiae magis se expellunt ab eodem. Denique, una forma substantialis non modo in eodem subiecto simul non admittit alteram formam sibi substantiale contrariam, sed neque quantum ad alteram sibi non contrariam. Nam unius rei naturalis unica est forma substantialis. Una autem forma accidentalis secum bene admittit plures formas accidentales sibi non contrarias, ut albedo dulcedo, caliditas, humiditas, gravitas in lacte.

Quod autem aperiri cupimus, id an ne sicut in qualitate est intensio & remissio, ita in quantitate & latitudine sit? One. In analogia. Quod enim in qualitate intensio est & remissio, in quantitate maioratio & minoratio est: & in latitudine velocitas & tarditas. Et ut intensio & remissio vocabulum est qualitatis aptum: ita maior & minus aptum quantitatibus, & velox & tardum latitudinibus. Quo fit ut sicut intensio & remissio specierum discrimen non arguit: ita neque magnus & parvus, neque velox & tardus. Enan. Non vis ergo intensione respondere raritati & remissionem densitati. One. Non volo. Nam illa specie discrepant: si memoria commendasti quae superius diximus, omnem maiorem raritatem omni minori, compressioris raritati esse contrariam, & se habere inter se, ut medij coloris medij coloribus, aut medij colores extremis. Et intelligo quilibet maiore aut raritate, aut densitate, aut molis, aut magnitudine, aut paruitate, sed secundum maiorem aut raritatem, aut densitatem. Enan. Ita intelligebatur. Nam moles bipedalis ignis, contraria non est molis eiusdem pedalis, neque totum suae parti, cum tamen hic maius & minus secundum molis locum habeant: non tamen illic maius & minus raritudine, aut densitate reperitur. Contra vero fit, ut duo mole aequalia, ut pedalis ignis & pedalis aeris, demersiones habeat contrarias, & unum ut aer minor raritudine habeat quantitate, alterum vero ut ignis maiore. One. Haud aliter atque ego, eademque latitudinis intensio est velocitas, & eius remissio/tarditas. Quo fit iterum (si intensio ad latitudines transferre velimus) ut motus velocissimus, sit & intensissimus. Et si esset natura motus tardissimus: ille esset & remississimus. Et motum caeli circa aequatorem/velocissimum, & circa axem/tardissimum, naturae diversitate non discrepare, neque ambulatione & cursum. Enan. Iure. Nam sol la tarditate & velocitate discrepare videtur. Sed an qualitates omnes consimiliter intenduntur? One.

Aequator circum caelum equino Chalis.

Multum refert/ o Enan. Nam qualitates haec factae permanent, ut calor/albedo. Quaedam vero cum sunt, transiunt/evanescunt, quae rem/ut liquido perspicuum, dic age cum rem quapiam calefacis aliquanto tempore, ut exempli causa una hora: quae in minuta partitur, nonne in primo horae minuto aliquid caloris in partem reperis? Enan. Aliter quid certe. One. Nonne aliquid in secundo? Enan. Aliquid. Forte duplici. One. Et in tertio? Enan. Forte triplici. One. Ad primum, set sequitur alterum ad secundum: & ita deinceps. Enan. Ita. Nam mihi videtur idem movens in aequalibus temporibus (modo tollatur impedimenta) aequos producere effectus. One. Quo pacto ergo protentibus calor qui in fine secundi minuti habetur, duplus sit ad calor primi? Cum idem movens in aequalibus temporibus quos producat effectus. Enan. Nescio certe Oneropole, nisi quod forte calor in primo minuto partus: maneat cum calore secundi, haud habeo, quod aliud dicam. One. Et recte quidem dixisti. Nam (ut adduxisti) movente eodem & mobili eodem: tantum calor in primo minuto producit, atque in secundo, & quolibet reliquorum. Enan. An si movens potentia mutaretur/aut mobilis, quavis substantia, illa maneret, an reputas hic idem movens & idem mobile manere? One. Minime. Sed solum quoad eadem agendi virtus, & eadem patiens resistens fuerint. Et quoad unum totalis illarum virtutum ad alteram totam eadem fuerint proportio. Enan. Sat habeo, & sic esse oportere intelligo. One. Sed quod ais cum lucidum aliquid perlucet, an putas eius lumem fixum & iuge idem permanere, quoad diu perspicuo lucidum praesens astat? Enan. Sic existimaui. One. Nonne lucidum aliquanto tempore ut una hora illuminans, aliquid profert luminis in primo minuto horae? Enan. Profert. One. Et eadem ratio ne tantum in secundo? Enan. Tantum. One. Et si lumem in primo minuto partum cum tantum maneat secundi, nonne in fine secundi minuti duplum lumen erit/duploque intensius: & se mutuo intendent: sicut duarum candelarum luminaria se mutuo intendunt/intensiusque lumem constituunt? Enan. Haud habeo quod dicam. Ho. Imo vero. Enan. Quidnam? Ho. Te perperam respondisse. Enan. Probe ais/ o Homophron: ita plane respondere debui. Non enim certam ut Gymnastica Sophistica/vane altercates, & nram positionem, siue iure, siue iniuria obseruantes. Hoc profecto nram gradum atate dedeceret, & nobis pulchrum vinci, imo nos ipsi non vincimur, sed nra ignorantia victa manemur victores, sed sine Oneropolu inceptum profequi. One. Ego vobiscum sentio, & in tertio minuto lumen euaderet triplicem, & in quarto quadruplum. Quapropter si fixum lumem maneret semper posteriore cum priori manente: nulla oculi acies non modo unum dicit, sed ne unum horum quidem lumem perferre valeret. Enan. Omnino sic oporteret. One. Non igitur lumem, & aliae qualitates quae factae, resides/stabiles seque non manent, ut voces & specterum diffusiones: quae successione fluore immittuntur, intenduntur parte posteriori cum priori manente. Enan. Non sic intenduntur. One. Quo modo tamen calor intendebatur. Enan. Haud dubium. One. Id supra concessum est, non ergo qualitates oes consimiliter intenduntur. Enan. Sequitur. Nam ex quae factae

58 tanquam a causa. Et sicut in accidentibus quaedam sunt contraria extrema, ut maxima albedo, haec maxima nigredo, quae a se invicem maxime distant extremae. Quaedam vero contraria accidentalia media, ut maxima rubedo & maxima flauities, quae a se invicem medio modo maxime distant. Sic quaedam sunt formae substantiales extreme contrariae, ut forma ignis, & forma aquae. Et haec maxime distant extremae, & magis quam extremae qualitates maxima caliditas, & maxima frigiditas: cum haec per alterum, illae vero seipsas maxime distent. Quaedam autem sunt formae substantiales mediae, ut forma aeris & forma aquae. Et haec maxime distant medio modo, & magis quam mediae qualitates sunt adinvicem contrariae, cum haec per intensione, illae vero suapte natura, hoc modo maxime distent. Praeterea formae substantiales semper aequaliter & maxime a se invicem distant, & oes sunt contrariae simpliciter. Formae autem accidentales non semper aequaliter a se invicem distant, sed aliquando magis, aliquando vero minus. Hinc formae substantiales contrariae nunquam se secundum aliquid sui in eodem subiecto admittunt pro eodem tempore. Qualitates autem contrariae secundum quod bene admittunt se secundum aliquid sui simul in eodem subiecto, quare contrariae substantiae magis se expellunt ab eodem. Denique, una forma substantialis non modo in eodem subiecto simul non admittit alteram formam sibi substantiale contrariam, sed neque quantum ad alteram sibi non contrariam. Nam unius rei naturalis unica est forma substantialis. Una autem forma accidentalis secum bene admittit plures formas accidentales sibi non contrarias, ut albedo dulcedo, caliditas, humiditas, gravitas in lacte.

59 Quod autem aperiri cupimus, id an ne sicut in qualitate est intensio & remissio, ita in quantitate & latitudine sit? One. In analogia. Quod enim in qualitate intensio est & remissio, in quantitate maioratio & minoratio est: & in latitudine velocitas & tarditas. Et ut intensio & remissio vocabulum est qualitatis aptum: ita maior & minus aptum quantitatibus, & velox & tardum latitudinibus. Quo fit ut sicut intensio & remissio specierum discrimen non arguit: ita neque magnus & parvus, neque velox & tardus. Enan. Non vis ergo intensione respondere raritati & remissionem densitati. One. Non volo. Nam illa specie discrepant: si memoria commendasti quae superius diximus, omnem maiorem raritatem omni minori, compressioris raritati esse contrariam, & se habere inter se, ut medij coloris medij coloribus, aut medij colores extremis. Et intelligo quilibet maiore aut raritate, aut densitate, aut molis, aut magnitudine, aut paruitate, sed secundum maiorem aut raritatem, aut densitatem. Enan. Ita intelligebatur. Nam moles bipedalis ignis, contraria non est molis eiusdem pedalis, neque totum suae parti, cum tamen hic maius & minus secundum molis locum habeant: non tamen illic maius & minus raritudine, aut densitate reperitur. Contra vero fit, ut duo mole aequalia, ut pedalis ignis & pedalis aeris, demersiones habeat contrarias, & unum ut aer minor raritudine habeat quantitate, alterum vero ut ignis maiore. One. Haud aliter atque ego, eademque latitudinis intensio est velocitas, & eius remissio/tarditas. Quo fit iterum (si intensio ad latitudines transferre velimus) ut motus velocissimus, sit & intensissimus. Et si esset natura motus tardissimus: ille esset & remississimus. Et motum caeli circa aequatorem/velocissimum, & circa axem/tardissimum, naturae diversitate non discrepare, neque ambulatione & cursum. Enan. Iure. Nam sol la tarditate & velocitate discrepare videtur. Sed an qualitates omnes consimiliter intenduntur? One.

manent: posteriore cum priori manente intenduntur, non autem fluide, & quod dum fiunt, disparat & vaneunt. Sed quomodo ergo intenduntur lumen, vox & ceterae tales euanide qualitates? One, nonne duplus ignis in uno minuto horae dupli calore inducit ad suum dimidium? Enan, Duplo intenditur. One, Numquid hoc est per partem anteriorem & posteriorem? Enan, Non, ut mihi videtur. One, Quid causa erit? Enan, Nescio, nisi forte quod dupli ignis ad suum dimidium dupla sit moles. One, Moles proprie aut amplior aut minor non in causa est, sed quod in dupla mole, duplo maior inest calefacendi virtus, & duae pares caele, duplo magis quam altera solum illuminant. Enan, In dubio. Et id ipsum ignem respondere debuisset. One, Duae pares caele seium & pariter acceptae, ad utrumlibet seorsum, dupla seruant illuminandi virtute: nonne ergo flammae ille continetur, & in una consistat eadem ad suam medietatem aut alterutra seorsum seruabunt virtutis proportionem? Ena, Seruabunt. Haud mihi dubium vili est. One, Vides igitur, o Enanti quo pacto haec euanide qualitates, ut lumen, vox, & voces a maiore producere virtute intenduntur, a minore vero secesserunt, & remittuntur, & intentionem a potentia procedere, & remissionem ab impotentia, ut in lationibus velocitatis & tarditas. Enan, Video. One, Et haec ipsis sola intendendi occasio est, illis vero quae factae manent, haec eadem & partes posteriores cum prioribus manentes. Quo fit ut qualitates stabiles, & non protinus occiduae, duas habeat suae intentionis occasiones. Enan, Et hoc iterum video. Et ut ex Hesiodo usurpat Aristoteles, probum enim purto: qui recte docere assentit, Te autem, o Oneropole optimam: qui per te ipsum plurima noris, & tibi quas possumus, ego & Homophron gratias habemus, neque te ultra hodie quicquam laessemus? One, O Enanti ex me nulla noui, verum ab omnibus libens disco. Quod si ab ipsis verum non percipiam, & diuina largitas mihi quicquam largita sit. (Ena, Est. One, Ipsa, o Enanti gratias sint) ego omnibus libens effundo: modo sophistae non sunt: qui philosophiae sacramenta ridet, & modo alicuius magistri se esse pertinaciter addidit non sint, & opinionibus pertinaciter obvoluti. Enanti, Nec in iuria quidem. Nam hi in Philosophia extremo morbo laborant, ego & Homophron te cum primis tibi & nobis bona facultas aderit: reuifemus, tractabimusque nonnulla alia: quae summope abs te percipere cupimus. One, Vtina id possum. Cum voletis, hoc peffus totum vestrum est. Enan, Volumus quod intra latet. Et tu in hoc vale noster Oneropole. One, Bene valetis, o Enanti, & Homophron amici.

Hesiodus.

Dialogi difficultum Physicalium introductorii finis.

Sicut in qualitate est intensum & remissum, totum & sua pars, ut caliditas decem graduum, & caliditas quatuor graduum. Ita in quantitate maius & minus eiusdem speciei, ut raritas decupedalis, & sua pars raritas quadrupedalis. Et in latione velox, & tardum. Ut igitur intensum, & remissum non variant speciem qualitatis: ita neque maius & minus speciei quantitatis, neque velox, & tardum lationis. Quo fit ut intensio analogia non habeat ad raritatem, & remissio ad densitatem. Nam intensio, & remissio eiusdem qualitatis, specie non differant. Raritas autem & densitas speciem differunt: imo omnis maior raritas minori, & e contra. Maior autem raritas non dicitur, quia maiore habet mole, aut minor, quia minore, quia bipedale ignis habet maiorem magnitudinem quam eiusdem pedale, & tamen non adinvicem contrariatur, neque ibi est maior raritas, & minor raritas, sed utrobique maxima. Similiter pedale ignis, & pedale aeris aequatur secundum mole, & tamen dimensiones habet contrarias, & vnius maior est raritas, & alterius minor, ut maius & minus dicunt maiore, aut minore raritatem. Motus autem secundum locum intensio est velocitas, & remissio tarditas. Et motus velocissimus est, ut intensissimus. Tardissimus autem actus (nam potentia nullus est tardissimus) est ut remississimus. Et motus coeli circa aequinoctiale velocissimus, & eiusdem circum axem polo propinquum tardissimus, eiusdem sunt speciei, sicut ambulatio, & cursus. Sic violentus motus in principio velocior, & sine ne tardior, aut naturalis in principio tardior, & sine velocior, eiusdem sunt speciei. Nam differunt solum penes velocitatem, & tarditatem non variant speciem.

Qualitatem in intentione suscipiunt distincto

a b c d e f g h

Porro qualitatem quae intenditur quaedam facile permanet, ut calor, albedo, & haec dum acquiruntur pars prior manet cum posteriore, ut primus gradus cum secundo, & primus, & secundus cum tertio, & ita consequenter. Aliae vero solum sunt cum fiunt, & facile non permanent, ut vox, & sonus. Et istarum pars prior non manet cum posteriore, ut prima pars soni non manet cum secunda, neque secunda cum tertia, & haec euanidae, successiuaeque dicuntur, illae vero permanentes & stabiles. Ad quod intelligendum ponatur ignis calefaciens aquam in toto tempore a d, quod intelligo diuisum in tria minuta, a b / b c / c d, et in primo minuto acquiratur gradus caliditatis e f: ergo in secundo minuto b c producit vnicum caliditatis gradum f g, et in tertio minuto c d producit vnicum gradum g h. In secundo autem minuto duplus percipitur calor, ut e g ad eum qui fuit in primo, e f. Manifestum igitur e f gradus primi minuti cum f g gradu secundi. Alioquin aut in secundo duplus non sentiretur calor, quod experientia reprobatur, aut in secundo minuto duo fuissent producti gradus caloris, quod est principij dati oppositum. Sic in tertio minuto c d triplus percipitur calor ad primum gradum calorem, & sesquialter ad calorem secundi: ergo e f / et f g / miferunt, simul cum g h tertio gradu. Alioquin aut maior non sentiretur calor in tertio, quam in primo vel secundo, aut in tertio minuto fuisset acquisitus maior calor, quam in alijs, quod est principij oppositum. Quare cum acquiruntur calor, prior eius pars manet cum posteriore, & sic de albedine, & ceteris dicendum est. Idem autem mouens in proposito non dicitur manere, quando manet idem secundum substantiam, aut idem mobile quando eiusdem est substantiae, sed mouens est idem quando eius eadem est, virtus mouens, & idem mobile quando eius eadem est virtus resistens, & quodam vniu ad alteram eadem est proportio. Quare si detur mouens a ut decem, & mobile b ut sex, cuius virtus continue decrescat (ut in motu naturali resistetia spacia), et sit in secundo minuto, ut quatuor, in tertio, ut quatuor. In quarto, ut tria. In primo minuto ipsius a ad b est proportio subbipartiens ternas, quemadmodum decem ad sex. In secundo autem proportio dupla, ut decem ad quatuor. At haec est maior, quare virtus mouens est maior, tamen si eadem sit substantia, & virtus mota minor. In tertio autem minuto ipsius a ad b est proportio, ut decem ad quatuor, scilicet dupla sesquialtera. In quarto vero, ut decem ad tria, scilicet tripla sesquitercia, & ita consequenter. Contra vero, si virtus mouens a ponatur sensim minui, & virtus b resistens secundum substantiam manere. In primo minuto erit earum proportio, ut decem ad sex subbipartiens ternas. In secundo, ut nouem ad sex ses-

quatercia. In tertio, ut octo ad sex sesquitercia. In quarto, ut septem ad sex sesquisepta, ubi virtus mouens continue minor efficitur, & virtus resistens maior, quamvis substantia sit eadem. Lumen autem non est fixum, & permanens sicut calor, & albedo. Quod si quis dubitat, ponatur lucidum in toto tempore a d producere lumen. Et intelligatur illud diuisum in tria minuta, a b / b c / c d. In primo minuto a b producit lumen e f, et in secundo minuto b c tantumdem luminis producit, ut f g, et in tertio minuto c d tantumdem, ut g h. At per hypotheseum lumen est fixum, & permanens: ergo lumen e f manet cum lumine f g, & in secundo minuto lumen erit duplo intensius quam in primo. Eadem quoque ratione lumen e g manet cum lumine g h, quare in tertio minuto lumen erit triplo intensius quam in primo, & sic in quarto minuto quadruplo intensius, & in quinto quintuplum. In sexagesimo igitur, & postremo minuto lumen erit sexagecuplum ad lumen primo minuto, quare oculi mortaliu non possent, neque vnius horae, & minus totius diei lumen ferre. Excellens enim visibile obrudunt, & offuscant visum. Id autem inconueniens est: igitur & id ex quo sequitur, si lumen esse permanens & stabile, quare non intenditur lumen parte prioris cum posteriore manente, neque etiam aliae qualitates successiuae, ut sonus, & diffusiones specierum coloris. Non enim eadem est pars, & posteriori imago in speculo, neque eadem species coloris in oculo. Et ex hoc loco constat contra Heraclitum mundum non omnia semper fieri, sed permanentia aliqua esse. Alioquin cum in aequalibus temporibus idem a genus aequale effectum inducat, nunquam effectus in secundo minuto intensior quam in primo haberetur, cum iam fluxisset primus gradus. Ad intelligendum autem quomodo euanidae qualitates intenduntur, percipiat ignis bipedalis, cuius primus pedale sit a, & secundum b. In quo tempore, ut minuto pedale producit calorem, ut gradum caliditatis, eodem totus ignis a b producit duplum calorem, ut duos gradus caliditatis. At hoc non est, quia ignis bipedalis sit duplus secundum mole ad eius medietatem: quia moles est extensio non effectus intentionem. Sed quia ignis totus habet duplicem calefacendi virtutem ad suam medietatem. In simplicibus enim corporibus quae proportio magnitudinis ad magnitudinem, eadem virtutis ad virtutem. Modo si aliqua virtus producat aliquem effectum in aliquo tempore, dupla virtus producit duplicem effectum eodem tempore, ut quae virtus ad virtutem proportio, eadem effectus ad effectum. Videmus ergo in calore qualitate permanente intentionem a maiore potentia proficisci, & remissionem a minore. Sic percipitur duae caele aequale illuminandi virtute habet seimile, quarum prima sit a, & secunda b, ipsae pariter acceptae ad a seorsum, & duplici habent illuminandi virtute, sic & ad b seorsum: si ergo illarum candelarum flammae intelligatur conuenire, dupla similiter ad suam medietatem seruati illuminandi virtute, cum per huiusmodi conuentionem neutrius illuminandi virtus augetur, aut minuitur: perinde atque si duo pedalia aquae prius seimileta conueniunt, tota aqua erit bipedalis, nulla per continuationem depedita mole. Tota igitur illa flamma ex duabus consistata totum producit lumen quod est intensius, & eius prima medietas simul, eodem tempore, aut memeto prima luminis medietate, qualitate remissiore toto lumine, secunda vero medietas simul alteram luminis medietatem tota remissiore producit. Et sic minor aequi virtus minoris gignit qualitatem, ut quanto minor fuerit virtus producens, tanto minor qualitas producta, & quanto maior virtus, tanto maior qualitas. Et partium qualitatis ordo secundum virtutis motus ordine sumitur, ut primus luminis gradus est a, & prima virtus mouens parte producitur, & secundus qui a secunda, & ita consequenter. Neque sumitur ordo iste a successione, cum sicut ageat tota virtute agit quaelibet eius pars in qua intelligitur diuisa: ita cum vnius luminis gradus producitur, simul producitur secundus & tertius, & omnes simul totum lumen. Sicut ergo in successiuis duplices partes, quaedam sumptae secundum successionem temporis, quarum vna prius acquiruntur, & deinde altera, & penes illas non sumitur intensio, cum simul maneat. Aliae sunt secundum virtutis motus diuisionem sumptae, & non per successionem, & haec simul acquiruntur, eodem tempore, memeto. Et secundum istas sumitur intensio, comparando totam qualitatem intensiorem ad suam partem, aut partem maiorem ad minorem. Ex quo patet, quod qualitates stabiles dupliciter intenduntur, primo priori parte manente cum posteriore, aequali posita virtute agente, secundo a maiore potentia intensius producere in eodem tempore, & remissio a minore, partialique virtute remissius producere. Qualitates autem euanidae, & fluxe primo modo non intenduntur, cum pars prior earum non maneat cum posteriore, sed secundo modo dumtaxat intentionem habent, ut pote a maiore potentia.

a b c d e f g h

a b

remissio procedat a virtutis productis impotentia, sicut intensio a potentia.

COMENTARI INDIAE
logum / difficultum Physicalium
introductorium,
FINIS.
DEO GRATIAS.